HISTÒRIA GRÀFICA
de
CERVERA

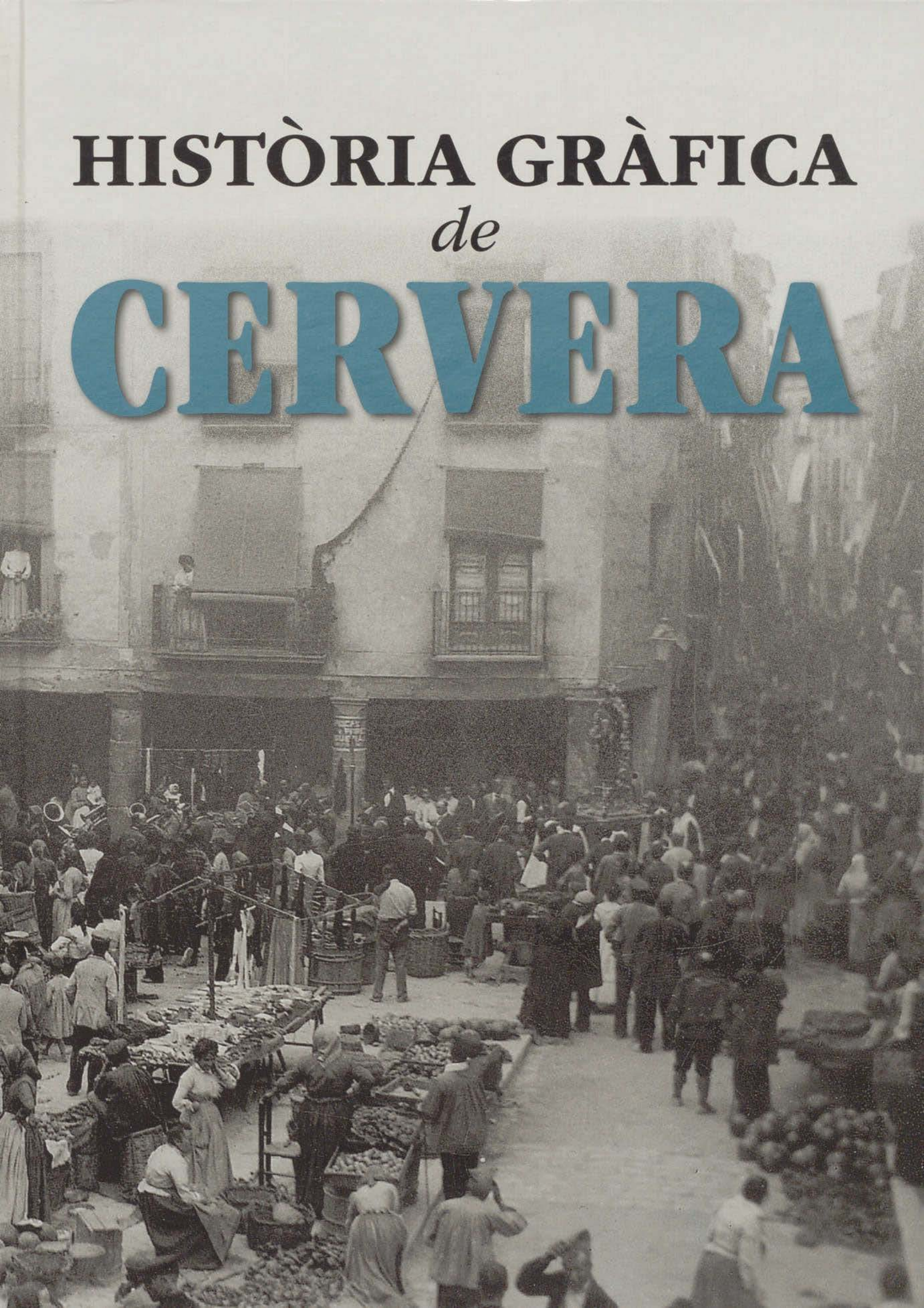

Història gràfica
de
CERVERA

HISTÒRIA GRÀFICA
de
CERVERA

Direcció

Max Turull Rubinat

Coordinació

Elena Armengol Cera, Josep Gual Torrescassana, Teresa Pintó Cornellana, Ramon M. Razquin Carulla i Anna Serés Gómez

Textos

Dolors Allué Albareda, Elena Armengol Cera, Josep Armengol Cera, Pere Beseran Ramon, Carme Bonet Trilla, Josep Burgos López, Vanesa Carcasona Bonet, Josep Colom Llamas, Blanca Cuñé Sala, Roser Font Rabell, Maria Garganté Llanes, Josep Gual Torrescassana, M. Josep Jové Tarruell, Josep Mas Segura, M. Àngels Montané Gironés, Jordi Oliva Llorens, Montserrat Pérez Serra, Teresa Pintó Cornellana, Antoni Pintó Paradell, Teresa Porredon Bernaus, Rosa Puig Ortiz, Concepció Puig Pifarré, Josep M. Ramon Muñoz, Ramon M. Razquin Carulla, Santi Riu Solé, Isidor Rosich Comas, M. Teresa Salat Noguera, Mercè Salsench Ollé, Josep M. Serés Ubach, Anna Serés Gómez, Mateu Solé Casanovas, Max Turull Rubinat i Pepita Xandri Sala

Presentacions institucionals

Ramon Royes Guàrdia i Jaume Carbonell Vidal

Pròleg

Rosa Fabregat Armengol

Pòrtic

Jaume Ferran Camps

Introducció a l'obra

Max Turull Rubinat

Introducció fotogràfica

Joan Porredon Bernaus

Estudi introductori

Ramon Ramon Muñoz

Revisió històrica

Maria Garganté Llanes, Jordi Oliva Llorens, Montserrat Pérez Serra, Teresa Porredon Bernaus, Ramon M. Razquin Carulla, F. Xavier Rivera Sentís, M. Teresa Salat Noguera i Mercè Salsench Ollé

Índexs

Josep Gual Torrescassana i Ramon M. Razquin Carulla

Assessorament lingüístic

Maite Puig Tarré i Albert Turull Rubinat

Assessorament fotogràfic

Joan Porredon Bernaus

Aplicació informàtica

Josep M. Llobet de Nuix

Digitalització

Joan Feliu Escudé i Josep Claudi Serés Gómez

Reprografia i perfils

Copisteria Travesser

Administració

Ana Lourdes Bellido Miralles

HISTÒRIA GRÀFICA
de
CERVERA

CENTRE MUNICIPAL DE CULTURA

Fotografia de la coberta: plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), entre el 1910 i el 1915, un dia de mercat, amb la processó de Sant Cristòfol (fotografia 125). (Autor de la fotografia: desconegut. Propietari de la còpia: Isidor Rosich Comas.)

© dels textos: els autors respectius, 2014

© de les fotografies: els autors respectius

© de l'edició: Centre Municipal de Cultura de Cervera, 2014

ISBN: 978-84-89086-37-1

DL L 1664-2014

Impressió: Arts Gràfiques Bobalà, SL

Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida

www.bobala.cat

FITXA CATALOGRÀFICA

080 908.467.1Se Cervera

245 00 Història gràfica de Cervera /|cdirecció: Max Turull Rubinat; coordinació: Elena Armengol Cera, Josep Gual Torrescassana, Teresa Pintó Cornellana, Ramon M. Razquin Carulla, Anna Serés Gómez.

260 Cervera :|bCentre Municipal de Cultura,|ccop. 2014.

300 456 p. ;|c33 cm.

500 Índexs.

651 4 Cervera|xFotografies

651 4 Cervera|xHistòria local

651 4 Cervera|xHistòria|yS. XIX-XX

700 1 Turull i Rubinat, Max,|edir.

700 1 Armengol Cera, Elena,|eed.

700 1 Gual Torrescassana, Josep,|eed.

700 1 Pintó, M. Teresa,|eed.

700 1 Razquin Carulla, Ramon M.,|eed.

700 1 Serés Gómez, Anna,|eed.

710 2 Centre Municipal de Cultura (Cervera)

993 lra1|hCol·lecció local

Sumari

TEXTOS INTRODUCTORIS

Presentació del paer en cap de Cervera, Ramon Royes Guàrdia 11

Presentació del director del Centre Municipal de Cultura, Jaume Carbonell Vidal .. 13

Pròleg, Rosa Fabregat Armengol 15

Pòrtic, Jaume Ferran Camps 19

Introducció, Max Turull Rubinat 21

Fotografies que valen més que mil imatges, Joan Porredon Bernaus 27

Cervera en temps de canvis: dels anys de la Restauració a la fi del franquisme, Ramon Ramon Muñoz 29

FOTOGRAFIES

1. Paisatges i vistes generals: la història panoràmica 70

2. Patrimoni: la història testimonial 94

3. Treball: la història dinàmica 122

Indústria 124

Construcció 132

Fires i mercats 136

Sindicat i associacions gremials 146

Comerç i banca 156

Oficis 172

Treball de la terra 176

Transport 184

Cosidores i modistes 188

4. Vida privada: la història essencial 194

Bateigs 196

Comunions 198

Casaments 200

Defuncions 204

Família 205

Feines domèstiques 210

Vida quotidiana 212

Amics 216

Fotos d'estudi 224

5. Vida social, política i religiosa: la història col·lectiva 228

Grups escolars 229

Sagrada Família 229

Claretians 234

Monges Franceses 236

Ramón y Cajal 237

Jaume Balmes 238

Mútua Escolar 242

Institut 244

Diversos 248

Presència militar i quintos 250

Homenatge a la Vellesa 254

Vida social i religiosa 258

Actes institucionals 266

Abans de la Segona República 266

Processó del Puro 270

República 272

Guerra Civil 276

Postguerra i franquisme 284

6. Lleure i cultura: la història vital 292

Música 293

Sardanes i dansa 303

Teatre 308

Esports 318

Futbol 318

Bàsquet 324

Altres esports 328

Diversos 338

7. **Festes i celebracions: la història tradicional** 352

Festa Major 353

Festes religioses i seculars 358

Reis 358

Santíssim Misteri 360

Diumenge de Rams 365

Cor de Maria. Claretians 366

Caramelles 368

Diades assenyalades del calendari 375

Sant Antoni Abat 375

Carnestoltes 377

Corpus 378

Sant Cristòfol 388

Barri del Carme 390

Sant Magí 391

ÍNDEXS I REFERÈNCIES

Bibliografia i fonts 401

Relació d'informants 405

Índex d'autors de les fotografies 407

Índex de propietaris i dipositaris 409

Índex onomàstic 411

Índex toponímic 429

Índex de conceptes 433

Història gràfica *de* CERVERA

TEXTOS INTRODUCTORIS

Presentació

Ramon Royes Guàrdia

Paer en cap de Cervera

La *Història gràfica de Cervera* que teniu a les mans és una obra llargament esperada, que ens mostra en imatges el que ha estat la nostra ciutat al llarg dels primers tres quarts del segle xx. Sense cap mena de dubte, aquest llibre ens despertarà sentiments molt diversos i profunds. Un d'ells serà la melangia i l'enyorança provocades en veure persones estimades que ja no són entre nosaltres, espais que havien estat importants i que ara no existeixen, empreses que havien generat riquesa i que ara formen part de la memòria o, desgraciadament, de l'oblit, i imatges de costums perduts que antany havien proporcionat moments entranyables.

També tindrem sentiments de reconeixement i de respecte, ja que veurem com el pas del temps ha anat modelant la ciutat, que s'ha anat transformant gràcies a l'esforç de molta gent que ho ha fet possible des de diversos àmbits, com el social, el cultural, l'empresarial i comercial, l'esportiu i també el polític. La riquesa associativa cerverina té una part dels seus orígens en persones que componen les imatges d'aquest llibre. La seva tenacitat, el seu treball i la seva perseverança van ser un element clau per crear la llavor de projectes que avui en dia estan plenament consolidats.

Aquest és un llibre que ens permetrà jugar precisament amb els sentiments. Obrir una pàgina a l'atzar ens portarà a reviure de cop la tragèdia de la Guerra Civil, amb les imatges dels terribles bombardejos; el dramatisme i la incertesa generada per l'incendi del Sindicat; l'esperança viscuda en els moments que es construïa la fàbrica de les Tres Uves; la il·lusió per l'edificació d'un extraordinari Gran Teatre de la Passió, o l'admiració per la pagesia de principis del segle xx, atesa la duresa dels treballs en aquella època, que no té res a veure amb l'actual.

Certament, els canvis i avenços tecnològics han estat trepidants en els darrers cinquanta anys i això és palès veient les magnífiques imatges d'aquest llibre. Podem imaginar que complicat que ha hagut de ser per als cerverins protagonistes de la Cervera del segle xx assumir tots aquests canvis tecnològics que han modificat les nostres vides, que n'han afectat els costums i també la manera de relacionar-nos.

Aquest és un llibre per a tots els públics, però és especialment necessari que la gent jove hi dediqui el temps que mereix, precisament per la capacitat que té l'obra de mostrar com eren les coses fa cinquanta o cent anys, com era la nostra ciutat i els seus veïns i com hem anat evolucionant, amb l'esperança que les properes generacions siguin capaces de millorar la nostra societat i, per tant, la nostra Cervera del futur.

Vull acabar amb l'agraïment a totes les persones que han treballat durant molt temps per fer realitat aquesta obra i, en general, a tots els actors principals i secundaris que han format part d'aquesta transformació natural de la nostra ciutat al llarg de bona part del segle xx. Em sento realment honorat de poder fer aquest escrit, com a paer en cap de Cervera, en un llibre que formarà part de la nostra vida personal i de la història de la ciutat.

Presentació

Jaume Carbonell Vidal

Director del Centre Municipal de Cultura de Cervera

El Centre Municipal de Cultura publica finalment la *Història gràfica de Cervera*. Aquest projecte nasqué al cap de poc temps de la publicació de la *Història gràfica de la Segarra,* ara fa tretze anys, de la qual sorgí la idea i la necessitat d'aquest nou recull històric.

Quan penso en aquestes quatre ratlles per a la introducció de la *Història gràfica de Cervera*, a mitjan octubre del 2014, desconec quin serà el preu final del llibre, però us puc assegurar que la feina que s'ha fet és impagable. És per això que n'estem molt orgullosos.

No està a l'abast de qualsevol persona, entitat o institució fer un llibre d'aquestes característiques. Només és possible si es té la sort de disposar d'un equip humà amb moltíssimes ganes de fer-lo, amb coneixements per poder-lo fer i amb paciència per suportar-ho. Al Centre Municipal de Cultura de Cervera tenim aquest equip, constituït per la Secció d'Història i Patrimoni. Per aquest motiu podem oferir una obra d'aquesta magnitud.

Vull donar les gràcies a tots els qui durant aquests tretze anys han mantingut el ferm propòsit de tirar endavant aquesta publicació. El meu agraïment als anteriors directors del Centre, Antònio Xuclà i Josep M. Llobet, que començaren i mantingueren aquesta cursa de fons que ha estat aquesta *Història gràfica de Cervera*.

Les gràcies i el reconeixement de tot el Centre també als membres de la Secció d'Història i Patrimoni, coordinats i dirigits per Max Turull. Han fet una feinada de tal magnitud, totalment desinteressada i amb l'únic propòsit de fer poble i cultura, que per sempre més tindrem un deute amb ells.

I l'agraïment més sincer a totes i cadascuna de les persones que han cedit fotografies, o han ajudat a identificar persones, llocs i situacions, gràcies a les quals aquesta *Història gràfica de Cervera* avui és una realitat.

Moltes gràcies a tots!

Pròleg

Imatges i paraules que trenen una història fascinant

Rosa Fabregat Armengol

Em plau molt redactar el pròleg d'*Història gràfica de Cervera*, un llibre impressionant, emotiu i captivador. No he començat el pròleg fins que no he llegit el llibre en profunditat, de la primera a l'última pàgina. Primer vaig donar-hi una ullada encuriosida, a vista d'ocell i en diagonal, seguint l'enllaç del text per Internet, deixant córrer les pàgines i les imatges que dansaven davant dels meus ulls, fascinant-me. Després de la primera passada, una segona llegint els textos que més havien cridat la meva atenció. Mentrestant, l'editor, atenent el meu prec de poder-ho veure sobre paper, em va enviar les galerades per fer-ne la lectura que em permetria reflexionar sobre el contingut; i va arribar també a les meves mans el que considero la columna vertebral que sosté cada llibre: l'índex o sumari de continguts.

Amb l'índex al davant, que m'informava de com havia estat pensat i concebut el volum, em vaig immergir amb delectança en la lectura i la visió conjunta de cada imatge amb el text que li correspon, i vaig fruir de valent perquè les paraules i les imatges, molt ben conjuminades, trenen amb amor, intel·ligència i dignitat, la vida de la ciutat on vàrem néixer, de ben segur, la majoria dels lectors de la *Història gràfica de Cervera*. Aquest volum narra, amb tot luxe de detalls descrits i retratats, la vida de la ciutat de Cervera durant els últims anys del segle XIX i la major part del segle XX, fins a l'any 1977, en el context històric de la nostra terra; un context català, europeu i universal alhora. Quantes de les seves fotografies ens remeten i evoquen els personatges i els fets més significatius del període de temps reflectit! Cervera, com totes les ciutats, sol imitar el que passa al seu voltant, i al món en general, i aquesta consideració em permet reflexionar sobre aspectes que aniré enfocant al llarg del meu escrit.

Un llibre es pot llegir de moltes maneres. Suposo que la més usual és la dels lectors que contemplen les imatges, aquelles imatges que van ser enfocades posant-hi el punt de mira adequat, pròxim i emotiu, que s'enduu l'ànima i convoca els records i els sentiments, les vivències, les arrels de cadascú, servides per la càmera d'un creador genial, sensitiu i expert, com la de l'omnipresent Claudi Gómez Grau, que fa preguntar als qui contemplen les seves fotografies de quina manera tan extraordinària i senzilla va plasmar en imatges la vida de la seva ciutat en tots els aspectes i durant molts anys. Quantes persones de la ciutat li van deure unes imatges meravelloses gràcies al seu talent i a la seva professionalitat! Va gravar amb la seva càmera una història sorprenent fent parlar les imatges, com també ho van fer els altres fotògrafs d'aquest volum.

Cal felicitar totes les persones que han fet possible aquest llibre, amb el suport del Centre Municipal de Cultura en la figura dels seus dos últims directors, i al capdavant Max Turull i tot el seu equip. Ha quedat un volum de referència per a la ciutat gràcies a l'esforç amb què l'han anat teixint a poc a poc, amb perseverança i hores robades a la son i a la pròpia família. Un llibre elegant, que emociona i captiva, bell com ell sol. Es diu amb tota la raó que l'ànima d'un poble és la seva llengua, però també ho és, i com!, la seva geografia humana, les seves imatges enfocades a prop, tan a prop que copsen l'essència dels

retratats. S'ha escollit el punt de mira adequat, pròxim, emotiu i també serè per passejar-se amb mestria per tot un segle.

Diu Max Turull en la seva introducció que el llibre és coral i transversal, i ho encerta del tot. La fotografia impacta. És una sotragada lluminosa a la ment que es complementa amb escreix amb l'explicació inclosa en cada peu de foto, posant les coses al seu lloc històric, vital, quotidià, trist o alegre, si cal, amb tacte, sovint per no ferir gaire la sensibilitat de la gent, quan la instantània, per exemple, convoca les llàgrimes del lector. Els peus de fotografia són una delícia. No me n'he perdut ni un. I he retornat a alguns sovint. Quina història sobirana ens expliqueu, amics, tan alegre i tan trista, que retrata amb imatges, i sobretot amb paraules, la condició humana, ja sigui de Cervera com de qualsevol ciutat del món. Llibres com aquests haurien de proliferar arreu per dissuadir la gent de no repetir mai més, mai més, l'experiència esgarrifosa de les guerres, que no porten enlloc i fan tant de mal i tantes destrosses de tota mena.

En la *Història gràfica de Cervera* podem contemplar-hi parents i amics quan eren joves; avis que en la foto són més joves que el seu propi nét, que el contemplarà, sorprès, retratat al costat de l'avioneta *El Poll del Cel*, que un dia es va enlairar, poruga, i ells l'havien fet possible, amb l'inefable Claudi Gómez al davant, anant a cercar a París els plànols de l'avioneta francesa, com a model a seguir. Claudi, ple d'idees apassionants, però tan inexpert per enlairar aquella joguina que els fascinava. Aquella avioneta tan estimada va claudicar i tots es van prometre que en naixeria una altra, però van arribar uns avions carregats de bombes que bombardejaven Cervera sense compassió. I va arribar la desbandada d'alguns d'aquells amics que cada any es reunien per la Festa Major de Setembre, la del Sant Misteri, per evocar amb nostàlgia l'Aeri Club de Cervera i el seu etern president, Josep Armengol, l'Armengolet, tan actiu quan vivia a la ciutat i era jove.

Les imatges més impactants són les de la guerra que ho va esguerrar tot. El recinte de la Universitat fou, en un moment donat, hospital de guerra i va aixoplugar els soldats ferits. L'escampada de lliteres i els homes damunt. En una altra instantània la Universitat plena de pols, amb total desordre, amb els llibres de la Biblioteca apilonats a terra i les persones que en tenien cura a les ordres del senyor Duran, que des de Barcelona intentava salvar el patrimoni. La Parròquia de Santa Maria salvà la maredeu de miracle, perquè el germà de Joan Comorera la baixà del carro que la volia cremar a la intempèrie, cinc vegades seguides.

Quina culpa tenien els pobres gegants de Cervera per morir cremats al camp de futbol! Quina culpa tenia el farmacèutic Civit per morir de manera cruenta! Cerverins republicans s'amagaven a les pròpies cases per sobreviure, i d'altres, catòlics, també. Van passar la guerra en cambres amagades de la pròpia casa o a la dels parents, a l'un bàndol i a l'altre. Desoris de la guerra incivil, però després arribà la uniforme i patètica postguerra i el seu rosari de morts anònims enterrats a les cunetes.

I arriba l'hora d'evocar Ramon Turull, el cerverí escriptor, delicat poeta líric mai prou valorat, dramaturg, mestre, activista cultural i, per damunt de tot, editor. A ell devem la publicació del *Llibre de Cervera* d'Agustí Duran i Sanpere, que va ser el detonant, la campana, que va decidir aquest cerverí genial a impulsar una editorial, anomenada Biblioteca de Cervera i la Segarra, que constava de tota una sèrie de publicacions. Ramon Turull batejava cada nova col·lecció amb el nom d'una campana del campanar de Santa Maria.

Les filles de l'insigne historiador Agustí Duran i Sanpere enlluernaven els cerverins. Per la seva bellesa clàssica, il·luminaven sense cap dubte les fotografies amb la llargària de la seva trena rossa i consistent, que descendia com una columna per la seva esquena. Simbolitzaven, molt dignament, la bellesa de la Ben Plantada. En el transcurs dels anys sempre he trobat a faltar en la imatge actual de l'Eulàlia aquella trena que l'enlairava en la seva joventut.

M'ha sobtat que la ciutat de Cervera fins a l'any 2005 no enretirés aquell monument als Caiguts que presidí tants i tants anys els voltants de la plaça de Santa Anna. I un altre fet que m'ha colpit tota la vida fou veure, de ben joveneta, la gàbia de ferro esfèrica, de la mida d'un cap humà, penjada, des de feia segles, a l'exterior de la porta de sortida de les núvies, de la Parròquia de Santa Maria, que, segons m'explicaren, havia contingut, dins, la calavera del lladre, confés i penedit, que havia fet decapitar el Tribunal de

la Santa (santa?) Inquisició. Maleïda Inquisició que va matar tantes dones i tants homes evidenciant la manca de pietat, o el fet de no saber posar-se en la pell de l'altre de tants inquisidors, intolerants de tots els temps, o alguns dels protagonistes del període històric d'aquest llibre. Si Jesús de Natzaret hagués baixat a la terra hauria rebutjat totes aquestes morts.

I ara vull parlar de la presència i l'absència de la dona en la vida cerverina. Les dones durant molts anys no podien protagonitzar les processons. Només els homes amb els seus ciris encesos desfilaven per les dues voreres dels carrers de la ciutat. Les dones i les criatures feien de públic. El dret de la dona a votar no es va instaurar a Catalunya fins a l'any 1931, durant la Segona República. A les corals, tampoc s'hi solia sentir la veu de les dones. En la celebració de les Completes del Santíssim Misteri fou absent la presència de veus femenines durant molts anys. En la postguerra se'ls va permetre participar-hi, però un capellà que no anomeno va eliminar-les tot substituint-les per veus de nens. En el temps en què el culte Narcís Saladrigues intervingué activament en la música cerverina, a l'Auditori retornà la veu de la dona al cant de les Completes del vespre de cada 5 de febrer.

I encara dos apunts finals; el primer, per evocar la dolça Festa de Sant Magí i la seva aigua miraculosa, en què participen petits i grans, i el segon, per fer palès que els bons poetes cerverins Josep Solsona i la seva germana Isabel són presents i vius en aquesta *Història gràfica de Cervera*. Una ciutat tan activa en tots els aspectes socials, lúdics, culturals, esportius i del lleure, a la qual encara manca la presència dels castellers. Animeu-vos, cerverins a formar-ne una colla.

Moltes, moltes gràcies per tota la informació que heu donat en la *Història gràfica de Cervera*.

Pòrtic

Jaume Ferran Camps

Quan el jove historiador Agustí Duran i Sanpere va necessitar un col·laborador gràfic per documentar les seves recerques arqueològiques, el va trobar en el jove Claudi Gómez Grau, fill del seu amic Frederic Gómez Gabernet.

Avui, gràcies a Claudi i a altres professionals i afeccionats cerverins, tenim a mà la nostra recent història gràfica.

Susan Sontag ha dit que «la fotografia és una manera de veure-hi». Aquesta és la manera amb què Claudi i els altres col·laboradors ens presenten el desenvolupament social de la nostra ciutat.

Gaston Bachelard, en *La poètica de l'espai*, ens va descobrir la topofília, l'anàlisi dels racons encantats de la nostra casa onírica, als quals tornem repetidament en el somni o el somieig.

Podríem també parlar de la topoanàlisi del poble oníric, que ens mostra els seus racons oblidats, als quals tornem també quan els somiem o recordem.

Abans de la guerra, al final del carrer Combat, tocant a la carretera general, hi havia uns cartells, que en distints idiomes proclamaven amb urc:

Turistes
Visiteu Cervera
Monumental i artística

Ara podeu retrobar la seva esplendor d'antany i d'avui mateix, ja que en aquestes pàgines trobareu un testimoni fefaent de la Cervera eterna.

Una vegada l'any, per la Festa Major, ens alegrava poder reveure novament alguns dels qui vivien lluny de nosaltres. Ací els teniu tots: els qui van haver de deixar-nos per altres contrades, els qui van deixar-nos per sempre i els qui els recordem. En aquest llibre podeu retrobar-los a lloure.

Introducció

Max Turull Rubinat

Director de la Història gràfica de Cervera

Es fa difícil explicar l'obra que el lector té a les mans sense referir-se també a la *Història gràfica de la Segarra*, apareguda el desembre del 2001 i igualment impulsada pel Centre Municipal de Cultura de Cervera. L'èxit popular de la *Història gràfica de la Segarra* va ser fulgurant: en un sol mes se n'havia exhaurit la primera edició, de dos mil exemplars, i se'n feia una segona, que apareixia per Sant Jordi del 2002. La nova edició anava acompanyada d'una addenda de vuit pàgines amb les addicions i correccions que ens van fer arribar els lectors, impresa a part i tancada el 30 de març d'aquell any.

En clau bibliogràfica, la *Història gràfica de Cervera* és un llibre que discorre en sentit paral·lel a la *Història gràfica de la Segarra*, perquè efectivament estan pensats a partir d'un mateix patró, un mateix impuls i uns mateixos objectius, cosa que n'ha facilitat el caràcter recíprocament complementari. De fet, hem concebut deliberadament la *Història gràfica de Cervera* de tal manera que es pugui consultar fàcilment en paral·lel amb la *Història gràfica de la Segarra*. Així, el text sobre «Els orígens de la fotografia a la Segarra» que va escriure M. Teresa Salat per a la *Història gràfica de la Segarra* cobra ple sentit ara, especialment els epígrafs sobre els primers fotògrafs de Cervera, els aficionats cerverins i la fotografia professional a Cervera a partir de la Guerra Civil; també té sentit, i ara podria ser rellegida amb molt de profit, la introducció sobre «El marc històric», molt especialment el capítol «La Segarra als segles XIX i XX», del professor Ramon Ramon-Muñoz. D'altra banda, hem optat per mantenir els mateixos criteris sobre els límits temporals en totes dues obres: des dels orígens de la fotografia del primer terç del segle XIX —la fotografia més antiga que publiquem ara és una imatge de la façana exterior de la Universitat, anterior a l'any 1885— fins al canvi de règim polític a l'Estat, l'any 1975, aquí concretat amb la imatge d'aquell grup de cantaires de les Completes de l'any 1976 o 1977. Així mateix, hem estructurat el llibre sobre Cervera en els mateixos set capítols temàtics —i de vegades també en els subcapítols— que tenia el de la Segarra, per facilitar-ne una eventual consulta o lectura simultània o paral·lela.

El llarg procés de producció

Si la segona edició de la *Història gràfica de la Segarra* apareixia l'abril del 2002, el desembre d'aquell mateix any se celebrava la reunió constitutiva del nou projecte: la *Història gràfica de Cervera*. Però la idea ja s'havia anat covant els mesos anteriors, com una continuació lògica i natural del projecte segarrenc que tan bé havia acabat. Efectivament, el Centre Municipal de Cultura, que aleshores dirigia Antònio Xuclà, a qui succeirien Josep M. Llobet, primer, i Jaume Carbonell, després, havia donat llum verda al nou projecte, i un 21 de desembre a les sis de la tarda, a la sala d'actes de «la Caixa», als baixos de l'antiga llar del jubilat, s'hi donava públicament el tret de sortida.

El primer i gran objectiu de la *Història gràfica de Cervera* era aconseguir un gran fons de fo-

tografies, de procedència molt diversa, des del qual es faria la selecció final de les que acabarien sent publicades. No començàvem de zero, i teníem l'experiència organitzativa de l'anterior llibre. Visitaríem els principals arxius fotogràfics del país; recorreríem de nou al fons de l'Arxiu Comarcal de la Segarra i al fons Gómez Grau; cercaríem nous jaciments fotogràfics, locals o de fora; disposaríem de la iniciativa de cadascun dels col·laboradors per localitzar fotografies d'interès, sobretot en mans de les famílies cerverines, i també faríem una crida pública animant tots els cerverins a deixar aquelles fotografies que consideressin d'interès. Tot això va ser fet, i pel camí, certament, vam trobar jaciments i arxius amb què no comptàvem, com el de la Tamiment Library and Robert F. Wagner L, de la New York University, localitzat per Josep Miret. La crida pública i la cerca de fons per part de l'equip de col·laboradors van donar el resultat esperat: la *Història gràfica de Cervera* disposava d'un fons de més de 4.000 imatges, de les quals van ser digitalitzades unes 2.800, i seleccionades i pujades al web per ser inicialment documentades unes 650. Finalment, el llibre conté 624 fotografies, la qual cosa contrasta amb les 1.152 de la *Història gràfica de la Segarra*. Aquesta dràstica reducció també fou deliberada: no volíem cap pàgina amb quatre o cinc fotografies, petites, sinó que volíem totes les planes amb una sola fotografia, gran, o dues o tres com a màxim. I això, per raons òbvies: perquè havíem descobert la gran satisfacció que podia produir la visió de les imatges en gran format. Potser en un tercer volum apostarem perquè totes siguin publicades a pàgina sencera. No voldríem deixar de dir una cosa, en relació amb el material fotogràfic: i és que, com el lector s'adonarà, Cervera té un deute amb Claudi Gómez Grau, el fons del qual és extraordinari en quantitat i qualitat; i no menys remarcable és la generositat amb què Josep Claudi Serés Gómez, l'actual gestor i propietari del fons, ens n'ha facilitat l'accés.

L'equip de coordinació el van integrar des d'un començament Elena Armengol, Josep Gual, Teresa Pintó, Ramon M. Razquin, Anna Serés i Max Turull, que van realitzar la selecció provisional de les fotografies que serien publicades. Es va intentar atendre tots els criteris: valor històric, valor documental, valor plàstic, valor sentimental, etc. Era important que hi hagués imatges de tots els períodes històrics que van des de finals del segle XIX fins al 1975, de tots els autors possibles, de tots els àmbits temàtics i, potser per damunt de tot, que hi fos reflectit tot l'espectre social de Cervera; això últim era especialment important i rellevant.

El 7 de maig del 2004 es va constituir l'equip de documentació, amb la missió de documentar les fotografies seleccionades a partir d'una mena de llibre d'estil que havíem confeccionat. L'equip va canviar molt amb el temps: hi hagué noves incorporacions, hi hagué baixes, hi hagué gent molt compromesa, d'altra que no tant. Aquesta fase de documentació es va eternitzar. No era només que s'hi incorporaven fotografies noves, o que detectàvem buits que calia omplir, sinó que també ens va costar tancar un procés que ja havíem previst que seria laboriós i lent. Tots els textos de documentació de fotografies anaven sent incorporats en una base de dades en línia —el núvol, en diríem ara— que havia dissenyat Josep M. Llobet, l'accés al qual estava limitat a l'equip de treball. En aquesta base de dades, al costat de cada fotografia, hi anàvem afegint els textos corresponents amb els registres necessaris (autor, data, tema, text, personatges identificats, bibliografia, informants, etc.).

Durant un període llarg de temps vam treballar a batzacades: el projecte mai no va morir, però sí que vam patir diverses hibernacions, que de vegades es perllongaven durant uns quants mesos. En fi, tots ens dedicàvem a la *Història gràfica* escatimant temps a les nostres famílies i a la nostra feina, i per això se'n ressentia el ritme de treball. El 2012 vam decidir posar fi a la tasca de documentació: tancaríem el llibre amb les fotografies documentades fins aleshores i amb aquelles altres, la documentació de les quals impulsaríem amb urgència i constància, que consideràvem imprescindibles. Amb els textos acabats, vam fer-ne lectures creuades, de manera que uns autors llegien els textos dels altres. Després vam constituir un equip format majoritàriament per historiadors, que van revisar novament els textos. Ramon M. Razquin va assumir un paper important en aquesta fase i en la següent, ja que va tenir cura de contrastar moltes dades amb les fonts escrites, de manera que va detectar-ne imprecisions, va omplir llacunes o va aportar-hi fonts de diversa naturalesa que contribuïen a depurar i a consolidar el text.

El gener del 2014 tots els textos de totes les fotografies passaven al tractament lingüístic, del qual eren responsables Maite Puig i Albert Turull. Aquesta intervenció filològica també era decisiva i convenia que ho fessin experts. No només s'aplicaven criteris i es corregia la llengua del text segons els estàndards, sinó que en molts casos s'arribava a reescriure el mateix text perquè en la totalitat dels documents hi havia intervingut una trentena de persones diferents, amb estils personals no sempre coincidents, per la qual cosa calia donar unitat i cohesió al producte resultant. I, finalment, s'aplicaven de manera sistemàtica criteris d'estil i de presentació. També en aquesta fase es detectaven imprecisions i ambigüitats que anaven sent corregides i esmenades. Entre els criteris, per exemple, es va decidir assenyalar sempre el nom dels carrers i places contemporani al moment que transcorria l'acció o al de la datació de la fotografia, tot i que també s'hi indica sempre l'equivalència amb el nom actual de la via. Pel que fa a l'àmbit estrictament lingüístic, en la *Història gràfica de Cervera* s'han aplicat, com és lògic i de rigor, les normes i els criteris establerts per l'Institut d'Estudis Catalans. No obstant això, també s'han acceptat com a vàlides formes dialectals pròpies del parlar local no recollides en el diccionari de l'Institut, però sí en el *Diccionari català–valencià–balear*, d'Alcover i Moll (per exemple, *mandongo*). Potser el punt més delicat —i per això precisament mereix una menció a part— ha estat el tractament ortogràfic dels noms propis de persona. En aquest cas, la decisió adoptada ha estat prescindir puntualment de la normativa i respectar, sempre que ha estat possible, la forma gràfica usada per cada persona en qüestió. Així, no és estrany —ni contradictori, encara que aparentment pugui semblar-ho— trobar un *Rossich* al costat d'un *Rosich*, o un *Antònio* (remarcant-ne la pronúncia oberta, típica catalana, malgrat ser un nom de base castellana) convivint amb un *Antoni* o, si és el cas, un *Antonio*, sempre en funció de l'opció preferida pel portador del nom, si és que aquesta ens constava.

L'equip de coordinació ha tingut una feina molt intensa durant els dos o tres últims anys de treball, abans de l'aparició del llibre, el desembre del 2014. De vegades ens reuníem els dies i les hores més intempestius. Però la química era excel·lent i la feina per fi avançava de manera fluida i agraïda. Quan, acabada la revisió lingüística, el nucli central del llibre va entrar a impremta, a finals de juliol del 2014, Ramon M. Razquin i Josep Gual van començar a elaborar, respectivament, els índexs onomàstic (més de 3.000 entrades) i toponímic (més de 470), d'una banda, i de conceptes (amb prop de 4.000 entrades), d'una altra. I era de nou en aquest moment, en què calia disseccionar els textos per extreure'n els termes de l'índex, quan afloraven nous i inacabables dubtes o incidències, sobretot vinculats als noms i cognoms de les persones i a llur correcta identificació. Durant el setembre i l'octubre del 2014 vam corregir galerades i més galerades, fins que el text, havent superat encara una nova revisió lingüística, va ser donat per definitiu. Paral·lelament al text, també havíem verificat, en les proves d'impremta, que la mida de cada fotografia i la seva ubicació al llibre fossin les correctes. Com s'ha dit, havíem optat per preservar el caràcter eminentment gràfic del llibre, i malgrat que hi havia més text que en la *Història gràfica de la Segarra*, vam decidir que, amb caràcter general, en cap pàgina no hi hauria més de tres fotografies. Però la dimensió i el protagonisme gràfic de les imatges no era totalment en les nostres mans, perquè el text i la maquetació també exercien la seva pressió.

Una obra coral i transversal

Aquest procés de treball que hem apuntat, i el concepte mateix subjacent en aquest projecte, fa que la *Història gràfica de Cervera* sigui, per damunt de tot, no només un llibre col·lectiu, sinó una obra coral i transversal. Coral perquè, en la seva confecció, des d'aquell desembre del 2002 fins al desembre del 2014, hi ha participat molta gent. Els crèdits del llibre en donen bon testimoni. Però, a més, cal no oblidar la multitud de persones i de famílies que van atendre aquella crida pública promoguda el 2004 per aportar fotografies, ni la consegüent diversitat i l'amplitud final del nombre de propietaris o dipositaris de còpies, que supera les 165 persones, famílies i institucions; ni encara les 180 persones «informants» que han col·laborat en la documentació de les fotografies, ni els 46 autors de fotografies.

Però la màxima dimensió coral li ve donada per les més de 3.000 persones identificades i consignades en l'índex onomàstic. Per això és fàcil suposar que molts lectors hi trobaran familiars, amics o coneguts. I vinculada a aquesta massa coral, no és menys important el valor de la transversalitat i pluralitat socials.

L'obra, tant la part gràfica com la part textual, havia de reflectir la societat real. Volíem evitar una concentració de fotografies només dels qui, en un moment donat, en podien tenir. I per això era imprescindible la presència de la pagesia, del món obrer, de la burgesia, de les professions liberals, de l'aristocràcia, dels pobres i dels marginats i de tot el poble en general. Això, tan obvi i natural, no resultava gens evident en un moment que la fotografia encara no havia estat socialitzada. Però la transversalitat anava més enllà de la condició social de les persones, car s'estenia a tota la vida social: des de la vida privada de les persones i les famílies fins a arribar als grans actes públics multitudinaris, des del naixement fins a la mort, des del rerefons paisatgístic i monumental fins als esclats de vida més quotidians, des del petit gest fins a la grandiloqüència, de la guerra a la pau, del progrés al conservadorisme, dels empresaris als empleats, de la pagesia secular a la indústria, dels grans homes a les persones anònimes; hem intentat que totes les edats de l'individu hi siguin presents: nadons, infants, joves, adults i gent gran; homes i dones.

Coneixement i divertiment

I tot això, per què?, podríem preguntar-nos. Doncs essencialment per dos motius, que circulen entrellaçats. D'una banda, per la funció pròpia de qualsevol aproximació històrica, sigui gràfica o no: o sigui, per conèixer-nos i comprendre'ns millor com a subjecte col·lectiu que som i fins i tot també com a persones. Des d'una aproximació científica o acadèmica, podríem dir que per completar el coneixement històric de Cervera —si és que mai es pot arribar a completar—, ens cal seguir investigant i coneixent el nostre passat més recent. Però, d'una altra banda, un llibre com la *Història gràfica de Cervera* també es justifica per la pura i mera satisfacció i complaença d'endinsar-s'hi, per la delectació que ens pot provocar, pel gust o el plaer de mirar-lo. Tots hem caigut en la fascinació que produeix poder veure com era el nostre hàbitat més immediat, què hi ha canviat i què no; submergir-se en un passat encara identificable i embadalir-se en aquesta contemplació. Però fins i tot més enllà d'aquesta aproximació, diguem-ne curiosa o per l'ànim de conèixer, també hi ha el gaudi que produeix la contemplació d'una obra d'art, perquè així haurien de ser considerades algunes de les peces fotogràfiques que presentem. I és així, certament, que el llibre pot ser llegit de diverses maneres i amb nivells diferents. Hi haurà aquella persona que en tindrà prou, de mirar les fotografies i potser estendre's en tots els detalls que poden contenir —que si la indumentària, que si les expressions dels rostres, que si els elements secundaris, etc.—; n'hi haurà que, a més, voldran conèixer-ne les dades d'identificació bàsiques —el lloc, l'any, l'autor de la fotografia o el propietari de la còpia—, i n'hi haurà, en fi, que, a més, s'entretindran a llegir els textos que acompanyen les imatges.

Una doble veu

I és que el llibre, efectivament, s'expressa en una doble veu. Davant de les múltiples possibilitats que hi ha d'establir una relació entre fotografia i text —de les més tènues o superficials a les més intenses i substancials—, vam optar per reforçar el contingut del discurs històric, però això sense perjudici de la dimensió plàstica o estètica que donava forma al conjunt de fotografies. Aquesta opció per reforçar els textos és més evident i més possible en uns capítols que en uns altres. Els textos sempre comencen vinculats amb la imatge que acompanyen. En alguns casos el text s'inhibeix i deixa parlar totalment la imatge, bé sigui perquè aquesta és molt expressiva o bé sigui perquè el valor d'aquella fotografia era sobretot estètic o plàstic. En alguns altres casos, només aprofundeixen en el contingut explícit d'aquella imatge i en descriuen, en registre escrit, tots els detalls que ens mostra visualment la fotografia; això no és desdenyós, perquè un text així pot tenir un valor didàctic i pedagògic

molt elevat. En altres casos, el text aprofundeix, diríem que en sentit vertical, com un pou, en el contingut o el motiu de la fotografia; en aquest cas, la fotografia com a testimoni històric és espremuda al màxim. Però encara hi ha ocasions en què la fotografia s'ha convertit, deliberadament, en un pretext per elaborar un text sobre un tema secundari o tangencialment vinculat a la fotografia; aquests casos han permès seguir generant i injectant coneixements històrics que altrament no hi serien. Per tant, el lector hi trobarà, en els textos, nivells i direccions de profunditat ben diferents.

És cert que, més enllà de l'intrínsec valor històric de les fotografies quan parlen per elles mateixes, hi ha la voluntat expressa de dotar el llibre de més musculatura històrica, sense que això impliqui en cap cas, com s'ha dit, reduir el gaudi estètic. És per això que de vegades sembla que el text tingui vida pròpia, més enllà de la imatge a la qual estava originàriament vinculat, i que tingui un tractament gairebé monogràfic. Amb tot, i tret d'algunes excepcions, els textos es vinculen a una aproximació positivista de la història, en el sentit que ha prevalgut l'aportació d'informació objectiva —noms, dades, dates, fets, etc.— en comptes de discursos valoratius i interpretatius des d'un punt de vista historiogràfic.

Fonts escrites i memòria oral

L'origen dels textos, i, doncs, del coneixement històric que reflecteixen, no és un tema menor. Tots els textos s'alimenten d'alguna d'aquestes dues fonts: o bé s'ha produït una transferència de coneixement des de la bibliografia i la recerca científica, o bé (o també) s'ha produït una transferència de coneixement des de les fonts orals. El primer cas es dóna quan l'autor del text ha recorregut al material escrit disponible, ja siguin fonts periodístiques —com la llarga col·lecció del *Segarra* quinzenal i la inestimable col·lecció de premsa de finals del segle XIX i principis del segle XX que conté l'Arxiu Comarcal—, ja siguin llibres i articles de recerca —com quan s'ha recorregut a *Miscel·lània Cerverina*. Aquest últim cas és significatiu, perquè de vegades hom pot creure que publicacions com aquesta són inútils per a la societat i suposen una despesa (ínfima) evitable. Ara bé, quan el coneixement de la investigació històrica que publiquen és objecte de difusió i de transferència i quan s'ha socialitzat l'erudició acadèmica, és més fàcil comprendre la necessitat de la seva existència.

Però, com hem dit, a més de la informació escrita, en la *Història gràfica de Cervera* hi ha tingut un paper molt rellevant el recurs a les fonts orals. Prop de dues-centes persones s'han convertit en privilegiades fonts d'informació. Aquest és un recurs molt ric i gairebé infinit. Quan ens entrevistàvem amb una persona gran o quan li plantejàvem preguntes concretes sobre un tema o sobre una altra persona, aleshores aflorava un coneixement i una informació que, tot i que ja existien en la memòria de l'individu, fins aleshores no havien estat plasmades de manera escrita. Aquesta materialització escrita d'un coneixement oral és molt transcendent, perquè és la millor garantia que no es perdrà. El coneixement que rau en les fonts orals és immens, perquè sovint ens informa d'aspectes que, per la seva naturalesa, són poc susceptibles de ser escrits. Es tracta d'un coneixement molt ric i molt potent, però alhora molt fràgil. Fràgil perquè la malaltia o la mort d'una persona pot comportar la desaparició sobtada i immediata de tot un univers, i fràgil també perquè, segons la memòria de les persones, es poden produir fàcilment alteracions de noms, de dades, de dates, etc. Amb tot, creiem que un dels principals actius d'aquesta obra és la feina feta en aquest sentit: descobrir, escriure i consolidar allò que només era sabut per transmissió oral. I, en fi, no cal dir que la situació ideal per a la redacció dels textos es donava quan podíem combinar i contrastar diferents fonts orals i fonts escrites.

El reflex d'un món que (gairebé) ja no existeix

Però aquesta aproximació que hem indicat —coral, transversal, plural, significativa i representativa, etc.— i la manera com l'hem fet ens condueixen, de fet, a un món que, en essència, ja no existeix, a una Cervera que ja hem dei-

xat enrere. És cert que els canvis històrics, com els que s'han produït durant el passat segle xx, no són químicament purs, ni trobem una fissura neta entre dos moments històrics diferents. Quelcom d'aquell món i d'aquella Cervera de finals del xix i del xx encara perdura entre nosaltres, igual com aleshores ja s'insinuaven, potser sense adonar-nos-en, els fonaments del futur que avui és present. El passat immediat difícilment es converteix en un estrat superat, en una fase oblidada, en un espai i un temps que ja no ens afecta. El nostre present enfonsa les seves arrels en el passat i hi ha una simbiosi en tots els nivells de la vida social i col·lectiva. Per això, malgrat els grans canvis i les grans transformacions, seguim identificant aquella societat, perquè, al cap i a la fi, en som fills. La història d'una comunitat com la nostra —que és la suma d'escenaris (carrers, places, edificis), persones (individus que són tot un món sencer) i activitats o funcions (economia, cultura, tradicions, creences)— és una història de continuïtats i de discontinuïtats que es poden produir simultàniament.

Els agraïments

Hem dit abans que aquesta és una obra col·lectiva i coral. I certament hi ha participat molta gent per fer-la possible. Més enllà de la consignació de tots els noms en la pàgina dels crèdits i en les llistes finals corresponents, volem insistir en el nostre agraïment a totes aquelles persones, famílies, entitats o institucions que van deixar fotografies; als informants que ens van ajudar a documentar-les i a identificar-ne les persones que hi apareixien; als autors dels textos de les fotografies; als autors dels textos introductoris; als membres de l'equip de coordinació, i a totes aquelles altres persones que han col·laborat, d'una manera o altra, a fer possible aquesta obra. Algunes de les persones que hi han estat vinculades —com a autors de textos, com a informants, com a dipositaris o com a persones que apareixien en alguna imatge— ens han deixat per sempre, però la seva empremta s'ha filtrat dins d'aquestes pàgines. A tots, als vius i als morts, i als lectors també, moltes gràcies.

Abreviacions

ACSG Arxiu Comarcal de la Segarra
ANC Arxiu Nacional de Catalunya
IAAH Institut Ametller d'Art Hispànic
ICGC Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya
IEFC Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya
SCCM Servei de Catalogació i Conservació de Monuments (de la Diputació de Barcelona)

Fotografies que valen més que mil imatges

Joan Porredon Bernaus

En una primera trobada amb Max Turull, en la qual em proposava participar en l'edició d'aquest llibre, em va dir: «En una reunió preparatòria es va comentar que les fotografies antigues eren "més maques". I no només això, sinó que gairebé totes eren aprofitables, mentre que de les més modernes calia fer-ne una selecció més precisa». Aquesta reflexió em va resultar altament estimulant i em va empènyer a escriure aquest text.

D'entrada, cal dir que tot això respon a aspectes molt lògics: a una fotografia antiga li atribuïm més «autenticitat» i, per tant, genera més respecte. Alhora, també desperta molta més curiositat des d'un punt de vista social, cultural i paisatgístic: veure com vestia la gent, com celebraven les festes, com es vivia fa cent anys, o constatar els canvis en el paisatge, tant en el del camp com en l'urbà, sempre desperta més interès, sobretot si coneixem l'entorn fotografiat, com és el cas.

Però el comentari inicial anava una mica més enllà; prenia un sentit més fotogràfic perquè les imatges, per si soles, eren... «més maques!». Si fem l'esforç mental de situar-nos a finals del segle XIX i principis del XX, podrem comprendre que el concepte «fotografia» era «radicalment diferent» del que entenem avui dia i «una mica diferent» del que podrien tenir els nostres pares (o avis) a la segona meitat del segle XX. A part dels coneixements teòrics dels fotògrafs de l'època, hi havia condicionants tècnics que «facilitaven» que les imatges fossin i siguin tan... «maques».

Els fotògrafs sempre han estat persones inquietes i, generalment, amb una gran dosi de curiositat... Sempre s'han fixat en el seu entorn per inspirar-se i han begut dels seus semblants per aprendre'n. Aleshores, els seus referents més propers per saber formar una imatge no eren tant els altres fotògrafs, sinó els grans mestres de la pintura universal. És per això que la gran majoria de fotografies de l'època tenen unes composicions molt acurades, pròpies del llenguatge visual de la pintura, sobretot de la pintura del Renaixement. Com que nosaltres hem tingut l'oportunitat d'apreciar moltes obres pictòriques, conscients o no, sabem reconèixer un cert ordre compositiu que ens fa més agradable la nostra percepció. A més a més, tot això queda reforçat per una tecnologia incipient, que devia fer difícil allunyar-se de l'estètica pictòrica... Em refereixo al fet que els objectius tenien unes distàncies focals que identifiquem com a «normals« (objectius que ofereixen una visió semblant al nostre ull) i que les càmeres eren molt grans i pesades. Damunt el trípode, havien d'estar ben equilibrades per no desestabilitzar-se a causa de la precarietat dels capçals de l'època o bé de la seva absència. Aleshores, si disposem d'un objectiu que ens ofereix una visió semblant a la del nostre ull i tenim una càmera amb el seu eix òptic sempre paral·lel a terra (és a dir, anivellada, de manera que totes les línies horitzontals i verticals les veiem rectes), obtindrem unes fotografies molt «humanes», perquè la relació entre els elements serà molt semblant a la que podem percebre amb els nostres ulls i no hi haurà cap element deformat: els edificis es veuen ben rectes i les persones no es representen com capgrossos ni camallargs. I això ho podem apreciar en la fotografia núm. 23, així com en la 29 o en el gravat 48 i en força altres exemples del llibre, amb una menció especial a la fotografia núm. 210, que té una

composició exquisida. Aquesta visió, diguem-ne «natural», és el que ens apropa a l'estètica i al llenguatge pictòrics. Per això, de vegades defenso que la pintura és més «real» que la fotografia mateixa.

Només quan la càmera es fa més petita i es pot «alliberar» de la rigidesa del trípode, en el moment en què Kodak popularitza la seva Brownie amb l'eslògan «Vostè premi el botó, nosaltres farem la resta», l'any 1888, el llenguatge visual inicia un lent camí evolutiu cap a noves maneres de concebre les imatges que l'allunyen de la rigidesa cartesiana de les composicions clàssiques. Aquesta idea ens pot ajudar a entendre per què fotògrafs com Henri Cartier-Bresson acostumen a agradar tant: ha tret la càmera al carrer, ha fotografiat escenes quotidianes, retrata coses que podríem fer nosaltres però amb una acuradíssima tècnica compositiva que remet a les «normes» de la composició universal; per això són unes imatges que ens resulten més fàcils de llegir i, per tant, les veiem més «maques».

Un altre aspecte tècnic que influeix molt en la percepció de la imatge, principalment en els retrats, és la baixa sensibilitat del material fotosensible del moment (generalment plaques de vidre emulsionades amb gelatinobromur de plata). Aquest condicionant feia que els models s'haguessin d'estar una estona ben quiets perquè sortissin bé en la fotografia. Per això, acostumen a tenir unes cares més concentrades, amb mirades més punyents; així, l'expressió és més interessant i el retrat guanya força. Eren els temps en què valia la famosa frase: «Si et mous, no sortiràs a la foto». Aquest tret s'aprecia en la imatge 235, en què algun membre de la família es veu borrós perquè no devia estar-se completament quiet. No hem d'oblidar, tampoc, que en aquella època, fer-se una fotografia era un gran esdeveniment només a l'abast de persones adinerades i que, per això mateix, molts matrimonis només disposaven d'una sola fotografia junts. Imagino la pressió afegida que els devia suposar entrar a l'estudi del «retratista». Em crida l'atenció la descripció de la fotografia 291, quan diu: «La parella solia posar molt rígida i seriosa, i sense cap mostra d'intimitat, davant la càmera». És un raonament lògic si ens cenyim estrictament al que s'aprecia observant la fotografia. Però ara que en sabem més condicionants, potser podem entendre d'una altra manera el posat dels nuvis. Em recorda el que comenta Roland Barthes en el seu llibre *La càmera lúcida*, quan explica la fotografia que George W. Wilson va fer a la reina Victòria l'any 1863. En la imatge s'hi veu la reina muntada a cavall i un senyor — un ajudant?, un criat?— escocès que aguanta les regnes del cavall perquè no es mogui. Tanmateix, un estudi de caire més sociològic apuntava la generositat de la reina, que va permetre que un vassall sortís també en la fotografia.

Eren temps en què hi havia molt d'ofici (no només en la fotografia). Però l'evolució de la mateixa tècnica i dels equips fotogràfics va facilitar que s'anés popularitzant l'acte de fer una fotografia. I, com a conseqüència lògica, van proliferar els afeccionats que, amb més o menys habilitat, volien capturar els seus «instants decisius». De ben segur que són fotografies més directes, més vives, més properes, però sense tant ofici com les primeres. Són imatges que potser tenen una tècnica més anàrquica, que, en alguns casos, estan construïdes amb uns codis menys convencionals i que ens demanen més esforç per apreciar-les... Imatges que, sense entrar en el contingut, poden provocar una resposta immediata: «No són tan maques». ;-)

Cervera en temps de canvis: dels anys de la Restauració a la fi del franquisme

Ramon Ramon-Muñoz

Universitat de Barcelona

Aquest text analitza un període històric caracteritzat per profundes transformacions polítiques, socials i econòmiques. Cervera no en va quedar al marge. Els paràgrafs que segueixen comencen descrivint la situació de la capital de la Segarra cap a 1900, un moment de dificultats per a la ciutat, i acaben a mitjan dècada de 1970, quan Cervera començava a sentir els inicis d'una altra crisi econòmica i social i la Dictadura franquista arribava a la seva fi. I entre un i altre context es mostra com els homes i les dones de la ciutat van viure moments de prosperitat i esperança, de mobilització i lluita, d'angoixa i sofriment, de llibertat i dictadura, de guerra i de pau. En un període de dificultats com és l'actual, potser és convenient aproximar-nos a les principals transformacions i a la dinàmica econòmica, política i social de la Cervera del segle passat.

Un començament de segle difícil: prosperitat, crisi i mobilització

L'any 1900 Cervera tenia una població d'uns 4.350 habitants. Això significa que era —considerant el pobles actualment agregats— el cinquè municipi més gran de les terres de Ponent, darrere de Lleida, Tàrrega, Tremp i Balaguer, i el quarantè més poblat de Catalunya. No són, tanmateix, unes xifres gaire reeixides si les comparem amb les de períodes anteriors. A mitjan segle XIX, la capital de la Segarra havia aconseguit arribar als 4.499 habitants (5.057 si considerem els pobles actualment agregats). Però durant les dècades de 1860 i 1870 patiria un intens declivi demogràfic, del qual no es recuperaria totalment malgrat la revifalla que es va produir durant les dècades finals del segle XIX. Si la demografia és un indicador de dinamisme i vitalitat econòmica, sembla clar que els millors moments de la ciutat ja feia temps que havien passat. I no seria fàcil tornar-hi. Entre 1900 i 1910, la població de la capital de la Segarra tornaria a disminuir —en veritat ja estava minvant des del cens de 1897, en el que seria una trajectòria molt singular, tant en relació amb la seguida per les actuals capitals de comarca del pla de Lleida com en comparació amb la mitjana catalana. Entre 1900 i 1910, Cervera va reduir la seva població en més d'un 11%. Balaguer també ho va fer, però en un 3%. En canvi, a Tàrrega el nombre d'habitants va augmentar en un 7%, mentre que a Mollerussa, les Borges Blanques i Lleida el creixement demogràfic de la primera dècada de 1900 va superar el 10%; es tracta d'uns percentatges respectables, superiors a la mitjana catalana (6%).

Per a la majoria de cerverins i cerverines el nou segle no semblava que hagués de convidar a l'esperança. I més encara si tenim present que hi arribaven després d'haver gaudit d'un període de relativa prosperitat. En la base d'aquests anys de bonança econòmica —que, si fem cas de les dades de població, transcorre aproximadament entre 1875 i 1895— s'hi troba un fet ben conegut: l'augment dels preus del vi i l'increment de les compres realitzades pels nostres veïns francesos, privats del fruit de les seves vinyes com a conseqüència de la fil·loxera,

l'insecte que ataca els ceps i en provoca la mort. Com més es reduïen les collites franceses i més augmentaven les seves necessitats d'adquirir vi a l'exterior del país, més pujaven els preus de la verema i del vi a Catalunya i, per tant, majors eren les possibilitats d'obtenir beneficis a través de l'activitat vitivinícola. Atrets per aquesta favorable conjuntura, els grans hisendats —com la família Nuix o la Solsona— així com els mitjans i petits propietaris —majoritaris a Cervera i a la comarca— no van deixar passar l'oportunitat. El conreu de la vinya, amb presència meritòria a la Segarra de mitjan segle XIX, es va estendre ràpidament a partir de la dècada de 1860. Com a conseqüència, l'any 1890 la vinya ja ocupava una superfície de 35.000 hectàrees al partit judicial de Cervera, mentre que la producció de vi oscil·lava entre els 140.000 i els 170.000 hectolitres. Es tracta d'unes xifres molt respectables: situaven la vinya com el principal conreu de la Segarra, i feien de Cervera i del seu partit judicial el centre vitivinícola més important del ponent català i una de les zones de major producció de vi al Principat.

Probablement, i en relació amb altres conreus, la vinya va acabar essent més important fora de Cervera que al seu terme municipal. Però la capital de la Segarra participava molt activament en l'expansió vitivinícola comarcal. Per començar, centralitzava bona part dels excedents comarcals a través d'un creixent nucli de magatzemistes i comerciants, alguns arribats de la mateixa França. De fet, des de l'any 1880 s'havia iniciat, a l'actual carrer de Vidal de Montpalau, la construcció de diversos magatzems dedicats a la producció, comercialització i exportació de vi. El 1884 la ciutat ja disposava d'una trentena d'establiments, entre magatzems i altres locals vinculats a la comercialització i producció vitivinícoles. I aviat se n'hi afegirien d'altres, com els dels francesos Taillade o Soubielle, l'any 1889, o el dels germans Maristany, que havien arribat de Barcelona a principis de la dècada de 1890. A més, Cervera donava sortida als vins segarrencs i en facilitava la comercialització per ferrocarril a través de l'estació de la línia Barcelona a Lleida, inaugurada l'any 1860. Entre 1880 i 1882, els anys de màxim moviment comercial, les sortides netes de vi per l'estació de Cervera van ésser d'unes 20.000 tones, adreçades fonamentalment als mercats francesos de Marsella o Tolosa. Una xifra molt respectable!

L'expansió vitícola va significar una nova dinàmica econòmica per a la capital de la Segarra. Les dades demogràfiques ho reflecteixen amb claredat: 3.789 habitants l'any 1877, 4.151 el 1887, 4.637 el 1897. I algunes iniciatives empresarials d'envergadura, inexistents en altres moments, es van fer presents precisament llavors. És justament en aquest període quan alguns prohoms de la Segarra projecten la construcció d'un ferrocarril de Cervera a Ponts. A aquest efecte, el 1885 es creava, amb un capital nominal de quatre milions de pessetes, la societat Compañía de Ferrocarril Económico Cervera–Pons, encapçalada pel guissonenc Plàcid de Montoliu, marquès de Montoliu (president), i pel cerverí Faust de Dalmases (vicepresident). Les obres de construcció de la xarxa van aturar-se l'any 1891 i el projecte va acabar com el rosari de l'aurora: la societat va travessar contínues dificultats econòmiques, i va acumular diverses causes judicials per impagaments, la qual cosa va provocar la ruïna del seu president. Tanmateix, el fet que una iniciativa empresarial d'aquesta magnitud es produís durant la dècada de 1880 posa de manifest el clima de prosperitat i optimisme que es devia viure a la comarca durant el tercer quart del segle XIX.

Res no roman per sempre. El 1894 la fil·loxera ja era a la comarca. No tindria aturador. El 1903 alguns testimonis de l'època indicaven que la plaga estava avançant amb força. I el 1909 un informe oficial assenyalava que només l'1% de la vinya del partit judicial de Cervera n'havia quedat lliure. Els anys de bonança —molt vinculats a l'expansió vitivinícola— ja formaven part del passat. Els cerverins i cerverines havien de cercar noves alternatives si volien mantenir el seu nivell d'ingressos. I no era fàcil trobar-les. Amb pocs estímuls per replantar la vinya amb peus americans, que eren immunes a la fil·loxera, l'agricultura de Cervera i la seva comarca tornava a orientar-se majoritàriament cap als cereals, el conreu que probablement millor s'adaptava a les característiques agroclimàtiques de la comarca. En els temps a venir aquesta orientació hauria de revelar-se força reeixida. Però per a la Segarra de tombant de segle això implicava que bona part de la població tornava a tenir uns ingressos molt moderats, aquells que podia oferir una terra de secà i de modestos rendiments per unitat de superfície. El retrocés de la vinya —una activitat força intensiva quant a

treball— també tenia una altra conseqüència: disminuïen les possibilitats d'ocupació de la mà d'obra existent a la zona.

Amb un sector agrari en crisi, la resta d'activitats econòmiques tampoc no passava per un bon moment. L'any 1900 Cervera superava els quatre milers d'habitants, era cap de partit judicial i havia pogut mantenir-se com a centre de serveis d'un territori que anava més enllà del seu terme municipal. Totes aquestes circumstàncies —a les quals caldria afegir els anys de bonança vitivinícola— havien permès diversificar l'estructura ocupacional de la capital de la Segarra: el nombre de professionals liberals no era gens menyspreable, s'hi havien consolidat alguns sectors mercantils i artesanals i hi havia una certa activitat manufacturera. Però cap d'aquests sectors no podia actuar de motor econòmic d'una ciutat encara força orientada cap —i molt dependent de— l'evolució del sector agrari. La indústria, per exemple, estava impulsant un fort creixement econòmic en moltes localitats i comarques del litoral i prelitoral català. A la Cervera de tombant de segle, l'activitat pròpiament industrial era modesta i estava molt vinculada a la transformació de productes de la terra. Una informació referida a l'any 1900 assenyalava que la producció manufacturera cerverina es reduïa gairebé a l'elaboració vins, la producció d'aiguardents i alcohols, la fabricació de farines i pastes per a sopa i el premsat d'olives i l'obtenció d'oli. La resta d'activitats industrials hi tenia un presència minoritària i, en molts sentits, excepcional: la fàbrica o taller de persianes i productes metàl·lics d'Ermengol Armengol, potser algun establiment tèxtil i de materials per a la construcció i poca cosa més. Sense la vitalitat necessària, ni el sector secundari ni tampoc el terciari no podien compensar les negatives conseqüències derivades de l'enfonsament de la producció vitivinícola.

Les autoritats locals eren conscients d'aquesta situació. I encara ho serien més l'any 1905, quan es va produir una mala collita de cereals i els jornalers de la ciutat van fer sentir la seva veu. Com a resposta, els membres de la Paeria van començar a implicar-se en la recerca de solucions. En un intent per afavorir la reactivació econòmica, van plantejar la possibilitat d'aplicar exempcions fiscals en alguns dels tributs existents. I potser més important encara: en resposta a les demandes dels jornalers i a la manca d'ocupació, van impulsar un programa d'obres públiques basat en la millora i la construcció de camins veïnals i carreteres, com va ésser el cas de la carretera de Cervera a Rocafort de Queralt. No n'hi va haver prou. I, finalment, una part de cerverins i cerverines no va tenir altre remei que abandonar la ciutat. Si el 1900 Cervera tenia 4.350 habitants, el 1910 ja només en tenia 3.835. Mig miler menys!

Però en la conjuntura de crisi de tombant de segle, la resposta de cerverins i cerverines no només implicava l'emigració. La crisi de l'agricultura també va acabar portant cap a un altre fenomen de gran rellevància: l'associacionisme agrari. Des dels primers anys del segle XX, les associacions agràries, orientades a transformar i modernitzar l'agricultura comarcal, van prendre una forta embranzida. Entre 1903 i 1905, van crear-se a la capital de la comarca el Foment Agrícol i Industrial de Cervera i sa Comarca (1903), el Centro Agrícola Comercial de la Segarra (1903) i la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i Urgell (1905). Era una resposta dels propietaris agrícoles i dels sectors més benestants de la ciutat a les dificultats per les quals travessava el sector primari. No van ésser els únics a organitzar-se. La crisi de l'agricultura també va desvetllar la consciència de classe dels sectors més desfavorits de la societat cerverina: el 1905 es constituïa la Sociedad de Obreros Jornaleros Labradores.

Declivi demogràfic i augment de l'associacionisme. Aquestes són dues de les respostes a la crisi econòmica que vivia la capital de la Segarra des dels anys finals del segle XIX. No era l'únic que passava a la ciutat. El debat ideològic i la lluita de poder entre els nuclis conservadors, d'una banda, i els sectors liberals i republicans, de l'altra, havien tornat a emergir amb força abans de finalitzar la centúria. I ho tornarien a fer durant els primers anys del segle XX, a mesura que sorgien noves opcions polítiques o es reorganitzaven i s'enfortien algunes de les existents. El republicanisme va ésser —a la capital de la Segarra— una de les opcions que, després de la seva recomposició i unió, sembla que va experimentar un impuls més gran. Sense negar la influència d'altres factors, a aquest impuls inicial hi devia contribuir també la capacitat que van tenir els republicans cerverins —organitzats a l'entorn del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana des de finals del segle XIX i liderats per l'advocat Domènec Puigredon (1874–1939) a partir dels

primers anys del segle xx— per aglutinar uns sectors populars fortament afectats per la crisi que vivia la ciutat. Segurament per això mateix, a les eleccions municipals de novembre de 1905, el republicanisme cerverí va aconseguir millorar la seva presència a l'Ajuntament i empatar en regidors amb una coalició formada per forces conservadores i monàrquiques, hegemòniques en la vida política de la Cervera de finals del segle xix i començaments del xx.

Aquesta hegemonia és més que evident en el cas dels monàrquics. No és estrany. La restauració del règim que va iniciar-se l'any 1875, amb el regnat d'Alfons XII, després del pronunciament del general Martínez Campos, era un règim polític que reposava sobre la base de la manipulació dels processos electorals. I s'assentava en un bipartidisme excloent, d'alternança en les institucions de govern dels partits conservador i liberal. Entre 1875 i principis de 1904, l'Ajuntament cerverí va estar gairebé sempre governat per alcaldes —nomenats per reial decret— adscrits als partits monàrquics. El partit conservador —en el qual hi havia el diputat provincial Bonaventura Foix Jover— va liderar la Paeria en aproximadament nou de les dinou legislatures municipals existents durant el període assenyalat. El partit liberal —en les files del qual figuraven els també diputats provincials Antoni Xuclà Cases o el després conservador Salvador Montiu Reñé— ho va fer en gairebé totes les ocasions restants.

Aquesta situació no seria per sempre. A Cervera, la primera de les esquerdes en el sistema de partits dinàstics de la Restauració es va produir l'any 1896. Aquell any un carlí seria nomenat alcalde: Antoni de Nuix d'Espona (1853–1910), baró de Perpinyà. Aquest fet posa de manifest que els carlins disposaven d'un nucli de seguidors força important a Cervera i, probablement, a la Segarra. Nuix, advocat, hisendat i prohom cerverí, va ésser diputat provincial pel districte de Cervera entre 1896 i 1910 i la seva influència política va anar més enllà de la seva ciutat natal. Fins a 1910, per exemple, va ésser cap de la Comunió Tradicionalista a les terres de Lleida, moment en què va dimitir per desavinences amb l'actuació del partit durant les eleccions legislatives d'aquell mateix any. Mentrestant, a Cervera, els carlins —aliats amb sectors conservadors i dinàstics i segurament hegemònics entre la dreta local de la primera dècada del segle xx— mantenien una presència destacada dins del Consistori municipal. L'any 1904 Josep Arques, un home proper al carlisme, va ésser nomenat alcalde de la capital de la Segarra. El 1909 tornaria a repetir en el càrrec.

El republicanisme eixamplaria encara més l'esquerda iniciada pels carlins en el sistema de partits de la restauració. I aviat començaria a contestar a l'hegemonia política conservadora. El 1910 els republicans —en aquell moment majoritàriament vinculats a la nova Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR)— van aconseguir arribar i consolidar-se al capdavant del Consistori municipal. El primer a fer-ho va ésser Joan Aymerich, nomenat alcalde accidental de Cervera després de la dimissió del liberal Felicià Solsona el juliol de 1910. El succeiria —no sense polèmica— Josep Pedret, que es mantindria al capdavant de la Paeria fins a principis de 1914. L'arribada dels republicans a l'alcaldia va anar precedida d'un clima de tensió i polèmica entre els sectors conservadors i de dreta, d'una banda, i els nuclis republicans i d'esquerra, de l'altra. En la base d'aquests fets s'hi troben diversos àmbits d'enfrontament. El primer era antic i estava vinculat a la religió i la moral. A la Festa Major de febrer de 1909, els republicans havien programat unes sarsueles considerades ofensives pels conservadors, aplegats a l'entorn de Joventut Catòlica. I les van tornar a programar pocs dies després, durant les festes del 16 de febrer. Aquesta era una data que commemorava la defensa de la ciutat de l'atac carlí de l'any 1875 i en la qual tenia lloc la Processó del Puro, un processó cívica i laica des de l'Ajuntament fins al Cementiri. A Cervera, aquests fets acabarien esquerdant Solidaritat Catalana, el moviment unitari catalanista creat l'any 1906 amb la participació del partit carlí, la Lliga Regionalista —el partit catalanista i conservador hegemònic a Catalunya durant les dues primeres dècades del segle xx— i diversos partits i grups republicans.

El segon àmbit d'enfrontament entre republicans i conservadors va girar entorn dels fets de la Setmana Tràgica, els quals van consistir en protestes i revoltes populars que —contra l'enviament de tropes i reservistes al Marroc— van tenir lloc a diverses poblacions de Catalunya durant l'estiu de 1909. A Cervera, aquestes protestes, vagues i manifestacions es van realitzar els dies 29 i 30 de juliol de 1909 i van acabar amb detencions de diversos manifestants pertanyents, segons

que sembla, a les classes treballadores i al republicanisme. Els líders republicans locals —amb Domènec Puigredon al capdavant— van acusar l'Església i els carlins de delació. Els sectors carlins i catòlics ho van negar i es van defensar assenyalant que diversos prohoms catòlics locals —amb l'alcalde carlí Arques al capdavant— havien intentat l'alliberament dels detinguts.

El fet és que en aquest context de tensió, protesta i enfrontament, els republicans —clarament hegemònics en el bloc d'esquerres— augmentaven la seva influència fins a arribar a encapçalar la Paeria. L'alcaldia republicana va coincidir, a més, amb la instal·lació de la xarxa telefònica (1911), que s'afegia a l'existent xarxa de telègrafs —el telègraf era present a la ciutat des de 1861— i de l'enllumenat públic per mitjà de l'electricitat (1913). L'electricitat havia acabat substituint una forma relativament moderna d'enllumenat existent a la ciutat: el gas acetilè, produït a base de carbur de calci. El 1901, s'havia inaugurat una xarxa de conducció d'aquest gas, promoguda pel cerverí Faust de Dalmases i els senyors Costa i Ponces. Amb l'arribada de l'electricitat o la instal·lació de la xarxa telefònica, la ciutat iniciava un nou procés de modernització. I també començava a notar l'inici d'una nova conjuntura econòmica.

Els bons anys del primer terç del segle xx: agricultura, indústria i serveis

A principis de la dècada de 1910, els efectes de la crisi agrària de finals de segle XIX ja semblaven haver-se superat a la capital de la Segarra. La població, que havia disminuït força entre 1900 i 1910, va tornar a entrar en una nova fase alcista. Si l'any 1910 Cervera tenia 3.835 habitants, el 1920 ja en tenia 4.239 i deu anys més tard ja havia arribat als 4.554, una xifra similar al màxim assolit l'any 1897 (4.637). Si considerem el quart de segle posterior a 1910, la població de l'actual municipi de Cervera havia augmentat en gairebé un 20%. Certament, aquest és un creixement inferior al de la mitjana catalana, però s'aproxima al de Tàrrega i és superior al d'altres localitats del pla de Lleida amb una població similar, com Balaguer i les Borges Blanques. I potser més important encara. Aquest augment demogràfic va anar acompanyat d'una millora generalitzada del nivell de vida de la població. Entre els quinquennis 1905–1909 i 1930–1934, l'alçada mitjana dels homes joves de Cervera —un bon indicador del nivell de vida biològic d'una població— va augmentar en més de tres centímetres i en el darrer dels períodes assenyalats ja se situava a prop d'1,68 metres. En altres paraules, un jove que hagués nascut a la Cervera de principis de la dècada de 1930 estava més ben nodrit i era força més sa que un fadrí nascut durant els anys anteriors a 1910.

La fase de creixement que va viure Cervera després de 1910 no va estar mancada d'adversitats i entrebancs. Per exemple, entre 1916 i 1918, i en el context de la Primera Guerra Mundial (1914–1918), el Govern va fixar preus de taxa per als cereals, una mesura no gaire favorable als interessos dels pagesos de Cervera i de la comarca, especialment en un moment en què els preus dels productes que ells consumien augmentaven. La tardor de 1918, Cervera, com moltes altres localitats del país, es va veure afectada per una important epidèmia de grip. D'altra banda, durant la dècada de 1920 —i també en els primers anys de la de 1930—, no van ésser gens infreqüents els conflictes entre el Sindicat de Cervera i els industrials fariners i flequers. En el context d'aquests enfrontaments, l'any 1923 la farinera del Sindicat de Cervera va patir un important incendi. I des de principis dels anys trenta la capital de la comarca —que el 1929 havia patit els efectes d'una important sequera— començava a sentir la crisi econòmica internacional d'aquells anys. Com a conseqüència, entre 1930 i 1936, Cervera va perdre una vuitantena d'habitants. És una fet remarcable, que indica que la capital de la Segarra s'havia endinsat en un nou i advers cicle econòmic. Però també és cert que els anys que van de 1910 a 1936, considerats en conjunt, van suposar un període força favorable per a l'economia cerverina.

El creixement de Cervera i la millora del nivell de vida dels seus habitants s'han de vincular, una vegada més, a la bona marxa del sector agrari comarcal, del blat per ser més exactes. Des de la dècada de 1890, i coincidint amb la crisi de la fil·loxera, els pagesos de la Segarra havien abandonat el conreu de la vinya i s'havien orientat majoritàriament cap a la producció

cerealícola. En el període d'entreguerres, aquesta orientació productiva acabaria revelant-se força reeixida. A principis de la dècada de 1930, la Segarra s'havia convertit en una de les principals comarques catalanes pel que fa a la producció de blat. I també en una àrea on augmentaven la producció i la productivitat agràries. Aquestes circumstàncies van permetre, finalment, que la majoria de segarrencs i segarrenques poguessin millorar la seva situació econòmica i el seu nivell de vida.

Les bases d'aquest creixement agrari van ésser diverses. La pagesia de la Segarra es va poder beneficiar de les creixents necessitats alimentàries d'una població catalana que, a mesura que avançava el primer terç del segle xx, era més nombrosa, estava més urbanitzada, depenia més de la indústria i tenia més capacitat de consum. A més, a principis de la dècada de 1920 la protecció aranzelària al sector blader peninsular havia augmentat fins al punt que l'any 1922 la importació de blat i farina procedent de l'exterior va quedar prohibida. Aquesta política proteccionista —desenvolupada durant la Dictadura de Primo de Rivera (1923–1930)— va evitar una caiguda dels preus interiors del blat i, en certa mesura, va afavorir el manteniment dels ingressos d'aquells pagesos més dependents del sector blader, com eren els de Cervera i de la Segarra.

Creixement de la demanda. Protecció del sector blader. Aquests factors ajuden a entendre el context sobre el qual va transcórrer el creixement de l'agricultura segarrenca posterior a 1910. No són els únics. La favorable conjuntura del sector agrari comarcal no es pot entendre sense un tercer factor: la capacitat d'organització dels pagesos de la Segarra i la creació dels sindicats agraris. El 1918 la Segarra tenia tres sindicats agraris. El més antic era el Sindicat Agrícola de Guissona i sa Comarca, creat el 1906. El Sindicat Agrícola de Torà (1914) era el segon en antiguitat, si bé l'any 1925 ja havia deixat d'existir. El tercer en constituir-se va ésser el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, fundat l'any 1918 com a resposta a la política governamental d'establir un preu de taxa per al blat i, al mateix temps, d'obligar a vendre aquest cereal al sindicat provincial de fariners. Sens dubte, es tractava d'unes mesures que no afavorien gens els interessos de la pagesia comarcal. Per fer-hi front, els pagesos cerverins van proposar-se d'exercir el paper d'únics venedors, un objectiu que, a la llarga i a través del Sindicat, van acabar aconseguint.

L'expansió dels sindicats agraris a la Segarra durant el període d'entreguerres va acabar essent espectacular. A la capital de la comarca, el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, que l'any 1918 havia començat amb 300 socis, va arribar a tenir-ne més de 1.800 durant la dècada de 1920. Diversos factors permeten explicar aquest fort increment. El primer s'ha de relacionar amb el caràcter interclassista —que no s'ha de confondre amb absència de component ideològic— de l'entitat, és a dir, amb la capacitat que va tenir el sindicalisme agrari cerverí d'aplegar sota una mateixa institució petits, mitjans i grans propietaris. El segon factor cal vincular-lo amb la voluntat de l'entitat per respondre a les necessitats de la pagesia de Cervera i la comarca, un fet que s'aconseguia a través de la constitució de diverses seccions i serveis cooperatius, com les assegurances d'animals, la concessió de crèdit o l'adquisició de fertilitzants. Al costat del seu caràcter interclassista i de l'atenció a les necessitats de la pagesia, sembla necessari esmentar un tercer factor per l'explicar l'expansió del Sindicat cerverí: l'acció decidida dels seus dirigents. Sense negar el paper d'altres pagesos, el cas de Ramon Vidal Trull (1891–1970), el Vidal de Montpalau, mereix ésser singularitzat. Pagès acomodat, fundador, gerent i veritable ànima del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, Ramon Vidal també va ocupar càrrecs molt destacats en associacions d'abast provincial i nacional, com la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, creada el 1931 i de la qual va ser fundador, tresorer i president de la comissió cerealista.

Si a la Segarra l'expansió dels sindicats agraris durant el període d'entreguerres va ésser impressionant, la seva contribució a la modernització de l'agricultura comarcal no ho va ésser menys. Una de les aportacions més rellevants cal relacionar-la amb el foment de l'ús d'adobs químics, que haurien de substituir els fems i altres adobs orgànics. El Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca —com també feien altres sindicats comarcals— comprava a l'engròs els adobs químics i els oferia als seus associats a uns preus avantatjosos, que encara ho semblaven més quan es té en compte les facilitats de pagament que atorgava als seus socis. Com a resultat d'aquesta estratègia, a la Segarra del primer terç de segle xx el consum d'adobs quí-

mics per hectàrea va multiplicar-se per més de vint i en el trienni 1930–1932 ja era d'uns 170 kg per hectàrea, una xifra clarament superior a la mitjana lleidatana i lleugerament més alta que la catalana. A més de fomentar la utilització d'adobs químics, el sindicat cerverí també va afavorir l'ús de nou utillatge, com, per exemple, les arades modernes i, sobretot, les segadores–agarbadores. En aquest àmbit hi devia ajudar també un altra circumstància: l'existència d'una empresa de maquinària agrícola —la fàbrica Trepat de Tàrrega— geogràficament propera. En fi, la renovació tecnològica i, sobretot, l'adopció d'adobs químics van tenir una clara conseqüència: l'augment dels rendiments i de la productivitat dels camps de la Segarra, un fet molt important en la mesura que permetia millorar els ingressos i la renda de la pagesia de Cervera i de la comarca.

Renovació tecnològica i ús d'adobs químics no eren els únics aspectes que contribuïen a la millora de la capacitat adquisitiva de la pagesia comarcal. De la mateixa manera que afavoria la modernització de l'agricultura comarcal, el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca —i els altres sindicats existents a la comarca— aprofundia en la seva vessant més empresarial. Abans que comencés la dècada de 1930, el sindicat cerverí ja actuava com a comerciant de blat. També fabricava i venia pa, elaborat a la panificadora que havia començat a funcionar l'any 1920. I, finalment, produïa i comerciava amb farina, obtinguda de la planta que l'entitat havia construït entre 1921 i 1922. Aquesta estratègia empresarial tenia un important avantatge: permetia als socis del Sindicat beneficiar-se de tot el valor afegit que generava l'agricultura comarcal, una situació que, molt probablement, es traduïa en una millora dels ingressos de la pagesia cerverina i segarrenca.

Cervera i els seus homes i dones —encara molt vinculats a la terra— van participar i impulsar el creixement del sector agrari local i comarcal. Però a la llarga va ésser tota la ciutat la que gaudiria d'aquest període de prosperitat. I, en fer-ho, l'expansió que vivia l'economia local i comarcal en quedava reforçada. El cas del sector terciari o de serveis pot servir d'exemple. La població de Cervera —i del conjunt de la Segarra— augmentava. La capacitat adquisitiva dels seus habitants, també. Amb un mercat en creixement i més oportunitats de negoci, el comerç i altres activitats mercantils i professionals podien créixer i expandir-se i, d'aquesta manera, també contribuïen a la bona marxa de l'economia. A principis de la dècada de 1930, Cervera tenia més d'un centenar de comerciants i un nombre gens menyspreable de majoristes, magatzemistes, tractants o comissionistes. El cas més destacat —si considerem l'import pagat en concepte de quota comercial— era el de la societat Marimón i Bosch SL, amb ferreteria al carrer Combat. El sector de serveis també incloïa professionals liberals, sobretot advocats, procuradors i notaris, que, en total, sumaven una dotzena aproximadament. A més també hi havia metges, farmacèutics, llevadores, veterinaris, arquitectes i banquers, entre els quals pot assenyalar-se el cas de Josep Civit Llobet. Civit va llicenciar-se en Farmàcia l'any 1898, va fundar la Banca Civit l'any 1903, i va ésser membre de diverses associacions i entitats econòmiques, entre les quals cal esmentar la junta local del Patronat de la Caixa de Pensions, amb presència a la capital de la Segarra des de 1916. L'any 1930, Josep Civit encara exercia de banquer, un sector que a la Cervera d'aquell moment disposava de sucursals de la Caixa de Pensions, el Banc Central, el Banc Espanyol de Crèdit i la Banca Arnús. Els temps en què la Banca Jené —un banc local de Cervera— es declarava en «suspensió de pagaments», de resultes de la crisi econòmica que havia acompanyat la comarca a principis del segle XX, quedaven força enrere.

A la Cervera de principis dels anys trenta, el conjunt d'activitats relacionades amb el sector serveis es completava amb la presència d'una vintena de fondes, cafès i restaurants, el nombre dels quals havia augmentat durant el període d'entreguerres. Una relació referida a 1910 singularitzava un total de tres cafès i billars, tres tavernes o cases de menjars i dues fondes, El Jardín, propietat de Joan Aymerich, i La Barcelonesa, creada cap a 1860 i regentada per Joan Tarruell. A principis de la dècada de 1930, ja podien comptar-se un total de quatre tavernes, cinc fondes —les dues esmentades anteriorment i les d'Hermenegildo Colom, Josep Fonoll i Francisco Tarafa— i una desena de cafès. Un d'aquests era el Cafè del Comerç (actualment Gran Cafè), potser el que durant algun temps va tenir més activitat, almenys pel que fa a les taules de joc, la realització espectacles de varietats i alguna cosa més. A la dècada de 1910, el Cafè del Co-

merç havia estat propietat de Josep Cama Ferrer, alcalde els anys 1916 i 1917 pel partit liberal.

Finalment, el sector serveis incloïa diversos negocis relacionats amb el transport com, per exemple, els tallers mecànics de reparació de vehicles o garatges, la venda de benzina, el lloguer d'automòbils i els serveis i agències de transport en vehicles de motor. Es tracta d'activitats sorgides a mesura que avançava el primer terç del segle xx. No és estrany, sobretot si es considera que durant aquest període s'accelera la difusió de les tecnologies i sectors de la segona revolució tecnològica, vinculats, entre d'altres, a l'electricitat i al motor de combustió interna. I tampoc no pot sorprendre si es consideren les necessitats d'una economia en creixement. En efecte, el dinamisme econòmic de la comarca havia transcorregut paral·lel a un augment en el moviment de persones i mercaderies, el qual s'havia vist afavorit per diversos fets. El primer d'aquests fets s'ha de relacionar amb l'ampliació i la millora de la xarxa de carreteres comarcals, en alguns casos sota l'impuls de la Mancomunitat de Catalunya, la institució creada el 1914 i suprimida per la Dictadura de Primo de Rivera l'any 1925. I també cal vincular-lo als progressos en les comunicacions de Cervera amb l'exterior de la comarca, gràcies a la construcció durant la dècada de 1920 de l'N-II, la carretera que enllaçava Barcelona amb Madrid.

El segon factor a tenir present en el moviment de persones i mercaderies és la progressiva millora i difusió dels vehicles de motor. Això implica un creixent ús d'automòbils i, sobretot, de camions i autobusos, que, en alguns casos, podien esdevenir una alternativa al ferrocarril. Tot i això, l'any 1919, la línia de ferrocarril Tarragona–Cervera–Guissona–Ponts havia estat novament projectada i gaudia de l'acceptació i la col·laboració de la Mancomunitat. Una vegada més el projecte va fracassar. I ho tornaria a fer l'any 1926, quan per darrera vegada, i ara sota la influència del pla d'obres públiques establert durant la Dictadura de Primo de Rivera, es va intentar revifar el projecte.

El darrer aspecte a considerar en l'augment del moviment de persones i mercaderies durant el període d'entreguerres va ésser la creació d'empreses de transport i, com a conseqüència, l'establiment de línies regulars. Abans que finalitzés la dècada de 1920, Cervera disposava de transport regular de passatgers i mercaderies en vehicles de motor que feien la ruta cap a Guissona, Agramunt, Sant Ramon, Ivorra, Rocafort de Queralt, Lleida, Igualada o Barcelona.

Els camions, els autobusos i els automòbils que transitaven per la comarca necessitaven tallers de reparació i benzineres. A principis de la dècada de 1930, Lluís Ginestet tributava a l'Ajuntament en concepte de venda de gasolina a l'avinguda de Catalunya, i Ramon Albareda Turull ho feia per disposar d'un garatge i també d'un taller de serralleria. Per la seva part, Pasqual Riu Porta, amb domicili al carrer Victòria, era propietari d'un taller mecànic o garatge i d'un sortidor de benzina, i es dedicava, també, al lloguer d'automòbils. I el mateix podria dir-se de Ricard Sala Aldomà, que tributava com a ferrer i propietari d'un taller o garatge al carrer Llibertat, així com per la venda de benzina i de panys i altres productes de ferro en un local de l'avinguda de Catalunya. Des de 1929, Ricard Sala —que un any abans havia arribat a la presidència de la Cambra de Comerç de Cervera i que esdevindria alcalde durant la República— també disposava de vehicles propis per al transport directe de viatgers a Barcelona.

El comerç i el conjunt del sector terciari havia pogut beneficiar-se de —i, en certa mesura, contribuir a— la bona marxa de l'economia de la ciutat i de la comarca durant les dècades de 1910 i 1920. Però la indústria, també. En el transcurs d'aquestes dues dècades, la producció manufacturera local —encara majoritàriament assentada sobre tallers i establiments de petita dimensió— sembla haver-se diversificat, eixamplat i modernitzat. En la base d'aquests fenòmens s'hi troben, com a mínim, dos fets importants. El primer és el creixement de la demanda, local, comarcal i, en alguns casos, peninsular. El segon és, sens dubte, l'adopció d'una nova forma d'energia, l'electricitat, la qual va permetre que petits tallers poguessin mecanitzar-se i, d'aquesta manera, passar d'un estadi manual o artesanal a un altre de més industrial.

Algunes dades permeten il·lustrar el que s'assenyala. A finals del segle xix, el comerç i la resta d'activitats vinculades al sector serveis suposaven gairebé el 40% de totes les quotes pagades a l'Ajuntament en concepte de contribució industrial i comercial. El sector secundari —que agrupa les activitats artesanals i industrials— repre-

sentava una mica més del 60% d'aquesta quota total. Dins del sector secundari, fusters, ferrers, paletes, constructors de carros i una llarga llista d'oficis ocupaven una posició preeminent. Per contra, les activitats pròpiament manufactureres no suposaven més del 10% de totes les quotes referides a la contribució industrial i comercial. I dins de la indústria, el sector alimentari pagava gairebé el 90% d'aquestes quotes, mentre que la indústria tèxtil i la vinculada als materials de construcció en representaven la resta.

A principis de la dècada de 1930 la situació ja era una altra. El sector terciari havia augmentat la seva importància i representava més de la meitat de les quotes pagades en concepte de contribució industrial i comercial. I el sector secundari, que en pagava la resta, havia transformat de manera molt notable la seva composició interna. Les activitats de caràcter més artesanal, vinculades als oficis de la ciutat, no arribaven a suposar el 10% de totes les quotes de la contribució industrial i comercial de Cervera. Les que tenien una vessant més industrial, en canvi, ja representaven més del 30% d'aquestes quotes i, a més, presentaven una diversificació superior a la dels anys anteriors a l'esclat de la Primera Guerra Mundial.

Quines eren les principals activitats industrials a la Cervera de principis de la dècada de 1930? La indústria de l'alimentació continuava tenint un paper central en l'estructura manufacturera local i representava entorn del 60% de les quotes que pagava la indústria. En aquest sector s'hi aplegaven diversos establiments dedicats a la producció de farina, galetes, pastes per a sopa, oli d'oliva, gasoses, vins i alcohols, xocolata, embotits o producció de pa. Ara bé, si hem de fer cas de les dades fiscals de principis de la dècada de 1930, al capdamunt d'aquest rànquing agroalimentari cerverí s'hi trobava, a molta distància de la resta, la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. Construïda entre 1921 i 1922, la farinera del Sindicat era una instal·lació moderna i de grans dimensions, que ampliava el sector fariner cerverí i s'afegia a la fàbrica La Cervariense, propietat de Jaume Camps Balcells, que a principis dels anys trenta també ocupava un lloc molt destacat en el panorama fabril de la ciutat. Rossendo Güell Boatella ocupava el segon lloc en el rànquing industrial de la capital de la Segarra. Arribada de Manresa, entre 1919 i 1920 la família Güell va iniciar la producció de galetes. La Palma, que va ésser el nom d'aquesta nova fàbrica, ocupava entre trenta i quaranta treballadors, un nombre molt respectable a la Cervera del moment. Pere Lafargue i Ramon Gomà completaven el grup dels cinc principals contribuents a la tarifa industrial. Pere Lafargue era productor d'embotits, amb fàbrica situada a l'avinguda de Catalunya. El negoci l'havia iniciat el seu pare, Alejandro Lafargue Deseaux, arribat de França el 1910. Els Lafargue, que comercialitzaven els seus productes amb la marca El Ciervo, van aconseguir vendre més enllà de les fronteres de la comarca i de la mateixa Catalunya. Per la seva part, Ramon Gomà es dedicava a la producció d'oli d'oliva. L'any 1926 havia acabat d'enllestir el seu nou molí de l'avinguda de Catalunya, un edifici modernista i, per tant, del mateix estil que les instal·lacions de La Palma i que la farinera del Sindicat de Cervera, obra de Cèsar Martinell. Però l'elaboració d'oli d'oliva no era l'única activitat econòmica dels Gomà. A principis de la dècada de 1930, Ramon Gomà també comerciava amb fruits de la terra, disposava d'una màquina d'esclofollar fruita seca i actuava també com a magatzemista de fertilitzants.

La relació d'establiments podria continuar. Tanmateix, no faria més que posar de manifest la importància del sector alimentari. Però important no és el mateix que únic. En un sector industrial més diversificat, la indústria tèxtil —que ja formava part del panorama industrial cerverí de finals del segle XIX— continuava present a la ciutat. A més, havia aconseguit augmentar el seu pes relatiu en comparació amb les dècades finals del segle XIX. A principis de la dècada de 1930, representava el 12% de totes les quotes pagades per la indústria cerverina. Aquest és el mateix percentatge que corresponia a la indústria metal·lúrgica. Pel que fa al primer dels dos sectors esmentats, i sense desmerèixer altres iniciatives empresarials, la producció de gorres va ésser la branca que, dins de la indústria tèxtil, acabaria situant-se al capdamunt del sector gràcies a fàbriques i tallers com els d'Adelaida Comelles, Ignasi Arques, Francesc Tarruella i Josep Sambola, continuador dels negocis de Francisco Colom. En l'àmbit de la metal·lúrgia, els tallers dels manyans, ferrers i serrallers —com el de Magí Cornellana, Joan Pont, Salvio Fabregat, Ramon Albareda, Joan Ibarz o Pau Vidal Diné, que també es dedicava a la venda de material

elèctric— constituïen el gruix d'aquesta branca manufacturera.

El panorama industrial de la Cervera de principis de la dècada de 1930 es completava amb les fàbriques i tallers dedicats al treball de la fusta i el moble, la construcció de carros, la reparació de calçat, la producció de materials de construcció i les arts gràfiques i l'edició. En alguns casos, es tracta d'establiments existents amb anterioritat a 1910 (o fins i tot 1900) que durant el període d'entreguerres havien començat a emprar nous aparells productius i mecànics. Aquest seria el cas, per exemple, dels fusters Magí Oliveres, Manel Pedrós o Joan Sobrevila; del constructor de carros Jaume Sucarrats, o de l'impressor Armando Llamas, propietari de la Tipografia Minerva, creada l'any 1902. En altres ocasions, en canvi, es tracta de negocis establerts durant les dècades de 1910 o 1920, com, per exemple, la impremta de Josep Salat Fornells, inaugurada l'any 1921, i, possiblement, la serradora i magatzem de fustes de Josep Carcasona Bòria o la teuleria de Josep Comorera Vall.

A totes aquestes activitats encara caldria afegir-hi la producció i distribució d'energia, particularment d'electricitat. La distribució d'electricitat també va afavorir l'embranzida econòmica local i comarcal, almenys en la seva fase inicial. I s'ha de relacionar amb l'estada a Cervera de la Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited. Aquesta societat, propietària de nombroses concessions hidràuliques i creadora de la primera xarxa moderna de producció i distribució d'energia elèctrica a Catalunya, es va constituir a Toronto l'any 1911 i era popularment coneguda amb el nom de La Canadenca. Aviat establiria, com en altres localitats, una central prop de Cervera i començaria a ocupar treballadors de la comarca en la construcció de la línia d'alta tensió que havia d'anar de Tremp a Barcelona.

Política i societat a les dècades finals de la Restauració

La dècada de 1910 marca l'inici d'una nova conjuntura econòmica en la Cervera del primer terç del segle xx. I també suposa la progressiva consolidació de noves manifestacions esportives, culturals, recreatives, socials i econòmiques. El futbol —practicat a la ciutat abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial— ha acabat arrelant entre els cerverins, primer gràcies a l'activitat del Club Cerverí de Sports i, posteriorment, a través del Club Deportiu Català. El panorama musical s'ha ampliat, en part com a conseqüència del ressorgiment de l'Orfeó Cerverí (1914). Les sardanes han esdevingut cada vegada més populars a la capital de la Segarra, fins al punt que entre 1918 i 1919 ja s'ha format la primera colla sardanista de Cervera. L'interès pel medi ambient ha començat a obrir-se camí gràcies a l'associació Amics de l'Arbre (1918), impulsada pel republicà Domènec Puigredon. Aquell mateix any neix, també, el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. I des de principis de la dècada ja està en plena activitat la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera (1911), molt dinàmica en les demandes de millora de les infraestructures i d'impuls econòmic de la ciutat.

Les raons que expliquen aquest impuls associatiu són diverses. El clima de recuperació econòmica que viu la ciutat hi ha degut influir. Però el context polític del moment també hi ha tingut tanta o més importància, almenys en alguns dels casos citats. Per exemple, en el ressorgiment de l'Orfeó Cerverí, hereu de l'Orfeón Cervariense (1864), és fàcil de trobar-hi la influència dels nous corrents catalanistes i de recuperació cultural que s'estan consolidant al Principat, amb més força encara una vegada creada la Mancomunitat de Catalunya (1914). I el mateix podríem dir de les sardanes, que, a Cervera, es van ballar per primera vegada l'any 1906.

La capital de la Segarra no ha quedat al marge dels moviments culturals i polítics de caire catalanista que emergeixen a Catalunya. Des de finals del segle xix, ja és possible advertir la presència a Cervera de nuclis afins a aquest moviment, probablement sota el guiatge de la Unió Catalanista, l'entitat constituïda a Barcelona l'any 1891. De fet, entre els participants en l'Assemblea que aquesta entitat va celebrar a Manresa l'any 1892 i en la qual van aprovar-se les «Bases per a la Constitució Regional Catalana», les anomenades «Bases de Manresa», s'hi troben tres segarrencs: el notari de Cervera Pius Puigcorbé, l'hisendat cerverí Domingo Agulló i el propietari de Tarroja Antoni Capell Boneu.

El 1903, ja existeix el Centre Regionalista de Cervera i sa Comarca. Aquell mateix any els seus seguidors havien començat l'edició de la revista *La Veu de la Segarra*. Es tracta d'una publicació crítica amb el caciquisme, marcadament catalanista, molt orientada cap a la recuperació del català com a llengua escrita i que, al mateix temps, no amagava el seu caràcter confessional. «Fe, pàtria i amor» eren les bases que guiaven l'acció de *La Veu* i, òbviament, del mateix Centre Regionalista. Un dels dirigents del Centre, i primer director del seu quinzenari, era Lluís Lladó, que l'any 1901 havia creat l'Acadèmia Lladó. Lluís Lladó oferia als seus alumnes un ensenyament de clara orientació catalanista, es preocupava per donar a conèixer l'obra de mossèn Cinto Verdaguer i no s'estava de col·laborar en el diccionari de mossèn Antoni M. Alcover. De fet, van ésser els membres del Centre, entre els quals, a més de Lladó, s'hi trobaven els cerverins Josep M. Jené, Josep Agulló, Josep M. Dalmases o Frederic Gómez Gabernet, els primers que van començar a ballar sardanes —no sense la crítica d'alguns sectors de la ciutat, aquells que s'oposaven al catalanisme—, a introduir la literatura sorgida amb la Renaixença i a vetllar per la difusió de la premsa redactada a Barcelona.

A la segona dècada del segle xx, sembla que les noves forces catalanistes han començat a tenir més presència institucional a Cervera. El 1915 la Lliga Regionalista, el partit catalanista i conservador hegemònic a Catalunya durant les dues primeres dècades del segle xx, ja tenia dos regidors a l'Ajuntament de Cervera, un dels quals era Francesc Xuclà Granell, dirigent de Joventut Catòlica i president de la primera junta de l'Orfeó Cerverí. El 1917 es constituïa l'Agrupació Nacionalista de Cervera, afiliada a la Lliga Regionalista. I el 1918 Francesc Xuclà, en el Consistori des de 1911, era escollit alcalde per votació unànime de tots els regidors. L'any 1921 Xuclà també seria elegit diputat provincial.

La creixent influència del catalanisme conservador durant la dècada de 1910 va coincidir amb diversos canvis en el panorama polític de la ciutat: la pèrdua d'hegemonia dels partits dinàstics, l'afebliment del carlisme com a força dominant de la dreta local i, finalment, una certa recomposició del republicanisme cerverí, la qual és necessari detallar. Per començar, l'any 1912 es va presentar Joventut Republicana, liderada per Joan Comorera Soler (1894–1958) i portadora d'un projecte de regeneració. En l'acte hi van participar els pesos pesants del republicanisme local, entre els quals hi havia Domènec Puigredon Borruix i Ramon Riu Vendrell; aquest darrer, diputat provincial des de 1905 fins a 1923.

L'any següent, els joves republicans, vinculats majoritàriament al corrent del republicanisme reformista, ja editaven un diari, *Escuela*. Si només considerem el segle que estava començat, aquest era el segon diari editat pels republicans una vegada el diari *República*, dirigit per Domènec Puigredon des de 1903, va deixar d'editar-se l'any 1906. *Escuela* tenia una periodicitat quinzenal i una vocació pedagògica de la política. També s'oposava a l'estratègia republicana d'acostar-se als liberals monàrquics, era crític amb els personalismes, els enfrontaments i les divisions existents en aquell moment dins del republicanisme cerverí i, al mateix temps, es mostrava profundament anticlerical.

El 1914 *Escuela*, però, deixava de publicar-se. Era una conseqüència de la forta hostilitat dels sectors conservadors i clericals contra *Escuela*, i contra Comorera. Però les dificultats per unir el republicanisme cerverí també hi havien ajudat. Coincidint amb el tancament d'*Escuela*, Comorera es traslladava a Barcelona, on acabaria tenint un paper cabdal en la política catalana. I aquell mateix any els republicans perdien el govern de la ciutat, malgrat haver-la estat dirigint durant els anys anteriors. No tornarien a recuperar l'alcaldia fins al cap de sis anys. El 1920 el republicà Antoni Herrera Fernández era escollit alcalde. I el 1922 ho tornaria a ser el seu coreligionari, Pau Batalla Escudero.

Batalla no podria acabar el seu mandat. El 13 de setembre de 1923 va tenir lloc —amb acord del rei Alfons XIII i el suport de les classes conservadores— el cop d'estat del general Miguel Primo de Rivera, que va instaurar un règim dictatorial. Els ajuntaments van ésser dissolts. La llengua i els símbols de Catalunya van ésser perseguits. La Mancomunitat de Catalunya i bona part de les institucions que havia creat van ésser desmantellades. I la repressió a persones i institucions no es va fer esperar. També a Cervera. Però això no va ésser suficient per aturar l'impuls associatiu, social i polític dels homes de la capital de la Segarra. El 1925 es creava el Casal Cerverí, que, a principis dels anys trenta, passaria a denominar-se Casal Català. Molt influent en la vida

social i política de la ciutat, el Casal va disposar de diverses seccions, com, per exemple, un centre excursionista; una societat de ball, La Violeta, en actiu des d'almenys 1920 i integrada al Casal a finals de 1931, i un grup de teatre, que acabaria disposant de sala pròpia. El 1935, la Secció de Teatre del Casal Català representava l'obra *Jesús de Natzaret* i, un any després, *Estampes de la Passió*. La primera tindria lloc al Teatre Principal. La segona, en canvi, ja es faria a la nova sala de teatre del Casal, amb motiu de la seva inauguració.

La creació del Casal s'afegia així al conjunt d'entitats que existien a Cervera a mitjan anys vint. Segons una informació referida a 1925, amb anterioritat a l'obertura del Casal la capital de la Segarra disposava —sense comptar-hi agrupacions musicals o corals i entitats culturals, esportives o de lleure— de gairebé una quinzena de societats: la Cambra Agrícola de la Segarra i Urgell; la Cambra de Comerç; el Centre Jaumista; el Centre Musical; el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana; la Comunitat de Preveres; la Fraternitat Benèfica del Centre Republicà; la Joventut Catòlica; els Montepíos de Nostra Senyora del Carme, de Nostra Senyora del Rosari i de Nostra Senyora de la Salut; el Sindicat Agrícola de Cervera, i la Societat de Paletes.

El 1929 una de les societats esmentades —el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana— inaugurava, a més, un nou local al passeig de Prat de la Riba, l'actual passeig de l'Estació. Amb presència a la ciutat des de finals del segle XIX i amb un local que havia inaugurat l'any 1901, des dels seus inicis el Centre Obrer va actuar com a casa comuna del republicanisme cerverí. Tenia una coral, la societat coral El Progreso. Disposava d'una biblioteca (des de 1904), en part gràcies a les gestions d'Agustí Trilla Alcover, advocat, republicà i introductor de la maçoneria a la capital de la Segarra. Havia creat un grup de teatre, el qual es va mantenir actiu fins a l'esclat de la Guerra Civil, i una societat de ball anomenada La Joventut. També havia aconseguit impulsar dos projectes que, tanmateix, tindrien una vida més curta: una societat de socors mutus i, des de l'any 1903, una escola nocturna, que, malgrat tot, va deixar de funcionar al cap de pocs anys. En qualsevol cas, la construcció d'un nou local durant la segona meitat dels anys vint suposava un nou impuls a les activitats d'un centre que, en aquells moments, disposava de cafè, biblioteca, sala de billar, pista de ball, teatre i sala de cinema. I que, a més, organitzava trobades literàries i participava activament en les caramelles o els carnestoltes de la vila.

La importància d'entitats com el Centre Obrer, el Casal Cerverí o d'altres que podrien citar-se no es pot menystenir. Ben al contrari. Una part molt important de la vida recreativa, cultural, social i política de Cervera havia pivotat, i encara ho feia, a l'entorn d'aquestes entitats, cadascuna amb una orientació política ben definida. A finals de la dècada de 1920, per exemple, el Casal reunia i, en certa mesura, representava els cerverins més identificats amb les opcions conservadores de la ciutat, entre les quals cal incloure la Lliga Regionalista. Si bé també és cert que del Casal acabaria sorgint-ne un grup d'Acció Catalana, el partit catalanista creat el 1922, escindit de la Lliga Regionalista i, finalment, aliat amb les forces republicanes. El Centre Obrer aglutinava, precisament, els sectors republicans i esquerrans de la capital de la Segarra.

Tot i aquestes diferències, l'any 1929 els homes del Casal i els del Centre van coincidir en les seves demandes. Reclamaven a les autoritats competents la destitució de tots els integrants del Consistori cerverí, encapçalat, en aquells moments, per Juli Sabanés, cap de la Unión Patriótica a Cervera, el partit polític de caràcter institucional i amb voluntat de partit únic fundat per Primo de Rivera. El motiu d'aquesta demanda —que va anar acompanyada d'una nombrosa manifestació i del tancament de comerços el 18 de novembre de 1929— estava relacionat amb el projecte d'obres d'abastiment d'aigua i de clavegueram proposat per l'Ajuntament. La protesta va tenir el seu fruit, almenys per una part dels seus promotors. Les autoritats governatives van destituir regidors i alcalde i el mes de desembre de 1929 van nomenar un nou consistori. Aquesta vegada el govern municipal —que des de 1923 havia patit canvis sovintejats de regidors i batlles— va estar encapçalat per Abdó Forn i tenia una presència majoritària d'homes vinculats al Casal Cerverí i a la Cambra de Comerç i Indústria. Però el nou consistori va durar ben poc. El mes de febrer de 1930 Miguel Primo de Rivera dimitia. I poc després s'iniciava un nou procés de renovació dels consistoris municipals. A Cervera, aquest procés tornava a situar en el govern municipal un nucli relativament nombrós de republicans. A Espanya el suport al règim de

la restauració borbònica cada vegada era més feble. No tardaria a posar-se de manifest.

Dretes i esquerres als anys de la Segona República

El 23 de maig de 1930, Alfons XIII havia visitat la ciutat de Cervera. Afalagat per la rebuda i per les magnífiques campanes que li donaven la benvinguda, el monarca no va dubtar a treure's el barret. Seria la darrera vegada que tindria l'oportunitat de visitar la capital de la Segarra. La monarquia cada cop era una institució més impopular. A Catalunya, la política de repressió política, lingüística i cultural duta a terme per la Dictadura del general Primo de Rivera havia creat entre l'opinió pública un clima de rebuig envers el règim primoriverista i la mateixa institució monàrquica, que inicialment havia donat suport al règim dictatorial sorgit el 1923. El gener de 1930, Primo de Rivera, que havia perdut el suport dels comandaments militars i el favor del monarca, va dimitir. Els governs que el van succeir —del general Berenguer i de l'almirall Aznar, respectivament— van intentar un procés de liberalització i de normalització constitucional que, tanmateix, aviat va mostrar-se tímid, lent i parcial, insuficient per fer front a les demandes de la població. Per la seva part, l'oposició al règim, sobretot després de la caiguda de Primo de Rivera, cada vegada era més activa, forta i estava més organitzada. D'una banda, es produïa un procés de reestructuració de les forces polítiques catalanes. Per exemple, els republicans catalans, dividits en corrents i grups, van iniciar un procés de reagrupament. A començaments de 1931 va crear-se el Partit Catalanista Republicà (PCR) i el març del mateix any naixia Esquerra Republicana de Catalunya (ERC). De l'altra, es realitzaven intents per constituir, tant a Espanya com a Catalunya, plataformes unitàries d'oposició. Obligat per les exigències d'aquesta oposició, el govern de l'almirall Aznar va comprometre's a la celebració d'eleccions municipals, provincials i, finalment, legislatives.

El 12 d'abril de 1931 van celebrar-se les eleccions municipals. En veritat, però, no van ésser estrictament unes eleccions per a la constitució de nous ajuntaments, sinó que van convertir-se, i així ho va interpretar la majoria de forces polítiques, en un plebiscit sobre la monarquia. No en va sortir gens ben parada. A Catalunya, les candidatures republicanes i d'esquerra van imposar-se amb claredat. En aquest sentit, s'ha de destacar el triomf d'Esquerra Republicana de Catalunya. A Espanya, les candidatures rupturistes amb el règim monàrquic també van assolir resultats molt favorables, sobretot als nuclis urbans. Tot plegat va acabar significant la fi de la monarquia i l'inici de la Segona República (1931–1936). El dia 14 d'abril, un dia després que Alfons XIII abandonés la Península Ibèrica, es proclamava la República, un règim plenament democràtic i que aviat posaria de manifest la seva voluntat de modernitzar l'Estat a partir d'una via reformista.

A Cervera els resultats electorals —sense ser del tot negatius— van ésser menys favorables a les forces republicanes i d'esquerra. La coalició republicana, formada pel Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, una de les entitats que havia donat naixement a Esquerra Republicana de Catalunya, i l'Acció Catalana (després Partit Catalanista Republicà), va quedar empatada amb la resta de forces i candidats, situats a la dreta. En concret, van ésser escollits sis consellers republicans (Antoni Oliva, Josep Fonoll, Josep Vilaseca i Ramon Casamitjana per ERC, que a Cervera s'havia presentat amb el nom d'Unió Republicana, i Joan Lloses i Josep Vilalta, per Acció Catalana), quatre de la Lliga Regionalista (Rossendo Güell, Agustí Mestres, Ferran Razquin i Francesc Domènech), un carlí (Salvador Pomés) i un independent (Josep Cama). Però els republicans locals ho van viure com un triomf. I la proclamació de la República és possible que es visqués amb la mateixa intensitat i amb la mateixa expectació que a la resta d'indrets del país.

El 15 d'abril va realitzar-se a Cervera una manifestació que celebrava l'arribada del nou règim republicà, així com diversos parlaments des del balcó de l'Ajuntament per part de dirigents i republicans locals, com Enric Herrera, Jaume Magre Ubach i Domènec Puigredon Borruix. Herrera i Magre encapçalaven el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana a la ciutat. Magre, a més, havia estat vinculat a la Joventut Republicana i va ésser membre del comitè dels republicans reformistes creat a Cervera el 1913, secretari del Centre Obrer a finals de la dècada de 1910 i regidor de la Paeria a principis de la

dècada de 1920. Administratiu del Registre de la Propietat, va ésser escollit diputat al Parlament de Catalunya per ERC en les eleccions del novembre de 1932.

El cas de Puigredon sembla més complex. Advocat i antic dirigent del republicanisme cerverí durant els primers anys del segle xx, de mica en mica va anar situant-se en la centralitat política de la ciutat, la qual cosa l'allunyava cada vegada més del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. A la dècada de 1910, havia esdevingut lletrat assessor i secretari general de la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera, des d'on dirigia el quinzenari *Nuevo Ambiente* (1912–1919), mentre s'acostava a les posicions del liberal monàrquic Josep Matheu. A les eleccions municipals de 1922, va encapçalar el Bloc Cerverí de Concentració Popular, una candidatura propera als postulats de la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera i oposada a la candidatura republicana. En part forçat per les circumstàncies, durant la Dictadura de Primo de Rivera va accedir a l'alcaldia de la ciutat, en la qual només estigué uns tres mesos, fins a principis de setembre de 1924. Però va continuar participant en política: va ésser regidor de la Paeria fins al desembre de 1926, diputat provincial entre abril de 1925 i febrer de 1927, i, una vegada més, membre del Consistori entre el maig de 1930 i l'abril de 1931, després d'haver participat activament en la protesta contra l'Ajuntament durant el mes de novembre de 1929. A les eleccions municipals d'abril de 1931, les que conduirien a la proclamació de la República, Puigredon, ara sense gaires suports, va tornar a presentar-se com a independent. No en sortiria escollit. Però en aquelles eleccions Puigredon ja havia començat a experimentar un canvi d'orientació: tornava a acostar-se al republicanisme i a les posicions —cada vegada més esquerranes— del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, l'entitat que havia liderat però de la qual havia estat expulsat durant els anys de la Dictadura. A Puigredon li tocaria la difícil tasca d'exercir d'alcalde de Cervera durant el segon quadrimestre de 1936, és a dir, durant els mesos immediatament següents a l'esclat de la Guerra Civil (1936–1939).

En qualsevol cas, el 25 de maig de 1931, un mes després de la proclamació de la República, Francesc Macià, president en aquells moments de la Generalitat provisional, ja visitava la ciutat de Cervera i era aclamat per una nombrosa multitud. No seria l'única vegada que ho faria. El 29 de setembre de 1931, gairebé dos mesos després que s'hagués aprovat per aclaparadora majoria l'Estatut català, tornava a la capital de la Segarra.

La implantació de la República va anar acompanyada d'un procés de reorganització política i sindical de grups i forces ja existents, així com del sorgiment d'altres. La celebració d'eleccions ho afavoria, i la nova legislació laboral, també. Cervera no en va ésser una excepció. I bona part dels grups polítics i sindicals més rellevants de la Catalunya republicana també hi van ésser presents. Entre les associacions d'obrers i camperols, i deixant de banda el poderós Sindicat de Cervera, la Confederació Nacional del Treball (CNT) va ésser possiblement la que acabaria aconseguint un major nombre d'afiliats. Aquest important sindicat anarcosindicalista, constituït l'any 1911 a Barcelona, tenia a Cervera uns 180 afiliats a començaments de 1931, uns 300 afiliats a finals d'aquell mateix any, i 350 cinquanta, sis anys més tard. La Unió General de Treballadors, de tendència socialista i fundada a Barcelona l'any 1888, també va aconseguir una certa implantació a Cervera, probablement a través dels diversos sindicats d'oficis que existien a la ciutat. En concret, Cervera tenia l'any 1936, vuit seccions i noranta-nou afiliats. En canvi, la Unió Provincial Agrària (UPA), l'associació sindical de les terres de Ponent creada el 1931 i vinculada al comunista Bloc Obrer i Camperol, va tenir una feble presència a Cervera i a la comarca. Entre 1934 i 1936, per exemple, la UPA no va superar els vint-i-quatre afiliats.

En l'àmbit dels partits polítics, a la capital de la Segarra també s'hi trobaven representades les principals tendències i forces polítiques catalanes del moment. Entre els partits de dreta, cal destacar la Lliga Regionalista, que el 1933 va adoptar el nom de Lliga Catalana. Present a la ciutat abans del cop d'estat de Primo de Rivera, des de juny de 1932 també disposava d'una organització juvenil, la Joventut Catalanista, i des de 1933 d'una secció femenina, presidida per Dolors Fainé. La Lliga havia esdevingut l'organització majoritària entre les dretes cerverines i el 1932 rebia el suport de l'organització catòlica Acció Social Popular i, segurament, de membres d'entitats locals, com la Cambra de Comerç i Indústria de Cervera, així com d'alguns dirigents del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca,

almenys abans de 1934. A principis dels anys trenta, entre els seus dirigents locals hi havia Josep M. Ferran i Ferran Razquin. Josep M. Ferran era enginyer i propietari. A les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932, si bé no va sortir escollit, va formar part de la candidatura del Front Proporcionalista Republicà Catalanista de les comarques de Lleida, la qual agrupava les forces de centre–dreta. Ferran Razquin, advocat, era a més dirigent de l'Acció Social Popular a la capital de la comarca.

A la dreta de la Lliga s'hi trobaven els carlins —liderats a Cervera per Magí Centellas—, i particularment el Partit Agrari de Catalunya. El 1934 el Partit Agrari de Catalunya va integrar-se a l'Acció Popular Catalana, un partit fundat aquell mateix any (1934) que agrupava importants propietaris agraris i que va adherir-se a la dretana Confederación Española de Derechas Autónomas (CEDA). Acció Popular tenia com a principal dirigent comarcal Jaume Carbonell, propietari d'Hostafrancs i actiu representant de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) a la zona Segarra–Urgell. Carbonell, que també rebia el suport dels dirigents del Sindicat de Cervera, va ésser candidat independent a les eleccions del 24 de maig de 1931 a la Diputació Provisional, la institució que tindria com a principal tasca la redacció de l'Estatut d'autonomia i que havia estat escollida només per votació dels regidors dels ajuntaments. Carbonell, malgrat ésser el candidat més votat pel districte de Cervera, no va esdevenir diputat. La seva acta va ésser impugnada i posteriorment anul·lada: havien votat regidors que no tenien dret a fer-ho.

Els partits de centre també estaven representats a Cervera. A la capital de la Segarra s'havia desenvolupat un nucli de seguidors del Partit Republicà Radical, fundat el 1908, liderat per Alejandro Lerroux i que hauria d'experimentar un clar procés de dretanització durant la Segona República. Els lerrouxistes ja s'havien fet presents a la ciutat abans de 1910. A la dècada de 1930, el nucli cerverí del Partit Republicà Radical va articular-se al voltant de Ramon Riu Vendrell, advocat cerverí, antic dirigent republicà i exdiputat provincial. Ramon Riu també va formar part de la candidatura del Front Proporcionalista Republicà Catalanista de les comarques de Lleida a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1932 i, com el lligaire Josep M. Ferran, tampoc no va sortir-ne escollit.

Tanmateix, és possible, però, que la força de centre més ben implantada a Cervera fos Acció Catalana. La constitució formal d'Acció Catalana a la capital de la Segarra va produir-se el maig de 1930. Aquell mateix any el partit disposava d'un nombre força nodrit de seguidors; editava un periòdic, *Cervera*, i tenia com a president de la junta local Josep Vilalta. El 1931 Acció Catalana va crear, juntament amb Acció Republicana, el Partit Catalanista Republicà, el qual va anomenar-se més tard Acció Catalana Republicana. Josep Vilalta va ésser escollit representant al consell general del partit. A Cervera, a més, l'any 1931 el partit va aconseguir una minoria municipal significada, sempre en coalició amb els republicans del Centre Obrer Instructiu. Però és possible que l'impuls inicial d'Acció Catalana s'anés afeblint.

Les forces de centre i, sobretot, les de dreta eren ben presents a Cervera. Les d'esquerra, també. Si bé no sempre amb la mateixa intensitat. La presència de partits comunistes va ésser extraordinàriament feble. Per exemple, el Partit Comunista de Catalunya —fundat l'any 1932 i adherit al Partit Comunista d'Espanya— tenia, un any després de la seva fundació, només dos afiliats a Cervera. Per la seva part, el Bloc Obrer i Camperol (BOC) també va aconseguir poquíssima presència. Només va ésser a partir de 1935, coincidint amb la creació del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), sortit de la unificació del BOC i l'Esquerra Comunista d'Espanya, quan va establir un comitè comarcal amb seu a la capital de la Segarra.

En comparació amb els partits esmentats anteriorment, la Unió Socialista de Catalunya (USC), creada l'any 1923, va tenir més implantació i un major nombre d'afiliats. El màxim dirigent d'aquesta organització a Catalunya era, de fet, el cerverí Joan Comorera Soler, que el 1914 s'havia traslladat a Barcelona i més tard havia hagut d'exiliar-se per motius polítics a París (1918) i Buenos Aires (1919–1931). Comorera, que, com ja hem assenyalat, havia iniciat la seva activitat política dins del republicanisme reformista, va evolucionar posteriorment cap a posicions socialistes. Escollit diputat al Parlament de Catalunya l'any 1932 per la Unió Socialista de Catalunya, també va ser membre del Govern de la Generalitat en diverses ocasions. L'any 1934, va ocupar el càrrec de conseller d'Agricultura i Economia en el primer govern de Lluís Companys i durant

la Guerra Civil va ésser el responsable de diverses conselleries del Govern de la Generalitat. Finalment, també va ésser impulsor i fundador, l'any 1936, del Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC), del qual va ésser escollit secretari general.

Comorera, que en la seva joventut veia Cervera com una ciutat atònita i avorrida, va visitar-la i va fer-hi estada en més d'una ocasió durant el període republicà. En alguns casos es tractaven de visites oficials, com la d'abril de 1936, amb motiu de la celebració de l'assemblea de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC). Però en altres casos el seu retorn a la ciutat natal tenia un caràcter més privat, com la seva estada per convalescència durant la primavera de 1933. I justament va ésser aleshores, i aprofitant aquesta estada a la ciutat, quan va constituir-se la USC a Cervera amb un comitè executiu que tenia com a secretari general Laureà Vilalta. En el congrés celebrat per aquest partit aquell mateix any, Cervera va enviar-hi dos delegats, la qual cosa equivalia a uns quinze afiliats, certament una xifra molt discreta.

Tot el contrari és el que succeïa amb Esquerra Republicana de Catalunya. A Cervera i a la Segarra, com també passava en molts altres indrets del país, aquesta força política havia esdevingut hegemònica entre els grups d'esquerra. I també és la que tenia un major nombre d'afiliats. Per exemple, l'any 1934 tenia 953 socis a tota la Segarra, 317 dels quals eren de Cervera. El 1936 aquesta xifra ja havia augmentat fins a 372. A més, a la capital de la Segarra, ERC —o el que és el mateix, el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana— aixoplugava moltes de les iniciatives i de les activitats dels sindicats d'esquerra i, de fet, diversos republicans compartien militància amb les organitzacions sindicals locals.

La descripció que hem realitzat fins ara, però, no ens hauria de confondre. Malgrat l'existència de grups polítics distints, els partits tendien a presentar-se, com ja passava durant les primeres dècades del segle XIX, coalitzats en candidatures que representaven, simplement, la dreta i l'esquerra. En l'àmbit municipal, aquesta identificació entre dreta i esquerra, independentment del partit concret en què pogués militar-se o votar-se, encara era més clara. Les «dretes» i les «esquerres» tenien els seus propis locals de trobada, en els quals es realitzaven xerrades, es prenia cafè o s'organitzaven balls, un fet que venia de lluny. A la Cervera de començaments de la dècada de 1930 això és el que succeïa amb el Casal Català, d'una banda, i el Centre Obrer Instructiu, de l'altra. Els socis d'una i altra entitat votaven diferent; disposaven d'espais de lleure distints, i no només rivalitzaven en períodes electorals sinó també en esdeveniments com les caramelles o l'organització de balls i les audicions de sardanes durant els dies de Festa Major.

Quines eren les opcions que van aconseguir millors resultats durant les diverses conteses electorals que van celebrar-se entre 1931 i 1936? A Cervera, les eleccions municipals d'abril de 1931 havien suposat un empat entre les dretes i les esquerres, si bé l'alcaldia havia recaigut en el republicà Antoni Oliva. No ocuparia el càrrec durant gaire temps. A la capital de la Segarra —i en altres localitats catalanes— es va protestar contra les eleccions municipals i, finalment, les autoritats van decretar que el 31 de maig es tornessin a repetir els comicis municipals. En aquesta ocasió, la Lliga i les dretes cerverines van obtenir uns resultats abassegadors. No és estrany. Els republicans, en desacord amb la repetició de les eleccions, havien decidit no presentar-hi candidats. Això explica, en part, que la participació acabés essent molt baixa. Però el triomf dels conservadors cerverins quedava assegurat. La Lliga tornava a encapçalar l'Ajuntament cerverí, ara sota el guiatge de Francesc Domènech, que, posteriorment, seria substituït per Rossendo Güell. Les eleccions municipals del gener de 1934 —les primeres regides per una llei municipal pròpia de Catalunya, gràcies a la qual les dones van poder participar-hi amb plenitud de drets— van confirmar la força de les opcions conservadores. En aquestes eleccions, la Unió de Dretes va aconseguir —amb una participació del 86% del cens— el 63% de tots els vots emesos. Això significa que va obtenir vuit dels dotze regidors en joc i, per tant, l'alcaldia, que va ésser ocupada pel lligaire Ricard Sala.

Els republicans —deixant de banda els Fets d'Octubre de 1934— només van recuperar el govern de la Paeria el maig de 1936. I ho van fer en un moment en què les forces republicanes —tant les catalanes com les espanyoles— havien aconseguit guanyar en les eleccions celebrades el febrer i l'abril d'aquell any. Amb els partidaris de la República dirigint les institucions de govern, la recuperació del poder en altres

àmbits de l'administració semblava una tasca més planera. A Cervera, aquesta recuperació del poder municipal es va realitzar, tanmateix, mitjançant mecanismes arbitraris i difícils de justificar. En una inspecció realitzada per les autoritats, l'alcalde i els regidors dretans de l'Ajuntament cerverí van ésser acusats de malversació, falsificació i altres delictes. Abans que el Tribunal de Justícia prengués una decisió sobre aquestes acusacions, les autoritats governatives van decidir substituir diversos diputats. Aquesta maniobra acabaria afavorint ERC. Amb set regidors i un independent proper als republicans, ERC va obtenir la majoria a l'Ajuntament de Cervera. El 28 de maig de 1936 Domènec Puigredon era escollit alcalde de la capital comarcal.

La feblesa electoral dels republicans i de les opcions d'esquerra a la Catalunya dels anys trenta no només és un fenomen cerverí. En aquest període la Segarra va ésser, juntament amb l'Urgell, la comarca del pla de Lleida on les opcions de dreta van aconseguir més bons resultats durant les diferents conteses electorals que s'hi van realitzar. Més encara: de les cinc eleccions generals que van tenir lloc a la Catalunya republicana, les coalicions de partits de dreta van superar els d'esquerra en tres ocasions, el novembre de 1932, el novembre de 1933 i el febrer de 1936. A les eleccions del 26 d'abril de 1936, que havien d'escollir el compromissaris que votarien el president de la República, la dreta va obtenir menys vots que l'esquerra, però l'abstenció —que era defensada pels sectors més conservadors— va arribar a gairebé el 70%. Per tant, a la Segarra ERC i els seus aliats només van imposar-se amb claredat a les eleccions celebrades el juny de 1931 a Corts Constituents, en les quals van aconseguir el 84% dels vots emesos, amb una participació del 59%. A Cervera, els resultats obtinguts en les eleccions generals —comptant només el nombre d'eleccions guanyades o perdudes i sempre exceptuant les eleccions municipals— van ésser una mica més favorables als republicans i a les esquerres del que ho havien estat a la comarca. Però tampoc gaire més. El nombre de vots obtinguts per l'esquerra republicana va superar els aconseguits pels seus oponents de dreta a les eleccions de juny de 1931 i a les de novembre de 1932. Però això no va ésser així a les de novembre de 1933 (64% dels vots emesos per a les dretes, amb una participació del 72%) i febrer de 1936 (61% per a les forces conservadores, amb una participació del 72%). A les eleccions d'abril de 1936, l'abstenció a la capital de la Segarra va ésser de gairebé el 80%.

Els elements que expliquen la força electoral de les opcions de dreta a la Cervera de 1931 i 1936 són difícils de determinar amb exactitud. No poden ignorar-se els factors econòmics i socials: una estructura agrària basada en la petita i mitjana propietat i un sector secundari i terciari amb domini dels oficis manuals, els tallers i els establiments manufacturers de dimensions reduïdes i el petit comerç. Tampoc no pot obviar-se la capacitat, l'estratègia i les possibles dificultats dels republicans cerverins —i del règim republicà en el seu conjunt— per atreure i mobilitzar els sectors socials potencialment favorables als seus plantejaments. I, a la inversa, no es pot menystenir de cap manera l'impuls de les forces conservadores i de l'entramat econòmic i social que li donava suport, començant pels dirigents del poderós Sindicat Agrícola cerverí i acabant amb l'Església i les associacions catòliques. Amb plantejaments polítics generalment força conservadors, els primers van impulsar moviments socials d'ideologia dretana, com l'Acció Rural Catalana, creada el 1932, i no van dubtar, quan ho van considerar necessari, a recomanar el vot per opcions polítiques conservadores. Els segons —l'Església i el sector catòlic— tenien una forta presència a la ciutat. Disposaven d'organitzacions catòliques, com les ja anomenades Joventut Catòlica o Acció Social Popular, la Federació de Joves Cristians de Catalunya o l'associació Cultura i Esbart, creada cap a 1930 a Cervera per Mn. Gras. I, a més, ostentaven una posició preeminent en l'àmbit de l'ensenyament.

En efecte, la Cervera de principis dels anys trenta disposava de tres col·legis vinculats a institucions eclesiàstiques. El primer era el col·legi de la Sagrada Família, establert a Cervera el 1863 per la mare Anna M. Janer, fundadora de la Congregació de Germanes de la Sagrada Família d'Urgell, i adreçat originalment a l'educació de noies. El segon era el col·legi dels Missioners Fills de l'Immaculat Cor de Maria, vinculat, com es pot deduir, a la comunitat de claretians, arribada a la ciutat el 1887 i ubicada a l'edifici de l'antiga Universitat, després d'haver passat per l'antic convent de Sant Francesc de Paula (l'actual Casal Parroquial). Des de la seva arribada, la presència dels claretians i els acords amb l'Ajuntament havien generat crítiques entre la pobla-

ció. Una de les més destacades i primerenques va ésser la realitzada per Agustí Trilla Alcover en una carta publicada en el setmanari *El Distrito de Cervera* el març de 1891. El tercer dels centres d'ensenyament vinculat a una institució religiosa era el col·legi hispanofrancès de Santa Teresa de Jesús, regentat per la Congregació de la Sainte-Famille, fundada a la localitat del sud de França de Vilafranca de Roergue, i que a Cervera era coneguda amb el nom de les Monges Franceses. Aquest col·legi havia obert les portes a Cervera el 1903 i oferia un ensenyament integral en la llengua del país veí a nenes i noies de la ciutat.

La pugna electoral entre dretes i esquerres —generalment favorable a les primeres— va transcórrer enmig d'un clima de creixent crisi econòmica. I va tenir episodis de tensió social i moments de forta polarització política i ideològica. El primer dels aspectes assenyalats —la crisi econòmica— no és un fenomen local, sinó d'abast internacional i de causes múltiples que, només en part, poden vincular-se al crac de la borsa de Nova York l'octubre de 1929. El fet és que a mesura que avançava la dècada de 1930 la crisi es va fer notar a la capital de la Segarra en forma d'atur i d'emigració: el 1930 Cervera tenia 4.554 habitants; el 1936 en tenia 4.470.

La mateixa crisi, la demanda de millores laborals i, en alguns casos, la política econòmica del Govern van impulsar protestes i mobilitzacions socials. Per exemple, durant l'any 1931 els treballadors dels sectors de l'alimentació, la producció de ciment i l'elaboració de begudes alcohòliques van mobilitzar-se en favor d'augments salarials, jornades de vuit hores i millora de les condicions de treball. Aquell mateix any els treballadors de la Companyia Telefònica també van declarar-se en vaga durant alguns dies. I el 1933 la Societat de Paletes de Cervera realitzava una vaga en protesta per una irregularitat municipal. Aquell mateix any un grup d'onze anarquistes cerverins havia estat detingut i acusat de participar en l'assalt que havia tingut lloc en una caserna de Lleida.

Els pagesos cerverins i segarrencs tampoc no van dubtar a mobilitzar-se. I ho van fer per protestar per la desfavorable conjuntura de preus o en contra de la política agrària del Govern republicà quan eren convocats. Les assemblees que la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC) va celebrar Cervera a l'octubre de 1931 o a l'abril de 1936 en són una bona mostra. I també ho és l'acte celebrat als Camps Elisis de la capital del Segrià el març de 1933.

I en aquest context, l'educació i la qüestió religiosa —que havia provocat fortes polèmiques des de finals del segle XIX— tornaven a emergir com a font d'enfrontament polític. En aquest cas, el conflicte va estar relacionat amb la construcció d'unes escoles graduades i la recuperació de l'ensenyament secundari a la ciutat, existent des de 1906 només en forma de classes particulars i ensenyament lliure. Els republicans —que consideraven necessari dignificar i ampliar l'ensenyament públic— acusaven un Ajuntament dominat pels conservadors d'inactivitat i de rebaixar l'abast del projecte inicial, en línia amb el que eren els interessos de les comunitats religioses de la ciutat. En aquest sentit, també criticaven que s'obstaculitzés la ubicació dels nous estudis en una part de l'edifici de l'antiga Universitat, en el qual residia la comunitat claretiana. El clergat i els sectors catòlics i conservadors consideraven, en canvi, que tot plegat no era sinó un atac als interessos, la moral i els principis de l'Església catòlica. Entre 1932 i 1933 les noves escoles graduades van iniciar —ni que fos en instal·lacions provisionals— la seva activitat, i l'ensenyament secundari va tornar a fer-se present a la ciutat, en un clima de discussions i acusacions entre els sectors enfrontats.

Les protestes i la revolta contra l'entrada en el Govern de Madrid de ministres dretans i monàrquics de la CEDA —els coneguts Fets d'Octubre de 1934— tampoc no van passar inadvertits a la capital comarcal i van representar un episodi de tensió i polarització política. El dia 6 d'octubre, i seguint les consignes generals, els obrers de Cervera van anar a la vaga. Paral·lelament, els regidors republicans Dionís Jové, Josep Pagès, Pere Quintana i Domènec Puigredon, que havia estat nomenat comissari d'Ordre Públic, van decidir dissoldre l'Ajuntament —governat per la dreta i escollit democràticament—, proclamar l'Estat català i constituir un nou consistori. Amb l'objectiu probable de recuperar l'edifici de la Universitat i de reduir la influència de l'Església a la ciutat, també van comunicar a la comunitat claretiana el seu desallotjament de l'edifici. Com a conseqüència d'aquests fets, va produir-se una forta repressió. A Cervera, el Cafè del Comerç va ésser clausurat i diverses persones van ésser de-

tingudes, entre les quals es trobava Puigredon, que en un primer moment havia fugit a Andorra acompanyat d'altres republicans cerverins.

La dinàmica política, electoral i social no ha de fer-nos perdre de vista, però, un fet important: l'obra de govern de la Generalitat i la seva repercussió a la Segarra. La modernització agrària i la promoció de la cultura i de l'ensenyament van ésser algunes de les àrees preferents en l'acció del Govern republicà. La Segarra i, en concret, Cervera se'n van beneficiar clarament. L'octubre de 1932, la Generalitat de Catalunya va aprovar l'establiment del Camp Experimental Cerealista de Cervera, una important eina de modernització de l'agricultura comarcal que s'afegia a la tasca desenvolupada pels sindicats comarcals. El cerverí Josep Ferran Lamich (1903–1976) va ésser la veritable ànima i el màxim impulsor d'aquest Camp. Enginyer agrícola, vinculat a l'experimentació agrícola des de començaments de la dècada de 1920, introductor de noves varietats d'ordi cerveser a la comarca i autor de nombrosos treballs en l'àmbit agrari, Ferran va desenvolupar el càrrec d'ajudant del Servei de Terra Campa de la Generalitat de Catalunya entre 1932 i 1934, any en què va ésser nomenat director de cultius d'ordis cervesers de l'empresa La Moràvia, SA.

El 1934 s'inaugurava la Biblioteca Popular de Cervera, que depenia del Servei de Biblioteques de la Generalitat de Catalunya. Iniciada l'any 1914 per Agustí Duran i Sanpere (1887–1975), la nova biblioteca va tenir en aquest historiador, arxiver i autor d'un gran nombre de publicacions el seu màxim impulsor i artífex. Des de 1917, aquest il·lustre fill de Cervera ocupava el càrrec d'arxiver municipal de Barcelona. L'any 1931 havia estat nomenat responsable de la Ponència d'Arxius, Biblioteques i Belles Arts del Govern de la Generalitat. I el 1934 havia esdevingut director de la Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic del Govern català. Molt probablement, va ésser el prestigi d'Agustí Duran i Sanpere el que va fer que la Generalitat acabés escollint Cervera per instal·lar-hi una de les seves biblioteques populars. Agustí Duran també havia estat l'impulsor de l'arxiu municipal i del museu de la ciutat, els quals van acabar essent integrats a la Conselleria de Cultura de la Generalitat republicana. En la tasca d'ordenació i catalogació i, més tard, preservació de l'arxiu s'ha de destacar també la figura del cerverí Frederic Gómez Gabernet, que, sota el guiatge d'Agustí Duran i des de mitjan dècada de 1920, va esdevenir l'arxiver de la vila.

L'ensenyament també va veure's impulsat durant el període republicà. L'any 1933, i malgrat les disputes i polèmiques existents, ja funcionaven unes escoles graduades —que el 1936–1937 inaugurarien nou edifici, l'actual CEIP Jaume Balmes, amb un total de dotze aules, sis per a nens i sis per a nenes—, i s'iniciaven les classes d'ensenyament secundari en el que seria, a partir de 1937, l'institut nacional de segona ensenyança Ramón y Cajal, ubicat en una de les torres de l'antiga Universitat. Aquest institut, que el 1936 portava el nom de l'exministre Marcelino Domingo, durant el curs 1937–1938 tenia cent dos alumnes matriculats oficialment, seixanta-sis homes i trenta-sis dones, i vint-i-dos alumnes lliures, nou homes i tretze dones. A finals de 1938, l'institut, però, va deixar d'impartir classes. El front de guerra —el de la Guerra Civil— s'atansava.

El dramàtic període de la Guerra Civil

Entre els dies 17 i 19 de juliol de 1936 va produir-se una insurrecció militar contra el Govern de la República. Com a conseqüència, una part força considerable de la Península Ibèrica va quedar en mans dels militars rebels. En canvi, a Catalunya —i a altres parts del territori peninsular— la insurrecció va ésser avortada. La Guerra Civil havia començat. I, amb ella, un dels episodis més dramàtics de la història contemporània de Catalunya. L'esclat de la Guerra Civil hauria de coincidir, a més, amb l'inici d'un procés revolucionari i un canvi en les estructures de poder. L'autoritat va passar ben aviat del Govern de la Generalitat i dels consistoris municipals als comitès antifeixistes que van crear-se arreu del país per aturar la insurrecció militar. La composició d'aquests comitès locals era diversa. Però, en general, estaven dominats pels sectors més radicals de l'esquerra política i sindical, vinculada majoritàriament al sindicat Confederació Nacional del Treball – Federació Anarquista Ibèrica (CNT–FAI). El mateix podria dir-se del Comitè Central de Milícies Antifeixistes de Catalunya, que, constituït el 21 de juliol, era l'encarregat

de coordinar els milicians revolucionaris i també de governar el país en un moment en el qual el Govern de la Generalitat de Catalunya es veia superat pels esdeveniments.

Els factors que expliquen l'impuls dels grups més radicals de l'esquerra política i sindical són diversos. I cal relacionar-los amb els esdeveniments que es produeixen just després de la rebel·lió militar: la ferma actuació dels sectors obrers i populars —entre els quals la CNT era majoritària— contra els militars revoltats, especialment a la capital catalana; la possessió d'armament i material bèl·lic —que a Barcelona els anarcosindicalistes van aconseguir després de l'assalt a la caserna de Sant Andreu—; l'afebliment de les institucions republicanes —sobretot de la Generalitat de Catalunya—, o la pràctica desaparició de l'exèrcit a la zona fidel a la República. Malauradament, el profund canvi en les estructures de poder que va caracteritzar la Catalunya de després de la rebel·lió militar va transcórrer en un clima inicial de repressió i violència. I Cervera no va ser-ne una excepció.

A la capital de la Segarra, la insurrecció militar no havia provocat cap mostra pública de suport. No ho havia fet entre els sectors més conservadors de la ciutat. I tampoc no ho faria entre la Guàrdia Civil. Però la ciutat aviat viuria les transformacions derivades del conflicte bèl·lic. Per començar, durant la tarda del diumenge dia 19 de juliol va declarar-se una vaga general, i aquest fet va aturar la celebració dels actes i les activitats recreatives programats a la vila. El més destacable és, tanmateix, que poc després d'haver-se produït la rebel·lió militar, la capital segarrenca també va començar a experimentar un profund canvi en les estructures municipals de poder, el qual va coincidir amb l'emergència d'impulsos revolucionaris entre els sectors més esquerrans de la vila, l'inici de les col·lectivitzacions de propietats i béns i l'esclat d'una forta repressió i violència cap a l'Església i els sectors conservadors de la ciutat.

Després de la insurrecció militar, les forces d'antifeixistes van organitzar-se en forma de comitè i aviat van començar a actuar. El 19 de juliol la caserna de la Guàrdia Civil va ésser assetjada. I les armes obtingudes van ésser repartides entre els milicians antifeixistes. El dia 21 Joan Solé Bòria —tinent d'alcalde i membre del comitè antifeixista local— comunicava al pare superior de la comunitat de claretians residents l'expulsió de l'edifici de la Universitat. El 23 de juliol els guàrdies d'assalt i alguns membres del comitè van detenir —amb l'argument de la recerca d'armes— un centenar de persones que es trobaven al cafè del Casal Català. La tensió era evident. Però al vespre els detinguts ja havien estat alliberats després de la intervenció —segons el testimoni del membre de la Federació de Joves Cristians de Catalunya Josep Lucaya Trilla— de l'alcalde Domènec Puigredon.

Les detencions del dia 23 van anar acompanyades d'altres accions. Els membres del comitè van realitzar nombrosos escorcolls domiciliaris que incloïen, entre d'altres, les cases de significats homes de la dreta cerverina, com Ricard Sala, Rossendo Güell, Felicià Solsona, Josep Civit, Jaume Camps, Josep Carcasona Bòria o la vídua de Salvador Montiu. El local dels carlins va ésser assaltat i el del Sindicat de Cervera va ésser sotmès a un escorcoll. Aquests dies també va ésser perseguit i empresonat Ramon Vidal Trull, el dirigent del Sindicat de Cervera.

Però això no va ésser tot. La tarda del mateix dia 23 —precisament el dia que la Generalitat decretava la creació de comitès de salvament del patrimoni històric a cada localitat— van començar a cremar les esglésies de Cervera i se'n van destruir els objectes religiosos. L'arxiver Frederic Gómez Gabernet ho lamentava en una carta adreçada a Agustí Duran i Sanpere, en la qual l'informava de les destrosses d'aquell dia: «[...] l'interior de la Universitat està intacte, però la façana està completament despullada [...]. La portalada de Sant Antoni està malmesa solament en la representació del Crist i els romeus; en l'interior no hi ha quedat res [...]; a Sant Francisco hem aprofitat molt poca cosa, també està escurada; [a Sant Agustí, i tret de les pintures de Béjar i l'orgue,] tot el demés està fora, destruït...». Una informació arribada a la Generalitat anava en la mateixa direcció: «A Cervera s'ha cremat el contingut de totes les esglésies [...]. S'ha procurat salvar del foc i de la destrucció algunes coses bones com per exemple la Madona Santa Maria del Coll de les Savines. L'estructura de monuments s'ha salvat fins ara igual que els arxius. La Universitat ha estat desallotjada pels frares i salvats, fins ara, el monument i la biblioteca. El Sr. Arxiver tem per l'Arxiu Històric per trobar-se instal·lat en una església sense culte». Aquesta mateixa informació afegia: «Tots

els edificis han estat incautats i retolats corresponentment. L'esperit de les autoritats molt decaigut, car es troben mancades de la necessària assistència. Com en altres llocs, es tem el retorn d'elements forasters que puguin induir a altres de la població, i entre ells el propi Comitè antifeixista a destruir el que fins ara s'ha pogut salvar. Han ofert de procedir immediatament a la constitució del Comitè que preveu el Decret». Sense perjudici d'altres consideracions, aquesta informació, juntament amb la correspondència entre Frederic Gómez Gabernet i Agustí Duran i Sanpere, posa de manifest que el Govern de la Generalitat aviat va començar les tasques de salvament del patrimoni, en les quals l'alcalde Domènec Puigredon també va contribuir.

L'autoritat de Puigredon era, tanmateix, molt feble en aquells dies de juliol de 1936. I encara s'afebliria més amb el pas dels dies. A l'agost d'aquell any, el vell republicà ja havia demanat una excedència per malaltia. Com a conseqüència, Joan Solé Bòria esdevindria alcalde provisional fins al 22 d'octubre de 1936, moment en el qual Manel Ambrona, de la CNT, seria nomenat paer en cap de Cervera. La realitat és que després del 18 de juliol el poder efectiu de la ciutat era en mans del Comitè de Defensa Local, inicialment anomenat Comissió de Guerra. La constitució formal d'aquest comitè va realitzar-se el dia 6 d'agost, amb la participació de representants de la CNT, la UGT i el Centre Obrer Instructiu i una llarga llista de membres, entre els quals es trobaven els republicans Enric Herrera, d'ERC; Joan Fornells, d'Acció Catalana, i els regidors de l'Ajuntament Josep Casanelles o Dionís Jové, aquest darrer afiliat a ERC i a la CNT. Paral·lelament, la capital de la Segarra tenia el trist honor d'esdevenir la seu d'un grup d'«incontrolats» format, entre d'altres, per Jaume Cera, Joan Francès o Joan Casteràs, aquest darrer, bon coneixedor de la comarca, vinculat a ambients republicans i, a més, germà d'un capellà. El grup d'en Casteràs —que es desplaçava amb un vehicle conegut com «el cotxe de la mort»— va actuar per tota la comarca amb una violència extraordinària, d'eliminació física d'aquells qui considerava que s'oposaven a la revolució.

La repressió i la violència van acompanyar, en efecte, els dies i mesos immediatament posteriors al 18 de juliol de 1936. Certament, aquesta violència no només va tenir lloc a Cervera i a altres indrets de Catalunya. També va ésser ben present a la zona dominada per l'Exèrcit Nacional. Els militars franquistes van tenir molt interès a mostrar i, sobretot, magnificar la primera, de la mateixa manera que intentaven amagar la que ells duien a terme al territori que controlaven, tan intensa o més que l'esdevinguda a la rereguarda republicana. Però el fet és que, durant aquests mesos posteriors a l'esclat a la Guerra Civil, la repressió i la violència van acabar afectant una proporció molt elevada de cerverins d'origen o de residència: la mort va ésser el malaurat destí per a molts d'ells.

El 23 de juliol de 1936 —el mateix dia que es detenien persones, s'escorcollaven cases i es cremaven esglésies— va marcar l'inici d'un període dramàtic a la capital de la Segarra. El 23 de juliol l'alferes retirat de la Guàrdia Civil Josep Guasp va ésser detingut i engarjolat, potser com a represàlia per la repressió dels Fets d'Octubre de 1934. Com en el cas del Casal Català, la detenció havia estat realitzada per un grup de guàrdies d'assalt i per diversos membres del Comitè de Defensa Local, entre els quals, i segons els informes politicosocials elaborats per l'Ajuntament de Cervera després de 1939, es trobaven Joan Llop, de la UGT, i Pere Vilagrasa Mur, del BOC. A la detenció i l'engarjolament d'aquest guàrdia civil retirat els va seguir un acte d'extrema violència: el seu afusellament, el qual va tenir lloc el 24 de juliol als afores de Cervera. La vídua de Josep Guasp, Estefanía García Giménez, va acusar el milicià Tarruella, conegut segons la mateixa vídua de Guasp com el Fill del Magí Penjat, de l'execució del seu marit.

La mort de Guasp no va ésser l'única que es va produir. Els mesos d'agost i octubre, van ésser assassinats —a Cervera o en altres indrets— una setantena de religiosos, majoritàriament claretians i estudiants cordimarians de la comunitat cerverina. El 19 d'octubre, per exemple, es va produir al Mas Claret (Sant Pere dels Arquells) l'execució col·lectiva de vint membres de la comunitat de claretians. El nombre de civils assassinats va ésser inferior al de religiosos, però també força considerable: entre finals de juliol i mitjan novembre van ésser assassinades una vintena de persones, les quals van trobar la mort a Cervera, Anglesola, Granyena, Granyanella, Sant Pere dels Arquells, el Talladell, les Roquetes, Montcada o Barcelona. Es tracta majoritàriament d'homes vinculats als partits conservadors i als sectors catò-

lics de la ciutat, com els lligaires Joan Cisteró Ribera, Josep Boquet Roca, Francesc Albareda Comorera o Salvador Botines Ramon; el cedista Francesc Casamitjana Majà, o els integrants del catòlic Patronat Obrer Manuel Pedrós Mestres, Magí Centellas Pont i Lluís Comorera Llanes, als quals caldria afegir Francesc Aymerich Guillemot, Jaume Botines Ramon, Josep Civit Llobet, Rufí Giménez García, Joan Giribet, Josep Lloses Trullos, Miquel Martorell Vidiella, Francesc Minguell Valls, Josep A. Pedrós Ramírez, Magí Pomés Costa, Joaquim Reñé, Manuel Rua i Domènec Sampietro Julián. En total, durant els mesos que van seguir la insurrecció militar del juliol de 1936 van morir, comptant-hi els membres de la comunitat de claretians, 96 cerverins, el 20,6 per mil de la població de la ciutat. És una xifra molt elevada, si es compara amb la mitjana catalana o comarcal. A Catalunya, entre el juliol de 1936 i el febrer de 1939, van morir executades unes 8.150 persones, el 2,9 per mil de tota la població catalana. A la Segarra, van ésser 127, el 5,8 per mil de la població comarcal. Davant la gravetat dels esdeveniments, fugir o amagar-se va ésser el camí seguit per més d'un cerverí.

Aquesta repressió i aquesta violència injustificables només poden explicar-se en el context bèl·lic sorgit l'any 1936. I es produeix en un moment en el qual l'autoritat del Govern de la Generalitat de Catalunya s'ha ensorrat, i en què alguns comitès locals, així com diverses partides d'«incontrolats», actuen lliurement, d'esquena a les ordres de les autoritats establertes i de les directrius del Comitè Central, i moguts per odis de classe, per la revenja personal i, sobretot, per un secular anticlericalisme que, en aquells moments, identificava l'Església com l'aliada de les dretes i dels militars insurrectes.

La violència indiscriminada que es portava a terme en molts indrets de Catalunya va ésser condemnada per partits, sindicats i per la mateixa Generalitat, que, des de bon començament, va actuar per evitar els actes de violència i destrucció i salvar el màxim nombre de catalans perseguits. A més, és possible que dins les forces d'esquerra i els mateixos comitès locals sorgissin discrepàncies. Probablement també a Cervera. Per exemple, el cerverí Joan Fornells formava part del Comitè de Defensa Local, i, com d'altres dels seus integrants, era considerat un home d'ordre, segurament molt allunyat dels sectors més revolucionaris i extremistes del Comitè. En qualsevol cas, l'onada repressiva sorgida a la rereguarda només va començar a aturar-se entre finals de 1936 i principis de 1937, a mesura que el Govern de la República restablia l'ordre a Catalunya i es tornava a recompondre el poder de la Generalitat.

Coincidint probablement amb aquesta circumstància, a Cervera van intensificar-se les tasques de recuperació, salvaguarda i protecció del patrimoni historicoartístic de la comarca. L'edifici de l'antiga Universitat —que el setembre de 1936 havia estat confiscat pel Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU)— va convertir-se en el centre de salvaguarda del patrimoni local i comarcal. I des d'allà, i a mesura que avançava el front de guerra, van començar-se a enviar documents i objectes històrics a les instal·lacions que la Generalitat havia habilitat en diverses localitats catalanes. Viladrau va ésser una d'aquestes localitats i la que va acollir, entre d'altres, el nucli més important de l'Arxiu Històric de Cervera. Al mateix temps, durant el mes de desembre de 1937, els Serveis del Patrimoni Històric i Artístic traslladaven les peces del Museu d'Història Natural de la ciutat de Cervera cap a una d'aquestes instal·lacions habilitades per la Generalitat, segurament Viladrau. En aquest sentit, s'ha de destacar l'acció d'Agustí Duran i Sanpere, que, com a director de la Secció d'Arxius del Servei de Patrimoni Històric, Artístic i Científic, va realitzar una tasca fonamental per al salvament i la preservació del tresor artístic i monumental de Cervera i de Catalunya. Però també s'ha de ressaltar la intervenció d'altres cerverins, entre els quals cal esmentar, especialment, l'arxiver Frederic Gómez Gabernet. Nomenat delegat del Servei d'Arxius i entregat a la causa de recuperació i protecció del patrimoni històric de Cervera i la comarca, el febrer de 1938 explicava a Agustí Duran i Sanpere, per exemple, la marxa de les obres per tapiar i així protegir el retaule del Paranimf de la Universitat: «La paret enfront l'altar de la capella de la Universitat estem a la meitat i no està acabada, que pel temps que està començada ja fóra enllestida, però ha donat la circumstància de manca de rajoles i ara al reempendre altra volta ha estat interrompuda també perquè el paleta ha tingut precisió d'anar a altre lloc; les coses van així, amb una catxaça esfereïdora». En contacte permanent amb Duran i Sanpere, Frederic Gómez tingué la col·laboració

continuada o ocasional d'altres cerverins, com, per exemple, d'Antoni Gil, afiliat de la CNT i regidor de Cultura i Finances de l'Ajuntament de Cervera des d'octubre de 1936.

El progressiu retorn a l'ordre no va significar, en canvi, absència de dificultats a la ciutat. Ben al contrari. A mesura que avançava el conflicte, els problemes econòmics dels cerverins es tornaven més greus. Els ingressos de la població minvaven. I segurament el mateix passava amb alguns aliments, sobretot a mesura que arribaven els refugiats de guerra. El primers mesos de 1937 Cervera tenia uns 200 refugiats, una xifra relativament modesta. Però a principis de 1938 el nombre de refugiats a Cervera ja era de gairebé 700 i el juny d'aquell mateix any va situar-se prop dels 1.400. És una xifra molt respectable si es té present que l'any 1936 Cervera tenia una població 4.470 habitants. L'arribada de refugiats —que augmentava dia a dia com a conseqüència dels avanços de les tropes franquistes cap al nord i l'oest peninsular— va imposar nous reptes a les autoritats locals, que havien de proveir els nouvinguts dels serveis bàsics. Amb l'objectiu de facilitar-ho, el Departament de Finances de la Generalitat va proporcionar a l'Ajuntament de Cervera diverses bestretes reintegrables: 35.000 pessetes entre maig i setembre de 1937, i 150.000 entre març i maig de l'any següent.

No era la provisió de serveis l'únic repte que imposava l'arribada de refugiats. Un altre era la convivència entre aquests darrers i la població, que no sempre va ésser fàcil. El gener de 1938 Frederic Gómez Gabernet anotava en el seu dietari: «Els refugiats fan valer el seu orgull creient-se en tot superiors als catalans, pertot arreu se sent parlar en llengua diferent a la nostra i desgraciat el pagès que se n'enamoren [*sic*] que en pocs dies no li queda en la finca ni un arbre ni un cep, perquè dirien que tot el que hi ha al món és de tots i per això se'n fan amos, perquè necessiten llenya per escalfar-se i viure amb l'esquena dreta. Gens de simpatia per part dels cerverins».

Durant bona part de l'any 1938 la vida dels cerverins i segarrencs encara hauria de trasbalsar-se moltíssim més. No és estrany. El front de guerra cada vegada era més proper. El març de 1938 s'havia iniciat l'ofensiva franquista sobre l'Aragó. I l'abril d'aquell mateix any el front s'havia situat, per primera vegada, a l'interior de Catalunya, just al marge esquerre del riu Ebre i entre les ciutats conquerides de Tremp, Balaguer i Lleida. El mes juliol de 1938, i després d'infructuosos intents per recuperar la ciutat de Balaguer, l'Exèrcit Republicà iniciava una gran ofensiva contra les posicions franquistes. La batalla de l'Ebre, la més gran de la Guerra Civil, havia començat i, amb ella, una gran mobilització de recursos bèl·lics i humans. Cervera s'anava trobant cada vegada més propera al front de guerra. I encara s'hi trobaria més una vegada les tropes republicanes iniciessin la retirada del front de l'Ebre, al novembre de 1938, i l'exèrcit feixista començés, de manera definitiva, l'ofensiva final de Catalunya.

En aquest context, el 19 de maig de 1938 ja havia arribat a Cervera una columna de presoners de guerra. Procedents de la presó Model de Barcelona, tenien com a destinació el camp de treball número 4 de Concabella. Controlats pel Servicio de Investigación Militar (SIM), els camps de treball s'havien creat l'abril de 1938, després de l'enfonsament del front d'Aragó, i tenien com a objectiu utilitzar els presoners —que eren sotmesos a unes condicions de vida duríssimes— com a força de treball en la construcció de fortificacions. En el cas del camp de treball de Concabella, es tractava d'utilitzar la nova mà d'obra per realitzar obres de fortificació, és a dir, de construcció de trinxeres, nius de metralladores o galeries subterrànies, en un tram que, entre d'altres, havia de protegir l'accés per carretera cap a Cervera. La capital de la Segarra havia esdevingut un centre important d'instal·lacions militars, a més d'un lloc estratègic en l'àmbit de les comunicacions.

L'arribada de presoners tenia, evidentment, el seu impacte en la vida de la ciutat. I també en altres àmbits. En una carta datada el 9 de maig de 1938, Frederic Gómez explicava a Agustí Duran i Sanpere que «[...] per força major l'alcalde va fer entregar-me la clau de l'església de Santa Maria per a utilitzar-la primer per a els quintos i després per enquibir-hi un miler de presoners. Avui he anat a fer-hi una inspecció i ha resultat que hi han fetes malbé les dues figures del trascor a cada costat de l'altar».

Amb l'objectiu d'atendre les necessitats del front i preparar les ofensives que els republicans tenien intenció d'iniciar als fronts dels rius Segre i Noguera Pallaresa, el maig de 1938 els baixos de la Universitat de Cervera van quedar con-

vertits també en hospital militar. I el mateix va passar amb el nou edifici de les escoles graduades, l'actual CEIP Jaume Balmes. Dependent del XVIII cos de l'Exèrcit, l'hospital militar de Cervera disposava d'un total de 962 llits, repartits entre les escoles (228) i la Universitat (734), i serveis de clínica quirúrgica i mèdica. L'edifici de la Universitat de Cervera ara tenia un altre ús, que s'afegia als de caserna, centre de confecció de roba per al front, menjador, biblioteca, espai de salvaguarda del patrimoni i centre d'ensenyament secundari.

El 1938 també va ésser l'any més tràgic per als soldats de Cervera i la Segarra, integrats majoritàriament (94%) en l'Exèrcit Republicà. Un total de 49 soldats cerverins (i 269 de segarrencs, el 10,5 per mil de la població de Cervera i el 12,2 per mil de la de la Segarra) van perdre la vida durant els tres anys que va durar el conflicte. Però va ésser l'any 1938 el més devastador. També va ésser, certament, el de major activitat bèl·lica: l'ofensiva franquista a l'Aragó, la batalla de l'Ebre i l'inici d'operacions militars en territori català. Més encara. Del total de soldats morts aquell any, van ésser els més joves, els de l'anomenada «lleva del biberó», aquells qui més haurien de patir les dramàtiques conseqüències del conflicte. Mobilitzats amb divuit anys o menys per atendre la necessitat d'efectius de l'Exèrcit Republicà i mancats d'entrenament, molts d'ells ja no podrien tornar mai més. Els soldats morts pertanyents al municipi de Cervera van ésser, segons la informació publicada, pel bàndol republicà, Ramon Alascio Llobera, Manel Alsinella Fusté, J. Anguera Corbella, Francesc Argelagós Oliva, Ramon Balasch Farré, Josep Balcells Peres, Ramon Borí Gabarró, Josep Calafell, Ramon Cercós Casa, Josep Coma Ramon, Josep Conill, Vicenç Conill, Benet Domènech Fort, Ramon Esplugues Bonjoch, Jaume Esteve Aubach, Antoni Farré Gassó, Josep Farré Vilalta, Manel Forcat Morros, Àngel Forcat Oliva, Joan Fornells Torner, Pedro Gómez Bárcena, Manel Gómez Brieva, Josep Graells Farré, Joan Jové Costa, Ramon Messegués Majà, Salvador Monclús Roqué, Francesc Oliva Pedret, Josep Permanyer Pomés, Estanislau Pipó Marquilles, Magí Piqué Castells, Josep Planes Pedrós, Francesc Pomés Oliva, Antoni Pons Cruells, Josep Portella Graells, Rafel Regí Campabadal, Josep Riba Cisquella, Antoni Roca Fusté, Bonaventura Roqué Pinyol, Josep M. Rossell Colom, Miquel Sauleda Vidal, Antoni Tarruella Domingo, Melcior Trilla Seroles, Antoni Torné Gomà, Francesc Torné Gomà, Antoni Vergès Mullerachs, Manel Viles Sebastià i Ramon Viles Sebastià. Pel bàndol franquista, els soldats cerverins morts van ésser Antoni Ortiz Martí i Manel Pedrós Orobitg. A més dels soldats, també es van produir víctimes civils per accidents derivats de la guerra. Al municipi de Cervera, i sense comptar les morts causades directament per atacs aeris, van morir, generalment per explosió de bomba, Ramon Cardona Martínez, Joan Colomer Guitart, Josep Güell Bosch, Manel Pomés Pérez, Joan Zaragoza Cucurulls i Ramon Pons Miquel.

El novembre de 1938 les tropes republicanes es retiraven del front de l'Ebre. L'avanç de l'exèrcit franquista sobre Catalunya havia començat. Seria impossible aturar-lo. Des d'aleshores i fins al gener de 1939, Cervera viuria els darrers episodis d'aquesta guerra fratricida. La ciutat s'havia convertit, als ulls dels militars revoltats, en un objectiu important. Disposava d'un garatge propietat d'Agustí Riu, transformat, segons informacions dels serveis d'intel·ligència franquista, en taller per a la fabricació de material de guerra. L'objectiu i la seva localització havien estat facilitats per Ricard Sala Aldomà, alcalde de Cervera entre 1934 i 1936, que, després de l'esclat de la Guerra Civil, havia fugit a Sant Sebastià. La capital de la Segarra tenia també un edifici —el de l'antiga Universitat— que actuava, entre d'altres, com a centre d'operacions de la Plana Major de l'Aviació de l'Exèrcit de l'Est. I, finalment, a Cervera —situada estratègicament per aturar l'avanç de l'exèrcit franquista— s'hi localitzava un important dipòsit d'armes i municions, situat a la zona del Mas Duran, concretament a la torre del Camps. En la lògica militar i de guerra, el bombardeig de Cervera semblava justificat.

El 3 de desembre de 1938, deu avions italians bombardejaven la ciutat, amb un balanç de més d'un centenar de víctimes, entre morts i ferits, a més de les destrosses materials. Els dies 1, 5 i 15 de gener de 1939 Cervera tornava a patir els bombardeigs de l'aviació franquista. Més morts i més destrucció. La capital de la Segarra disposava, certament, de refugis antiaeris a la plaça Major, a la rambla de Lluís Sanpere i al passeig de l'Estació, que s'havien construït durant el segon semestre de 1938. I també tenia una Junta

Local de Defensa Passiva, oficialment constituïda el maig de 1938. No va ésser suficient. Entre l'abril de 1938 i 1939, es té notícia de la mort a Cervera d'una seixantena de persones, de les quals han pogut identificar-se Francesca Aguilar Badia, Francesc Badia, Jaume Bonet Cercós, Elena Campderrós Cònsul, Àngela Cassà Baltasar, Brisdeta Fusté Pont, Maria Fusté Pont, Martí Gabarró Figueres, Maria Gassó Planes, Pepita Huguet Casas, Rosa Llombart Clua, Dolors Palou Trilla, José Quílez Royo, Josep Ribera Minguet, Aurora Rosich Anguera, Enric Rosich Anguera, Valentí Sabater Baiges, Martín Salcedo Borra, Alfred Salvadó Palou, Antoni Salvadó Palou, Ramona Salvadó Palou, Pascual Sancho Tejero, Jaume Torres Gassó i Julio Yust Terrer, mortes a conseqüència del bombardeig del dia 3 de desembre de 1938; Pere Aldabó Raich, Cecília Centelles Trilla, Maria Aldabó Centelles, Ramona Aldabó Centelles, Teresa Aldabó Centelles, Montserrat Cintora Aldabó, Nicasi, Josep Serra Grau i Francesc Trullols Tarruell; Josep Elies Lluelles, Vicenta Estevanera, Carme Pla Vicens, Zoila Santigosa Pahissa i Concepció Secanell Tomàs; Francesc Asbert Solé, Ramona Asbert Esteve, Carme Font Oliva i Josep Molins Larré, mortes de resultes dels bombardeigs del dies 1, 3 i 15 de gener de 1939.

Després dels bombardeigs aeris, les tropes franquistes no tardarien a arribar a la capital de la Segarra. Això, òbviament, va originar els primers enfrontaments armats a l'interior de la comarca. Però durant poc temps. L'ofensiva de l'exèrcit rebel s'havia fet imparable. El 16 de gener les tropes del general Franco ja eren a Cervera. L'entrada de l'exèrcit revoltat —celebrada per una part dels cerverins— no va fer-se, però, sense saqueigs ni violències sobre la població civil. Paquita Rubinat Ninot —que va veure l'arribada de les tropes franquistes a Cervera— explica que es deia que els soldats entraven a les cases i parla de la por que va passar durant aquells dies. Josep Ramon Vila encara recorda l'entrada de soldats franquistes al corral de casa seva. I, en el seu testimoni oral, no descarta un desenllaç més dramàtic del que va produir-se si ell i les seves dues germanes no s'haguessin amagat a la pallera de l'estable, seguint les indicacions que oportunament els havia donat el seu pare. Les evidències existents referides a altres localitats de la Segarra fan pensar que Cervera no va mantenir-se al marge de la violència de les tropes franquistes. Aquestes mateixes evidències també indiquen que a la Segarra la retirada de l'Exèrcit Republicà tampoc no va resultar totalment pacífica, però probablement va afectar més les propietats que les persones. El 26 de gener Barcelona era conquerida i el 10 de febrer les tropes franquistes ja havien arribat fins a la frontera francesa. La República estava a punt de caure. L'1 d'abril de 1939 Franco ja anunciava la fi de la guerra.

El temps del franquisme: entre la repressió política i la recuperació econòmica

El règim dictatorial i totalitari del general Franco havia quedat instaurat. Les conseqüències que aquest fet hauria de tenir per a Catalunya i per als seus habitants són prou conegudes. La supressió de l'Estatut d'autonomia, la prohibició de l'ús públic de la llengua catalana, l'absència de llibertats col·lectives i individuals, la proscripció de partits i sindicats, la reacció social o la repressió són alguns dels aspectes que acompanyen la instauració del règim franquista.

La dècada de 1940 —la que correspon a la immediata postguerra— va ésser especialment dramàtica per a la població catalana. Aquest període va caracteritzar-se per l'aplicació d'una política econòmica autàrquica, la qual no va fer més que retardar la recuperació de l'economia i empitjorar els ja malmesos nivells de vida de la població. Els anys quaranta van ésser els anys de les cartilles de racionament, les restriccions d'energia, la corrupció i l'estraperlo. Però no només això. Aquesta etapa va estar dominada també per l'organització del poder del «nou Estat» i l'existència, sobretot durant els primers anys de la dècada de 1940, d'una forta repressió contra els vençuts. A Cervera, també.

Els ajuntaments republicans van ésser destituïts. I les autoritats militars, primer, i el governador civil de Lleida, després, van nomenar alcaldes i comissions gestores municipals, les quals anirien renovant-se fins a 1948, any en el qual es produeix un canvi en l'elecció de les corporacions locals. La manca d'anàlisis detallades pel que fa a Cervera en dificulta qualsevol afirmació

taxativa. Però sembla evident que les persones que van encapçalar i formar part de les primeres corporacions municipals eren persones de dretes i d'ordre, favorables en major o menor grau a la causa franquista. Perquè es fa difícil pensar que a Cervera no existia cap nucli més o menys identificat amb els militars revoltats, i més després dels excessos produïts a la ciutat durant el segon semestre de 1936.

En qualsevol cas, a finals de gener de 1939 ja havien estat constituïdes les noves comissions gestores i es nomenaven nous alcaldes. Entre aquesta data i al llarg de la dècada de 1940 Cervera tingué quatre batlles: Josep Trilla Bacardit —el segon alcalde del «nou règim», després que Joan Miquel Camacho del Moral hagués desenvolupat aquesta mateixa funció entre els mesos de gener i novembre de 1939— va ésser substituït l'any 1945 per Josep Cisteró Cisteró, el qual va presidir el Consistori de la capital de la comarca fins a les «eleccions» de 1948, any en què va ésser nomenat un nou consistori encapçalat per Josep Balcells Sala.

Paral·lelament a la constitució dels ajuntaments franquistes, el nou règim va començar a implantar a la comarca les organitzacions del Movimiento Nacional. El març de 1939 ja s'havia constituït una delegació local de la Central Nacional Sindicalista (CNS), que tenia 315 afiliats, i que va acabar instal·lant el seu local al passeig de l'Estació, al costat mateix de la bombardejada seu del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, en un solar confiscat a aquest antic centre republicà. L'any 1939 també s'havia constituït l'agrupació cerverina de la Falange (FET y de las JONS, Falange Española Tradicionalista y Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista), la qual estava encapçalada pel notari Luis Hernández Palmés, membre d'una de les famílies amb més poder dins del falangisme lleidatà del primer franquisme i diputat provincial entre 1946 i 1961. L'any 1940 els integrants de la FET y de las JONS de Cervera ja desfilaven pels carrers i per les places de la vila, celebrant l'aniversari de l'«alliberament». La Sección Femenina de la Falange —una altra de les organitzacions del Movimiento, adreçada a les noies i dones— ja realitzava tasques de beneficència i d'auxili social a Cervera el mateix any de l'arribada de les tropes franquistes. Entre juliol de 1939 i desembre de 1940, la Sección Femenina va distribuir una mitjana mensual d'unes 4.200 racions de menjar entre els cerverins, unes dades que, en general, posen de manifest la situació de precarietat que vivia la població.

I, al costat de l'intent d'enquadrament de la població en les noves organitzacions del règim, els intents de control dels mitjans de comunicació. El juny de 1944 —en un moment en què les organitzacions del règim també creaven un important aparell de premsa en diverses ciutats del Principat— naixia la publicació cerverina *Segarra, periódico quincenal del Movimiento*, segons que consta en la capçalera del primer número del quinzenari. L'any 1947, i amb motiu de la celebració del vuitè aniversari de l'«alliberament» de Cervera, l'editorial del quinzenari local recordava als seus lectors que aquell dia se celebrava que «*Cervera quedó libre de la esclavitud atea, marxista, sanguinaria e inmoral, gracias al esfuerzo del Ejército guiado por el Caudillo insigne, capitán heroico, glorioso y bravo militar FRANCISCO FRANCO*». Sentida pels redactors del quinzenari o imposada per les circumstàncies del moment, el cert és que aquesta era la visió dels fets que impulsava el nou règim franquista. Una visió potser compartida per alguns cerverins i segarrencs, però, en qualsevol cas, difícil d'acceptar com a vàlida.

Perquè no s'ha d'oblidar que els primers anys de la dècada de 1940 van ésser un període en el qual el nou règim va portar a terme una important repressió planificada, sistemàtica i amb clara voluntat d'exemplificar i desmobilitzar la població. I no només pels esdeveniments ocorreguts des del juliol de 1936, sinó també pel simple fet d'haver participat en l'administració de la Generalitat republicana o d'haver militat en partits de l'esquerra democràtica, nacionalista o d'haver-hi estat proper. A Cervera i a la Segarra aquest tipus de repressió —com es veurà a continuació— no va ésser gens negligible.

L'avanç de les tropes franquistes va anar acompanyat, en primer lloc, de la detenció de soldats republicans i altre personal civil. Aquests eren traslladats a camps de concentració, primer, i, en cas de condemna, a presons i batallons de treball. És possible que alguns dels cerverins i segarrencs detinguts també fossin reclosos a Cervera —al camp de concentració del magatzem de l'empresa Cros, primer, i a l'edifici de la Universitat, després— o a la presó de Lleida. Però, probablement, la majoria va romandre fora del Principat, en camps de concentració de Castella o d'altres indrets de la Península. Tot i això, és

necessari assenyalar que pel camp de concentració de Cervera —creat el 24 de gener de 1939 i amb funcions també de centre de classificació i adoctrinament— van passar-hi uns sis mil presoners, un fet que el convertia en un pilar important del sistema concentracionari franquista.

No tots els detinguts van tenir la mateixa sort. Uns van ésser alliberats, una vegada presentats els necessaris avals de religiosos, falangistes i gent d'ordre, els quals havien de certificar la «innocència» del detingut. D'altres van ésser empresonats i, en alguns casos, van acabar formant part dels batallons de treball, dedicats a tasques de desenrunament o reconstrucció de ponts, carreteres o edificis, en condicions d'extrema duresa. Amb l'edifici de la Universitat i la carretera N-II malmesos pels bombardeigs aeris, Cervera va disposar del treball d'un d'aquests batallons. També es van produir casos de deportacions a camps de concentració de l'Alemanya nazi, com els de Ramon Alceda Sanou, Miquel Porte Rius, Josep Riera Closa o el veí de la Prenyanosa Salvador Calderó Aldabó, tots ells traslladats al camp austríac de Mauthausen, on van morir. La resta de detinguts —aquells qui no eren alliberats o empresonats— van acabar essent executats. Entre 1939 i 1940, i en compliment de les sentències de mort imposades després del consell de guerra, algunes fonts assenyalen que van ésser afusellats una desena de cerverins, mentre que altres informacions indiquen que, com a conseqüència de la repressió franquista —incloent-hi afusellaments, execucions i morts a les presons de Lleida—, el nombre de cerverins que van perdre la vida va pujar a una quinzena, majoritàriament militants de la CNT i pagesos. Aquest va ésser el cas de Josep Binefa Solà, Càndid Castells Padró, Gabriel Constansó Segura, Joan Falcó Launes, Miquel Gessé Josa, Manuel Gómez Bárcena, Josep Leal Porqueras, Joaquim Lloret Ripoll, Joan Pons Balcells, Ramon Puiggròs Elias, Domènec Puigredon Borruix, Salvador Roig Castany, Josep Tarruela Salvador (o Salvadó), Pere Vilagrassa Mur i Rafel Vives Boixadós. En xifres, només les execucions representen més del 2 per mil dels habitants de la vila, una proporció que dobla la mitjana comarcal (1,1 per mil de la població de la Segarra) i és superior tant a la mitjana catalana com a la de les poblacions de dimensions similars a les de Cervera (1,2 i 1,8 per mil, respectivament). Entre els executats hi havia integrants dels comitès antifeixistes locals i també persones que havien tingut càrrecs de representació institucional, com va ésser el cas de Domènec Puigredon Borruix. Antic republicà, dirigent del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana de Cervera (ERC) i alcalde d'aquesta població en el moment d'esclatar el conflicte bèl·lic, va ésser condemnat a mort en consell de guerra i afusellat a Lleida el 28 de juliol de 1939.

En comparació amb la resta de causes obertes a ciutadans cerverins, la que fa referència a Domènec Puigredon és segurament la més coneguda i la que ha tingut una anàlisi més exhaustiva. La instrucció del cas va començar després d'una denúncia dels cerverins Josep Trilla Bacardit, Antoni Riera Coromines i Ricard Sala Aldomà. En essència, la denúncia assenyalava Puigredon com un propagandista revolucionari que, en els seus discursos, atiava l'odi i l'eliminació física de persones conservadores i d'església. Els denunciants també acusaven el vell republicà d'haver estat responsable dels fets violents que havien acompanyat l'esclat de la Guerra Civil a Cervera i, a més, el feien culpable d'altres esdeveniments ocorreguts durant els anys de la República. De resultes de la denúncia, i durant la tarda–vespre del 27 de febrer de 1939, Puigredon va ésser detingut i traslladat a la caserna de la Guàrdia Civil, on va ésser interrogat. A continuació, els agents de la Benemérita, segurament no gaire satisfets amb les explicacions de Puigredon, van demanar el testimoni de Joan Armengol Martí, que va confirmar les acusacions dels denunciants. Traslladat davant del jutge militar de Cervera Antonio Collado Alarcón, aquest va decretar presó per a l'acusat i, al mateix temps, va començar a demanar informes complementaris a l'alcalde Joan Miquel Camacho; a l'agent que va detenir l'acusat, Miguel Gracia, i als responsables locals de Falange, Luis Hernández i Antoni de P. Tarruell. Aquests informes —i les declaracions realitzades durant la vista oral del 31 de març de 1931 de Josep Carcasona Bòria i Josep Vilalta Esteva— no van fer sinó reforçar i confirmar les acusacions dels denunciants de Domènec Puigredon. Per la seva part, el vell advocat cerverí va reconèixer el seu republicanisme i la seva participació en els Fets d'Octubre de 1934 com a delegat d'ordre públic. Però va negar les acusacions que el vinculaven amb la crema d'esglésies o l'afusellament de Josep Guasp. No va servir de res. El jutge militar de Cervera va concloure que

les acusacions cap a Puigredon estaven justificades i constituïen un delicte que implicava un consell de guerra. Per això l'exalcalde cerverí va ésser traslladat a Lleida. A la capital del Segrià, i en data de 31 de maig de 1939, va celebrar-se finalment el consell de guerra contra Domènec Puigredon i un grup d'acusats. La sentència, signada pel president del consell de guerra Leonardo Ibarra y Gaitán, va ésser taxativa: pena de mort. Comunicada i confirmada per Franco, es va fer efectiva per un piquet d'afusellament a Lleida el 28 de juliol de 1939.

Les anàlisis històriques existents sobre el cas de Domènec Puigredon insisteixen en la feblesa de les acusacions realitzades, la manca de proves i la innocència de l'alcalde republicà en els fets que se li imputaven. I posen de manifest un altre element que no és poc rellevant: els denunciants i les persones que van intervenir en el procés contra l'advocat i dirigent cerverí estaven enfrontades políticament amb Puigredon.

La presó, el treball forçat i les execucions només van ésser una part —la més cruenta, certament— de la intensa repressió franquista. N'hi va haver d'altres. La derivada dels acomiadaments o les depuracions. En alguns casos, les sentències van ésser absolutòries. Aquest va ésser el cas d'Agustí Duran i Sanpere, que —després d'una sentència d'absolució en un consell de guerra i el sobreseïment en un judici posterior— va poder reincorporar-se al seu càrrec de director de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona. En altres casos les coses anaven de manera diferent. El cerverí Josep Ferran Lamich, per exemple, enginyer agrícola i ajudant del Servei de Terra Campa de la Generalitat de Catalunya a la Segarra, va ésser rebaixat a la categoria de perit, una situació que mai no va acceptar i que el va acabar portant fora del sector públic. I el també cerverí Jaume Magre Ubach, diputat al Parlament català per Esquerra Republicana de Catalunya, exiliat a França entre 1939 i 1948, mai més no va poder tornar a la seva feina al Registre de la Propietat. Hi ha altres casos que es podrien assenyalar, molts d'ells derivats de l'aplicació d'una llei clarament repressora: la Llei de responsabilitats polítiques, de febrer de 1939.

Aquesta llei, que preveia la imposició de sancions econòmiques però no en descartava d'altres (inhabilitació professional, desterrament, presó, etc.), assenyalava un total de disset causes possibles de responsabilitat política. Entre aquestes, hi havia el fet d'haver estat jutjat per un consell de guerra, haver-se significat públicament a favor del Front Popular, la candidatura unitària dels partits d'esquerra, o, simplement, haver ocupat càrrecs en els organismes de poder de la República o en organitzacions polítiques; i no a partir de 1936, sinó de 1934.

A la Segarra, el nombre d'expedientats pel Tribunal de Responsabilitats Polítiques no va ésser gens negligible. En total, van tramitar-se 223 expedients. Això suposava més de l'1% de la població de la comarca, segons el cens de 1936. Es tracta d'un percentatge proper al de la mitjana del conjunt de comarques lleidatanes. Certament, no totes les poblacions de la comarca van presentar el mateix nivell d'expedientats. El cas de Cervera destaca pel seu volum. Amb 62 expedientats, va esdevenir una de les capitals de comarca de les terres de Ponent —exceptuant la ciutat de Lleida— amb uns nivells de repressió més elevats, sobretot en xifres absolutes. No hi ha dubte que entre 1939 i 1942, els anys de màxima actuació del Tribunal, l'Ajuntament de la ciutat, l'impulsor de la denúncia dels expedientats, va actuar amb força diligència. Els cerverins sotmesos al Tribunal de Responsabilitats Polítiques —entre els quals es torna a trobar Domènec Puigredon— van ésser, segons la informació disponible, Antoni Alegret Augé, Ramon Albareda Turull, Manel Ambrona Tudela, Joan Anselmo Rovira, Ramon Balada Tarrés, Marcellí Boladeres Santacana, Ignasi Bonet Villarrubí, Francesc Bravo Vidal, Rossend Camps Trilla, Àngel Casals Carné, Josep Casanellas Prats, Emili Castells Fierro, Hermenegild Colom Guix, Joaquim Corrales Regí, Josep Creus Lluelles, Màrius Escofet Molist, Magí Esplugas Sanou, Jaume Fabregat Pinós, Josep Farré Bonastra, Antoni Farré Gassó, Joan Farré Rebola, Magí Farré Roca, Josep Farré Segura, Joan Font Mora, Josep Forcat Rafecas, Joan Fornells Plana, Antoni Gil Ortiz, Alfonso Giménez Giménez, Antoni González García, Josep Griñó Segura, Enric Herrera Esquerda, Jaume Ibáñez Llavanera, Ramon Jordana Pintó, Dionís Jové Costa, Pere Jové Viladrich, Emili Larriba Zarza, Josep Pagès Puso, Antoni Palou Trilla, Miquel Palou Trilla, Francesc Parramon Farran, Joan Pedrós Tarragona, Aleix Piqué Campabadal, Andreu Piqueras Ávila, Joan Baptista Planello Calvo, Fabià Pont Ubach, l'esmentat Domènec Puigredon Borruix, Fran-

cesc Regué Guau, Pasqual Riu Porta, Agustí Riu Vendrell, Josep Sabaté Riu, Josep Salcedo Puey, Manel Salvador Baró, Ferran Santacana Perelló, Antoni Segura Bonjoch, Isidre Solé Boria (o Bòria), Joan Solé Boria (o Bòria), Ramon Teixidó Segura, Jaume Tella Bergadà, Antoni Toldrà Soteres, Sofia Torres Vila, Jaume Vila Companys i Josep Vives Puig.

Certament, la majoria dels casos arribats al Tribunal van ésser sobreseguts, fonamentalment per la manca de béns sobre els quals el Tribunal podia actuar. La resta va acabar amb el pagament d'una multa per part de l'expedientat, la pèrdua dels seus béns, el desterrament o la imposició de penes restrictives de l'activitat, com la inhabilitació professional. En veritat, però, tots els expedientats pel Tribunal —absolts o condemnats— patien les conseqüències d'aquesta legislació repressora. L'inici d'un expedient anava acompanyat de la intervenció preventiva del patrimoni familiar. La seva recuperació, fins i tot en cas d'absolució, era llarga i penosa. El sol fet de saber-se expedientat ja representava un perill, i més encara en un context de forta penúria econòmica.

Les dificultats materials són, en efecte, una altra de les característiques de la Cervera de començaments de la dècada de 1940. Els talls i les restriccions elèctrics es produïen amb freqüència. L'any 1945, la ciutat de Cervera, per exemple, patia restriccions els divendres i dissabtes de vuit del matí a sis de la tarda, un important entrebanc, sens dubte, per a l'activitat econòmica de la ciutat. Els salaris se situaven en nivells de 1936, però els preus es mantenien molt alts, un fet que incidia molt negativament en la capacitat adquisitiva de la població. I els aliments, sobretot aquells més rics en proteïnes, eren ben escassos. Naturalment, en un entorn agrícola com el de Cervera, la fam era molt menys acusada que a les grans ciutats del litoral, però el racionament d'aliments i articles de primera necessitat hi era com a tot arreu. En ocasions puntuals, les racions eren més generoses, com, per exemple, el desembre de 1947, en què els habitants de la capital de la comarca van poder beneficiar-se de l'arribada de lots extraordinaris de Nadal. En d'altres, no arribaven al límit establert. El deteriorament del nivell de vida que patien els cerverins és més que evident. I les dades antropomètriques disponibles ho certifiquen: l'alçada dels joves cerverins nascuts a mitjan dècada de 1940 s'havia reduït en més d'un centímetre en relació amb la dels nois nascuts els anys anteriors a l'esclat de la Guerra Civil.

En aquest context de penúria i dificultats, l'astúcia, el frau i l'estraperlo no es fan gens estranys a la Cervera de postguerra. El racionament, l'escassetat i l'existència d'uns preus oficials inadequats estimulaven l'ocultació de productes i la seva venda en el mercat negre, a preus molt superiors als existents en el mercat oficial. És el que van fer els estraperlistes de la capital de la Segarra i d'altres localitats de la comarca, situats a mig camí d'una zona productora d'aliments —el ponent català— i una àrea demandant de béns alimentaris —el litoral barceloní. I ho van fer de manera molt intensa. Als anys quaranta, la Segarra ocupava, en el Ponent català, el segon lloc, només superada pel Segrià, pel que fa al nombre de persones que havien estat sorpreses *in fraganti* i jutjades pels tribunals ordinaris per delictes relacionats amb el mercat negre. Durant el període 1939–1951, el partit judicial de Cervera acumulava, a més, un total de trenta-una causes judicials incoades per estraperlo. El partit judicial de Lleida n'acumulava cinquanta-quatre, però el de Balaguer només dotze, i el de Borges Blanques, quatre, mentre que el conjunt dels partits judicials de Solsona, la Seu d'Urgell, Tremp, Sort i Viella no arribava als cinc casos en total.

Cervera havia esdevingut un centre important en les rutes de l'estraperlo cap a Barcelona. En alguns casos, els estraperlistes eren petits pagesos que intentaven vendre quantitats modestes d'oli o pa. En d'altres, en canvi, es tractava de grans xarxes de venda fraudulenta que, fins i tot, disposaven dins la mateixa comarca de magatzems clandestins de blat i farines. Certament, el règim franquista, a partir de la Fiscalia Provincial de Taxes, va perseguir aquests comportaments. Però ni tots de la mateixa manera ni sempre amb el mateix èxit. Els petits estraperlistes i aquells qui podien estar a les ordres de les grans xarxes tendien a endur-se'n la pitjor part. Els grans traficants, en canvi, semblaven tenir més sort. És cert que en algunes ocasions podien ésser multats i sancionats, però acostumaven a tenir suficients complicitats dins les estructures del nou règim per poder actuar amb molta més impunitat. I també disposava dels recursos necessaris per fer-hi front. Entre 1941 i 1949, les notícies sobre suborns o intents de suborn a parelles de

la Guàrdia Civil o carrabiners no són infreqüents a Cervera, amb xifres sobre la quantia del suborn gens negligibles i que poden oscil·lar, segons diverses dades publicades, entre les mil i les quinze mil pessetes de l'època.

Afortunadament, entre finals de la dècada de 1940 i principis de la següent alguns dels aspectes més foscos del primer franquisme, com els que s'han assenyalat, van començar a quedar enrere. I, amb ells, la forta repressió, l'empitjorament dels nivells de vida o l'estraperlo. Les activitats culturals i de lleure i les festes i celebracions van obrint-se pas en la vida quotidiana dels segarrencs.

El 1944, per exemple, es va inaugurar a Cervera una delegació de l'Institut Francès de Barcelona. Era una iniciativa de Jaume Magre Servet (1924–1999), el fill de l'antic dirigent cerverí d'Esquerra Republicana de Catalunya. Les classes es realitzaven als locals de la Mútua Escolar, l'acadèmia creada l'any 1940 davant la manca d'ensenyament secundari a Cervera. I la seva activitat ultrapassava l'estricte ensenyament de la llengua. Amb uns cent cinquanta inscrits l'any 1950, l'Institut organitzava conferències, exposicions, concerts. I no només això. Era a l'Institut on podien trobar-se publicacions franceses arribades de manera més o menys clandestina a la capital de la Segarra.

Les representacions teatrals també van assolir un important impuls a la Cervera de la segona meitat de la dècada de 1940. Moltes d'elles estaven protagonitzades per grups locals: el grup de teatre Miquel Martorell, el d'Acció Catòlica, el Cuadro Lírico d'Educación y Descanso o l'Agrupació Scena, els quals en més d'una ocasió representaven obres d'autors locals, com Josep M. Madern, Carles Cepero, Emili Rabell, Josep M. Sarrate i, sobretot, Ramon Turull. No es tractava, certament, d'autors que tenien en l'escriptura la seva principal font d'ingressos. I algun d'ells, a més, ocupava (o havia ocupat) càrrecs de responsabilitat dins del règim franquista; i no només en l'àmbit local. Carles Cepero Salat va ésser durant els anys cinquanta i seixanta vicesecretari provincial d'Ordenación Social i d'Ordenación Económica i, entre 1970 i 1974, delegat provincial de Sindicatos a Tarragona. I Josep M. Sarrate Corvinos, que va lluitar al front rus amb la División Azul, va ocupar diversos càrrecs just després de la fi del conflicte —delegat comarcal de Sindicatos a Cervera, cap provincial de política agrària de la CNS, vicesecretari provincial d'Ordenación Económica de Sindicatos— fins que el març de 1945 va ésser nomenat delegat provincial del Frente de Juventudes, càrrec que va desenvolupar fins a l'abril de 1947. Per contra, Josep M. Madern Sostres —oposat al franquisme— va viure a París entre 1957 i 1983, obligat per l'ambient polític i social del moment. Des del seu retorn a Catalunya, a la dècada de 1980, i fins a la seva mort, el 2012, va publicar una vintena de llibres en català, bàsicament de narrativa.

En qualsevol cas, Cervera té una nòmina dilatada d'escriptors. A més dels ja esmentats, i d'altres que caldria afegir-hi, com per exemple els germans Isabel i Josep Solsona Duran, n'hi ha un de molt destacat. Es tracta de Jaume Ferran, autor d'una important obra poètica en castellà i integrant, des de l'inici, de l'anomenat «*grupo catalán de la generación de los cincuenta*». Nascut a Cervera l'any 1928, on viu la seva infància i adolescència, Ferran es traslladarà a Barcelona, a Madrid i finalment als Estats Units, on des de 1960 exercirà la docència universitària. I en aquesta nòmina d'escriptors nascuts a la capital de la Segarra entre les dècades de 1920 i principis de 1930 també caldria esmentar Rosa Fabregat Armengol. Doctorada en Farmàcia i vinculada professionalment a aquesta especialitat, des de finals de la dècada de 1970 Rosa Fabregat ha desenvolupat, a més, una obra literària molt prolífica, tant en el camp de la poesia com en el de la novel·la, que inclou més d'una vintena de títols publicats.

El teatre i la literatura tenien els seus seguidors. Però era probablement el cinema, juntament amb el futbol i els balls del diumenge a la tarda, la principal distracció dels segarrencs. Pel que fa al cinema, Cervera disposava de tres sales de projecció durant la dècada de 1950: la del Teatre Principal, la del Casal de Cervera —anomenat Círculo, en aquells moments— i la del Teatre de l'Acció Catòlica. Precisament, va ésser a la primera de les sales esmentades —la del Teatre Principal— on l'any 1905 es va realitzar la primera projecció d'una pel·lícula a la ciutat. Posteriorment, el 1907, Josep Prunés va crear el Cine Moderno, el primer cinema estable de la capital de la Segarra, ubicat als locals del Centre Agrícola del carrer Major. Des d'aleshores, el cinema es va expandir per altres sales de la ciutat.

L'any 1954, a més, el cinema es va convertir en tot un esdeveniment a la capital de comarca. I no tant per les pel·lícules que s'hi projectaven, sinó perquè és l'any en què s'hi van filmar els exteriors de la pel·lícula *La pecadora*. Ni que fos de manera molt modesta, la ciutat de Cervera i els seus homes i dones es feien presents en el panorama cinematogràfic de l'època. El cerverí que més projecció hauria de tenir en la indústria cinematogràfica ibèrica i internacional seria, però, el fotògraf Claudi Gómez Grau (1906–1989).

En relació amb el ball, Cervera disposava, després de la Guerra Civil, de dues sales de ball i, sobretot, semblava gaudir d'una vitalitat molt remarcable pel que fa a les orquestres i als conjunts musicals. Durant la dècada de 1940, estaven en actiu l'Orquestina Juventud Eléctrica, que el 1943 deixaria pas a Ritmo Club, convertida en Nuevo Ritmo Cervera l'any 1946. D'altra banda, a principis de la dècada de 1940 també va sorgir el grup Ocho Astros, el qual es va desfer l'any 1947, i una part dels seus membres van integrar-se en el Conjunto Orotava. Els Cincson era un dels altres conjunts existents a la Cervera de postguerra, i el 1965, ja passats els anys de postguerra. Durant la dècada de 1960, es van crear els Dondars, els Sisney's i Los Cervix, i el 1978 van formar-se els Stibers.

Les festes, celebracions i activitats d'esbargiment no sempre tenien un caràcter exclusivament lúdic. Des de finals de la dècada de 1940, les celebracions religioses van assolir un important impuls, coincidint amb una clara voluntat de l'Església catòlica per «recristianitzar» el país. Entre 1949 i 1950 la maredeu de Fàtima va ser passejada, entre celebracions, guarniments de carrers i places, arcs de triomf, il·luminació, música i grans comitives de fidels, per la ciutat de Cervera i altres localitats de la comarca. El Congrés Eucarístic Internacional, dut a terme a Barcelona l'any 1952, va donar lloc a la celebració de les jornades eucarístiques arxiprestals, com l'organitzada a la capital de la Segarra el maig de 1953. La festa de la Santa Missió, amb sermons, viacrucis, missa i processó, se celebrava periòdicament. I els exercicis espirituals, les manifestacions de fe i els cursets de cristiandat van proliferar i van aconseguir un important nombre de seguidors, també entre molts joves cerverins.

En qualsevol cas, no sembla gaire estrany que, en aquest context, les recents representacions teatrals del *Cristo, misterio de Pasión* de Cervera assolissin un èxit creixent. Represes l'any 1940 a partir d'un text escrit pels autors locals Emili Rabell i Josep M. Sarrate, el 21 de maig de 1960 van tenir una espectadora d'excepció: Carmen Polo de Franco. El 1967, les representacions, que fins aleshores s'havien realitzat al Teatre del Casal de Cervera, es van traslladar al Gran Teatre de la Passió, inaugurat aquell mateix any i amb una capacitat per a dues mil persones. Les obres del nou teatre van coincidir amb l'etapa de Manuel Fraga com a ministre d'Información y Turismo. El 1966, Fraga era a la ciutat per supervisar-ne les obres. L'any 1967 hi va tornar per visitar amb detall la nova construcció.

Una part de l'impuls de l'activitat eclesial que hem esmentat cal atribuir-lo a la tasca desenvolupada per Acció Catòlica i Joventut d'Acció Catòlica, la seva branca juvenil. Eren associacions catòliques de seglars, les quals tenien una forta implantació a la capital de la comarca. No només desenvolupaven tasques d'apostolat; també organitzaven actes lúdics i recreatius. El 1945, per exemple, Acció Catòlica i la Joventut d'Acció Catòlica de Cervera, que aquell mateix any havien inaugurat un nou local a l'edifici de l'antiga Universitat, amb teatre inclòs, van recuperar per als cerverins la tradició de les caramelles i la representació dels pastorets, dues manifestacions «regionals» permeses pel règim. L'estiu de 1952 van organitzar audicions de sardanes per als dies festius, a càrrec de la cobla La Principal de Cervera, creada l'any 1948. I l'any 1955 va ésser també Acció Catòlica qui va instal·lar un sistema de projecció de cinemascop al seu cinema.

Lleure i esbarjo, dinamisme cultural, producció literària comarcal. Representa la dècada de 1950 el punt de partida d'un nou període de prosperitat per a la capital de la Segarra? La resposta és afirmativa. L'estatura dels joves nascuts cap a 1950 ja tornava a ésser la mateixa que la dels d'aquells que ho havien fet a principis de la dècada de 1930 (1,68 metres), un senyal que el nivell de vida s'havia anat recuperant a mesura que avançaven els anys quaranta. I ho continuaria fent durant els dies a venir. Els nois nascuts a mitjan dècada de 1960 tenien una alçada d'1,72 metres i, per tant, eren uns quatre centímetres més alts que

els joves que havien vingut al món quinze anys abans.

El mateix succeïa en altres àmbits. L'economia de la vila —molt malmesa després del conflicte— també tornava a tenir nivells de negoci similars als d'abans de l'esclat bèl·lic de 1936. A principis de la dècada de 1930, les dades fiscals indiquen l'existència de més d'un centenar d'establiments comercials i fan notar que, en relació amb la resta d'activitats, augmentava la presència a la ciutat d'aquelles que tenien una orientació més industrial. La informació fiscal referida a principis de la dècada de 1950 no s'allunya gaire d'aquesta pauta: posa de manifest que en aquest període el nombre d'establiments comercials ja torna a superar el centenar. I també deixa clar que l'activitat manufacturera no només continua millorant posicions, sinó que, amb gairebé el 50% de les quotes pagades, ocupa el primer lloc en el rànquing d'activitats sotmeses al pagament de la contribució comercial i industrial. L'any 1975 l'ascens de la indústria queda confirmat: l'activitat industrial —i la resta d'activitats del sector secundari— donava feina a gairebé 1.400 cerverins i cerverines (el 55% de la població activa de la ciutat), mentre que el sector terciari n'ocupa gairebé 930 (el 37%), i l'agricultura, poc més de 210 (el 8%).

En el transcurs dels anys que van aproximadament des de 1950 fins a 1975, Cervera es va transformar en una ciutat amb presència majoritària del sector secundari. Una part d'aquest ascens va ésser mèrit del sector industrial. L'altra part va ésser conseqüència de la manca de dinamisme del sector agrari. En efecte, fins a finals de la dècada de 1950, la viabilitat econòmica de les explotacions agràries cerverines i de molts altres indrets del país s'havia mantingut, en bona manera, gràcies a l'existència d'una política econòmica que protegia el sector de la competència exterior i que donava suport al sector blader mitjançant el manteniment de preus. La disponibilitat d'una mà d'obra relativament abundant i, sobretot, barata, a més, és clar, d'una demanda en augment, contribuïa a fer de l'agricultura segarrenca una activitat més o menys rendible.

Des de finals dels anys cinquanta, i coincidint amb l'inici del creixement de l'economia catalana i espanyola, la situació del sector agrari va començar a alterar-se. La protecció exterior i l'ajut al sector blader van anar disminuint a mesura que el règim franquista introduïa una política econòmica més liberal. Al mateix temps, la mà d'obra va començar a minvar i a encarir-se, una conseqüència del fort desenvolupament que el sector industrial català començava a tenir a partir de la dècada de 1950. Amb l'objectiu de superar els nous reptes que es presentaven, els pagesos de Cervera i de la Segarra van haver d'iniciar un seguit de transformacions, les quals van passar per la mecanització de les explotacions agràries, la integració de la ramaderia a l'activitat agrària, i, finalment, l'expansió de l'ordi. L'agricultura de Cervera i de la comarca es transformava i s'endinsava cap a una nova etapa. Els pagesos, també. Però no tots. Aquells amb menys recursos, privats ara de les polítiques de manteniment de preus i enfrontats a creixents despeses derivades de la mecanització del sector, es van veure obligats a abandonar la terra. El 1972, a la Segarra havia desaparegut gairebé una quarta part de totes les explotacions agràries existents a la comarca a començaments de la dècada de 1960. Mancats d'alternatives, la majoria dels pagesos que abandonaven la terra va provar nova sort a les àrees més pròsperes del país. D'altres, en canvi, van poder trobar feina més a prop, en les noves empreses industrials que s'instal·laven a Cervera o en aquelles que, establertes a la capital de la comarca amb anterioritat, ara ampliaven la seva activitat.

La capital de la Segarra va viure —entre la dècada de 1950 i començaments de la de 1970— una nova represa industrial. La magnitud d'aquest procés va tenir un abast inferior i molt més modest quan es compara amb el que es va viure a les comarques del litoral català. Però les causes van ésser, molt probablement, les mateixes: l'inici d'un tímid procés de liberalització a principis de la dècada de 1950; el canvi definitiu en la política econòmica del règim franquista, evident a partir de 1959 amb el Pla d'Estabilització, i, finalment, l'estímul que representava el creixement de la població i del seu nivell de vida, un fet que a Catalunya es va iniciar durant la dècada de 1950 i que es va accelerar durant la següent.

Si aquestes van ésser les causes de la represa industrial posterior a 1950, sembla evident que en aquest període, i contràriament al que havia succeït durant els anys d'entreguerres, la indústria cerverina havia esdevingut molt menys dependent dels impulsos i els estímuls de l'agricultura comarcal. Cervera, d'una banda, i la comarca, d'una altra, vivien situacions ben diferents. A la

capital de la Segarra, la població no havia parat de créixer des de la finalització de la Guerra Civil: 4.826 habitants l'any 1940, 5.216 el 1950, 5.330 el 1960, 5.750 el 1970, 6.212 el 1975. Certament, es tracta d'un augment molt moderat, si es compara amb la mitjana catalana: al Principat gairebé s'havia doblat la població, mentre que a Cervera només s'havia multiplicat per 1,3. Però al mateix temps posa de manifest una dinàmica força positiva, si es té present el que succeïa a la comarca, que havia passat de tenir 21.470 habitants el 1940 a tenir-ne 17.544 el 1975 (una reducció del 18%). I no només això. A mitjan dècada de 1970, tots els municipis de la Segarra estaven situats —en termes de renda per capita— per sota de la capital comarcal. Per la seva part, Cervera formava part del grup de poblacions que a Catalunya tenien una renda per persona d'entre 125.001 i 150.000 pessetes. Són nivells inferiors als de Barcelona o als d'altres capitals provincials i comarcals, però, en canvi, són força similars als que tenien Balaguer o Tàrrega. A la base de tot plegat, és difícil no trobar-hi l'avenç que havia tingut la indústria a la capital de la Segarra.

Quines són les branques que van experimentar una major expansió? Si es fa cas de les evidències actualment disponibles, sembla clar que va ésser la indústria del moble la que va mostrar un major dinamisme durant el quart de segle que segueix l'any 1950. A l'impuls d'aquest sector, hi va contribuir, sens dubte, Vidal Hermanos, S. R. G. (Tres Uves). Fundada pels germans Edmundo, Amadeu i Antonio Vidal —fills d'Antoni Vidal Diné (1886–1961)—, el 1957 havia iniciat la fabricació de mobles d'oficina i per a la llar a Cervera. Les dimensions assolides per aquesta empresa acabaran essent molt respectables. A la dècada de 1960, per exemple, ja tenia uns 400 treballadors —una xifra molt elevada, si es té present que el 1964 tota la indústria cerverina donava feina a unes 940 persones— i les seves vendes ultrapassaven el territori català i, fins i tot, l'espanyol. D'altra banda, l'activitat de patrocini desenvolupada per l'empresa acabarà tenint importants beneficis, tant pel que fa a la infraestructura esportiva com pel conjunt dels equips de futbol i bàsquet locals, aquests darrers en actiu des de 1953.

Sense arribar a igualar la fortalesa de la indústria del moble local, en la resta de sectors també es perceben mostres de dinamisme. Per exemple, Construcciones Agrícolas Font, existent a la ciutat des de 1939 i dedicada a la construcció de maquinària agrícola, el 1965 va començar a ampliar la seva activitat. I potser el mateix va succeir amb altres empreses, com la fàbrica de teixits propietat d'Antonio Giralt —posteriorment, Fibad SA—, dirigida entre 1957 i 1994 per Josep Ribalta Cardona. L'any 1970, a més, l'empresa de confecció Punto Blanco va iniciar les seves activitats a Cervera. El 1972 va arribar a la capital de la Segarra Iberia Radio, dedicada a la fabricació de peces metàl·liques per a aparells de ràdio i televisió i amb una plantilla que, el 1973, era de quatre-cents treballadors. Aquell mateix any (1973) es va crear la raó social Mobel Línea, una empresa fundada per antics treballadors de Tres Uves i especialitzada també en la producció de mobles d'oficina. I el 1975, la família Garriga —que a la dècada de 1960 havia fundat a Torà la fàbrica de productes carnis L'Agudana— es va traslladar a Cervera i va obrir una nova planta a la capital de la comarca.

Com a conseqüència d'aquest impuls industrial, entre mitjan dècada de 1950 i principis de la de 1970 Cervera va gaudir d'una fase de relativa prosperitat. En aquest context, no és casualitat l'impuls que va prendre la Fira de Sant Isidre de Cervera. Instaurada el 1943, l'any 1954 s'hi va realitzar la primera exposició de maquinària agrícola i productes del camp. El 1956 ja s'hi va celebrar la primera festa del tractor. Des d'aleshores, i durant la primera meitat de la dècada de 1960, la Fira no deixarà de créixer en nombre d'estands, activitats, maquinària, superfície i visitants.

Tanmateix, aquest dinamisme empresarial no ens hauria de confondre. Algunes de les empreses creades durant aquest període no sempre han tingut una llarga vida. Aquest és el cas d'Iberia Radio, que l'any 1975 —tres anys després la seva arribada a Cervera— ja va aturar les seves activitats. Altres empreses —en alguns casos, amb presència a Cervera des d'abans de la Guerra Civil— també van començar a tenir dificultats i van aturar l'activitat. La fàbrica de xocolates Yago va tancar cap a 1965; la de galetes La Palma ho va fer el 1967, i el Sindicato Agrícola de Cervera, que l'any 1944 es va transformar definitivament en cooperativa (Cooperativa Comarcal del Campo de Cervera), va afrontar l'any 1972 la seva primera crisi seriosa. I el 20 de juliol de 1979, Vidal Hermanos S. R. G. va presentar suspensió de pagaments. Cervera vivia els efectes de la crisi econòmica internacional. En el moment que això succeïa, i segons una enquesta industrial elaborada a finals de la dècada de 1970, el sector del

moble ocupava el 55% de tota la població activa industrial cerverina; la indústria de l'alimentació, una mica més del 24%; el tèxtil, el 12%; la metal·lúrgia, el 6%, i el sector de materials de la construcció, gairebé el 3%. La indústria cerverina —tradicionalment dominada pel sector alimentari— havia experimentat una important transformació.

No és l'únic àmbit que canviava. Des de 1948, els regidors dels ajuntaments eren escollits a partir d'eleccions i pel procediment dels terços: el terç familiar, el sindical i el d'entitats. Una formalitat. Tot i aquest canvi, a partir del qual s'introduïa l'anomenada *democràcia orgànica*, el governador civil continuava tenint un paper central en la constitució dels diferents ajuntaments. Intervenia en la designació dels candidats i continuava nomenant l'alcalde. A Cervera, des de 1948, van ocupar el càrrec d'alcalde Josep Balcells Sala (1949–1953); Antoni de P. Xuclà Riu (1953–1960); Josep M. Razquin Jené (1960–1969), que el 1968 va ésser nomenat president de la Diputació de Lleida i, l'any següent, procurador a Corts, i Joan Salat Tarrats (1969–1995).

Coincidint amb el creixement de la ciutat, els diferents consistoris municipals cada vegada havien d'enfrontar-se a nous reptes. La manca d'aigua, un problema crònic a la comarca, era un dels més importants. Les solucions que des d'inicis de la dècada es van començar a adoptar es van acabar mostrant insuficients per atendre les creixents necessitats industrials i l'augment de la població. Per fer-hi front, es van començar a cercar noves fonts d'abastament.

Però l'aigua no era ni molt menys l'única necessitat. La pavimentació i l'enllumenat públic cada vegada eren reclamats amb major insistència, sobretot a mesura que augmentava la població urbana i s'obrien nous barris i carrers. I el mateix podríem dir dels serveis socials, sobretot els mèdics. El 1965, per exemple, les autoritats municipals de Cervera ja van demanar la instal·lació d'un ambulatori de la seguretat social a la ciutat. D'altra banda, els telèfons van ampliar la presència entre els habitants de la capital de la comarca. És també durant aquesta mateixa dècada que la televisió va començar a fer-se present a les llars cerverines.

Un problema important era, sens dubte, l'habitatge, que havia esdevingut escàs i car. A Cervera, des d'almenys mitjan dècada de 1950 el Consistori municipal havia començat les negociacions per a la construcció d'habitatges de protecció oficial. El 1964, alguns anys després, finalitzava la construcció dels habitatges del barri dels Ametllers, les popularment conegudes Cases Barates. Tanmateix, a mitjan dècada de 1960, un treballador industrial de la capital de la comarca encara havia de dedicar al voltant del 70% del seu sou base al lloguer d'habitatge, una proporció elevadíssima. No és estrany que molts treballadors dediquessin els dies de cada dia i els caps de setmana a fer hores extraordinàries, sobretot si, a més, es té present que els salaris continuaven mantenint-se en uns nivells molt baixos.

La composició de la població cerverina també es modificava. Atrets per la represa industrial de la ciutat, homes i dones vinguts de la comarca arribaven a la capital de la Segarra. No eren els únics. L'any 1975, el 18% de la població de Cervera havia nascut a Andalusia i a altres indrets de la geografia espanyola. A Guissona aquest percentatge no arribava al 15% i a Torà era del 9%. Encara que amb proporcions molt inferiors, el fenomen migratori, tan important a la Catalunya de les dècades de 1950 i 1960, també era present a Cervera al llarg d'aquest mateix període.

D'altra banda, l'ensenyament va viure una nova embranzida, especialment a partir de 1963. El 17 d'octubre d'aquell any van començar a Cervera les classes de l'institut laboral Antoni Torroja, dedicat a l'ensenyament secundari, a l'edifici de l'antiga Universitat. Al cap de tres anys, ja tenia uns 240 alumnes i 22 professors. Amb l'arribada de l'institut, el malmès i abandonat edifici universitari va començar a arreglar-se i a recuperar-se per a l'ensenyament. A iniciativa de Ramon Vidal Trull i d'Agustí Duran i Sanpere, al costat de l'institut, en una de les ales de l'edifici, s'hi va installar, a més, el Museu del Blat i de la Pagesia, fornit, en gran manera, a base de les donacions dels pagesos de la comarca. El 1973, deu anys després que l'institut comencés les seves activitats, es va inaugurar el Centre Associat de Cervera de la Universitat Nacional d'Educació a Distància (UNED), ubicat en una de les torres de l'antiga Universitat.

Des de mitjan dècada de 1960, i coincidint amb l'eclosió cultural que vivia el país, l'ús públic, l'edició i l'aprenentatge del català es van fer més presents a Cervera. El 1968, l'Aula de la Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya va

començar a funcionar a Cervera. Amb ella es van iniciar les classes de català a la capital de la Segarra, que en el seu primer curs tenia noranta-cinc alumnes. El mateix any es va projectar *La ferida lluminosa*, la primera pel·lícula en català al Teatre Principal de Cervera. El 1970, el quinzenari cerverí *Segarra* va començar a publicar textos en català. Un any després, Ramon Turull va iniciar una important tasca cultural amb la fundació de la Biblioteca de Cervera i la Segarra, una col·lecció de publicacions d'autors i temes segarrencs.

Més encara. El 1966, i en el marc de la Sisena Setmana de la Joventut, cinc membres d'Els Setze Jutges, entre els quals hi havia Guillermina Motta, van cantar al Casal de Cervera. La cançó —l'anomenada Nova Cançó, per ésser més exactes— va esdevenir un element de normalització lingüística i conscienciació catalanista. El compromís amb la catalanitat també ha estat ben present en l'escoltisme, el moviment juvenil d'educació en el lleure. El 1972, va néixer a Cervera l'Agrupament Escolta Coll de les Savines, sorgit de l'antic Aspirantat d'Acció Catòlica, que desenvolupa les seves activitats al recent construït Casal Parroquial. Coincidint en el temps, es van crear la Coral Infantil Nova Cervera (1971) i la Coral Lacetània (1972), a les quals seguiria més endavant la Coral Ginesta (1977), així com el Centre Excursionista de la Segarra (1972).

Una part dels canvis que acabem de descriure es van poder produir com a conseqüència de la major tolerància i obertura que des de començaments de la dècada de 1960 mostrava el règim, conscient del distanciament de molts sectors de la societat catalana vers el franquisme. Però l'ús públic i la difusió de la llengua que hem assenyalat anteriorment no es van produir només en un context de major tolerància. L'activisme cultural dels grups d'oposició hi va tenir un paper cabdal. Des de la segona meitat de la dècada de 1960, el règim havia d'enfrontar-se a una població cada vegada més contestatària, tant culturalment com socialment i política, desitjosa del reconeixement de la identitat catalana, de llibertat, de pluralisme i de participació política. El franquisme s'anava erosionant. A començaments de la dècada següent, i malgrat l'enduriment i la repressió que acostumava a mostrar, la Dictadura del general Franco havia començat la seva crisi definitiva. L'oposició al règim era creixent, i l'articulació de les forces polítiques d'oposició, major, sobretot a partir de 1971, amb la constitució de l'Assemblea de Catalunya, la plataforma que integrava el conjunt de les forces sociopolítiques catalanes d'oposició al règim. Tant en els moviments de recuperació cultural com en els d'oposició política al règim, hi va tenir un paper molt important l'historiador, advocat i polític Josep Benet Morell (1920–2008), nascut a Cervera en el si d'una família obrera. Des de la dècada de 1940, Benet, resident a Barcelona, va promoure moviments d'oposició al règim i va participar i impulsar importants campanyes antifranquistes i en defensa de la cultura catalana, a més de defensar nombrosos processats en els tribunals franquistes. Integrat en l'Entesa dels Catalans, en les eleccions de 1977, Benet seria el senador més votat de tot l'Estat.

A Cervera, l'oposició al règim era probablement menys pública —i més feble— que a les grans àrees urbanes del Principat. Però no per això s'ha de pensar que fos inexistent. Moltes vegades es trobava en les entitats culturals. No sembla casualitat, per exemple, que el 1972 l'Agrupació Sardanista de Cervera, una entitat sardanista però també teatral, organitzés a la capital de la comarca un concert de Lluís Llach. En aquell moment, Llach i la resta de cantants de la Nova Cançó s'havien convertit en l'estendard del moviment popular antifranquista.

El 1975, Franco mor. La transició democràtica està en marxa. A Cervera, com a tot arreu, ha començat una nova etapa política. I també un nou cicle econòmic, caracteritzat pel tancament d'empreses i l'inici d'una forta crisi, com ja havia passat entre finals del segle XIX i principis del XX. I com succeeix en aquests anys de començaments del nou mil·lenni.

Referències bibliogràfiques

El text que es presenta parteix de Ramon Ramon-Muñoz (2001): «La Segarra als segles XIX i XX», a Max Turull Rubinat (dir.): *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura i Consell Comarcal de la Segarra, p. 29–53. Sense comptar-hi la bibliografia general referida a la història contemporània de Catalunya o les fonts primàries consultades, aquest text ha utilitzat i

s'ha beneficiat de la informació continguda en els llibres i articles que a continuació es referencien. Per començar, han estat de gran utilitat les monografies d'Agustí Duran i Sanpere (1977): *Llibre de Cervera*. Barcelona: Curial; Agustí Castellà (1989): *Històries de Cervera, I. Bodes de plata d'Els Ametllers i altres històries*. Lleida: Virgili & Pagès; d. a. (1990): *Històries de Cervera, II*. Lleida: Virgili & Pagès; Mateu Carbonell Razquin (1990): *Històries de Cervera, III*. Lleida. Pagès Editors; Josep Mestres Freixes (1991): *Històries de Cervera, IV*. Lleida: Pagès Editors; Jaume Llobet Pont (1991): *Històries de Cervera, V*. Lleida: Pagès Editors; Josep M. Llobet i Portella (1992): *Cent episodis de la història de Cervera*. Lleida: Diputació de Lleida; Teresa Salat i Blanca Cuñé (dir.) (1993): *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura —especialment els treballs de Mateu Carbonell Razquin, Miquel Pont Farré, Ramon Ramon Muñoz, M. Teresa Salat Noguera i Goretti Vendrell Bosch. A més, s'ha consultat Josep Armengol, Claudi Gómez i Ramon M. Xuclà (1981): *Història del «Poll del Cel»*. Cervera: Càtedra de Cultura Catalana «Samuel Gili i Gaya» de Cervera; Josep Pedrós (1986): *Crònica del carrer Major de Cervera*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra i Centre Comarcal de Cultura, i Josep Armengol i Ramon Armengol (1988): *Els gegants de Cervera. Estampa i anècdota d'una vella tradició*. Lleida: Virgili i Pagès. Finalment, diverses informacions puntuals han pogut obtenir-se gràcies a la tasca de documentació efectuada pels autors dels textos que acompanyen les fotografies d'aquesta història gràfica i també els de la història gràfica de la Segarra (Max Turull Rubinat (dir.): *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura i Consell Comarcal de la Segarra).

Les dades sobre població procedeixen bàsicament de la recerca de Francesc Pomés, publicada a d. a. (1996), «La Segarra», *Gran geografia comarcal de Catalunya, volum X*. Barcelona, p. 278–281, les quals han estat complementades amb la informació que conté la pàgina web de l'Institut d'Estadística de Catalunya (<http://www.idescat.cat/>). Les referides al nivell de vida dels cerverins provenen de Josep M. Ramon-Muñoz (2010): «El nivell de vida biològic a la Cervera contemporània: l'evolució de l'estatura, 1840–1980», *Miscel·lània Cerverina*, 20, p. 129–148. Les referències biogràfiques han estat extretes generalment de Josep M. Razquin Jené (1998): *Gent de la Segarra*. Barcelona: Proyectos Audiovisuales y Editoriales C. B. S., i en alguns casos també s'ha consultat Josep Mestres Freixes (1984): *Homenets i homenassos. 12 semblances d'homes de Cervera i la Segarra*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra i Centre Comarcal de Cultura. Els llibres de memòries i les aproximacions biogràfiques també poden resultar de molta utilitat. En aquest sentit, és necessari destacar alguns dels treballs que componen el volum d. a. (2001): *Clarianes de la memòria. Catàleg de l'exposició. Any Duran i Sanpere*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; així com Josep M. Muñoz Pujol (2004): *Agustí Duran i Sanpere. Temps i memòria*. Barcelona: Proa; Jaume Ferran Camps (2001): *Memòries de Ponent*. Barcelona: Edicions 62; Jaume Ferran Camps (2008): *Diari de tardor*. Barcelona: Edicions 62; Àngels Santa (ed.) (2002): *Jaume Magre en el record*. Lleida: la Paeria, Ajuntament de Lleida; Josep Benet (2008): *Memòries I. De l'esperança a la desfeta. 1920–1939*. Barcelona: Edicions 62. Vegeu també el pròleg de Josep M. Sarrate Corvinos (1986): *Romiatge a Cervera*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra i Centre Comarcal de Cultura, o el del llibre ja esmentat de Josep Pedrós.

Pel que fa a l'ensenyament, s'ha consultat Jaume Llobet Pont (1983): «Després de la Universitat. (Cent anys d'ensenyança a Cervera)», *Miscel·lània Cerverina*, 1, p. 105–157; d. a. (1971): «L'ensenyament del francès a Cervera, 1903-1971...», a d. a., *Noticia de Cervera y la Segarra*. Lleida: Publicaciones de la Cátedra de Cultura Catalana «Samuel Gili y Gaya» de Cervera, p. 235–268; Antonio Alins Rodamilans (1986): «Repercusiones del legado de Pedro Vila Codina en el partido judicial de Cervera», *Palestra Universitària*, 1, p. 121–143; Eduard Montiu de Nuix (1998): «La Mútua Escolar», *Palestra Universitària*, 10, p. 303–333; Antoni Xuclà Riu, (1998): «L'Institut Ramón y Cajal», *Palestra Universitària*, 10, p. 269–271; Albert Llona Porredon (2005): «L'ensenyament secundari a Cervera durant la Segona República (1933–1938)», *Palestra Universitària*, 18, p. 153–214; Albert Llona Porredon (2008): «L'ensenyament secundari a Cervera durant el període claretià (1887–1933)», *Palestra Universitària*, 19, p. 249–316, i, especialment, Albert Llona Porredon (2012): *Cent anys d'ensenyament secundari a Cervera (1842–1941)*. Cervera: Impremta Barnola.

En l'elaboració dels apartats dedicats a la Cervera de finals del segle XIX i primer terç del segle XX, s'han consultat els treballs de Josep M. RAMON-MUÑOZ (1996): «El "Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca": dels orígens a la reconstrucció de la fàbrica de farines (1918–1924)», *Miscel·lània Cerverina*, 10, p. 127–161; Josep M. RAMON-MUÑOZ (1999): *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890–1936)*. Lleida: Pagès Editors; Jordi SOLDEVILA ROIG (2008): «El republicanisme a Cervera (1875–1923)», *Miscel·lània Cerverina*, 18, p. 99–128; Jordi SOLDEVILA ROIG (2010): *L'alcalde de Cervera afusellat. Domènec Puigredon (1874–1939). El republicanisme cerverí: de la Restauració a la República*. Lleida: Pagès Editors. Els paràgrafs referits al sindicalisme agrari i a la seva contribució a la modernització de l'agricultura comarcal, així com els dedicats a la dinàmica política i social i a l'activitat del republicanisme cerverí, es nodreixen a bastament de la informació continguda en els treballs que s'acaben de citar.

Pel que fa als anys anteriors a la Segona República també han estat de molta utilitat els següents treballs: Mateu CARBONELL RAZQUIN, (1975): «El vino de Cervera y la Alta Segarra», a D. A.: *Noticia de Cervera y la Segarra*. Lleida: Publicaciones de la Cátedra de Cultura Catalana «Samuel Gili y Gaya» de Cervera, p. 235–268; Miquel CAMINAL (1984): *Joan Comorera. Catalanisme i socialisme (1913–1936), volum I*. Barcelona: Empúries; M. Josep FERNÀNDEZ VALLÉS (1984): «El modernisme a Cervera», *Miscel·lània Cerverina*, 2, p. 163–179; Conxita MIR CURCÓ (1985): *Lleida (1890–1936): caciquisme polític i lluita electoral*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Ramon M. XUCLÀ RIU (1985): «L'Orfeó Cerverí», *Miscel·lània Cerverina*, 3, p. 211–229; Joan PORREDON BERNAUS (1986): «El cinema a Cervera, de 1905 al 1920», *Miscel·lània Cerverina*, 4, p. 237–258; Josep M. LLOBET I PORTELLA (1987): «La recuperació lingüística, un objectiu del periòdic cerverí *La Veu de la Segarra* (1903–1904)», *Miscel·lània Cerverina*, 5, p. 207–225; Josep M. LLOBET I PORTELLA (1993): «La conflictiva candidatura carlina pel districte de Cervera a les eleccions de diputats a Corts de l'any 1910», a *El carlisme com a conflicte*. Barcelona: Columna, p. 247–268; M. Teresa SALAT NOGUERA (1997): «Joan Comorera: la seva joventut cerverina», *Miscel·lània Cerverina*, 11, p. 135–153; M. Teresa SALAT NOGUERA (1998): «Rosa Santacana. La dona del líder», *Miscel·lània Cerverina*, 12, p. 113–127; M. Teresa SALAT NOGUERA (1999): «El ferrocarril Cervera–Ponts (1882–1926)», *Miscel·lània Cerverina*, 13, p. 111–137; Josep GUAL TORRESCASSANA (2000): «Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. Una entitat centenària», *Segarra Actualitat*, 44, p. 19–34, i Ramon M. XUCLÀ COMAS (2011): «Agustí Trilla i Alcover i la maçoneria a Cervera», *Miscel·lània Cerverina*, 21, p. 37–78.

La part dedicada a la Segona República, bàsicament referida a la dinàmica política, electoral i social, és molt dependent de la recerca de Jaume BARRULL PELEGRÍ (1986), *Les comarques de Lleida durant la Segona República (1930–1936)*. Barcelona: L'Avenç; Jaume BARRULL PELEGRÍ (2002): «Cervera i la Segarra durant la Segona República», a Àngels SANTA (ed.): *Jaume Magre en el record*. Lleida: la Paeria, Ajuntament de Lleida, p. 281–300, així com del llibre de Jordi SOLDEVILA citat anteriorment. Per a aquest mateix període també s'han utilitzat els treballs d'Àgata ALEGRE BATLLE (1988): «Agustí Duran i Sanpere i els orígens de la Biblioteca Popular: aproximació històrico-social (1914–1934)», *Miscel·lània Cerverina*, 6, p. 175–184; Tomás Luis PUJADAS (1989): *Cien años de presencia claretiana en Cervera*. Barcelona: Claret; Josep M. RAMON-MUÑOZ (1998): «L'experimentació agrícola a la Segarra durant el primer terç del segle XX. Una contribució a la modernització de l'agricultura catalana», *Miscel·lània Cerverina*, 12, p. 87–111; Ramon M. XUCLÀ COMAS (2004): «El Senyor Domingo Puigredon», *Segarra*, 93, p. 17–24; Clara ESTRADA CAMPMANY (2007): *El Servei del PHAC: la tasca d'Agustí Duran i Sanpere durant la República i la guerra: 1931–1939*. Barcelona: Ploion Editors; Clara ESTRADA CAMPMANY (2012–2013): «Agustí Duran i Sanpere i els arxius catalans. De la Generalitat republicana a la depuració franquista (1931–1940)», *Miscel·lània Cerverina*, 22, p. 15–83, i Raimon SOLER BECERRO (2012–2013): «Les eleccions de 1934 a la Segarra», *Miscel·lània Cerverina*, 22, p. 85–123.

En relació amb el període de la Guerra Civil, i quant a l'evolució dels esdeveniments polítics i socials després de l'esclat de la guerra, s'ha seguit el llibre ja esmentat de Jordi SOLDEVILA. Pel que fa a la violència esdevinguda a la capital de la Segarra durant la segona meitat de 1936, s'ha utilitzat també la informació quantitativa i qualitativa que proporcionen Josep M. SOLÉ SABATÉ i Joan VILLARROYA FONT (1989/1990): *La repressió*

a la rereguarda de Catalunya (1936–1939), volums I i II. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, així com les llistes nominals de víctimes mortals a la rereguarda que s'ofereixen a Conxita Mir (dir.): «Víctimes de la Guerra Civil i la repressió franquista a les terres de Lleida: morts, represaliats i deportats», Memorial Democràtic – Universitat de Lleida – Servei d'Història, Documentació i Patrimoni – Departament d'Història (<http://www.victimesguerracivilfranquisme.udl.cat/>). Pel que fa a altres aspectes del conflicte bèl·lic a Cervera, cal consultar també Jordi Oliva Llorens (2008): *Espais de la rereguarda. Línia L-2 Itinerari pels espais de la Guerra Civil a la Segarra*. Lleida: Pagès Editors. Informació referida al cost humà del conflicte s'ha extret de Josep M. Solé Sabaté i Joan Villarroya Font (1986): *Catalunya sota les bombes (1936–1939)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat; Jordi Oliva Llorens (1992): «Els soldats de la Segarra morts a la Guerra Civil (1936–1939) i els civils víctimes d'accidents derivats de la guerra», *Miscel·lània Cerverina*, 8, p. 121–151; Jordi Oliva Llorens (2008): «Cervera i la Segarra sota les bombes. Els bombardejos aeris damunt la comarca durant la Guerra Civil (1938–1939)», *Miscel·lània Cerverina,* 18, p. 141–223. La relació de víctimes mortals de persones originàries de (o residents a) Cervera, ja sigui al front o de resultes dels bombardeigs, procedeixen d'aquests dos treballs de Jordi Oliva. Les accions de salvament del patrimoni documental i històric poden seguir-se a Eulàlia Duran (2002): «El salvament del patrimoni històric a Cervera durant la Guerra del 1936 al 1939 a partir de l'epistolari entre Agustí Duran i Sanpere i Frederic Gómez Gavernet», a Àngels Santa (ed.): *Jaume Magre en el record*. Lleida: la Paeria, Ajuntament de Lleida, p. 301–315, i també a través de la consulta de Clara Estrada Campmany (2001): «La salvaguarda dels arxius catalans durant la Guerra Civil (1936–1939)», a d. a. (2001): *Clarianes de la memòria. Catàleg de l'exposició. Any Duran i Sanpere*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 87–116, i els treballs d'aquesta mateixa autora citats anteriorment. Quant a l'arribada de refugiats, s'ha consultat Julio Clavijo Ledesma (2003): *La política sobre la població refugiada durant la Guerra Civil 1936–1939*, tesi doctoral. Girona: Universitat de Girona.

Pel que fa als anys del franquisme, ofereix informació de molta utilitat la recopilació de Lleonard Santacana Trilla (1998): *Segarra, 53 anys. Història i vida d'una ciutat i la seva comarca, 1944–1996*. Cervera: Associació Promotora de Segarra. Les dades sobre la repressió durant la primera etapa del règim franquista han estat extretes de Josep M. Solé Sabaté (1985): *La repressió franquista a Catalunya, 1938–1953*. Barcelona: Edicions 62; Mercè Barallat Barés (1991): *La repressió a la postguerra civil a Lleida (1938–1945)*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, i, finalment, Conxita Mir, Fabià Corretgé, Judit Farré i altres (1997): *Repressió econòmica i franquisme. L'actuació del Tribunal de Responsabilitats Polítiques a la província de Lleida*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, així com de la base de dades en xarxa de Conxita Mir (dir.), citada anteriorment. Les relacions nominals de víctimes i represaliats pel règim de Franco s'han extret d'aquesta darrera referència. Sobre el tema de la repressió i els camps de concentració pot consultar-se també Josep Calvet (2010): «Cervera en el món concentracionari franquista. Una aproximació», *Miscel·lània Cerverina*, 20, p. 197–223. Quant a la repressió i el procés de depuració d'Agustí Duran i Sanpere, pot consultar-se Clara Estrada Campmany (2008): *Contra els «hombres de la horda». La depuració franquista dels caps del Patrimoni Històric, Artístic i Científic de la Generalitat*. Barcelona: Ploion Editors, així com Jaume Enric Zamora Escala (2001), «La depuració d'Agustí Duran i Sanpere», a d. a.: *Clarianes de la memòria. Catàleg de l'exposició. Any Duran i Sanpere*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, p. 117–136. I, pel que fa a la repressió de Domènec Puigredon, s'ha seguit, sobretot, el llibre de Jordi Soldevila, citat anteriorment, així com Joan Salat Tarrats (2004): «Domènec Puigredon Borruix», *Segarra*, 88, p. 19–26, i l'article ja esmentat de Ramon M. Xuclà Comas. El fenomen de l'estraperlo ha estat analitzat per Conxita Mir (2002): «Quan es vivia de l'estraperlo i Cervera queia en ruta. Algunes consideracions sobre la supervivència quotidiana a la Catalunya autàrquica del primer franquisme», a Àngels Santa (ed.): *Jaume Magre en el record*. Lleida: la Paeria, Ajuntament de Lleida, p. 322–336, i Miquel Pont Farré i M. Teresa Pont Pedrós (2013): «Records i vivències sobre l'estraperlo a la Segarra durant el primer franquisme (1939–1951)», *Miscel·lània Cerverina*, 22, p. 125–174. Informació sobre algunes de les activitats de la Sección Femenina procedei-

xen d'Antonieta Jarne Mòdol (1991): *La Secció Femenina a Lleida. Els anys «triomfals»*. Lleida: Pagès Editors, i les de la Falange o la CNS, de Josep Gelonch Solé (2010): *Falange i poder. Lleida durant la dictadura franquista*, tesi doctoral. Lleida: Universitat de Lleida. I en relació amb el lleure i la vida quotidiana a la Cervera de postguerra i els anys del franquisme, vegeu d. a. (1991): *Commemoració del XXè aniversari de l'Agrupament Escolta i Guia «Coll de les Savines» de Cervera*. Cervera: Agrupament Escolta i Guia Coll de les Savines; Enric Castells Granés (1992): *50 anys de la Passió de Cervera*. Cervera: Patronat de la Passió; d. a. (2005): *Ressonàncies: 25 anys d'ensenyament musical a Cervera*. Cervera: Conservatori de Grau Mitjà de Música de Cervera; Antoni Pedrós Puig (2006): *El bàsquet a Cervera. 50 anys d'història (1953–2003)*. Cervera: Club Bàsquet Cervera; Alba Granell Rosich (2013): «La vida quotidiana dels joves a la Cervera de postguerra», *Segarra*, 198, p. I–VIII, i M. Teresa Salat Noguera (2013): «Orquestres cerverines durant la postguerra», *Miscel·lània Cerverina*, 22, p. 175–189.

Referències sobre l'economia de Cervera i la Segarra de principis de la dècada de 1960 es troben a Joan Rebagliato, Lluís Solé, Jaume Ferran i Josep M. Razquin (1964): «La Segarra», a Lluís Solé Sabarís (dir.): *Geografia de Catalunya*. Barcelona: Aedos, p. 511–528. L'evolució de l'economia cerverina i comarcal des d'aleshores i, sobretot, durant la fase final del franquisme pot seguir-se a Romà Pujades Rubies i Sebastià Solé Roig (1980): *L'economia de la Segarra. Especialització agrícola i desenvolupament ramader*. Barcelona: Caixa d'Estalvis de Catalunya; Ramon Ramon-Muñoz (1996): «Una aproximació a l'economia de la Segarra (1970–1992): importància i limitacions d'un procés de transformació econòmica», *Miscel·lània Cerverina*, 10, p. 171–197; Ramon Ramon-Muñoz (1999): «De la terra i el taller a la fàbrica», *Segarra*, 27, p. 21–32, i Ramon Ramon-Muñoz (2000): «L'economia de la Segarra i l'Urgell en el darrer quart del segle xx: una comparació», a Jesús Burgueño, Jaume Espinagosa i Ramon Ramon-Muñoz, *La Segarra i l'Urgell: tan a prop i tan lluny (economia, cultura i territori)*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot, p. 132–194.

Història gràfica *de* CERVERA

FOTOGRAFIES

1

Paisatges i vistes generals: la història panoràmica

Paisatges. Cervera, sector meridional de la comarca de la Segarra. Valls amples, poc fondes i llargues carenes quasi horitzontals. Terrenys conreats arreu. Carretera, tren i vistes aèries. Morfologia urbana. Es detura el temps. El capvespre dibuixa colors càlids, tonalitats terroses. El vent sorgeix del deliri del Castell. Suren els marges, la llum ens atrapa. Paraula i imatge serenes ens evoquen la serenor dels paisatges. Dies de llum i boira al campanar. Nits d'estels sota ametllers i oliveres. Les oliveres marquen un terme conreat als seus peus. Infinit. Ona de petjades on s'albiren somnis amb història. Tendresa de camps verds, ruelles i blat. Horts, galliners, conills, arbres fruiters. Terra de foc. Camí ral, camí de terra i pedres. Comencem per Sant Francesc, al costat dels safarejos, i anem pujant, superant un fort desnivell, travessant tota la ciutat per la raval dels Caputxins.

El perfil de la ciutat s'insinua al fons.

«Any de la nevada»: el riu d'Ondara pren una nova fisonomia, amb tot el seu cabal, corrent per la seva vall, sota el turó del Montseré.

Hi hem arribat. Descendim a la terra dels nostres pares. Occident. Visió clara de les muralles que envolten la ciutat. Encara hi perdura l'estructura del Castell. Cimbori del convent dels Dominics, capella de Sant Magí, impressionants dimensions de Santa Maria, els finestrals de Cal Condomines i l'antic col·legi Estudi Vell. Muralla interior: horts a banda i banda. Muralla exterior: torres de vigilància. Nucli antic, vista des del campanar: mosaic de teulades, absència de terrats i claraboies. Plaça Major, carrer Major, voltes, porxades, cases amb sitges, placetes, carrerons, barris de Sant Cristòfol, Sant Francesc, Sant Domingo, Sant Magí. Burgesia, pagesia. Barbacana: sagetes o espitlleres. Modernisme. Geometria cúbica. Fonts monumentals. Nous barris: els Ametllers, l'avinguda del Mil·lenari de Catalunya, les cases del Mil·lenari, la carretera d'Agramunt, la carretera de Guissona, el camí de les Forques, la Ciutat Jardí. Passeig de l'Estació, fanals modernistes, custodiat per dos rengles d'arbres. Tren de vapor.

Un doll d'història recent i recorregut vital de la memòria.

[MTPC]

1

1

Est de Cervera, 1914. Visió completa des de llevant de l'ocupació del tossal per la ciutat de Cervera. S'hi veu perfectament el revolt de la carretera que envoltava la ciutat abans de la construcció del túnel, així com la que anava directament en direcció al barri de Sant Cristòfol. La Parròquia, d'una banda, i la Universitat, amb l'edifici de la impremta, tanquen, com en un parèntesi, el desenvolupament urbà damunt del turó. Hi destaquen també l'edifici de la Companyia (Residència Mare Janer) i el de la Guàrdia Civil (a l'actual rambla de Lluís Sanpere). Els camps del primer terme eren de la família Moixó i els menava, igual que la resta de les propietats agrícoles d'aquesta família, el senyor Carbonell. La vista probablement es captà des del voltant de les Forques.

(Autor de la fotografia: Manuel Ramos Cobos. Propietari de la còpia: ACSG.)

2 / 3 / 4

Oest de Cervera, 1910. Part occidental de Cervera, amb la visió clara de les muralles que l'envolta-ven. Començant per la dreta, s'aprecia l'estructura que encara quedava dempeus del Castell, el cimbori del convent dels Dominics, la capella de Sant Magí, les impressionants dimensions de Santa Maria, els finestrals de Cal Condomines (datada en una biga de fusta el 1748 i reformada els s. XIX i XX) i l'antic col·legi Estudi Vell (els actuals jutjats), que quedava dintre d'aquests murs. Fora, a primer terme, destacava una construcció de caire modernista, que era la tanca del Mas Duran, els terrenys del qual eren contigus als de la família Casanelles; a l'esquerra, a la part baixa, les Fon-

2 / 3 / 4

tetes (una deu natural que avui queda dins del conjunt esportiu Mas Duran) i, davant de l'edifici escolar, el molí de Cal Breu. Els camins, o carreteres sense asfaltar, indicaven amb més prestància el caràcter rural de la capital de la Segarra a principis del s. xx. A la part central de la imatge, i de la ciutat, hi destacava el gran casal de la Sagrada Família (Casa Sabater o del marquès de Capmany); l'extrem del cimbori de l'església de la Companyia (a la Residència Mare Janer); el Teatre l'Agrícol —que rebia el nom perquè l'edifici era la seu de la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i Urgell—, que hi havia al carrer Major, núm. 89 (actualment, 79), i la geometria cúbica de la Casa Dalmases o Massot, que dissenyà en la seva totalitat l'escultor del retaule de la Universitat, Jaume Padró. Fora dels murs, els primers arbres donaven ombra al passeig del Portalet; més enllà, hi havia les oliveres en un dels camps, i, als altres, conreus que pertanyien a les famílies Borruix, Casanelles i Pipó (d'esquerra a dreta). A l'extrem dret s'hi veu la carretera de Vallfogona, que es construí a principis de segle. En aquella obra, es pagaven 2 pessetes el jornal als peons i 2,50 als menestrals, en una època en la qual es propiciaren les obres públiques per pal·liar una mica la crisi econòmica que vivia tot el país. A l'esquerra de la fotografia s'hi veu la torre del final del carreró del Salí, encara avui dempeus, on arribaven les muralles. Dins de la muralla hi havia l'església i el convent de Sant Agustí; una mica més enllà, la Casa Duran; cap al final, a l'esquerra, una de les torres de la muralla, i l'escola de nens (actualment, Casal de Cervera). A l'extrem esquerre hi quedava la Casa Vega.

(Propietari de les còpies: IAAH, arxiu Mas.)

5

5

Est de Cervera, 1935. Vista dels termes meridionals dels camps de Cervera, així com de l'adaptació orogràfica de la ciutat, que s'expansiona només on el vessant és més suau. També s'hi veuen les muralles interiors, que possibilitaren els horts a banda i banda del carrer Major, així com bona part de les exteriors. S'hi aprecien força bé les galeries del darrere de les cases del carrer principal, que, en comparació amb les finestres d'aquelles que es trobaven als límits de l'estructura urbana, feien paleses les diferents categories ocupacionals d'unes i altres, ja que, mentre que al carrer Major hi vivia la burgesia cerverina, els carrers baixos eren ocupats per la pagesia, que tenia menys temps lliure per fruir de les vistes des de casa seva. Quan es dugué a terme la primera restauració de la muralla, l'Ajuntament comprà la torre del mig; la tercera l'adquirí mitjançant una permuta de terrenys, mentre que la primera la cediren gratuïtament tant la família Breu com els Tarruell, que la compartien. El terreny que hi havia entre el camí de la Font dels Pous i la muralla era propietat de la família Jené. Després de la font hi tenia l'hort la família Subiranes, i a continuació hi havia les propietats de les famílies Jordana, Jené, Montiu, Duran i Casanelles. A l'altre costat, a la dreta i sota muralla, hi havia el camp de la família Minguell.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

6

Est meridional de Cervera, 1960. Vista panoràmica de Cervera, en la qual destaca l'estat de la muralla exterior, amb el que quedava de les torres de vigilància. Sota la torre de més a l'esquerra (la tercera de les que restaven dempeus), propietat de la família Botines, s'hi posaven els filadors, que enganxaven el cànem en una roda que es manipulava manualment i anava rodolant, mentre ells caminaven cap enrere, tot tibant-lo, de manera que es poguessin cargolar els filaments. L'Ajuntament els féu fora a principi dels anys vint, i es traslladaren a l'esplanada del Castell, fins que, el 1926, s'hi edificà l'escorxador. A la segona torre, la de la dreta de la imatge, hi havia vaques, i de la primera —que no es veu, però que tenia dos pisos—, un pis era utilitzat per la família Breu, i l'altre, pels Tarruell, que hi tenien un galliner. També s'hi noten molt bé els horts que hi tenien la majoria de cases del carrer Major. Atès el pendent, s'aprecia igualment la zona del Castell, on encara es veu l'escorxador dempeus i els termes que envoltaven el sud i l'oest de la ciutat.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

6

7

7

Convent de Sant Domènec, 1910. Vista aèria del convent dels Dominics, captada per Mn. Jacint Oliveres des del campanar de Santa Maria. Se n'aprecia bé l'estructura, amb l'arc de mig punt de la porta d'entrada. A l'esquerra, hi queda la capella de Sant Tomàs, recognoscible pel seu cimbori, la qual fou bastida al s. XVIII, quan els monjos gaudien d'una època de prosperitat, en part deguda a les càtedres que tenien a la Universitat. Al costat oposat, un altra construcció, aixecada durant el mateix segle, es dedicà a la mare de Déu del Roser. Al darrere, l'espadanya, que mai no es convertí en campanar, era una mostra més del caràcter mendicant que tenia l'orde quan, al s. XIV, s'establí a Cervera. Més a la dreta s'hi veuen les dependències conventuals i l'espai que havia estat l'hort del convent, que foren expropiats després del decret de Mendizábal, el 1836. A més, acabada la Guerra Civil, al convent s'hi establí una fàbrica de malta. És destacable la situació als límits de la ciutat, ja que més enllà només s'hi troben els camps de cultiu. Aquesta localització era típica dels monjos que vivien de les almoines dels creients, perquè era una manera d'atreure'ls quan arribaven o marxaven de la vila. A l'extrem esquerre hi ha les restes del Castell i, davant de la capella de Sant Tomàs, Cal Racó; enfront de l'església, el corral de Cal Gabarró, i la petita construcció blanca del darrere del Castell era un dels molins de vent. Als afores, hi havia els terrenys de les famílies Jené, Montiu i Jordana.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

8

8

1910. Vista de la part occidental de Cervera des del campanar. S'hi pot veure l'angle nord-oest de la plaça Major i s'hi aprecia que l'estructura del carrer Major i el carreró de Sabater està adaptada a la morfologia del terreny. A l'esquerra hi havia l'antic col·legi major de la Santa Creu (els actuals jutjats). Al fons, a mà dreta, davant de la Universitat, hi havia l'antic convent dels Franciscans (avui, seu del Casal Parroquial) i, enfront, els quarters de la Guàrdia Civil i els safareigs. A l'esquerra de la imatge s'hi veuen les propietats de les famílies Casanelles, Duran, Pipó i el passeig del Portalet.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

9

9

1910. Vista del carrer Major des del campanar, amb tot un mosaic de teulades de diferents dimensions i amb una evident absència de terrats i claraboies. Davant mateix de l'edifici de la Universitat hi havia el convent de Sant Francesc (anomenat també dels Mínims); en aquest espai actualment hi ha el Casal Parroquial. El convent dels Franciscans, una vegada s'aplicà la llei de desamortització (1836), tingué diferents usos. En aquell indret hi hagué la fàbrica de sivelles del senyor Ramírez, i també una fàbrica de nines d'Ignasi Arques. També s'hi instal·là provisionalment una estació elèctrica. L'immoble estigué en desús i, finalment, l'abandó el féu caure. L'edifici del davant del convent era la caserna de la Guàrdia Civil (actualment hi ha el bloc de pisos de «la Caixa»), on, a més de les dependències oficials, hi havia pisos per als guàrdies destacats a la ciutat, i les quadres per als cavalls. A la part baixa de la caserna hi havia els safarejos públics.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

10

11

12

10

Carretera N-II, principi de la dècada del 1950. Vista aèria de la carretera N-II al seu pas per Cervera, en direcció a Barcelona, d'inicis dels anys cinquanta, ja que al fons ja hi havia el túnel, inaugurat l'any 1949. A banda i banda de la carretera no hi havia cap altra construcció excepte la de Michelin, al costat de la qual CAMPSA autoritzà, l'any 1958, la instal·lació de quatre sortidors de benzina automàtics; d'altra banda, al llarg de tot el desviament que porta a Cervera venint de Tàrrega, la primera construcció que hi havia era el molí d'oli Gomà. La resta eren terres de cultiu i arbrades, entre les quals destaquen els ametllers (en primer pla i a la dreta), que uns anys més tard donarien nom al barri de cases barates que s'hi construí, i zona de pastura de ramats (a la banda esquerra, on avui hi ha la Renault).

(Propietari de la còpia: Ramon Royes.)

11

Carretera N-II, dècada del 1960. Carretera N-II i voltants, molt abans que es construís l'autovia. Tot i que en aquella època hi havia poca circulació, aquest acabà sent un dels punts amb més trànsit de la xarxa peninsular. En primer terme, hi apareix l'espai que avui ocupa la Renault. El 1958, CAMPSA havia posat una estació de servei amb quatre sortidors automàtics al costat del lloc de restauració conegut com el *merendero*. D'altra banda, i atesa la manca d'habitatges que hi havia a Cervera, l'Ajuntament comprà els Ametllers, una finca propietat de Vives de Casanoves situada a l'altra banda de la carretera, en direcció a Tàrrega, amb l'objectiu de construir-hi les cases conegudes com a Cases Barates. Era el moment, també, que la SEAT concedí el servei oficial a la nova firma local Autoservei Ametllers; d'aquesta manera s'inicià la urbanització de tot l'espai, pensat especialment per als conductors, amb l'edificació de restaurants, garatges, venda de cotxes...

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Salat.)

12

Dècada del 1950. Vista aèria de la carretera N-II. Seguint la carretera N-II, que travessava tota la ciutat, s'hi anaren construint cases. A l'esquerra de la imatge s'hi veu un camp d'esports. Era en un terreny propietat del senyor Ferran, i era l'únic equipament esportiu que hi havia. Es tractava del camp de futbol on es feien les competicions oficials, però com que no hi havia vestidors, els joves es canviaven al Casal, on hi havia la seu social del club, i anaven caminant fins al camp. També serví de lloc d'instrucció quan a la Universitat hi havia un destacament militar (fins al 1946). Al costat del camp, també s'hi adequà una pista de tennis.

(Propietari de la còpia: Argent Deu.)

13

Setembre del 1935. Vista aèria del sector nord de Cervera. Aprofitant la necessitat d'obrir un pas d'accés a l'estació, es projectà un passeig, perquè embellís l'entorn. El projecte de l'Ajuntament fou molt costós i calgué la col·laboració econòmica dels veïns. L'obra estigué enllestida quan s'inicià el pas dels trens (31 de maig del 1860) i el nom que se li donà fou passeig del Ferrocarril. Ben aviat fou un punt de trobada dels cerverins, per passejar-hi, mirar com passaven els trens... I també, ben aviat, s'hi començaren a construir edificis. Un dels primers fou la seu del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana (1901). S'amplià amb una segona seu, a l'altra banda del passeig, que es construí durant els anys 1927–1928. El centre fou una entitat amb una important activitat cultural i de lleure. En la imatge, a la part inferior dreta, al costat del Centre Obrer s'hi veu l'envelat que instal·laven a la pista exterior per la Festa Major. A la torre de Ca l'Elies hi havia la pista, lloc on anaven els joves a ballar les tardes de diumenge d'estiu. A l'hivern ballaven a l'interior d'un magatzem d'aquesta mateixa casa. A la pista també s'hi patinava, i s'hi organitzà un club de patinatge. La part central de la imatge l'ocupa la imponent torre de Cal Lafargue. Alejandro Lafargue Deseaux procedia d'una família pagesa de la regió de Meauzac (França); es casà a Girona i poc abans del 1900 s'instal·là en una masia dita les Roquetes, prop de Granyanella, on començaren a elaborar embotits. El 1910 la família vingué a Cervera i comprà una casa a l'actual avinguda de Catalunya, núm. 52. Amb la casa també adquiriren un hort o pati que arribava fins al passeig de l'Estació, i encara un altre terreny, paral·lel a la via, on, anys més tard, hi hauria el Centre Obrer. Al primer dels terrenys s'hi construí l'obrador, un escorxador i finalment la torre, dissenyada per l'arquitecte Joaquim Vilaseca Rivera, deixeble d'Adolf Florensa, i aixecada l'any 1933. Tots els elements encara es poden veure pel carrer dels Estudiants en sentit ascendent. Alejandro Lafargue tingué sis fills: Lola, Antònia, Juanito, Pere, Eudald (pare de Joan Lafargue Salvadó, que segueix vivint a la torre) i Conxita, tots amb doble nacionalitat francesa. Els tres fills, amb el pare, tiraren endavant el negoci dels embotits, que fou especialment pròsper des del 1910 fins a la Guerra Civil. L'empresa, que tenia un radi de vendes molt ampli, fins a Saragossa i Madrid, a més de Catalunya, elaborà embotits amb la marca d'El Ciervo i arribà a instal·lar-se també a Vic i a Nájera. Durant la guerra, Alejandro, que morí el 1945, tornà a França, i també se n'hi anà el fill Joan, simpatitzant d'ERC, que havia facilitat, mitjançant venda, la instal·lació del Centre Obrer en uns terrenys de la família. Des del 1992 Embotits Ciervo té unes modernes instal·lacions al barri dels Ametllers, a la punta del Biel, i l'empresa és regentada per Pere Vilà.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

13

14

15

16

14

Entre el 1910 i el 1915. Aspecte de la carretera que anava de Madrid a Barcelona, al seu pas per Cervera, un camí de terra i pedres. No va ser fins a l'època de la Dictadura de Primo de Rivera (1923–1930) que es féu una ordenació i renovació de les principals carreteres que sortien de Madrid i connectaven les ciutats més importants; eren les carreteres nacionals. Tot el traçat s'empedrà, però se'n mantingué el mateix itinerari, que existia, possiblement, des d'època medieval. La carretera entrava a Cervera pel barri de Sant Francesc, al costat dels safarejos, i anava pujant, superant el fort desnivell; travessava tota la ciutat per la raval dels Caputxins (actualment, avinguda de Catalunya). Això canvià quan, el 1949, s'obrí al trànsit el túnel. Els cotxes deixaren de travessar Cervera, malgrat les crítiques d'un sector de cerverins, que ho consideraven un atac i un retrocés.

(Autor de la fotografia: Lluís Marià Vidal Carreras. Propietari de la còpia: Centre Excursionista de Catalunya.)

15

Dècada del 1950. Vista panoràmica del turó de les Forques. En el context de l'any sant decretat pel papa, s'organitzaren missions i exercicis espirituals per tot el país. A Cervera se celebrà la Santa Missió des del 28 de febrer fins a l'11 de març del 1951. La revista local *Segarra* s'estengué a bastament parlant d'aquest esdeveniment i explicà que foren dies de gran intensitat religiosa, en els quals pares dels Missioners de l'Immaculat Cor de Maria predicaren, i el bisbe de Solsona, Vicent Enrique i Tarancón, féu una important conferència. El diumenge 11 de març al migdia el bisbe havia de beneir la monumental creu commemorativa que s'alçà damunt de l'estructura calcària coneguda com a tossal de les Forques, i que substituiria la que hi havia, de fusta, instal·lada l'any 1940. El mal temps que féu el dia 11 obligà a posposar la inauguració de la nova creu. Poques setmanes després la revista *Segarra* obria una subscripció popular per comprar el tossal de les Forques, que fins aleshores era de propietat privada, i corria el rumor que era utilitzat per aprofitar-ne la valuosa pedra arenosa de la qual estava format.

(Autor de la fotografia: Joan Alegre. Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

16

Camí de la Punta del Biel, 1958. Vista de Cervera des de la part posterior de l'actual barri dels Ametllers, amb el camí de la Punta del Biel al peu de la imatge. En aquell moment era una finca propietat de Ramon Aldomà Cardona, dedicada al cultiu d'ametllers, però sobretot d'oliveres, i entre arbre i arbre estava plantada amb ceps. El 1964 s'adjudicaren les setanta cases de renda limitada que formaren el primitiu barri dels Ametllers, el qual s'anà ampliant poc després amb les cases que s'hi construïren darrere, en aquesta zona. Així, actualment aquest camp és ocupat per habitatges. De l'arbre florit del primer pla, en resta la soca; la resta de camp s'ha convertit en una corrua d'horts de les cases situades al carrer de les Alzines.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietari de la còpia: família Razquin.)

17

17

Torrent, 1944. Riu d'Ondara corrent per la seva vall, sota el turó de Montseré, amb un gran cabal, a causa del desglaç de la neu caiguda durant el febrer del 1944, «l'any de la nevada». Avui en dia, el podríem veure córrer sota les muralles i el portal dels Pous. Més a l'esquerra, hi ha una petita edificació rodona, que són les restes d'un antic molí de vent, conegut com la torre del Moro, les parets del qual, tot i que molt malmeses, continuen dempeus.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

18

Subpartida dels Pous. Caseta dels Pous, situada a la riba del riu d'Ondara. Solament aquells municipis de la Segarra que tenen fonts naturals al seu terme no tenen problemes d'aigua. Ara bé, l'escàs cabal que corria pel riu d'Ondara i la poca quantitat d'aigua que podien abastir les fonts obligava la població de Cervera a construir les seves pròpies cisternes. Tanmateix, encara que algunes cases particulars podien trampejar el problema, no passava el mateix en l'àmbit municipal. Per això, al s. XVIII la canalització de la font de Vergós Guerrejat era ja un projecte. Però quan hagueren superat totes les dificultats que aquesta obra requeria i hagueren recaptat els diners per començar les obres, les despeses que comportaren la guerra contra Anglaterra, primer, i després, la guerra del Francès, deixaren les arques municipals una altra vegada sense recursos. Per fi, s'inaugurà el 1864, però no fou suficient per als mesos d'estiu. És per això que a principis del s. XIX es proposà la canalització de l'aigua dels Pous, que es portà a terme el 1914, amb la qual es construí la caseta dels Pous, on hi havia els motors per elevar l'aigua, però que s'abandonà perquè l'aigua duia massa calç. El 1919 es projectà la construcció d'un nou pont, per iniciativa d'una colla de terratinents de la zona i aprofitant la col·laboració de l'empresa La Canadiense, que els cedia el material, i la disposició de l'Ajuntament. Actualment, l'aigua dels Pous s'utilitza per a fins industrials. En la part dreta de la fotografia s'hi pot observar la base d'una arcada de l'antic pont dels Pous, que s'endugué la rubinada la nit de Santa Tecla del setembre del 1874. Avui aquestes restes encara hi són, però cobertes de vegetació.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

18

19

20

19

Font de Fiol (o Fillol), dècada del 1950. Voltants de la zona de la font de Fiol. Encara que, tal com diu Faust de Dalmases i Massot en el seu llibre *Records de noi* (1934), a la gent de Cervera no els agrada sortir al camp, potser perquè el temps és canviant i no gaire propici per passar-hi una estona llarga, hi havia dos llocs d'esbarjo als voltants de la ciutat que eren sovintejats pels convilatans: la font de Fiol i el molí del Grau. La canalla hi feia sortides amb els seus professors les tardes que no tenien classes, o bé les dedicades al coneixement de la natura; la gent jove hi anava a menjar la mona el Dilluns de Pasqua i, abans del 1936, els estaments més privilegiats hi feien berenades familiars, després d'arribar-hi amb les tartanes i acompanyats de les minyones i les mainaderes, que tenien cura d'organitzar-ho tot. L'any 1944, s'inaugurà el pont sobre el riu d'Ondara a Santa Magdalena, que substituí el dinamitat l'any 1939. El tret més singular de la imatge és la seva realització buscant-hi efectes pictòrics, com són les flors del primer terme; els arbres, que en són els autèntics protagonistes, i el perfil de la ciutat, que s'insinua al fons.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

20

Plaça Major. Vista de la plaça Major, amb la Paeria o Ajuntament al davant i, en segon terme, el campanar del temple de Santa Maria. El campanar es començà a construir a finals del s. XIII i fou finalitzat al s. XV pel mestre d'obres Pere de Vall-llebrera. La planta de la torre és de vuit cares amb els caires ressaltats. Està ben dotat amb sis campanes, cadascuna amb el seu nom i el seu so particular: les tres grosses són el Seny Major (mi natural), la Tibau (do natural) i la Nova (re natural); les tres més petites són la Carranca (sol sostingut), la Trinitat (sol natural) i l'Onzena (fa brillant). En un manuscrit del 1807 s'indicava les festes durant les quals s'havien de tocar les sis campanes: el dia de la Concepció, el dia del Santíssim Misteri, el dia de Corpus i en les oracions de la vigília d'aquestes festivitats. En la resta de festes, els campaners en tocaven una o diverses. A part de les festivitats, les campanes també anunciaven morts, funerals, aniversaris i tempestes. D'altra banda, l'Ajuntament —Casa de la Ciutat o Paeria— és una construcció del s. XVII, de Francesc Puig, que fou ampliada per Jaume Padró al s. XVIII, tot sobre l'edifici medieval del qual només tenim referències imprecises. Sembla que el 1332 Cervera ja disposava d'un lloc de reunió propi: la Sala del Consell o Sala de la Paeria. Aquest edifici fou millorat el 1338 davant la possibilitat de la celebració de la cort general de Catalunya.

(Autor de la fotografia: Cuyàs. Propietari de la còpia: ICGC.)

21

21

Plaça Major. Font monumental de la plaça Major, situada en un extrem de l'edifici de la Paeria, projectada pel cerverí Josep Llorens Conangla i realitzada per l'escultor de Tarragona Josep Cantó Barceló. A Cervera, l'any 1863 començaren les obres de conducció d'aigües des de Vergós Guerrejat, en part gràcies a l'aportació de la Companyia del Ferrocarril de Saragossa a Barcelona, que, com que necessitava aigua a les seves estacions, pressionà perquè s'endegués el projecte. Amb un pressupost de 734.871 rals, es construïren per fi fonts raconeres a cada barri i quatre de monumentals: la de Sant Miquel, la de la plaça Major, la de la raval de les Verges i la de la raval dels Caputxins. També s'edificaren diferents abeuradors i dos safareigs públics: el de Sant Francesc i el de la rambla de Sant Francesc (actualment, rambla de Lluís Sanpere). La font de la plaça Major està formada per un pilar octogonal sobre una base més àmplia, de la qual ragen quatre brocs sobre piques en forma de petxina. L'estructura està col·locada sobre dos graons, també octogonals, i aguanta un grup escultòric amb dues figures humanes i un escut amb la corona reial al capdamunt.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

22

22

Carrer Major, 1913. Façana de l'antiga Casa Granell, situada al núm. 92 del carrer Major (a la part central–dreta de la imatge). Anteriorment s'havia conegut com a Casa Johan, perquè havia pertanyut a aquesta família, tal com ho mostra l'anyell —ara bastant difuminat— del baptista situat a la façana. El 1913 hi havia dues obertures al primer pis —que foren tres després de les obres del 1919—, dues a la planta baixa —l'accés i una altra, que també fou modificada el 1919— i uns arcs a la meitat esquerra de la part superior —que a partir de la mateixa intervenció també tornaren a lluir amb tota la seva esplendor. La façana és una combinació d'elements medievals, com l'arc de la porta d'accés, i renaixentistes; precisament en un dels finestrals s'hi llegeix gravada la data del 1549. Conserva, per tant, i malgrat les intervencions que ha sofert l'immoble, el caràcter primitiu del s. XVI —a diferència de la majoria de cases senyorials del mateix carrer, que foren renovades al s. XVIII, seguint la influència arquitectònica de la Universitat. El 2 de febrer del 1919 la premsa local recollia la notícia que l'immoble havia estat adquirit per Josep Prunés per fer-hi un cinema; el març les obres ja havien començat. El setembre del mateix any, Agustí Duran i Sanpere hi intervingué quan la Secció de Conservació i Catalogació de Monuments de l'Institut d'Estudis Catalans, a prec del mateix Duran, l'autoritzava i lliurava al museu, arxiu i biblioteca diverses peces escultòriques i arquitectòniques procedents de la Casa Granell. A començaments d'octubre del 1919 hi hagué notícies que les obres havien culminat i que la façana lluïa *«material auténtico de la fachada derruida cuyo origen se señala en el segundo tercio del siglo XVI»*. Durant aquestes obres els canvis més importants es feren a la planta baixa de l'edifici, on se substituí un gran finestral renaixentista, situat vora el portal adovellat d'entrada, per una nova porta d'accés a una botiga. L'antic finestral passà a constituir posteriorment la porta d'accés al Museu del Blat i de la Pagesia, situat a la planta baixa de l'edifici de la Fundación Martínez, al carrer Major, núm. 15.

(Autor de la fotografia: Josep Salvany Blanch. Propietari de la còpia: Biblioteca de Catalunya.)

23

23

Carrer Major, 1913. Extrem nord del carrer Major. A la banda dreta destaquen les voltes o porxades. Les cases del carrer Major només tenien l'amplària que els permetien les bigues de fusta amb les quals estaven edificades, i els grans casalots es feien amb l'annexió de tres o quatre espais d'aquesta mena. La manera d'ampliar aquests reduïts habitatges era construir una habitació fora de la línia de la façana, sostinguda per columnes, que era el sistema que formava les voltes. Aquestes volades devien estar sostingudes en un primer moment per permòdols de pedra o de fusta sobreposats, fins que, en època moderna, s'hi afegiren les columnes toscanes com a reforç més segur. Segons els consellers de la ciutat, l'abundància d'aquestes estructures a un costat i altre del carrer els obscuria, i així, el 1798, amb l'anunci de la visita del rei Carles IV, s'aprofità per eliminar moltes d'aquestes estructures amb el pretext que eren un obstacle per al pas de processons i la comitiva reial. La columna que es veu a mà dreta desaparegué, juntament amb dues més, en la darrera reforma que es féu en aquella casa. A mà dreta, a la darrera casa sostinguda per columnes, al núm. 126, cal destacar la de Muntaner, on s'allotjà Felip IV, l'any 1626, i la reina d'Hongria, l'any 1630. A banda esquerra, s'hi pot veure el rètol de Bazar París, propietat d'Ignasi Arques, al costat de l'església de Sant Agustí, que fou creada l'any 1362 per una deixa testamentària del mercader Ramon Serra, tot i que l'edifici actual és neogòtic, del s. XIX.

(Autor de la fotografia: Josep Salvany Blanch. Propietari de la còpia: Biblioteca de Catalunya.)

24

25

24

Passeig del Portalet, principi del s. xx. Passeig del Portalet, concretament a la plaça dels Porcs, on es trobava el bestiar per comprar i vendre, en un dia de mercat a la plaça Major, que fou el lloc habitual de celebració de mercat fins als anys seixanta. Les dones, que anaven a comprar al mercat i deixaven els carros a l'inici del passeig, vestien robes fosques, faldilles amples i llargues, mocador al cap i davantal. Els rucs portaven les alforges per posar-hi la compra. A l'esquerra també s'hi pot veure un porc, que devien portar a vendre; com que era molt prim, és probable que fos per engreixar. Al fons, a la dreta, hi ha la Casa Solsona, amb les seves arcades i balconades obrint-se al pati exterior, que havien estat reformades l'any 1904.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

25

Passeig del Portalet. Vista del passeig del Portalet, amb un fragment de les muralles que tancaven la vila a l'esquerra, el campanar al fons i la torre modernista del pati exterior de la Casa Duran. El passeig estava emmarcat per les dues fileres d'arbres, pel mig de les quals la gent passejava. Els entorns de la ciutat eren els llocs de passeig dels cerverins, especialment la carretera de Tàrrega i el passeig de l'Estació, on s'acostumava a arribar per la costa dels Campos (avui, carrer Victòria). Aquesta banda de les muralles tenia molt menys pendent que a llevant i, encara que en alguns llocs hi havia dos nivells, era força acceptable com a zona d'esbarjo. A la dreta —tot i que ja no es veu en la imatge—, s'hi trobaven molts horts, regats per l'aigua de pous, d'alguns dels quals encara queda el record visible. L'any 1970, quedà enllestida la primera fase de la reconstrucció del mur del Portalet, que permetré disposar de l'actual avinguda.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

26

26

Barbacana, probablement al primer terç del s. xx. Grup de nens i nenes a la Barbacana, amb la façana posterior de l'església de la Companyia de Jesús al fons, i el col·legi de Sant Bernat (avui, Residència Mare Janer). En principi, una barbacana era una torre situada a sobre d'una porta o un pont, separada de la muralla, que s'utilitzava per a fins defensius. Acostumaven a tenir sageteres o espitlleres des d'on la gent de la fortificació es podia defensar dels intrusos. A Cervera, la Barbacana —Barbacana de Pere III el Cerimoniós— ha estat el carrer interior que resseguia la muralla medieval pel vessant est.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

27

28

27

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), primera dècada del s. xx. Grup de nens asseguts al brollador que hi havia a la plaça de Santa Anna. Aquest brollador, dedicat al patrici Lluís Sanpere, fou retirat l'any 1908. En l'acta municipal del ple de 20 de maig del 1908 s'hi pot llegir: «*El Sr. Aymerich se lamenta del estado en que se encuentra el surtidor existente en la plaza de Luis Sanpere constituyendo un peligro para los niños y niñas que han escogido dicho sitio para esparcimiento y recreo, ya que faltando parte de verja, penetran dentro del círculo con grave peligro de que alguna de las piedras que forman el peñazo pueda aplastarlos, y el Ayuntamiento, atendiendo a lo deteriorado que se halla dicho surtidor, a la nula utilidad del mismo como ornato público y a las razones expuestas por el Sr. Aymerich, acuerda por unanimidad, a fin de evitar sucesos por todos los conceptos lamentables que podrían ocurrir, quitar dicho surtidor dejando la mentada plaza como estaba antes si bien con los árboles y bancos que existen actualmente*». Aquesta plaça, d'origen medieval, naixia a les portes del portal principal, que estava situat a l'inici del carrer Major. Al llarg dels segles sofrí diferents modificacions, d'entre les quals destaca la del s. xv, quan l'espai de la plaça quedà clos amb la finalització de la muralla que envoltava la raval de Capcorral; durant la guerra contra Joan II, els veïns demanaren que el vall del portal fos emplenat i aplanat per recollir-hi garbes i batre-hi. L'origen del nom de Santa Anna prové d'una capelleta dedicada a aquesta santa que hi havia damunt del portal. Posteriorment, en substitució de la que hi havia al portal, s'edificà una capella en un angle de la plaça. En la imatge s'hi veu la Casa Vega, construïda molt abans del 1749, ja que aquell any consta que el propietari, Antoni de Vega i Copons, obtingué permís per engrandir-la i unir-la a l'edifici propietat de l'Ajuntament (actual Casal de Cervera), amb l'obligació de deixar-hi un pas inferior, el Portalet. És possible que, al brollador de la plaça, el dia de Corpus hi tingués lloc una esporàdica celebració de l'«ou com balla», a semblança de la de Barcelona.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

28

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1918. Plaça de Lluís Sanpere, amb la calçada en primer terme, bona part de la qual, molt desgastada; alguns espais encara empedrats, i unes pilones de pedra que de ben segur servien per pujar al carro. L'arbrat i els bancs testimoniaven la funció d'esbarjo que tenia la plaça i que encara té avui. A l'esquerra, les portes de fusta de les cases tocaven a l'església de Santa Anna, i al davant, la casa que fa xamfrà era la Confiteria La Palma, de la família Fornells (Cal Palmero). Després de la Guerra Civil, aquesta casa fou la seu de l'Auxilio Social. Es pot observar que encara avui conserva la mateixa estructura arquitectònica. Al balcó del primer pis, hi havia una persiana de les que feien a Ca l'Armengol, i al del segon, una cortina amb funció de persiana, cosa que era habitual. Al centre de la imatge s'hi veu Ca l'Armengol, al costat del Cafè del Comerç (avui, Gran Cafè, i anteriorment, Cafè Independent i Cafè Espanya), a la rambla de Sant Francesc, núm. 5 (avui, rambla de Lluís Sanpere).

(Propietari de la còpia: ACSG.)

29

Plaça de Sant Miquel, primera dècada del s. xx. Font anomenada de la plaça de Madoz —nom oficial d'aquest lloc a mitjan s. xix, quan fou edificada—, encara que tothom la coneixia com el pou de Sant Miquel —perquè hi havia hagut una bassa natural que servia especialment per abeurar els animals—, amb unes quantes senyores omplint-hi els càntirs, alguns dels quals eren a terra, i força canalla. El problema etern de Cervera, fins fa pocs anys, era el de l'aigua. La canalització de les aigües de Vergós, a mitjan s. xix, possibilità la construcció de quatre fonts monumentals repartides pels llocs més amplis de la ciutat i de tot un conjunt de fonts raconeres, als diversos carrers. La de Sant Miquel s'aixecava sobre unes escales que anivellaven la construcció. Una bancada de pedra servia per recolzar-hi els càntirs, i l'aigua brollava, a banda i banda, des de dues aixetes a la boca del relleu d'una cara arrodonida que recordava la representació barroca del sol. Al damunt s'alçava una columna estriada, al mig de la qual, en un prisma quadrangular, hi havia esculpit l'escut de Cervera. Coronava el conjunt un brancal de ferro que sostenia cinc fanals. El del mig duia, a sobre, l'escut de la ciutat en ferro, treballat en el mateix estil que els que hi havia en els fanals dels dos extrems del passeig de l'Estació. Normalment s'havia d'agafar tanda per poder omplir els càntirs i, quan es veia que n'hi havia per estona, les mestresses, que sempre estaven enfeinades, deixaven els fills fent cua i tenint cura dels estris. Al fons, a la dreta, s'aprecia el rètol de «Peluqueria», que era el negoci de la família de Frederic Gómez Gabernet. Al costat dret d'aquest negoci, hi havia Cal Cisteró, el propietari del qual, Josep Cisteró, havia estat alcalde de Cervera. Quan s'urbanitzà aquest espai, tota l'estructura fou enderrocada i quedà només, com a testimoni del lloc on sempre hi havia hagut aigua, una petita font en un lateral del passeig. Part de la columna està col·locada en el monument a Jaume Balmes, i alguns altres elements són al Museu Duran i Sanpere.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

PELUQUERIA

30

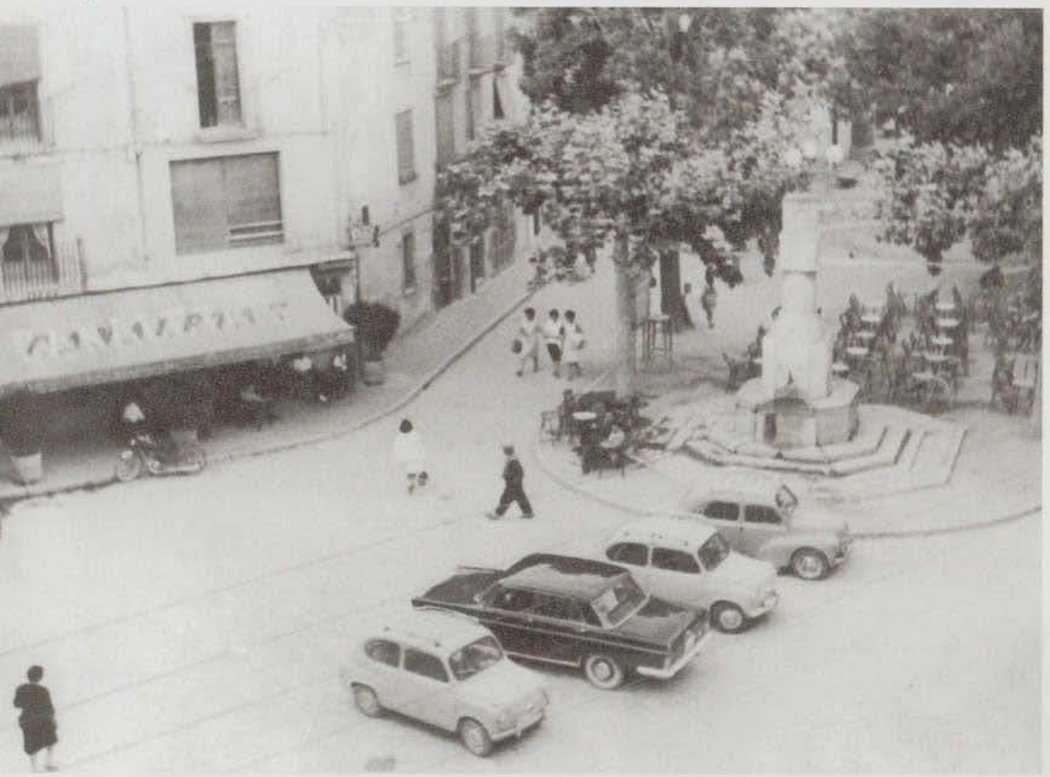

31

30

Plaça de Sant Miquel, dècada del 1960. Font de Sant Miquel, al costat del Bar Canaletes, amb uns cotxes al davant, que eren el servei de taxi que oferia el bar, i les taules de la terrassa que muntaven a l'estiu. El Bar Canaletes era regentat pel matrimoni format per Antonio Costa i Elvira Alsina, i els seus fills, Pepe i Isabel. El Canaletes tancà el 26 de novembre del 1979. Actualment en aquest lloc s'hi troben les oficines d'una entitat bancària.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

31

Passeig de la Diputació (actualment, plaça de la Universitat), 1963. El passeig de la Diputació, ben emblanquinat després d'una nevada. L'any anterior, el 1962, estigué marcat a tot Catalunya per les pluges i les nevades. Ja al setembre, les pluges caigudes en llocs com Terrassa i Sabadell provocaren nombroses inundacions. Les nevades foren generals a tot Catalunya durant tot el dia de Nadal i de Sant Esteve, sobretot a les comarques de Barcelona. En la imatge s'hi veu també un Seat 600. El 1952 es constituí la Sociedad Española de Automóviles de Turismo (SEAT) a la Zona Franca de Barcelona, els primers models més populars de la qual foren els 600. A la dreta de la imatge s'hi veu el rellotge amb el rètol «Longines», que assenyala on estava situada l'antiga rellotgeria de Ramon Codina. D'altra banda, cal dir que el passeig de la Diputació ha tingut diversos noms: s'havia anomenat ja plaça de la Universitat (nom amb el qual torna a ser conegut actualment) i plaça de Madoz. Després d'aquest passeig hi ha la plaça de Sant Miquel, que rebé el nom d'una antiga església dedicada a sant Miquel, destruïda l'any 1822, el sant de la qual es traslladà, primer, a l'Hospital de Castelltort i, després, a l'església de Sant Antoni, on té una capella.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

LONGINES

32

33

32

Carrer de les Verges amb la raval dels Caputxins (actualment, carrer del General Güell amb avinguda de Catalunya), 1904. Font anomenada de les Verges. La font es construí quan es canalitzaren les aigües a Cervera, a la dècada dels seixanta del s. XIX, però no tothom tenia aigua a les cases i aquesta no hi arribava amb regularitat; per tant, el 27 de març del 1871, l'Ajuntament redactà una sèrie de disposicions per poder utilitzar les fonts públiques. En l'apartat 3 deia textualment: «*Para que la distribución del agua se haga ordenadamente, se colocarán todos los cántaros afilerados a la misma dirección de la fuentes, y se llenarán a proporción que les toque el turno sin más preferencia que la de tener el cántaro a primero de la fila [...]*», la qual cosa és apreciable en la imatge. El 1870, es determinà quins veïns tenien dret a treure l'aigua de cadascuna de les fonts monumentals. De la de les Verges, en podien treure els de les ravals de les Verges i dels Caputxins.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

33

Placeta de la Bàscula, 1955. Àgata, Leonor i Maria Alegre Batlle, amb Cipriano Oriol i la seva esposa, Maria Tarruella. La placeta de la Bàscula, del carrer del General Güell, es mantingué fins al 1978. A part de la bàscula municipal, hi havia una capriciosa caseta i la font d'aigua; també en destacava la frondositat dels arbres i plantes, així com uns bancs. A l'altre costat de la carretera Barcelona–Lleida hi havia la Fonda Bonavista, amb les taules a fora, al carrer. Actualment, una vegada reestructurada, la placeta s'ha convertit en una font, amb bancs i un brollador. El nom actual del carrer —anteriorment havia rebut els noms de carrer de les Verges i carrer de Francesc Macià— és degut al militar general Güell, casat a Cervera, que havia participat en les guerres africanes. Més tard, fou cap d'enginyers de la Cuarta Región Militar per al bàndol franquista, durant la Guerra Civil espanyola. El general Güell destacava perquè ajudava a millorar les condicions dels soldats cerverins. A més, estava molt integrat en les celebracions de la ciutat.

(Propietari de la còpia: Josep Oriol.)

34

Carrer del General Güell, dècada del 1970. Font de la placeta de la Bàscula (coneguda popularment com la font de la Bonavista), situada a l'inici del carrer del General Güell. En aquella època, als anys setanta, se'n retirà la bàscula amb l'objectiu de començar el procés d'urbanització i modernització de tot l'espai. La bàscula municipal tenia la funció de controlar el pes de la mercaderia (bàsicament de cereal) i havia tingut molta importància si tenim en compte que aquest era un punt estratègic de la carretera general al seu pas per Cervera, fins que es construí el túnel, iniciat el 1944 i inaugurat el 1949.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

34

35

Placeta de la Bàscula, 1978. Placeta de la Bàscula durant el procés d'urbanització de la zona, en el qual es retirà la font i la caseta que l'acollia per substituir-la pel brollador enjardinat que s'hi pot veure actualment. L'obra responia al procés de modernització de tot l'eix que va des del passeig de la Diputació —d'on ja s'havia tret la font de la plaça de Sant Miquel anys abans— fins al començament del carrer del General Güell, on estava situada la bàscula. Aquesta remodelació comportà un important moviment de protesta recollit per la premsa, sobretot per la revista local *Carreró de les Bruixes*, que havia nascut justament el juliol del 1978. Al fons, s'hi observa la Fonda Bonavista, fundada als anys vint del segle passat per Josep Fonoll Miret, fill d'Hostafrancs, que aprengué l'ofici a Barcelona i comprà la meitat de la casa, ja que la seva totalitat s'elevava a catorze mil rals. L'altra meitat l'adquirí la família Balcells. El negoci passà al seu fill, Jaume Fonoll Balcells, que impulsà el restaurant de la fonda. Actualment, el negoci el regenta el seu nét, Josep Fonoll Falip, el qual ha remodelat l'hostal, n'ha modernitzat les instal·lacions i les ha adequat als nous temps.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

35

36

37

38

36

Carrer del General Güell amb avinguda del Caudillo (actualment, avinguda de Catalunya), dècada del 1940 o principi de la del 1950. Ca l'Alegret, a la cantonada entre el carrer del General Güell i l'avinguda de Catalunya (on actualment hi ha el Banc de Santander, antic Banesto). Als baixos de Ca l'Alegret hi havia dos negocis: un ferrer i un baster. El ferrer era en Ton Alegret, anomenat Ton «Serrador», casat amb Teresa Pedret i propietari de la casa. Traspassà el negoci al seu aprenent, Josep Rosich, pare de Maria Rosich, esposa de Ton Colom, pastisser. La família Alegret vivia al primer pis, i la família Rosich, al segon. El baster era Ciprià Oriol, persona molt coneguda a Cervera i regidor de l'Ajuntament durant el mandat de l'alcalde Joan Salat. L'ofici de baster consistia a confeccionar guarniments per a animals, ja fos per a la realització de les tasques del camp o com a mitjà de transport. Al centre d'aquesta foto se'l pot veure amb la seva esposa, Maria Tarruella. També s'hi pot observar, encara que amb dificultat, un rètol que indicava la direcció per anar a Barcelona.

(Propietari de la còpia: Josep Oriol.)

37

Carretera d'entrada a Cervera abans de la construcció del túnel, 1941 (?). Leonor Batlle amb la seva filla Elena Alegre. Leonor exercí de farmacèutica durant més de cinquanta anys. Inicià la seva activitat professional en una petita farmàcia a Granyena, i després es traslladà a Cervera; primer, al carrer Major, i després, a la farmàcia de davant de la Universitat. En la imatge, a la dreta de la carretera, hi havia el taller de carretes de la família Sucarrats, i al fons, Cal Tudela, on hi havia un molí d'oli. A l'esquerra de la carretera, hi havia els garatges que construí el senyor Sala.

(Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

38

Passeig de Jaume Balmes, 1945. Els joves Guillermo Guillén i Antoni Boquet, fotografiats al darrere de la Universitat. El que més endavant seria el passeig de Jaume Balmes encara no estava del tot urbanitzat; s'hi havien plantat els arbres, però encara no hi havia els bancs que donà el Patronat de la Passió el mateix any. L'ordenació d'aquest espai generà molts conflictes entre els veïns de Cervera i l'Ajuntament. La ciutadania estava molt descontenta de la gestió pública de serveis com el proveïment d'aigua, l'enllumenat dels carrers, la pavimentació de les vies públiques... De fet, la falta de confiança vers l'Ajuntament propicià que es creés l'associació Amigos del Árbol y Embellecimiento de Cervera, els membres de la qual, de manera altruista, regaven els pocs jardins públics que existien. Fins i tot feren una col·lecta per comprar una cisterna i enganxar-la a un tractor, per tal de fer el reg de manera més mecànica. La urbanització definitiva s'inaugurà el 1948, per commemorar el centenari de Jaume Balmes, filòsof, pensador i exalumne il·lustre de la Universitat cerverina.

(Propietari de la còpia: Antoni Boquet.)

39

39

Passeig de Jaume Balmes, dècada del 1960. Passeig de Jaume Balmes, probablement poc abans de ser urbanitzat, el 1968, amb els gronxadors, en primer terme, que s'havien instal·lat al llarg del passeig i que el convertiren en el primer parc infantil on anar a jugar, amb uns nens vestits de diumenge enfilant-s'hi. A banda i banda del passeig encara hi sobreviuen —llavors i també actualment— els bancs de ciment que el Patronat de la Passió regalà a la ciutat l'any 1945, tal com s'hi pot veure inscrit. La millora d'aquest indret s'inicià en recuperar els horts que hi tenien els pares claretians durant la seva estada a la Universitat. L'any 1963 s'hi instal·là el monument al filòsof Jaume Balmes i a finals dels anys seixanta es començà a pavimentar amb aquest empedrat fet artesanalment per Alberto Capdevila, que encara avui és visible. L'any 1967 s'acabava la construcció del Gran Teatre de la Passió i el 1969 es construí l'Hotel Canciller, que completava la urbanització de la banda dreta del passeig. A l'esquerra s'hi pot veure la façana posterior de l'edifici de la Universitat, del qual, a finals dels vuitanta i principis dels noranta, es rehabilitaren els espais que avui ocupen l'Arxiu Comarcal de la Segarra i la Biblioteca Comarcal Josep Finestres.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

40

40

Universitat, 1936. Vista de darrere la Universitat. Aquí, els pares del Cor de Maria (1887–1936) hi tenien uns espais verds, on cuidaven un hort, un galliner, conills i alguns arbres fruiters; tot, tancat per un mur. A la part esquerra, separat pel que es deia carrer de l'Ex-Universitat, hi havia una construcció que es llogà com a col·legi extern dels mateixos cordimarians abans de l'edificació de les escoles Jaume Balmes. Quan, el 21 de juliol del 1936, els claretians hagueren de fugir, sortiren per aquesta part del darrere. En primer terme s'hi veu el camp de la família Moixó, menat pels Carbonell.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

41

41

Muralla, dècada del 1950. Vista de la Pèrgola des de la muralla. A banda i banda de la Pèrgola, hi havia el grup escolar (actualment, escola Jaume Balmes) i l'antiga caserna de la Guàrdia Civil. La tasca docent, a les escoles, s'inicià el curs 1936–1937. L'any 1938 s'aturà aquesta activitat i l'edifici es convertí en hospital base del XVIII cos de l'Exèrcit Republicà, amb 228 llits. Les classes es normalitzaren el curs 1939–1940. La Pèrgola, al centre, s'inaugurà el 1949; la paret que aguanta el terraplè fou feta a jova pels nois de Cervera l'any 1933. A la caserna de la Guàrdia Civil, que es trobava a l'esquerra de la Pèrgola, a més de les dependències oficials hi havia els habitatges i, a la planta baixa, la quadra per als cavalls. A la planta baixa també hi havia la vaqueria del Cosme, amb corral, quadra i hort al davant. A l'edifici més baix hi havia els safarejos públics, que en aquell moment encara estaven en ús —s'hi pot observar la roba estesa assecant-se al sol. Es construïren a finals del s. XIX, quan es féu la primera instal·lació d'aigua a les cases particulars. Juntament amb aquests safarejos, es construïren els altres, a la part baixa de la ciutat, al barri de Sant Francesc, que actualment s'estan recuperant.

(Propietari de la còpia: «la Caixa».)

42

43

44

42

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, de Lluís Sanpere), dècada del 1960. Quarter de la Guàrdia Civil, situat a l'actual rambla de Lluís Sanpere. La Guàrdia Civil, que estava instal·lada a la Universitat, ocupà aquest edifici quan els pares claretians s'establiren a l'edifici universitari. Posteriorment, a partir dels anys seixanta, retornaren a la Universitat, a la torre on avui hi ha la UNED, a causa del mal estat de l'edifici que fins llavors ocupaven —la qual cosa es pot constatar en la imatge. Tal com indicava el cartell penjat a la façana, l'edifici fou adquirit per la Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, amb l'objectiu de construir-hi cinquanta habitatges, que una mica més tard serien els pisos de «la Caixa», o la torre de la Segarra. La rambla de Lluís Sanpere fou el primer carrer asfaltat de Cervera, a instància del Patronat de la Passió i a causa dels múltiples inconvenients que la pluja i el fang els comportava en època quaresmal, quan els camions i els òmnibus que transportaven els espectadors hi quedaven atrapats. Curiosament, el Patronat de la Passió i els veïns se n'hagueren de fer càrrec, tal com consta en l'escrit que envià l'alcalde el 23 de gener del 1952: «*Afirmado y esfaltamiento de la Rambla de Calvo Sotelo, solicitando que el Patronato de la Pasión con la colaboración de los vecinos de dicha rambla realicen dichas obras de mejora urbanística*». Cal destacar que en la imatge hi conviuen perfectament el tractor, com a mitjà de treball i de transport, i el 600, aquell cotxe de la casa SEAT, que llavors ja començava a veure's pels carrers i que representava un signe de modernitat evident.

(Propietari de la còpia: «la Caixa».)

43

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), dècada del 1960. Tasques d'enderrocament dels safareigs i del quarter de la Guàrdia Civil que hi havia a la rambla de Lluís Sanpere, per tal de construir-hi el bloc de pisos de «la Caixa». Atès que la construcció del bloc s'inicià el 1964, la imatge es pot datar cap al 1963, moment en el qual els safareigs encara eren utilitzats. Els safareigs tenien una funció molt important per poder rentar la roba, a causa del problema de manca d'aigua que patia Cervera. Hi havia, fins i tot, dones que s'ocupaven de rentar-hi la roba de diferents cases, per a les quals treballaven. Els de la imatge es trobaven al centre de la ciutat, però n'hi havia en altres barris, perquè no calgués desplaçar-se tant. La demolició d'aquestes construccions evidencià que estaven adherides a les muralles.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: «la Caixa».)

44

Galeria del Sant Hospital, 1933. Eixida de l'Hospital (actualment, Residència Mare Güell), amb un grup d'ancianes i un home més jove. Aquesta galeria donava al passeig avui anomenat avinguda de Duran i Sanpere. Al fons, hi havia l'antiga carretera de Tàrrega. L'Hospital de Castelltort fou construït arran d'una deixa testamentària del mercader cerverí Berenguer de Castelltort, mort el 1389. Estigué ubicat en diferents indrets de Cervera, fins que ocupà un immoble situat als terrenys on ara hi ha la Universitat. Quan es construí la Universitat, l'Hospital es traslladà al lloc que ocupa actualment.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietaris de la còpia: Joan Cinca i ACSG.)

45

45

Avinguda de Catalunya, 1920. Vista de l'avinguda de Catalunya, coneguda anteriorment com a raval dels Caputxins perquè aquest orde religiós tenia la seu a la cruïlla entre aquesta via i el carrer Victòria. L'edifici clar del fons, vora del carrer de Sòria, era l'antic magatzem de Cal Venturoso, on avui s'aixeca un bloc de pisos de color carbassa. Al fons, a mà dreta, hi havia la fàbrica de farines de Francisco Camps: La Cervariense. La gran separació entre les cases de les dues bandes del carrer respon a l'existència de les antigues muralles, que tancaven la ciutat en aquell sector, i del vall i el camí de ronda que les envoltaven. Com es pot veure en la imatge, al començament del s. xx aquesta fortificació ja havia desaparegut, víctima de l'expansió urbana i dels efectes que tingueren els diferents conflictes bèl·lics que afectaren Cervera, especialment en aquest sector, el menys defensable de la ciutat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Francisca Farré Elies.)

46

Passeig de Prat de la Riba (actualment, passeig de l'Estació), vers el 1920. Panoràmica singular del passeig de l'Estació, sense paviment, presidit per dos decoratius fanals modernistes i custodiat per dues rengleres d'arbres. Abans de la inauguració de l'estació de ferrocarril, que fou el 30 de maig del 1860, es construí aquest passeig amb la finalitat de facilitar el pas i l'accés a l'estació des del camí d'Agramunt. El voltant del passeig s'urbanitzà amb la construcció de cases grans i embellides pel modernisme del moment, la qual cosa posava de manifest la riquesa dels seus propietaris. Al davant d'aquesta renglera de cases, s'hi observa la via del tren; en aquest cas, el tren de vapor avançava en direcció a Lleida, acabat de sortir de l'estació. Els trens podien ser de mercaderies o de viatgers, però també hi havia el de correu exprés. La línia Barcelona–Saragossa era un important enllaç entre Catalunya i Espanya. En la imatge, a l'esquerra s'hi pot veure la casa del sobreestant, en primer terme; el taller de màquines i la casa del cap del taller es trobaven a l'altre costat de la via, més o menys on ara hi ha l'estació d'autobusos. A la dreta, la casa del xamfrà era Cal Raich (Cal Boter), que actualment es conserva pràcticament igual, tant pel que fa als arcs dels baixos i a les portes d'entrada com pel que fa als balcons; la quarta portalada, però, avui està construïda fins a l'altura de les anteriors. D'altra banda, el que llavors era com una sortida o estenedor, actualment també s'ha construït fins a la mida d'un pis. A continuació, a l'altura dels quatre graons, hi havia l'edifici que fou el primer local del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, bombardejat el 3 de desembre del 1938. La darrera construcció visible era Cal Gomà (Cal Cirera), de la qual destacava la tribuna, que ja no es conserva. La importància que tingué el ferrocarril féu que aquest passeig fos triat per algunes famílies acomodades per tal de construir-hi els seus habitatges; és el cas de Cal Colom (on visqué molts anys el Dr. López), Cal Lafargue o Cal Carbonell —la construcció dels quals és posterior a la imatge. L'any 1972 s'inaugurà la pavimentació del passeig, gairebé tal com el coneixem avui; fins i tot se'n conserven els fanals.

(Autor de la fotografia: Roisin. Propietari de la còpia: IEFC.)

46

2

Patrimoni: la història testimonial

Cervera gaudeix d'un patrimoni cabdal per a la història. Submergim-nos en els clixés positius i negatius durant el recorregut pel patrimoni testimonial de la nostra ciutat: un espai heterogeni que abraça els batecs naturals, econòmics, socials, polítics i culturals. Edificis i elements patrimonials són singulars, monumentals i artístics. Les empremtes de la història han configurat l'herència que podem contemplar en aquestes pàgines. La ciutat és també una arquitectura, un parlar, unes tradicions religioses i profanes, uns costums: un tot, que forma una vida. És també unes veus que ressonen en places i carrers, uns silencis que res no pot trencar, un to d'uns habitants que fan créixer la història i uns pensaments que s'identifiquen amb un lloc que els és propi.

Com a habitants d'una ciutat, hem d'advertir la grandesa del nostre context vital, admirant una herència cultural que va més enllà de la morfologia urbana, ja que arriba a l'essència de la vida quotidiana. En aquesta clarividència del ciutadà amb la memòria i el seu entorn, percebem els ancoratges vitals amb la societat a la qual pertanyem. «Un poble sense passat és com un home sense memòria» (European Urban Charter, art. 3.5.). La mirada a la ciutat permet entendre tots els estrats de la història, talment com un sistema de signes, i internalitzar-ne el patrimoni, prenent consciència de tot el seu valor. Redescobrir la ciutat és humanitzar-la. Convivim amb el patrimoni, i no en som només visitants. Compartim l'experiència vital de les pedres i dels elements que ens envolten i ens hem de sentir integrats en la seva protecció, conservació i gaudi.

El patrimoni de Cervera abraça tota l'amalgama d'empremtes històriques, socials i personals que han configurat el paisatge vital de la nostra ciutat.

Arquitectura religiosa, peces d'art. Convent de Sant Agustí, una sola nau. Sant Agustí, novícies, Cor de Maria, neogòtic. Santa Anna, escut d'armes, enderrocada i alçada. Antiga comanda de Sant Antoni, afores de la vila medieval, façana barroca, epidèmia, crucificat, l'altar major, cambril, Tercera Guerra Carlina, retaule. Convent de Sant Francesc, culte, gremi de paletes, galeries tapiades, sant Nicolau, Jaume I, donacions reials. Església de Sant Antoni, antonians, rendes, imatge gòtica, àngels pelegrins, campana de torre, Sant Crist, miracle. Antiga capella del Cementiri, pares missioners, claretians, exhumats. Església dels Dolors, retaule, espases de dolor, processó de Setmana Santa. Sant Francesc de Paula, Hospital, Joan II, frares

47

47

Parròquia de Santa Maria, 1913. Porta del Nord (o de les Núvies), de l'església parroquial de Santa Maria. Tot i ser documentat des del s. XI i conservar restes d'un portal de Sant Martí del s. XIII, el temple parroquial de Santa Maria és una ambiciosa construcció gòtica bastida al llarg dels s. XIV i XV. No ens consta ni l'autor del projecte ni l'inici exacte de les obres, que s'ha de situar poc després del 1300, potser en el context d'un fallit projecte reial per convertir Cervera en la seu d'un nou bisbat. Això n'explicaria les dimensions i l'estructura de tres naus amb deambulatori envoltat de capelles, i una gran capçalera, enllestida a mitjan s. XIV, que desemboca en un transsepte encara més original pels seus braços absidats envoltats de més capelles, que foren sufragades per un patriciat local que les dotaria i s'hi faria enterrar. S'hi conserven diversos sepulcres medievals amb imatge jacent del difunt, obres notables dins l'escultura gòtica catalana, així com alguns vestigis de retaules i mobiliari, entre els quals destaca la creu de Sant Nicolau, de l'argenter Bernat Lleopart (1435). Més ben documentada tenim la fase quatrecentista de les obres, en la qual consten diversos mestres d'obres, com Pere Perull (c. 1400–1410), que completà les voltes del transsepte i plantejà la continuació de les naus i les seves capelles, o Pere de Vall-llebrera, encarregat, des del 1423, de completar el gran campanar octogonal. Hi consten també els mestres Guillem Polo, el bretó Martí d'Ibar o Joan Barrufet, que el 1488 conclogué allò fonamental de l'edifici gòtic, al qual s'afegirien les grans capelles barroques del Santíssim Misteri (1630–1633) i dels Dolors (1724–1734). Pels seus problemes estructurals, a inicis del s. XIX calgué reconstruir tota la zona del peu del temple. L'església de Santa Maria té tres portes d'entrada: una de situada al peu, acabada al s. XIX; una altra situada després del creuer, que anomenem porta del Nord o de les Núvies —que és la utilitzada actualment—, i l'última, que és la porta d'accés al fossar, anomenada porta del Migdia (o porta de Sant Martí). En aquesta porta del Nord, trencant amb tota la seva estructura gòtica, s'hi construí un atri entre dos grans contraforts.

(Autor de la fotografia: Josep Salvany Blanch. Propietari de la còpia: Biblioteca de Catalunya.)

mínims, capelles laterals, arcs apuntats. Santa Magdalena, leprosos, fora vila, absis de pedra. Santa Maria, gòtic, temple ambiciós, magnífic espai interior, cor, velluts de gala, retaule–baldaquí, mare de Déu, orgue, trones de predicació, fidels. Portal de Sant Martí, transsepte amb braços absidats, sepulcres medievals, sud, antic fossar del temple, romànic, nervis de la volta. Sant Pere el Gros, planta circular, antiga, mur ensorrat, absidiola, lloses de pedra. Ajuntament, façana, mènsules, món del mercat, els cinc sentits, portes, balconada, presó. Arxiu Històric, carrer Major, Agustí Duran i Sanpere. Biblioteca Popular, llibres, setge de la ciutat, prestatges, taules. Casal Català, La Violeta. Muralles, Guerres Carlines, raval dels Caputxins i de les Verges, tambor, revoltes. Universitat, corona reial, Immaculada, escuts, pati, xemeneia, quarter, sales de ball, magatzems, seminari, cares grotesques, Paranimf, bombes, aixopluc, cúpula. Patrimoni.

[MTPC]

48

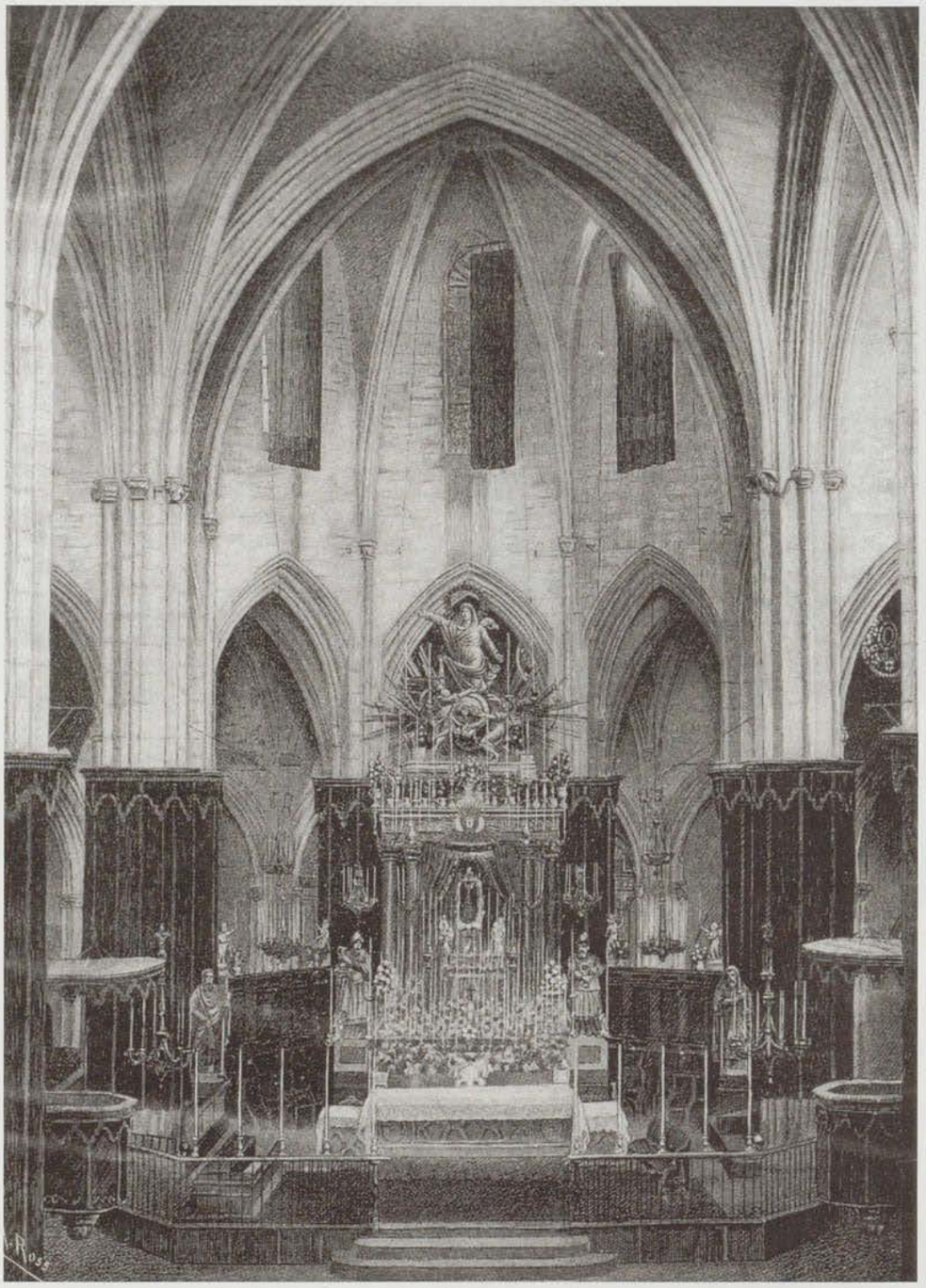

48

Parròquia de Santa Maria, 1891. Gravat del 1891, que mostra la zona del presbiteri i la capçalera, organitzada amb deambulatori voltat de vuit capelles radials, de Santa Maria. L'església parroquial de Santa Maria és una de les més elegants de l'extensa geografia del gòtic català. Fou concebuda com un temple ambiciós, de tres naus, d'aspecte catedralici. Aquest magnífic espai interior s'anà agençant amb diversos elements sumptuaris, des de sepulcres de mercaders com Berenguer de Castelltort o Ramon Serra el Vell fins a les vidrieres o els retaules. Un altre element, construït al s. XVIII i que tenia gran preeminència arquitectònica en l'espai, és el cor, dissenyat per l'escultor manresà Jaume Padró. La imatge mostra el temple «revestit» amb els seus vells de gala, la qual cosa indica algun tipus de celebració solemne. Al centre del presbiteri hi ha el retaule–baldaquí que aixoplugava la imatge romànica de la mare de Déu del Coll de les Savines. Aquest tipus de baldaquí barroc es popularitzà a partir del realitzat per Bernini a Sant Pere del Vaticà, al s. XVII, que tingué una gran influència posterior. A Catalunya destacava el baldaquí de l'altar major de Santa Maria del Mar, de la segona meitat del s. XVIII, que fou destruït durant la Guerra Civil i que tenia una certa semblança amb el de Cervera, que s'entreveu coronat per una representació de Maria assumpta. El de Cervera, l'any 1922, fou substituït per l'actual baldaquí neobizantí, que compleix la mateixa funció d'aixoplugar la bella talla de la marededéu.

(Autor del gravat: A. Ross. Propietari de la còpia: Diputació de Barcelona.)

49

Parròquia de Santa Maria, 6 de febrer del 1911. La parròquia de Santa Maria, engalanada amb els seus velluts per celebrar la solemne funció del Santíssim Misteri. Allò més important és l'antic retaule de l'altar major, coronat per la Verge assumpta —la marededéu del Coll de les Savines era en un lateral, al costat de l'orgue—; però crida l'atenció el cobriment dels finestrals del presbiteri i la posició lateral d'alguns seients, així com les cadires (que acostumaven a ser de propietat privada) que omplen la part central de la nau i, per tant, l'absència de bancs. A banda i banda hi havia les trones de predicació, a tocar dels pilars, des d'on la veu baixava fins als fidels amb tota claredat, sense necessitat d'usar amplificadors.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

50

Parròquia de Santa Maria. Retaule de Sant Nicolau, obra de l'escultor manresà Josep Sunyer i Raurell, una de les obres barroques més destacables dels altars existents a l'església de Santa Maria i que, com la majoria, fou cremat l'any 1936. L'obra fou contractada l'11 de desembre del 1730 per la confraria de Sant Nicolau, que agrupava els preveres de l'església de Santa Maria. Havia de tenir la figura de sant Nicolau al mig de la composició, flanquejat pels quatre pares de l'Església llatina: al primer pis, sant Gregori Magne (amb la tiara papal) i sant Ambròs (amb mitra de bisbe); al segon pis, sant Agustí (amb el cor en flames a la mà) i sant Jeroni, i coronava el conjunt la Immaculada Concepció acompanyada d'un parell d'àngels. L'obra s'havia de fer en el termini d'un any, abans del 6 de desembre del 1731, diada de Sant Nicolau. El preu fixat fou de set-centes cinquanta lliures, que s'havien de pagar en tres terminis; el contracte no fou completat i liquidat fins al 4 de març del 1734. Cal destacar la concepció arquitectònica del retaule, i la presència d'un parell d'atlants al pedestal.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

51

Parròquia de Santa Maria, 1918. Orgue de l'església parroquial de Santa Maria, que ocupava la capella central del creuer, pel costat de l'evangeli. L'evangeli és la part de l'esquerra de l'altar des de la posició dels fidels; la part dreta és la de l'epístola —reben aquesta denominació (evangeli i epístola) en funció del lloc on es llegeix l'un o l'altra. L'orgue desaparegué durant la revolta de l'estiu del 1936, juntament amb els retaules i mobiliari litúrgic, dels quals només restà el de Sant Andreu. Segons Llobet i Portella, la reconstrucció de l'orgue de l'església fou contractada l'any 1744 a Antoni Cases, orguener de Reus, per la quantitat de 1.307 lliures. L'any 1746, Maties de Segòvia, natural de l'Aragó, pintà la cadireta de l'orgue. L'orgue presenta treballs de fusteria de diferents èpoques: des de l'estètica neogòtica de la part superior, pròpia del s. XIX, fins a la part central —amb monstres mig humans i mig vegetals d'esquena a l'escut de Cervera— o la part baixa —amb dobles columnes estriades de tipus helicoïdal i les volutes que coronen la cadireta—, que mostren formes de mitjan s. XVII. De fet, sembla que a la segona meitat del s. XVII l'orgue havia estat reformat per l'escultor Francesc Puig, l'artífex de l'edifici de la Paeria. En la imatge s'hi entreveuen, també, els retaules de les capelles situades a banda i banda de l'orgue: el de Sant Andreu (a l'esquerra), que avui és l'únic retaule barroc conservat a Santa Maria, i el de Sant Ramon de Penyafort (a la dreta), del qual ja era el titular al s. XVIII i que ostentava el patronatge de la confraria de pellaires. El retaule fou construït per l'escultor targarí Josep Pujol. La capella de Sant Andreu és una de les poques capelles del temple que ha conservat la seva advocació antiga i original, i el sant figura a la clau de volta. La capella de Sant Ramon de Penyafort havia estat dedicada a santa Anna, sant Felip i sant Jaume, i també va ser coneguda com a capella dels Perdons. Actualment, està dedicada a la mare de Déu de Montserrat i a sant Jordi. La capella mig amagada per l'orgue havia estat dedicada a sant Esteve, a sant Josep i a la mare de Déu de Montserrat; actualment ho està a la Immaculada Concepció.

(Autor de la fotografia: Serra. Propietari de la còpia: Diputació de Barcelona.)

49

50

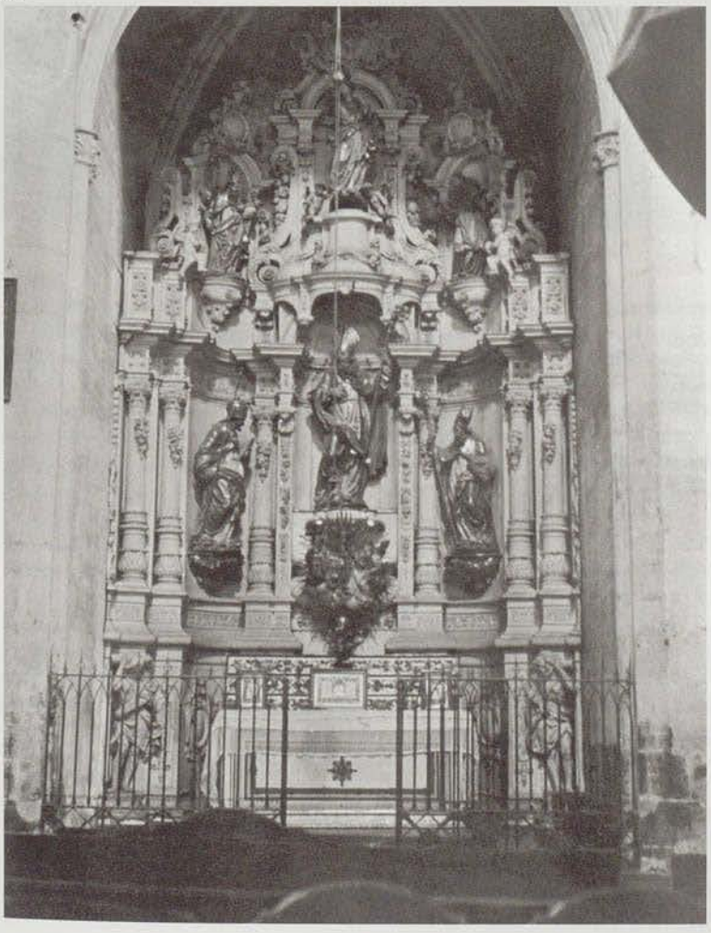

51

52

53

52

Portal de Sant Martí, vers el 1915. Portal de Sant Martí, que s'obre a la banda sud de l'església de Santa Maria i que comunica directament amb l'antic fossar del temple. És l'element més antic que conserva l'actual església, ja que devia formar part de l'edifici romànic anterior al gòtic, començat a bastir a inicis del s. XIV. Com que la parroquial cerverina apareix dedicada a sant Martí en els seus primers esments documentals, a la primera meitat del s. XI, i aquest és el sant que apareix representat al timpà del portal partint-se la capa amb el pobre, algun cop s'ha cregut que el portal ha de remuntar-se a aquell segle o a inicis del XII, ja que el 1133 la dedicació ja havia estat canviada per l'actual a santa Maria. Però aquesta possibilitat no s'adiu gens amb l'estil del portal, que obliga a remuntar-nos a una data ja dins el s. XIII, més d'acord amb l'organització, la decoració i la figuració del conjunt. De fet, l'antic culte principal es mantingué en una capella, tot i que desaparegué quan, a finals del s. XV, s'enllestí el nou edifici gòtic. No sabem per quin motiu es preservà el vell portal de tradició romànica al nou temple, en un sector bastit a inicis del s. XV, però és clar que l'element fou tornat a muntar, amb parts segurament renovades, com la gran llinda llisa, i encaixat de manera una mica forçada dins l'atri gòtic que el precedeix. Així, es pot veure com els nervis de la seva volta oculten part del guardapols de la porta, mentre que les seves mènsules en trepitgen les impostes, esculpides amb adorns geomètrics.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas, i ACSG.)

Església dels Dolors, 1918. Interior de l'església dels Dolors, adossada a l'església parroquial. La congregació dels Dolors havia estat fundada pel bisbe de Solsona Manuel de Alba el 29 de novembre del 1691 i, en un principi, els seus membres es reunien a la capella del Santíssim Misteri, fins que les nombroses donacions propiciaren la construcció d'una capella pròpia a partir del 1725. El projecte de la nova capella es degué a Francesc Soriano, enginyer i en aquells moments director de l'obra de la Universitat. La capella es beneí el 27 de març del 1734. Segons que explica Faust de Dalmases: *«En años sucesivos se construyó su espacioso camarín, que cobija, amén de los tres altares de la "Huida a Egipto", "Presentación del Niño Jesús en el templo" y "Santo Sepulcro" el artístico y piadoso grupo de la Dolorosa; el precioso retablo, modelo en su género; una cripta sepulcral para enterramiento de los congregantes difuntos, etc.»*. El retaule fou construït el 1780 segons el projecte de l'escultor Josep Julià. De línies classicistes, era un compendi d'arquitectura, escultura i pintura i la decoració interior de la capella es completava amb una sèrie de tapissos a banda i banda de la nau. A la fornícula central del retaule s'anaven alternant segons la litúrgia el grup escultòric de la pietat o la dolorosa sostenint Crist mort al peu de la creu —que és el que apareix en la imatge—, amb una tela pintada amb la mateixa representació temàtica. La pietat escultòrica representa, a més, la Verge Maria amb les set espases de dolor clavades al cor. Les congregacions dels Dolors distaven de ser confraries d'oficis o cultuals, com les del Roser, ja que estan relacionades amb gent més benestant i il·lustrada, amb gran part de l'estament eclesiàstic de la població, perquè era preceptiu que fossin preveres els qui ocupessin la major part dels càrrecs de direcció. En cas que hi hagués servites

54

55

a la població, la direcció de la congregació era al seu càrrec; però com que la presència de servites era poc habitual, la direcció passava llavors a mans dels preveres de l'església parroquial —la comunitat de preveres de Sant Nicolau celebrava els seus consells a la sagristia de la capella dels Dolors. El mobiliari litúrgic desaparegué durant la Guerra Civil i la capella passà a utilitzar-se com a magatzem. Actualment està cedida a la comunitat de cristians coptes de Cervera.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

54

Església dels Dolors, 1978. Església dels Dolors, bastida al costat meridional de Santa Maria, al s. XVIII. Tingué un paper important en la vida religiosa cerverina. A finals d'aquest mateix segle es convertí en una opció parroquial quan la part més occidental de la nau central de Santa Maria amenaçava ruïna. Era molt important, a principis del s. XX, la processó que des d'aquí sortia, en anys alterns, per Setmana Santa i que competia amb la de la Bona Mort de Sant Agustí. També impressionaven als fidels les figures a mida real que hi havia del pessebre. El retaule fou destruït durant la Guerra Civil. El 1939 s'abandonà definitivament com a lloc de culte, i es convertí en el magatzem dels «trastos» que la parròquia no necessitava, com creus, confessionaris... També fou utilitzada com a garatge per al cotxe d'algun capellà, fins que passà a ser magatzem de Caritas. Llavors patí un incendi que acabà de destrossar-ne l'interior. Actualment és utilitzada per la comunitat copta per tal de poder-hi realitzar els seus actes de culte. Estructuralment està concebuda com una espaiosa nau, coberta per trams de volta, en els quals els arcs descansen sobre petites mènsules. Tenia cripta i cambril (on es guardaven les imatges), a més d'uns tapissos pintats amb escenes de la mare de Déu, que ornamentaven les parets.

(Autors de la fotografia: Pep Oriol i Quim Granell. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

55

Casa de la marquesa de la Sisquella. Cúpula pintada de l'oratori de l'antiga casa de la marquesa de la Sisquella, que era probablement la capella o l'oratori particular més destacable a Cervera —malgrat que en tenim d'altres de notables, com el de la Casa Duran i Sanpere o el de la Casa Dalmases—, i que encara en conserva l'estructura. Es tracta d'un espai quadrangular, cobert per una falsa cúpula feta amb cintres de guix i encanyissat, amb els evangelistes pintats a les petxines. L'altar és de guix i està compost d'una estructura de tres cossos verticals separats per pilastres corínties, amb un entaulament rematat per un frontó triangular. A la part central de la composició hi manca el que devia ser una pintura sobre tela de l'advocació titular, flanquejada per dues fornícules que devien albergar sengles imatges. Els murs laterals estan coberts d'estucs que imiten plafons de marbre. El fet de posseir una capella o un oratori privat no tan sols resultava un signe evident de pietat de les classes benestants, sinó que, alhora, també era una mostra inqüestionable de prestigi i riquesa personal. La casa de la marquesa de la Sisquella fou ocupada per la clínica La Boreal Médica, i avui l'edifici és una residència particular.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

56

57

56

Vers el 1969. Obres de restauració de les façanes contigües de l'església de Sant Ignasi o de la Companyia (a l'esquerra de la imatge) i de la residència de les monges de la Sagrada Família (a la dreta). Es tracta de les façanes de dos edificis carregats d'història. Durant l'edat mitjana aquest espai estava ocupat per la casa delmera —recaptadora del delme, tribut anual cobrat per l'Església als camperols— i l'església de Sant Bernat, pertanyents al monestir de Santes Creus. Al s. XVII, aquest conjunt de Santes Creus passà a mans dels jesuïtes, els quals, després d'adquirir unes cases i uns horts veïns, construïren l'edifici que ara coneixem i que, per la part posterior, presenta una construcció d'un gran volum i de forma quadrada. Expulsats els jesuïtes d'Espanya el 1767, aquest edifici fou transformat en col·legi major universitari amb el nom de Real Colegio de San Carlos. Uns anys després de ser clausurada la Universitat de Cervera, el 1842, passà a ser Casa de la Misericòrdia o Casa de la Caritat, acollidora d'orfes pobres i d'infants desvalguts. L'església de Sant Ignasi, també dita de la Companyia —la Companyia de Jesús— fou convertida en l'Auditori Municipal el 1985. En una capella lateral s'hi venera la imatge de la mare de Déu de l'Incendi. A banda d'això, aquests espais foren testimonis de dues efemèrides històriques notables. El 1359, el rei Pere III el Cerimoniós hi celebrà la cort general de Catalunya, en el decurs de la qual els tres estaments, conjuntament amb el rei, prengueren els acords que serien el germen de la futura Diputació del General o Generalitat de Catalunya. I, d'altra banda, el 5 de març del 1469 el príncep Ferran d'Aragó i la princesa successora Isabel de Castella hi signaren els capítols matrimonials, que acabaren conduint a la unió dinàstica dels territoris de Castella i de la Corona d'Aragó.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: ACSG.)

57

Església de Sant Ignasi o Sant Bernat. Interior de l'antiga església jesuítica de Sant Ignasi o Sant Bernat, que es correspon amb l'espai de l'antiga casa delmera, on l'any 1359 es reuniren les Corts catalanes convocades per Pere III el Cerimoniós. El que es veu en la imatge correspon al temple construït a mitjan s. XVIII, en substitució d'una esglesiola antiga que, en origen, havia pertangut al Cister, fins que l'any 1646 Francesc de Sant Martí i d'Ausiàs March deixava a la Companyia de Jesús una petita capella amb una caseta al costat, amb la intenció que hi fundessin un col·legi. Fou l'anomenat col·legi de Sant Bernat fins a l'expulsió dels jesuïtes; llavors passà a ser el col·legi major «dels vuitanta» o Real Colegio de San Carlos, inaugurat l'any 1772 en honor al monarca Carles III. Abans de l'expulsió dels jesuïtes, l'església s'havia embellit amb la construcció d'una nova capella dedicada a la Immaculada, patrona de la Universitat i advocació molt venerada pels jesuïtes, però que més

58

tard es conegué amb el nom de la mare de Déu de l'Incendi, ja que acollia una petita imatge que havia sobreviscut a un incendi a la localitat argentina de Salta. La imatge ens mostra l'aspecte que tenia l'altar major de l'església abans de la seva destrucció durant la Guerra Civil. A banda i banda de l'altar major s'hi endevinen dues imatges que probablement feien referència a sants jesuítics, com podrien ser sant Ignasi (vestit de negre, a l'esquerra) i sant Francesc Xavier (a la dreta), que sol representar-se amb roquet o casulla. Actualment l'església està dessacralitzada i té la funció d'auditori municipal i d'espai polivalent.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

58

Església de Sant Agustí. El convent de Sant Agustí fou fundat el 1362 per Ramon Serra el Vell, la sepultura del qual podem admirar a l'interior de l'església parroquial de Santa Maria. Segons els testimonis de Cayetano Barraquer i Faust de Dalmases, l'església era d'una sola nau, sostinguda per arcs de diafragma i paral·lela al carrer Major, des d'on s'hi accedia mitjançant un portal d'arc de mig punt i adovellat, en el qual destacava l'escut dels Serra a la clau. A mitjan s. XVIII, sota el patrocini del cavaller Simó Grau d'Alinyar, s'hi construí una capella on s'instituí la congregació de la Bona Mort. Els seus membres es reunien a la capella amb la finalitat d'«*exercitarse en ben morir, en meditar sobre los assumptos y desenganys que en la mateixa congregació tenen per punt de meditació per assegurar sa ensenyansa una mort feliz y ditxosa*». Es tractava, doncs, de salvar-se d'una mort «*desastrada y repentina*». La nova església del convent, construïda durant l'últim terç del s. XIX, és obra dels artífexs locals Manuel Minguell i Francesc Borbonet, tot i que també hi intervingueren els fusters Fàbregas i Josep Orobitg. Faust de Dalmases explica d'aquest nou edifici: «*Se partió de un plan y se cumplió en todas sus partes: el ábside heptagonal, con esbeltísimos ventanales, muy visibles todos por la especial configuración de las bóvedas, resulta bellísimo; el crucero grandioso; las cuatro capillas de la nave, aunque poco profundas, elevadas y de buen corte; la del Smo. Sacramento, emplazada al extremo del crucero, lado del evangelio, apropiada a su objeto; los pilares, arcos, nervios y capiteles, construidos con cemento y ladrillo —idea del señor Borbonet— a una solidez increíble aúnan la circunstancia de producir la ilusión de ser de piedra gracias al color y a verse sus junturas*». Del seu interior, avui dia, en podríem destacar, efectivament, la capçalera, amb les pintures, en una disposició diferent de l'original, realitzades pel pintor d'origen cubà Antonio Béjar, que també decorà l'oratori de la veïna Casa Duran. El mateix Duran i Sanpere es féu ressò de l'estada a Cervera d'Antonio Béjar, després de perdre la seva esposa durant una travessia marítima. Acabada la seva etapa cerverina, Béjar se n'anà a Madrid, on esdevingué un apreciadíssim retratista en els cercles pròxims a la cort.

(Propietari de la còpia: Joan Naboa.)

59

59

Convent de Sant Agustí. Claustre del convent de Sant Agustí (situat al carrer Major, núm. 106), amb dues novícies de la congregació de les germanes del Cor de Maria, el dia de la seva celebració dels vots perpetus —pobresa, castedat i obediència. Malgrat que la fundació del convent data del s. XIV, l'edifici actual respon en línies generals a la gran reconstrucció del s. XIX, quan se'n construí la nova església i aquest claustre, també d'aparença i esperit neogòtic. La galeria d'arcs apuntats no és de pedra, sinó que està feta de maó, un material més senzill, que serà molt utilitzat en l'arquitectura historicista del s. XIX. El neogòtic té altres exemples interessants a les comarques ponentines, com l'església de Sant Joan i l'edifici del Rectorat de la Universitat de Lleida (l'antic Seminari), o l'antic convent de Mas d'en Colom, a Tàrrega.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

60

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), primers anys del 1900. Entrada de l'aigua durant la Festa de Sant Magí. A banda d'aquesta celebració, la imatge mostra una de les millors vistes de la capella de Santa Anna, de la qual es té poca informació històrica. Faust de Dalmases assenyala sobre aquesta capella que «*es pobre y pequeña. Vino al suelo durante la guerra de Sucesión, y fue luego reedificada a expensas de la ciudad, cuyo escudo trae, y de los vecinos de aquel barrio, que cuidan asimismo de la fiesta de la Santa, único día en que hoy se abre, pues, extinguidas sus rentas, no tiene, cual antes, misa cotidiana*». Certament, la capella de Santa Anna presentava l'escut d'armes de la ciutat de Cervera, per damunt de l'òcul, tal com pot observar-se en la imatge. Aquesta capella, enderrocada i alçada de nou, fou definitivament derruïda l'any 1946.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

60

61

61

Església de Sant Antoni, 1918. Església de Sant Antoni, construïda als afores de la vila medieval i vinculada des dels inicis a l'hospital fundat pels antonians al s. XIII per assistir als malalts del «mal del foc» —malaltia provocada pel consum de farines contaminades per fongs que afectaven el sègol i altres cereals, el símptoma inicial de la qual era una sensació de fred intens que després esdevenia cremor aguda, en cames o braços. Tot i conservar força restes de l'església gòtica consagrada el 1374, el seu aspecte actual és el resultat de renovacions posteriors. Extingit l'orde antonià al s. XVIII, el 1738 els administradors del Sant Crist es feren càrrec del temple, que mantingué la dedicació originària, malgrat que la seva principal devoció era la imatge del Sant Crist, que el 1787 fou instal·lat a l'altar major. En aquesta època l'edifici fou reformat i dotat d'una nova façana barroca, que ostenta al capdamunt la data de la seva conclusió, el 1787. En una de les cariàtides que flanquegen el portal, en canvi, hi ha inscrit l'any 1598, cosa que ha fet pensar que es tracta d'elements procedents del retaule que aleshores es feia per a l'altar major de Santa Maria. Damunt del portal, un relleu evoca la llegenda dels pelegrins angèlics que esculpiren el crucifix i el deixaren a la cambra de l'hospital cerverí que els havia acollit. La fotografia mostra, a més, les edificacions adossades a l'edifici, ara enderrocades, i també el coronament classicista del campanar, avui desaparegut. Correspon a l'obra refeta el 1874, després que l'acabament de la torre, contractat el 1563, fos enderrocat el 1873 per ordre de les autoritats militars, que temien que la seva alçària fos usada per assetjar l'edifici de la Universitat, darrer baluard en cas d'ocupació de Cervera per les tropes carlines.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

62

63

62

Església de Sant Antoni. Interior de la nau de l'església de l'antiga comanda de Sant Antoni, nascuda a l'exterior de la vila medieval, vinculada a l'hospital que els antonians fundaren a principis del s. XIII, l'any 1217, en relació amb una epidèmia soferta a la ciutat, per assistir els malalts del «mal del foc». La comanda de Sant Antoni entrà en crisi ja al s. XV, però no fou fins a l'any 1738 que hi hagué un repartiment de béns dels antonians, i mentre les rendes eren absorbides per l'Hospital de Castelltort, el règim de l'església quedava en mans dels capitans de l'administració del Sant Crist, que es feren càrrec del temple i instal·laren la imatge gòtica del crucificat —llegendàriament construïda per dos àngels pelegrins— a l'altar major; a començaments del s. XIX s'hi bastí un cambril. L'església de Sant Antoni patí una vicissitud notable a finals del s. XIX, quan, amb motiu de la Tercera Guerra Carlina, l'any 1873, fou enderrocat el campanar de torre, del qual només resta avui la base i la memòria gràfica en dibuixos i gravats anteriors a la desfeta. Al fons de la nau hi ha el retaule, construït per allotjar la bellíssima talla gòtica del Sant Crist, tot i que en la imatge la talla queda oculta per un llenç pintat —hem de suposar que amb la mateixa imatge del Sant Crist o fins i tot en al·lusió al miracle de la seva construcció. A la part superior hi ha una petita fornícula que acull la imatge de sant Antoni Abat, titular de l'església de l'antiga comanda. El retaule es completa amb la figura superior del Pare etern, flanquejada per àngels, un dels quals mostra la Verònica amb la faç de Crist. Dos sants mitrats apareixen a banda i banda del retaule. Malgrat les reformes del s. XVIII i del XIX, algunes capelles del temple mantenen la seva estructura gòtica, amb els senyals heràldics dels benefactors de l'antic establiment hospitalari.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

63

Sant Francesc de Paula, 1905 (?). Façana de l'església de Sant Francesc de Paula —que el 1937 fou enderrocada, juntament amb les construccions annexes—, amb un claustre. Es trobava situada on actualment hi ha el Casal Parroquial, prop de la Universitat, que en la imatge s'endevina al fons, al carrer de la Universitat (actualment, carrer del Canceller Dou). Aquesta era en realitat l'església del primer edifici de l'Hospital Berenguer de Castelltort, fundat amb les deixes de Berenguer de Castelltort, mort el 1392, i construït a inicis del s. XV, sota la direcció del mestre d'obres Pere Areny. El 1464 els franciscans s'instal·laren també al nou edifici de l'Hospital; per tant, l'Hospital acabà buscant una nova seu. Arran de la dissolució dels franciscans conventuals el 1567, l'edifici romangué vacant fins que els mínims l'ocuparen des del 1591 fins al 1835. Ells li conferiren la dedicació a sant Francesc de Paula, que ha esdevingut el nom habitual de l'edifici, el qual també allotjaria provisionalment la Universitat des del 1716 fins al 1740, any en què entrà en ús la nova seu. A la façana lateral hi havia un portal de mig punt i una rosassa tapiats. En la imatge s'hi aprecia la simplicitat de la façana, de la qual destaquen només el portal i la finestra gòtics i, entre tots dos, una fornícula posterior amb una imatge no identificada. També l'espadanya era un afegit, segurament del s. XVII o XVIII.

(Autor de la fotografia: Agustí Duran i Sanpere. Propietari de la còpia: ACSG.)

64

64

Església dels Mínims de Sant Francesc de Paula. Interior d'un temple cerverí ja inexistent, l'església del convent de Mínims de Sant Francesc de Paula, que estava situat al lloc que avui ocupa el Casal Parroquial. L'edifici tingué funcions diverses des de la seva fundació, cap a finals del s. XIV. Així, des del 1389 fins a mitjan s. XV allotjà l'hospital fundat per Berenguer de Castelltort. Després de la guerra amb Joan II, s'hi establiren els frares franciscans, ja que el convent situat al peu del camí Ral havia quedat destruït. Quan aquests pogueren tornar al seu convent després de la reconstrucció, l'any 1567, hi arribaren els frares mínims de Sant Francesc de Paula, que hi restaren fins a l'any 1835, coincidint amb la desamortització de Mendizábal. També fou la seu provisional de la Universitat entre el 1716 i el 1740, mentre es duien a terme les obres del magne edifici. Durant aquesta època s'hi realitzaren algunes reformes, a càrrec de Francesc Soriano, l'arquitecte que llavors dirigia les obres de la Universitat. La imatge mostra l'interior del temple, d'aspecte híbrid, amb capelles laterals obertes mitjançant arcs apuntats que contrastaven amb el barroquisme de la gran petxina de l'absis —evidència de les successives modificacions que es dugueren a terme en aquest edifici. El retaule major, flanquejat per dues portes que devien ser l'accés a la sagristia i a altres dependències, és una estructura bàsicament arquitectònica, de factura setcentista, amb la imatge central ubicada en una fornícula amb el perfil característic d'un marc d'alcova i les imatges de dos sants amb l'hàbit franciscà —parlem de l'església dels Framenors. A la zona del sagrari s'hi endevina la presència d'una petita imatge nimbada, que podríem identificar vagament com una maredeu, i a la part superior del retaule, un quadre amb la representació de l'arcàngel sant Miquel.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

65

65

Hospital Berenguer de Castelltort (carrer de l'Hospital, núm. 8), vers el 1950. Pati anomenat dels Pelegrins, dins de l'Hospital Berenguer de Castelltort, en clara al·lusió als viatgers que sovintejaven el tram català del camí de Sant Jaume, al seu pas per Cervera, molt transitat fins al s. XVIII, seguint un culte que es remuntava al s. IX. La tradició hospitalera a la ciutat arrenca ja el 1111, quan s'hi establí la primera casa d'hospitalers fundada a Catalunya, a la qual s'afegí una comanda antoniana a començaments del s. XIII i, encara, el 1325, l'hospital de pelegrins fundat per Joan de l'Hospital i la seva esposa Ermesinda. Un cop extingit l'orde dels antonians, ja al s. XVIII, els béns de l'hospital van passar al de Castelltort. El primigeni edifici hospitaler medieval ocupava part de l'espai propi i adjacent al de l'actual Casal Parroquial; duia el nom del seu fundador, un mercader i ciutadà barceloní establert a Cervera, que l'any 1389, per disposició testamentària, donà els seus béns per fundar un hospital al servei de pobres i malalts. Avui se'n pot admirar el sepulcre historiat al deambulatori de l'església de Santa Maria. La documentació administrativa de la institució testimonia que, al s. XV, s'hi van acollir, a més dels peninsulars, transeünts de procedència força llunyana: gascons, borgonyons, bretons, provençals, rossellonesos, alemanys, italians, sicilians, escocesos i, fins i tot, algun viatger de Constantinoble. En aquell moment Cervera disposava d'una notable xarxa assistencial (hospitals d'en Calp, de Santa Maria del Miracle, del Corral, de les Onze Mil Verges, el de Sant Antoni i el de prop del monestir dels Framenors). L'emplaçament de l'Hospital de Castelltort ha variat al llarg del temps fins a l'actual —que es correspon amb el de la imatge—, inaugurat l'any 1733. El pati recorda els de la Universitat, però de dimensions més petites. Hi ha aspectes que són semblants: la cisterna central, la composició de les façanes interiors i el porxo amb el mateix tipus de pilar i arcada. El projecte fou realitzat per l'enginyer Francesc Soriano, el qual també, anys abans (1729), projectà uns nous plànols per a la Universitat. En la imatge s'hi identifica la mare Margarita Fargas Alavedra, superiora general de les cordimarianes.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

66

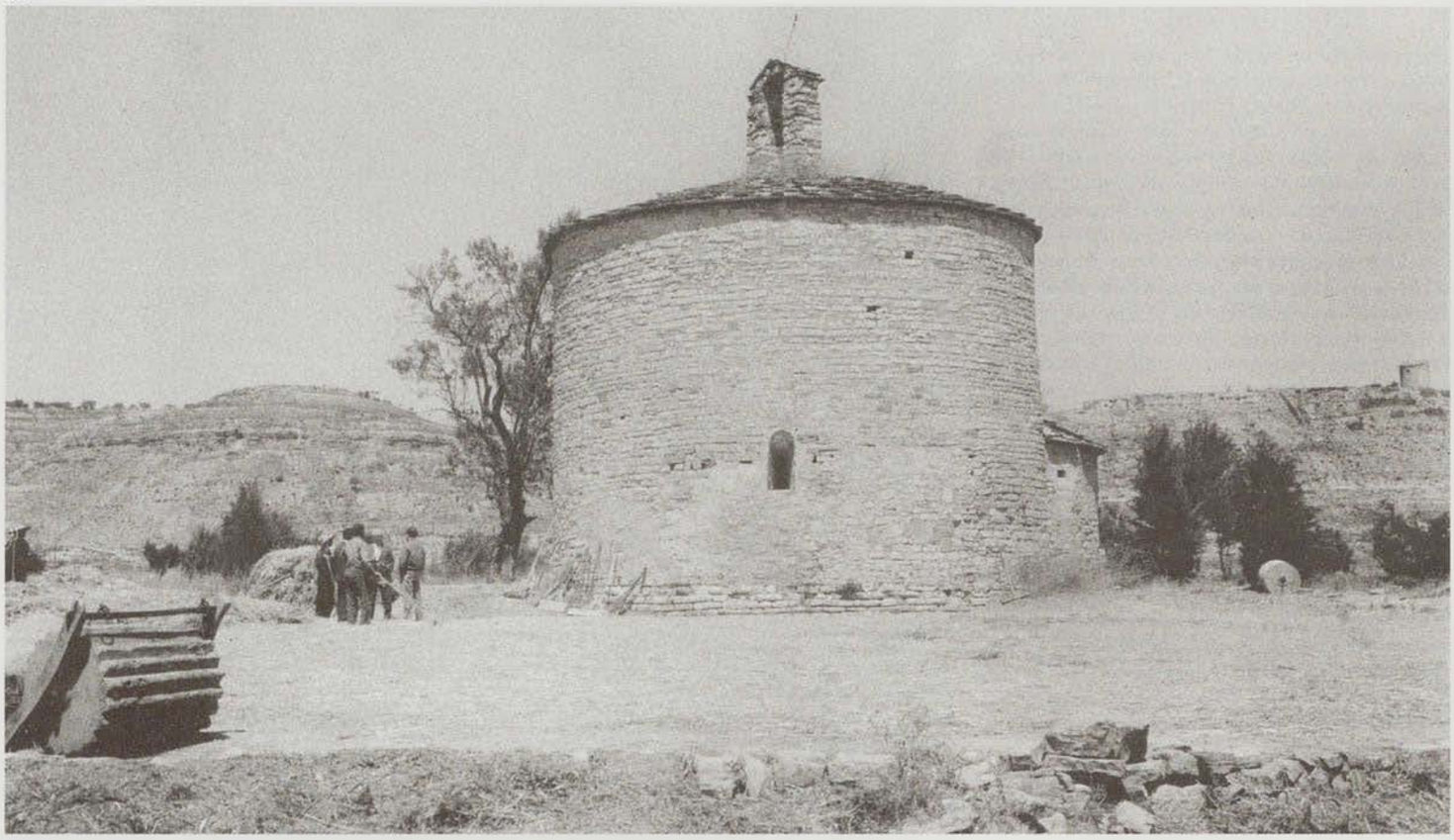

67

66 / 67

Sant Pere el Gros. Imatge panoràmica de l'església romànica de Sant Pere el Gros. La construcció, malgrat la seva modèstia, és un edifici singular, tant en el panorama català com en l'estrictament cerverí. Així, en el conjunt de l'arquitectura catalana, forma part del grup restringit dels edificis de planta circular, un tipus força rar, del qual es conserven només una desena de casos, sempre de dimensions reduïdes. En la història de Cervera, Sant Pere en sobresurt com la construcció més antiga que es manté dempeus, ja que el seu origen es remunta al s. XI. És possible que el temple ja fos construït quan, el 1072, apareix esmentat per primer cop; poc després, el 1081, passaria a dependre del monestir de Ripoll, que hi establí un priorat benedictí. L'església i la seva torre formaven part indissociable d'un conjunt monàstic que completaven dues unitats més: la casa o monestir i el molí amb la seva bassa (molí del Grau), el qual funcionà fins que la industrialització del s. XIX acabà imposant-se. Precisament, la necessitat de garantir el funcionament del molí i, per tant, l'abastiment de pa en el context de la guerra civil catalana (1462–1472) en justificaren la fortificació en aquell moment. També ha estat possible datar amb força aproximació el declivi del conjunt (iniciat ja el 1380 i certificat plenament el 1415) i la seva pertinença a Ripoll fins a l'exclaustració del 1835 (des del s. XVI sota l'administració de priors comendataris). S'ha pogut determinar també l'abast dels dominis del priorat, que s'estenien per les terres de les actuals comarques de la Segarra, l'Urgell i la Noguera, incloent-hi possessions esparses al Vallès i al Penedès. La darrera intervenció arqueològica (abril–maig del 2010) permeté posar al descobert la planta del monestir (amb la localització del celler i la probable base de la torre annexa a l'església), però ha mantingut encara la incògnita sobre l'existència del claustre, contra allò que afirma només i exclusivament la documentació del s. XVIII. També ha evidenciat l'existència de nombrosos i indiscriminats enterraments força superficials, afavorits sens dubte per l'apartada situació del conjunt, més enllà de la muralla, i al peu de l'antic camí Reial que unia Barcelona i Lleida. Ambdues circumstàncies l'han fet, de sempre, un lloc idoni per sepultar-hi empestats i passavolants, alguns dels quals eren pelegrins d'aquest tram català del camí de Sant Jaume.

(Propietari de la còpia: Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, SCCM.)

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

68

Església de Sant Domènec, vers el 1920. A partir de la donació que Jaume II els féu de terres properes

68

69

al Castell reial, el 1318 els frares dominics s'installaren a Cervera, no gaire lluny del centre urbà. Al llarg dels segles XIV i XV bastiren el temple gòtic que, malgrat els afegits, les transformacions i les destruccions, ha sobreviscut fins avui, el qual podem veure després d'una restauració recent. La part més antiga és la nau única, coberta amb teulada plana de fusta sostinguda sobre arcs diafragma de pedra, una estructura simple i clara, característica de les primeres construccions mendicants. Això permetria pensar que fou començada ja a la primera meitat del segle XIV, i que degué ser a la segona meitat quan s'hi afegiren capelles laterals edificades sota patrocini privat, mentre que la capçalera amb absis poligonal i volta de sis nervis, de motllurat més complex, hi fou afegida el 1434. Al segle XVIII la coberta original fou ocultada sota unes voltes de rajol ara desaparegudes, i el conjunt fou ampliat afegint-hi les capelles barroques del Roser i de Sant Tomàs. Tot i el saqueig durant la guerra del Francès, les fotos de començaments del segle XX testimonien que el temple conservava encara la integritat física i un bon nombre d'elements de mobiliari, com teles, imatges, retaules i l'estructura d'un orgue barroc, obres desaparegudes i pràcticament desconegudes fins ara.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

69

Santa Magdalena. Església de Santa Magdalena en un entorn menys arbrat que ara, en un punt on el terreny fa un desnivell que potser hi és des de la construcció de l'edifici. Era l'església d'un hospital que existia ja al s. XIII, segurament destinat a leprosos, motiu pel qual fou establert fora vila, arran de l'antic camí de Tàrrega (visible en la imatge). Gràcies a una deixa testamentària del mercader Joan Llop l'edifici original fou completament reconstruït a partir del 1377, moment en el qual cal datar l'actual construcció gòtica, que segurament mai no fou acabada del tot. Només la capçalera es cobrí amb un absis de pedra (a l'esquerra de la fotografia), però les voltes previstes per a la nau foren substituïdes per arcs diafragma, de construcció més ràpida i barata, sobre els quals es repenjava la teulada, que la foto mostra molt malmesa i que avui ja no existeix. Tot i que els murs perimetrals semblen interromputs abans del seu coronament, sí que se n'executà la senzilla portada. A la llinda hi ha els escuts del rei i de Cervera. De la imatge de santa Magdalena del timpà, Agustí Duran i Sanpere en recollí el cap trencat, ara al museu cerverí. No tingué la prudència d'endur-se la resta de l'escultura, que atribuí al mestre Jordi de Déu i als anys 1377–1380, ja que als anys seixanta fou robada sense que s'hagi tornat a saber res del lloc on pot ser ara.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

70

Capella dels Pares Claretians (al Cementiri). L'antiga capella del Cementiri estava situada al final del corredor central, a la paret del fons. Fou enderrocada l'any 1937, quan es realitzà una gran ampliació del Cementiri vell. En aquest nou espai s'hi construí, per subscripció popular, el panteó dels pares dels Missioners de l'Immaculat Cor de Maria, els claretians assassinats a Cervera durant la Guerra Civil. El trasllat en deu taüts de les despulles dels quaranta-un claretians assassinats durant la Guerra Civil es realitzà el 10 de novembre del 1940. Prèviament es dugué a terme un funeral oficial a la Parròquia. Els cossos havien estat exhumats al Mas Claret, a Cervera, a Castellfollit de Riubregós, a Sant Martí de Tous i a Cubells, i dipositats, en un primer moment, al Mas Claret. L'arquitecte d'aquest nou edifici de línies neoromàniques fou Joaquim Vilaseca Rivera, arquitecte municipal de Cervera en aquella època. Vinculat al noucentisme, va ser el cap d'arquitectes de l'Agrupació d'Edificis Municipals de l'Ajuntament de Barcelona, on intervingué en la restauració de la Casa de la Ciutat i en la del barri Gòtic, així com en la conversió de les Drassanes en Museu Marítim. També intervingué en les obres d'adaptació de l'antic Hospital de la Santa Creu en institucions de cultura i projectà i dirigí l'obra dels porxos del palau Moja, a les Rambles. En col·laboració amb el gran arquitecte noucentista Adolf Florensa, intervingué en la restauració del palau de la Virreina, en el projecte de l'Escola de Nàutica i en els monuments de la Victòria i dels Caiguts.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

70

71

72

73

71

Convent de Sant Francesc. Claustre del convent de Sant Francesc. Es tracta d'un dels edificis més antics i arquitectònicament més notables de Cervera. Fou fundat pels franciscans al s. XIII i, malgrat els greus desperfectes soferts pel conjunt abans i després del setge que Cervera patí el 1465–1466, durant la guerra civil del s. XV, el temple actual conserva importants vestigis datables en la fase inicial de la vida del convent, especialment a la zona de la capçalera. La nau i les seves voltes foren refetes cap al 1420–1425, quan, després de seixanta anys d'abandonament, s'hi reprengué la vida conventual, que ja no s'interrompria fins a l'exclaustració del 1835. Les dues incorporacions arquitectòniques més destacables de l'època moderna són la capella de Sant Antoni, afegida al costat nord al s. XVIII, i el claustre classicista adossat al temple per la banda contrària, al qual correspon la imatge. És una obra de grans dimensions, organitzada mitjançant dos pisos que s'obrien al pati a través de sèries d'arcs de mig punt, tapiats en bona part almenys des del s. XIX. Tot i la cronologia incerta d'aquest claustre, d'estudi complicat ateses les seves condicions actuals, els pilars de planta quadrada i els particulars capitells amb motllures esglaonades semblen indicar una datació vers les darreries del s. XVI o ja dins el XVII, tot i que la manca d'estudis precisos impedeixen ser gaire terminants en aquesta qüestió.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

72

Convent de Sant Francesc, 1915. Claustre del convent de Sant Francesc. Mentre que l'església del convent de Sant Francesc ha pogut conservar la seva dedicació al culte, encara que es redueixi a una missa anual, i s'ha mantingut físicament en unes condicions acceptables gràcies a la discreta tutela del gremi de paletes, no succeeix el mateix amb el claustre adjacent al temple i les dependències que l'envolten. Des que passà a mans privades, a partir de la desamortització del s. XIX, aquest sector ha estat segregat de l'antic conjunt i emprat com a part d'una explotació agrícola. Això no ha afavorit gens ni el coneixement d'aquesta part del monument, amb un accés molt restringit, ni la preservació dels seus valors arquitectònics. No s'han publicat enlloc fotografies recents del claustre, i això confereix més interès a les antigues, que mostren que ja a les darreries del s. XIX i inicis del XX una part important de les seves galeries eren tapiades. Se'n conservava, però, el perímetre complet dels dos pisos, així com les cobertes i, com es veu en la imatge, també els paviments del pis alt. Des d'aleshores el conjunt ha patit una progressiva degradació que no sembla haver-se aturat encara.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas, i ACSG.)

73

Convent de Sant Francesc. Interior de l'església del convent de Sant Francesc. Conta la tradició que el convent havia estat fundat pel mateix Francesc d'Assís, al s. XIII, damunt d'una antiga capella dedicada a sant Nicolau, durant un dels seus viatges a la Península a començaments del s. XIII. No resten notícies documentals del convent durant aquests anys; les primeres daten del 1235, en el testament de Joan de l'Hospital i la seva dona Ermesinda, que deixen dotze diners *«et operi Sancti Francisci vel Fratibus Minoribus duodecim denarios»*. Les obres, però, començaren l'any 1245, aprofitant una donació de terrenys realitzada pel rei Jaume I. Les donacions reials també se succeïren durant el s. XIII i el XIV, des d'Alfons el Liberal fins a Pere el Cerimoniós. De fet, la consciència cerverina sobre la fundació del convent per part del mateix sant Francesc ja estava ben arrelada en aquella època, perquè aquest és un dels principals arguments que s'esgrimiren quan a finals del s. XV se sol·licità ajuda al llavors papa Alexandre XVI, el valencià Roderic de Borja, per tal de poder reconstruir el convent, que havia estat destruït durant la guerra amb Joan II, l'any 1465. La resposta del pontífex fou afirmativa i la reconstrucció es dugué a terme en gran part pel mestre d'obres Joan Barrufet, el mateix que l'any 1485 signà el contracte de l'obra del castell de Montcortès, que també havia treballat a l'església parroquial. Part de les obres s'efectuaren en el decurs del s. XVI, tal com ho posa de manifest la butlla papal de Lleó X de l'any 1521, que concedia indulgències a qui ajudés *«in opus reparationis domorum ordinis mendicatorum»* de Cervera. Precisament el claustre, probablement la culminació més tardana d'aquesta reconstrucció, podem situar-lo ja a començaments del s. XVII. Amb l'erecció de la Universitat al s. XVIII, el convent franciscà s'introduí dins l'ambient universitari i als franciscans se'ls donaren dues càtedres: una de teologia i una de filosofia. El convent tenia, el 1716, catorze frares, que cap a finals del s. XVIII ja eren una trentena. En el cens de Floridablanca del 1787 n'hi apuntaren trenta-dos en total: vint-i-tres professors, tres llecs, dos donats, dos criats i dos nens. Segons Andreu de Massot, l'esmentat convent tenia, el 1789, *«una huerta muy grande, que da el abasto de hortalizas, frutas y de algunas legumbres a toda la Comunidad [...]»*. Durant aquest període de bonança del s. XVIII es construí la gran capella dedicada a un altre eminent sant franciscà: sant Antoni de Pàdua. Amb la desamortització del 1835, el convent passà a mans privades i es convertí en fàbrica de cotó; posteriorment acabà esdevenint, fins no fa gaires anys, fins i tot una granja. La part del convent roman avui abandonada. L'església es mantingué oberta al culte, i en la imatge encara hi apareix el retaule major, que es perdé durant la Guerra Civil, l'any 1936. Avui en dia encara s'hi celebra culte anual el dia de la festivitat de Sant Antoni de Pàdua, el 13 de juny.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

74 / 75

Creu dels Orenets, dècada del 1950. Creu dels Orenets, situada a l'antic camí de la Creu dels Orenets (avui, avinguda del Mil·lenari de Catalunya). Als voltants dels pobles, la majoria de camins eren fitats per creus de pedra que indicaven els límits parroquials o dels termes de les poblacions. Plantades dalt d'una graonada, presentaven formes molt distintes segons l'època de la seva construcció i les possibilitats econòmiques de qui les finançava —les parròquies o algun fidel generós. Cervera tingué diverses creus assenyaladores dels camins que hi duien, com la creu del Camí de Castellnou, la de les Oluges, la del Coll d'en Fica (prop de l'actual carrer de Montoliu) o la creu de Santa Magdalena (prop del Torrent). Malauradament, el pas temps i, especialment, la guerra del 1936, les ha fet desaparèixer. Fins a nosaltres ha arribat la creu dels Orenets. Prèviament, el 1437, ja n'existia una amb aquest mateix nom. Posteriorment, el 1692, l'escultor Francesc Puig la féu de nou. L'any 1970, fou traslladada a l'entrada de Cervera, venint de Lleida per la carretera N-II. Es considerava que ubicar-la allà tenia més sentit, atès que determinava l'entrada a la ciutat, que de fet era des de sempre una de les funcions d'aquestes creus. La creu presenta elements altament decoratius, sobretot en els braços, i al peu hi ha l'escut de la vila. Actualment és a prop del parc de bombers, és a dir, molt pròxima al lloc on era abans del seu trasllat, l'any 1970. En la imatge hi apareixen les germanes Àgata (la gran) i M. del Camí Alegre Batlle.

(Autor de la fotografia: Joan Alegre. Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietari de la còpia: Joan Salat.)

74

75

76

76

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), 1912. Façana de l'Ajuntament, de la qual destaquen les mènsules que sostenen els balcons i miren cap a la plaça. Les mènsules del balcó de la dreta evoquen el món del mercat; les del balcó central, els cinc sentits. Al s. XVIII, sota la direcció de Jaume Padró, s'afegiren a la Paeria les dues portes de l'esquerra i la tercera balconada. Com a conseqüència d'aquesta ampliació de l'edifici, per allotjar-hi la presó, aquestes terceres mènsules simbolitzaren personatges relacionats amb aquest ús. D'altra banda, l'autor de la fotografia, Josep Salvany Blanch (Martorell, 1866 – Barcelona, 1929), era un metge oculista que exercí al carrer de Pelai de Barcelona. A part de la seva professió, la seva activitat principal fou la fotografia i l'excursionisme científic. Fou membre del Centre Excursionista de Catalunya des del 1905. El seu fons d'imatges consta de deu mil fotografies en clixés positius i negatius, la majoria de vidre, datades entre el 1911 i el 1926. Es tenen indicis que aquesta documentació gràfica entrà a la Biblioteca de Catalunya durant la Guerra Civil espanyola. El seu contingut és el següent: Catalunya en general, en especial Barcelona i l'entorn de Martorell; les Illes Balears; alguna població espanyola; països europeus; Egipte; Terra Santa, i alguna ciutat dels Estats Units. Salvany captà els paisatges, la crònica social del seu temps, el retrat, els parcs i els jardins, els museus, els monuments i, d'una manera especial, tot allò relacionat amb la cultura i les tradicions populars, l'arquitectura religiosa, les creus de terme i les peces d'art en general.

(Autor de la fotografia: Josep Salvany Blanch. Propietari de la còpia: Biblioteca de Catalunya.)

77

Paeria, entre el 1910 i el 1920. Fragment de la façana de la Paeria, a començaments del s. XX, quan moltes parts de l'edifici mostraven reformes sense cap interès. El portal visible en la imatge, a través del qual s'endevina aquest estat degradat dels interiors, és el que actualment ocupa el centre de la façana, després de l'ampliació del conjunt, executada el 1780. En el disseny original de Francesc Puig, del 1682, era el portal lateral del costat esquerre, igual que la balconada del seu damunt. El conjunt de cinc grans mènsules esculpides que la sostenen són, sens dubte, l'element que més en crida l'atenció. Tot i no ser una obra mestra de l'escultura del seu temps, resulta una sèrie figurativa d'un atractiu especial gràcies al to popular de les seves formes i, especialment, de la seva temàtica insòlita, arrelada segurament en tradicions orals difícils d'interpretar. Duran i Sanpere en féu una proposta de lectura a partir dels tipus i de les activitats propis del mercat, que tradicionalment tenia lloc a la plaça del davant. A aquesta balconada, esdevinguda central, li correspondria la representació dels cinc sentits: a la dreta, l'home amb ulleres seria la vista, i el següent, que s'assenyala l'orella, l'oïda. La vella de la mènsula central que es toca l'espatlla amb la mà podria ser el tacte, i l'home que, al seu costat, es posa l'índex sobre el nas deu referir-se a l'olfacte. El darrer element, un home que s'agafa la barba amb les dues mans, ha estat interpretat com el tacte; però si l'assignem a la vella adolorida, el gust podria correspondre a aquest home, que s'enretira la barba per mostrar la boca a punt d'obrir-se.

(Autor de la fotografia: Thomas. Propietari de la còpia: IEFC.)

78

Biblioteca Popular, 1933. Fusters locals —possiblement, el qui apareix de cara era el fuster Pedrós— fent el mobiliari de la Biblioteca Popular de Cervera. A finals del 1932 es resolgué el concurs que la Generalitat havia convocat entre les poblacions de Catalunya per crear les primeres biblioteques populars públiques. Cervera fou una de les poques poblacions que guanyà el concurs, fins i tot per davant de ciutats molt més importants. Els ajuntaments candidats

havien d'oferir un espai digne, propi, lluminós i amb aigua i calefacció. Cervera presentà la candidatura de l'espai ocupat per la Fundación Martínez, de titularitat municipal, on ja hi havia l'arxiu municipal. L'Ajuntament assumia les despeses d'aigua, llum i neteja, i la Generalitat es feia càrrec del mobiliari, del personal i dels llibres, amb un lot fundacional inicial de 2.200 volums; a aquest lot s'hi afegí aviat la biblioteca auxiliar de l'arxiu. També hi havia una bona col·lecció de revistes en català, castellà, francès i anglès. El fons de llibres anà creixent fins que s'aturà en sec el 1938. La biblioteca fou inaugurada el 6 de febrer del 1934, i l'any 1935 ja disposava de dues biblioteques filials: la de Jorba i la de Cabdella. Els prestatges i el taulell —que encara conté el buró per a les fitxes de lectors i de préstec— s'havien de fer segons la normativa. En la imatge s'hi veuen les singulars taules, que anirien amb cadires de cuir de Solsona, i al fons, el revister; el terra també era de fusta.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

77

79

Biblioteca Popular, 1934. Sala de lectura de la Biblioteca Popular de Cervera, inaugurada el 6 de febrer del 1934, al començament del carrer Major. Els llibres estaven distribuïts segons la classificació decimal dissenyada per Jordi Rubió i Balaguer, cap de la central de biblioteques populars de la Generalitat, per a les biblioteques catalanes, seguint el model anglosaxó. També era d'inspiració nord-americana el model de lliure accés als llibres, que era el més avançat en aquell moment. D'esquerra a dreta hi havia, en primer lloc, la secció infantil; a continuació, la secció juvenil —la primera que apareix a l'esquerra de la imatge—, amb la col·lecció «Araluce»; seguidament, entre finestra i finestra, els cent volums de l'enciclopèdia Espasa; després, la secció de filosofia (els llibres de la qual formaven una bona part del lot fundacional), la de religió, ciències socials, llengua i ciències pures; a la dreta de la porta del fons, ciències aplicades i art, i a la paret de la dreta, literatura, geografia i història, biografia i, finalment, els calaixos de fusta dels catàlegs, amb fitxes perforades. A la biblioteca hi cabien unes quaranta persones, amb taules de quatre i de dos. Els primers anys, fins que esclatà la guerra, hi havia tant públic lector que calgué organitzar dos torns. Entre la inauguració, el 1934, i el 1939 la biblioteca enregistrà una altíssimes estadístiques de públic i de lectura. Un mes normal, com el novembre del 1934, passaren per la biblioteca 424 homes, 266 dones, 599 nens i 252 nenes, és a dir, un total de 1.541 lectors. S'hi havien consultat 1.799 llibres de la secció infantil i 702 de la d'adults; per tant, un total de 2.501. El novembre del 1942 els lectors havien disminuït a 477 (menys d'una tercera part que el 1934) i els llibres consultats havien baixat a 448 (a menys d'una cinquena part que aquells 2.501 del 1934). El nombre de lectors no es recuperaria fins ben entrats els anys vuitanta —el 1982 encara hi havia tan sols una desena de lectors al dia, davant dels cinquanta del 1934. L'última comanda de llibres fou el 25 d'agost del 1937, però fins al 20 de maig del 1939 en seguiren entrant. En endavant, només hi entrarien els llibres que enviava el nou règim de Franco, alhora que es donaren de baixa les obres considerades inoportunes. En la fitxa estadística del mes de febrer del 1934, hi consta la següent anotació manuscrita: «La biblioteca va ésser inaugurada el dia 6, per lo qual les estadístiques comencen el dia 7. El dia 11 la biblioteca fou tancada per la festa nacional, aniversari de la Primera República espanyola. El dia 16 va estar oberta solament al matí degut a la festa local en què es commemora el setge de la ciutat en 1875».

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

78

79

80

81

80

Arxiu Històric, 1935. Obres d'adaptació i ampliació de l'Arxiu Històric.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

81

Arxiu Històric. Una de les sales de l'Arxiu Històric quan estava ubicat al carrer Major, núm. 15. En aquest indret hi havia hagut la seu de la Fundación Martínez, fundació beneficodocent ja establerta al s. XVIII amb el nom de Real Colegio de Educandas. La institució educativa havia tancat les portes poc abans del 1932 i l'edifici no tenia cap ús. Hi ha constància que vers el 1909 Mn. Ramon Pinós tenia cura, com podia, de l'arxiu municipal, instal·lat en condicions precàries al mateix Ajuntament, en un moment en el qual Agustí Duran i Sanpere n'era deixeble i ajudant. Les obres a l'Ajuntament el 1917 feren que la situació de l'arxiu fos encara més precària. Fou llavors quan Duran i Sanpere llançà reiterats tocs d'atenció sobre els perills que aquella situació comportava. El 4 de maig del 1918 l'Ajuntament creà, a instància de Duran i Sanpere, l'Arxiu Històric de Cervera, i l'emplaçà, provisionalment, a la mateixa Casa Duran. Els anys anaren passant i Duran no aconseguia cap compromís ferm del Consistori per sortir de la provisionalitat. La conjuntura favorable es produí a partir del 1931, quan en Agustí Duran hi recaigueren responsabilitats en l'àmbit dels arxius i del patrimoni històric català per part de la Generalitat de Catalunya. El 1932 es desencallava i es convertia en realitat un antic somni de Duran i Sanpere: aixoplugar en un mateix espai l'arxiu, el museu i la biblioteca, tot agrupat sota el paraigua del Centre Comarcal de Cultura, creat el mateix 1932. Les tres institucions culturals esmentades tindrien la seu a l'edifici de l'antiga Fundación Martínez, que oferia l'Ajuntament republicà, en plena sintonia amb la Generalitat. Les obres de condicionament començaren el 1932 i acabaren el 1935. Entre els mesos d'abril i juny del 1938, l'arxiu fou traslladat al centre que la Generalitat, amb Duran de responsable, havia establert a Viladrau per salvaguardar-hi els principals fons documentals del país. El fons cerverí i comarcal passà de Viladrau al monestir de Pedralbes, a Barcelona, i d'aquí se n'inicià el retorn a Cervera, sota la direcció del Servicio de Recuperación Artística i també a instància del mateix Duran i Sanpere. El 1941 l'arxiu passà a ser una institució de l'Ajuntament, subvencionada per la Diputació de Lleida. L'any 1942 es reorganitzà el Centro Comarcal de Cultura, vinculat a l'Institut d'Estudis Ilerdencs de la Diputació i presidit honoríficament pel mateix Agustí Duran. Aquest centre acollia, de nou, les tres institucions: arxiu, museu i biblioteca. Ja no tenien el vigor que havien mostrat anys enrere, però, com a mínim, se n'havia salvat el patrimoni i s'havia evitat un caos molt perillós. Frederic Gómez Gabernet fou l'arxiver i conservador del museu, fins a la seva mort, el 1963. Des d'aquell moment l'arxiu restà més de vint anys sense arxiver. El 1982, amb la Generalitat restablerta, l'arxiu es reconstituí amb el nom d'Arxiu Històric Comarcal de Cervera. Finalment, el 1987, abandonà la seva seu històrica i, en una decisió polèmica, fou traslladat a unes noves instal·lacions, a l'edifici de l'antiga Universitat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

82

Plaça de Lluís Sanpere, entre el 1932 i el 1936. Casal Català, a la plaça de Lluís Sanpere. L'any 1925 Mn. Jeroni Roca, rector de Cervera, adquirí aquest vell

82

casalot en una subhasta pública. Dos anys després, i juntament amb vint-i-sis promotors més, acordà que seria la seu d'una entitat que podria tenir qualsevol finalitat excepte la política, i sempre dins els principis morals cristians. Malgrat els alts i baixos, ha estat una entitat amb força activitat cultural, lúdica i esportiva. Anà canviant de nom, adaptant-se a una realitat política també canviant: Casal Cerverí (1925–1931), Casal Català (1931–1936), Casa del Poble (1936–1939), Círculo de Cervera (1939–1967) i Casal de Cervera (des del 1967 fins avui). El Casal Català (1931–1936) tenia un bar a la planta baixa. Al primer pis hi havia la secció de ball La Violeta, que el desembre del 1931 traslladà la seva seu del passeig de Prat de la Riba (actualment, passeig de l'Estació) al Casal, de manera que es convertí en secció del Casal. La inauguració oficial d'aquesta secció tingué lloc el 18 de setembre del 1932, després d'unes obres de reforma del local. La música es feia amb una pianola i el terra era de fusta, per poder ballar millor. Al primer pis també hi havia els vestidors de l'equip de futbol. Aquí els joves s'hi canviaven abans de jugar. El que era curiós, però, és que, una vegada canviats, havien de caminar fins al camp de futbol, que es trobava a la raval dels Caputxins (actualment és el solar de la casa de la Pineda). A l'esquerra del Casal hi havia la Fonda Barcelonesa, establiment amb una llarga vida, des de finals del s. XIX fins als anys seixanta del s. XX. El primer establiment s'obrí al carrer de Barcelona; tan bon punt el negoci prosperà, la senyora Vilaró comprà aquest edifici als marquesos de Maguerola. Les dependències de la fonda ocupaven tot l'edifici excepte els baixos, on hi havia la botiga de Les Modes. Aquesta casa també fou, en època de la Universitat, un col·legi major. La planta baixa tenia uns porxos que es cobriren durant el 1920, per qüestions d'higiene.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

83

83

Antic col·legi major de l'Assumpció, patrona de la Universitat de Cervera. Una reial cèdula del 6 d'octubre del 1739 disposava el trasllat d'aquest col·legi de Lleida a Cervera perquè s'havia extingit l'Estudi General de Lleida i s'havia erigit la Universitat de Cervera l'any 1717. Des de la seva fundació a Lleida, al s. XIV, el col·legi tingué l'objectiu de permetre els estudis d'alumnes clergues pobres. L'extinció definitiva d'aquest col·legi tingué lloc l'any 1842, quan la Universitat de Cervera fou traslladada a Barcelona i les rendes del col·legi, amb gairebé cinc-cents anys de vida, passaren a l'acadèmica barcelonesa. D'altra banda, aquest edifici singular encara es coneix per haver albergat l'oficina de Correus durant molts anys.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

84

85

84

Carrer de Víctor Balaguer (actualment, carrer de Vidal de Montpalau), 1958. Magatzems de vi del carrer de Vidal de Montpalau. Durant la primera meitat del s. XIX s'estengué de manera important el conreu de vinya a la Catalunya interior, però fou a partir del 1879, quan la fil·loxera arrasava les vinyes franceses, que els vins de Cervera tingueren el seu primer moment d'esplendor. A partir d'aquest moment, aparegueren els grans comerciants de vi a Cervera i la seva expressió més evident foren els magatzems del carrer de Vidal de Montpalau, ubicats al costat de l'estació, per facilitar el transport del seu producte. Els primers magatzems, construïts l'any 1880, foren tres, de façana austera i amb filigranes a l'acabament. El mateix any se'n construí un altre, al costat dels anteriors, de dos cossos i més ornamentat. L'any 1889 arribaren comerciants francesos —Jean Louis Taillade, primer, i Valentin Soubielle, després—, que també construïren magatzems en aquest carrer. L'últim fou construït el 1893 pels germans Maristany, procedents de Barcelona, al final del carrer, on després s'alçaria el Sindicat. L'any 1894 arribà la fil·loxera a la Segarra i posà fi al gran negoci del vi a Cervera. Tanmateix, aquest negoci tingué un segon moment d'esplendor als anys vint, amb la instal·lació a la ciutat de dos empresaris francesos. Aquest període de bonança s'acabà el 1934, quan els nous aranzels duaners enfonsaren l'exportació de vi. A la dècada dels cinquanta, aquest carrer encara devia tenir els mateixos magatzems que s'hi construïren a finals del s. XIX, però n'havia canviat l'activitat econòmica: ni la vinya ni el vi no hi eren ja prioritaris. Una fàbrica de ciment ràpid, una serradora, la boteria del Sintoy... eren els negocis que omplien els edificis. Fou l'any 1963 quan l'Ajuntament urbanitzà i arranjà la zona, per a la celebració a Cervera, el 20 d'octubre, del Día de la Provincia, i deixà de ser oficialment el carrer de Víctor Balaguer per esdevenir de Vidal de Montpalau.

(Autor de la fotografia: Lluís Cornellana Biosca. Propietari de la còpia: família Cornellana Rius.)

85

Plaça de la Universitat, 1916. Façana de la Universitat. La perspectiva escollida per a la fotografia mostra la voluntat de l'autor de donar relleu als jocs de llum i ombra que provoquen els elements arquitectònics de la façana principal de la Universitat. En destaquen els detalls ornamentals amb els quals fou acabada, ja que cent quinze metres de longitud haurien estat terriblement monòtons. Així, les plaques rectangulars que queden emmarcades al mur i l'apreciació de l'estructura interna (un pis i golfes), ressaltada per les diverses motllures horitzontals i la balustrada, així com les claus sobresortides en l'emmarcament de les finestres i les cares grotesques dels abocadors de les canals, donen un caràcter especial a tot el conjunt. S'hi veu també un dels dos escuts desapareguts de la façana i, molt especialment, la degradació del sòcol, deguda tant a la humitat com a la utilització de la pedra sorrenca, tan abundant a les nostres terres i tan fàcil de treballar, però amb tan poca consistència davant de l'erosió produïda per la climatologia.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

86

Universitat, abans del 1885. Façana de la Universitat. Durant els poc més de quaranta anys en els quals es produïren les guerres carlines, Cervera fou sempre liberal, partidària dels Borbons imperants. Es mantingué fidel al Govern en les tres guerres, i en totes fou plaça fortificada, amb guarnició a la Universitat i un tinent coronel com a cap militar. En la darrera de les tres (1872–1876) es referen les muralles, però es deixà fora del recinte fortificat la part nord de les cases de la raval dels Caputxins (l'actual avinguda de Catalunya) i la de les Verges (actualment, carrer Llibertat). L'obra fou executada per paletes, manobres i paisans a jova —als rics se'ls féu contribuir-hi amb diners. A la cantonada de l'Hostal Vermell —a l'entrada del carrer dels Caputxins (actualment, carrer Combat)— s'hi construí un tambor —estructura avançada rematada amb merlets—, i un altre davant de la porta principal de la Universitat, on també s'instal·là una garita; a banda, se'n tapià i espitllerà les finestres. En la imatge, l'ornamentació de la façana hi és íntegra, des de la corona de l'inici fins a les ornamentacions de gerros i els escuts reial i pontifici de cada costat de la tarja central. Al darrere, s'hi veu la torre escapçada per l'incendi que provocà la Guàrdia Civil —que utilitzà l'edifici com a presidi, on assentà la seva comandància l'any 1870—, quan volgué treure'n un niu d'abelles que s'hi havia establert. L'estructura defensiva de davant de la porta probablement fou retirada pels pares del Cor de Maria quan hi establiren el seu noviciat, a partir de l'any 1887.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

87

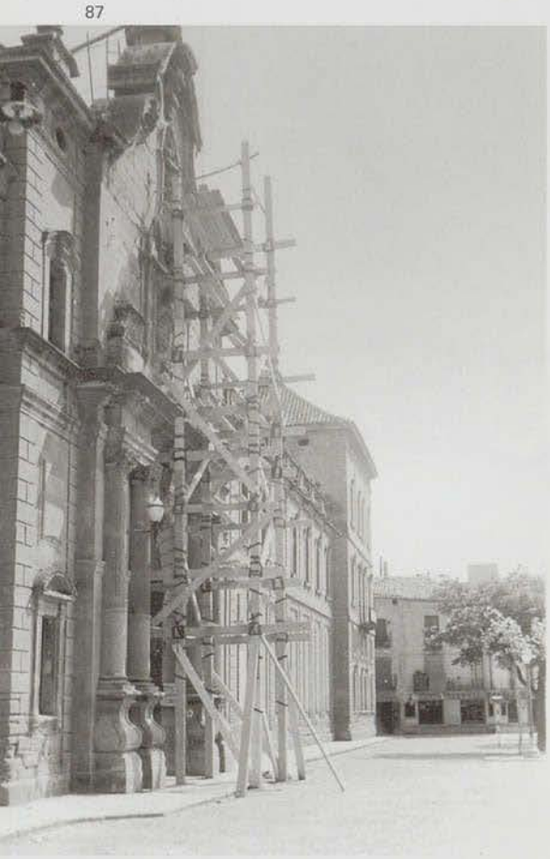

88

89

87

Universitat, 1957. Portalada principal de la Universitat, amb la bastida que s'emprà per retornar la imatge de la mare de Déu al seu lloc. Les revoltes de l'estiu del 1936 no deixaren intacte l'edifici de la Universitat, però, afortunadament, se'n pogué protegir el retaule del Paranimf. Pel que fa a la façana, se'n féu caure la corona, la imatge, les decoracions de gerros florals i els escuts reial i pontifici que hi havia a banda i banda de la Immaculada. Tot desaparegué, i segurament es fongué per fer-ne bales, excepte la imatge de la mare de Déu, que en acabar la guerra era a l'arxiu (al carrer Major, núm. 15). L'Ajuntament decidí retornar-la al seu lloc. La bola que representa el món i que tenia als seus peus es refeu amb ciment pòrtland. Anys més tard, el 1975, s'hi col·locaren la corona i les gerres. La mort de l'escultor, el senyor Güerra, que havia refet aquests elements, impedí que s'hi col·loquessin també els escuts.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

88

Plaça de la Universitat, 1975. Grup d'estudiants de l'institut Antoni Torroja davant de la corona reial de la Universitat, poc abans de ser col·locada al seu lloc. A finals del 1975 es reposà la corona reial a la Universitat. Fou el primer dels elements de la façana reposat, al qual, posteriorment, seguí la resta de l'ornamentació: els testos flamejants a la part superior i dos gerros a banda i banda de la imatge de la Immaculada, encara que els escuts (el papal i el reial) no s'hi arribaren a col·locar mai. Tots aquests elements són fidels reproduccions, realitzades amb ferro forjat, dels existents fins a l'any 1936. Aquesta actuació fou el coronament de les obres que durant deu anys es dugueren a terme per salvar l'edifici de la ruïna a la qual estava abocat i, a la vegada, per resoldre el gran problema de l'ensenyament a Cervera. Durant tot l'any 1975 es realitzaren nombroses obres a l'edifici universitari: l'acabament de la restauració dels dos patis interiors, la construcció del nou gimnàs de l'institut, la torre de la biblioteca i la restauració de la façana de la torre on té la seu la UNED. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Antoni Bellauví, Ramon Razquin, Xavier Porredon, Josep M. Bellauví, Enric Martí, Eduard Rafegas, Jordi Fusté, Joan Santacana, Josep Esteve, Ramon Armengol, Àngels Cacho, Margarita Madern, dues persones no identificades, Mercè Digón, Josep M. Farreny i Ramon Tella; al darrere, Joan Barón.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Jaume Armengol.)

89

Universitat, 1975. Façana de la Universitat, quan es realitzaren obres a la teulada i es tornà a col·locar la corona reial que havia desaparegut a principis de la Guerra Civil. Llavors també desaparegueren la imatge de la Immaculada (que fou restituïda el 1957), els escuts de la façana (un escut reial i un de pontifici) i els florins que la flanquejaven. Tots aquests detalls escultòrics de la façana s'anaren refent amb el temps, des que el 1951 s'iniciaren les primeres obres de restauració de la Universitat.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

90

Universitat, 1966. Torre sud de la Universitat. Aquesta era l'única torre que restava intacta quan s'iniciaren les obres de restauració de la Universitat. L'altra es cremà entre el 1870 i el 1887, perquè, quan a l'edifici hi havia la comandància de la Guàrdia Civil, els agents, per tal de fer fora un niu d'abelles que s'hi havia instal·lat, hi calaren foc, sense tenir en compte que l'estructura era de fusta, encara que estigués recoberta de coure. L'any 1965, el cerverí Joan Ninot Farran la refeu i hi col·locà l'àguila, que es mou sobre coixinets de rodes, mentre que la de la fotografia mantenia l'antic sistema original. Estèticament són remarcables els seus elements d'ornamentació barroca, des del ressaltat de les impostes i la clau de l'arc de la part inferior, passant per la balustrada i els elements piramidals i florals fins a, finalment, la coberta, amb la relació de les línies còncaves i convexes que l'estructuren. També en destaca el fris que separa els pisos en alçària de l'edifici i la pedra que emmarca totes les obertures.

(Propietari de la còpia: Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, SCCM.)

90

91

92

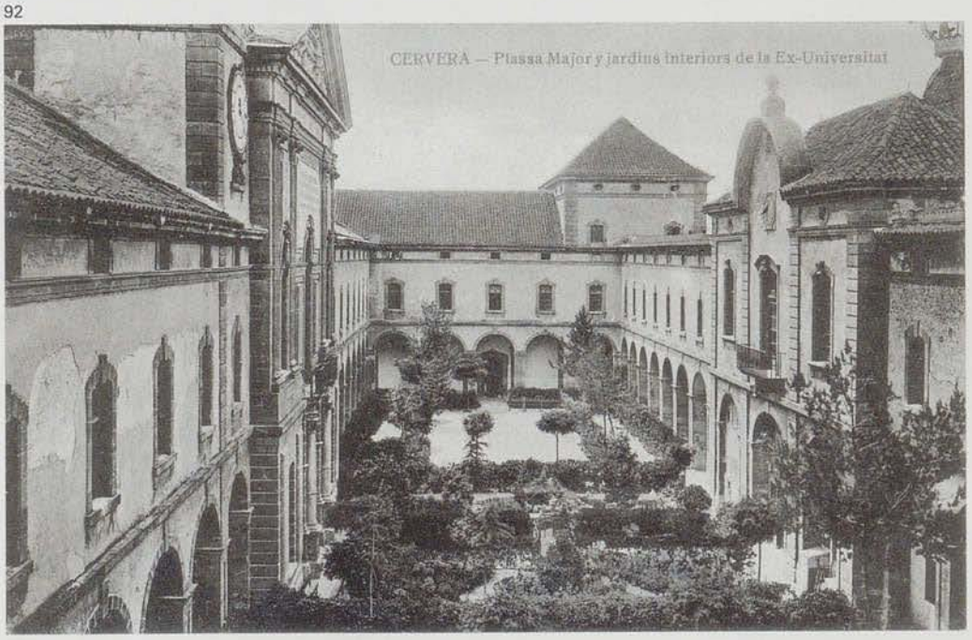

91

Universitat, entre el 1920 i el 1930. Pati interior sud-oriental de la Universitat, que deixa veure una petita xemeneia a la teulada que devia correspondre a la utilització d'estufes per poder caldejar un espai tan fred. Quan la Universitat traslladà definitivament els seus estudis a Barcelona (1842), l'edifici tingué diferents usos (aquarterament de tropes; presidi; residència i quarter de la Guàrdia Civil; sales de ball; magatzems de blat i palla, de tabac, de vi i llenya; forn de pa; fàbrica de teixits...) fins que els pares del Cor de Maria l'utilitzaren com a seminari, en el qual admetien també els xicots de Cervera que volguessin estudiar-hi. El pou de la cisterna del mig del pati subministrà aigua al veïnat en períodes d'intensa sequera, en els quals es repartien «drets» d'omplida de dos càntirs (una mica més de vint-i-un litres). Es fa palesa també la humitat de l'edifici, que, per capil·laritat, puja més d'un metre d'altura, molt marcada en les parets de l'angle esquerre. Els elements decoratius de la torre són ben visibles, sense la degradació que sofriren en anys posteriors. El canvi d'enllosat es dugué a terme als anys seixanta.

(Autor de la fotografia: Roisin. Propietari de la còpia: IEFC.)

92

Universitat, entre el 1910 i el 1912. Vista del primer pati de la Universitat, tal com el tenien arranjat els pares del Cor de Maria, quan aquest edifici era la seu del seu seminari, des del 1887 fins al 1936. Els claretians acostumaven a tancar la comunicació entre els patis per controlar els corrents d'aire que s'hi establien. Es nota la diferència entre la cura de les plantes i els esbornacs de les parets, la qual cosa mostra la dificultat de mantenir en bon estat un edifici tan immens, per molt que contínuament se'n repassessin les teulades i els elements més necessaris. D'altra banda, cal destacar que el capellà cerverí Jacint Oliveres era un gran afeccionat a la fotografia, de manera que moltes de les imatges que tenim de Cervera de principis del s. xx són obra seva.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

93

Paranimf de la Universitat. Retaule del Paranimf de la Universitat. El Paranimf, i antiga capella, de la Universitat de Cervera era un espai amb una doble funció, religiosa i laica: s'hi celebraven els oficis sagrats, però també s'hi llegien les conclusions acadèmiques i s'hi obria i tancava cada curs. El retaule, que encara avui presideix l'espai, està dedicat a la Immaculada Concepció, el simbolisme de la qual presidia diferents àmbits i aspectes de la Universitat, des de la portada principal fins a l'entrada de la capella, les conclusions acadèmiques o els segells que representen la institució. El caràcter escenogràfic de la composició, amb una bona integració de l'escultura amb l'arquitectura, apareixia reforçat per la presència de tribunes a ambdós costats, conservades parcialment —l'absència de les gelosies a les

93

tribunes laterals evidencia que la imatge és posterior a la Guerra Civil. El retaule, com l'ornamentació de la cúpula, és obra de l'escultor manresà Jaume Padró, autor també dels retaules de la cripta de la Seu de Manresa, però que desenvolupà gran part de la seva activitat a Cervera, entre intervencions a la Parròquia i a la Universitat, a banda de les obres de l'ampliació de la Paeria i el Real Colegio de Educandas. El retaule fou tapiat durant la Guerra Civil per tal de protegir-lo dels atacs de l'aviació franquista. No tingué tanta sort la cúpula, que fou malmesa i reconstruïda posteriorment. En la imatge s'hi aprecien parcialment les figures de dos dels quatre evangelistes (sant Joan i sant Mateu), treballats en estuc, que decoren les petxines que sostenen la cúpula. Aquesta, amb la decoració d'òculs i gelosies de la part superior i amb els evangelistes de les petxines que la sostenen, fou imitada amb exactitud a l'església del poble de Vilalta (municipi de Vilanova de l'Aguda, a la Noguera), realitzada per Tomàs Padró, fill del mateix Jaume Padró. Una altra mostra de la influència artística que tingué el Paranimf de la Universitat de Cervera la trobem també a la capella de la Immaculada de l'església parroquial de Tarroja, on es reprodueix la cúpula però sense els evangelistes.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

94

95

96

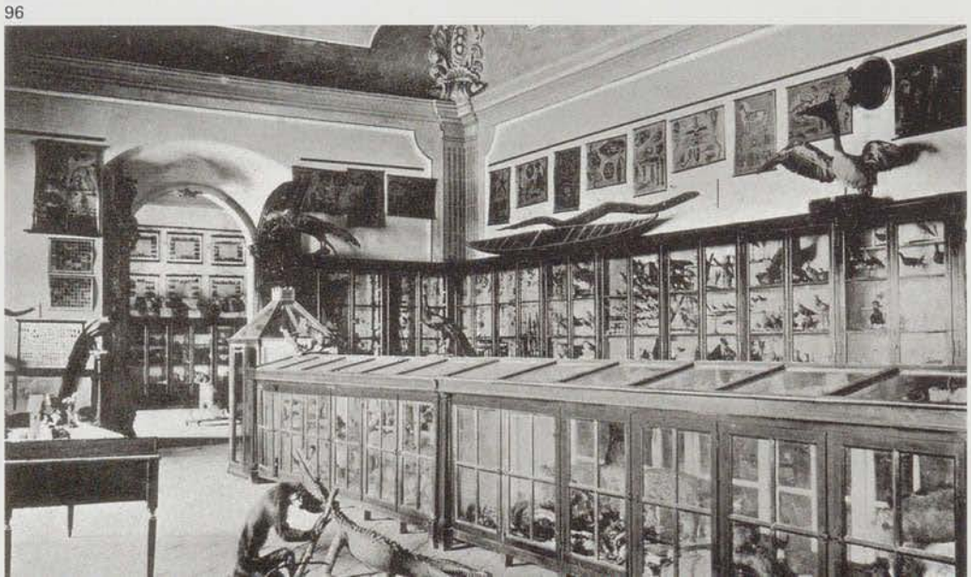

94

Universitat, 1953. Paranimf de la Universitat. Una de les bombes que caigueren sobre Cervera el 3 de desembre del 1938 destruí una gran part del sostre del Paranimf universitari. Afortunadament, se'n pogué salvar el retaule, obra de l'escultor Jaume Padró, perquè s'aixecà un envà al seu davant, segons les instruccions d'Agustí Duran i Sanpere, la cura del arxiver Frederic Gómez Gabernet i el consentiment del regidor de Cultura en els primers temps de la Guerra Civil, Antoni Gil Ortín. També quedà dempeus part de la decoració de la cúpula i dels balcons que hi ha a un costat i altre de l'altar. El sostre s'arreglà en l'època de la fotografia. Quedaven per restaurar les finestres; finalment, a principis dels anys seixanta es decidí prescindir de l'estètica que havien tingut i fer-les totalment noves. La primera del costat nord, prop de l'altar, representava l'escut de l'Espanya franquista; fou destruïda sense que se sàpiga per qui, i no s'obrí cap tipus d'investigació sobre el cas. Sembla que ja estava bé, i l'únic que féu l'Ajuntament fou cobrir els desperfectes per tal que no hi passés aire o que no hi entressin els coloms. Durant un temps, s'utilitzà com a església pública, on es podia anar a missa els diumenges. L'any 1963 començà el primer curs de l'institut tècnic laboral i l'edifici, de mica en mica, anà recuperant una altra vegada la funció d'aixopluc docent que havia tingut en altres temps.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

95

Universitat, dècada del 1930. Capella que es trobava dins l'edifici de la Universitat durant el temps que els pares claretians hi tingueren la residència (en la primera etapa, del 1887 al 1936). Des d'un primer moment, el Cor de Maria es venerava a la capella Reial de la Universitat, reservada per a les grans solemnitats, però també a les diferents capelles de les seccions que formaven la nombrosa comunitat (noviciat, escolàstica, teologat, etc.). La imatge correspon a una d'aquestes capelles. La presència claretiana a Cervera (1887–1987) s'inicià amb l'acceptació de l'usdefruit de l'edifici universitari per tal d'establir-hi el seu noviciat i seminari major. Després d'una imprescindible i feixuga restauració, que s'allargà més d'un any, per tal de fer-lo habitable —l'edifici es trobava en un estat deplorable, abandonat i dedicat a usos impropis des del trasllat dels estudis universitaris a Barcelona, el 1842—, la feina d'unes cinquanta persones, setze de les quals eren els mateixos germans, féu possible el seu nou ús com a casa de formació i estudi de la congregació de Missioners del Cor de Maria. A partir del 1939, novament malmesa la Universitat, en traslladaren l'activitat a l'edifici contigu del col·legi de les Monges Franceses (col·legi hispanofrancès de Santa Teresa), actual seu del Consell Comarcal. La presència claretiana a la ciutat té molts vessants: resta sobretot molt vinculada a la seva important activitat docent —des del 1888, amb col·legi extern de primera i segona «ensenyança», on, a partir del 1939, els *padres* hi instruïen el 70% de la població masculina en edat escolar—; a la institució femenina de la congregació —fundada per la mare Güell—; a la propera finca–casa de repòs i convalescència de Mas d'en Toni (Mas Claret), a Sant Pere dels Arquells, o a dolorosos episodis com el dels màrtirs de Barbastre —els trenta joves teòlegs de Cervera que, a punt de cantar missa, hi foren traslladats en la contesa del 1936–1939—, entre molts d'altres.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

96

Entre el 1910 i el 1912. Secció de zoologia del Museu d'Història Natural. La comunitat claretiana, instal·lada a Cervera des de finals del s. XIX, concretament a l'edifici de la Universitat, del qual tenia l'usdefruit i havia encapçalat la rehabilitació, es dedicà principalment a la tasca educativa, tant per a alumnat de primària com de secundària (primera i segona ensenyança). Un complement important per als estudis fou la creació d'un museu d'història natural. L'any 1892 comprà un gabinet sencer de física i química a una acadèmia de Girona, que constituí l'embrió del museu. Aquest primer projecte fou obra del primer director que tingué el col·legi, el pare Josep Vilaró. El museu s'instal·là, en els inicis, en un espai reduït del segon pis de la torre nord de la Universitat, però les constants aportacions d'objectes procedents de les missions que la congregació tenia a Amèrica, Àfrica i Àsia aconsellaren dedicar-hi un espai més gran. Per això, es traslladà a la sala més àmplia de l'edifici, l'anomenada Sala Règia, que havia estat seu de la biblioteca universitària. Els artífexs de l'important desenvolupament que arribà a tenir el museu foren els pares Josep Xifré i Francesc Naval. El Museu d'Història Natural presentava l'evolució de la cultura humana des de la prehistòria fins al moment actual, amb peces d'arreu del món. Durant la Guerra Civil el fons fou traslladat a unes instal·lacions que la Generalitat habilità a Viladrau. Se salvà gairebé íntegrament, però les peces s'escamparen i, més tard, se'n recuperà només una petita part.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

97

Ala nord de la Universitat, 1966. Obres de restauració de la Universitat per tal de poder ser la seu de l'institut tècnic laboral, d'especialitat agrícola, que s'aconseguí quan el llavors rector de la Universitat de Barcelona, el Dr. Antoni Torroja Miret, es convencé de la necessitat de conservar un edifici tan cabdal per a la història del nostre país. Les estructures de ciment pòrtland es feren al mateix lloc per tal de poder-les aixecar fàcilment. Els treballs els dirigia l'arquitecte de la Diputació de Barcelona, Camil Pallàs, i hi treballà fins a la jubilació el contractista i paleta cerverí Joan Ninot Farran.

(Propietari de la còpia: Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, SCCM.)

98

Universitat, 1966. Tasques de restauració de la Universitat, al passadís de la part nord del primer pis. Després de la Guerra Civil, a l'ala sud de la Universitat s'hi tornà a establir la Guàrdia Civil i, més endavant, als anys cinquanta, amb l'esforç de Mn. Francesc Xavier Bajona Pintó, el local d'espectacles de l'Acció Catòlica. A l'ala nord, durant uns anys, hi hagué les sitges de l'Instituto Nacional del Trigo, fins que, una nit, la pressió de l'emmagatzematge provocà l'enderrocament dels trebols, les encavallades i les teulades d'aquest sector. La tenacitat de Duran i Sanpere i de la gent de Cervera, que estava preocupada per la degradació de l'edifici, possibilità que el Dr. Antoni Torroja Miret, rector de la Universitat de Barcelona, s'interessés per la seva recuperació. La restauració de la Universitat s'anà fent per etapes. Si bé el primer curs de l'institut tècnic laboral s'inicià el 1963, molts espais del primer pis estaven tapiats per poder continuar les obres. El revelat de la fotografia pertany a la Diputació de Barcelona perquè el Dr. Torroja demanà a aquesta institució, que llavors tenia en els seus arxius els plànols de l'antic edifici, que el seu arquitecte, Camil Pallàs, treballés en el projecte de restauració. Se n'intentà conservar al màxim l'antiga estètica i, amb aquesta finalitat, es reféu, al sostre dels passadissos, un embigat de guix, pintat de marró, que li dóna l'aire de bigues autèntiques.

(Propietari de la còpia: Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona, SCCM.)

97

98

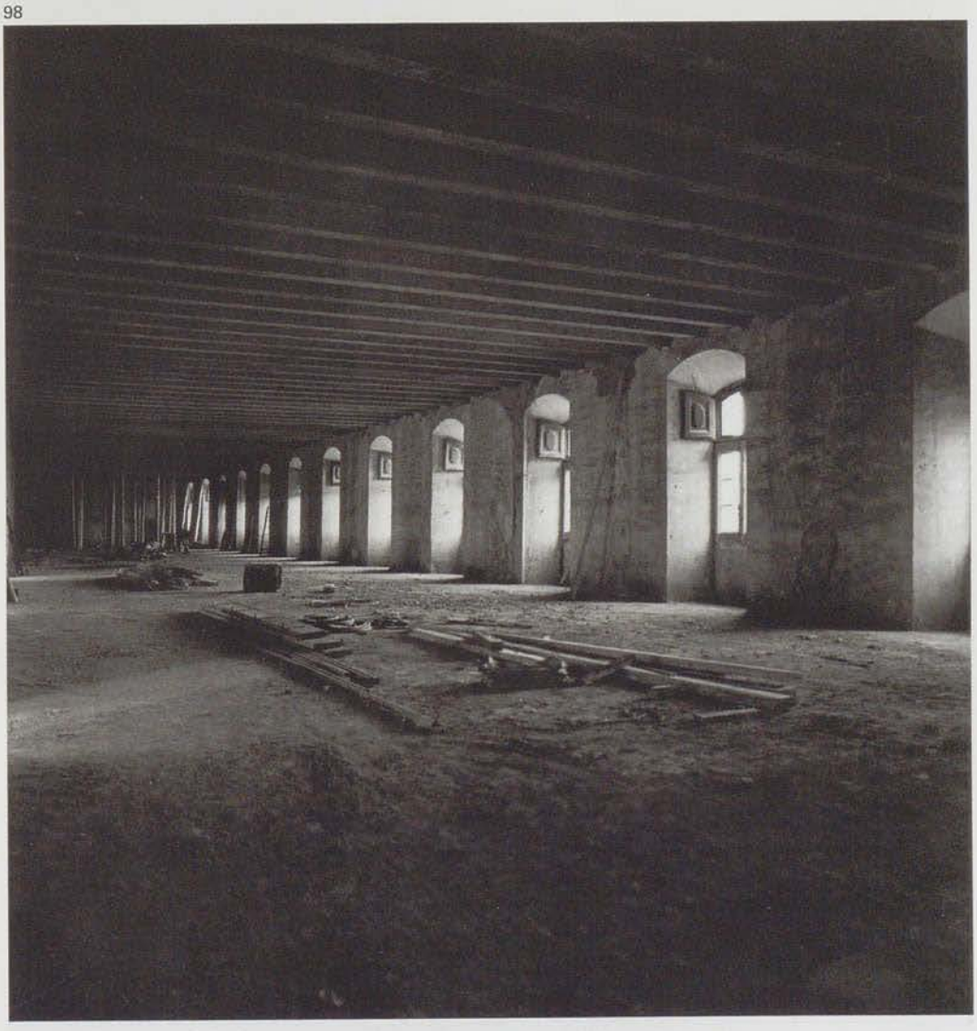

3

Treball: la història dinàmica

99

Principis del segle xx. Bona marxa del sector agrari comarcal, prosperitat de la Segarra. Coincidint amb la crisi de la fil·loxera, els pagesos de la Segarra han abandonat el conreu de la vinya i s'han dedicat al blat, un cultiu més adequat per a la comarca. A començament dels anys trenta serà la principal comarca catalana de producció d'aquest cereal. El camp es modernitza. La indústria no es queda enrere, però el seu desenvolupament és lent. Durant les dues dècades posteriors a l'esclat de la Primera Guerra Mundial, la indústria comarcal s'ha diversificat, ampliat i modernitzat.

Creixement de l'agricultura, diversificació de la indústria: dinamisme econòmic.

Pastor, petit ramat, ramaderia, activitat complementària, vinya, soldats, esquilant ovelles, primavera, carn i llet, de poble en poble, segant, dalla, cereals, falç, barret, ererant, batre, gra, palla, escombrar, ventar i traspalar, home, arec, corda, forca, cabàs, camps d'espiga, acabant la batuda, dona, bestiar, mules, rucs, someres, Torrent, migdia, temps immemorial, ovelles i cabres, fems, corral, mules llaurant, arreu giratori, males herbes, sembra, sàrria, albarda, Sindicat Agrícola, magatzems, puixança econòmica, vinya, vi, fer-

rocarril, fil·loxera, verema, carros, carretejant pedres, llaurant amb forcat, collint olives.

Primera notícia del comerç de Cervera, el 1136: mercat de prestigi. Segle xx: Fleca de Sant Jordi, Pastisseria Pont, postguerra, farina, sucre, Caixa de Pensions, Farmàcia Civit, sal, aigua de Rubinat, Ca l'Alfa, màquines de cosir, brodar, botons, sabates de mudar, rellotgeria, vetes, El Anillo de Oro, carrer de les Verges, fantasia, *merendero*, barberia del Gabriel Gual, carnisseria de Ca la Maria Trullols, fotografia, Cal Lloses, alimentació i pesca salada, Pastisseria La Palma, gema, nata i mantega, bombons, La Maravilla del Siglo, camises, colls i punys, paraigües, bastons, Benzinera Bargués, tiquets o cupons, Bar Hogar del Productor, tapes, bon cafè i licors, Tejidos Colom, aixovar, faixa de pagès, Fonda Barcelonesa, taula parada per a un banquet, Llibreria Dondara, llibres, tertúlies, *Llibre de Cervera*, Agustí Duran i Sanpere, «Biblioteca de Cervera i la Segarra».

Construcció d'habitatges, toc de modernitat, ampliació de l'Arxiu Històric, obrir un túnel, notícia oficial, traçat, «taüt de Cervera», escarni, Cafè Espanya, Gran Teatre de la Passió, ministre, hotel, cinquanta mil pessetes, passeig de Jaume Balmes, 600, pont del carrer de Ferran, entrades i sortides de la vila, expansió urbanística, «la caseta i l'hortet».

Cosidores i modistes, Santa Llúcia, abric nou, viatjants.

Fires i mercats. Fira de Sant Isidre, patis de la Universitat, impuls industrial, prosperitat, maquinària agrícola, visitants, exposicions, Cervera i comarca, desfilada de tractors, galetes de vainilla, venda d'alls, relacions socials, plaça Major, noies casadores, plaça de Santa Anna.

Indústria. Tres Uves, llums, tallers, capses de fusta, creditors, fàbrica de galetes La Palma, empreses, treballadors, fàbrica de gorres, Francisco Colom, ***silos*** de Cervera, cereals, local de telefonia mòbil, molí d'oli, factoria Iberia, ràdios i televisors, salaris i condicions de treball, CORPE, jerseis, Font Manyà, esquilar ovelles, *bisenfins*, taller de forja Cornellana, balconades, bombes d'aigua, tractors, pastisser Joan Colom, ofici, Gené, espardenyes, Sabateria Ibáñez, Arts Gràfiques Salat, impressió, enquadernació i papereria, llibres, editorial, serradora de Cal Pedrós, vista nocturna de la terrassa del Bar Canaletes, panificadora del Sindicat, farina, socis, incendi, sacs, olives durant la tardor i l'hivern o blat a l'estiu, origen, mercat, sèmola o semolina, vista aèria, taxació, transports, Begudes Comorera, autocamions, línia Cervera–Barcelona, esperit emprenedor, viatgers, xarxa de trens, primera locomotora, carbó, plaça de l'Estació, nord de la ciutat, equipatges de mà, tren inaugural.

[MTPC]

99

Fàbrica de galetes La Palma. Vista general de la Fábrica de Galletas, Bizcochos y Ambrosías La Palma, establerta a Cervera entre els anys 1919 i 1920. Els seus orígens com a empresa, però, tingueren lloc uns anys abans i es produïren lluny de la capital de la Segarra. Fundada l'any 1905, la seva constitució com a societat anònima no tingué lloc fins a l'any 1914, quan l'empresari Rossendo Güell formalitzà a Manresa la companyia anomenada Rosendo Güell y Cía. Tenint en compte que l'objectiu de la societat era la fabricació de galetes, és probable que la seva constitució estigués relacionada amb la mateixa dinàmica de la indústria galetera espanyola i catalana d'aquells anys. D'una banda, la formalització de la societat es produïa durant els anys de plena expansió del sector, com a conseqüència de les perspectives favorables que en l'economia espanyola generà la posició de neutralitat durant la Primera Guerra Mundial. De l'altra, la instal·lació de l'empresa a Manresa coincidia amb importants transformacions en les pautes de localització de les fàbriques de galetes a Catalunya, que tendiren a expandir-se cap a les comarques gironines i centrals, en detriment de Barcelona. Tanmateix, la situació de conflictivitat i de crispació social viscuda a les zones industrials catalanes durant el període 1917–1920 impulsà el seu promotor a abandonar la ciutat de Manresa i a establir-se a la vila de Cervera. A banda d'aquests factors d'expulsió, també existien poderosos factors d'atracció pel que fa al nou emplaçament. En primer lloc, es tractava d'una zona rural, on pràcticament no es produïen situacions d'enfrontaments entre els treballadors i els empresaris. En segon lloc, la mà d'obra era més barata que la dels nuclis industrialitzats. Per acabar, la possibilitat de situar la fàbrica just al costat de l'estació de ferrocarril convertia Cervera en un lloc idoni des del qual es podia comercialitzar la producció. Sobre la base d'una important mecanització, un ús elevat de la força de treball i una producció que no estigué restringida únicament a l'àmbit comarcal, sinó que també s'orientava als mercats peninsulars, La Palma ben aviat es convertí en la principal indústria cerverina i, el que encara és més important, ocupà una posició rellevant en el sector de la indústria galetera. Fruit d'aquest dinamisme, entre els anys quaranta i cinquanta l'empresa doblà el nombre de treballadors, i passà dels trenta o quaranta empleats dels anys inicials a prop d'un centenar. En aquest àmbit, la fotografia mostra la importància que ja des dels seus orígens tingué la mà d'obra femenina i la utilització durant els primers anys de mà d'obra infantil. A banda de l'activitat vinculada al sector galeter, a partir dels anys quaranta del s. xx La Palma també desenvolupà un procés de diversificació de la seva activitat inversora. En aquests context adquirí la farinera de Palència La Treinta; disposà de participacions majoritàries en la serradora de Joan Busquets de Gironella, població en la qual alhora comprà una finca per tal de proveir de fusta la serradora; constituí l'empresa Maderas del Cadí, SL, i participà en altres raons socials, com Textil Riba, SA i Gurica, SA. L'any 1951 es produí el traspàs de Rossendo Güell Boatella i el negoci quedà en mans dels seus fills. Al mateix temps, els resultats de les inversions realitzades no foren els esperats, cosa que situà l'empresa en una posició d'endarreriment respecte als seus competidors, ja que no disposava del capital necessari per fer front a la transformació i modernització que experimentava el sector galeter durant aquells anys. Tot plegat suposà la fi de la fàbrica de galetes La Palma l'any 1967.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

Indústria

100

101

100 / 101

Fàbrica de gorres i barrets de tela de Francisco Colom. Façana principal i interior de la fàbrica de gorres i barrets de tela de Francisco Colom, creada a Cervera abans del 1928. Aquesta indústria estava situada al carrer de Víctor Balaguer (actualment, Vidal de Montpalau), en un dels magatzems construïts a finals del s. XIX, durant l'expansió del conreu de la vinya a la comarca. Pel nombre de treballadors que s'hi observa, podria considerar-se que es tractava d'una empresa mitjana, que devia donar feina a un nombre de treballadors que oscil·lava entre els quinze i els vint. El que més crida l'atenció de la imatge, però, és la joventut de les treballadores, encarregades fonamentalment de fer servir les màquines de cosir, però també, i sobretot, la utilització de mà d'obra infantil. Al fons de la imatge, s'hi pot observar la figura de qui probablement n'era el propietari, el qual, a més de desenvolupar les tasques de gestió, també devia encarregar-se del control de l'activitat productiva. La instal·lació de la fàbrica de barrets de Francisco Colom a finals de la dècada dels vint probablement representà la primera experiència fabril cerverina vinculada a la producció de barrets. Tanmateix, l'activitat relacionada amb aquest sector ja tingué presència a la ciutat des de principis del s. XX. L'any 1903 s'hi comptabilitzaven un total de quatre barreteries, totes situades al carrer Major, les quals, malgrat alguns canvis de propietaris, seguien mantenint la seva activitat en el moment de creació de la fàbrica de Francisco Colom. Malgrat que la producció fabril de barrets a Cervera es perllongà més enllà de la Guerra Civil, el negoci de Francisco Colom desaparegué abans de l'esclat del conflicte. L'any 1931 la fàbrica passà a mans de l'empresari Josep Sambola, que modernitzà el negoci mitjançant l'adquisició de nova maquinària, un any després d'adquirir-ne el traspàs, i mantingué la fàbrica en producció almenys fins al 1936.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

(Propietari de la còpia: ACSG.)

102

Molí d'oli de Ca l'Albareda, situat dins l'edifici construït l'any 1911, segons la data que consta en la cisterna. A principis del s. XX, a Cervera s'urbanitzaren els voltants de l'estació de ferrocarril en diverses direccions: Agramunt, Guissona i Manresa. Fou aleshores que es construïren una sèrie de magatzems amb característiques comunes: arrebossat de parets, diferenciació en la façana dels diversos pisos que formaven la construcció i, especialment, l'ornamentació de les obertures —portes i finestres—, amb la disposició del maó, de manera que el resultat tingués una estètica pròpia. Era la resposta cerverina al modernisme que s'havia estès arreu de Catalunya, del qual Cervera compartia característiques: l'aprofitament pràctic dels nous materials, com el ferro i el maó, i el desenvolupament d'un nou estil, proper a la pintura i l'escultura, d'arrels simbolistes, que, a la vegada, integrava aquestes arts a l'arquitectura. L'edifici actual, que consta d'habitatge, botiga i magatzem, s'alçà el 1915 i, com a mínim, una part del complex anà a càrrec del mestre d'obres cerverí Manel Minguell Rovira. En un principi, quan es construí l'edifici, els germans Albareda (Andreu, Ramon i Francisco) venien blat i ordi. A partir d'un cert moment, al negoci familiar s'hi incorporà un molí d'oli. Les dues moles rodones daten aproximadament del 1920. El molí d'oli estigué en ple rendiment fins que entrà en funcionament el del Sindicat. Durant molts anys a Cervera operaren els molins d'oli del

Sindicat, de Ca l'Albareda, del Llobet, del Tudela, el molí Narcís i el molí Gomà —aquest últim, encara en funcionament, amb les moles originals del 1932. El negoci de les ametlles de Ca l'Albareda era la tercera activitat que, amb les altres, desenvoluparen fins a l'època de la guerra. Després de la guerra, s'abandonà el comerç de cereals i ametlles i l'establiment passà a ser una botiga de comestibles.

(Propietària de la còpia: Dolors Alluè.)

102

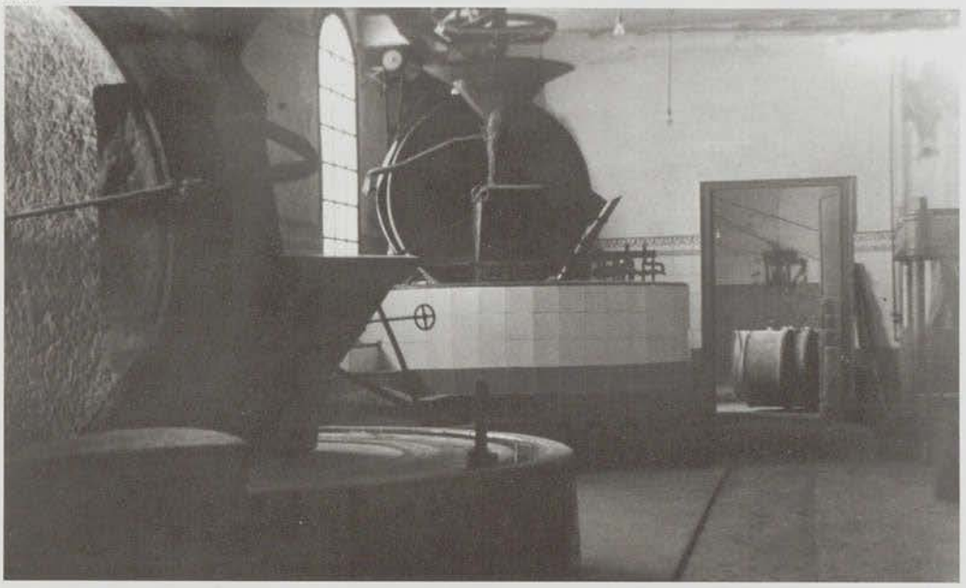

103

Casa Sambola, 1935. Treballadors de la Casa Sambola, que es dedicava a la fabricació de barrets. Estava situada al carrer de Víctor Balaguer (conegut popularment com a carrer dels Magatzems), actualment anomenat Vidal de Montpalau. Tenia una vintena de treballadors. Pel que portaven a les mans, devien celebrar la diada de Santa Llúcia, que és la patrona dels qui cusen.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

103

104

Empresa CORPE, 13 de desembre del 1957. Angeleta Estruch Pons i M. Rosa Carulla Solé, durant una festa de Santa Llúcia que se celebrà a l'empresa CORPE, una fàbrica de jerseis, creada per Paquita Cornellana i el seu oncle, Josep Pereta. La indústria obrí l'any 1956 al carrer de Sant Josep (actualment, carrer de Lleida), als baixos de la casa de Josep Pereta. L'any 1960 es traslladà al carrer Liberación (actualment, carrer Combat), núm. 19, a la rebotiga de la casa de Paquita Cornellana, on funcionà fins a l'any 1969. La indústria estava molt consolidada: tenia tres viatjants i venia per tot Catalunya, així com també per Galícia (Vigo i Pontevedra) i tot el Cantàbric.

(Propietària de la còpia: Flora Estruch Pons.)

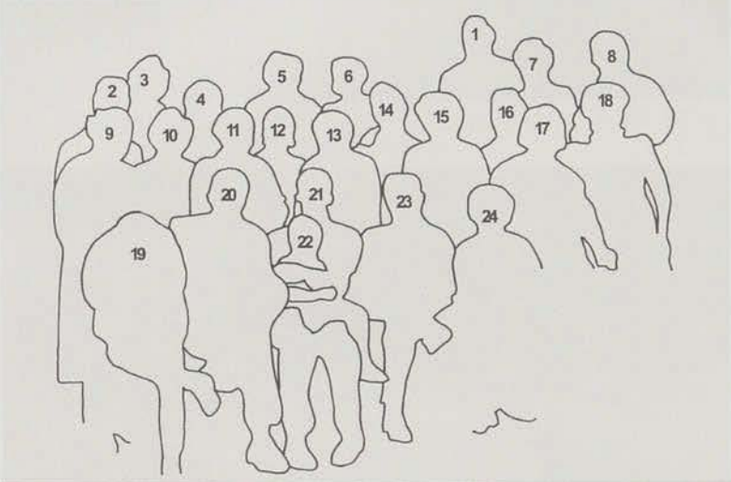

Empresa tèxtil CORPE, 13 de desembre del 1957. Celebració de la festa de Santa Llúcia per part de l'empresa CORPE, fàbrica de jerseis creada per Paquita Cornellana i el seu oncle, Josep Pereta.

Perfil: 1. Josep Pereta, 2. Sra. Magda, 3. Josefina Cornellana, 4. Joan Sotera, 5. Angeleta Estruch, 6. Paquita Navarro, 7. Angeleta Merli, 8. Joan Vall, 9. Ramona Pereta, 10. Catalina Navarro, 11. Teresa Giribet, 12. Maria Navarro, 13. Manuela Franquesa, 14. M. Rosa Carulla, 15. Francisca Farré, 16. Lídia Puig, 17. Flora Vilar, 18. Paquita Cornellana, 19. Francesc Vall, 20. Francisco Pereta, 21. Gabriel Jordà, 22. Montserrat Vall, 23. Mario Vidal, 24. Carme Vilalta.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Montse Vall Cornellana.)

105

106

106

Empresa Fibad, dècada del 1960. Tallers de l'empresa Fibad, situada al carrer de Vidal de Montpalau. Josep Ribalta Cardona, fill d'Igualada, dirigí aquesta fàbrica de gèneres de punt a Cervera des de l'any 1957 fins al 1994, any de la seva jubilació i del tancament de la fàbrica. En el moment de l'arribada a Cervera, l'empresa era Jaume Mur; posteriorment fou Antonio Giralt, i més tard passà a ser Fibad SA. A Cervera hi donaren feina a unes vint-i-cinc o trenta treballadores.

(Propietari de la còpia: família Ribalta Montes.)

107

107

Carrer de Vidal de Montpalau, dècada del 1960. Treballadors i treballadores davant de la fàbrica de gènere de punt Giralt, que després passà a ser Fibad, on feien roba de punt d'infants. L'encarregat era Josep Ribalta. En la imatge hi apareixen en la primera fila —d'esquerra a dreta i de dalt a baix—, Manela, Maria Jové, Lídia Puig, Trini Verdés, Francisca Paredes, Josep Batlle, Mercè Segués i Rosa Morell; en la segona, Rosa Rius, Teresina Porta, Dolors Tosal i Antònia Heras, i en la tercera, Paquita (Sra. Pomés), M. Carme Falip, Antonieta Miret, Andreu Lacalle, Josefina Aránegas, Maria Aránegas i una persona no identificada.

(Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

108

109

108

Empresa Petronius, 1971. Treballadors i treballadores de l'empresa Petronius de Cervera, dedicada al gènere de punt, entre els quals hi havia, en la primera fila —d'esquerra a dreta i de dalt a baix—, Rius, Rossi López, Glòria Anglarill, Isabel Miret, Joana Armenteres, Teresa Ortiz i una persona no identificada; en la segona, Gregòria Parra, Teresa Benet, Maria Ribera, Montse Boldú, Cecília Anglarill, Angelina Pons, Francesc Planes, Paquita Regí, Pilar Gené, Milagros Morales, una persona no identificada, Adela Pons i Antònia Teixidó; en la tercera, Teresa Piera, Teresa Ribera i Loli Pérez (?), i en la quarta, Pepita Tarsà, Paquita Roca, una persona no identificada, Magda Llovera, Francisco Vigara, Antònia Hidalgo, Muñoz, Carme Vigara, Paquita Collado, una persona no identificada, Mercè Torné, una persona no identificada, Ramona Vilaró i Conxita Font.

(Propietària de la còpia: Maria Ribera.)

109

Carrer Llibertat, 1949. Garatge de Celestino Roca «el Sala», on treballaven deu mecànics que reparaven cotxes i camions de tota la comarca. Als anys quaranta, una plantilla de deu persones es considerava bastant nombrosa. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, Josep Simon, Ramon Massafrets, Alfred Carcasona, Modesto Camats, Joan Roca, Francisco Castelló, Celestino Roca, Miguel, Ramon i Antonio Roca.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietaris de la còpia: Francisco Castelló Gasull i Alfred Carcasona.)

110

111

110

Dècada del 1950. Estand de l'empresa de Cervera anomenada, en els seus inicis, Font Manyà, en una fira, en la qual s'exposava una màquina d'esquitllar ametlles que el propietari de l'empresa havia creat. L'any 1939 Joaquim Font Ripoll, natural de Marzà (Girona), i la seva esposa, Dolors Costa Vives, de Manresa, arribaren a Cervera i s'instal·laren al carrer Victòria, on adquiriren ell taller de Cal Clica, dit així perquè hi fabricaven panys. El taller de Font Manyà deixà empremta a Cervera per la fabricació de *bi-senfins* i cintes transportadores. Posteriorment, es convertí en una gran empresa, en passar a construir naus industrials.

(Propietària de la còpia: Conxita Font.)

111

Carrer de Vidal de Montpalau, 1973. Façana de Talleres Cornellana, al carrer de Vidal de Montpalau, núm. 35. El 1930, Magí Cornellana Galofre obrí un taller de forja i soldadura, al carrer de l'Estació, núm. 7, amb el nom Cornellana–Masó. Uns anys abans, després de sortir del seu poble natal, Malgrat, de la casa Masó, havia anat a Sabadell per aprendre'n l'ofici. Entretant, Cornellana s'anava fent una casa al carrer Llibertat, núm. 5, i l'any 1940, hi traslladà el taller, als baixos. Tenia diversos operaris i aprenents i la feina més comuna era fer portes, balconades, baranes d'escala i reixes forjades, tant per a Cervera com per als pobles de la comarca. També s'especialitzà en feines de torn i ajustatge. Amb molt esperit comercial, es dedicà també a la venda i reparació d'estris i màquines per als pagesos, com bombes d'aigua per a pous (de taps, elèctriques i de gasolina), ventadores, trills, cultivadors, gavelladors i lligadores de la Casa Trepat, de Tàrrega. Juntament amb el seu fill Josep, es dedicà a la representació i venda d'un gran nombre de tractors i complements, empaquetadores i collidores, i col·laboraren moltíssims anys en la Fira de Sant Isidre de la ciutat. Entre el 1973 i el 1974 iniciaren el trasllat als nous tallers del carrer de Vidal de Montpalau, núm. 35, a la cantonada amb President Companys, perquè el taller del carrer Llibertat es feia petit. Durant una època combinaren ambdós locals, però el 1979 ja es traslladaren definitivament al nou. En finalitzar l'any 2008, Josep Cornellana Rius es jubilà; no obstant això, el taller continua treballant sotsarrendat, amb el mateix nom de Tallers Cornellana.

(Autor de la fotografia: Josep Cornellana. Propietari de la còpia: família Cornellana Rius.)

112

112

Tres Uves, març o abril del 1971. Visita de Guillermo Blanco Cipitria, delegat provincial de Sindicatos, de Lleida, a l'empresa Tres Uves. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Guillermo Blanco Cipitria, Francesc Domènech Bosch (en segon terme), Francesc Domènech Puig, Joan Salat Tarrats (possiblement, també en segon terme, si s'ha de jutjar per altres fotografies de la mateixa sèrie) i una persona no identificada.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

113

113

Tres Uves, 1966. Vista aèria de la fàbrica Tres Uves. Aquest era el nom que tenia el grup d'empreses dels germans Vidal, format per Vidal Hermanos S. R. G., Ferrocolor i Maderas Lacetanas. La primera, Vidal Hermanos S. R. G., fundada per Edmundo i Amadeu Vidal, s'instal·là a Cervera l'any 1957. La seva activitat industrial estava orientada a l'elaboració de mobles. Ferrocolor, creada per Antonio Vidal, era, en canvi, una empresa dedicada a la fabricació de llums, situada a Barcelona. En aquesta primera etapa, a Cervera només hi tenia uns tallers on es fabricaven les capses de fusta que havien de contenir els llums. Aquest taller, originàriament, estava situat al carrer de Vidal de Montpalau. Durant la dècada dels seixanta, Tres Uves o Vidal Hermanos arribà a tenir a Cervera una plantilla d'uns quatre-cents treballadors. La fàbrica disposava de tecnologia moderna i les seves dimensions eren considerables, ja que ocupava una superfície d'uns 21.000 m^2, als quals s'afegia una superfície de 30.000 m^2 per a futures edificacions. Des del punt de vista del procés productiu, disposava de la maquinària més moderna utilitzada per la indústria del moble. La crisi dels anys setanta i la manca d'adaptació a la nova conjuntura econòmica, però, en comportaren el tancament. El 20 de juliol del 1979, l'empresa Vidal Hermanos presentà suspensió de pagaments, amb un actiu d'uns 1.019 milions de pessetes i un passiu d'uns 286 milions. Dos anys més tard, a instància d'alguns dels seus creditors, un jutjat de Barcelona declarà l'empresa en fallida. Tanmateix, aquest fet no suposà la desaparició definitiva de l'activitat vinculada als germans Vidal. Durant els primers anys de la dècada dels setanta, el grup d'empreses Tres Uves s'havia dividit. Amadeu Vidal es quedà amb la marca Ferrocolor, per crear una nova empresa a Cervera. Aquesta nova fàbrica, també dedicada a l'elaboració de mobles i llums, sabé superar la crisi dels anys setanta, que posà fi a les Tres Uves, però no pogué fer front a la segona gran sotragada industrial. El maig del 1985 presentà suspensió de pagaments i el seu definitiu tancament deixà sense feina una cinquantena de treballadors.

(Autor de la fotografia: TAF Helicòpters SA. Propietari de la còpia: Arxiu Nacional de Catalunya.)

114

Cartell anunciador de la factoria Iberia. La història de la factoria Iberia, empresa que fabricava sobretot ràdios i televisors, és la indissoluble història del procés d'industrialització de Cervera, de la lluita obrera que tingué lloc a Catalunya i també a Cervera, encara que amb menys intensitat, a les acaballes del franquisme, i de la mateixa lluita antifranquista per les llibertats. El soci majoritari d'Iberia havia estat Baldomero Gómez Serrano (Granada, 1913 – ?), que havia començat el seu negoci amb un petit taller de reparació d'electrodomèstics a Barcelona. Als anys quaranta creà l'empresa Iberia, animat per l'auge de la radiodifusió en aquella època. La capacitat per adaptar-se a les novetats tecnològiques internacionals féu créixer la companyia, la qual, amb el televisor extraplà, el doble tub laminat i l'automatització del procés industrial, se situà entre les primeres de l'Estat entre els anys seixanta i setanta. En aquell moment d'expansió al grup hi treballaven unes 1.100 persones. Però el mateix 1971 ja hi hagué greus conflictes entre empresa i obrers per temes de primes, salaris i condicions de treball. El 27 novembre del 1971 s'hi declarà un gran incendi, que en destruí pràcticament totes les instal·lacions, de vuit plantes, que hi havia al Poblenou de Barcelona. Els bombers expressaren sospites sobre si l'incendi podia haver estat provocat. Després del foc, l'empresari sol·licità l'expedient de crisi i desitjava acomiadar-ne tots els obrers. Havia esclatat un gran conflicte obrer, que duraria fins al tancament de l'empresa, similar al d'altres grans empreses de la zona metropolitana de Barcelona. El maig del 1971 s'anuncià que es construiria una nova factoria amb processos de producció molt avançats. Encara que no se n'explicitava el lloc, se sabia que seria a Cervera. L'alcalde, Joan Salat, havia fet intenses gestions per industrialitzar Cervera en aquells anys d'ebullició econòmica a tot el país. El setembre del 1973 Iberia tenia 1.100 treballadors, dels quals 400 ja treballaven a la capital segarrenca. El 6 d'octubre del 1973, Baldomero Gómez presentà un nou expedient demanant el trasllat de l'empresa a Cervera. Ho justificava amb raons tècniques i d'augment de la productivitat, encara que els treballadors només hi veien motius laborals: a Cervera s'hi pagarien salaris molt més baixos i hi havia manca de tradició i lluita obrera. *La Vanguardia* del 31 de gener del 1974 es feia ressò dels problemes d'escassetat d'habitatge i de l'increment que havia patit el preu del sòl i dels lloguers. Per tot això, el trasllat dels obrers de Barcelona a Cervera —que, de fet, no era desitjat per l'empresari— esdevingué molt conflictiu. L'any 1974 la conflictivitat laboral dels treballadors d'Iberia de Barcelona, que ja s'arrossegava com a mínim des del 1971, acabà traslladant-se a Cervera. Es convocà una aturada que fou parcialment seguida pels treballadors cerverins, poc habituats a aquests conflictes industrials. El juny del 1974 hi hagué un nou expedient de crisi a la factoria de Barcelona per acomiadar-ne tots els treballadors que hi quedaven. Els obrers de Barcelona demanaren solidaritat als de Cervera, però aquests hi respongueren tímidament. A més, semblava que l'empresa intentava enfrontar uns treballadors amb els altres. El novembre del 1974, el Ministerio denegà l'expedient de crisi i l'empresa intentà la suspensió de pagaments. El desembre també hi hagué acomiadaments a Cervera i ja no s'hi pagaren les nòmines senceres, alhora que començà a circular el rumor que empreses alemanyes comprarien Iberia. El mes següent se sabé que l'expedient de crisi afectaria tota la plantilla de Barcelona i la meitat de la de Cervera. Mentre a Barcelona s'acabà pactant un expedient de regulació definitiu que satisféu moderadament els obrers, a Cervera l'empresa tingué pèrdues i els amos proposaren als treballadors organitzar una cooperativa per tirar endavant l'empresa. El juliol del 1975 l'empresa manifestà que si els treballadors de Cervera volien cobrar el sou, haurien d'acceptar l'expedient de suspensió temporal de contractes. Però el mateix 30 de juliol del 1975 la delegació de Lleida aprovà l'expedient de crisi presentat per l'empresa per rescindir tots els contractes de la plantilla de Cervera. L'empresari Baldomero desaparegué del país i fou buscat per la justícia. La premsa del 15 de febrer del 1976 recollia que Baldomero Gómez havia ingressat a la presó, i que el jutge havia decretat llibertat sota fiança per vint-i-cinc milions. A Cervera es deia que havia trobat comprador per a una illa que posseïa, la qual estava valorada en 1.800 milions de pessetes. El febrer del 1976, la delegació de Lleida confirmà que la immensa majoria de la plantilla de Cervera aniria al carrer sense cobrar res. Les naus d'Iberia a Cervera restaren en mans dels bancs creditors, i els treballadors, sense feina.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

115

Iberia Radio, 25 d'octubre del 1972. Visita de les autoritats cerverines i provincials a les instal·lacions d'Iberia Radio. El 25 d'octubre del 1972 visitaren la ciutat el governador civil, el governador militar, el president de la Diputació, el subcap provincial del Movimiento, el procurador provincial a les Corts, diferents funcionaris de ministeris a la delegació provincial i altres autoritats militars, a més de l'alcalde i diputat provincial Joan Salat. Durant la jornada es visitaren les instal·lacions provisionals d'Iberia Radio Televisión i també les obres de la nova factoria, que ocuparia una superfície de quinze hectàrees. Les autoritats foren rebudes per Baldomero i Fernando Gómez, propietaris de l'empresa. En la imatge hi podem veure, d'esquerra a dreta, un dels germans Gómez (Baldomero o Fernando), Ramon Cuñé (en segon terme), José Aparicio Calvo-Rubio (governador civil), possiblement un altre dels germans Gómez (Baldomero o Fernando), el general Manuel Lara del Cid (governador militar), Josep M. Razquin Jené (president de la Diputació) i una persona no identificada; tampoc no han estat identificades les dues treballadores que apareixen en primer terme.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

114

115

Construcció

117

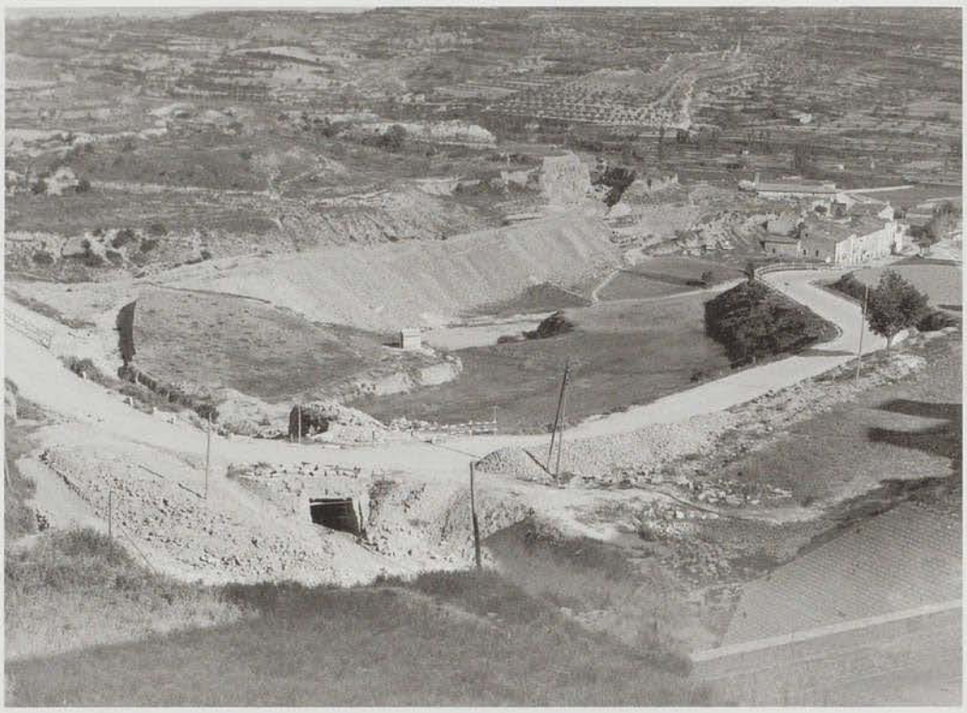

116

118

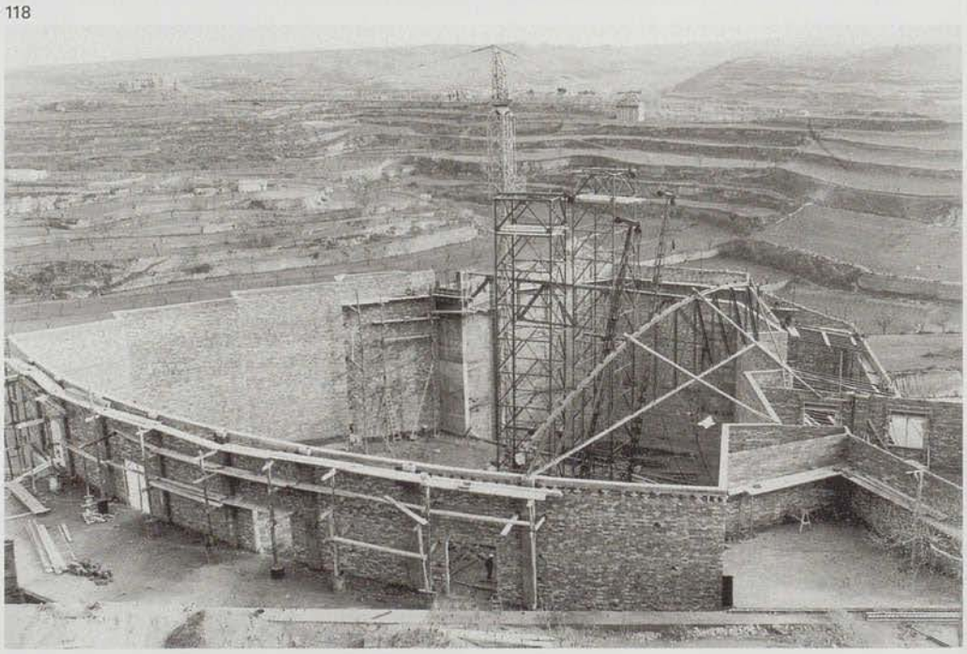

116

Túnel de la carretera N-II per sol ixent, entre el 1945 i el 1947 aproximadament. Construcció del túnel de la carretera N-II. El fet d'obrir un túnel que travessava la ciutat commogué els cerverins. La notícia es féu oficial amb la seva publicació en el *Butlletí Oficial de la Província de Lleida* del 31 de maig del 1941. El túnel havia de suprimir el tram de carretera de Barcelona a Lleida entre els quilòmetres 520,930 i 523,689, la qual cosa suposava que el trànsit rodat no passaria per la ciutat. Les protestes abraçaven des de la Delegación de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Lérida en Cervera, que féu una demanda de rectificació de traçat adduint que representava un gran perjudici per al comerç i la població en general, fins a les tertúlies del Casal, en les quals es popularitzà el veredicte del Dr. Joan Boronat, el qual, amb la seva ironia característica, sentencià que seria el taüt de Cervera —algú hi afegí que si es plantaven xiprers a banda i banda de carretera, podrien flanquejar aquest fèretre—, passant per aquells qui opinaven que seria una boca monstruosa, un punyal que travessaria el cor de la ciutat, una obra inútil, perillosa i anticerverina... o un escarni de l'arquitectura venerable. Les primeres remogudes de terra començaren la tardor de l'any 1944. En principi, el túnel havia d'estar llest en un any i mig, però hi hagué força complicacions tècniques i quan es donà per acabat s'hagué d'admetre la impossibilitat de controlar les filtracions constants d'aigua, que el mantenien en un persistent degoteig. Al primer pis del Cafè Espanya s'hi instal·laren les oficines de l'empresa constructora. Alguns cerverins acceptaven que, a la llarga, la ciutat s'estendria cap al pla dels Ametllers, on s'edificaria un nou eixample que fins i tot podria ser un nucli de potenciació del comerç. Aquells qui estaven directament connectats amb l'obra es queixaren dels sorolls provocats per les barrinadures, de la descurança de l'accés a Cervera i, especialment, de que mal comunicat que havia quedat l'enllaç amb tot el sector de sol ixent, especialment amb les carreteres de Torà, Guissona, Agramunt i Rocafort, ja que s'havia de fer la volta per tal d'agafar l'entrada a la ciutat per la banda de Lleida. També s'havia hagut d'obrar, pagada pels veïns, una via d'accés per als residents dels barris de Sant Francesc i Sant Cristòfol, que havien quedat aïllats. A més, el passeig del Portalet quedà mal format des d'una meitat, perquè l'accés al túnel per ponent no hi estava connectat, i quedava un espai entre l'obra i el lloc. El malestar era tan generalitzat que s'inaugurà l'11 de juliol del 1949 gairebé clandestinament, sense cap mena de cerimònia, discurs o presència d'autoritats.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

117

Túnel de la carretera N-II per sol ixent, entre el 1945 i el 1947 aproximadament. Construcció del túnel de la carretera N-II. El primer que es féu quan havien de començar les obres del túnel fou treure les terres del lloc conegut com les Ginesteres, a la part meridional de l'antic camp de futbol. Era normal que els cerverins anessin a contemplar les obres des d'aquest lloc d'esport. Un cerverí, Gaspar Jené, era l'encarregat de passar llista entre els treballadors i de donar-los la paga corresponent a la seva feina (al principi, eren només les carretonades) cada dissabte. En fou el llister fins que una d'aquestes pagues fou robada. Gaspar Jené, com a responsable, fou destituït del seu càrrec i el 1947 marxà de Cervera. D'altra banda, durant les obres moriren dos dels treballadors per un despreniment d'argiles. El Dr. López, que era el metge encarregat dels operaris, en certificà les defuncions. Molt més endavant, quan es construïren els habitatges i les infraestructures del pla dels Ametllers (1969), com que aquesta zona ja estava plenament urbanitzada, amb l'entrada a la ciutat des de Lleida, es cregué que aquest fóra el lloc més assenyat per situar-hi la creu de terme dels Orenets, que fins llavors estava situada al camí de la Creu dels Orenets, a l'actual avinguda del Mil·lenari de Catalunya. Així, fou traslladada a la conjunció de la carretera N-II amb l'entrada a Cervera el 30 de maig del 1970.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

118

Gran Teatre de la Passió, mitjan dècada del 1960. Inicis de la construcció del Gran Teatre de la Passió de Cervera. L'edifici fou inaugurat el 1967, però el procés havia començat el 1962, quan el Patronat de la Passió entrà en fricció amb la societat propietària del Teatro Círculo, que és on tenien lloc les diverses sessions, i entre els membres del Patronat de la Passió començà a gestar-se la idea que es necessitava un teatre propi. L'avantprojecte s'encarregà a l'arquitecte lleidatà José A. Sanchís, i es decidí que el teatre es construiria sobre els terrenys coneguts com l'Argiler, de propietat municipal. El 24 de març el ministre d'Información y Turismo, Manuel Fraga Iribarne, visità Cervera per assistir a la representació de la Passió, i s'aprofità l'ocasió per ensenyar-li l'avantprojecte i demanar-li l'ajuda per poder-lo dur a terme. Davant la impossibilitat de trobar una línia de crèdit que financés en part la construcció d'un teatre, el mateix Fraga Iribarne suggerí a Joan Salat Tarrats que demanessin un *«crédito hotelero»*, perquè *«un hotel se hace con piscina o con garajes; haced un hotel con teatro, y os concederemos un crédito hotelero»*. El 25 de gener del 1964, la Subsecretaría de Turismo comunicà al Patronat la concessió del crèdit de quinze milions de pessetes per a la construcció del complex hoteler. El 10 de febrer, l'Ajuntament de Cervera adjudicà al Patronat de la Passió la subhasta convocada per a la construcció del complex, per la quantitat de cinquanta mil pessetes. Amb data d'11 de febrer, el Banco de Crédito Industrial concedí el crèdit hipotecari, d'acord amb la resolució de la Subsecretaría de Turismo, i amb les condicions indicades, amb un interès del 4% anual. Finalment, el 5 de febrer del 1967, tingué lloc, amb motiu de les festes del Santíssim Misteri, una preinauguració del Gran Teatre de la Passió de Cervera, que consistí a obrir al públic les dependències, i projectar-hi les primeres sessions de cinema. El 9 de febrer, es presentava al nou teatre, per primera vegada, la representació de *Cristo, misterio de Pasión*. La inauguració oficial tingué lloc el 12 de març, amb la sala plena de gom a gom. El 28 de juny del 1969 s'inaugurà l'hotel.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Salat.)

119

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), dècada del 1960. Construcció del bloc d'habitatges de «la Caixa», que es coneixia com a torre de la Segarra, i que s'inicià l'any 1964. Era el primer bloc de pisos d'aquestes dimensions a Cervera, el qual, en aquells moments, li donava un toc de modernitat i, a més, era la viva imatge del renaixement econòmic de la ciutat i la comarca. El 1970, s'inaugurà als baixos de l'edifici el primer supermercat, de la cadena Spar, la qual era de Saragossa.

(Propietari de la còpia: «la Caixa».)

119

120

120

Passeig de Jaume Balmes, 1968. Passeig de Jaume Balmes quan s'aixecava l'estructura del que es coneixia com a pisos de «la Caixa». La imatge probablement correspon a un dels dies que es representava la Passió, atès que la plaça de Pius XII era plena d'autocars; els cotxes particulars (els 600 de la casa SEAT, que s'anaven popularitzant) omplien el davant de la vorera, i les persones anaven vestides de festa. Eren uns anys en els quals Cervera semblava que començava a sortir de la penúria econòmica que havia caracteritzat la comarca després de la Guerra Civil, i aquest edifici es convertí en una bandera de la modernitat que la ciutat anhelava.

(Propietari de la còpia: Josep Pomés.)

121

1968. Edifici construït l'any 1967 per l'empresa constructora Garrofé–Roca, de Mollerussa, i promocionat per la immobiliària de Cervera EMSESA (1964–1978), formada pels socis Enric Companys Valls, Joan Salat Tarrats, Antonio Minguell Molins, Francisco Sala Martí, Josep Sala Martí i Jaume Armengol Lloses. Fou una construcció de renda limitada, subvencionada i lliure de contribució, en una època de falta d'habitatges, atès que l'empresa de mobles Ferrocolor – Vidal Germans —i, més tard, Iberia Radio Televisión— suposà un increment de llocs de treball i, conseqüentment, la vinguda de noves famílies a la ciutat. Aquest fou el primer edifici construït des del 1939, quan s'erigí la darrera casa a Cervera, concretament al carrer de Ferran el Catòlic.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

122

Silos de Cervera, 1968. Vista panoràmica de l'edifici conegut popularment com els *silos*. Els *silos* (o sitges) de Cervera s'inauguraren el 1968, integrats en la Red Básica del Estado (MAPA). Foren edificats per un constructor de Bellpuig. Abans, aquest servei tingué altres ubicacions a la ciutat. Els pagesos havien de portar a vendre els cereals que declaraven —a Cervera, majoritàriament blat i ordi— al Servicio Nacional, fins que, amb la democràcia, arribà el mercat lliure. Les darreres entrades de cereals tingueren lloc els anys 1991–1992. I el cessament definitiu de l'activitat fou el 1992–1993. A partir de llavors, l'edifici tingué diferents usos: garatge i local de telefonia mòbil. L'any 1996, el personal dels *silos* fou transferit a la Generalitat. El 15 d'agost del 1978 sortia publicat en la premsa: «*EL SENPA INFORMA. Se hace público que desde el día 1 de agosto se pueden realizar ventas de trigo y cereales piensos en todas las Jefaturas de Almacén de la provincia. El Almacén y Silo de Cervera estará abierto todos los días de la semana, menos el jueves, en que se abre el Almacén de Sant Guim de Freixanet. Los precios del trigo que más se cultivan en nuestra provincia, son para el mes de agosto los siguientes: 15 ptas. kilo para "Tres enanitos"; 14'50 ptas. para "Yecora", "7 cerros" y "Anza"; 14 ptas. kilo para "Capitol", "Splendeur", "Marà", "Ohamplein", "Pane 247", "Estrella", "Oró" y "Pane 2"; 13'40 ptas. kilo para las variedades de "Blanco Segarra" y "Pane 14". Los precios de garantía a que el SENPA compra los cereales para el mes de agosto, son los siguientes: 10'25 ptas. kilo para la cebada de 2 carreras (cervecera) y 10 ptas. kilo para la cebada de 6 carreras (caballar). Para la avena blanca y amarilla, 9'80 ptas. kilo; y para la avena gris y negra 9'60 ptas. kilo. Para el centeno, 11 ptas. kilo. Todos los precios se fijan para los cereales de la cosecha 1978 que respondan a características normales, sin envase, pesada y estibada la partida, sobre Silo o Almacén del SENPA*».

(Propietari de la còpia: Argent Deu.)

123

Carrers de Verdú i Esperanto, 1972. Construcció de diverses cases adossades en el moment d'expansió urbanística de la zona nord, a principis dels anys setanta. L'any 1964, l'Empresa Social Econòmica SA (EMSESA) havia començat la construcció d'habitatges de renda limitada a la carretera de Guissona, amb l'objectiu de compensar les necessitats d'allotjament que hi havia a Cervera. Posteriorment en construiria més, tant blocs de pisos d'alçària considerable, com a signe de modernitat, com cases adossades. Cap als anys vuitanta, amb més bonança

121

122

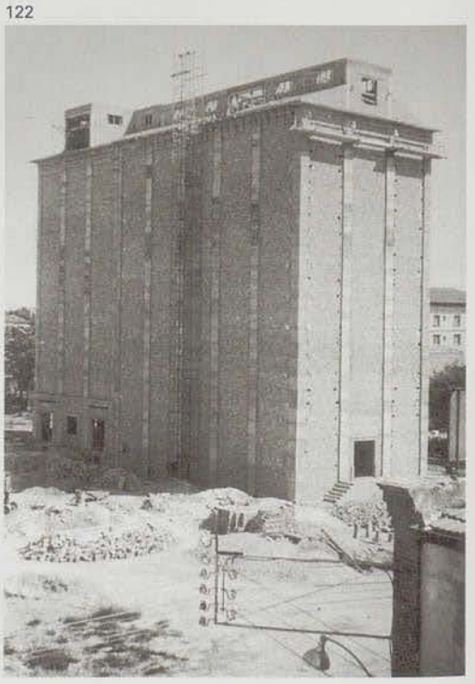

econòmica i amb més possibilitats de fer realitat la idea de «la caseta i l'hortet», es començaren a construir nombroses promocions de cases adossades (com les que es poden veure en la imatge); són una mostra de la gran expansió urbanística més enllà de la via del ferrocarril, entre el carrer de Montoliu i el passeig del Polígon Industrial. Cervera cresqué també cap a la zona de la carretera de Manresa (Ciutat Jardí) i, posteriorment, en el tombant de segle, la ciutat s'anà estenent cap al camí de Castellnou.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

123

124

Carrer de Ferran el Catòlic, 1977. Obres de construcció del pont del carrer de Ferran el Catòlic, sobre la carretera N-II, edificat l'any 1977. La realització d'aquesta infraestructura formava part d'un projecte més ampli de millora de l'accés a Cervera des de la carretera N-II, elaborat per encàrrec de la Paeria de Cervera. En aquells moments, Cervera només disposava de dues entrades i sortides a la vila, que s'estimava que eren insuficients, atès el context de creixement demogràfic i industrial. El projecte del nou accés fou elaborat per Cots y Liesa. Ingeniería Superior, SL, de Lleida, el desembre del 1974, i un mes més tard fou visat per la Delegació de Lleida del Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials. El pressupost total de l'obra, segons el projecte, ascendia a 1.810.048,00 pessetes. Entre les diverses actuacions, el projecte preveia la construcció d'un nou pont al carrer de Ferran el Catòlic, que havia de comportar la substitució de l'antic pas, conegut popularment com a pont de Cal Ferran. Tanmateix, la construcció d'aquest pont no es dugué a terme fins uns anys després, gràcies a la participació del Ministerio de Obras Públicas. Les obres quedaren enllestides el mes d'abril del 1977; la inauguració oficial del nou pont tingué lloc el mes de maig d'aquell mateix any, i la construcció d'aquesta infraestructura suposà una clara millora dels accessos a Cervera. Evidentment, la materialització de tot el projecte fou la principal realització que en l'àmbit de l'obra pública es dugué a terme durant aquell període. Tanmateix, no fou l'única. L'any 1977 també es feren diverses obres de pavimentació de carrers de la part baixa i alta de la ciutat, així com de millora de l'enllumenat públic.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

124

Fires i mercats

125

125

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), entre el 1910 i el 1915. Dia de mercat a la plaça Major. El mercat, a Cervera, es feia en aquesta plaça i al carrer Major des de l'any 1110. La importància d'aquest mercat era tal que les mesures de Cervera serviren per fer transaccions en altres llocs. Molts pagesos de la comarca venien a Cervera a comprar o vendre els seus productes. El dia de mercat no es feien només transaccions comercials, sinó que era un dia important per a les relacions socials. La gent venia de molts pobles de la Segarra i es relacionava. Es parlava de la collita, de les noies maridables, de les morts de parents i amics... Fins als anys setanta del s. xx, el mercat es féu en aquesta plaça i al principi del carrer Major, fins als carrerons de les Bruixes i Sabater. Fou amb l'alcalde Joan Salat que es traslladà al centre de la ciutat, a la plaça de Santa Anna, la rambla de Lluís Sanpere, la plaça de Sant Miquel i la plaça de la Universitat, fins a arribar al carrer del General Güell. En els darrers anys, algunes parades han tornat al carrer Major, amb la idea de donar impuls comercial al nucli antic de la ciutat. En la fotografia, al fons, baixant pel carrer Major i ja entrant a la plaça, s'hi pot veure la imatge de sant Cristòfol portada en processó, precedida d'una banda de música.

(Propietari de la còpia: Isidor Rosich Comas.)

126

Carrer Major, 1910. Fira duta a terme al carrer Major de Cervera. Fins a la meitat del s. xx, el carrer Major de Cervera, de cap a cap, era el centre comercial de la ciutat, però a poc a poc aquesta activitat s'anà desplaçant cap a la part nova. Al carrer Major, al marge dels mercats, s'hi feien les fires i, pel que sembla, molt nombroses (com es pot apreciar en la imatge). A mà esquerra s'hi veu l'església de Sant Agustí, que, juntament amb la seva casa conventual, queia, en època medieval, gairebé als afores, si bé amb l'engrandiment de la ciutat quedà enclavada dins el carrer Major. El convent fou creat el 1362 per una deixa testamentària del mercader Ramon Serra. L'església, d'estil gòtic, amb una sola nau i caselles entre els contraforts, fou restaurada als anys quaranta perquè durant la Guerra Civil hi caigué una bomba que en rebentà la volta. A l'esquerra de l'església, s'hi veu el Bazar París, d'Ignasi Arques.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

127

127

Cantonada de la rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere) amb el carrer de Santa Anna, vers el 1953. Venda d'alls un dia de mercat. Destaca el munt d'enfilalls o forcs d'alls a terra, sense presentar-los damunt d'una parada. En darrer terme hi havia la xurreria, que durant tants anys formà part del paisatge urbà d'aquest indret.

(Autor de la fotografia: Francesc Domènech. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere, i família Domènech.)

128

Carrer Major, maig del 1956. Desfilada de tractors pel carrer Major durant la primera festa del tractor, en el marc de la Fira de Sant Isidre. Els actes d'aquesta festa començaren amb la benedicció dels tractors per part de l'arxipreste de Cervera, Ramon Rota Canal, i els tractoristes foren obsequiats amb unes cintes dedicades a sant Isidre, patró dels pagesos. Seguidament s'organitzà la desfilada dels tractors pels principals carrers de Cervera, amb el lliurament de premis als tractors més ben engalanats. Els guanyadors foren Jaume Niubó, de Gramuntell, i Rossendo Segura, de Montpalau. A les quatre de la tarda començaren les proves d'habilitat dels tractoristes, en les quals participaren vint-i-tres tractors, al circuit habilitat a la plaça de Madoz (actualment, plaça de la Universitat). Les proves, i els guanyadors, foren els següents: carrera de velocitat, esquivant obstacles, Josep Cos, de l'Aranyó; carrera marxa enrere, esquivant obstacles, Josep Solé, de Talavera; carrera de tractors amb carreta, esquivant obstacles, Josep Cos, de l'Aranyó; carrera de velocitat marxa enrere, Jaume Niubó, de Gramuntell. També es lliurà el Primer Gran Trofeu, concedit per la Cooperativa del Campo Comarcal, adjudicat, pel sistema de punts, a Josep Cos, de l'Aranyó. Cal observar els tendals de les botigues del carrer Major, la qual cosa recorda que era el punt neuràlgic del comerç cerverí.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

I. 1530

129

129

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna). Desfilada de tractors davant la plaça de Santa Anna. Es premiaven els tractors més ben engalanats i es donava un obsequi a tots els participants.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

130

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), maig del 1951. Entrada al recinte de la setena edició de la Fira de Sant Isidre, a la rambla de Calvo Sotelo. Als baixos de l'edifici de l'esquerra, hi havia la seu de l'Auxilio Social. A banda del nom del carrer, la simbologia franquista era present per tot arreu. En les primeres edicions de la Fira, el bestiar n'era el protagonista indiscutible (com s'aprecia en la imatge), tot i que la tecnologia també s'hi deixava veure: en primer pla, hi apareix la demostració del funcionament d'una bomba d'aigua. Una de les principals activitats era el concurs d'animals de treball, que aquell any celebrava la cinquena edició. La dècada següent, però, la Fira agafà un nou caire com a conseqüència de la mecanització de les feines del camp. Així, l'any 1954 tenia lloc la primera edició de l'exposició de maquinària agrícola i l'any 1956 se celebrava la primera festa del tractor. Des d'aleshores i fins a la primera meitat de la dècada dels seixanta, la Fira no parà de créixer, i visqué les seves millors edicions dins els patis de la Universitat.

(Autor de la fotografia: Francesc Domènech. Propietari de la còpia: família Domènech.)

131

Patis de la Universitat, maig del 1954. Diferents estands de la Fira de Sant Isidre, als patis de la Universitat, en la primera exposició de maquinària agrícola i productes del camp. Com a conseqüència de l'impuls industrial, entre mitjan dècada dels cinquanta i principi de la dels setanta, Cervera gaudí d'una fase de relativa prosperitat. No és casualitat, per exemple, que a finals de la dècada dels cinquanta alguna de les fires prengués un nou impuls. Aquest fou, sens dubte, el cas de la Fira de Sant Isidre. Instaurada el 1943, l'any 1954 s'hi realitzà la primera exposició de maquinària agrícola i productes del camp. El 1956, ja se celebrava la primera festa del tractor. Des d'aleshores, i durant la primera meitat de la dècada dels seixanta, la Fira no deixà de créixer en nombre d'estands, activitats, maquinària, superfície i visitants.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

130

131

132

132

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), davant del monument als Caiguts, maig del 1946 o del 1947. Entrega de premis als participants en la desfilada de tractors, dins els actes de la Fira de Sant Isidre. En la imatge hi apareixen Josep Puig, Gabriel Gual Martí, Josep Balcells Sala, Josep M. Rubinat, Antoni Gabarró i Ramon Marimon.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Gené.)

133

Pati de la Universitat, maig del 1955. Estand de la fàbrica de galetes La Palma, situat al pati central de la Universitat. L'any 1954, la Fira de Sant Isidre s'instal·là en aquest recinte, on anà creixent fins que, a mitjan dècada següent, concretament l'any 1964, tornà al seu escenari habitual: el passeig de Jaume Balmes, la plaça de Pius XII, la rambla de Lluís Sanpere i altres carrers del centre. Dins la ubicació universitària s'hi iniciaren les «*exposiciones de maquinaria agrícola y productos para el campo*». Primer es feren cada any, i després, bianualment. També hi tingué lloc la festa del tractor. Fins a la dècada dels noranta, concretament el 1998, la Fira no tornà a la Universitat, i actualment, des de l'any 2004, s'hi torna a celebrar. D'altra banda, La Palma fou un expositor habitual de la Fira, i es caracteritzava pels seus espectaculars estands, on es feien degustacions dels seus productes i demostracions del funcionament de la moderna maquinària que utilitzava. Ara bé, a mitjan dècada dels cinquanta només quedava dempeus l'estructura externa de l'edifici universitari: no hi havia sostres i les escales estaven derruïdes; els claustres, però, estaven intactes i entre pilar i pilar s'hi instal·laven els estands.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joaquima Torrescassana Costa.)

133

134

134

Universitat, maig del 1955. Treballadores de la fàbrica de galetes La Palma, fent d'hostesses a l'estand que l'empresa tenia a la Fira de Sant Isidre, que se celebrava als patis de la Universitat. D'esquerra a dreta, hi havia Pilar Farran, Mercè Ors, Berta Vidal, Antònia Palomés i Joaquima Torrescassana. El vestuari era fet expressament per a aquestes ocasions, ja que els treballadors no utilitzaven uniforme dins la fàbrica. El muntatge i la decoració de l'estand anava a càrrec del mateix personal de l'empresa.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joaquima Torrescassana Costa.)

135

135

Patis de la Universitat, maig del 1960. Ramon M. Xuclà, Josep Niubó, Josep Gasol, Salvador Gasol i Emili Rabell prenent un refrigeri als patis de la Universitat, durant la Fira de Sant Isidre.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

136

136

Patis de la Universitat, maig del 1963. Ton Colom Serra, la seva filla Elvira i la dependenta, Marta Pomés Quintana, durant la Fira de Sant Isidre.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Elvira Colom.)

137

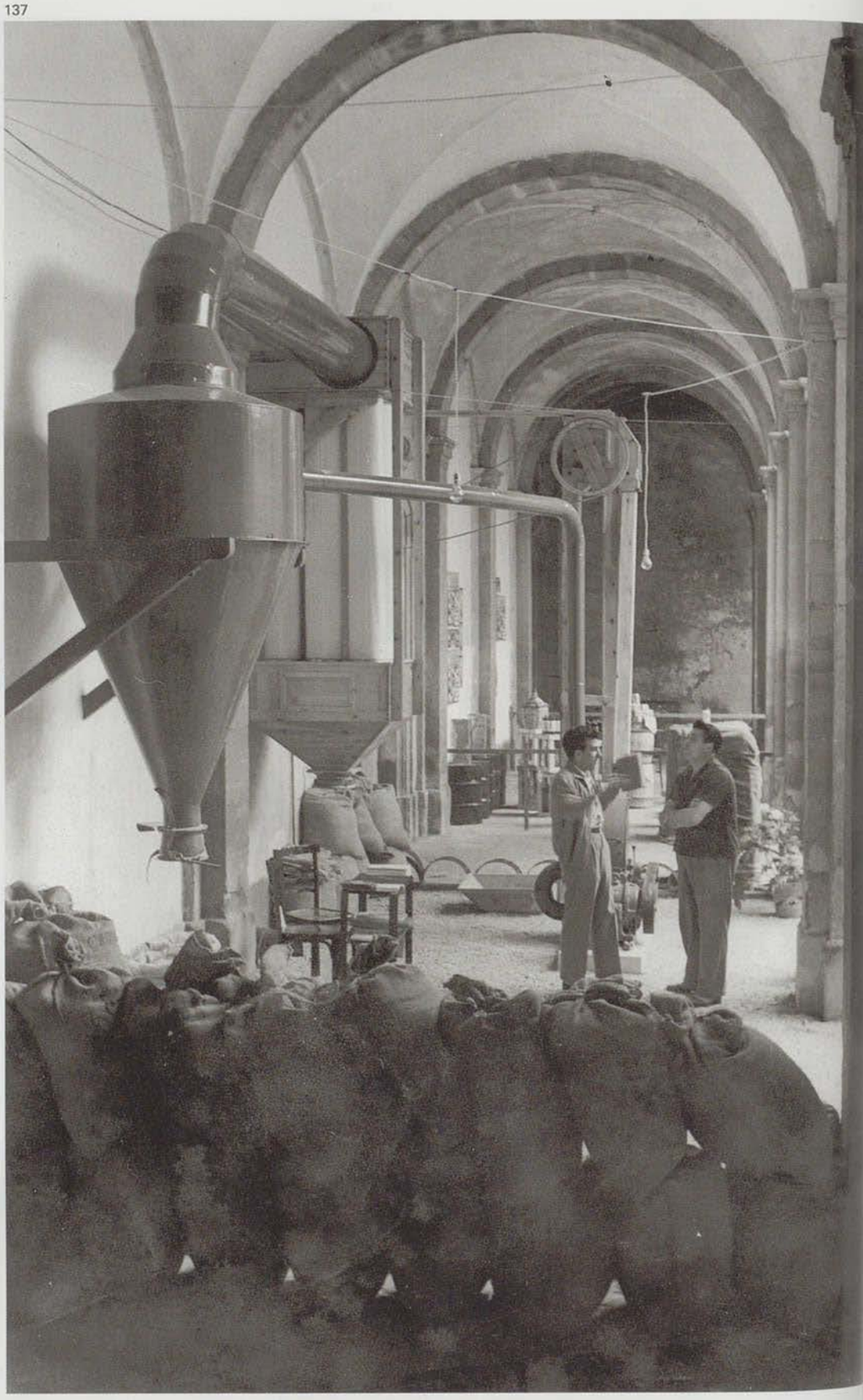

137 / 138

Patis de la Universitat, maig del 1954. Dos estands de la desena edició de la Fira de Sant Isidre, celebrada als patis de la Universitat de Cervera durant els dies 14, 15 i 16 de maig del 1954. Des dels seus orígens, l'any 1945, la Fira estigué orientada fonamentalment vers l'agricultura, un sector que aleshores encara era predominant a la comarca. De fet, una de les principals activitats de la Fira era el concurs de ramaderia d'animals de treball. Tanmateix, en l'edició celebrada l'any 1954, en la qual es dugué a terme la primera exposició de maquinària agrícola i productes del camp, la Fira incorporà altres sectors. Entre els més de cinquanta expositors, s'hi trobaven diversos establiments comercials i industrials. Cal destacar que aquesta edició no només disposà de la presència d'expositors de Cervera i comarca, sinó que també hi prengueren part firmes comercials procedents d'altres indrets de l'Estat. N'és un bon exemple l'estand de la imatge, de l'empresa de Saragossa Mariano Goñi, SA, creada l'any 1948, dedicada a la fabricació de maquinària per a la molineria. L'organització d'aquesta desena edició de la Fira de Sant Isidre es produïa en un context de profundes transformacions en l'activitat firal a Catalunya. D'ençà dels seus orígens, al s. XI, les fires havien constituït un important centre de contractació comercial. Però des de mitjan s. XX, tendiren a perdre aquest caràcter tradicional per transformar-se de manera progressiva en fires de mostres, a semblança de la Fira de Mostres de Barcelona, amb un caràcter més lúdic i orientada al consum de productes. La Fira de Sant Isidre no es mantingué al marge d'aquesta tendència general. En un mateix recinte, la Fira acollia establiments dedicats a la fabricació de béns de producció, especialment maquinària agrícola i productes per al camp, i establiments orientats a la producció i comercialització de béns de consum, especialment aliments. D'aquest darrer cas, n'és un bon exemple l'estand de la fàbrica de galetes La Palma, fundada l'any 1905, que apareix en la fotografia, on es mostra com es realitzava el procés d'empaquetament dels seus productes, en aquest cas probablement les galetes bòer, i la importància que en aquest tipus d'activitat tenia la mà d'obra femenina. En la imatge s'hi pot veure, d'esquerra a dreta, Encarnació Muñoz, Joaquima Torrescassana i Antònia Palomés. L'acte d'inauguració de la Fira de l'any 1954 correspongué a Antònio de P. Xuclà, alcalde de Cervera, i el segon dia de la Fira, que coincidia amb la diada de Sant Isidre, hi assistiren les autoritats provincials i nombrosos representants d'entitats locals, comarcals i provincials, entre els quals destacaven el president de la Diputació, Víctor Hellín, i el governador civil, José Pagés. Malgrat que la pluja hi fou present durant els tres dies de fira, sembla que l'afluència al recinte fou molt nombrosa, especialment el dia de Sant Isidre, en coincidir amb l'habitual celebració de la junta general de la Cooperativa del Camp Comarcal de Cervera.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Encarnació Muñoz Vaquero.)

139

Universitat, maig del 1958 o del 1959. Estand de màquines de cosir de la marca Alfa, propietat de Ramon Castells. La instal·lació dels estands de la Fira de Sant Isidre a les voltes dels claustres de la Universitat oferia un aixopluc als expositors, però també resultava un element beneficiós per al derruït edifici, que recobrava vida, encara que no fos més que per un petit espai de temps. En la imatge s'hi identifiquen Jaume Castells, Maria, espòs de Maria, Carlos Rossich, Antònio Xuclà, Joan Salat, Ramon Castells, Josep Cos, Camilo Beleta, Ramon Térmens i Josep Xandri.

(Propietari de la còpia: Jaume Castells.)

138

139

Sindicat i associacions gremials

140

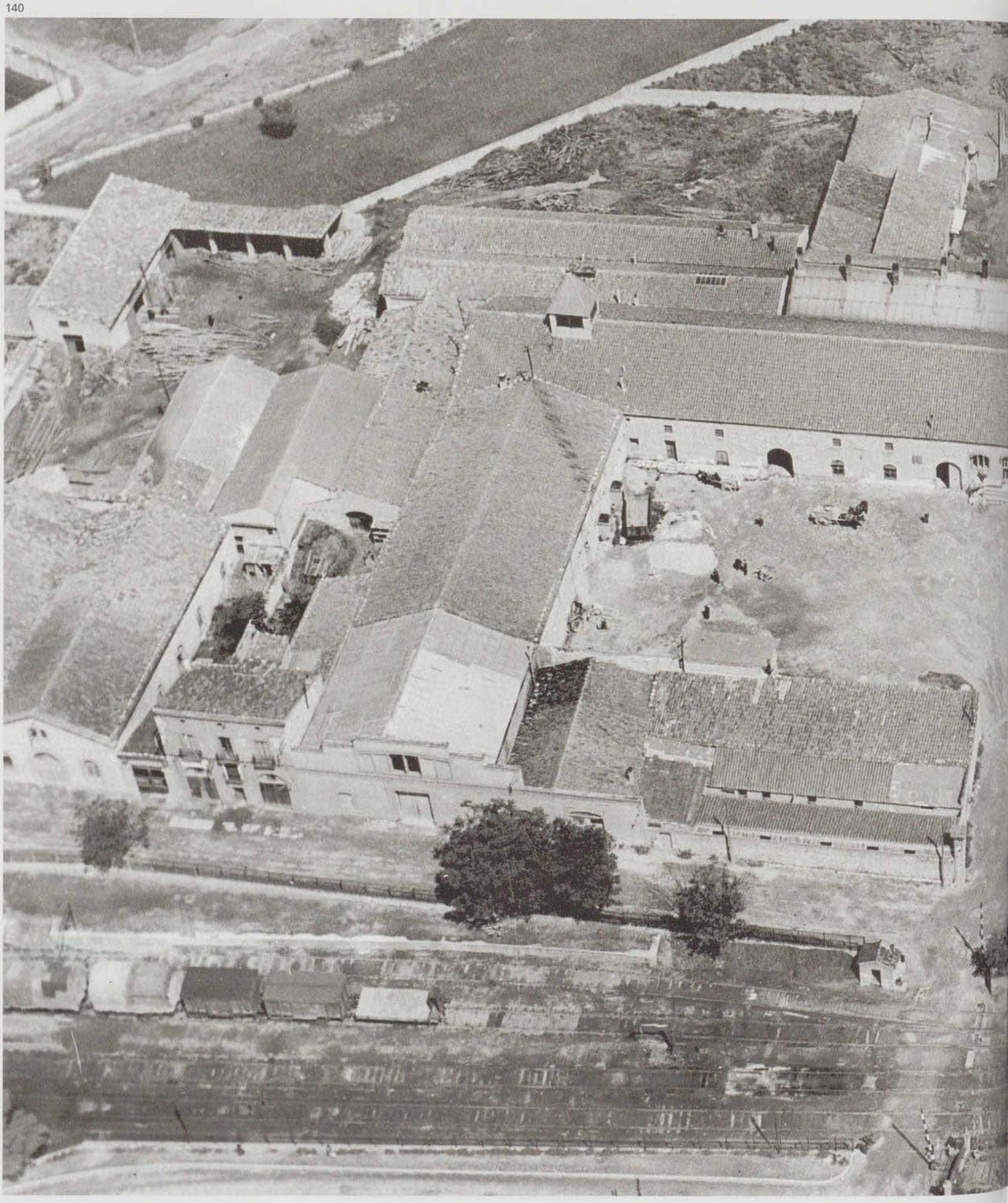

140

Sindicat Agrícola. Vista aèria del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, entitat fundada el 22 de setembre del 1918 a Cervera i constituïda oficialment el 27 de maig del 1919 a recer de la Llei de sindicats agrícoles del 1906. La seva creació es produí en el context de crisi econòmica dels anys posteriors a la Primera Guerra Mundial i fou conseqüència de la mobilització de la pagesia comarcal en contra de les mesures adoptades pel Govern.

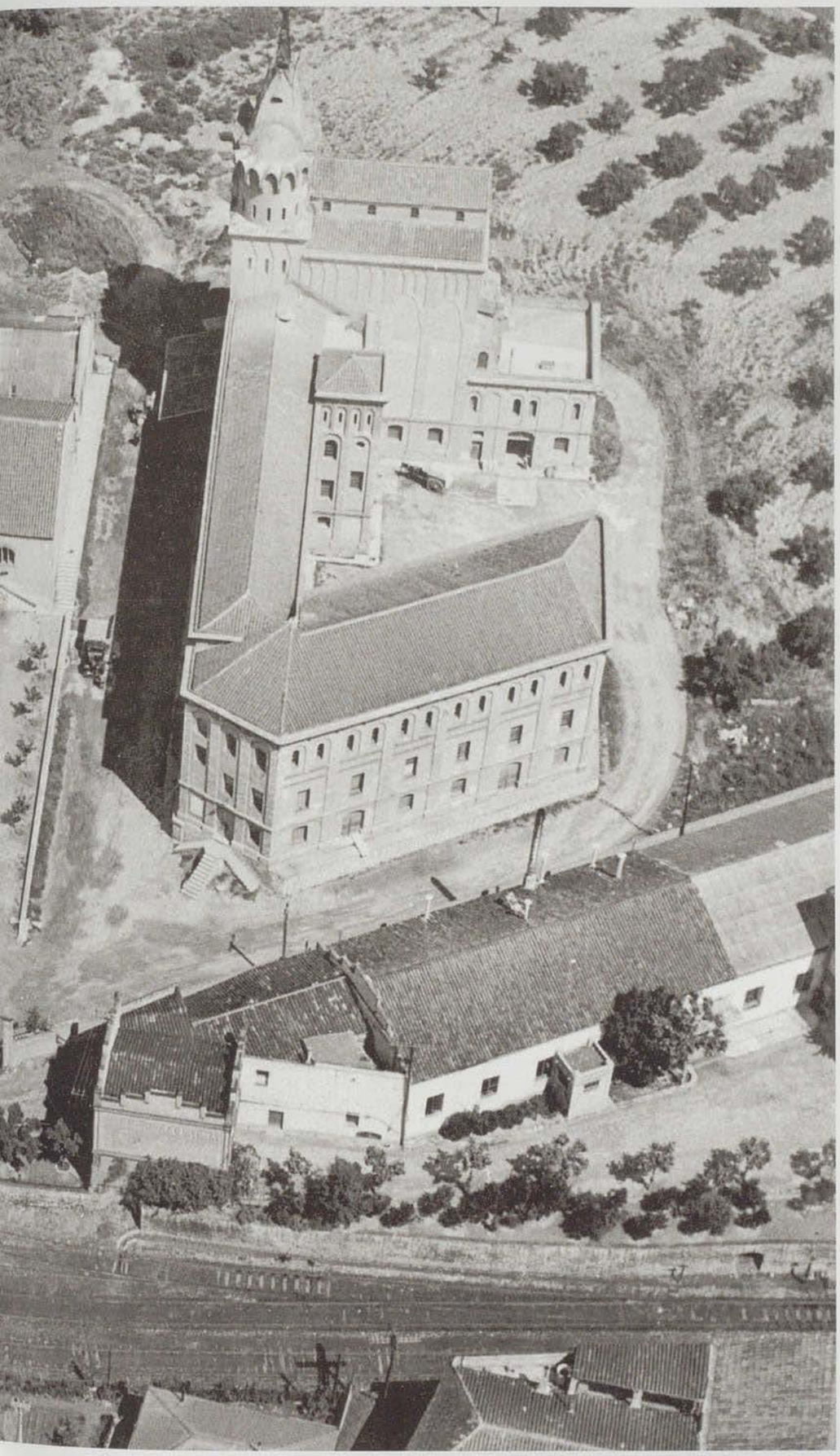

En concret, les noves disposicions governamentals tingueren com a principal objectiu frenar l'increment de preus dels productes agrícoles produït durant la conjuntura postbèl·lica, i donaren lloc a una creixent intervenció governamental en el mercat de productes agraris. La nova situació tingué importants conseqüències en el sector cerealícola. D'una banda, el Govern establí un règim de taxació del preu del blat, que fixava un preu màxim de venda per a aquest cereal. De l'altra, les noves disposicions suposaren la constitució dels sindicats provincials de fariners, a qui s'atorgà el privilegi d'exercir el paper d'únics compradors de blat. Tot plegat generà protestes generalitzades entre els productors de blat d'arreu de l'Estat i, en el cas de la comarca de la Segarra, el dissentiment generat es materialitzà en la constitució del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. La nova entitat, encapçalada per alguns dels principals propietaris agrícoles de la comarca i dirigida per Ramon Vidal Trull, ben aviat es convertí en un dels principals motors de la transformació i modernització de l'agricultura de la Segarra. Amb una xifra de socis que l'any 1927 pràcticament arribava als dos mil associats, contribuí a la consolidació definitiva del moviment cooperatiu a la comarca. Les raons de la ràpida expansió i les claus de l'èxit foren diverses, però fonamentalment en sobresurten tres per sobre de la resta. En primer lloc, el Sindicat sabé vertebrar les diferents realitats socials de l'agricultura comarcal, integrant des dels petits propietaris fins a les classes més benestants, fet que impregnà l'entitat d'un fort caràcter interclassista. En segon lloc, el desenvolupament de diverses seccions cooperatives, que s'ajustaven a les necessitats reals de la pagesia, possibilità que els seus associats poguessin accedir a productes tan necessaris com adobs, maquinària agrícola o assegurances, amb unes condicions econòmiques avantatjoses. Però sobretot fou la visió empresarial dels seus dirigents la que reportà un major protagonisme a l'entitat. La construcció d'una farinera entre els anys 1921 i 1922, les instal·lacions de la qual s'observen a l'edifici del costat dret de la fotografia, orientà l'entitat cap a la transformació i la comercialització de la producció agrícola, fet que garantí als seus associats la certesa de poder vendre la seva producció. Així mateix, el seu vessant transformador també es constata en la construcció d'una panificadora l'any 1920 i d'un molí d'oli l'any 1928, en ambdós casos situats a les instal·lacions del costat esquerre de la fotografia, actualment desaparegudes. La forta empenta de l'entitat aviat traspassà els límits comarcals, cosa que la portà a encapçalar algunes de les grans entitats agrícoles del Principat. De fet, a banda de formar part de l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre i de la Federació Agrícola Catalano-Balear, el Sindicat de Cervera, especialment a través de la figura de Ramon Vidal, tingué un paper molt actiu en la constitució l'any 1931 de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya. Després de la Guerra Civil, arran de la promulgació de la Ley de Cooperación, del 1942, el Sindicat es transformà en Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera i mantingué part del dinamisme dels anys anteriors a la guerra durant pràcticament tres dècades. Tanmateix, a principis de la dècada dels setanta, patí una forta crisi econòmica, les conseqüències de la qual es perllongaren al llarg de la dècada. I malgrat els diversos intents per capgirar la situació, acabaren comportant-ne el tancament. Avui només se'n conserva l'edifici de la farinera, d'estil modernista i construït per Cèsar Martinell, que l'any 2002 fou declarat per la Generalitat de Catalunya Bé Cultural d'Interès Nacional.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

141

142

141

Sindicat Agrícola, vers el 1920. Grup de treballadors davant de les instal·lacions del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. El treball dels obrers de l'entitat fou imprescindible per al funcionament de les diverses seccions de transformació de productes del camp que el Sindicat va crear. Com a conseqüència de la intensa activitat d'aquestes seccions, l'afluència de pagesos al Sindicat era habitual, especialment durant l'època de collita, moment en el qual els socis del Sindicat portaven la seva producció a la farinera o al molí d'oli. A més de la possibilitat de venda i de transformació dels productes agrícoles, el Sindicat també oferia diversos serveis cooperatius que beneficiaven els seus associats. En les seves instal·lacions podien adquirir-hi els fertilitzants que els eren necessaris, o maquinària agrícola; contractar assegurances per als seus animals de treball, o, fins i tot, a través de la secció de crèdit, podien disposar de préstecs. Aquest fet i, especialment, l'existència de les seccions de transformació que garantien als socis del Sindicat la venda de la seva producció, explica el ràpid increment del nombre d'associats de l'entitat, que, dels 300 socis que inicialment tenia l'any de la seva creació, passà als 1.530 l'any 1933. Tanmateix, els diversos serveis cooperatius no són els únics que n'expliquen l'àmplia difusió. L'elevat nombre d'associats també fou conseqüència de les facilitats donades per l'entitat. Per ser-ne soci es requeria únicament ser propietari usufructuari, arrendatari emfiteuta o conreador d'alguna finca rústica situada dins els termes municipals de la comarca; mantenir bona conducta religiosa i civil; ser presentat per dos socis i admès per la junta de govern, i pagar la quota establerta. En els orígens de l'entitat, existien dues categories d'associats, els honoraris i el numeraris; també s'establien diverses tipologies de socis segons la quota de contribució rústica i la quota abonada a l'entitat. Eren considerats socis de primera classe els qui pagaven més de 120 pessetes de contribució rústica, que pagaven 100 pessetes de quota d'entrada i 6 pessetes de quota anual. Els de segona categoria eren els pagesos amb una quota de contribució rústica entre les 50 i les 120 pessetes, que pagaven 50 pessetes de quota d'entrada i 3 pessetes de quota anual. Finalment, els socis de tercera categoria eren els qui pagaven menys de 20 pessetes de contribució rústica, que pagaven 25 pessetes de quota d'entrada i 1,5 pessetes de quota anual. L'existència de diverses categories segons la quota de contribució rústica mostra el caràcter plenament interclassista de l'entitat i la voluntat d'integrar-hi tots els sectors de la pagesia comarcal. La distinció de soci honorari s'obtenia pels serveis a l'entitat i era decidida per la junta directiva, mentre que la condició de soci numerari s'obtenia per votació secreta de la junta de govern, que era qui establia la categoria en la qual havia de ser classificat. L'any 1920, el Sindicat Agrícola ja disposava de socis en 111 poblacions, algunes de les quals estaven situades fora dels actuals límits administratius de la comarca de la Segarra, concretament a les comarques de l'Urgell, la Noguera, l'Anoia i la Conca de Barberà.

(Propietària de la còpia: Francisca Farré Elies.)

142 / 143

Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, dècada del 1920. Alguns treballadors i dirigents, davant dels forns de pa del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. La panificadora del Sindicat fou un dels primers serveis que aquesta entitat oferí als seus associats. En funcionament des del 10 de juny del 1920, la seva construcció pretenia oferir als associats el pa a un preu més econòmic. En un primer moment, els forns s'abastiren de la farina que s'elaborava a la farinera de Tarroja, arrendada pel Sindicat mentre no construí la seva pròpia. Aquesta circumstància, que permetia a l'entitat l'obtenció de farina a unes condicions econòmiques avantatjoses, es traduí, ben aviat, en uns bons resultats econòmics per a la panificadora. Dos mesos després d'haver començat a funcionar, els forns del Sindicat Agrícola de Cervera ja havien elaborat més de 100.000 quilos de pa per valor d'unes 80.000 pessetes (el pa costava 8 pessetes els 10 quilos) i es calculava una capacitat de producció del voltant dels 2.500 kg diaris de pa. Tanmateix, al cap de poc temps, els bons resultats no es mantingueren. El mes d'agost del 1920 en disminuí la producció, vinculada a l'escassa acceptació que havia tingut la nova secció entre els socis. El desencís provocat per aquesta situació féu plantejar als dirigents de l'entitat la possibilitat de prescindir de la panificadora. El tancament, però, no es produí fins al cap de dos anys, el mes d'agost del 1923, coincidint amb l'incendi de la farinera del Sindicat. L'octubre del 1923, pocs mesos després d'aquesta fatalitat, la panificadora novament entrà en funcionament, però a partir d'aleshores la junta de l'entitat decidí transferir-la en règim d'arrendament. A partir d'aleshores, i almenys fins a finals dels anys vint, el forner cerverí Magí Pomés en mantingué l'explotació. Tot plegat s'havia produït en un context de creixent conflictivitat entre el Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca i els productors de farina i pa, que l'arrendament de la panificadora no aconseguí apaivagar. Els orígens del conflicte calia cercar-los, en bona part, en les exempcions fiscals que la Llei de sindicats agrícoles oferia a les entitats amb finalitats cooperativistes, a les quals el Sindicat Agrícola de Cervera s'acollia, tot i actuar, segons que denunciaven els fariners i forners, com una entitat de caràcter empresarial, cosa que l'exclouria dels esmentats beneficis. Les tensions s'agreujaren encara més durant els anys vint, quan, en diverses ocasions, els forners de diverses localitats catalanes dugueren a terme campanyes de boicot contra els productes elaborats pel Sindicat Agrícola de Cervera; les divergències es mantingueren almenys fins a principis de la dècada dels trenta, moment a partir del qual s'inicià un procés d'acostament entre el Sindicat i els fariners i forners.

(Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

143

144

145

144 / 145

Sindicat Agrícola, 7 d'agost del 1923. Incendi de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, la matinada del 7 d'agost del 1923. L'edifici, d'estil modernista, es construí seguint el projecte elaborat per l'arquitecte vallenc Cèsar Martinell. Les obres s'iniciaren a principis del 1921 i duraren poc més d'un any. El cost total de l'operació fou de 700.000 pessetes. El 30 d'abril del 1922 la fàbrica de farines ja estava en funcionament, amb una capacitat de mòlta de blat superior als 40.000 kg diaris, que la situava entre les principals indústries farineres espanyoles. La inauguració oficial tingué lloc el 12 de novembre del mateix any. A l'acte hi assistiren personalitats destacades de l'àmbit polític, econòmic i religiós, així com una nodrida representació de diferents sindicats agrícoles del país. Ben aviat, la nova fàbrica de farines féu créixer entre els industrials fariners una forta oposició al Sindicat. Aquests, que veien com la farinera esdevenia un fort competidor, feren mans i mànigues perquè els forners i flequers de la comarca no compressin les farines del Sindicat. En aquest context de forta rivalitat entre els industrials fariners i el Sindicat, tingué lloc l'incendi. Les condicions en les quals es produí feren estendre, entre els dirigents del Sindicat, la idea que havia estat intencionat. Per aquest motiu, s'oferí un premi de 25.000 pessetes a qui aportés informació sobre els autors o inductors de l'incendi. Des d'un punt de vista econòmic les pèrdues foren molt nombroses. Les companyies asseguradores valoraren els desperfectes en un total de 617.957 pessetes (162.014 pels edificis, 368.543 per la maquinària i 87.400 per les existències). Però les conseqüències no només foren econòmiques. L'incendi féu plantejar la possibilitat de dissoldre l'entitat. Finalment, en una junta general extraordinària celebrada el 13 d'agost del 1923, amb una participació d'uns 1.200 associats, es decidí reconstruir la farinera. Per això, s'acordà realitzar una emissió d'obligacions hipotecàries per tal de finançar el projecte. Pocs dies després, el 26 d'agost, s'oferí la reconstrucció de l'edifici a l'arquitecte barceloní Josep Plantada. L'11 de març del 1924, la fàbrica de farines ja tornava a funcionar. Gairebé vuitanta anys després, en concret l'any 2002, l'edifici de la farinera del Sindicat fou declarat per la Generalitat de Catalunya Bé Cultural d'Interès Nacional.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

(Propietària de la còpia: Francisca Balcells.)

146

Sindicat Agrícola. Interior de la farinera del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, construïda entre els anys 1921 i 1922, sota la direcció i amb el projecte elaborat per l'arquitecte vallenc Cèsar Martinell. La farinera tenia una capacitat de mòlta diària d'uns 40.000 kg de blat i l'edifici estava organitzat en quatre plantes i un soterrani, l'espai dels quals sumava més de 1.200 m². La distribució responia a les mateixes necessitats del procés de transformació del blat en farina, que requeria una primera fase de neteja i condicionament, una segona de cernuda, i finalment, una tercera de mòlta. Així mateix, la incorporació de tecnologia moderna, procedent de la casa suïssa dels germans Bühler, feia necessària la disposició en altura, distribuint la maquinària en diferents pisos, comunicats per un sistema d'elevadors i transportadors de fusta, per on circulava el blat durant tot el procés de mòlta, i tubs per on es feia caure la farina per gravetat. D'aquesta manera, el procés de mòlta estava totalment mecanitzat. A la planta del soterrani s'hi localitzaven les transmissions i la maquinària per polir i estriar cilindres. El blat accedia a la fàbrica per la planta baixa, on hi havia tota la maquinària necessària per portar a terme el procés de neteja del cereal. En un primer moment, se separaven totes les impureses del producte i residus (pols, restes de palla...). En una segona fase del procés de neteja, s'eliminava la closca del gra. Finalment, es realitzava un rentat amb aigua per tal d'eliminar-ne totalment la brutícia i aportar el grau òptim d'humitat al blat. Un cop net i preparat, el blat era conduït a la primera planta, on es trobaven els catorze molins dobles mitjançant els quals es realitzava el procés de mòlta. Després d'aquesta operació, el blat que quedava esmicolat en sèmola era conduït fins als sis plansichters de lliure oscil·lació de la imatge, situats a la tercera planta, encarregats de portar a terme l'operació de cernuda. En aquest procés quedaven separades les diverses fraccions obtingudes, en funció de si es tractava de farina, sèmola o semolina. A continuació, els productes resultants de la mòlta es conduïen a la segona planta, on estaven situats els quatre sassors dobles, encarregats de realitzar la neteja de les sèmoles, la qual cosa constituïa l'últim procés de la cernuda. Tots els sassors estaven acoblats a un únic aspirador de gran potència mitjançant un conducte d'aspiració elaborat amb xapa galvanitzada. Posteriorment, un cop classificats els diferents subproductes de la mòlta del blat, eren dirigits cap a la zona d'embalatge, on s'omplien els sacs i es dipositaven en un conducte de cargol des d'on descendien fins a la planta baixa. Tota l'energia necessària per al funcionament de la instal·lació s'obtenia de tres motors elèctrics, adquirits a la casa Siemens, que en conjunt eren capaços de produir una força d'aproximadament 200 hectopascals, i d'un transformador.

(Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

146

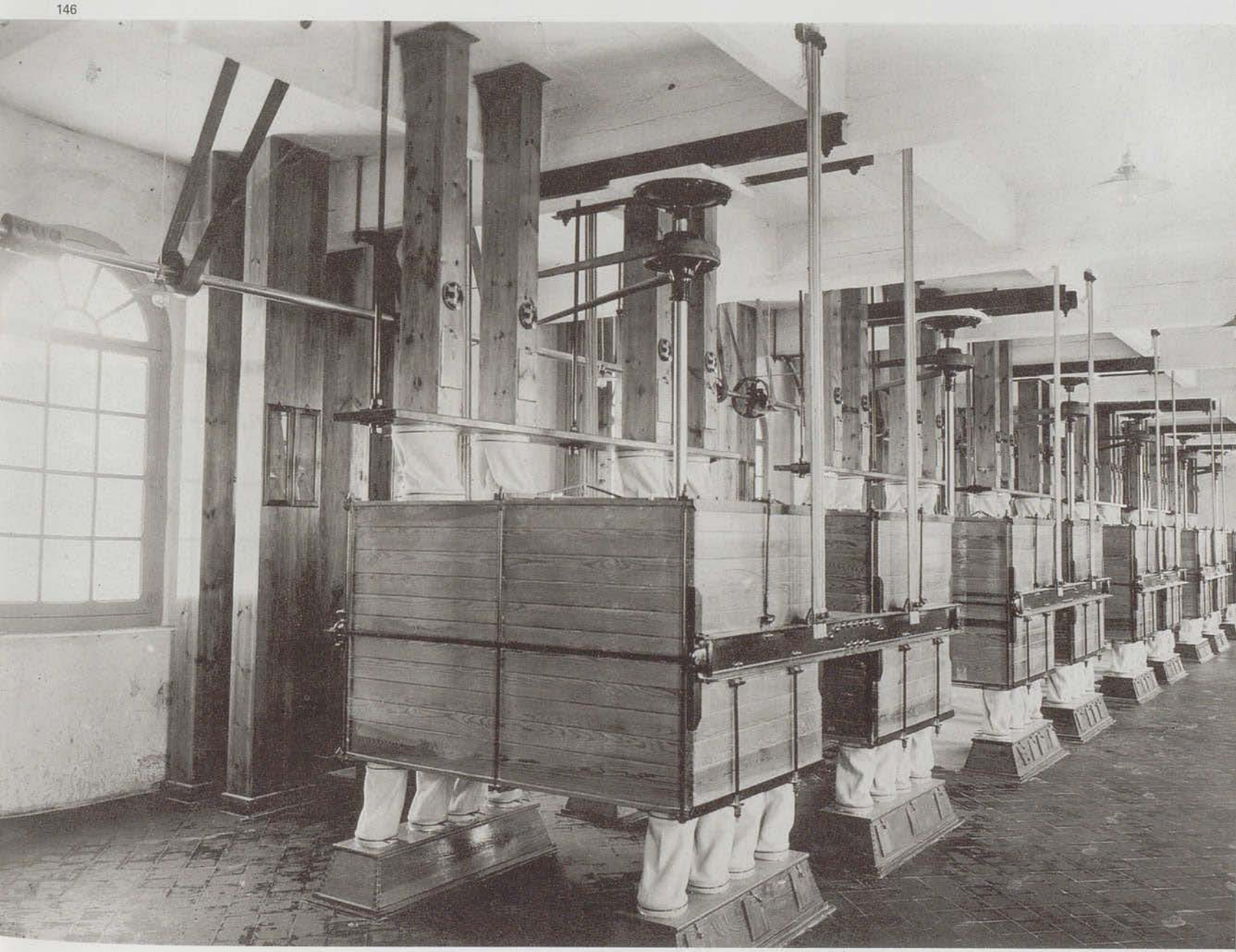

147

148

147 / 148 / 149

Sindicat Agrícola, cap a finals de la dècada del 1920 o principis de la del 1930. Exteriors del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, amb l'intens moviment de mercaderies que es produïa durant l'època de collita. És probable que els sacs que hi havia a l'esplanada de davant del Sindicat i a l'interior dels carruatges continguessin olives. De fet, el tipus de roba i la manca de fulles dels arbres evoquen els freds de finals de tardor o de principis d'hivern. En qualsevol cas, amb independència del producte agrari del qual es tractés, ja fossin olives durant la tardor i hivern o blat a l'estiu, les tres imatges il·lustren la principal orientació i finalitat del Sindicat Agrícola. Aquesta entitat, a banda d'oferir als seus associats diversos serveis cooperatius, ja des dels seus orígens s'orientà de manera prioritària vers la transformació dels productes agraris provinents dels conreus dels socis. L'objectiu era donar sortida a la producció agrícola de la comarca i, per tant, facilitar-ne la comercialització. Per aquest motiu, ja en els primers anys de vida del Sindicat, dirigí la major part dels seus esforços vers la construcció d'una farinera, cosa que no succeí fins a l'any 1922. Mentrestant, fins que el projecte no es féu realitat, l'entitat molgué el blat dels seus associats a la farinera de Tarroja, arrendada a principis del 1920. El següent pas, fet l'any 1921, consistí en l'elaboració d'un projecte per comprar el blat dels seus associats, que havia de garantir la disponibilitat de matèria primera. El projecte establia l'obligació que els socis havien de vendre tota la seva producció de blat al Sindicat, la qual cosa podien fer a «preu sindicat» o a «preu del dia». En el primer cas es tractava de la cotització mitjana d'aquest cereal durant un any; mentre que, com indica el seu nom, el segon era el preu que tenia el producte el dia de venda. La secció fou un èxit. Els pagesos tenien la venda de la seva producció garantida i, sobretot, els preus obtinguts eren generalment més remuneradors que els que oferia el mercat. Amb l'obtenció de la matèria primera garantida, el Sindicat ben aviat volgué tancar el cercle. Amb una farinera arrendada i una altra en projecte, l'any 1920 començà a funcionar una panificadora, que havia de posar al servei dels associats la possibilitat d'adquirir el pa a unes condicions més competitives que les que oferia el mercat. Com no podia ser d'una altra manera, la principal activitat transformadora de l'entitat girà entorn del blat i la farina, però no en fou l'única. L'any 1926 els socis del Sindicat iniciaren una subscripció voluntària per tal de construir un molí d'oli, que no es pogué fer realitat fins al cap de dos anys. El molí, que disposava de sis trulls, el primer any de producció xafà 6.019 quarteres de 80 litres i elaborà tres classes d'oli: fi, de primera i de segona. En tots els productes venuts pels socis i, especialment, en el cas del blat, aquests havien de vetllar perquè els gèneres estiguessin en bones condicions, malgrat que el Sindicat havia de procurar admetre tots els productes que estaven sindicats, és a dir, que eren d'aportació obligatòria.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

(Propietari de la còpia: ACSG.)

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

149

150

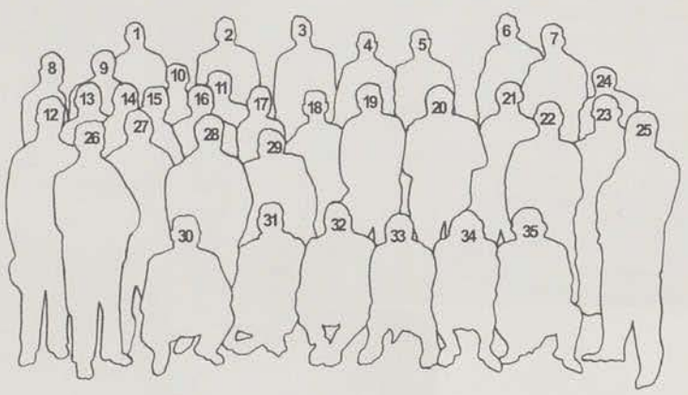

150

Oficines del Sindicat, 1968. Membres de les juntes de la Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera (CCCC), la Sociedad Agrícola de Cervera y su Comarca (SACCSA) i Caja Rural San Isidro de Cervera, amb Ramon Vidal Trull, «Vidal de Montpalau», al centre, probablement amb la medalla de l'Orden Civil del Mérito Agrícola, que recentment li havia estat concedida pel Govern a proposta del ministre d'Agricultura, al primer pis de les oficines del Sindicat. El Sindicat Agrícola de Cervera, d'acord amb la Ley de Cooperación, de 2 de gener del 1942, continuà subsistint amb el nom de Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera, i adaptà els seus estatuts a l'esmentada Ley y su Reglamento, d'11 de novembre del 1944. El 12 de juliol del 1956 es creà la Sociedad Agrícola de Cervera y su Comarca (SACCSA). Valorant les aportacions dels socis fundadors del Sindicat, i amb noves aportacions, la Societat es constituí amb un capital social de 4.300.000 pessetes, i desaparegué definitivament el Sindicat Agrícola. Dependent de la Cooperativa del Campo, es creà la Caja Rural San Isidro, que posteriorment fou absorbida per la Caja Rural Provincial de Lérida.

PERFIL: 1. Ramon Rius (el Llor), 2. Josep Jorba Canet (Igualada), 3. Josep M. Creus Serra (Sisteró), 4. Ramon Fusté Ticó (Granyena), 5. Jaume Castellà Pont (la Cardosa), 6. Josep Prat Bové (els Hostalets), 7. Josep Vall Marsà (Bellver d'Ossó), 8. (no identificat), 9. Ramon Aldomà Bonjoch (Castellnou d'Oluges), 10. Francesc Aldomà Ramon (Castellnou d'Oluges), 11. Francesc Marrades Foix (Cervera), 12. Ramon Bonet Corbella (l'Ametlla), 13. Bartolomé Rialp Gou (Hostafrancs), 14. (no identificat), 15. Domingo Giralt Porta (Tarroja), 16. Josep M. Vilaplana (Montpalau), 17. Jacint Rius Castellà (Riber), 18. Tomàs Térmens Badal (Pavia), 19. Ramon Vidal Trull (Montpalau), 20. Joan Creus Vall (Mont-roig), 21. Tomàs Navarro Camps (la Tallada), 22. Antoni Novell Castellà (Cervera), 23. Ramon Colom (Llindars), 24. Joan Farré Compte (Pavia), 25. Josep Térmens Bosch (Pavia), 26. Salvador Llobet (Tordera), 27. Josep Marcé Anglarill (Freixenet), 28. Ramon Térmens Piqué (Bellmunt), 29. Antoni Boquet Tomàs (Cervera), 30. Domingo Giralt (Tarroja), 31. Agustí Corbella Badal (la Curullada), 32. Josep Florensa Claria (Granyanella), 33. Miquel Pont Farré (Cervera), 34. Bartolomé Rialp (Hostrafrancs), 35. Ramon Tarragó Roca (Hostafrancs).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

151

Panificadora de la Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera, 29 d'agost del 1954. D'esquerra a dreta, Ramon Fusté Ticó (de Granyena), Ramon Vidal Trull (de Montpalau), Ramon Térmens Piqué «Brunet» (de Bellmunt), Tomàs Navarro Camps (de la Tallada) i Jaume Florensa (el forner), a l'interior de la panificadora de la Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera, el dia de la inauguració. L'any 1954 la Cooperativa modernitzà aquesta instal·lació. L'operació consistí en la substitució dels sis forns per a la cocció del pa, que estaven en funcionament, per dos forns de llenya d'un diàmetre de quatre metres, de tipus giratori i foc indirecte, instal·lats per la Casa Ferré Mateu, de Barcelona. L'acte d'inauguració de la nova instal·lació, considerada en aquells moments capdavantera en tècniques panificables, tingué lloc el diumenge 29 d'agost d'aquell mateix any. Mn. Andreu Rovira, assessor religiós de les organitzacions agràries de Cervera, realitzà la benedicció de la nova instal·lació, i a l'acte hi assistiren centenars d'agricultors de la comarca, que foren obsequiats amb una degustació de coques elaborades als nous forns. La inauguració coincidí amb una junta general extraordinària de l'entitat, fet que explicava la nombrosa assistència a l'acte. Entre els assistents, cal destacar la figura de Ramon Vidal Trull, aleshores president de l'entitat. Nascut a Montpalau l'any 1891, fou la veritable ànima del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, del qual fou fundador, i exercí el càrrec de gerent fins a la conversió de l'entitat en cooperativa agrícola, de la qual fou el president. La seva intensa tasca a favor de l'associacionisme agrari no es limità a l'àmbit comarcal. Tingué un paper destacat en diverses entitats, entre les quals destaquen la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (1931), en la qual exercí el càrrec de tresorer i president de la Secció de Cereals, i la Cambra Agrícola Oficial de Lleida, de la qual fou nomenat president l'any 1932. El seu intens treball al capdavant del Sindicat, primer, i de la Cooperativa, després; el seu compromís amb la resta d'institucions, i la seva constant tasca a favor del desenvolupament del sector agrari mereixeren en diverses ocasions el reconeixement general del món de la pagesia. El 20 d'octubre del 1929, els socis del Sindicat organitzaren un acte per retre-li homenatge, en el qual, entre d'altres, assistiren el ministre d'Economia, el director general d'Agricultura i una nodrida representació de sindicats agrícoles, entitats i institucions d'arreu del país. Entre les diverses activitats, es col·locà una placa de marbre que tenia com a objectiu perpetuar el nom del fundador i animador del Sindicat. Més de tres dècades després, l'any 1963, per iniciativa d'un gran nombre de socis i de veïns de Cervera, se sol·licità a la Paeria que es modifiqués el nom del carrer on estava situada la Cooperativa, fins aleshores anomenat de Víctor Balaguer, pel de Vidal de Montpalau, com a reconeixement de la persona de Ramon Vidal. Per unanimitat dels membres de la corporació, s'aprovà la sol·licitud i es demanà l'autorització al Ministerio de Gobernación per tal de fer el canvi de nom. La Corporació Municipal també acordà sol·licitar a la Diputación Provincial la inclusió de l'acte d'inauguració de la placa del nou carrer de Vidal de Montpalau dins del programa d'activitats del Día de la Provincia, la celebració del qual aquell any s'havia de portar a terme a Cervera. En l'esmentada diada, celebrada el 20 de novembre, se li féu l'entrega oficial del títol de fill adoptiu de la ciutat i es descobrí la placa de retolació del nou carrer de Vidal de Montpalau. En el mateix acte, Ramon Vidal també rebé la medalla de plata de la província, que li havia estat recentment concedida. Finalment, l'any 1968, dos anys abans de la seva mort, el Ministerio de Agricultura li concedí l'ingrés a l'Orden Civil del Mérito Agrícola.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

152

Pati del Sindicat, 1966. Dinar de l'homenatge als socis fundadors del Sindicat de Cervera majors de setanta-cinc anys, en un envelat muntat al pati del Sindicat. S'hi identifiquen, en primer terme, Agustí Duran i Sanpere i Ramon Vidal Trull, i dret, fent de cambrer, Adalberto Cáceres.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonfoch. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

153

Gran Teatre de la Passió, 15 de maig del 1969. Grup de fundadors del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca, als quals es reté homenatge en la celebració de l'acte central de commemoració del 50è aniversari de la creació del Sindicat, que tingué lloc al Gran Teatre de la Passió el 15 de maig del 1969. A l'acte hi pogueren assistir trenta-vuit fundadors de la cinquantena que encara vivien, i a tots se'ls obsequià amb una rosa vermella i una medalla commemorativa de l'acte. La condició de soci fundador s'adquirí a través de la participació en el procés de reconstrucció de la farinera del Sindicat, després de l'incendi de l'any 1923, la qual consistí en l'adquisició d'obligacions hipotecàries amb un interès del 6% anual, amortitzable als deu anys, per un valor de 1.200 pessetes els socis de primera categoria, 600 els de segona i 300 els de tercera. L'encarregat de realitzar el discurs d'agraïment fou Josep Valls, aleshores president accidental de la Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera. A més de l'homenatge als fundadors, l'acte també inclogué el reconeixement de la figura de Ramon Vidal, de Montpalau, impulsor i ànima del Sindicat Agrícola i de la Cooperativa del Camp, a qui el subsecretari del Ministerio de Agricultura imposà la medalla de l'Orden Civil del Mérito Agrícola, la del cooperativisme i la del cinquantenari de la constitució de l'entitat commemorada. A banda d'aquests reconeixements, la comissió encarregada dels actes de celebració també organitzà altres activitats per a la diada. Entre les diverses activitats destacaren la inauguració del monument al pagès de la Segarra, encara avui visible a la nova rotonda del Sindicat, per a la construcció del qual es féu una subscripció voluntària, i l'organització d'un dinar de germanor a les mateixes instal·lacions del Gran Teatre de la Passió. L'acte del 15 de maig del 1969, però, no fou l'única activitat per festejar el cinquantenari. El 13 de novembre del 1968, diversos representants de la Cooperativa i autoritats locals i provincials es traslladaren a Madrid per fer entrega al cap de l'Estat, Francisco Franco, de la medalla d'or del cinquantenari de la fundació del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Vidal, de Montpalau.)

154

Casal Català, 5 d'abril del 1936. Acte de celebració de l'assemblea general ordinària de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC), realitzada a Cervera. La USAC era una associació agrícola, creada a Barcelona el 12 d'abril del 1931, que aplegava els sindicats i les cooperatives agrícoles més importants del país i que tenia l'objectiu d'adquirir major força en les reivindicacions econòmiques i socials a través de la cooperació dels pagesos. En aquesta associació hi tingueren un paper destacat els sindicats agrícoles de Cervera i Guissona. Entre els dirigents de la USAC hi havia Ramon Vidal, gerent del Sindicat Agrícola de Cervera, i tresorer i president de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya. La USAC realitzava assemblees per tot Catalunya. La de Cervera, de l'any 1936, amb una assistència de més de quinze mil pagesos, es convertí en una de les reunions més concorregudes de la USAC d'ençà de la seva constitució i en una de les de major participació pagesa aconseguida a la Segarra durant el s. xx. La gran afluència de pagesos superà amb escreix les previsions que havien fet els organitzadors. Malgrat haver habilitat tres locals perquè s'hi dugués a terme l'assemblea (el Casal Català, el Teatre Principal i el Teatre del Foment Republicà), s'hagué d'instal·lar megafonia a l'exterior per tal que els nombrosíssims assistents que es quedaren fora poguessin seguir els parlaments. A l'acte també hi assistiren els representants de més d'una cinquantena de sindicats agrícoles d'arreu de Catalunya. Dels parlaments més destacats de l'assemblea en cal destacar el del conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat, el cerverí Joan Comorera, i el de Ramon Vidal, que, en qualitat de president de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya, féu una defensa entusiasta de la cooperació agrària. Les conclusions aprovades per l'assemblea foren diverses. En primer lloc, se sol·licità al Govern de la República que es prohibís la importació d'alfals i moresc, almenys fins que es mantingués la situació de sobreproducció cerealícola. En segon lloc, es donà suport a les demandes dels ramaders, que reclamaven la prohibició total de la importació d'ous, carns vives o congelades i la persecució de l'adulteració dels embotits. En tercer lloc, es reclamà al Govern que procurés la disminució del preu dels fertilitzants. En quart lloc, es lamentà l'encariment de preus que sofrien els productes de la terra. Finalment, es manifestà la satisfacció per la rapidesa i l'eficàcia amb les quals el Govern de la Generalitat de Catalunya havia abordat el problema del blat, mitjançant un decret que regulava la retirada i la col·locació dels estocs de blat existents a Catalunya abans de la nova collita i ordenava als fabricants de farines de Catalunya l'adquisició de tot el blat declarat pels agricultors i les associacions agràries.

(Autor de la fotografia: Merletti, Barcelona. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

151

152

153

154

Comerç i banca

155

156

155

Confiteria La Montserratina, entre el 1930 i el 1940. Obrador de la Pastisseria La Montserratina, situada al carrer de Santa Anna, núm. 10. Fou inaugurada el 1932. Segons la premsa de l'època, «ha quedat un magnífic establiment que contribueix a embellir la nostra ciutat». El propietari del negoci era Miquel Comorera (en el centre de la imatge, amb la pala del forn a la mà). Des de l'any 1961 fins al mes de juny del 1972, aquesta pastisseria fou regentada per Pere Pont Andrés, amb el nom de Pastisseria Pont. Des del mes de juliol del 1972 fins avui és regentada per Josep Agustí, amb el nom de Pastisseria Agustí.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

156

Plaça Major, vers el 1943. Parada d'arengades de la botiga de queviures i cansaladeria de Cal Muntanyés, regentada per la família Porredon des de l'any 1832 fins al 1998. En aquella època, la plaça Major era el centre comercial de Cervera. A més de Cal Muntanyés, a la dreta de la plaça, a l'altra banda hi havia la botiga de queviures de Cal Jesús, la carnisseria de Cal Gabarró, la merceria de Pepito Casanelles (a Cal Giralt), la peixateria de Ramona Casajuana (al davant de la qual es posava la parada d'arengades), la fonda de Cal Manotes, la carnisseria de Cal Solé i el forn de Ca l'Alsina. De mica en mica, amb el trasllat del mercat setmanal cap als voltants de la plaça de Santa Anna, la vida comercial anà decaient i les botigues tancaren progressivament. Cal Muntanyés, que als anys seixanta es traslladà a l'antiga fonda de Cal Manotes, era regentada en aquells moments per Xavier Porredon Farré, Teresa Capdevila Codina, Joan Porredon Puig i Rosa Bernaus Gomà. Als anys vuitanta, Xavier Porredon Bernaus obrí una delegació de Cal Muntanyés a l'avinguda del Mil·lenari de Catalunya. En la imatge hi apareixen, en primer pla, Teresa Capdevila Codina (senyora) i Juliana Puig Capdevila (nena); al fons, a la dreta, Ramona Casajuana, i al mig, Rosa Capdevila Codina.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

157

Forn de Santa Maria, 1923. Isidro Colom i la seva esposa, Elvira Serra, amb els seus dos fills, Xavier (a l'esquerra) i Joan (a la dreta), davant del Forn de Santa Maria (actualment, Cal Colom), comerç situat al començament del carrer Major, al núm. 8, prop de la plaça Major, en el qual es despatxava confiteria i pastisseria. La família Colom obrí la primera botiga, com a tenda de queviures, l'any 1888 al carrer Major, amb el nom de Forn de Santa Maria. Més tard (1896), el seu fill, Isidro Colom Centelles, transformà el negoci en pastisseria. Posteriorment, l'amplià i en serví els productes a la botiga actual del carrer Combat (botiga, esmorzars, convits...). L'any 1959 tancà definitivament l'obrador del carrer Major i traslladà tots els seus serveis a l'actual botiga del carrer Combat, actualment regentada per Elvira Colom i el seu marit, Jordi Taló. En aquella època, i gairebé durant tot el s. xx, a les pastisseries es venia, alhora, ciris de tota mena i mida, els quals adquirien els feligresos per oferir-los a algun sant a l'església, per batejar les criatures, per les primeres comunions, per assistir a les processons, etc. Cal Colom, juntament amb la Impremta Minerva, Cal Batalla i el Gran Cafè (que ha tingut diversos noms: Cafè del Comerç, Cafè Independent i Cafè Espanya), avui és un dels establiments més antics de Cervera.

(Propietària de la còpia: Elvira Colom.)

158

Sabadell, 1899. Isidro Colom Centelles, durant la seva etapa d'aprenent de pastisser a Sabadell, amb la bata i les espardenyes pròpies de l'ofici i una carpeta sota el braç. El pastisser Joan Colom envià el seu fill Isidro a Sabadell per aprendre-hi l'ofici. Quan ja era propietari del negoci, l'any 1922, es cremà la botiga que tenien al carrer Major i hagué de tornar a començar de nou. El més petit dels seus fills, Ton Colom, traslladà la botiga al carrer Combat, i ara continuen en l'ofici la seva filla Elvira i el seu gendre, Jordi Taló.

(Propietària de la còpia: Elvira Colom.)

159

Farmàcia Civit. Interior de la Farmàcia Civit, al carrer Major. Els orígens de la Farmàcia Civit es troben en l'apotecaria que Josep Corcoll Malé inaugurà al carrer Major, núm. 47, el març del 1774, en la qual se sap que es comercialitzava una sal purgant, elaborada amb la sal que es recollia al voltant del

157

158

torrent Salat, a l'altura del poble de Rubinat. D'aquí mateix, cap a finals del s. XIX, diverses indústries en començaren a explotar comercialment l'aigua purgant de les deus que hi havia; era la famosa aigua de Rubinat. La seva descendència continuà l'apotecaria fins a arribar a finals del s. XIX, quan Concepció Llobet Bargués es casà amb Antònio Civit Albareda (Castellblanc, 1844), que fou membre de la Junta Municipal de Sanitat, l'any 1891, i regidor de l'Ajuntament, l'any 1896. Conservaren, però, encara, l'apotecaria, posteriorment farmàcia, al carrer Major, núm. 47. Tingueren vuit fills, un dels quals fou metge cirurgià a París i a Cuba, i tres, farmacèutics: dos a Cuba i un a Cervera, Josep Civit Llobet. Josep Civit obtingué el títol el 7 de juny del 1898 als divuit anys. Fundà la Banca Civit (1903); formà part de la Junta de Sanitat (1901); fou membre de la Cambra de Comerç (1912) i de la Societat Econòmica d'Amics del País de Cervera; fou vocal de la junta local del Patronat de la Caixa de Pensions (1916) i soci fundador del Casal (1925), i estigué estretament vinculat amb la Casa Caritat i amb la Joventut Catòlica. A finals d'agost del 1913 remodelà la seva farmàcia, encara al núm. 47, i l'any 1919 es casà amb Concepció Breu Arnavat (1894–1935). A finals del 1930, traslladà la farmàcia, amb tot el mobiliari i estris, al núm. 82, de manera que n'ampliava el despatx i la sala de formulació i d'elaboració de medicaments. També hi instal·là aparadors i un cartell nou. Dos dels seus fills foren també farmacèutics: M. Coloma i Josep M. El tercer, Anton, fou físic. Treballà primer a Madrid i després anà a Sevilla, on fou degà i rector fundador de la Universitat d'Extremadura. Josep Civit Llobet morí tràgicament, a causa dels aldarulls que tingueren lloc a Cervera al principi de la Guerra Civil, el 19 d'agost del 1936, i la farmàcia fou declarada farmàcia popular. Posteriorment, amb les tropes franquistes, passà a ser farmàcia militar de la 84.ª División del Ejército del Maestrazgo, que dirigia un tinent farmacèutic, fins a la retirada de tropes, el 1939. En finalitzar la guerra, la regentà un farmacèutic provisional fins a l'any 1944, quan M. Coloma Civit Breu pogué exercir de farmacèutica fins al 1950, que la cedí al seu germà Josep M. Aleshores, M. Coloma es traslladà a Barcelona i hi continuà la seva professió. El 1951, Josep Civit Breu creà un laboratori d'anàlisis clíniques i químiques, que fou un dels tres més importants de la província. Inspector de sanitat de la comarca, formà part de l'Ajuntament com a regidor i primer tinent d'alcalde (1955–1961). Molt vinculat, igual que els seus avantpassats, a la Casa Caritat, també formà part de la junta de la residència geriàtrica fins que morí, el 8 de febrer del 2000. Josep M. romangué a la farmàcia del carrer Major fins a l'any 1983, que la traslladà a l'avinguda d'Agramunt. Hi continuà exercint fins a la jubilació, el 31 de gener del 1993. La nissaga de farmacèutics de la família continua avui amb la filla de M. Coloma, Victòria Utzet Civit, farmacèutica a Platja d'Aro.

(Propietari de la còpia: família Civit Fontova).

159

160

160

Carrer Major. Fleca de Sant Jordi, o forn de pa de Cal Cuñé, un dels forns més antics de Cervera, conegut popularment com el forn de Cal Jan. Aquest nom ve d'un fill de la casa, que es deia Joan, que morí als sis anys, el qual, com que encara no sabia pronunciar el seu nom, deia Jan. Funcionà primer com a forn d'elaboració de pa i, després, com a punt de venda. Situat al carrer Major, dins el barri de Sant Agustí, era representatiu de la vitalitat que aquest carrer tingué en altres temps, tant pel que fa a les professions liberals (notaris, advocats, etc.) com per la part industrial, exercida per petits artesans (telers, fabricants de nines, espardenyers, manyans, rellotgers...), que donaven feina a un bon nombre de treballadors. Així, també s'hi podia trobar moltes botigues (forns, confiteries, sastreries, merceries, verduleries, botigues de queviures, farmàcies, etc.). A l'esquerra de la imatge s'hi veu també el domicili i l'estudi del fotògraf Jaume Bonjoch Boladeres, casat amb Maria Trilla, el qual compaginava la feina al jutjat, d'on era agent judicial i on feia diverses tasques, amb la feina de fotògraf. Obrí l'estudi fotogràfic l'any 1955 i el tancà el 1978, per jubilació. Bonjoch és l'autor d'unes quantes fotografies reproduïdes en aquest volum.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

161 / 162

Ca l'Alfa, dècada del 1950. Interior de Ca l'Alfa, botiga situada al carrer Major, núm. 96. Els primers anys, el negoci el feia funcionar Jaume Castells Farré, que començà venent màquines de cosir per catàleg com a element en expansió, i dedicava moltes hores de feina a buscar possibles clients per Cervera i altres pobles. Més endavant obriren un local, ell i el seu fill, Ramon Castells Cos —avi i pare de l'actual Jaume Castells—, i ensenyaven a brodar al mateix comerç a les persones que adquirien una màquina de cosir. Pels volts dels anys seixanta, Ramon Castells començà a vendre ràdios, televisors, rentadores...; prisaven teles; folraven botons, i, alhora, continuaven venent màquines de cosir. Se'ls donà el renom de Ca l'Alfa perquè eren els representants de la marca i tenien el rètol lluminós amb aquest nom a la façana de la botiga. Actualment en aquest local s'hi troba la botiga de Caritas A Tot Drap.

(Propietari de les còpies: Jaume Castells.)

163

Carrer Major, 1970. Incendi al local del senyor Busquets, dedicat a la venda de petroli i carburants. El vehicle contra incendis de la imatge, que era propietat de l'empresa Tres Uves, comparegué al lloc dels fets abans que el vehicle municipal (un tractor amb cisterna). També hi anaren vehicles de Lleida. En la imatge s'hi identifiquen Ramon Bonjoch Trilla (jove amb ulleres) i Francesc Domènech (senyor amb barret).

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

164

Carrer Major, 1940. Calzados Ferrer, sabateria ubicada al carrer Major, unisex i infantil, especialitzada en sabata de mudar, situada aproximadament cap al núm. 127, entre l'actual Fusteria Clotet i la rellotgeria de Cal Puig, davant de cal Nòria i la Sabateria Ibáñez. L'espardenyer feia el típic calçat de sola de cànem trenat (o espart), amb puntera i taló de roba

161

162

gruixuda, generalment amb dues vetes que es lligaven al turmell, i també amb cordes de cànem o de fil. El sabater, per la seva banda, es dedicava a fer i a arranjar les sabates a mà, i les venia al seu establiment. A més, molt sovint feia el calçat per encàrrec i a mida. A la primera meitat del s. xx es produí un canvi destacable en l'ús del calçat. Fins a aquesta època, i entre les classes humils i el món de la pagesia, era habitual l'ús de les espardenyes envetades, ja que fer-se calçat a mida era un luxe difícilment assumible; però, a poc a poc i a causa de l'evolució laboral i de la societat, la moda s'anà infiltrant entre les classes treballadores, que pretenien imitar la societat benestant. Es deixà de fer sabates a mida en petits establiments i es passà a la comercialització de la sabata manufacturada.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

165

Carrer Major. La Maravilla del Siglo, establiment fundat l'any 1900 i tancat als anys seixanta, situat al carrer Major, núm. 133. Tal com s'anunciava en la premsa de l'època (*El Sindicat*, 1928), oferia gorreteria, barreteria, camiseria, corbateria, colls i punys, gèneres de punt, confeccions, cotilles, mocadors de seda i cotó, merceria, bijuteria, quincalla, objectes de regal, jocs, paraigües, para-sols, bastons i un gran assortit de perfumeria. També tenia caixes per a gallines i màquines de cosir industrials Singer; tot, segons l'anunci, a un preu fix. Era propietat de la família d'Antònia Baldillou Alberti i Francisco Vilanova Pernal, que tenien una fàbrica de gorres a la plaça de Santa Anna. La botiga fou regentada fins al final per Ramona Roqué Pinyol. Els diversos anuncis deien: «S'invita a totes les persones de bon gust a visitar la nostra permanent exposició en els espaiosos aparadors on trobaran les últimes novetats». En definitiva, La Maravilla del Siglo era «l'EMPORIUM de vendes més ben assortit». Francisco Vilanova Baldillou destacà, el 1947, per la creació de diorames, que exposà a la part de darrere de la botiga.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

163

164

165

166

167

166

Fonda Barcelonesa, vers el 1919. Menjador de la Fonda Barcelonesa, amb la taula parada per a un banquet. En primer terme s'hi identifiquen Magda i Carme Tarruell Cos, les dues filles del propietari, Joan Tarruell Vilaró, vestides de servir; al fons, les tres minyones que les ajudarien. La Fonda Barcelonesa fou creada vers l'any 1860 per Maria Vilaró, la mare de Joan Tarruell. En un principi era una posada del carrer de Barcelona. Després es traslladà a la plaça de Santa Anna, on romangué oberta fins al 1962. Actualment, a l'edifici que ocupava la fonda hi ha habitatges particulars, i als baixos, un local comercial. A l'inici dels anys trenta, les fondes només oferien les habitacions per als hostatges, sense servei de cafeteria, però, a partir del 1940, establiren el seu propi cafè als baixos del local. Fins al 1950, hi hagué cinc fondes a Cervera. L'única que perdurà durant tot el període fou la de Josep Fonoll Garriga, a l'avinguda de Catalunya, la qual, actualment, gràcies a la continuació del negoci per part dels fills, coneixem com a Hostal Bonavista.

(Autor de la fotografia: Luis de Olalde. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

167

Carrer de Santa Anna, núm. 2; abans de la guerra. Confiteria–Pastisseria La Palma, de la família Fornells. Jaume Fornells, conegut com a «Palmero», fou durant molts anys confiter a Cal Foix de Sarrià. S'especialitzà en dolços, en concret de gema, full, nata i mantega. També venien bombons, capses i bomboneres i, finalment, atxes, ciris i altres objectes del ram de la cereria. La confiteria es trobava situada al xamfrà on actualment hi ha el negoci de Pere Armengol. En aquest mateix lloc, després de la Guerra Civil, hi hagué l'Auxilio Social, on repartien menjar per als necessitats.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

168

Carrer de Santa Anna, 1949. Botiga anomenada Tejidos Colom (Cal Ranci), reformada als anys quaranta. Es dedicava a la venda de roba i parament de la llar. Principalment, les noies, acompanyades de les seves mares, hi compraven els teixits per confeccionar-se els seus propis vestits als cosidors que hi havia a Cervera. També eren importants les vendes que s'efectuaven per fer-se l'aixovar. Per les fires de Sant Martí (11 de novembre) i Sant Tomàs (21 de desembre) penjaven una gran faixa de pagès, molt espectacular, a la façana. A despatxar, hi tenien nois aprenents que residien a la casa.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

169

Carrer de Santa Anna, dècada del 1960 (posterior al 1961). Petit racó del carrer de Santa Anna, núm. 6, on hi havia hagut la terrassa d'estiu de la Pastisseria Pont. El client de l'esquerra era Ramon Curt Graells, i el de la dreta, Pere Ramon Pont Tarragó; els atenia Pere Pont Andrés, l'amo de l'establiment. Pere Pont obrí una pastisseria l'any 1933, al carrer de Francesc Macià, núm. 9 (actualment, del General Güell, núm. 11), juntament amb Pau Serés. En aquest local hi havia hagut anteriorment una pastisseria coneguda amb el nom de Cal Sostres. La guerra destrossà el local de la pastisseria que regentaven Pont i Serés. L'any 1939, Pere Pont es casà amb Magdalena Tarragó Nolla i reobriren la pastisseria al mateix local, amb una secció de queviures. Era temps de postguerra, en el qual les matèries primeres, com la farina, el sucre i d'altres, escassejaven, però, malgrat tot, i a poc a poc, el negoci tirà endavant. Pere Pont era un artesà pastisser, enamorat de la seva feina, i compartí el negoci amb la seva dona, una persona oberta i amb visió de futur. L'any 1961 traslladaren el negoci al carrer de Santa Anna, núm. 6, fins a l'any 1972, que es jubilaren i traspassaren la pastisseria. Naixia, així, la Pastisseria Agustí.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Montse Pont.)

168

169

170

170

Carnisseria de Ca la Maria Trullols, 1963. Interior de la carnisseria de Ca la Maria Trullols —la qual apareix en la imatge—, també dita de Cal Sabata, situada a la plaça de Sant Miquel. És la carnisseria més antiga de Cervera. Oberta per Ramon Toldrà, passà a ser regentada per Josep Soler Vives fins que, el 1952, la traspassà a Llorenç Trullols Masses i Antònia Bach Muntaner. Ell tenia un ramat, i ella, una altra carnisseria a l'avinguda de Catalunya. La volien per a la seva filla, Maria Trullols Bach, que tenia aleshores tretze anys. Hi tingueren com a dependenta Antònia Rubinat Ninot. En cinquanta-tres anys de funcionament, no tancà mai per vacances, només pel casament de la propietària i pel casament de les seves tres filles.

(Propietària de la còpia: Maria Trullols.)

171

Plaça de Sant Miquel, principi del s. xx. Façana de la botiga de Cal Cisteró, situada a la plaça de Sant Miquel, núm. 5, amb la típica decoració modernista als vidres de la part alta. Abans havia estat la pastisseria de Cal Tarruell, que, des d'un accés al carrer, oferia a la mainada que anava a escola cada matí els trossos de dolços o pastissos que havien sortit defectuosos de l'obrador. Quan vengueren l'edifici, un dels fills obrí una confiteria al costat de l'actual Residència Mare Janer, que, després de la Guerra Civil, es traslladà davant de la Universitat. Els altres dos fills emigraren a l'Equador, on el noi fou ordenat bisbe. Més endavant, el negoci es remodelà i esdevingué Calçats Cisteró. Per una de les entrades s'hi oferia la venda del calçat, i per l'altra, la reparació. El 1950 la família Salat comprà aquest establiment i hi féu algunes modificacions, com ara la utilització d'un sol accés, encara que a l'interior conservava el doble espai, que ells utilitzaren per oferir la venda de sabates separada de la venda d'espardenyes. D'aquesta manera, continuaven el tipus de comerç que havia obert l'avi Salat al carrer Major (als baixos de Cal Xuclà), on era conegut com l'«Espardenyer de Freixenet». La botiga fou tancada quan morí Antoni Salat, el mes de març del 1974.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

172

Passeig de la Universitat, dècada del 1960. Vista nocturna de la terrassa del Bar Canaletes, lloc emblemàtic de la ciutat.

(Autor de la fotografia: Francesc Domènech. Propietari de la còpia: família Domènech.)

173

Bar Canaletes. Grup d'amics al Bar Canaletes. En un principi, aquest establiment era una taverna que es trobava a la plaça Major (davant de Cal Jesús o Cal Sarmenteta); més tard, es traslladà a l'actual Cal Porredon (Cafè del Dia). En aquesta taverna s'hi servien menjars i era també celler, però, amb el canvi, oferí també servei d'habitacions. Després de la guerra, es traslladaren a la plaça de Sant Miquel. Allà només hi tingueren el servei de bar i restaurant, i deixaren el celler i les habitacions. S'explica que el primer o segon televisor de Cervera s'instal·là en aquest lloc i, atesa l'excepció, durant els estius, es posava l'aparell dalt d'un arbre davant del bar, a fi que els clients poguessin gaudir de la fresca i de la televisió. S'hi servien «desgraciats», que era un cafè fet amb el marro que quedava dels altres cafès; «soldats», és a dir, cafè amb gasosa, i «sol i *sombra*», que era conyac amb anís. No tancaven mai, ni dia ni nit; ni tampoc Dijous Sant, tot i que servien a porta tancada i, quan havia passat la processó, apujaven

171

172

les persianes. També era un bar on es jugava al «ruquet» i, com que s'hi jugaven molts diners, alguna vegada havia estat clausurat per alguna denúncia de joc massa fort. Les dones el freqüentaven poc. Al Canaletes s'hi havien celebrat casaments, festes de Santa Llúcia, de Passió, la Festa Major, etc. El local de la plaça de Sant Miquel era propietat del Comas, però més tard l'adquirí la família Costa. Abans, havia estat un magatzem de gra, propietat de Josep Cos Sanahuja «Eudald». Com a cambrers que havien treballat en aquest bar hi havia Pere, o Àngel de Mingo, i com a cuineres, Assumpció Llavall i Elvira Alsina, muller de Ton Costa. Entre els personatges destacats que hi assistiren, es recorda l'actriu Carmen de Lirio, que hi anava a menjar mentre rodava a Cervera la pel·lícula *La pecadora*, d'I. F. Iquino. Actualment el Bar Canaletes es troba al carrer Llibertat. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, Armand Salat, Jordi Dardé, Mn. Ignasi Montraveta, Antoni Costa, Josep Sales i Àngel de Mingo.

(Propietària de la còpia: Ramona Miró.)

173

174

175

174

Barberia Gual, 1973. Interior de la barberia de Gabriel Gual Martí, situada a la plaça de la Universitat, núm. 3, amb el propietari llegint el diari i envoltat de tots els elements necessaris per realitzar aquesta professió. Eren característics de l'època el paper pintat de les parets i les rajoles. Les cadires foren adquirides al també barber Marcel Vila Galofre, quan deixà la professió. Aquest establiment fou inaugurat l'any 1956, i romangué obert durant quaranta-dos anys, fins a l'any 1998, que se'n jubilà el propietari. En la imatge, davant de la Universitat hi havia aparcats dos populars vehicles de la marca Seat: un 600 i un 850.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietari de la còpia: Gabriel Gual Martí.)

175

Plaça de Madoz, entre la dècada del 1920 i la del 1930. Jaume Torres, a la porta d'El Anillo de Oro, botiga inaugurada el mes de febrer del 1915 al carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), núm. 11. Posteriorment, el seu propietari, Jaume Torres, la traslladà a la plaça de Madoz (actual plaça de la Universitat), núm. 5. Segons la seva

publicitat, era un establiment on es podia adquirir productes de joieria, de rellotgeria, d'òptica, de perfumeria i de «fantasia». En realitat, era el que es coneixia com una quincalleria, on es podia trobar una gran varietat de productes, des de peces de roba per a totes les edats fins a eines de treball, objectes de regal i merceria; en definitiva, una mica de tot. Actualment en aquest lloc hi té l'exposició de joguines la botiga Anna Maria. Es tancà el mes de març del 1931, per la mort del propietari. En la seva nota de defunció, en el periòdic quinzenal *Cervera*, s'hi indicava que la mort de Jaume Torres fou sobtada i que «entre els elements d'esquerra de la ciutat *gosava* de molta simpatia». El negoci no tingué continuïtat, tal com demostra la premsa local del mes d'abril d'aquell any, en la qual aparegueren diversos anuncis per vendre'n l'aparador i els prestatges a bon preu.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

176

Carrer del General Güell, 1970. Farmàcia Batlle, en l'establiment que havia obert el senyor Torné a les primeries del s. XIX. L'any 1934, Leonor Batlle Campderrós obrí la seva primera farmàcia a Granyena de Segarra, on residia la seva família. Poc després, el 1935, s'instal·là a Cervera, al carrer Major, núm. 81. Entre el 1936 i el 1937 la traslladà al carrer de Francesc Macià (actualment, carrer del General Güell), a la farmàcia que fins llavors era del senyor Torné. L'oficina de farmàcia patí diverses reformes amb el temps, entre les quals, traducció de la retolació del català al castellà, a causa del canvi de govern. La pintura de les portes i de l'interior, en el moment de la fotografia, havia estat feta pel germà de Leonor, Josep Batlle. L'any 1973 se'n restaurà la façana, tal com és actualment. El 1982, en jubilar-se Leonor, la farmàcia passà a ser regentada per Mercedes Gomà.

(Autor de la fotografia: Joan Alegre. Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

177

Carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), principi del s. XX. Façana de Cal Sostres, amb Ramon Sostres Estrada (avi de Martí Madern) a l'entrada. Cal Sostres, situat a l'actual carrer del General Güell, núm. 11, era una pastisseria dedicada a treballar com el petit comerç, però que esdevingué un negoci industrial important. Ramon Sostres tenia tres establiments simultanis: un al carrer Major, un altre davant de la Universitat i un tercer al carrer del General Güell. Quan tancà els dos primers, continuà amb el darrer, que degué obrir vers el 1908. Les especialitats de Cal Sostres eren la coca d'ou, molt apreciada per tothom, i els melindros, que se servien a tots els col·legis de Cervera, però també a les famílies que s'ho podien permetre. La plantilla de treballadors era considerable: tenien tres pastissers i quatre ajudants, els quals feien melmelades i confitures, xarops de llimona i grosella, carquinyolis, etc. La venda no es limitava a Cervera, sinó que també comprenia fora vila. Finalment, vers el 1933, la pastisseria del carrer de Francesc Macià —nom amb el qual en aquell moment s'anomenava el carrer del General Güell— fou traspassada a la companyia que formaren Serés i Pont, els quals no la deixarien fins a finals dels anys cinquanta, quan es traslladaren al carrer de Santa Anna. L'1 de novembre del 1958, diada de Sant Martí, Martí Madern Sostres i Flora Vilar Rubió inauguraren la Pastisseria Madern al mateix establiment que l'antic Cal Sostres, negoci que romangué actiu fins al 31 d'agost del 1987.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

176

177

178

178

Vers el 1935. M. Dolors Gomà Fabregat, fotografiada amb motiu de la publicitat de calçat de la Sabateria Gomà que sortia a la mitja part del cinema. El calçat del cartell era de molta qualitat i es venia exclusivament a tot Cervera: sabates i botes molt flexibles i fetes a mà, de sola de crom, de color gris i blanc. També es venia sabata de Mallorca, que en aquells anys era la més preuada. M. Dolors Gomà Fabregat, la nena–model que en feia la publicitat, tenia uns cinc anys i era filla de la sabateria Gomà; posteriorment, es casà amb el conegut cerverí Paquito Vidal. La botiga, la inauguraren als anys vint els seus pares, Josep Gomà Corbella i Providència Fabregat Pinós. Abans de la guerra estava ubicada a la plaça de Sant Miquel, al costat mateix de la sabateria de Cal Cisteró; després de la guerra, se situà al carrer del General Güell, on hi hagué durant molts anys la Llibreria Dondara, i actualment hi ha una floristeria. La tancaren als anys seixanta amb motiu de la defunció del propietari. Consta que els avantpassats d'aquesta família eren els propietaris de Cal Sombrerer, els quals, durant els darrers anys de funcionament de la Universitat, es dedicaven a fabricar, entre altres models, els típics bicorns que usaven els universitaris.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

179

Carrer del General Güell, 7 de desembre del 1972. Aparador de la Llibreria Dondara. El 7 de desembre del 1972 s'inaugurà, al núm. 13 del carrer del General Güell, la Llibreria Dondara, regentada per Ramon Turull i Paquita Rubinat, modista de professió. Més enllà d'un esdeveniment comercial, la inauguració del local era un esdeveniment cultural, perquè si Ramon Turull, des de finals dels anys seixanta, ja venia llibres de text, llibres infantils i enciclopèdies des del seu domicili, aquesta era la primera llibreria amb una proporció majoritària del seu espai dedicada a llibres que hi hauria durant bastants anys a Cervera. A més d'una taula braser per a les tertúlies literàries que el promotor esperava mantenir, hi havia un servei de novetats i un fons de llibres. Els rètols que identificaven les seccions jugaven amb la igualtat de formes en català i castellà en majúscules —atès que llavors les majúscules no s'accentuaven—, en literatura, lingüística, ciència, tècnica, infantil, història i geografia. La llibreria s'inaugurà el mateix any que Ramon Turull edità el *Llibre de Cervera*, d'Agustí Duran i Sanpere. L'edició d'aquesta obra fou important per diferents motius: per la transcendència científica i alhora divulgativa de l'obra; per la seva intrínseca magnitud formal i substancial, i també perquè Ramon Turull clarament inaugurava un vast i substanciós projecte editorial. El volum aparegué per Sant Jordi del 1972 i fou imprès a les Indústries Gràfiques F. Camps Calmet, de Tàrrega, que, sense autorització, s'apropià de l'edició. El *Llibre de Cervera*, fill de Duran i Sanpere i de Ramon Turull, acabava de convertir-se en un autèntic referent d'identitat i «cerverinisme», a banda d'un instrument de primera línia de divulgació històrica i científica. A aquella primera edició del 1972, de la qual es féu una tirada a part amb enquadernació de pell, en seguí una segona edició el 1977, per Curial Edicions. Finalment, i després de molts anys exhaurides les reimpressions de Curial, l'any 2001 la Regidoria de Cultura de la Paeria de Cervera n'impulsà una nova edició, la tercera, amb motiu del 25è aniversari de la mort d'Agustí Duran i Sanpere. *Llibre de Cervera* és un volum de 576 pàgines, 134 imatges, 29 pàgines d'índex onomàstic

179

180

i 13 pàgines d'índex de làmines. Però la tasca d'editor de Ramon Turull s'encetava l'any 1971, amb la publicació del quadern *L'ensenyament del francès a Cervera 1903–1971*. Aquest opuscle de seixanta pàgines significava el veritable tret de sortida d'una magna col·lecció que Ramon Turull planejava impulsar amb el nom de «Biblioteca de Cervera i la Segarra». Amb el pas dels anys, aquest gran projecte editorial s'anà vertebrant, fins a arribar a definir-ne cinc sèries, que batejaria amb el nom de cinc campanes del campanar de Santa Maria de Cervera.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietari de la còpia: família Turull Rubinat.)

180

Cal Guspí (carrer del General Güell), 1946. Grup de nens i nenes, majoritàriament del barri, davant la cansaladeria i tenda de queviures de Cal Guspí. Aquesta botiga fou fundada per Josep Guspí Pijoan, que, en un principi, l'establí al núm. 32 del carrer del General Güell. Després d'enviudar de la seva primera esposa, Magina Morell, quedaren al seu càrrec dues filles petites, la Montserrat i la M. Dolors; es tornà a casar amb Rosa Botines Marcé, de Sant Pere Sallavinera. Fou aleshores quan es traslladaren al núm. 16 del mateix carrer, a la botiga de Cal Borres, propietat de la seva mare política, Dolores Font. Cal Borres havia estat una botiga d'aquelles peculiars, on es podia trobar des d'espardenyes fins a fils, agulles, queviures i llaminadures. Quan morí Josep Guspí, les seves filles, Montserrat i M. Dolors

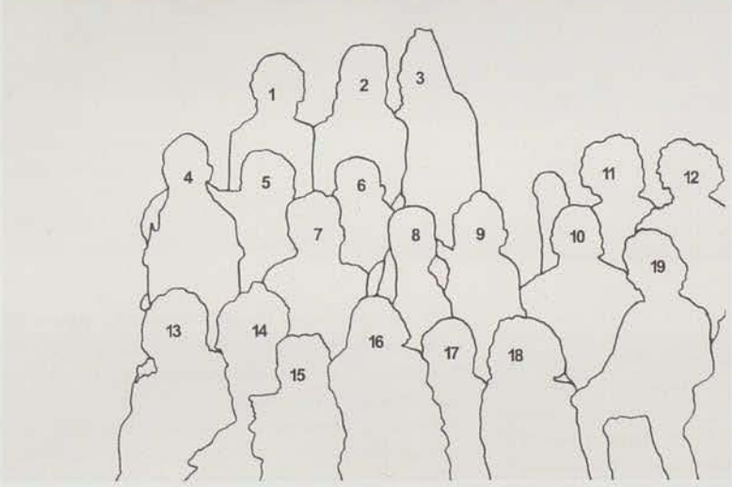

Guspí Morell, continuaren el negoci amb el suport del marit de la Montserrat, Esteve Pomés Pons, fill de Vergós. Avui, el regenta la seva néta, Montserrat Pomés Guspí.

PERFIL: 1. Francisca Solé, 2. Anna Guspí (de Cal Bansim de les Oluges), 3. Conxita Font Martí, 4. Salvador Roure (de la Carnisseria Divina), 5. Ramon Vilalta, 6. Joan Bravo, 7. Ramon Morell, 8. nen de la Impremta Prunés, 9. Martí Madern, 10. nen de Cal Rossich de les Pells, 11. Juana, 12. Núria Orozco, 13. Rosa Roure, 14. Montserrat Bové, 15. Trini Vila Llobet, 16. Conxita Raich, 17. Montserrat Guspí, 18. Rosa M. Font, 19. Jeroni Casals.

(Propietària de la còpia: Montserrat Guspí.)

181

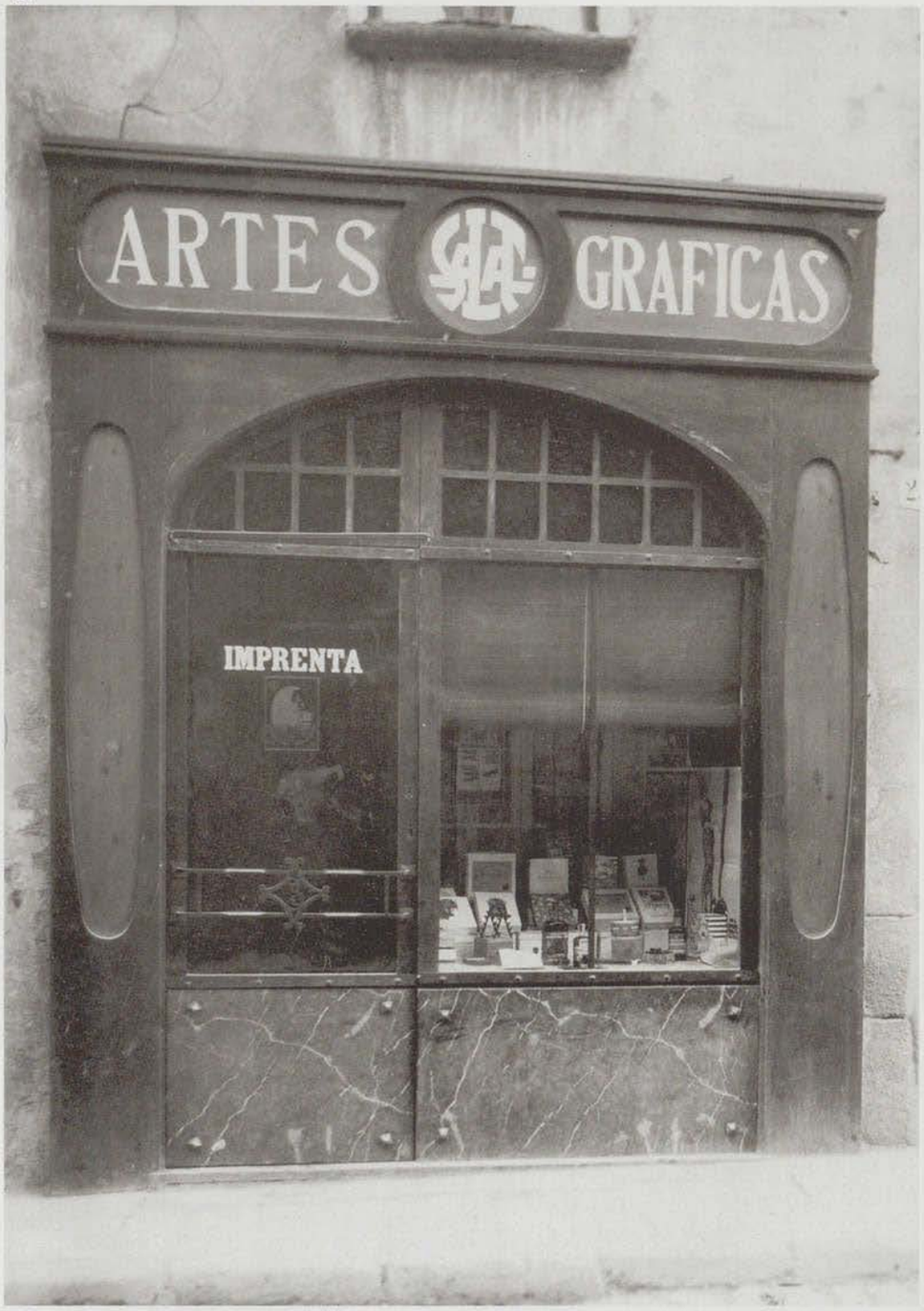

181

Carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), 1933. Façana d'Arts Gràfiques Salat, impremta instal·lada a Cervera l'any 1921. El negoci estava situat al núm. 23 del carrer de les Verges (més tard, anomenat carrer de Francesc Macià, i actualment, del General Güell). La impremta estava regentada per Josep Salat Fornells. Arts Gràfiques Salat estava fonamentalment orientada a la impressió, l'enquadernació i la papereria. Durant els anys vint i la primera meitat dels anys trenta, als seus tallers s'hi imprimiren diverses publicacions periòdiques de caràcter local. Alguns exemples foren el *Butlletí Municipal de la Ciutat de Cervera* (1922), *Gaseta de Cervera* (1928–1929), *Cervera. Periòdic quinzenal independent* (1930–1931) o *Avant. Publicació setmanal* (1932–1933). De les instal·lacions també en sortiren alguns llibres i altres tipus de publicacions, com memòries o estatuts de diverses entitats. L'any 1934, Josep Salat traspassà el negoci a Josep Prunés Mata. L'operació suposà un canvi de denominació de la impremta, que a partir d'aleshores es convertí en Arts Gràfiques Prunés. Tanmateix, aquest fet no implicà que Josep Salat Fornells abandonés definitivament l'àmbit editorial. A banda del seu vessant com a impressor, Salat també destacà com a autor de diverses publicacions. A finals dels anys vint publicà diversos articles en el periòdic *Gaseta de Cervera*, publicació mensual de la qual fou director i que tenia el seu domicili al mateix edifici que la impremta que regentava. Al mateix temps, també fou autor d'algunes obres d'assaig, com *Ensayo sobre planchas Maeser de grabado al buril de la Casa Artes Gráficas Salat*. Després de la Guerra Civil, seguí publicant diverses obres, totes impreses per Arts Gràfiques Prunés. L'any 1942 publicà els llibres *Notas históricas de la imprenta en Cervera, 1721–1934* i *Refranes del Quijote*. Quatre anys més tard publicà el *Primer libro de Sendas de Olvido ó Don Quijote en tierras leridanas*. Durant els darrers anys de la seva vida residí a Balaguer, ciutat en la qual morí l'agost del 1953. La creació d'Arts Gràfiques Salat és un exemple de l'expansió que tingué a Cervera la indústria de la impremta durant el primer terç del s. XX, malgrat que es tractava d'un sector que havia estat molt important en l'època universitària, al s. XVIII. L'any 1902, Joan Franquesa Gasol creà la Tipografia Minerva, que un any després era l'encarregada d'imprimir el periòdic *El Ciervo*, fundat pel mateix Franquesa. Malgrat que algunes impremtes en van substituir d'altres, en alguns anys del període anterior a la Guerra Civil, a Cervera hi van funcionar fins a tres impremtes diferents. En aquell context, també cal recordar la impremta de Ramon Solé Brufau, que continuava el mateix negoci dels seus germans Francesc i Emili, seguidors, al seu torn, de la impremta del seu pare, Joaquim Solé, que l'havia fundat l'any 1859, quan comprà tot el material de la impremta al seu soci Bernat Pujol. Bernat Pujol havia creat la seva impremta al voltant de l'any 1836 (anteriorment, del 1823 al 1836, havia regentat l'Estampa Universitària) i entre els anys 1847 i 1859 féu societat amb Joaquim Solé. A aquestes impremtes les va seguir la ja citada Arts Gràfiques Salat, convertida en Arts Gràfiques Prunés i, el 1948, en Impremta Rossich. També cal destacar la continuïtat, dintre de la mateixa família, de la Tipografia Minerva, amb Armando Llamas com a propietari.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

182

Hogar del Productor. Barra del Bar Hogar del Productor, situat en un pis del carrer del General Güell, a l'edifici de «la Caixa», amb Josep Cos Pipó —que era qui el regentava— darrere la barra. S'obrí a principis dels anys quaranta i era de l'obra sindical d'Educación y Descanso. Es tancà entre el 1966 i el 1967. La seva especialitat eren tapes, bon cafè i licors de totes classes. En aquest espai s'hi celebraren diversos actes públics, com, per exemple, el 16 de gener del 1945, amb motiu del VI Aniversario de la Liberación, un esmorzar ofert al Frente de Juventudes per la Jefatura del Movimiento. També hi tingué lloc un acte de comiat dels *mozos del reemplazo* del 1945, que havien format part de la Masa Coral de Educación y Descanso, als quals s'obsequià amb un àpat fred. El 1946 s'hi celebrà una reunió per preparar les caramelles, i aquell mateix any s'hi organitzà una biblioteca pública de préstec de llibres.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

183

Dècada del 1960. Aspecte de l'interior de l'Oficina de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Cervera. Aquesta oficina fou inaugurada el 3 de desembre del 1916, amb l'assistència del director general de «la Caixa», Francesc Moragas; del president de la sucursal de Cervera, Pere Ferran, i dels membres de la junta del patronat, Josep Civit, Joan Marimon, Rafael Domènech, Josep Comorera, Josep Montagut, Domènec Puigredon, Josep Salat i Ramon Riu, en un acte realitzat al Teatre Principal. Després dels parlaments de les autoritats, la comitiva anà a la nova oficina, situada al carrer de les Verges (ara, del General Güell), núm. 31, on Manuel Borràs, vicari general de la diòcesi, en beneí totes les dependències. Els actes acabaren amb un dinar a la Fonda Jardí. El 24 de novembre del 1929, l'oficina es traslladà del núm. 31 al núm. 34 del mateix carrer de les Verges, és a dir, a l'edifici on es troba actualment. L'acte principal de la celebració d'aquest trasllat fou un concert de cant coral de l'Orfeón de Ciegas del Amparo de Santa Lucía, de l'Obra Social, i una conferència de l'encara director general, Francesc Moragas.

(Propietari de la còpia: «la Caixa».)

182

184

Carrer del General Güell, entre el 1942 i el 1947. Façana principal de la casa situada al carrer del General Güell, feta construir l'any 1918 per Pere Ferran Ball, un reconegut industrial i polític cerverí. Juntament amb el seu germà Antoni, heretà el negoci familiar creat cap a principis del s. xx pel seu pare, Josep Ferran Sala. Dedicat a l'elaboració i la comercialització d'oli i vi, el negoci es mantingué, almenys durant el primer terç del s. xx, amb diverses denominacions (Viuda de José Ferrán, Viuda e Hijos de José Ferrán i Hijos de José Ferrán). En l'àmbit polític, Pere Ferran Ball fou regidor de l'Ajuntament entre els anys 1904 i 1909. Casat amb Josefa Lamich Forn, amb qui tingué cinc fills, traslladaren la seva residència familiar del carrer Major a la nova casa construïda al carrer de les Verges, on Pere Ferran residí els darrers anys de la seva vida. Traspassat l'1 de gener del 1920, la casa continuà sent propietat de la família, i hi mantingué la residència la vídua de Pere Ferran i el seu fill primogènit, Joan. Pocs anys després, la segona planta de l'edifici es convertí en la residència provisional del matrimoni format l'any 1927 per l'enginyer agrícola Josep Ferran Lamich, fill de Pere Ferran Ball, i Maria Camps Duran, filla de l'industrial fariner Jaume Camps Balcells. En aquest edifici hi nasqueren els cinc primers fills del matrimoni. Posteriorment, el matrimoni fixà la seva residència definitiva al mas de Cal Camps (actualment, carrer de Ferran el Catòlic), on nasqué la resta de fills. A banda de l'àmbit privat, les grans dimensions de l'edifici del carrer de les Verges permeteren allotjar diverses activitats comercials en els seus baixos, especialment relacionades amb el sector de la banca. El 24 de novembre del 1929, al costat esquerre de l'entrada principal, s'hi instal·là una sucursal de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis, una entitat constituïda l'any 1904 i fundada per Francesc Moragas Barret, amb el suport de diversos sectors. El seu objectiu era estimular l'estalvi i la previsió. Pocs anys després, a principis de la dècada dels vint, al costat dret s'hi situaren les dependències de la Banca Arnús, una entitat constituïda com a societat anònima l'any 1910, successora de la casa fundada l'any 1846 per Evarist Arnús, dedicada a oferir diverses activitats bancàries i borsàries. Aquesta darrera deixà d'operar a la ciutat vers l'any 1947, després que la Banca Arnús es fusionés amb el Banc Central, entitat que disposava ja d'una sucursal a Cervera des de l'any 1928, al mateix carrer de les Verges. A mitjan s. xx, als baixos de l'edifici també s'hi instal·là la fàbrica de galetes de Josep Ferran Lamich, que, a banda de la producció i venda d'aquests productes, també disposava d'una secció de productes dietètics.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

183

184

185

186

185

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat), 1954. Cal Lloses, venda de productes alimentaris de tota mena i pesca salada (arengades salades i de caixó). En la imatge s'hi identifiquen els propietaris, Josep Prous Prous i Conxita Lloses Turull, la seva esposa. Aquesta botiga obrí a les darreries del s. XIX, quan Ramon Lloses Bosch, de la Cardosa, i Antònia Morros Ribó, de Guissona, s'establiren a Cervera, al carrer Combat, núm. 4. El seu fill, Joan Lloses Morros, nascut el 1898, anà Barcelona a aprendre l'ofici i consolidà el negoci. Es tractava d'una botiga de queviures, però també hi feien mandongo, per tal de distribuir els productes elaborats per ells. Als anys cinquanta, la seva filla, Conxita Lloses Turull, continuà l'activitat comercial. Es casà amb Josep Prous Prous, fill de Guimerà, i renovaren el negoci: hi deixaren de vendre porc, hi feren reformes interiors i n'ampliaren els aparadors. Després de tres generacions, com que els seus fills Joan i M. Clara no continuaren al capdavant de la botiga, el *colmado* tancà l'any 1983, en jubilar-se Josep Prous.

(Propietària de la còpia: M. Clara Prous Lloses.)

186

Carrer de Sant Magí, dècada del 1960. Maurici Fabregat, parlant amb el governador civil de Lleida, José Aparicio Calvo-Rubio, en presència de l'alcalde de Cervera, Josep M. Razquin, i dels regidors Joan Salat i Ramon Cuñé. Maurici Fabregat, veí del carrer del Castell, treballava a la serradora de Cal Pedrós i era una persona molt coneguda perquè repartia llenya a moltes llars cerverines.

(Propietària de la còpia: Francisca Fabregat.)

187

Avinguda del Caudillo (actualment, avinguda de Catalunya), 1945. Benzinera Bargués, davant del Bar Juventud i la Pescadería del Norte. Als anys quaranta, la Benzinera Bargués estava situada a l'avinguda de Catalunya, prop del carrer Combat, al costat d'establiments com la Pescadería del Norte i el Bar Juventud. Fou regentada des del 1942 per Josep Bargués Segura, i durant molt de temps era l'única que hi havia a Cervera, ja que en aquells temps encara circulaven vehicles que anaven amb gasogen. Fins a principis dels anys cinquanta, la benzina es pagava a través de tiquets o cupons que facilitava la delegació que el Ministerio de Industria tenia a Lleida. Posteriorment, quan es pagà amb pessetes, valia dues pessetes el litre. L'any 1953 el garatge es traslladà a l'actual N-II, i dins hi havia un sortidor de benzina. Més tard, l'any 1963, es construí la benzinera —pròpiament dita— al costat, al marge esquerre de la carretera, amb marquesina i tres màquines expenedores, i més tard, el 1973, s'inaugurà la benzinera del marge dret. El negoci sempre ha estat familiar. Josep Bargués Segura fou qui regentà el de l'avinguda de Catalunya des del 1942, on, a més, també s'arreglaven rodes i hi feia de manyà. Posteriorment, fou ell qui decidí traslladar-se a la carretera N-II i fer el garatge i la benzinera del marge esquerre. Amb els anys, el seu fill, Josep M. Bargués Ibars, també s'anà involucrant en el negoci, i junts decidiren fer la nova benzinera del marge dret. Josep M. Bargués Segura, el fundador, continuà en el negoci fins al dia de la seva defunció, l'any 1987. Actualment la direcció de l'empresa la porten conjuntament Josep M. Bargués Ibars i el seu fill, Josep M. Bargués Pueyo.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

187

188

Magatzem de Begudes Fusté, vers el 1975 o el 1976. Victòria Fusté Domenjó conduint el primer toro per moure palets que hi hagué a Cervera.

(Propietària de la còpia: Victòria Fusté Domenjó.)

189

Carretera N-II, 1968. *Poste y merendero* El Pinar. El Pinar fou obert, en construir-se el túnel de Cervera, per Pasqual Riu Porta, primerament amb un únic sortidor de petroli i el bar, on només hi havia una taula de marbre com a taulell per despatxar-hi begudes. Més tard, la família Royes Larroya n'augmentà el servei i hi féu menjars. També se n'amplià l'expenedoria de carburants, ja que hi posaren els sortidors de benzina que tenien a l'avinguda de Catalunya (on hi ha els semàfors) i el que tenien al carrer Victòria, davant el núm. 11, fins a tenir-n'hi quatre. Hi treballaren diversos empleats, com Pich, Monné, Paredes, Calafell, Narés, Patxo i Aguado. Al *merendero*, dit així perquè, com que era lluny, s'hi podia anar a berenar fent una passejadeta, hi treballaren els senyors Fernández, Farràs, Cucurull i Fortuny.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Razquin.)

188

189

Oficis

190

190

Carrer Major, 1917. Acadèmia o lloc d'aprenentatge de l'ofici de baster, amb la màquina de cosir i el vetllador, així com els collars dels animals, que penjaven de la paret. En la imatge hi apareixen una persona no identificada, Ramon Mesegués Majà, el mestre de taller i dues persones més no identificades.

(Propietari de la còpia: Francesc Mesegués.)

191

Sabateria Ibáñez. Interior del taller de la Sabateria Ibáñez, al núm. 95 del carrer Major —més enllà, doncs, d'on és actualment. El negoci fou creat l'any 1928 i inicialment s'havia dedicat a la venda de barrets. En primer pla s'hi veuen Ramon Ibáñez (a l'esquerra), pare de l'actual propietària del negoci (Dolors Ibáñez), i Teresa Puig; al fons de la imatge, Guillermo Guillén (esquerra) i Llorenç Subias (dreta).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: M. Dolors Ibáñez.)

192

Cal Tix, 1943 o 1944. Francesc Mesegués Jové, darrer teixidor de la ciutat i membre de la tercera generació de basters d'una indústria creada pels seus avis a finals del s. XVIII o principis del s. XIX. L'aparell que manipulava era un teler —actualment es conserva al Museu del Blat i de la Pagesia. En un principi, en aquesta indústria eren basters, ja que confeccionaven cingles i morralles per als animals, però a principi del segle passat passaren a confeccionar llençols de cànem i es convertiren en teixidors. D'aquí, doncs, ve el sobrenom de Cal Tix.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Francesc Mesegués Aldabó.)

191

192

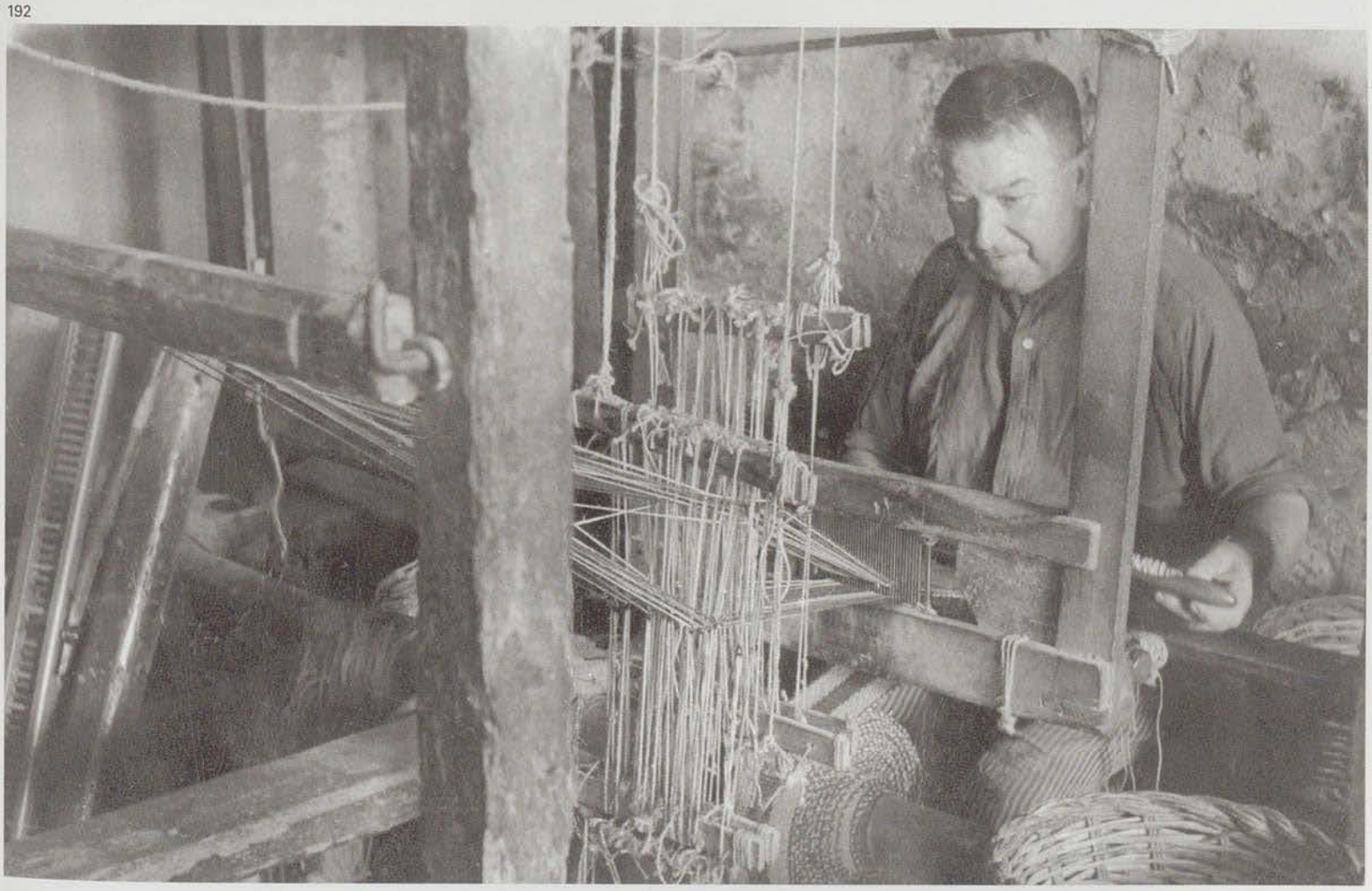

193

194

195

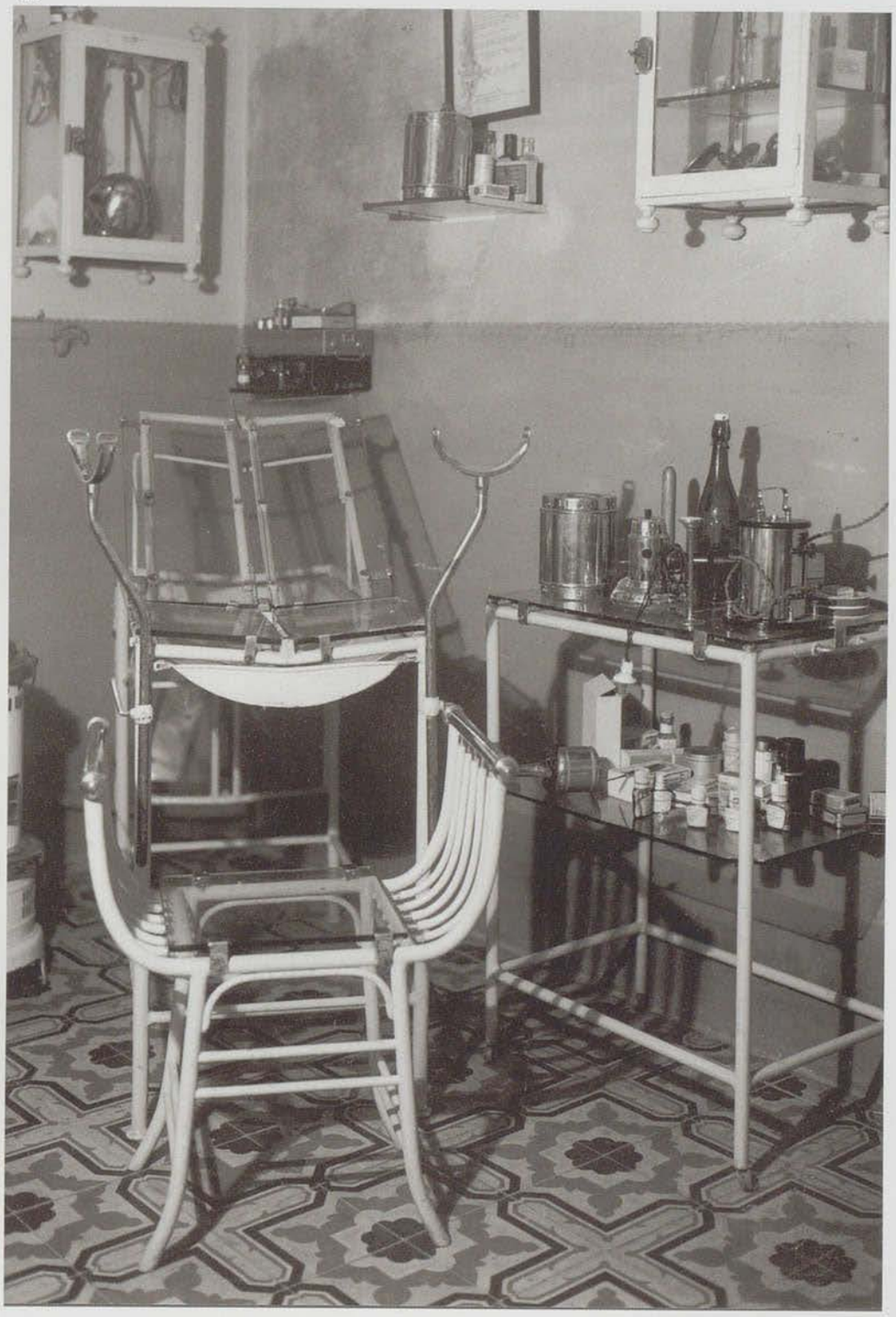

193

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat), 1943. La família Gené (d'esquerra a dreta: Joan Gené Boldú; la seva mare, Dolores Boldú, i el seu pare, Josep Gené Prat) treballant davant la botiga de venda i fabricació d'espardenyes que tenien al carrer Combat, a l'altura del carrer de l'Hospital. Entre els comerços veïns al carrer Combat en aquell moment hi havia Cal Cornellana, on venien roba i ensenyaven a confeccionar jerseis; la Fusteria Gorro, i la botiga de queviures Morell, el fill de la qual (Ramon Morell Jaume) apareix al fons de la imatge. L'Espardenyeria Gené tancà a principis dels anys seixanta. L'augment de sabateries i espardenyeries des dels anys trenta fins als cinquanta fou considerable, ja que de cinc botigues passà a haver-n'hi quinze, fet que s'explica per l'augment del poder adquisitiu dels cerverins després d'haver superat la primera etapa de postguerra.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Teresa Balcells.)

194

Carrer Major, entre el 1930 i el 1940. Senyors procedents d'Andalusia, que venien amb uns animals a vendre estris de terrissa pel carrer (càntirs, cassoles, gerres, etc.). En segon terme, a l'esquerra, s'hi identifica Frederic Gómez i al costat, darrere dels dos homes, aquell gran finestral tan característic durant molts anys de l'establiment.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

195

La Boreal Médica, abans del 1936. Consultori ginecològic de La Boreal Médica, situat al carrer Major, núm. 60. Aquesta companyia es constituí a Catalunya l'any 1932 i operava amb assistència sanitària, subsidis i assegurances. Els consultoris a Cervera daten de principis dels anys seixanta i hi havia també les especialitats d'oftalmologia, odontologia i de medicina general.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

Treball de la terra

196

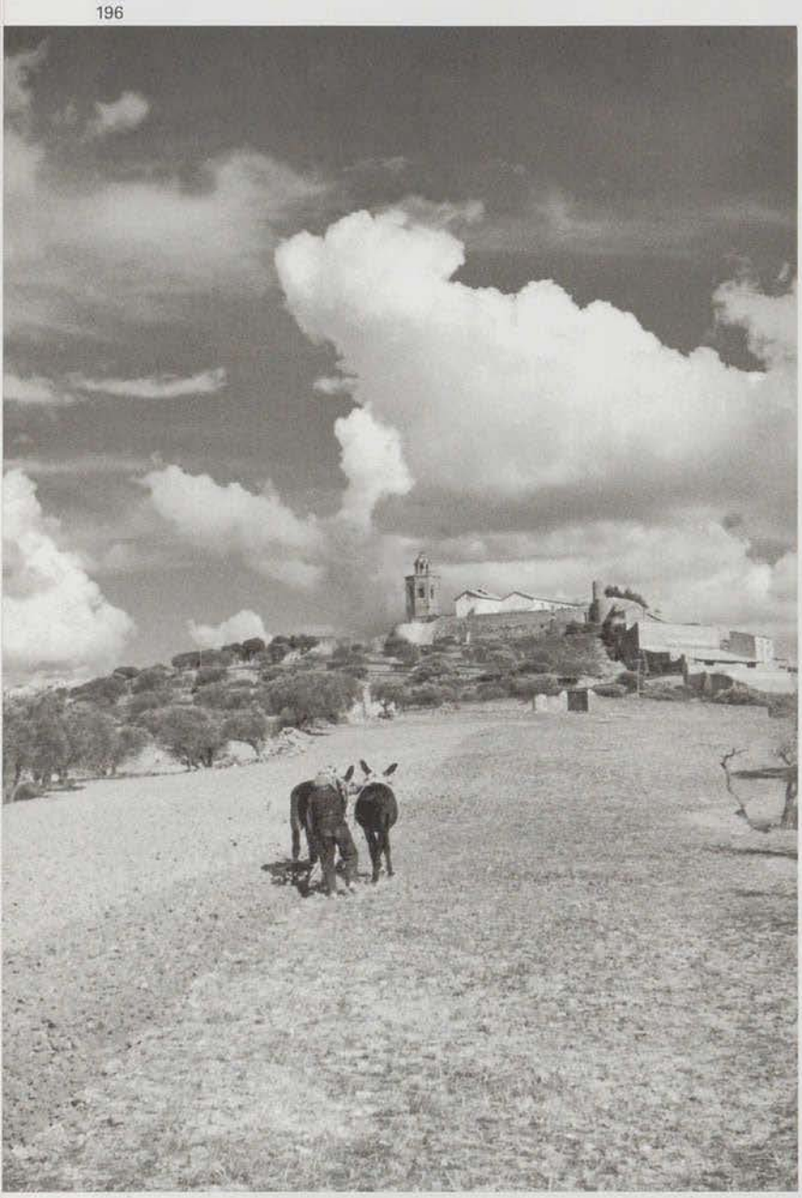

197

196

Parella de mules llaurant sota Cervera, amb arreu giratori, de manera que el llaurat queda tot en un costat del parell. Llaurar era una de les principals feines de la pagesia; es feia per tal de netejar les terres de males herbes i preparar-les per a la sembra. L'estri que s'emprava, l'arreu, era conegut ja des del temps del egipcis, i no havia tingut pràcticament cap millora fins al s. XIX o XX, quan l'antic arreu de punxó fou substituït per l'arreu de pala —primer, fixa, i després, giratòria—, dels quals el famós arreu Martorell, fet a Agramunt, fou el principal exponent i el millor fins que arribaren els tractors, que foragitaren els animals de tir de la terra.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

197

1954 o 1955. Llaurant amb forcat una planta d'oliveres. El forcat era un arreu més petit que el de parell. El nom li venia de les dues vares que sortien del cos de l'estri, en forma de forca —per això, *forcat*—, i que anaven una a cada costat de l'animal, penjades del seu llom, que estava protegit per un bastet, per una tira de cuir. Com que era més petit, feia menys feina i llaurava a menys profunditat; se solia emprar per llaurar vinyes, plantacions d'arbres i algun coster molt penjat, en el qual el parell tenia dificultats per sostenir-se.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: J. M. Montraveta Capdevila.)

198

1970. Pagès segant amb dalla. La feina de segar els cereals, que des de l'antiguitat s'havia fet emprant les falçs, a partir del s. XVIII anà canviant. Primer es passà a fer-la amb volants —una mena de falç grossa, amb la qual s'avançava més en la feina—, i després, amb les dalles. Consistien en una fulla plana muntada al capdavall d'un mànec especial, combinada amb un rampill —el tros de fusta quasi vertical que es veu damunt la fulla—, que arreplegava el que s'anava segant, de manera que amb cada cop ho deixava en un rengle que era molt fàcil de recollir per als qui anaven al darrere del dallador, fent garbes de la sega. El segador de la imatge vestia de manera relativament moderna: el barret no és de l'època i no porta la famosa «faixa de sis o set voltes», que era un element pràcticament in-

198

199

dispensable per fer aquesta feina. L'aparició de les màquines de segar, a principis del s. xx, limità l'ús de les dalles a «obrir» les finques —és a dir, fer un pas a tot el voltant a fi i efecte que màquina i animal no aixafessin la collita— i a segar els terrenys petits o amb molt pendent, on aquestes màquines no podien actuar. La dalla calia esmolar-la, picar-la diàriament perquè tallés força, la qual cosa es feia amb una encluseta i un martell especials. Calia saber-ne, perquè un parell de cops mal donats podien fer malbé per sempre una bona dalla. Molt més sovint, calia adreçar-ne el tall; es feia amb una pedra també especial, que els dalladors portaven en un recipient metàl·lic o de fusta, penjat al cinturó. Un bon dallador podia segar en una dura jornada de feina fins a mitja hectàrea de terreny.

(Propietari de la còpia: Xavier Sanz Pereta.)

199

Partida de Matacarnera, 1959 (?). Cabana dels Plans, situada a la partida de Matacarnera. Fou construïda l'any 1931 a la finca de Josep Xandri per Portella «Cularses», als terrenys que avui en dia ocupen les naus de Cubigel i d'altres. Fou enderrocada en iniciar-se la construcció del Polígon Industrial, a les primeries dels setanta, quan es construïren les naus d'Iberia Radio. La cabana s'erigí per tal que servís d'aixopluc quan els homes es trobaven feinejant al camp, ja que les terres quedaven apartades de la casa que tenien a Cervera; a més, servia per guardar-hi les eines de cultiu. La cabana tenia dues parts: una, a l'esquerra, era destinada als animals, amb una menjadora, una cisterna on es recollia l'aigua de la teulada i estris per menjar; l'altra, a la dreta i més alta, era la pallissa, on es llançava la palla a través de la finestra enlairada. Tocant a la cabana hi havia l'era, és a dir, l'espai de terra aplanat i ferm, damunt del qual es posava els cereals per batre'ls i separar-ne el gra de la palla, després d'haver-hi passat els curros arrossegats per les mules. Després el gra es portava a casa o a vendre i la palla quedava a la pallissa.

(Autor de la fotografia: Joan Alegre. Propietària de la còpia: Àgata Alegre.)

200

200

Dècada del 1940. Gaspar Ramon, amb l'erer a la mà, ererant. De totes les feines d'un dia de batre, la d'ererar era l'última; posteriorment ja només calia ensacar el gra i portar-lo cap a casa. Després d'estendre la batuda, batre-la, traure'n la palla, ferne el munt, escombrar l'era, ventar i traspalar, un home —normalment el pare de família o un mosso expert— posava la baga de corda que duia en una pua d'una forca de girar, en posava el mànec a terra i, agafant l'erer amb totes dues mans, esperava que algú amb un cabàs hi posés dintre una quantitat de gra, del munt, encara un xic brut. Llavors, amb un moviment de vaivé, endavant i endarrere, feia que el gra net passés pels forats de l'arec i caigués a terra. Quan a l'arec només hi quedaven trossets de palla, caps d'espiga i altres impureses, que s'anomenaven grapíssols, amb una hàbil sacsada el buidava lluny del munt de gra net. Al munt, encara hi queien algunes impureses, que, com que eren més lleugeres que el gra, anaven surant per sobre del munt i en relliscaven, fins que s'acumulaven a terra, a les vores, d'on s'apartaven suaument amb una escombra. Aquesta acció s'anomenava balejar. D'aquests arecs, que primer eren de pell, i després, de planxa galvanitzada, n'hi havia amb forats de diferents mides, segons el que es batia: n'hi havia per a blat, ordi, civada, i fins i tot amb forats més grossos, per netejar cigrons, mongetes, faves o guixes.

(Propietari de la còpia: família Ramon Calafell.)

201

202

201

Dècada del 1960. Grup de gent acabant la batuda, al final d'un dia de batre. En la imatge, un home ha estat ererant, ha apartat forca i arec del munt de gra ja net, mentre una dona, amb l'escombra, l'acabava de balejar i una altra recollia el cabàs del terra. Escampats per l'era, s'hi observen un parell o tres d'estirassos, una escombra —o granera, feta de granellons, una planta que va molt bé per fer escombres—; a l'esquerra, el munt dels grapíssols, i al darrere, entre la gent que treballava i uns nens que s'apartaven, un porgador nieller.

(Propietari de la còpia: família Ramon Calafell.)

202

Carro de trabuc, carregat de pedres. Tot i ésser coneguts des del temps dels egipcis, els carros no foren d'ús comú a les nostres contrades fins ben avançat el s. XIX. De carros, n'hi havia de diverses menes, i alguns eren força especialitzats: les tartanes, que estaven adaptades per portar-hi gent i mercaderies lleugeres; els carros amb vela; els normals, de diverses mides; els preparats per portar-hi garbes o feixos; els de trabuc, que es buidaven només girar-los cap endarrere, basculant sobre l'eix (o trabucant)... A Cervera, els vinaters també en tenien uns de molt especials, amb l'eix corbat i uns torns elevadors, que s'empraven per portar-hi bocois de vi. En els carros de trabuc, des d'allà on les vares s'ajuntaven al carro, en baixava un tros de fusta fins a terra. En baixava un de cada roda —per tant, cada carro en tenia quatre—; eren els descansos, que servien perquè la càrrega que s'anava acumulant a la part davantera del carro no sobrecarregués el llom de la mula. Abaixant-los tots quatre, permetien desenganxar l'animal mantenint el carro en posició horitzontal. La mida del carro venia marcada de manera molt curiosa pel nombre d'animals que l'estiraven. Així, hi havia carros d'un animal, d'un animal i mig, de dos, de tres, etc., fins als grans carros de transport, que en portaven quatre o més. En relació amb els animals de tir, cal esmentar un detall curiós: els carros de transport, portessin els animals que portessin, duien tots un ruc al capdavant, perquè, segons que es diu, el ruc, fos allà on fos, sempre sabia trobar el camí de retorn a casa.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

203

Passeig de l'Estació. Pagesos de Cervera al passeig de l'Estació, amb la somera. En destaquen les camises de muler que portaven, llargues i balderes, per evitar les olors i els escatxics de l'animal quan es destapava el nas.

(Propietari de la còpia: Josep Bergadà.)

204

Animal amb sàrria. Els animals s'empraven en els temps antics per transportar quelcom, i un dels estris que més s'utilitzaven a les nostres terres per fer-ho eren les sàrries. Una sàrria era una mena de bossa gran, feta normalment de palma o d'espart, que, en posar-se damunt l'albarda que cobria el llom de l'animal —fos ruc, mula o cavall—, es plegava pel mig i quedava penjant, de tal manera que formava com una bossa a cada costat, on es podia posar el que es volgués transportar. Moltes vegades, si el que es transportava era lleuger —com ara l'herba que anaven a recollir les dones per donar-la com a menjar als conills—, s'apilotava al damunt del llom de l'animal, de manera que es formava una vertadera muntanya. Les sàrries s'empraren fins molt cap ací; mentre a les cases hi hagué animals de tir, i sobretot someretes, la sàrria mantingué la seva utilitat. D'altra banda, destaca la barretina o gorra musca que porta el padrí que acompanya l'animal, la qual cosa dóna a entendre que la foto és molt antiga.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

204

205

Sant Pere el Gros, dècada del 1950. Avi de Cal Gabarró, que vivia al molí del Grau (Sant Pere el Gros), amb Leonor Alegre Batlle, Leonor Batlle Campderrós i Àgata Alegre Batlle, amb motiu del berenar que feien de petites a les vinyes del Mas del Grau, prop de Sant Pere el Gros, durant l'època de collir raïm. Aquesta imatge remet al temps que a la Segarra hi abundava el cultiu de la vinya, que tingué el seu auge a finals del s. XIX.

(Propietària de la còpia: Ramona Gabarró.)

206

Prop del Torrent, dècada del 1950. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Cecília Tarruella (de Cal Magí Penjat), Mercè Boldú Solé, Jaume Rius, Francisco Montraveta, Leonor Capdevila, Dominica Falip, Amàlia Punsola Feliu i Ramon Font, collint raïm a la finca del Bach (avi de Paco Sitges), situada prop del riu d'Ondara, amb Cervera de fons. Tres dones duien brots de raïm a les mans, i una d'elles també portava les tisores de podar per collir raïm. Al costat, hi tenien una portadora i un cistell i, darrere del grup de gent, hi havia el carro i la mula. Aquestes persones eren llogades especialment per a la verema; l'únic treballador fix era Francisco Montraveta.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep M. Montraveta Capdevila.)

207

Vinya de les Rapaldes, 1936. Simón Puig abocant un cove de raïm a la portadora, al costat el seu pare, Josep Puig, i de Ramona Puig Bòria, durant la verema a la vinya de les Rapaldes. La Segarra fou una terra productora de vinya fins als anys seixanta aproximadament, quan es decidí arrencar-la per tal de poder conrear més cereal.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

208

Vinya dels Pous, 1949 o 1950. Membres de la família Ortiz Bernaus collint raïm a la vinya dels Pous, entre els quals s'hi veuen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramona (de Cal Corder), una persona no identificada, Antònia Martí, Ramona Bernaus Gomà, Carme Ortiz Bernaus, Teresa Camps Bernaus, Josep Ortiz Bernaus i Josep Ortiz Martí.

(Propietari de la còpia: família Ortiz Bernaus.)

205

206

207

208

209

209

1968 o 1969. Família collint olives, amb l'oliver parat —és a dir, amb les borrasses a terra. Una de les produccions agrícoles de la Segarra, que tenia ocupades les famílies pageses —ja que era una feina en la qual participava tothom que podia de cada casa— eren les olives. A la zona, els olivers, molt més plantats llavors que ara, eren el cultiu majoritari, i recollir les olives donava molta feina. En la imatge, s'hi aprecia un home enfilat al banc, collint les olives altes de l'exterior de l'arbre; se n'albira un altre enfilat dins, i una dona i un infant fent caure les olives de les branques baixes. Un cop les olives eren a casa, es netejaven una mica, passant-les per un porgador especial, i es portaven als molins. A Cervera n'hi havia tres o quatre, els quals compraven o molien les olives per compte dels pagesos que es volien emportar l'oli cap a casa.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: J. M. Montraveta Capdevila.)

210

1918. Ramat d'ovelles retornant a casa pel migdia de la ciutat, amb les cases que vivien de cara al camp, i que constituïen una de les seves zones més rurals. L'encant de la imatge és el to bucòlic que té en conjunt. A Cervera sempre hi havia hagut ramats de pastura, i els voltants de la ciutat, especialment el Torrent, eren llocs apropiats per als animals. En molts indrets del món, i Catalunya n'és un, els ramats d'ovelles o cabres són, des de temps immemorials, un complement de l'agricultura. Aprofiten les restes de la sega, resseguint-ne els rostolls; mengen les males herbes que surten als guarets, i, sempre guiats pel seu pastor, ressegueixen boscs i terres ermes destriant i consumint aquelles herbes i matolls dels quals s'alimenten. Ara bé, cal fer una diferenciació entre les ovelles i les cabres: les ovelles normalment només mengen el que troben a terra i són bastant selectives, mentre que les cabres, molt més rústiques en tots sentits, però sobretot en el de l'alimentació, exploten maneres d'alimentar-se molt més àmplies. Així, pugen als arbres a la recerca d'aliment i ho roseguen tot, de tal manera que allí on les ovelles no poden subsistir, les cabres hi creixen. A la comarca de la Segarra, a cada poble hi havia un —o diversos, si el terme era molt gran— ramats que aprofitaven les herbes del terme, prèviament subhastades en una subhasta a la qual acudien els ramaders locals o forans, que normalment també tenien —seves o arrendades— les taules de carn o carnisseries. Un altre dels beneficis que donaven els ramats eren els fems: el corral, que s'acostumava a netejar un cop l'any, proporcionava una bona quantitat d'adob natural, molt apreciat, que s'escampava per les finques i n'augmentava la fertilitat. Els ramats tenien alguns detalls curiosos, tan curiosos que fins i tot havien fet que escriptors famosos els empressin com a personatges; tenim el cas de la història de *Les moutons de Panurge*, de Rabelais, el qual, emprant com a base el costum de les ovelles d'anar totes on va la primera, escrigué un conte alliçonador i divertit alhora. Perquè aquest costum és real, tan real que els pastors acostumaven a tenir un boc o una ovella molt amansit, que anava sempre al seu costat o al darrere mateix, i el ramat l'anava seguint. Hi havia una altra llegenda —no contrastada— que es deia dels ramats: si un llamp queia al damunt d'un ramat, en matava totes les ovelles, encara que n'estiguessin molt apartades. Un altre detall curiós en relació amb els ramats és l'ús del davantal: es posava al boc reproductor, per impedir que fes la seva feina a destemps, ja que calia que les ovelles parissin totes tant a la vegada com fos possible.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

211

1932. Grup d'homes esquilant ovelles. Una de les produccions dels ramats d'ovelles, a més de la carn i la llet, i no pas la menys rendible en aquells temps, era la llana. Les ovelles, a la primavera, un cop passats els forts freds de l'hivern, s'esquilaven i aquesta llana en brut —i bastant bruta que solia ser, tenint

210

211

212

en compte que les ovelles havien passat gran part de l'hivern al corral— es posava en sacs i es venia. Aquesta feina la solien fer especialistes, els quals anaven de poble en poble i solien emprar un tipus de tisores adequat; després ja vingueren les màquines d'esquilar manuals i, més tard, les mogudes amb motor o amb aire comprimit, que, com totes les màquines, feren la feina més còmoda i ràpida.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

212

1936. Pastor, de nom Blai, que vivia al carrer de Sant Magí. Durant la guerra agafà el seu petit ramat i se n'anà a viure a la cabana de la seva vinya. Quan entraren els nacionals a Cervera li prengueren tot el bestiar per matar-lo i alimentar els soldats.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

213

213

Carrer Cases Noves. Ramat de bens al carrer, amb una presència abundant de gent, en un moment que la ramaderia tenia un pes important en la nostra societat rural.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

214

Carrer de Víctor Balaguer (actualment, carrer de Vidal de Montpalau), vers el 1930. Animals de càrrega circulant pel carrer de Vidal de Montpalau. Al carrer de Vidal de Montpalau, davant de l'actual estació d'autobusos (on ara hi ha el carrer de l'Onze de Setembre), hi havia les quadres d'un tractant de bestiar anomenat Ramon Morreres, el qual tenia una finca molt gran a Tarassó, un poblet entre Agramunt i Castellserà. Les mules provenien de França, atès que la seva muller era d'aquest país i, per tant, tenia contactes amb altres propietaris de bestiar. Tractava amb mules, cavalls, rucs, someres, eugues, poltres, pollines, sobreanys, terçons (val a dir que les dues darreres també són mules, però que canvien de nom en funció de l'edat)... L'any 1957 passà el negoci a Cusiné, de Mollerussa, el qual, actualment, es dedica a la maquinària agrícola. El 1959 es traspassà el negoci a Miquel Roca, anomenat també «Jacer», de Balaguer, que traslladà les quadres a l'actual avinguda d'Agramunt, núm. 4, just passada la via. Quan tancà aquest local, propietat de Josefa Colom, l'adquirí un tal Torra, d'Igualada, vinculat amb Cal Vinyals, de Sant Cristòfol. En la imatge, en segon terme, s'hi pot observar, a la dreta, la torre de Cal Colom (entre el 1920 i el 1930), també coneguda com Cal López, pel metge que exercí a Cervera durant tants anys i que vivia i visitava en aquest edifici, i al centre i l'esquerra, els antics dipòsits de les màquines de tren.

(Propietària de la còpia: Pilar Farran Solé.)

214

Transport

215

215

Un dels autocamions de Ricard Sala que cobria la línia Cervera–Barcelona. Ricard Sala provenia d'una bona família pagesa de Sant Martí, prop de Guissona. Tenia un esperit emprenedor i inicià i mantingué diferents negocis. El 1928 fou nomenat president de la Cambra de Comerç, i el 1929, des del Garatge Sala, situat a la raval de les Verges (l'actual carrer Llibertat), endegà una línia directa de transport de viatgers de Cervera a Barcelona amb una petita flota d'autocamions que prengueren el nom del garatge que regentava. El Garatge Sala després passà a ser el garatge del Celestino Roca, i tingué un important taller al peu de la carretera N-II. Passada la guerra, a finals dels anys quaranta, Ricard Sala presidí el Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera) i fou el responsable de les obres que s'hi efectuaren a la terrassa.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

216

Plaça de Sant Miquel, abans del 1936. Camió de Begudes Comorera, negoci que es trobava a la carretera de Manresa (on avui hi ha la Unió de Pagesos), aturat davant del Cafè Jardí (actualment, Cafè Central). Aquest negoci es traspassà a Antonio Fusté Lluelles i, després d'uns anys, es traslladà al carrer del Pla de les Verges, on el regentà el seu fill, Ramon Fusté.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

216

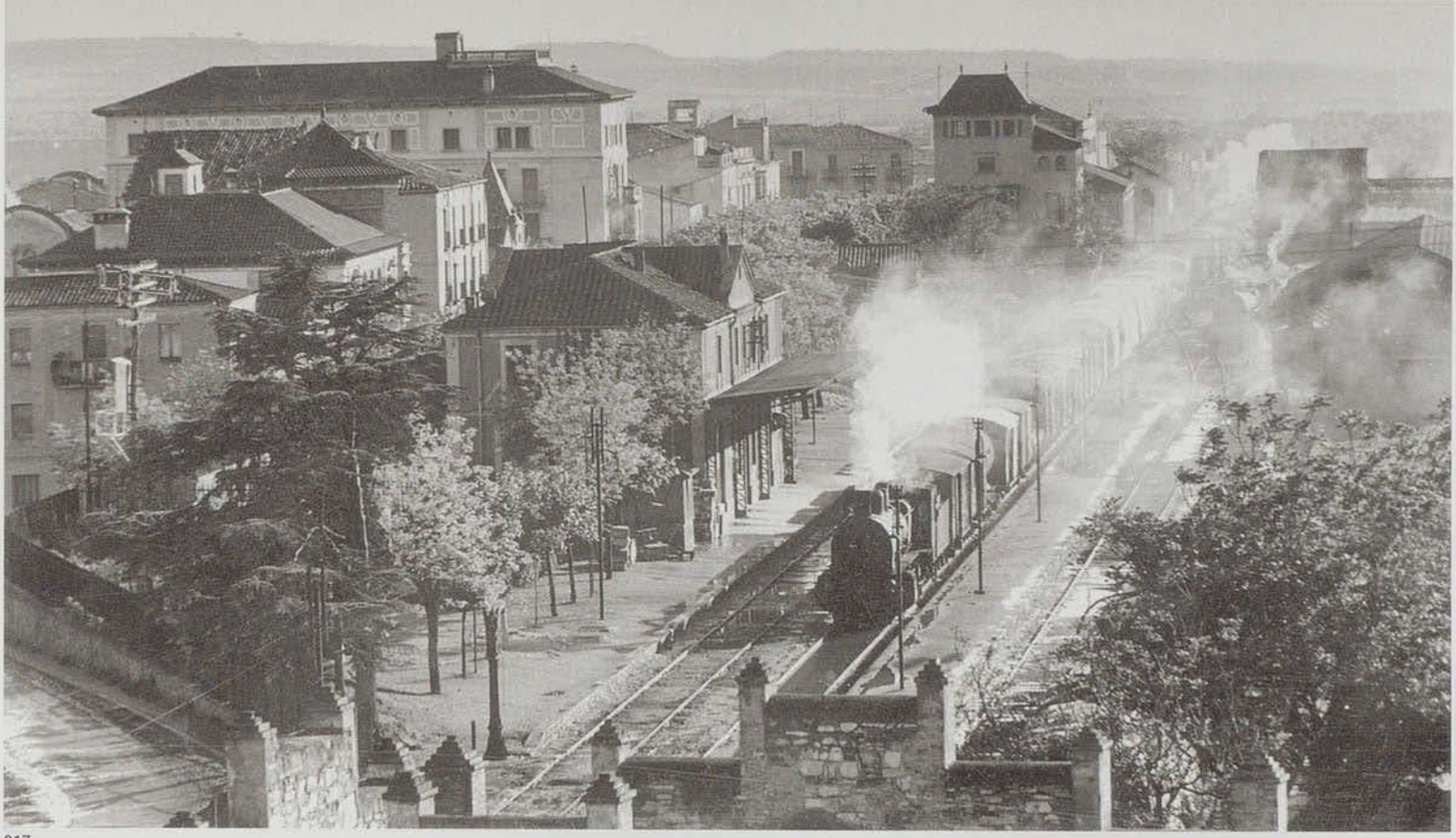

217

218

217

Vista aèria de la línia de tren de Cervera. El 1855 es constituí, amb el beneplàcit del Govern d'Espanya, la Companyia del Ferrocarril de Saragossa a Barcelona. La finalitat era la construcció de la xarxa de trens i la seva explotació. Cinc anys després, el 31 de maig del 1860, passà per Cervera la primera locomotora. Per atendre el nou servei calgué construir l'estació, on es feia la venda de bitllets, la qual, a més, tenia espais per guardar-hi equipatges i càrrega petita. Al costat de l'estació s'hi construí una cantina i uns urinaris (només per a homes). En aquella banda de la instal·lació també hi havia el dipòsit d'aigua, amb mànega mòbil, per avituallar les locomotores. A l'altra banda de la via hi havia un magatzem per al carbó, i un dipòsit–taller per a reparació de maquinària, a l'interior del qual hi havia una gran plataforma giratòria. Era l'únic taller que hi havia entre Manresa i Lleida. El 1950 tingué lloc una millora en l'equipament i el servei, i el tren a Lleida passà a ser diari. El 1980 s'electrificà la línia Manresa–Lleida.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

218

Dipòsit de l'estació de ferrocarril, vers el 1920. Tripulació del tren, davant d'una màquina de vapor de l'època. El conductor de la màquina (amb boina) era Joaquim Sarrate Corbinos. Aquestes eren les primitives màquines de vapor que hi hagué a Cervera. La companyia de ferrocarrils d'aquesta zona s'anomenava Companyia del Nord (o Companyia dels Camins de Ferro del Nord d'Espanya), i fou qui comprà la línia Barcelona–Lleida el 1878. Existia una bona diversitat de companyies de via ampla, com les companyies de l'Est, de l'Oest, dels Andalusos, etc. La Companyia dels Ferrocarrils Catalans era —i encara és— de via estreta. Un tret peculiar era que si es volia anar a França calia canviar de tren a la frontera, ja que hi havia una divergència de passos de vies. El nombre d'obrers era considerable per al manteniment constant de les màquines. Les màquines de vapor requerien diverses hores d'escalfament de la caldera amb el foc encès abans de ser operatives i, al final de la jornada, se n'havien de retirar les cendres. Ara bé, els autèntics protagonistes eren el maquinista i el fogoner, uns oficis durs, ja que suportaven fred, pluges i neus... i, sobretot, havien de remenar quilos i quilos de carbó a ple sol.

(Propietari de la còpia: Joaquim Sarrate.)

219 / 220

Plaça de l'Estació, entre el 1911 i el 1913. Estació de ferrocarril. Inicialment no era clar on s'ubicaria l'estació, però, al final, es decidí de construir-la al nord de la ciutat, al mig d'un camp, entre els antics raval de les Verges (actualment, carrer Llibertat) i camí de Patserra (més o menys, el carrer d'Anselm Clavé, ja que es tallà per la via fèrria). Aquest edifici —una construcció simple i pràctica, de dues plantes, bessona de l'estació de Calaf— es construí per acollir-hi els passatgers i els seus equipatges de mà, però també per a la venda de bitllets. A l'esquerra de la imatge s'hi observa l'edifici dels lavabos i, entremig, la façana d'un magatzem que, com d'altres del mateix carrer, es construí al nord de la via per poder carregar els seus productes al tren. Tot i que el tren inaugural arribà a Cervera el 1860, l'escalinata d'accés a l'estació fou construïda anys després. És més, està documentat que l'any 1863 es presentaren queixes a la companyia que gestionava en aquell moment la línia fèrria, Companyia del Ferrocarril de Saragossa a Barcelona, perquè el pendent d'accés a l'estació era intransitable quan plovia o gelava.

(Autor de la fotografia: José Reyes. Propietari de la còpia: ACSG.)

(Autor de la fotografia: Roisin. Propietari de la còpia: IEFC.)

219

220

221

221

Carrer de Víctor Balaguer (actualment, carrer de Vidal de Montpalau). Vista general del carrer de Vidal de Montpalau, des dels molls de càrrega i descàrrega de l'estació de ferrocarril. Aquest carrer, d'ençà de l'any 1963, deu el seu nom a Ramon Vidal Trull, el «Vidal de Montpalau», fundador del Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca. Fins aleshores, el carrer s'havia anomenat de Víctor Balaguer. Al fons de la imatge, hi destaquen els magatzems construïts durant els anys vuitanta del s. XIX, un període de forta puixança econòmica vinculada a l'expansió del conreu de la vinya a la comarca. Com a conseqüència d'aquest desenvolupament vitivinícola, a Cervera s'hi instal·là un considerable nombre d'establiments dedicats a l'elaboració i comercialització del vi, alguns del quals estigueren regentats per grans comerciants no residents a Cervera. Els factors que impulsaren l'augment del conreu de la vinya a la comarca foren diversos. L'increment de preus provocat per la demanda francesa, la bona acceptació dels vins produïts a la comarca i, sobretot, les possibilitats que oferí l'arribada del ferrocarril d'ençà del 1860 en foren els principals. D'aquesta manera, l'any 1889, el partit judicial de Cervera, amb més de 35.000 hectàrees de vinya, que representaven pràcticament el 30% del conjunt provincial, era l'àrea de Lleida amb un major nombre d'hectàrees ocupades per aquest conreu. L'arribada de la fil·loxera, cap a l'any 1894, suposà, però, la fi de l'època daurada del conreu de la vinya a la comarca. L'any 1905, la fil·loxera ja havia destruït pràcticament la totalitat de la vinya al partit judicial de Cervera, ja que només l'1% de la superfície havia quedat lliure de la malaltia. La replantació de la vinya amb peus americans, immunes a l'insecte, fou escassa, cosa que provocà la reorientació de l'agricultura segarrenca cap al conreu de cereals. Des d'aleshores, el conreu de la vinya mai més no adquirí els nivells assolits a finals del s. XIX i sempre es mantingué en una posició secundària. La riquesa generada en aquella època també es manifestà en tota una sèrie de cases que s'aixecaren durant els primers anys del s. XX. Actualment, la vinya té una escassa presència a la comarca (125 hectàrees segons el darrer cens agrari, del 2009); els magatzems construïts durant l'expansió de la vinya —que tenen un notable valor històric— estan dedicats a altres usos i part de l'espai del moll de càrrega i descàrrega de l'estació de ferrocarril ha estat ocupat per l'estació d'autobusos. A banda de la producció i comercialització de vi, la importància econòmica de l'arribada del ferrocarril fou enorme. El gran moll de càrrega i descàrrega de l'estació també permeté la sortida de la producció agrícola comarcal, especialment cereals; va possibilità l'entrada dels adobs i de maquinària agrícola, que modernitzaren i transformaren l'agricultura comarcal, i també l'arribada de matèries primeres necessàries per a la indústria, i afavorí la comercialització dels productes elaborats per la indústria local —com la de galetes La Palma o les farines del Sindicat— i la indústria comarcal. Precisament la imatge mostra, en un primer terme, les grans bótes, emblanquinades per l'efecte del clor, amb destinació a Barcelona, amb l'aigua clorosulfatada que brollava als afores de Rubinat. A finals del s. XIX, i fins a la dècada del 1940, aquella aigua medicinal fou comercialitzada per diferents empreses, amb les marques Rubinat Llorach, Condal Rubinat, Rubinat Serre, Rubinat Municipal i Rubinat Gorgot.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

Cosidores i modistes

222

222

Cosidor de Cal Beleta, 1933. Cosidor d'Agustina Rosell (cosidor de Cal Beleta), situat al carrer de Francesc Macià (actualment, carrer del General Güell). Més tard es féu càrrec del cosidor Carme Comas Sevillano (de Cal Lepe), i es traslladà al carrer Combat. El cosidor era de roba de color, on les noies i fins i tot les nenes aprenien a cosir per fer-se la seva roba: vestits, faldilles... Aquells anys hi havia els cosidors de blanc i els de color. Als primers, s'hi feia l'aixovar (llençols, tovalloles, tovalles i fins i tot la roba interior). Al cosidor de color, s'hi feia la roba de carrer (abrics, faldilles, vestits...). Moltes noies anaven al cosidor de blanc al matí i a la tarda anaven al de color, gairebé fins que es casaven. Les nenes en edat escolar hi anaven principalment a l'estiu, perquè tenien més temps i, segons que es deia a l'època, perquè «no rondessin pel carrer». Els cosidors tenien una gran importància social, ja que continuaven la tasca educativa que es considerava necessària en una noia que es preparava per al matrimoni. En la imatge hi apareixen, començant per dalt a l'esquerra: dues persones no identificades, Carme Camps, Maria Cisteró, Montserrat Gomà (de Tàrrega, neboda del rector), dues persones no identificades, Pepita Camps, Josefa Albareda Semís, Hermínia Colom, una persona no identificada, Rosina Quintana (?), Agustina Rosell (?) (vestida de negre; mestressa, de Cal Beleta), una persona no identificada, Agustina Roca, Carme Comas Sevillano i una persona no identificada (de blanc).

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

223

223

Taller de la Sastreria Botines. D'esquerra a dreta, Maria Morros, Maria Cardona, Núria Pifarré, Antònia Solé, Trini Rubinat, Consuelo Trilla, Teresina Botines i Ramon (de Granyena), cosidors del taller de la Sastreria Botines, situat al carrer Major. En aquest taller només s'hi feien vestits d'home. El més important era que la confecció fos perfecta, i hi havia una rivalitat —ben entesa— per veure qui cosia millor i més de pressa. Hi anaven a cosir tant homes com dones. El moble que hi havia al mig era un vetllador, és a dir, una taula amb calaixos que servia perquè cada cosidor hi tingués les seves pròpies eines guardades. Era un moble imprescindible als bons tallers de sastreria. El taller començà la seva activitat l'any 1911, i fou una referència cerverina per vestir els homes durant molts anys. Més tard confeccionà vestits jaqueta i abrics també per a senyores, però mantenint sempre el seu estil. Treballà sense interrupció fins al 2001.

(Propietària de la còpia: Francisca Fabregat.)

224

Cosidor de Ramona Bergadà, 13 de desembre del 1945 o 1946. Cosidor de Ramona Bergadà, durant la diada de Santa Llúcia, patrona de les modistes. Aquest dia se celebrava força entre les persones que es dedicaven a cosir; per aquest motiu, les noies de la imatge duien una indumentària diferent de la que era habitual, perquè havien interpretat una «comèdia». Les del primer pla devien interpretar un paper masculí, ja que totes duien pantalons, i aquesta peça de vestir era poc habitual en les dones. A més, una portava una cigarreta a la mà, cosa poc freqüent entre el sexe femení de l'època. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Dolors Cortadellas, Agustina Quintana, Ramona Bergadà (modista), Carme, M. Carme Sala, Margarita Ninot, Montse Martínez, Enriqueta Barrera, Carme Farré i Maria Farré.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Alfred Carcasona.)

225

Pista de Ca l'Elies, 1946. Grup de cosidores de blanc —és a dir, les que treballaven llençols, brodats, jocs de taula, etc.—, del taller de Paquita Sarrate, entre les quals hi ha, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Àurea Sarrate, Teresa Solé, Maria Sala, Rosa Pons, M. Dolors de Nuix, Carme Riu, Montserrat Fontova / Carme Turull, Carmen Llamas, Rosa Balcells, Quima Raich, Genoveva Portella, Paquita Sarrate, Teresa Botines, Mercè Aldomà (de Castellnou), germana de Montserrat Toldrà / Carolina Pomés, Pepeta Martí, Maria Colom, Assumpció Riu, Montserrat Toldrà, Carme Raich, Angelina Trilla / M. Pilar (filla de Paquita Sarrate) i Francisco Benet.

(Propietari de la còpia: Joaquim Sarrate.)

226

Pla dels Ametllers, dècada del 1950. Grup de noies que anaven al cosidor de la modista Maria Puig (de Cal Ferrer Llarg), en una sortida a berenar prop de Cervera, on actualment hi ha el barri dels Ametllers. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, darrere, Montserrat Puig (de Cal Ferrer Llarg), Roser (de Cal Tomàs de Castellnou), dues noies no identificades, Montserrat Comorera, dues noies no identificades i Maria Puig (modista, de Cal Ferrer Llarg); a la segona fila, Montserrat Balcells, Leonor Minguell (de Ca la Paula), Felip (Sra. Figueres), Rosa Barata i Pilar Ortiz; a la tercera fila, Carme Turull, Montserrat Oliveres, Montserrat Turull, Paquita Vallés i M. del Carme Vilalta, i assegudes, Ramona Segura (dels Magatzems Pilar), una noia no identificada, Pilar Costafreda, Rosalia (de les Oluges) i Montserrat Torrens.

(Propietària de la còpia: M. del Carme Vilalta.)

224

225

226

227

227

Plaça de Sant Miquel, 13 de desembre del 1952. Grup de noies del cosidor de Cal Gabarró, davant de la font de la plaça de Sant Miquel (avui desaparegudа) el dia de Santa Llúcia. Aquesta santa era considerada la patrona de les modistes i protectora de la vista. En una època en la qual gairebé totes les noies anaven al taller d'una modista, ja fos de vestir o cosidora de blanc (roba de casa i llenceria), era una festa molt celebrada. Aquell dia no es treballava i es feia un berenar o una petita festa. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Concepció Rosinés, una persona no identificada, Matilde Puiggròs, Cecília Costa, Elvira Trullols, Adelina Viladrich, Montserrat Torrens, Anna Llamas, Aurora Abadal, Concepció Botet, Mariana Fusté, M. Teresa Trilla i Maria Sans.

(Propietària de la còpia: Anna Llamas.)

228

La Pèrgola, 13 de desembre del 1953. Grup de joves que aprenien a cosir al taller de la modista Ramona Farran Gabarró, ubicat a la plaça Major, al costat de les escales que porten al carrer de la Sebolleria, durant el dia de Santa Llúcia, patrona de les modistes. Els cosidors, molt nombrosos a la ciutat en aquells moments, a més d'ensenyar l'ofici de modista funcionaven també com a tallers de confecció de roba. L'acte principal d'aquesta diada de Santa Llúcia era la missa matinal, a la qual assistien totes les persones vinculades a aquest gremi. La festa seguia a cada cosidor amb una xocolatada o un berenar a la tarda i acabava amb un lluït ball al Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), on s'escollia cada any una reina i les seves dames d'honor entre totes les noies dels diferents cosidors. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Filomena Ibáñez, Aurora Abadal, Pilar Ortiz, Montserrat Torrens, Ramona Salat, Teresa Balcells, Maria Sans, Elvira Trullols, Ramona Farran Gabarró, Genoveva Portella, Mariana Fusté Gabarró, Maria Pomés, Matilde Puiggròs, Aurora Miralles, Concepció Botet, Paquita Farran, Josefina Pascual, M. Dolors Beleta i Trini Llamas.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Teresa Balcells.)

229

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), vers el 1955. Celebració de la festa de Santa Llúcia del taller de Doloretes Vendrell (Ca la Sílvia). En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta a la fila de darrere, Guix (?), Angelina Balcells, Paquita Majà, Cinteta Rosich, Maria Rovira, Trilla (filla del taxista Julio), una noia no identificada (davant de l'anterior), M. Dolors Gomà, Carme Estany, Cecília Clotet i Carme Farré; en el mateix ordre a la fila de davant, Maria Sicart, Pomés (germana del Pomés de Cal Cervi), Dolors Vendrell (la modista), noia de la botiga La Estrella, Taboada (?), Carme Comas, Rosa Casulleras i Bernaus (germana de Conxita Bernaus).

(Propietari de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

230

Cosidor de Paquita Rubinat, 13 de desembre del 1956. Algunes de les cosidores habituals del cosidor de Paquita Rubinat Ninot, en la celebració de Santa Llúcia, l'any 1956. A la Cervera de la postguerra hi havia un gran nombre de cosidors, com ho testi-

228

229

monien tantes fotografies, la majoria captades per la festivitat de Santa Llúcia, que n'era la patrona. Les cosidores celebraven la festa amb una missa, un dinar i gresca pels carrers. Paquita Rubinat havia après a cosir treballant per Maria Puig; després passà cinc anys a Barcelona cosint per a algunes cases, entre les quals la de Maria Asenjo, casada amb un cerverí. En tornar a Cervera, muntà el seu cosidor, als baixos del carrer del General Güell, núm. 1. En aquest cosidor la feina principal era la confecció de vestits que la gent li encomanava, però també arreglava roba. Als cosidors hi anaven moltes noies per aprendre a cosir, sobretot a les tardes, i sense horaris fixos; algunes també hi anaven a «fer de comparsa», o sigui, a passar-hi l'estona i fer-hi vida social. Com a aprenentes no cobraven cap salari, però aprenien l'ofici picant solapes, fent vores, sobrefilant, etc. Les aprenentes també hi duien la seva roba i hi feien algunes peces per a elles mateixes, ajudades per la modista. Als cosidors, a més de la feina de les modistes de confeccionar vestits, també podien ensenyar a «cosir de blanc», o sigui, a confeccionar la roba de l'aixovar, com tovalles, llençols, camises de dormir, etc. A banda d'aprendre un ofici, els cosidors tenien una dimensió social molt important, d'amistat i solidaritat entre les dones. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Asunción Farré, Juanita Planes, Antònia Rubinat, Doloretes Pipó (?), Carme Farré, Conxita Oliver, Montserrat Guspí, Anita Sambola, Roser Guàrdia, Paquita Rubinat, Conxita Corrales, Dolors Vila, Carme (cosina germana d'Anita), Marta Grové i Antònia Vidal.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

230

231

232

231

13 de desembre del 1965. D'esquerra a dreta, Roser Yago, Concepció Marrades, Antònia Vives, Conxita Bonjoch i Juanita Armenter, durant la celebració de Santa Llúcia, la festa de les modistes. Aquell dia es feia un gran ball i es nomenava la reina i les seves dames d'honor. A tots els cosidors el tema de conversa girava al voltant d'aquest esdeveniment, ja que era un acte important en la vida cerverina.

(Propietari de la còpia: Jaume Binefa.)

232

13 de desembre del 1965. La reina i dues dames d'honor, durant el ball de les modistes, conegut en l'època com el ball de «*las modistillas*», celebrat durant la diada de Santa Llúcia. Aquesta festa es feia al Cinema Casal, que es transformava en sala de ball, on les modistes, amb els seus acompanyants, fruïen de la festa de la seva patrona. En la imatge s'hi veuen, d'esquerra a dreta, una persona no identificada, Antònia Vives, Juanita Armenter (dona de Jordi Badia, mecànic de Guissona) i Jaume Binefa.

(Propietari de la còpia: Jaume Binefa.)

233

Pastisseria Colom, 13 de desembre del 1965. Celebració de la festa de Santa Llúcia d'un grup de noies del cosidor de Dolores Balada, germana de la llevadora Trini Balada, que estava situat al carrer Major, núm. 126. En la imatge hi apareixen —en el sentit de les agulles del rellotge, i començant per darrere a l'esquerra— una noia no identificada, Dolores Balada Bonastre, Teresa Bernaus (la planxadora del carrer Major), M. Rosa Roselló Sisquella, Conxita Bonjoch Trilla, Antònia Moscoso Casado, una noia no identificada, Conxita Corrales Vallés, M. Carme Tella Comas, Montserrat Camats Rovira, Conxita Mingarro, Inés Gomà, Carme Portella, dues noies no identificades, M. Dolors Guspí Morell, M. Teresa Camats Rovira i dues noies no identificades.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

233

234

234

Cosidor de Teresina Albareda, 13 de desembre del 1968 o 1969. Celebració de la diada de Santa Llúcia, patrona de les modistes, al taller de Teresina Albareda, situat al carrer del General Güell, a Cal Sostres. Per Santa Llúcia es feia una gran festa, ja que hi havia molts tallers de costura a la ciutat. Es començava el dia amb una celebració religiosa, hi havia dinar i també ball. Les cosidores es posaven el millor que tenien i lluïen l'abric nou, estrenat per la Puríssima.

PERFIL: 1. Conxita Font, 2. Trini Minguell, 3. Montse Aldabó, 4. Nuri Riera, 5. Montse Boldú, 6. M. Teresa Balcells, 7. M. Dolors Graells, 8. Teresa Albareda, 9. Paquita Regí, 10. Rosa Carulla, 11. Rosa M. Regí, 12. Josefina Graells, 13. Roser Miret, 14. Rosa Rius, 15. Paquita Ninot, 16. Montse Jaques, 17. Teresa Bergadà, 18. Rosa Mas, 19. Anna M. Tosal, 20. Felícia Cos, 21. M. Rosa Roselló, 22. Dolors Guixaró, 23. Antònia Miret, 24. M. Dolors Guspí, 25. Dolors Tosal, 26. Montse Llordes, 27. Mercè Segués.

(Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

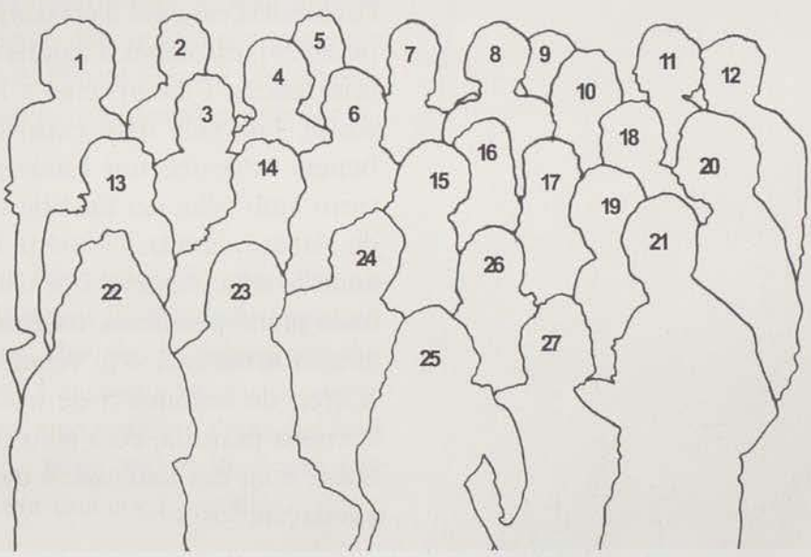

Vida privada: la història essencial

La vida privada evoca l'essència de cada cerverí, en el seu dia a dia. En aquest apartat de la història, recorrerem tot el que forma la identitat individual i col·lectiva, el batec més proper i autèntic, configurat en escenes que ens transporten a l'ésser amb els cinc sentits: gust, vista, olfacte, tacte i oïda.

Les fotos que tenim davant diuen molt de nosaltres mateixos, ja que el nostre passat ha arrelat i n'hem rebut l'herència vital. Endinsem-nos-hi amb nostàlgia i entusiasme alhora, perquè som nosaltres mateixos reflectits en les mil·lèsimes de segon de cada bocí de vida que ens deixa compartir el record fotogràfic. Un luxe per poder conèixer els cerverins d'abans, d'ara i de sempre.

Pausa.

Pati interior, espai privat. S'hi endevina l'estructura com d'un carreró, amb un habitatge al fons i amb rajoles a terra, la qual cosa podria suggerir l'existència original d'un d'aquells carrerons que descendien cap a les respectives barbacanes, i alguns dels quals —tot i que d'altres, no— acabarien sent tancats i incorporats a l'espai privat. En aquest hi havia, penjada al sostre, una vela d'un carro de treball. Alguns carros de treball, a l'estabenera hi tenien uns forats per posar-hi l'arquillada i convertir-lo en un carro amb vela; era fàcil de treure i posar, i servia de protecció si s'havia de viatjar o plovia. També hi havia un arreu dels anomenats de Sant Isidre, amb la rella, l'esteva i el camatimó. En la part frontal superior hi havia unes grans persianes, tradicionals a la nostra terra, que a Cervera feia la família Armengol. S'hi veuen uns sacs molt llargs, però no es pot precisar si eren de segones o de terceres. Al fons hi havia la portalada amb una borrassa penjada, com si fos una cortina, potser per accedir a l'estable. La dona, com era habitual, feinejava, potser repassant els sacs i cosint-los o apedaçant-los.

«O et cases tu o em caso jo, perquè ja estic tip de fregar i fer truites.»

Fotos d'estudi, decorat. La fotografia està feta a Pamplona mentre es produïa l'ocupació franquista de Catalunya. Uniforme de gala amb la graduació de tinent, sabre. Endavant. Passem a un altre retrat: Jaume «Pa i All» (un tros de pa i una cabeça d'alls era el que els pagesos prenien per si tenien gana quan anaven al mercat).

Batejos, comunions, noces, post mortem.

Bateig: confits al balcó, mainada.

Primera comunió: vel, llibre d'oracions, recordatoris.

Casament en un dels salons de la casa. Cerimònia civil al poble de la núvia. El marit, clenxat i amb vestit fosc, armilla i rellotge de cadena.

Primaveres, estius, tardors, hiverns.

La llum es converteix en protagonista de la imatge, incideix sobre la superfície blanca de la taula, i es reflecteix en la gerra que té a les mans, així com en la meitat de la seva cara i en la del seu amic. Les dues noies, en canvi, queden a la penombra, i el masover es converteix en un element necessari, però no fonamental, de la fotografia.

Reunions familiars, noces d'or, éssers estimats, escenografia, imatge perenne. Berenar de petits a les vinyes del Mas del Grau, prop de Sant Pere el Gros, en l'època de collir raïm, tardes d'estiu; les minyones portaven el cistell, les ampolles i les coques de recapte. Claudi Gómez Grau, amb una colla d'amics, construint una petita avioneta que arribà a enlairar-se, el *Poll del Cel*.

Nens, nenes, homes, dones.

Nens amb cotxes de joguina. Nenes amb vestit de mudar i un gran llaç als cabells. Nen vestit de mariner i guants. Dia de Reis, cavall de cartró, nens amb vestit i barret. Rams: els nens portaven palmons, i les nenes, palmes engalanades amb llaços, confitures i altres galindaines, i anaven a beneir la palma. Era el dia que s'estrenava el vestit de primavera, que marcava l'inici del bon temps. Jugant a boles a l'hort de Cases Noves. Festa Major. Nens menjant meló. La primera moto, colles d'amics compartint una coca, revetlles.

Dones al carrer cosint i fent mitja, dona amb un càntir i una galleda al cap, dones als safareigs públics. Homes amb braçalets negres, costum d'aleshores en senyal de dol.

Comença a nevar... i cal treure la neu acumulada al carrer de Santa Anna, el febrer del 1944.

[MTPC]

Bateigs

235

235

1913. Bateig, molt probablement, d'Arcadi Tarrés Domingo. Un bateig era un esdeveniment familiar en el qual assistia tota la família amb la millor roba, tant les dones com els homes i els infants. Abans, els batejos se celebraven tan aviat com era possible, generalment al cap d'una setmana d'haver nascut el nadó. Era la padrina de bateig i el seguici familiar els qui portaven la criatura a l'església. La mare no solia assistir a la cerimònia perquè no estava suficientment recuperada del part. Després del bateig se sortia al balcó i es repartien confits i xavalla per a tots els nens del barri o del poble, que esperaven el moment de les llaminadures. S'oferia als familiars un bon berenar, consistent en xocolata desfeta, coca i melindros; tot plegat, servit en una taula ben engalanada i amb els refinaments, dins de les possibilitats de cada família, que l'esdeveniment exigia. En la imatge s'hi identifica Carme Naboa Regué «la Cotillaira», Angeleta Rius Verdés, Jesús Martí Piulats i Pepe «Llauner».

(Propietària de la còpia: Teresita Suau.)

236

236

Rambla d'Àngel Guimerà (actualment, rambla de Lluís Sanpere), principi de la dècada del 1920. Propietaris, empleats i clients del Cafè del Comerç, a la rambla d'Àngel Guimerà, núm. 5. Els avis del conegut dibuixant cerverí Josep M. Fusté Pelegrí foren, des del 1896 fins al 1934, els arrendataris de diversos establiments, com el Cafè Jardí i el Cafè del Comerç (on hi havia, fins fa poc, el Cafè Espanya i actualment, el Gran Cafè). Després d'aquesta data, i fins al 1941, en foren els cafeters els pares del dibuixant, Roberto Fusté i Concepció Pelegrí. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Rosa Lluelles Mas, Robert Fusté, Ramon Fusté, Josep Pagés (amb un paper a les mans), «el Ratolí» (renom de qui aixeca els braços) i Josep M. Cases (recolzat a la paret).

(Propietari de la còpia: Josep M. Fusté Pelegrí.)

237

237

Cal Xuclà, 1957. Grups de nens i nenes convidats al bateig d'Antònio Xuclà Comas. Alguns són familiars; d'altres, fills d'amics, i d'altres, veïns. Era costum d'asseure els més joves a part de la taula dels grans o bé oferir-los un berenar per celebrar el bateig. També, en ocasions, es tiraven confits des del balcó a la mainada que esperava al carrer. En la imatge hi apareixen —en el sentit de les agulles del rellotge— un noi d'esquena no identificat, Felip Lluelles, Ramon Bonjoch, Marián Trilla, Eduard Montiu, Josep M. Bonjoch, dues persones no identificades, Bartomeu Robert, Víctor Lluelles, Fernando Bacardí, Salvador Bacardí, M. Teresa Salat Noguera, M. Dolors Montiu de Nuix, Montserrat Cura de Nuix i Roser Montiu de Nuix.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

Comunions

238

239

238

Hostafrancs, 1911. Primera comunió de Jaume Carbonell Esteva, fill d'Hostafrancs, que fundà el magatzem de Vins Carbonell (actualment, Licorera de la Segarra). Destaca el vestit de primera comunió per la seva qualitat, així com els complements, que ens indiquen que el nen havia de pertànyer a la classe benestant.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

239

Terrassa, 1934. Foto d'estudi de la primera comunió de Teresita Suau Grau. La nena portava el vestit de primera comunió, amb el vel i els complements propis per a aquesta ocasió, com eren el llibre d'oracions i la bossa per als recordatoris. La fotografia la feren uns mesos després de la comunió, mentre la nena passava uns dies de vacances a casa d'uns oncles de Terrassa.

(Autor de la fotografia: Lumière. Propietària de la còpia: Emília Martí.)

240

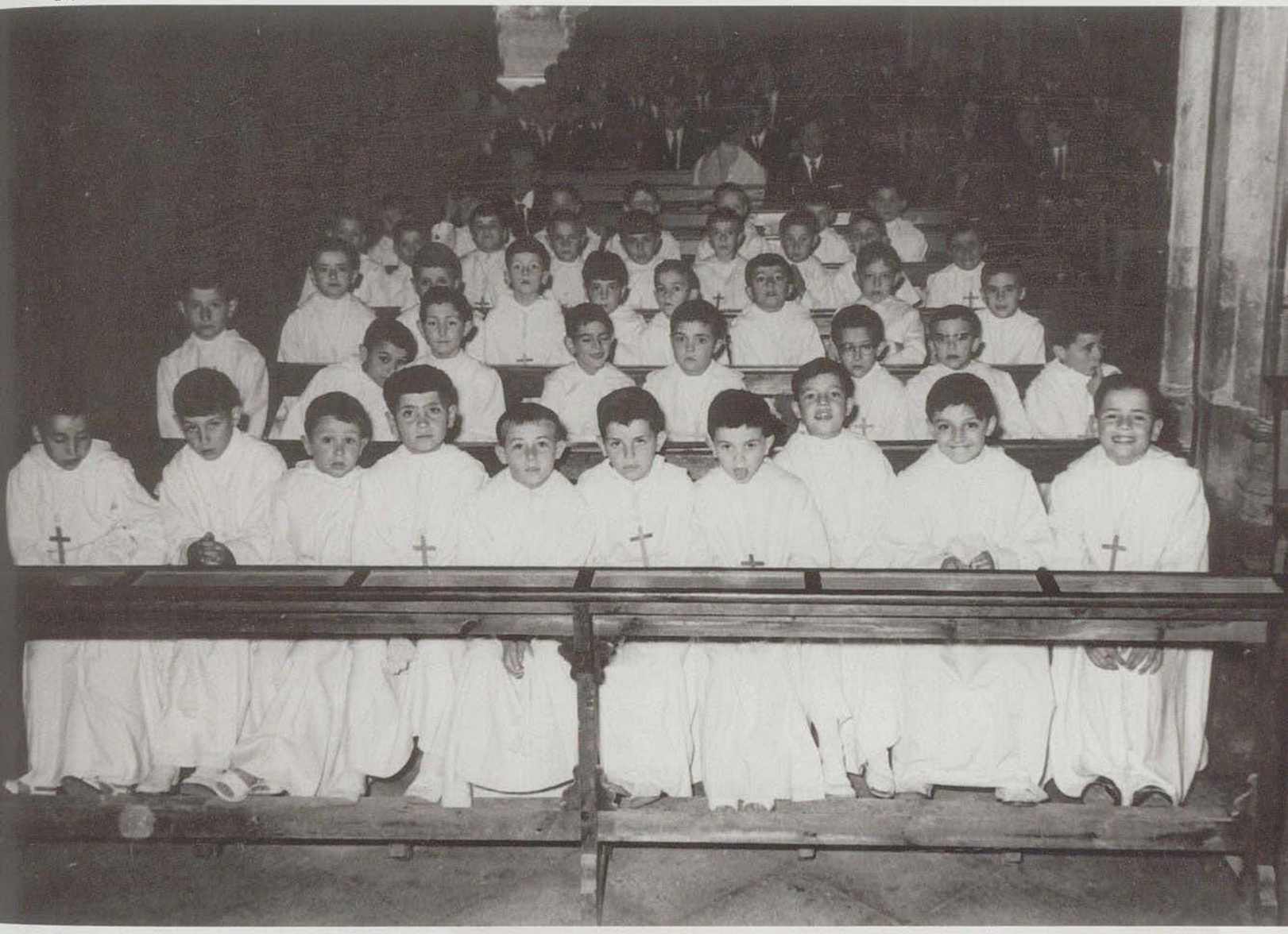

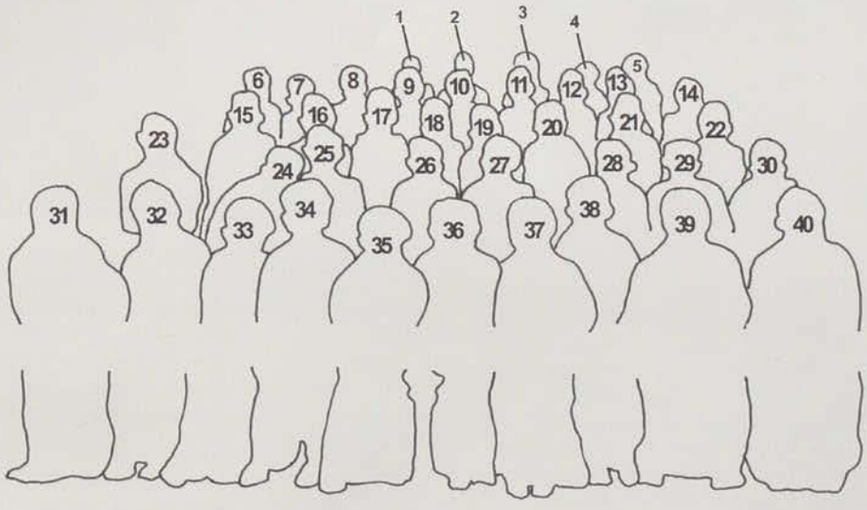

240

Parròquia de Santa Maria, 5 de juny del 1966. Grup de nens de primera comunió en la celebració de la diada de Corpus Christi, abans de sortir en processó. En aquesta diada els nens i nenes que havien fet la comunió aquell any acompanyaven el Santíssim Sagrament pels carrers de Cervera. Aquell dia els combregats s'asseien tots junts a l'església, a diferència del dia de la primera comunió, que anaven acompanyats de les seves famílies.

Perfil: 15. Lluís Morató Novell, 17. Josep M. Riu, 19. Jaume Gabarró Casanoves, 20. Ramon Comelles Llamas, 21. Enric Carcasona Vila, 22. Joan Santacana Vélez, 25. Josep M. Tolosa Novell, 26. Jaume Trilla, 27. Josep Torra Secanell, 28. Salvador Noguera, 29. Jordi Fusté Ortiz, 30. Jaume Segura Escudé, 32. Antoni Oriol, 33. Francesc Sala Izuriaga, 34. Montero, 35. Isidoro Marchán Cabero, 36. Pablo Parra Pizarro, 37. Xavier Porredon Bernaus, 38. Francesc Pomés Martorell, 39. Josep Zurita Martí, 40. Antoni Fa Coletes.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

Casaments

241

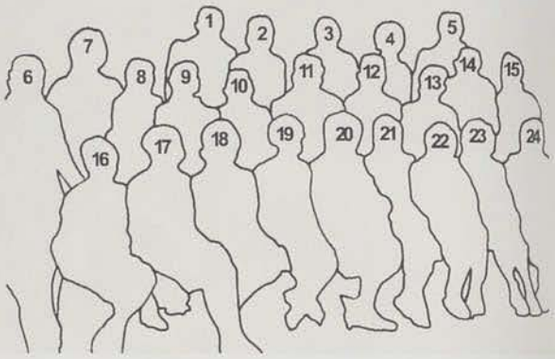

242

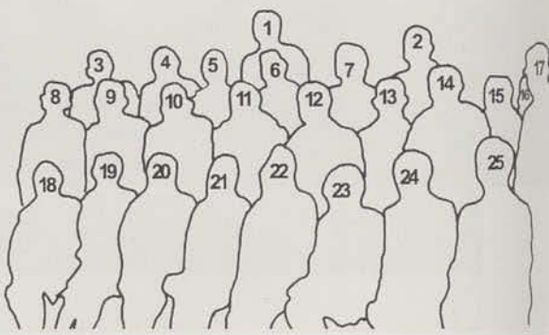

241 / 242

Sala d'exposicions de la Caixa de Pensions, 1968. Assistents als cursets prematrimonials que organitzava la parròquia de cada localitat amb la finalitat de poder celebrar el sagrament del matrimoni per l'Església catòlica. En aquests cursets es convidava dos o tres matrimonis consolidats i pares de família perquè hi exercissin de formadors de les parelles assistents. Els formadors foren Gabriel Majà i Antònia Graells, Concepció Batalla i Carlos Rossich, i Lluís Sanfeliu i M. Antònia Cots. També, i a més dels sacerdots de la parròquia, hi intervenien persones compromeses en l'apostolat cristià i hi feien alguna conferència.

PERFIL FOTO SUPERIOR: 1. Gabriel Majà, 2. Antònia Graells, 3. Mn. Ramon Rota Canal, 4. Concepció Batalla, 5. Carlos Rossich, 6. Arturo Segarra, 7. Ramon Rosich, 8. Mn. Ignasi Montraveta, 9. Antònio Martí, 10. Magí Torres, 11. Ramon Ramon, 12. Santiago Pena, 13. Leonardo Sáez, 14. Josep Ibáñez, 15. Manel Jové, 16. Juanita García, 17. Conxita Font, 18. Lourdes Solé, 19. Matilde Permanyer, 20. Carme Calafell, 21. Antònia Roca, 22. Pepita Colom, 23. Assumpció Marcos, 24. M. Rosa Tella.

PERFIL FOTO INFERIOR: 1. (no identificat), 2. Carlos Rossich, 3. Mn. Ignasi Montraveta, 4. Gabriel Majà, 5. Antònia Graells, 6. Mn. Ramon Rota Canal, 7. Concepció Batalla, 8. Anton Pedrós, 9. Josep Cos, 10. Francesc Minguell, 11. Pere Trilla, 12. Salvador Bacardí, 13. Carlos Foix, 14. Jaume Roca, 15. Josep Bertran, 16. Tomàs Mestres, 17. Lluís Sanfeliu, 18. Anna M. Tosal, 19. Pepita Cos, 20. Isabel Giribet, 21. Inés Gomà, 22. Cecília Costa, 23. Remei Ninot, 24. Rosita Solé, 25. M. Antònia Cots.

(Propietari de les còpies: parròquia de Santa Maria.)

243

Casa Codina, 1931. Casament de Matilde Lucaya García i Ramon Codina Santigosa, en un dels salons de la Casa Codina, situada entre la plaça i el carrer Major, avui desapareguda. Ramon Codina fou un hisendat que visqué tota la vida del patrimoni familiar, a excepció d'un curt període de temps, en el qual, com a advocat que era, exercí de fiscal substitut en època del jutge Ramon M. Roca Sastre, als anys trenta. Després de la guerra, aquesta família regalà a la parròquia de Cervera l'oratori de casa seva. El matrimoni Codina Lucaya morí sense descendència.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

243

244

245

246

244

Barcelona, 1935. En primer pla, els nens M. Dolors Carbonell i el seu germà Mateu, vestits de festa. El nen portava un vestit de mariner i guants; la nena complementava el vestit amb un barret i guants. Les persones del segon terme també anaven vestides de manera elegant. Les dones eren —d'esquerra a dreta— Ramona Carbonell Esteva, Mercè Beleta (de Barcelona; darrere) i Maria Carbonell Esteva. Duien vestit llarg, guants i barret. Els homes portaven vestit complet, camisa i corbata. L'home de la dreta de la imatge, Xiol (un advocat de Barcelona), duia jaqué i barret de copa a les mans. Sortien del casament de Miquel Carbonell, celebrat a l'església dels Sants Just i Pastor, de Barcelona.

(Autor de la fotografia: Mateo, de Barcelona. Propietària de la còpia: M. Dolors Carbonell.)

245

Barcelona, 1961. Casament celebrat a Barcelona en el qual assistiren noies de Cervera, entre les quals hi havia, d'esquerra a dreta, una noia no identificada, Montserrat Guspí Morell, M. Teresa Cos Gusart, M. Rosa Cortadelles, una noia no identificada i Ramona Salat Cortadelles. La fotografia és un document gràfic de la moda de principis dels anys seixanta, així com el vestit de núvia, de color blanc. No feia gaires anys —la moda de vestir de blanc començà a mitjan anys cinquanta— les núvies anaven vestides de negre.

(Propietària de la còpia: Montserrat Guspí Morell.)

246

Barcelona, maig del 1939. Fotografia de casament de Joan Vila Niubó, de Cervera, i Victòria Llobet Eroles, de Florejacs, feta en un estudi fotogràfic de Barcelona. A causa de les circumstàncies de la Guerra Civil, aquesta parella es casà dues vegades. La primera fou l'any 1937, poc abans que ell s'incorporés a files. La cerimònia, civil, se celebrà al poble de la núvia, Florejacs, acompanyats per membres del Comitè Revolucionari i escortats per una parella de la Guàrdia Civil. La segona vegada, a la qual correspon la imatge, fou el 15 de maig del 1939, un cop acabada la guerra, a l'església de Sant Antoni de Cervera. Els casaments foren molt nombrosos un cop s'acabà la Guerra Civil, ja que les circumstàncies els havien impedit durant aquest terrible període. La conseqüència d'aquests enllaços matrimonials fou un espectacular augment de la natalitat l'any 1940.

(Autor de la fotografia: Baró, de Barcelona. Propietària de la còpia: M. Dolors Vila Llobet.)

Defuncions

247

247

Abans del 1936. Fotografia post mortem d'una nena d'uns vuit o deu anys. Aquest tipus d'imatges eren corrents en les famílies més o menys benestants que podien permetre's un fotògraf que immortalitzés el record de la persona que acabava de morir. Sobretot això es donava si la persona difunta era algú molt jove, com en aquest cas. La família s'enfrontava amb la desaparició de l'ésser estimat i tan sols el registre de la seva imatge mitjançant un procés fotoquímic els permetia conservar el record precís del seu aspecte. En aquest cas, la nena en qüestió, estirada sobre una mena de túmul funerari improvisat a l'interior d'un lloc que devia ser la casa familiar, anava vestida de blanc i al cap hi portava una corona floral, gairebé com si anés vestida de primera comunió, ja que es tractava de perpetuar-ne el record convertida en una figura gairebé angèlica. Això reforçava, a més, la creença que els infants que morien eren com àngels cridats al cel. La posició també simbolitzava el «repòs etern», emfatitzat per les flors que envoltaven el cos de la nena. Les fotografies post mortem es generalitzaren des de la utilització del daguerreotip, a partir dels anys quaranta del s. XIX, i es mantingueren molt vigents fins als anys trenta del s. XX, de manera que arribà a haver-hi fotògrafs especialitzats en aquest tipus d'imatges, que a més podien presentar escenografies molt diverses, des de la més comuna, representant aquest «son etern» de la imatge, fins a la simulació de mantenir els difunts en vida, fins i tot obrint-los els ulls mitjançant utensilis com una cullereta. També en ocasions el difunt apareixia al costat de familiars, que podien ser els pares o els germans. Eren estratègies, totes, per retenir-ne el darrer alè de vida mitjançant una imatge que esdevingués perenne.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

248

1889. Membres de la família Borbonet, de Cervera, que vivien a Montevideo (Uruguai), posant en una foto–postal per tal d'enviar-la als seus familiars de Cervera. Aquesta família estava emparentada amb Cristina Cases, esposa de Casimiro Riu, procurador dels tribunals. Actualment, alguns dels seus membres encara viuen a l'Uruguai i visiten, molt de tant en tant, la ciutat.

(Propietari de la còpia: família Xuclà.)

249

Hostafrancs, abans del 1916. Retrat de la família Carbonell Esteva. Mateu Carbonell es casà amb Manuela Esteva de Moner, nascuda a Guàrdia de Noguera, i anaren a viure a Cal Moixó de Cervera (davant de la Parròquia), sense deixar mai la casa pairal d'Hosta-

Família

francs, on, entre altres cultius, es dedicava a la producció de vi. El pare morí el 1916 de la ràbia produïda per la mossegada del mateix gos de la casa. El seu primogènit, Jaume, es casà amb Lola Razquin Fabregat, i endegà la producció de vins i alcohols a Cervera. Teresina s'emmaridà amb Josep Ferrer, de Granyena, veterinari de professió i establert a Barcelona, on, a més, era professor de l'Escola Agrícola de la Diputació. Ella ensenyava *corte y confección*. Maria es quedà soltera i, a Barcelona, era professora de piano. Miquel, advocat, exercia a Barcelona i estava casat amb Teresa Cuixart, a qui conegué perquè tots dos estiuejaven a Hostafrancs. Ramona, la petita, es casà a Mafet, amb Jaume Torres. La relació que tenien amb el poble d'origen i amb els seus treballadors salvà el germà gran, perquè durant la Guerra Civil el tragueren de casa, se suposa que per assassinar-lo, però un dels seus mossos, que formava part de la quadrilla, l'agafà pel seu compte i el traslladà, cobert de palla, fins al castell de Meià, on romangué amagat. La família explica que, quan hi havia perill, la masovera estenia un llençol blanc a la finestra i ell s'allunyava fins al bosc. Quan acabà el conflicte, la vídua i els altres fills es traslladaren definitivament a Barcelona. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, la nena Teresina Carbonell Esteva; Manuela Esteva de Moner; el nen Jaume Carbonell Esteva; el pare, Mateu Carbonell Bonet; la nena entre el pare i la mare, Ramona Carbonell Esteva; la nena Maria Carbonell Esteva, i el nen de la falda, Miquel Carbonell Esteva.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

248

249

250

250

1910. Elisa Sanpere Labrós i Agustí Duran Farreras, amb els seus fills Montserrat i Agustí. El matrimoni tenia una altra filla, Joaquima (que no apareix en la imatge). La família Duran procedia d'una família documentada a Cervera des del s. XVII. Els primers Duran coneguts eren espardenyers; més tard foren semolers i, posteriorment, fabricants de paper de Capellades (per vincle matrimonial). Més endavant invertiren els beneficis en la compra de terres, fins al punt que, a l'inici del s. XIX, un avantpassat directe, Maurici Duran Creus, figurava ja com a hisendat. Un fill seu, Mariano Duran Massó, instal·là a Cuba una fàbrica de tabac. La generació següent accedí a la carrera universitària: l'avi d'Agustí Duran i Sanpere fou professor de dret a la Universitat de Cervera (1840), i el pare, Agustí Duran Farreras (1849–1914), també advocat, fou registrador de la propietat a Cervera des del 1881. Es casà amb Elisa Sanpere Labrós, natural de Barcelona, procedent d'una família benestant cerverina originària del Pallars.

(Propietari de la còpia: família Riu Solsona.)

251

251

Principis del s. XX. Salvador Montiu Reñé i Dolors Codina Santigosa amb els seus fills, Jeroni, Maria i Mercedes, i les germanes d'ella, Mercedes i Rosita Codina Santigosa, davant d'una cabana, en una sortida a alguna de les propietats familiars dels Montiu Codina —potser, la de prop de la ciutat, al sud-oest, on encara es conserva la construcció. Les berenades a les tardes d'estiu eren un costum normal en aquella època. És estrany que no hi apareguin retratades les minyones que els devien acompanyar, les quals devien portar el cistell, les ampolles i les coques de recapte que hi ha a la part esquerra de la imatge. Encara que els vestits semblin poc apropiats per sortir d'excursió, les ombrel·les que les senyores duien a les mans, els colors de les quals combinen amb els de la roba, els protegien del sol. Salvador Montiu Reñé ocupà com a liberal un escó a la Diputació Provincial per Cervera–Solsona entre el 1905 i el 1921. L'any 1910, motivat per un conflicte amb el seus coreligionaris, canvià de partit. El 1913 era membre del partit conservador i, com a tal, es presentà a Corts per Cervera el 1914. El 1917 fou nomenat governador civil de Tarragona, i el 1922, de Segòvia, ciutats on mai no s'emportà la família, que continuà residint a Cervera.

(Propietari de la còpia: Eduard Montiu de Nuix.)

252

253

252

Casal, principi de la dècada del 1920. Família Rabell Riera (d'esquerra a dreta, Càndida Riera Serra, Antònia Rabell Riera, Emili Rabell Valls i Emili Rabell Riera) posant davant la seu d'Agrupació Nacionalista de la Segarra, on està situat actualment el Casal de Cervera, i on Emili Rabell Vall regentava el Cafè de l'Agrupació. L'origen del Casal el trobem en un vell casalot on hi havia l'Estudi Nou i l'anomenat Cafè del Biscaí. A la part posterior d'aquests llocs hi havia una parcel·la de terreny. Les dues finques foren subhastades per l'Ajuntament de Cervera l'any 1925. El primer estatut del Casal fou aprovat el 27 de novembre del 1925 amb el nom de Casal Cerverí. Amb la República, l'any 1932, adoptà el nom de Casal Català, i durant la Guerra Civil es convertí en Casa del Poble. A la fi de la contesa militar es denominà Círculo de Cervera, i des del 1965 es diu Casal de Cervera. Es tracta d'una associació cultural i esportiva que, als anys seixanta, obtingué el màxim esplendor, amb un miler de socis i amb moltes activitats i seccions. La seva secció estel·lar és la del billar. Altres seccions eren la de cultura, ball, escacs, sardanes, cafè, teatre, cinema, etc. Les fires i l'envelat de la Festa Major foren durant molts anys l'enveja de la comarca. El Teatre del Casal, en el seu temps, fou un dels millors de la província, on tingueren lloc durant vint-i-sis anys les representacions de la Passió. Fets importants relacionats foren la creació de la medalla del Casal, la participació en el II Congrés de la Llengua Catalana, el club d'escacs i de ping-pong, el campionat mundial de billar, la medalla d'or de la Federació Espanyola de Billar, la celebració d'una sessió del Congrés de l'Associació d'Ateneus de Catalunya i diversos actes culturals, amb la participació d'importants autoritats civils, polítiques i eclesiàstiques.

(Autor de la fotografia: Luis de Olalde. Propietària de la còpia: Roser Font Rabell.)

253

Mas Duran, 1925. D'esquerra a dreta i de baix a dalt, Isabel Solsona Duran, Carme Camps Duran, Maria Camps Duran, Pepita Camps, marit de la dida i la dida, de Tornabous, en una fotografia familiar al Mas Duran.

(Propietari de la còpia: família Riu Solsona.)

254

255

254

Carrer Major, 1933. Els germans Antònio i Ramon M. Xuclà Riu, amb el seu cotxe de joguina, a la terrassa de casa seva, al carrer Major, núm. 96 Els dos nens portaven un vestit de mariner, segons la moda de l'època. Els germans Xuclà eren tres: Antònio, Ramon M. i Marià. El gran exercí d'advocat a Cervera, al bufet del carrer Major, i fou alcalde de Cervera des del 1953 fins al 1960. Ramon M. destacà com a músic i director de les Completes del Santíssim Misteri, que se celebren a Cervera el 5 de febrer. De la família Xuclà, cinc generacions han exercit l'advocacia. El primer, que fundà el despatx, fou Francesc Josep Xuclà Garriga, l'any 1834, el qual formà part del Col·legi d'Advocats de Cervera des de la seva creació, l'any 1842. És interessant destacar que una filla seva es casà amb Ramon Figuerola Morera, natural de Calaf i emparentat amb Laureà Figuerola, creador de la pesseta. Però qui continuà al despatx fou el seu fill primogènit, Francesc Xuclà Cases, nascut l'any 1856, que fou alcalde de Cervera des del 3 de juliol del 1883 fins al 3 de març del 1884, i més tard, del 1887 al 1888, fins que dimití per haver estat elegit diputat provincial, càrrec que exercí durant setze anys. Dels tres fills que tingué amb Francisca Granell, fou Antoni Xuclà Granell qui continuà la nissaga d'advocats a Cervera fins a l'any de la seva mort, el 1943, la qual provocà un període de recés, atesa la joventut del seu fill gran, Antònio Xuclà Riu, que no pogué exercir d'advocat fins al 1950. Actualment el bufet continua amb els seus fills Montserrat Xuclà Comas, procuradora dels tribunals, i Antònio i Ramon M. Xuclà Comas, advocats.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

255

Casa Boronat, 1935. Un dia de la vida quotidiana, al voltant de la taula del menjador de diari de Cal Boronat (al carrer de la Sebolleria), compartida entre els membres que componien la família Boronat Felip, els quals, d'esquerra a dreta, eren una nena no identificada, Joan Boronat Borràs (pare del Dr. Boronat), Joan Boronat Felip, Eulàlia Felip Llorens (mare del Dr. Boronat) i Montserrat Boronat Felip (germana). L'avi matern del doctor cerverí Joan Boronat, Bonaventura Felip Murtra (mort a Cervera el 1936), conegut com el Metge Rosa, exercí primer a Cardona. Del seu matrimoni en nasqué una filla, Eulàlia Felip Llorens. El 1920 la família, per temes personals, es desplaçà a una casa del carrer Major de Cervera, on s'establí com a metge. Uns anys després compraren la casa del carrer de la Sebolleria. La filla d'aquest matrimoni, Eulàlia Felip Llorens (Cardona, 1878 – Cervera, 1962), es casà, l'any 1911, amb Joan Boronat Borràs, natural de les Borges del Camp (Tarragona). Visqueren a Cervera i tingueren dos fills: Montserrat Boronat Felip i Joan Boronat Felip. El novembre del 1936 morí el cap de la família i pare del Dr. Joan Boronat, que llavors es trobava estudiant Medicina a la Universitat de Valladolid. A Cervera, i en plena Guerra Civil, quedaren soles la vídua i la filla, fins que el fill acabà els seus estudis i retornà, doctorat, a l'entorn familiar. La seva activitat professional com a doctor cerverí a Cervera es perllongà durant quaranta-dos anys (del 1940 al 1982). El 1945 es casà amb la cerverina Teresina Fonoll Balcells, amb la qual tingué una única filla, Eulàlia Boronat Fonoll.

(Propietària de la còpia: Eulàlia Boronat Fonoll.)

256

256

Carrer Cases Noves, 1944. Hort de la família Puig, situat al carrer Cases Noves. L'home amb una màquina de fotografiar era Simón Puig Casajuana. Els nens eren, d'esquerra a dreta, Lídia Puig, Juliana Puig i Joan Porredon, i al davant, Maria Porredon.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

257

Molí de la Roda (Veciana), 10 de juliol del 1947. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josefina Guinart Ferran, Maria Camps Duran, Eulàlia Duran Grau, Montserrat Ferran Camps, Carme Ferran Camps, Ramon Ferran Camps i Hermínia Grau (esposa d'Agustí Duran i Sanpere), en una excursió al camp.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Ferran Camps.)

258

1962. Antonio Benito Prieto i Carmen Delgado Soldán, amb els seus fills Josep Lluís (als braços de la mare), Carme i Joan, i amb Dick, el gos. Uns anys abans, el 1959, la família Benito Delgado, amb els dos fills grans i la mare embarassada del fill petit, arribà a Cervera. Procedien de Posadas, a la província de Còrdova, d'on era el pare; la mare era natural d'Écija, prop de Posadas, però a la província de Sevilla. Després de treballar un parell d'anys a Cal Macià, el pare Benito es féu càrrec de la granja de gallines ponedores dels senyors Alsina, Cuadros i Gasol.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Josep Lluís Benito Delgado.)

257

258

Feines domèstiques

259

1934. Senyora gran asseguda al pedrís de l'entrada de casa, feinejant amb la roba. Era costum que dones i noies es reunissin assegudes al carrer per cosir i fer mitja, mentre enraonaven. La dona, que no duia dol, anava vestida amb un mocador corrent al cap, un davantal i una brusa de botons petits. Aguantava unes tisores de cosir i un canonet de fil.

(Autor de la fotografia: M. Galceran. Propietari de la còpia: Diputació de Barcelona.)

260

Carrer Cases Noves, 1936. Dona amb un càntir i una galleda al carrer, amb el campanar i l'església dels Dolors al fons. Possiblement venia de proveir-se d'aigua de la font que hi havia a la plaça de Sant Domènec. Aquesta activitat era ben freqüent a Cervera fins força avançat el s. xx, a causa de l'escassetat d'aigua, especialment en els mesos d'estiu, durant els quals la gent havia d'anar a buscar-la a les fonts públiques. En segon terme hi havia una altra dona asseguda en un banc de pedra. Es tracta d'un reflex social característic, en un període en el qual la vida al carrer era més manifesta.

(Autor de la fotografia: Simón Puig? Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

260

259

261

Safareig de Sant Francesc. Dones rentant en un dels safareigs públics de Cervera, concretament al de la raval de Sant Francesc, prop de l'església i del convent (al fons) que li donen nom. Tres de les quatre dones estaven abocades a la pica de rentar; la quarta estava girada cap als tres nens que les observaven. Al costat de les rentadores hi havia els munts de roba; al fons del safareig, un cove de vímet, i darrere de les dones, la típica galleda de zinc. Els safareigs s'abastien d'aigua del riu d'Ondara. A principis de la dècada dels vuitanta es taparen, tot i que actualment encara se'n conserven restes. Aquesta fotografia formà part de l'exposició «Una mirada a Claudi Gómez Grau», instal·lada a la Sala Permanent de la Casa Museu Duran i Sanpere de Cervera de l'abril del 2004 al del 2005.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

261

Vida quotidiana

262

262

Dècada del 1930, aproximadament. Probablement, una mena de pati interior d'una casa. S'hi endevina l'estructura com d'un carreró, amb un habitatge al fons i amb rajoles a terra, la qual cosa podria suggerir l'existència original d'un d'aquells carrerons que descendien cap a les respectives barbacanes, i alguns dels quals —tot i que d'altres, no— acabarien sent tancats i incorporats a l'espai privat. En aquest hi havia, penjada al sostre, una vela d'un carro de treball. Alguns carros de treball, a l'estabenera hi tenien uns forats per posar-hi l'arquillada i convertir-lo en un carro amb vela; era fàcil de treure i posar, i servia de protecció si s'havia de viatjar o plovia. També hi havia un arreu dels anomenats de Sant Isidre, amb la rella, l'esteva i el camatimó. En la part frontal superior hi havia unes grans persianes, tradicionals a la nostra terra, que a Cervera feia la família Armengol. S'hi veuen uns sacs molt llargs, però no es pot precisar si eren de segones o de terceres. Al fons hi havia la portalada amb una borrassa penjada, com si fos una cortina, potser per accedir a l'estable. La dona, com era habitual, feinejava, potser repassant els sacs i cosint-los o apedaçant-los.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

263

Dècada del 1950. Dona asseguda en un pedrís. De vegades, durant la postguerra, costava de diferenciar, sobretot al camp, les persones pobres de la pagesia ordinària.

(Propietari de la còpia: Antònia Rubinat Ninot.)

264

Plaça de la República (actualment, plaça Major), núm. 7; 1936. Joan Porredon Puig (Cervera, 16 de gener del 1933 – 8 de gener del 1992), durant el

263

264

265

dia de Reis del 1936, sobre d'un cavall de cartró i al costat d'un camió de fusta. Damunt de la calaixera hi havia altres joguines, i penjada a la paret, una fotografia dels seus avis. Portava la roba i els mitjons negres, en senyal de dol per la mort de la mare, Bàrbara Puig Casajuana. Joan Porredon nasqué i visqué sempre a la plaça Major, on la família regentava, des del 1831, la botiga de queviures i carnisseria de Cal Muntanyés. Des de molt jove, participà activament en la vida cerverina en diversos àmbits, com a campaner, en el Cos de Portants, com a home del temps i de manera molt especial com a actor. Se l'havia pogut veure en les obres més reconegudes entre els anys cinquanta i vuitanta, i també havia participat en les representacions de la Passió des del 1941, quan es reprengueren després de la guerra. Els darrers anys de la seva vida interpretava els papers de sant Pere i d'Herodes. Quan morí, era el president del Patronat.

(Autor de la fotografia: Simón Puig. Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

265

Carretera N-II. Accident al giravolt dels Civils, en un dels revolts que hi havia a l'antic traçat de la carretera N-II. Abans de la construcció del túnel (1949), la carretera entrava a la ciutat des del barri de Sant Francesc i la travessava per tota la raval dels Caputxins (actual avinguda de Catalunya). Des de Sant Francesc havia de superar un desnivell considerable i ho feia amb un traçat serpentejant, en el qual els revolts eren punts perillosos per als conductors. El giravolt dels Civils es trobava sota la caserna de la Guàrdia Civil, on actualment hi ha els pisos de «la Caixa». A més, hi havia el giravolt dels Safarejos, el del Jaumarro i el del Manotes. Avui en dia, encara queda un tram d'aquesta carretera empedrada, que formava part de les millores que es feren durant la Dictadura de Primo de Rivera.

(Autor de la fotografia: Gòmez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

266

Davant de Santa Maria, abans del 1916. Mateu Carbonell Bonet, davant de Santa Maria de Cervera, muntat a la primera moto —que era seva— que hi hagué a la província de Lleida. Mateu Carbonell, que era d'Hostafrancs, tenia una autèntica dèria per les novetats tecnològiques, cosa que el portava a fer un viatge anual a París, d'on venia amb els plànols adients per muntar diversos estris a casa seva. Un fou una màquina de fotografiar, amb la qual es deuen haver fet aquestes fotografies familiars, i un altre, els dibuixos per poder afegir-hi un sidecar. El resultat no devia ser gaire aconseguit, perquè explica la família que, venint des de la plaça de Sant Miquel, ell, que portava la moto, tombà cap al Casal, però el sidecar, on anava asseguda la seva esposa, Manuela Esteva de Moner, continuà carrer Major avall.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

266

267

268

267

Plaça de Sant Miquel, febrer del 1944. Nevada del febrer del 1944. El dimecres 23 de febrer del 1944 començà a nevar després d'uns dies de molt de fred. El dijous 24 continuà nevant. Ja de bon matí hi havia un pam de neu i al cel s'hi veien unes ganes extraordinàries de seguir nevant. La vida quotidiana es començà a alterar amb les anades i vingudes de la llum, perquè pel pes de la neu es trencaren branques dels arbres, que caigueren sobre els fils de la llum. El divendres 25, hi havia uns vuit pams de neu i començava a ser difícil sortir de les cases. Al mateix temps, algunes teulades havien començat a cedir pel gruix de la neu, i algunes famílies decidiren anar a dormir als cellers. Per fi, dissabte al matí deixà de nevar, però es tardà molt a recuperar la normalitat. Trens interromputs, comerços tancats i, sobretot, muntanyes de neu al mig dels carrers en foren les conseqüències, quan ja s'havia pogut treure la neu dels balcons i les voreres. I és que n'hi havia tanta que des d'una vorera no es podia veure l'altra del mateix carrer.

(Propietari de la còpia: Miquel Torné.)

268

Carrer de Santa Anna, febrer del 1944. Ton Minguell Molins, Joan Camacho Segura i Josep M. Tarruell Ubach, traient la neu acumulada al carrer de Santa Anna, el febrer del 1944. En segon terme, hi havia Ramon Ubach Regué. Tot i el volum de la nevada, cap dels joves no portava guants ni roba de gaire abric: els nois dels extrems anaven abrigats amb americana i el més jove portava pantalons curts.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

269

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat), febrer del 1944. Veïns traient neu del carrer Combat, a l'altura de la cruïlla amb els carrers de Burgos i de les Rondes. Aquell any és recordat com «l'any de la nevada grossa», perquè caigueren més de vuitanta centímetres de neu, que no desaparegué completament fins a la segona quinzena de març, pels volts de Sant Josep. El senyor que treia neu amb la pala tenia una carnisseria al carrer Combat (on ara hi ha la Carnisseria Torné). La propietària de la fotografia la comprà per tenir un testimoni gràfic de la quantitat de neu que caigué en aquella ocasió.

(Propietària de la còpia: Filomena Vilaplana.)

270

Hotel Canciller, 1976 aproximadament. Trobada periòdica, relativament freqüent, del grup promotor de l'aventura del *Poll del Cel*, per celebrar-ho, reviure'n la història i rejovenir-se. Claudi Gómez Grau, amb una colla d'amics, construí una petita avioneta que arribà a enlairar-se, el *Poll del Cel*, que, pel seu carisma i per l'expectativa, creà, entre els cerverins, i especialment entre els joves de l'època, un ambient de treball de grup, un caldo de cultiu d'amistats, una expectativa engrescadora, l'epopeia de la qual ha passat a formar part de l'anecdotari cerverí. En la imatge s'hi identifiquen Claudi Gómez Grau, Bescós, Ermengol Armengol i Ramon Badia (assegut al fons).

(Autor de la fotografia: Josep M. Serés Ubach.)

269

270

Amics

271

272

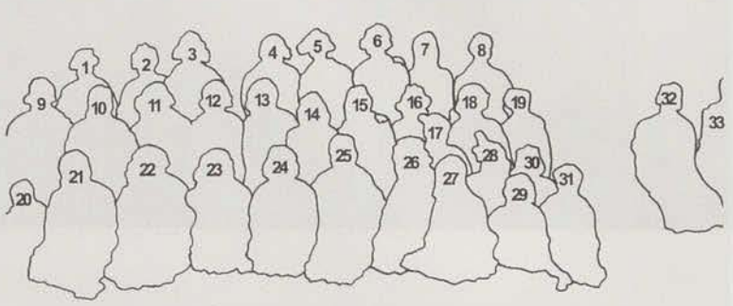

271

Concabella (?), principi del s. xx. Sobretaula, en la qual hi havia Mateu Carbonell Bonet (primer, a l'esquerra, dret) i el senyor Recasens (assegut), probablement fruit d'una de les visites que Mateu Carbonell feia al seu amic i company de caceres, el senyor Recasens, de Concabella. El grup estava col·locat buscant un efecte estètic més enllà de la simple instantània. Efectivament, la llum es converteix en protagonista de la imatge, incideix sobre la superfície blanca de la taula, i es reflecteix en la gerra que té a les mans el senyor Carbonell, així com en la meitat de la seva cara i en la del seu amic. Les dues noies, en canvi, queden a la penombra, i el masover es converteix en un element necessari, però no fonamental, de la fotografia. Allarga la visualització de l'escena la verticalitat de l'escopeta que descansa damunt de la butaca i que dóna una lluminositat que hauria perdut si la composició s'hagués tallat just a la porta, darrere del senyor Recasens. En destaca el dibuix de les rajoles del terra, així com els respatllers de les cadires de boga de l'estança. L'escena degué tenir lloc a l'estiu, no tan sols pel ventall d'una de les noies i la coberta de cretona de la butaca, sinó per la buscada sensació de xafogor que es respira.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

273

272

Prop de Fiol (o Fillol). Grup d'amics en una jornada a la zona de Fiol. El segle passat, i especialment els primers seixanta anys, fou l'època florent de Fiol, un lloc especialment bonic de les àrides contrades segarrenques; un indret plaent, que molts cerverins recorden amb enyorança; un espai verd, fresc i frondós, on les colles de jovent, els grups escolars i, fins i tot, famílies senceres es reunien per gaudir-hi d'un dinar, o per fer-hi una berenada o, senzillament, una passejada. Es troba ubicat enmig d'un batibull de tonalitats de verdor exuberant, de sembrats ufanosos i de la remor suau de l'aigua juganera del Torrent que rellisca escales avall, circulant per la Peixera.

Perfil: 3. Lluïsa Vilalta, 6. Lola Güell, 12. Lola Razquin, 14. Mercedes Olalde, 15. Maria Farré, 16. Lluïsa Centelles, 21. Maria Camps, 23. Carme de Olalde, 24. Pepeta Vilanova, 25. Pepita Razquin, 26. M. Teresa Vilalta, 27. Ramona Vilalta.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

273

Plaça de Sant Domènec, 1930. Veïnes de la plaça de Sant Domènec (popularment coneguda com a Sant Domingo). Aquesta plaça era ben diferent de l'actual: ombrejada, amb una gran font que s'entreveu entre els arbres i un abeurador per a les bèsties. Era com un pati comunitari on es podia passar l'estona. Al fons de la fotografia s'hi pot apreciar el rosetó de la façana principal de Santa Maria; també al centre, la casa Ríos, actualment remodelada, i a la dreta, Cal Torné.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

274

Agost del 1933. Grup de nois menjant uns bons talls de meló. Un camió ple de melons, procedent de Lleida, en agafar un revolt molt tancat, sortí de la carretera, féu una volta de campana i caigué d'una altura de deu metres. De l'accident en resultà ferit un dels ocupants del vehicle. La càrrega de melons que portava quedà escampada i la canalla se n'aprofità.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

274

275

276

277

275

Mare de Déu del Camí (Granyena), entre el 1931 i el 1934. Grup de joves de Cervera, a prop de l'ermita de la Mare de Déu del Camí, a Granyena. Aquest grup havia anat, a peu des de Cervera, a passar el dia a l'ermita del Camí, on a la tarda, tots els diumenges de maig, s'hi resava el rosari. L'ermita de la Mare de Déu del Camí es troba a l'antic camí de Cervera. La primera referència escrita és de l'any 1297, quan en tenia cura el prevere Berenguer de Cases. Fou i és un centre de devoció popular a la Segarra. Els cerverins acostumen a visitar-la el mes de maig i el dia de la festa del Capítol (normalment, el segon dijous de setembre), que suposa la pervivència dels capítols que una confraria medieval feia en aquesta ermita. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Francisco Ubach, Josep M. Oliveres, Roc, Gaietà Puig, Salvador Prats, Pilar Ubach, Emili Rabell, Conxita Bonastra, Ramon Fort, Teresina Botines, Nuri Riera, Juanito Lafont i Regina Segura.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Pilar Ubach Grioles.)

276

Carrer Major, setembre del 1933. D'esquerra a dreta, Manel Alsina, Ramon Jordana, Antònio Solé, Josep Morell, Jordi Dardé i Miquel Ferran, ben mudats, un dels tres dies de la Festa Major de setembre (24, 25 i 26 de setembre), retratats per un fotògraf ambulant. A Cervera s'organitzaven balls, tant per part de la Joventut Republicana com per part de la societat La Violeta, i s'aixecaven luxosos envelats. A més, hi havia altres activitats lúdiques, com cine sonor al Teatre Principal.

(Propietària de la còpia: Angelina Jordana.)

277

Casa de la família Ferran, 1940. Trobada d'un grup d'amics, concretament, d'esquerra a dreta, Antònia Batlle Campderrós, Enric Casanelles, Josep Batlle Campderrós, Joan Alegre, Josep Ferran Lamich, Leonor Batlle Campderrós i Maria Camps Duran.

(Propietari de la còpia: família Ferran Camps.)

278

Estiu del 1946. Reunió familiar amb motiu de la celebració de les noces d'or d'Agustí Riu Vendrell i Ignàsia Porta Sobrevila. En la imatge hi apareixen —d'esquerra a dreta i de dalt a baix—, en la primera fila, Assumpció Riu Calvet, Josep Riu Porta, Montserrat Riu Solsona, Isabel Solsona Duran, Conxita Riu Porta, Domingo Cucurull, Carme Riu Calvet i Carme Cucurull Riu; en la segona fila, Àngels Cucurull Riu, Josep Solsona Duran, Pasqual Riu Porta, Ignàsia Porta Sobrevila, Agustí Riu Vendrell i Angelina Calvet, i en la tercera fila, Josep Riu Calvet, Agustí Riu Solsona, Paulino Cucurull Riu, Domingo Cucurull Riu i Igna Cucurull Riu.

(Propietari de la còpia: família Riu Solsona.)

279

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1946. Grup d'amics a la plaça de Santa Anna. Aquesta plaça, d'origen medieval, naixia a les portes del portal principal, que estava situat al final del carrer Major. Al llarg dels segles sofrí diferents modificacions, d'entre les quals destaca la del s. xv, quan l'espai de la plaça quedà clos amb la finalització de la muralla que envoltava la raval de

278

Capcorral; durant la guerra contra Joan II, els veïns demanaren que el vall del portal fos emplenat i aplanat per recollir-hi garbes i batre-hi. L'origen del nom de Santa Anna prové d'una capelleta dedicada a aquesta santa que hi havia damunt del portal. Posteriorment, en substitució de la que hi havia al portal, s'edificà una capella en un angle de la plaça. A la part superior dreta de la imatge, s'hi veu com s'enderrocaven les dues cases que hi havia a l'esquerra de la capella de Santa Anna. En aquell moment també s'enderrocà la capella, que havia estat construïda al s. XVIII a càrrec de la ciutat de Cervera. Al solar de les dues cases i la capella s'hi alçà un nou edifici de venda de roba, de més de cent metres quadrats cada planta. Miquel Camacho del Moral, de Tarragona, havia constituït una societat mercantil amb uns altres socis de Tàrrega i d'Agramunt i hi instal·laren un comerç minorista de venda de roba. La botiga, que es deia Las Modas i que en aquells moments naixia com un comerç modern, ocupava la planta baixa, i la rebotiga, la planta de dalt. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Paquita (cunyada del comandant Herrero), Ramon Turull, Blanquita Herrero, Assumpció Riu, Maruja Herrero, Milagros Nòria, Josep M. Civit i Patricio Sánchez.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

279

280

281

280

1950. Els germans Puig Torné —Josep, Antònio i Joan— jugant a boles a l'hort de Cases Noves.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

281

París, 1953. Grup de cerverins de vacances a París, en un pont, davant de l'Hôtel de Ville, l'ajuntament d'aquesta ciutat. Tots ells solien participar en les tertúlies del Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera). Eren, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Manel Alsina, Joan Boronat, Salvador Centelles, Jaume Magre, Josep Mestres, Jaume Llobet, Antonio Herrera i Ramon Graells.

(Propietària de la còpia: Eulàlia Boronat.)

282

Pastisseria Colom, 1954. Berenar a la Pastisseria Colom, fou fundada l'any 1880 per Joan Colom al carrer Major, núm. 8. Posteriorment, Joan Colom, germà de Ton Colom, obrí una segona botiga al carrer Combat, núm. 39 (actualment, núm. 37). Ton Colom, pare de l'actual propietària, Elvira Colom, féu un curs de perfeccionament a la Pastisseria Mora, de Barcelona (entre l'avinguda Diagonal i el carrer de Balmes). En la imatge hi apareixen —segons el sentit de les agulles del rellotge— Antònia Colom (cosina dels Colom), Anna M. Gasol, una persona no identificada, Ramon Parcerisses, una persona no identificada, Joan Canela, Antonio Martínez, Isidro Recasens, Jaume Gomà, Josep M. Gomà, una persona no identificada, M. Teresa Trilla i Elvira Trilla.

(Propietària de la còpia: Elvira Colom.)

283

Casa Duran, 28 d'agost del 1953. Trobada d'un grup d'amics celebrant una festa; concretament, al darrere i d'esquerra a dreta, Ramon Ferran Solsona, Maria Solsona Climent, Maria Ferran Camps, Roser Ferran Camps, Claudi Gómez Grau, Isabel Ferran Camps (nena petita), Carme Turull, Hermínia Grau, Josep Ferran Lamich, Jaume Magre Servet, Maria Camps Duran i Agustí Duran Sanpere, i al davant, Pere Ferran Camps, M. Teresa Ferran, Francina Solsona Climent, Montserrat Ferran, Eulàlia Duran, Josep Mestres, Carmen Balcells Segalà, Ramon Turull Bargués, Antoni Boquet i Ignasi Arques.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Ferran Camps.)

282

283

284

285

286

284

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1958 (?). Una colla d'amics, d'entre vint i vint-i-quatre anys, compartint una coca de Cal Pere Pont durant la revetlla de Sant Joan. Aquesta revetlla era la primera que se celebrava sota la tribuna del Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera) i fora de la sala de cine. En la imatge hi apareixen —en el sentit de les agulles del rellotge, i començant per la part inferior— Josep Torra, Rosina Quintana, Francesc Domènech, M. Àngels Morell, Roser Farran (?), Antònio Morell, Rosita Royes (?), Josep M. Morell, Maria Farran, Ramon Clotet, Nati Martí, Joan Solé, Montse Solà, Sicart, Francisco Castelló, M. Dolors Bernaus, Joan Balcells i Cecília Clotet.

(Propietari de la còpia: Francisco Castelló Gasull.)

285

Dècada del 1960. Colla d'amics i companys de ball en un moment de descans. Era costum convidar la balladora a beure un refresc durant l'interval, anomenat la mitja hora, pel fet que tenia aquesta durada aproximadament. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, una persona no identificada, Ramona Cuñé, Joan Dalmases, Conxita Mingarro, Ramon Rosich, Rosa Rius, Salvador Castells i Rosa Setó.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Rosa Setó Pellicer.)

286

Passeig de Jaume Balmes, 1962. Joan Valls Llamas, Joan Balcells, Ramon Balcells Casteràs, M. Teresa Camats Rovira, Rosa Rius Solé i Rosa Setó Pellicer (d'esquerra a dreta i de dalt a baix), dalt d'un dels gronxadors del passeig de Jaume Balmes, després d'una forta nevada, l'hivern del 1962.

(Propietària de la còpia: Rosa Setó Pellicer.)

287

Costa de Sant Cristòfol, vers el 1965. D'esquerra a dreta, Concepció Castellana, Agustina Canosa, Antònio Canosa, Lola Morros, Montse Mora, Antònia Morros, Teresina Canosa i Dolors Castellana (al davant).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Sandra Serra.)

287

Fotos d'estudi

288

289

288

Primera dècada del s. xx. El nen Jeroni Montiu Codina, abillat de festa, amb un triciclе. La fotografia mostra el costum de vestir els nens amb vestit i barret, sense diferenciar-los de les nenes. Probablement el triciclе era seu, perquè era un joguet molt preuat per estar a l'estudi d'un fotògraf, el qual, d'altra banda, no era gaire escènic, ja que no hi havia cap fons per ambientar la imatge, com era costum en aquella època. Jeroni Montiu era el gran dels cinc fills del matrimoni format per Salvador Montiu Reñé i Dolors Codina Santigosa. Durant la Guerra Civil la minyona els denuncià perquè resaven el rosari. També els robaren totes les joies de la família, i s'endugueren Jeroni, que fou alliberat amb la promesa de donar-los diners a canvi. El noi no es pogué sobreposar mai més a l'ensurt d'aquell dia.

(Propietari de la còpia: Eduard Montiu de Nuix.)

289

Vers el 1919 o 1920. Dues nenes, en una fotografia d'estudi. Ambdues portaven els vestits de mudar i un gran llaç als cabells, segons la moda de l'època. La més gran, Carme Comas Sevillano, duia a les mans una nina; la petita, Pepita Forcat Castells, filla de la dida de la primera, portava una flor. Les dues nenes eren germanes de llet.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

290

Dècada del 1930. Josep M., Núria i Roberto, germans Fusté Pelegrí. Els dos nens duien el típic vestit de mariner, la qual cosa fa suposar que feien la primera comunió. La família Fusté Pelegrí regentà alguns anys el Cafè del Comerç (posteriorment anomenat Cafè Independent i conegut popularment com a Cafè del Cama, perquè el seu propietari fou Josep Cama Ferrer, alcalde de Cervera durant els anys 1916 i 1917), situat a la rambla de Lluís Sanpere, on actualment hi ha el restaurant Gran Cafè.

(Propietari de la còpia: Josep M. Fusté Pelegrí.)

291

1917. Foto d'estudi de les noces de Jesús Martí Piulats i Angeleta Rius Verdés (de Cal Sarmenteta). En aquella època es feia una única fotografia de les noces, molt formal i exclusiva, generalment en un estudi fotogràfic. La parella solia posar molt rígida i seriosa, i sense cap mena de mostra d'intimitat, davant la càmera. L'edat per casar-se era molt primerenca; Angeleta Rius, per exemple, tenia disset anys i portava un bonic vestit amb jaqueta de color. El marit anava clenxat, amb bigoti abundant, vestit fosc, amb guants, armilla i rellotge de cadena, molt elegant.

(Propietària de la còpia: Emília Martí.)

290

291

292

Primer quart del s. xx. Retrat familiar en el qual la noia és Antònia Martí Torres, que recolza la mà en el seu pare (assegut), Josep Martí Marquilé, a l'altre costat del qual hi ha l'hereu, Josep Martí Torres. La fotografia està feta a l'estudi del fotògraf, tot i que l'espai no pot identificar-se amb cap local concret. Ara bé, com que no hi era tota la família, ja que hi faltaven dos fills, Andreu i Salvador, podria estar feta a Barcelona, on pare i germana devien acomiadar el noi quan marxà a fer el servei militar. Al pare li deien Josep Matalasser de Cal Rovira, que era el nom de la casa pairal de la seva muller, de la qual era pubilla, situada al carrer Nou, núm. 4. Havia estat a la guerra de Cuba i quedà viudo bastant jove. La família explica que deia sovint al seu fill gran: «O et cases tu o em caso jo, perquè ja estic tip de fregar i fer truites». El jove duia l'uniforme amb el qual serví a la guerra d'Àfrica, en la qual participà com a assistent del general Güell a la batalla dita del Barranco del Lobo. Marxà a Barcelona i fou pare de tres fills, un dels quals participà en la batalla de Terol. Antònia Martí es quedà a Cervera i es casà amb Josep Ortiz Solé, amb qui tingué dos fills. A més de dur a terme les tasques normals de la casa, així com d'encarregar-se del galliner (venien als veïns els ous sobrers), era una imatge habitual veure-la asseguda al carrer, davant de l'entrada de casa seva, fent treballs de ganxet. Morí el 1959. Pel que fa als altres nois, Andreu s'establí a Cervera com a espardenyer i tingué dos fills, i Salvador féu de matalasser a Barcelona i en tingué un.

(Propietari de la còpia: família Puig Ortiz.)

292

293

293

17 de desembre del 1922. Família Turull, de renom Cal Venturoso. La família Turull procedia de Vergós Guerrejat, i s'instal·là a Cervera a principis del s. xx, on muntaren un magatzem de venda de productes per a l'agricultura. El pare, Francesc, morí als cinquanta-quatre anys, poc abans de la guerra, i això obrí la porta a la dispersió del patrimoni i dels mateixos membres de la família. La viuda, Dolors Bargués, i l'única filla, Carme (amb el seu fill, Ramon Albareda Turull), s'instal·laren a Lleida, a casa de la seva germana, la tieta Pepeta, viuda de guerra. Ja vivia a la ciutat del Segre, també, el fill major (d'un primer matrimoni), Joan Turull Duch, i igualment s'hi instal·laria, un cop acabat un llarg període militar (entre guerra i servei militar afegit), i casat amb la balaguerina Teresa Torres, l'altre fill, Josep o Pepe Turull, que més endavant, a mitjan anys cinquanta, emigraria a l'Argentina, on morí als noranta anys el 2009, i on encara viuen la seva viuda i dos dels seus tres fills. Ramon Turull, doncs, passà llargs períodes sol a la casa de Cervera, entre els anys quaranta i cinquanta, fins que es casà, el 19 de desembre del 1959, amb Paquita Rubinat Ninot, filla petita de

294

295

296

297

Cal Felis de Verdú, que, tanmateix, havia nascut ja a Cervera i, de fet, vivia a la primera casa del mateix carrer de les Verges (o General Güell), fent cantonada, davant per davant de l'església de Sant Antoni. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Dolors Bargués, de trenta-set anys; Joan Turull, de quinze, fill del primer matrimoni de Francisco Turull; Carme Turull, de set anys; Ramon Turull, amb nou mesos, i Josep Turull, de tres anys.

(Autor de la fotografia: Juan Galceran. Propietari de la còpia: família Turull Rubinat.)

294

Principi del s. xx. Retrat de Jaume «Pa i All». Encara que ningú no recorda com es deia de cognom, la gent gran en conserva memòria, del renom, i és que, fins ben avançat el s. xx, moltes persones arrelades a un lloc eren conegudes i al·ludides en les converses pel seu sobrenom. En aquest cas, un tros de pa i una cabeça d'alls era el que els pagesos s'enduien per si tenien gana quan anaven al mercat. Potser el nom deriva d'aquest costum. Aquesta és una fotografia d'estudi feta a Lleida; per tant, el senyor era d'una casa acomodada, cosa que contrasta fortament amb la seva indumentària, de la qual es podria deduir que no pertanyia a la burgesia de la comarca, sinó a la seva pagesia conservadora i estalviadora, perquè els pantalons estaven gastats, l'americana no hi lligava i als peus hi portava les espardenyes noves —dels diumenges, perquè eren blanques—, cosa que es nota tant en la tela com en les vetes. La manta a les espatlles i la barretina eren encara molt usades a les zones rurals a principis de segle.

(Autor de la fotografia: Victoriano Muñoz, de Lleida. Propietari de la còpia: família Razquin.)

295

Saragossa, 1935. Foto d'estudi de Jaume Font Martí «Marino» mentre feia el servei militar a Saragossa. El fons és un decorat. Pel que fa a la indumentària, el vestit era de militar, possiblement propi de la infanteria de l'època; el sabre, l'hi deixaren a l'estudi fotogràfic.

(Autor de la fotografia: Martínez, de Saragossa. Propietari de la còpia: Jaume Font Martí.)

296

1938. Josep Tella Torres, vestit de soldat. Josep Tella, nascut l'any 1920, fou reclutat per la República amb la «lleva del biberó». Incorporat a una unitat d'enginyers de comunicacions, fou pres abans que la Guerra Civil acabés. Després de passar pels camps de concentració de Lleó i del Ferrol, féu cap a l'Àfrica, en un camp de treball, a la ciutat de Melilla. Un cop acabada la guerra pogué tornar a casa, on arribà el dia de Santa Cecília de l'any 1939. Fou una feliç casualitat, aquest retorn el dia de la patrona dels músics, ja que la seva principal afecció era tocar la trompeta.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

297

Pamplona, 22 de gener del 1939. Josep Jaume Bosch, amb uniforme de gala i la graduació de tinent, a Pamplona, mentre tenia lloc l'ocupació franquista de Catalunya. L'esclat de la Guerra Civil agafà Josep Jaume Bosch fent el servei militar a l'Àfrica, per la qual cosa quedà incorporat al bàndol nacional. Durant la guerra ascendí en l'escalafó militar fins a arribar a la graduació de capità. La dedicatòria de la fotografia s'adreça a la seva germana, Mercedes Jaume Bosch, i al seu cunyat, Josep Balcells Vives, a la casa dels quals residia quan venia a Cervera. Un cop acabada la guerra, continuà la carrera militar i arribà a coronel. Exercí d'advocat i de jutge militar, primer a Lleida, i després a Barcelona, on establí la seva residència definitiva. Nascut a Rubinat l'any 1914, morí a principis del 1997 i fou enterrat al Cementiri de Cervera.

(Autor de la fotografia: Roldán, de Pamplona. Propietària de la còpia: Francisca Balcells Jaume.)

5

Vida social, política i religiosa: la història col·lectiva

Cervera portes enfora.

Banda de música. L'endemà de la proclamació de la República, manifestació popular; diverses entitats republicanes locals, banderes catalana, republicana i de la ciutat al davant, arriben fins a la plaça Major. Francesc Macià ve per primera vegada a Cervera; visita de les primeres instal·lacions del Museu, al carrer Major, i el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, al passeig de l'Estació. Després del desallotjament obligat de l'edifici de la Universitat dels pares i estudiants claretians davant la pressió dels elements més revolucionaris de la ciutat (juliol del 1936), l'interior de l'edifici és saquejat i desmantellat, i es destrueixen els guarniments de coure de la façana. Desordre. Altar de Jaume Padró i gran part dels llibres de la biblioteca universitària. Franco. Cervera, punt de mira de la seva aviació. Objectius: una fàbrica de material de guerra; la Universitat, com a lloc de concentració de tropes i oficines militars, i un dipòsit de munició. Document original del procés sumaríssim núm. 763 seguit contra Domènec Puigredon Borruix, en el qual consta la condemna a mort; l'execució es produeix el 28 de juliol del 1939. Desfilada de falangistes cerverins, armats amb fusells, a la plaça de Sant Miquel. El 16 de gener, durant molts anys, es commemora la *liberación* de la ciutat de Cervera, o sigui, l'arribada de les tropes franquistes. El 22 de març del 1969, Joan Salat Tarrats pren possessió de l'alcaldia de Cervera. Audició de sardanes.

Inauguració oficial del primer Centre Obrer, setembre del 1901. Vitalitat cultural dels simpatitzants de les esquerres del poble. Carnavals, Jocs Florals i trobades literàries i musicals, envelat. Rivalitat amb el Casal. Bombardeig del 1938. Carmen Polo assisteix a la Passió. Festa Major. Inauguració del passeig de Balmes. Inauguració de la Biblioteca Popular. Assemblea de la Secció de Cereals de la USAC. Inauguració de les piscines. Festa de comiat dels quintos.

Repic de campanes. Visita del nunci del papa a Cervera, cercavila amb banda de música. Tarda d'exercicis espirituals. Processó de Setmana Santa. Madona santa Maria. Primera visita de la maredeu de Fàtima. Diumenge de Rams. Diada de Corpus. Processó del Santíssim Misteri. Creu de Sant Nicolau. Processó del Cor de Maria.

Balcó de la Paeria, plaça Major, passeig de Jaume Balmes, Paranimf de la Universitat, Hospital Civil Berenguer de Castelltort, plaça de Sant Miquel, Cementiri, biblioteca, plaça de Santa Anna, carrers Combat i Victòria, rambla de Lluís Sanpere, carretera d'Agramunt.

Música militar («Airosa diana» de la banda del Regimiento de Infantería núm. 116), música religiosa (les Completes) i música festiva (una sardana).

[MTPC]

Grups escolars

Sagrada Família

298

298

Col·legi de la Sagrada Família, 1905. Fotografia de final de curs del col·legi de la Sagrada Família. El col·legi de la Sagrada Família havia estat fundat a Cervera el 1863 per la mare Anna M. Janer, nascuda al carrer Major el 18 de desembre del 1800, i pretenia l'educació de les noies. Fins a l'1 de novembre del 1893, el centre tenia la seu al núm. 126 del carrer Major, però com que era insuficient per a la gran demanda de places, quan n'era directora M. Dolores Ribera, es traslladà a la casa del marquès de Capmany, i s'indicà que l'entrada fóra per la porta principal. A més de la instrucció intel·lectual, s'hi ensenyaven tota classe de labors, com el punt indefinit, brodat artístic, brodat amb fils d'or o amb llanes, etc. Les monges duien l'estil d'hàbits que durà fins als anys setanta; les nenes, en canvi, no portaven uniforme. Ara bé, a partir de la postguerra es féu necessari, segons que deia la direcció de la comunitat religiosa, perquè d'aquella manera no hi havia distincions entre les nenes més riques i les més necessitades.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

299

299

Pati del col·legi de la Sagrada Família, setembre del 1930. Grup de noies de Cervera posant per ser fotografiades al pati del col·legi de la Sagrada Família. L'Institut de Germanes de la Sagrada Família d'Urgell és una congregació religiosa fundada l'any 1859, amb la denominació Hermanas de la Caridad bajo el título de la Virgen María Inmaculada, San Vicente de Paúl y San Luis Gonzaga, per la germana Anna M. Janer Anglarill, cerverina que fou beatificada a la Seu d'Urgell el 8 d'octubre del 2011. Les germanes de la Sagrada Família d'Urgell es dediquen a l'ensenyament i a l'assistència en hospitals i residències, a les missions, a les parròquies, al temps lliure i a altres apostolats compatibles amb el seu carisma. A Cervera són les responsables de la direcció de la Residència Mare Janer, antiga Casa Caritat. A més, tingueren, a la casa mare (el palau del marquès de Capmany), un col·legi en el qual impartiren educació infantil, primària i secundària. Quan es clausurà, el convent s'habilità com a residència de noies i actualment també és l'alberg a Cervera del camí de Sant Jaume. Entre els personatges s'hi identifica, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, a la primera fila, Maria Carbonell Esteva, una persona no identificada i Paquita Sarrate; a la segona fila, Cortadelles (de les Oluges), Carme Camps, quatre persones no identificades, Vives i Roseta Montiu; a la tercera fila, dues persones no identificades, majordona de Mn. Andreu Rovira, dues persones no identificades, Matilde Lucaya i Carme Razquin; a la quarta fila, una persona no identificada, Antònia Jové, Rosita Quintana, dues persones no identificades, Pepeta Colom, Inés Raz-quin i una persona no identificada.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

300

1946 o 1947. Grup d'alumnes disfressades per a una festa escolar, amb motiu d'una visita pastoral a la nostra ciutat de monsenyor Enrique i Tarancón, aleshores bisbe de Solsona. Algunes alumnes del col·legi de la Sagrada Família oferiren una representació teatral inspirada en fragments de la pastoral emesa per aquest bisbe. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramona Font (de Bellpuig), Teresa Segura (de Riber), Ribera, Josefina Clotet, Canosa (de Concabella), Nuri Novell (de la Cardosa), Balcells / Paquita Solsona (de Vilanova de Bellpuig), M. Rosa Companys, Núria Sala, Montserrat Pont, Nuri Armengol, Carme Ortiz, Cinta Rosich Comas, M. Teresa Graells (d'Estaràs) / i asseguda a terra, una persona no identificada.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

300

301

301

Col·legi de la Sagrada Família, 1948. Classe de labors al col·legi de la Sagrada Família.

PERFIL: 1. Montserrat Solé Pomés, 2. Pepita Tarruella, 7. M. Teresa Salat Noguera, 8. Cecília Costa, 10. Montserrat Vall, 11. M. Teresa Beleta, 12. Pilar Rovira Solé, 13. Rosa Farré Vilalta, 14. Maria Jorge, 15. Carme Orobitg, 16. Marta Rovira Solé, 17. Carmen Sújar Mohedano, 18. Ramona Llobera, 19. M. Rosa Raich Boquet, 20. Carme Cardona, 21. Genoveva Español Català, 22. Maria Pedrós Puig, 24. M. Dolors Raich Boquet, 25. Carme Farran Flotats, 26. Paquita Benet, 28. Mari Hernández Perales, 29. Nuri Xandri Borràs, 30. Carme Calafell Ribera, 31. Teresa Grasset, 32. Ramona Carbonell, 33. Anna M. Solé Elies, 34. Carme Portella, 38. Antònia Miret Bonjoch, 39. Anna M. Gasol Trullols, 40. Paquita Sala, 41. Concepció Puig, 42. Carme Pedrós Puig.

(Propietària de la còpia: Anna Vecino.)

302

Biblioteca Popular, dècada del 1950. Grup d'alumnes del col·legi de la Sagrada Família, interpretant contes infantils, a la sala de lectura de la Biblioteca Popular. A la paret hi havia un testimoni obligat del moment: la imatge del general Franco. El vestuari, probablement elaborat a partir del que es guardava a les cases, aconseguia un resultat molt vistós. Per exemple, les botes del príncep eren les famoses katiuskes, aquelles botes de goma, altes i amples, que es portaven els dies de pluja. En la imatge hi apareixen, asseguts, Conxita Bonjoch, Josep Gasol, Bonjoch, Francesc Vall Cornellana, Royes, Josep M. Martínez i M. Mercè Gasol; drets, Àgata Alegre Batlle, una persona no identificada, Anna M. Gasol, Isabel Ferran, Montserrat Gómez, Maria Alegre (la nena petita), Eulàlia Boronat, Leonor Alegre i Joan Puig Torné.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Eulàlia Boronat.)

302

303

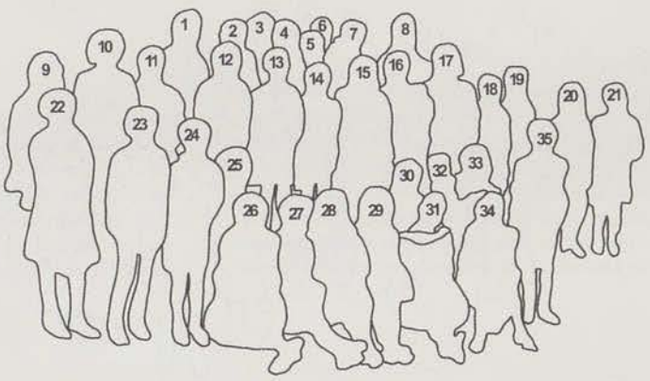

303

Col·legi de la Sagrada Família, primavera del 1962. Grup escolar de nenes de diferents edats de les monges de la Sagrada Família. Totes anaven vestides amb l'uniforme blau marí, coll blanc i rígid, escut platejat identificatiu de l'escola al centre del cos, faldilles prisades de tergal, diadema (normalment blanca o de color blau marí) i sabates marrons. Quan algú duia dol per la mort d'algun familiar proper portava la diadema i els mitjons negres. Altres alumnes duien la bata damunt, també d'uniforme, rosada i botonada davant o darrere, indistintament.

Perfil: 1. Neus Font, 2. M. Dolors Ibáñez Ibars, 3. Neus Vall, 4. Teresa Travesset, 5. M. Dolors Sàrries, 6. M. Teresa Botet, 7. Montserrat Boldú, 8. M. Rosa Santacana, 9. Conxita Arenós, 10. Rosa Minguell, 11. M. Carme Farré Durango, 12. Conxita Figueres, 13. Angelina Soteres, 14. Sabina Carulla, 15. Maria Fusté Miró, 16. Pilar Sisquella Roselló, 17. Elena Serés García, 18. Marta Farré Farrera, 19. M. Dolors Villaró, 20. Ramona Gabarró, 21. Maria Pastor, 22. M. Dolors Ibars, 23. Concepció Puig Puig, 24. M. Carme Martínez Martínez, 25. Aranda, 26. Fa Coletes, 27. M. Assumpció Camacho Altisent, 28. Marina Cuñé Sala, 29. Anna Serés Gómez, 30. M. Carme Fort Piqué, 31. M. Teresa Fusté Ortiz, 32. Paquita Valverde Barón, 33. M. Carme Torró, 34. Elvira Colom, 35. (no identificada).

(Autora de la fotografia: Nuri Gómez Grau. Propietària de la còpia: Anna Serés Gómez.)

304 / 305

Casal, 19 de juny del 1966. Grups d'alumnes que feren el paper de jugadors del FC Barcelona i del Reial Madrid en una representació teatral del col·legi de la Sagrada Família. Cada fi de curs els alumnes del col·legi de la Sagrada Família feien un festival amb diferents actuacions al Teatro Círculo (l'actual Casal), en el qual participava gairebé tot l'alumnat. El curs 1965–1966 s'escenificaren danses populars i clàssiques, quadres gimnàstics, animació de contes i fins i tot un partit de futbol. Aquesta representació, dirigida per la *madre* Joaquina, la feren els alumnes més grans, de sis i set anys, que, per edat, aquell any deixaven el col·legi. Consistí en un partit de futbol entre el FC Barcelona i el Reial Madrid, en el qual, a més dels jugadors, intervingueren els tres àrbitres, entrenadors, aficionats, periodistes, fotògrafs i autoritats. El partit el guanyà, evidentment, el Barça per 2 a 1, i l'entrega de la copa la féu el mateix Francisco Franco (interpretat per Enric Carcasona Vila). Els assaigs es feien a les aules i als passadissos de l'escola, i al Teatro Círculo se'n féu un de general. La representació, amb la presència de pares i altres familiars, va ser multitudinària, ja que aplegà un miler de persones. Els integrants de l'equip del Reial Madrid foren Josep Turull Balcells, Jaume Costa Poch, Ferran Riba Pijuan, Antoni Martí Falip, Josep Gené Balcells, Josep Fonoll Falip, Antoni Oriol Canamasas, Antoni Rodríguez Rosich, Jordi Guerrero, Julià Rodríguez Rosich, Josep Creus Vila i Eduard Rafegas Oliver. Els components de l'equip del Barça foren Ramon M. Razquin Carulla, Ramon M. Xuclà Comas, Enric Martí Suau, Joan Santacana Velez, Josep Castellà Gilabert, Ramon Armengol Cera, Colom, Josep M. Riu Sánchez, Salvador Alseda Vives, Ribes, Jaume Biosca Carbonell i Antònio Trilla Oromí.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep Gené Balcells.)

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Ramon Armengol.)

304

305

306

1967. Quatre alumnes —d'esquerra a dreta, Maria Boquet Estruch, Victòria Fusté Domenjó, Gemma Villarroya Massana i Inés Carbonell Aldabó— del col·legi de la Sagrada Família emulant el grup britànic de Liverpool The Beatles, en una espectacle d'«escala en *hi-fi*», durant la festa de final de curs. El col·legi de la Sagrada Família, de les germanes de la Sagrada Família d'Urgell, estava situat al carrer Major de Cervera (a l'antic palau del marquès de Capmany), on la cerverina i fundadora, Anna M. Janer Anglarill, inicià la branca d'ensenyament dins del seu projecte d'apostolat. Els festivals de final de curs, en aquest col·legi i durant aquells anys, tenien lloc a la classe dels nens, dita també de la *madre* Joaquina, que, per les seves dimensions, permetia agrupar-hi bona part de l'alumnat.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Victòria Fusté Domenjó.)

307

Col·legi de la Sagrada Família, 1969–1970. Grup d'alumnes al pati del col·legi. En aquell moment, l'escola tenia internat, per la qual cosa moltes de les noies que hi havia no eren de Cervera ni de la comarca. La institució de la Sagrada Família fou fundada, a la Seu d'Urgell, el 29 de juny del 1859 com a Hermanas de la Caridad bajo el título de la Virgen María Inmaculada, San Vicente de Paúl y San Luis Gonzaga. L'any 1874 passà denominar-se Institut de Germanes de la Sagrada Família d'Urgell. Arribaria a diferents punts d'Espanya, d'Itàlia, de França, d'Andorra, de l'Amèrica del Sud i d'Àfrica. Ha tingut sempre una tradició catequística, pedagògica i hospitalària. El 1863 es creà el col·legi de Cervera, el primer després de la fundació de l'Institut a la Seu d'Urgell, tot i que ja funcionava des del 1854 dins de la Casa de la Caritat. Ben aviat passaren a l'actual edifici, al mateix carrer Major. A petició de les famílies de la comarca, començaren a admetre alumnes a mitja pensió i també internes.

PERFIL: 1. Conxita Figueres, 2. Pepita Xandri, 4. Teresa Segura Radijales, 6. M. Teresa Cos, 8. Anna M. Casajoana, 9. Núria Gené, 10. Dolors Fusté, 11. Cinta Pou Duaigües, 12. Mercè Regí, 13. Blanca Miret, 14. M. Rosa Sala, 16. Montse Boldú, 17. Piera, 18. Roser Enrich, 19. M. Dolors Tosquella, 20. Montse Xuclà (?), 23. Rosita Segura Martí, 25. Immaculada Trilla, 26. Montse Puig Castellà, 27. Vallés, 29. Ramona Pomés Quintana, 30. Carme Castellà Pifarré, 31. Marta Santamarta, 36. Anna M. Talaveró, 37. Teresa Soteres, 38. Montse Bové, 39. Victòria Bernaus, 40. Montse Teixidó, 41. Dolors Sàrries, 42. Montse Guillén, 43. Consol Closa, 44. Montse Condal o Madueño, 45. Isabel Garcia, 46. M. Pilar Rocagené, 47. M. Carme Colén, 48. Marta Farré Farrera, 49. Blanca Vigara, 51. M. Clara Prous, 52. Carme Granell, 53. M. Rosa Santacana, 55. Leonor Jaques, 56. Eloïsa Casado, 57. M. Dolors Llaquet (?), 58. Carme Franquesa, 59. Kika Fransoy, 60. Anna M. Razquin.

(Propietària de la còpia: M. Clara Prous Lloses.)

306

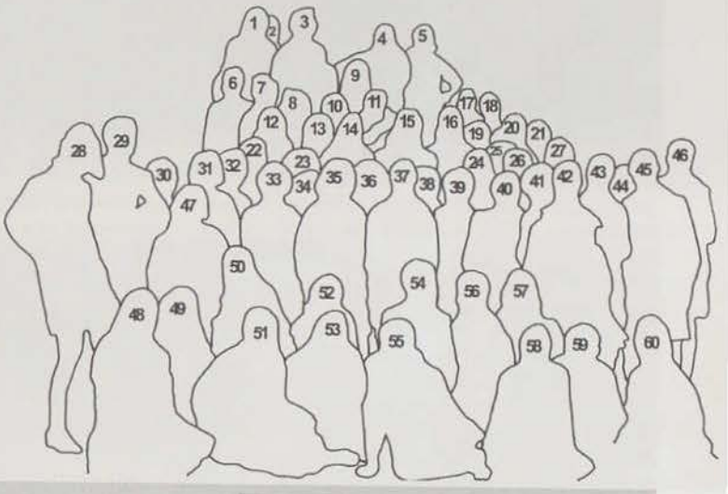

307

Claretians

308

309

310

308

Pati de la Universitat, dècada del 1920 (?). Grup d'estudiants i professors de primària al pati de la Universitat. La tasca educativa dels pares claretians s'inicià l'any 1887, el de la seva arribada a Cervera, i acabà l'any 1933, quan s'establí, per part del Govern de la Segona República, un col·legi subvencionat d'ensenyament secundari. Els estudis externs dels claretians anaren adreçats a la formació d'alumnes procedents de Cervera i de poblacions de la Segarra que desitjaven cursar estudis primaris i secundaris. A mitjan 1887, l'Ajuntament dugué a terme una sèrie de gestions que culminaren amb l'arribada dels claretians a la ciutat; l'any 1889 s'arribà a un acord amb ells perquè es fessin càrrec d'organitzar l'ensenyament a Cervera. Aquest acord significà que es confiava a una congregació religiosa el monopoli de l'ensenyament secundari durant un llarg període de temps, i també que el municipi assumia pesades càrregues econòmiques, difícils de complir. Tot i que els claretians no tenien una llarga experiència impartint aquests ensenyaments, la seva tasca, almenys en els seus inicis, fou ben acollida per part de l'opinió pública cerverina. El professorat estava integrat exclusivament per membres de la congregació claretiana; els primers anys eren docents de reconegut prestigi, però molts anaren sent destinats a altres activitats, bàsicament missioneres, per la qual cosa la qualitat docent de l'ensenyament se'n ressentí. Sota la direcció del Rnd. Ramon Arrufat, els alumnes es dividiren en externs, interns, migpensionistes i recomanats. La creació d'un internat possibilità la presència d'un gran nombre d'alumnes de poblacions veïnes, que, afegits als escolars cerverins, donaren certa garantia d'estabilitat econòmica al centre. Durant els primers anys del s. xx hi hagué una disminució d'alumnes externs matriculats, possiblement perquè aquells anys Cervera i la Segarra gaudien d'un comerç pròsper i d'un teixit de petites indústries, i aquests comerciants i empresaris preferien que els seus fills fessin estudis de comerç i mercantils per millorar els seus negocis abans que el batxillerat, que veien com un mitjà per a carreres professionals (metges, advocats...).

(Propietària de la còpia: Sandra Serra.)

309

Pati de les Monges Franceses, finals de la dècada del 1930. Alumnes de primària que estudiaven amb els pares claretians. Una vegada l'any es feien una foto de grup al pati de les Monges Franceses. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Lluís Cornellana Biosca, Ramon Marimon Planes, familiar de Ca l'Oliveretes, Jaume Herrera, Jaume Pomés Pereta, Ton Dalmases Pomés, Salvador Perelló Roca (de Vergós), Lluís Bertran, Josep Giribet (de Cal Vega), dues persones no identificades, Josep M. Tarruell Ubach, Ramon Albareda Turull, Ramon Anglarill Mateu, una persona no identificada, Salvador Soteres, Isidre Ollé, Plassa, una persona no identificada, familiar de Cal Migeta, Ramon Balcells Casteràs, Carles Acín Franquesa, dues persones no identificades, Lloses Font, Joan Solé Balcells, Jaume Sucarrats Vidal, Josep M. Pereta i dues persones no identificades.

(Propietària de la còpia: Sandra Serra.)

310

1930. Ramon Fusté Gabarró, alumne dels col·legi de Missioners del Cor de Maria (Pares Claretians), ubicat a l'edifici de la Universitat.

(Propietari de la còpia: Ramon Fusté Gabarró.)

311

Pati de la Universitat, 1933. Alumnes d'un curs de mecanografia realitzat a la Universitat, a final de curs. El professor era un germà claretià, i el curset era només per a nois. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joan Salat Tarrats, Josep Gomà Fabregat, Ramon Turull Bargués, Joan Colom Serra, Ramon Prat Gené, Ramon Cercós Casà, Jaume Rossich Cases, Joan Naboa Armengol, Pepe Turull Bargués i Joan Pagés Boldú.

(Propietari de la còpia: Joan Naboa Armengol.)

312

Pati de la Universitat. Grup d'estudiants i de professors del col·legi dels Pares Claretians. A més de la tasca docent envers els estudiants de fora de l'orde, també tingué molta importància la dedicació dels claretians a preparar futurs missioners impartint estudis eclesiàstics que es realitzaven al seu propi seminari. El mateix any de la seva arribada a Cervera, el 1887, els pares claretians ja iniciaren els estudis de noviciat. Dos anys després, els membres de la comunitat claretiana ja eren 288, dels quals 150 eren novicis. L'any 1897 s'arribà a la màxima xifra: uns 450 membres. Un complement important per als estudis fou la creació d'un museu d'història natural al mateix edifici universitari. En el període que els claretians foren a Cervera, es produïren diverses reorganitzacions d'estudis que feren que es perdessin i es recuperessin els estudis de postulantat en diverses ocasions. Els pares claretians ocuparen diversos espais, on exerciren la seva tasca docent: quan arribaren a Cervera, l'antic convent de Sant Francesc de Paula, on ara hi ha el Casal Parroquial, i un local adjunt, el Salón del Prado Catalán, un antic cafè i sala de ball on s'impartien classes, que era també residència d'estudiants. Quan acabaren les obres de restauració s'instal·laren a la Universitat, on accedien per la torre de Sant Antoni, al carrer de l'Estampa (actualment, carrer de Manuel Ibarra). Com a complement a la tasca pròpiament docent, organitzaren manifestacions culturals adreçades al públic en general, com les anomenades «*veladas literario-musicales*». Les activitats complementàries que realitzaven els claretians foren molt variades. Anaven des de sortides d'esbargiment a una finca rústica que van adquirir prop de la ciutat (Mas Claret) fins a l'organització d'una biblioteca catòlica popular, un cercle filatèlic i un orfeó. També publicaren tres revistes, *L'Estel Cor-Marià* (1928–1936), de temàtica religiosa, i *Candidatus Latinus* (1928–1930) i *Palaestra Latina* (1930–1936), de caire cultural i escrites en llatí. Els esdeveniments del mes de juliol del 1936 significaren el final dels estudis del seminari i la dispersió de tots els membres de la comunitat cerverina.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

311

312

Monges Franceses

313

Col·legi de les Monges Franceses, dècada del 1930. Façana del col·legi de les Monges Franceses, a les finestres del qual hi ha diverses alumnes. El col·legi hispanofrancès de Santa Teresa de Jesús, conegut popularment com a col·legi de les Monges Franceses, s'establí a Cervera el 1903, i es dedicava a la formació integral de senyoretes. Fou creat per la Sainte-Famille, congregació religiosa que tenia la casa mare a Vilafranca de Roergue (Avairon), i que hagué de marxar de França perquè no volgué jurar fidelitat a la constitució republicana vigent en aquell moment. La coneixença de diversos cerverins d'origen francès i la influència del bisbe de Solsona feren que s'instal·lés a Cervera. Impartia el seu ensenyament totalment en francès, amb excepció del parvulari, i per a cada assignatura hi havia una professora, cosa que en aquell temps representava una gran novetat. Allunyant-se de la rutina imperant, donava prioritat al respecte i a la formació integral de la persona, tant en l'aspecte de la formació (coneixements) com en l'artístic. Aquestes religioses venien d'un país més avançat que el nostre i tenien una mentalitat més oberta, dins de la rigidesa que encara conservava l'Església francesa. De fet, a molts cerverins els semblaven massa avançades. La seva continuïtat quedà interrompuda per la Guerra Civil, l'any 1936. Quan arribaren a Cervera, les monges s'establiren a la Casa Vega, de la plaça de Lluís Sanpere, i d'allí van passar a l'edifici que actualment ocupa el Consell Comarcal. Aquest edifici anteriorment havia estat la seu de la Impremta Universitària La Estampa, regentada pels germans Ibarra; de fet, en record del més famós (Manuel Ibarra), el carrer porta el seu nom. L'any 1925, les monges ampliaren la propietat amb la construcció de l'edifici de la imatge. A l'escola admetien noies a mitja pensió i a pensió completa. Les internes eren prop d'un centenar i, a més, n'hi havia d'externes.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

313

Ramón y Cajal

314

314

Placeta del Mas Duran, 1934. Professors i alumnes en una sortida de dibuix al parc del Mas Duran. L'any 1933, l'Ajuntament de Cervera oferí gratuïtament una de les torres de la Universitat, la del Canceller, on els pares claretians impartien classes d'ensenyament primari, per ser habilitada com a centre d'ensenyament secundari; així s'aconseguí la concessió d'un col·legi subvencionat. L'any 1934, una reorganització de l'ensenyament permeté el pas del col·legi a institut, que rebé el nom definitiu d'institut nacional de segona ensenyança Santiago Ramón y Cajal. El primer director fou Prudenci Seró, metge i llicenciat en Ciències Naturals, que només ocupà el càrrec uns mesos de l'any 1933. El succeí el prevere Josep Serrano, que deixà el càrrec quan esclatà la Guerra Civil. Fins al tancament de l'institut, fou Assumpció Macias, professora de física i química, qui exercí de directora. A més del claustre de professors, una junta econòmica vetllava pels afers econòmics del centre. També hi havia una associació de pares d'alumnes, amb una composició que abraçava tot el ventall polític existent a Cervera. El nombre d'alumnes matriculats anà creixent any rere any, fins a superar el centenar durant el darrer curs impartit; és destacable que un 40% de l'alumnat eren noies. L'institut funcionà durant cinc cursos complets, des del 1933–1934 fins al 1937–1938; el curs 1938–1939, si bé s'inicià, no s'acabà, ja que el centre tancà després de les vacances de Nadal del 1938. La implantació del règim dictatorial del general Franco féu que l'institut ja no tornés a obrir les portes. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una persona no identificada, Coloma Civit, dues persones no identificades, Assumpta Riu, Tarruella (de Cal Racó, el petit dels tres germans, que morí durant la Guerra Civil), quatre persones no identificades, Antoni Tarruella Domingo (de Cal Racó), una persona no identificada, Salvador Prats, una persona no identificada, Cisco Sala, Villarroya, Joan Capell (advocat), Frederic Gómez Grau, dues persones no identificades, Antoni Trilla Ramon, Ferrer (professor de dibuix), una persona no identificada, Dr. Serrano, una persona no identificada, Colom, cinc persones no identificades, Ramon Pagés Corbera, una persona no identificada, Jaume Llobet Pont (metge), dues persones no identificades, Elvira Albareda Rossell (de Cal Pairo) i una persona no identificada.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

Jaume Balmes

315

316

317

315

Camp de futbol de la Pineda, 1940. Equip de futbol de les escoles graduades de Cervera, integrat per alumnes de diferents edats. Entre els nens de la fila superior s'hi troben Magre, Boladeres, Ramon M. Vilalta i un nen d'Hostafrancs; els ajupits són Pepe Farré (de Cal Balaguer), Josep M. Fusté Pelegrí, Ramon Tella, Ramon Massafrets i Robert Fusté Pelegrí.

(Propietari de la còpia: Josep M. Fusté Pelegrí.)

316

Vers el 1946. Carme Farré Camats, que devia tenir uns vuit anys, amb la *Historia Sagrada* entre les mans, i un mapa de la província de Palència al fons, a l'escola Jaume Balmes. Es tracta d'una de les fotografies que es feia a tots els nens i nenes que estudiaven primària, tant a les escoles públiques com a les monges. A les escoles nacionals, el fons era el mapa d'Espanya, i a les monges era l'escut de la congregació.

(Propietària de la còpia: Carme Farré Camats.)

317

Pati de les escoles nacionals, dècada del 1940. Grup de nenes al pati de les escoles nacionals. En la imatge hi apareixen Nuri Rius Tella, Castellana, Boncomte, Maria Trullols Bach, Remei Giribet, Montserrat Prat i Carmen Llobera.

(Propietària de la còpia: Rosa M. Martorell.)

318

Col·legi Jaume Balmes, 1952. Grup d'alumnes de les escoles nacionals, concretament, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Juanita Planes, Adela Solé, Conxita Corrales, Isabel Mora, Ramona Miró, Cèlia Martínez, Nuri Ramon, Antònia Morros, Dolors Zamora, Teresina Capdevila, Rosita Miró, Rosita Setó, Pilar Miró, M. Dolors Tosal, Josefina Roselló, Elvira Miró, Assumpció Trilla i Montserrat Tella

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietàries de la còpia: Teresina Capdevila Balcells i Ramona Miró.)

319

Plaça del Portalet, 1956 o 1957. Grup de nens i nenes amb la seva mestra. Era costum en aquella època que els nens i nenes anessin unes hores a repàs durant l'estiu, per tal de conservar els coneixements adquirits durant el curs. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una nena no identificada, Carmencita, M. del Carme Vilalta, dues nenes no identificades, Manel Alsina, M. Teresa Salat, Anna M. Gasol, Carme Carcasona, Inés Gomà, M. Carme Tarruella, Teresa Carcasona, Eulàlia Boronat, Jordi Companys, dues germanes no identificades, M. Rosa Morros, una nena no identificada, Anna M. Comorera, Josep M. Salat i Antoni Salat.

(Propietària de la còpia: Eulàlia Boronat.)

318

319

320

320

Escoles nacionals, 1955. Hora d'esbarjo d'una jornada escolar a les escoles nacionals. En aquella època els alumnes d'aquest centre jugaven a la part de davant de l'edifici, a la plaça de Pius XII. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Robert Mas, Cristòbal Español, Miquel Torné i Pere Segués. Tots quatre nois acabaven de jugar un partit de futbol amb els seus companys de classe; és per aquest motiu que duien una pilota i que un, Robert Mas, portava guants, ja que era el porter. D'altra banda, tots quatre sempre foren molt afeccionats al futbol i de més grans jugaren en l'equip de futbol de Cervera.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Robert Mas.)

321

Escola Jaume Balmes, 1960. Grup d'alumnes de l'escola graduada de nenes. L'escola Jaume Balmes fou inaugurada el curs 1936–1937, amb dotze aules, sis per a l'escola graduada de nenes, que ocupava el primer pis, i sis per a l'escola graduada de nens, que es trobava a la planta baixa. Ara bé, durant els anys de la Guerra Civil, es convertí en hospital de sang. La primera acta que es té de l'escola graduada de nenes és del 1940. Fins a l'any 1963, en el qual s'unificaren les dues escoles en una de sola (Grup Escolar Mixt de Cervera) i en una sola direcció, les dues escoles funcionaren separadament: hi havia dos claustres i dos directors (una directora per a les nenes i un director per als nens). A partir del curs 1966–1967, es convertí en escola comarcal, ja que se suprimí la major part de les escoles unitàries de les rodalies de Cervera, i els alumnes d'aquestes escoles es concentraren a l'escola Jaume Balmes. Aquest fet implicà que s'endegués el menjador escolar i el servei de transport amb autocars. En la imatge s'hi identifiquen, de dreta a esquerra i de dalt a baix, Lídia Guàrdia Gabarrós, Laura Sampietro Rudolf, Pili Pérez Ansótegui, M. Carme Finestres Puigredon, Vives, M. Teresa Arnalot (mestra), Rosa M. Viles, Rosa Pont Canela, M. Teresa Ramon Fondevila, Teresa Carcasona Boquet, Rosario González, Ramona Canosa Cos, Núria Riera Simon, M. Carme Carcasona Boquet, Rosa Manuel, M. Dolors Vila Claria, M. Rosa Gabarró Closa, Felisa Cos Boladeres, Joana Àvila Benítez, Angelina Roca Garrabou, Lourdes Medina, Paquita Finestres Puigredon, Anna M. Comorera Sanz, Roser Ribera Tarsà, Magda Solé Urgell, Montserrat Mortés Serrerols, Paquita Riera Castells, Pili González, Ramona Comas Franquesa, Concepció Marrades Calafell i M. Assumpció Noguera Vilalta.

(Propietària de la còpia: Angelina Roca.)

321

322

322

Escoles Jaume Balmes, dècada del 1960. Grup de mestres de l'escola graduada de nenes; concretament, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una persona no identificada, Lluïsa Centelles, Amèlia, Teresa Arnalot, M. Carme Vilalta, Dolors Toldrà i Esmeralda Marco Huguet.

(Propietària de la còpia: M. del Carme Vilalta.)

323

323

Brollador de la Pèrgola, 1964. Grup d'alumnes de M. del Carme Vilalta, disfressades per celebrar l'acabament del curs. L'escola Jaume Balmes fou construïda l'any 1929 i, si bé la façana principal es manté gairebé intacta, tal com es construí, l'edifici ha experimentat diverses transformacions, per adaptar-se a les noves demandes d'espais i equipaments. L'última fou el 2002, amb la construcció de les noves aules d'educació infantil per als nens i nenes de tres, quatre i cinc anys, entre altres actuacions. Les obres del 1924 costaren 269.913 pessetes, i l'última ampliació, 1.099.768,02 euros.

(Propietàries de la còpia: Maria Ribera i Francesca Fabregat.)

Mútua Escolar

324

325

324

Pati de la Universitat, 1951–1952. Grup d'alumnes de la Mútua Escolar. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Maite Morell Alsina, Conxita Bernaus Bonastre, Carme de Olalde (Sra. Tella), M. Carmen Rius Tella, Júlia Martínez, Montserrat Gómez Felip, Isabel Ferran Camps, Rosa Viles Castells, Ramona Carbonell Aldabó, Anna M. Rubinat, M. Carme Pagés Oliva, Rosa M. Martorell Tarruella i Nadina Quintana Pereta.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Rosa M. Martorell.)

325

Pati de la Universitat, 1954. Grup d'alumnes de la Mútua Escolar. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Gabriel Bosch Colom, Leandre Badia Abad, Enric Solé Coletes, Antònio Puig Torné, Dionisio Badia Bosch, Josep Pereta, Ramon Vilaplana, Ramon Camps Bernaus, Josep M. Morell Alsina, Sr. Josep Pagés, Antònio Morell Alsina, Anton Pedrós Puig, Josep Puig Torné, Josep Serra Duch, Eduard Boldú, Francisco Castells, Joaquim Clotet, Víctor Lluelles Cardona, Josep M. Lloveras Canosa, Jeroni Moli, Francesc Bravo, Llobera, Narcís Llordés Esculies, Joan Rocaginé Casanovas, Àngel Delafuente, Josep M. Rovira Comas, Ton Riera, Josep M. Martínez, Manuel Alsina Bacardí, Josep Ortiz Bernaus, Josep M. Pagés Oliva i Sicart (Talavera).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Pedrós.)

326

Terrassa del Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1958 o 1959. Grup d'alumnes de la Mútua Escolar i del col·legi Sagrada Família celebrant la festivitat de Sant Tomàs. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Àurea Vilanova, Pilar Porredon Capdevila, Carme Bonet Trilla, del Amo, Nadina Quintana Pereta, Conxita Bonjoch Trilla, Maria Pedrós Puig, M. Dolors Montiu de Nuix, Ramona Porredon Capdevila, Sisco Pomés Martorell, Giralt, Eulàlia Boronat Fonoll, M. Teresa Beleta Badia, Conxita Roselló Martínez, M. Lluïsa Colom Farran, Anna M. Gasol Trullols, Grifol, Tardà (germana petita), Dolors Rivera Raich, M. Rosa Villarroya Massana, Elisenda Ferran Camps, M. Rosa Rubinat, M. Teresa Trilla, Carme Gomà Raich, Rosa M. Martorell Tarruella, Leonor Brandon Rodríguez, M. Dolors Vila Llobet, Araceli Miró, M. Teresa Valés Coma i Lluís Puig Alsinella.

(Propietària de la còpia: Rosa M. Martorell.)

327

Universitat, 1961. Grups de batxillerat i de comerç del curs 1960–1961 de la Mútua Escolar, el dia de la festivitat de Sant Joan Bosco, als patis de la Universitat. Durant aquesta diada es feien diverses activitats: al matí s'anava a missa i després es duien a terme jocs i competicions esportives al camp de futbol; algun any també hi hagué representació teatral al Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera). En finalitzar la Guerra Civil, l'institut Santiago Ramón y Cajal ja no tornà a obrir les portes, que havia tancat provisionalment durant les vacances de Nadal del 1938, a causa de l'ofensiva franquista sobre Catalunya. En aquestes circumstàncies un grup de pares s'ajuntà per fundar, en règim cooperatiu, la Mútua Escolar. L'Ajuntament els ajudà cedint-los l'ús de la torre del Canceller, on havia estat ubicat l'institut Ramón y Cajal, amb el poc material que hi quedava. Un grup de professors locals hi començà les classes de batxillerat el 1940. El primer director fou Josep Ferran Coste. Al cap de pocs anys es creà, dins de la Mútua, una secció d'ensenyança primària, que havia de ser el planter de futurs estudiants de batxillerat i també una branca de comerç. La Mútua Escolar omplí, juntament amb el col·legi de la Sagrada Família —aquest, només per a noies—, el gran buit de l'ensenyament secundari durant la postguerra. La seva activitat en aquest camp s'acabà el 1963, amb la implantació de l'institut laboral; les classes de primària, en canvi, duraren fins al curs 1970–1971.

326

327

PERFIL: 1. Ramon Bonjoch, 2. Francisco Rossich, 3. Jaume Carreres, 4. Josep Puig, 5. Josep M. Villarroya, 6. Josep M. Marrades, 7. Joan Gomà, 8. Joan Royes, 9. Ramon Sala, 10. Josep M. Ubach, 11. Josep M. Casanoves, 12. Leopoldo Cos, 13. Joan Puig, 14. Eduard Montiu, 15. Pere Vilà, 16. Jaume Carcasona, 17. del Amo, 18. Daniel Llona, 19. Francisco Vall, 20. Joan Companys, 21. Ramon Carreres, 22. Antoni Riera, 23. Josep M. Rius, 24. Magí Raich, 25. Antònio Abella, 26. Florido Aldomà, 27. Josep Raich, 28. Julio Martí, 29. Maite Valés, 30. M. Carme Pagés, 31. Leonor Brandon, 32. M. Dolors Vila, 33. Rosa M. Martorell, 34. Nadina Quintana, 35. M. Mercè Minguell.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietaris de la còpia: Josep M. Ubach i família Pedrós Vila.)

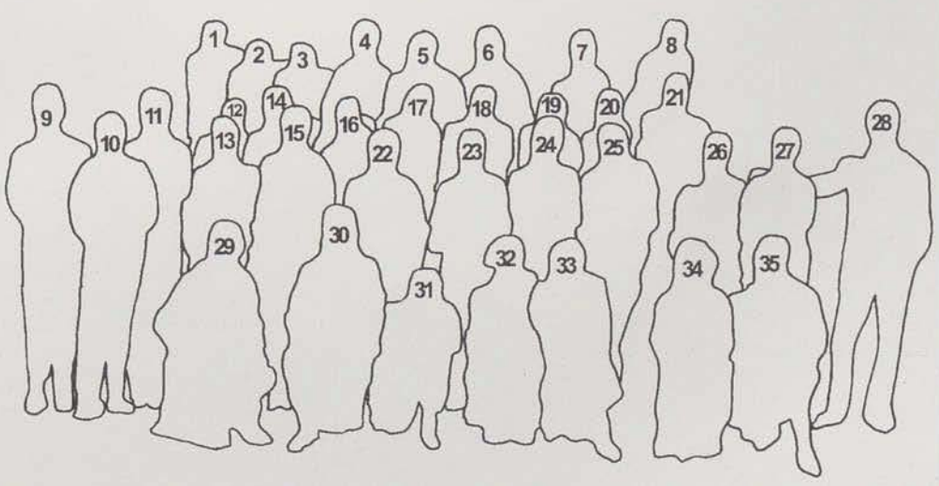

Institut

328

329

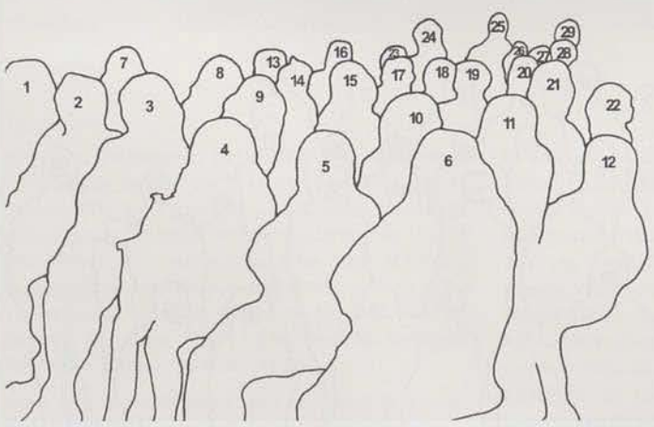

328

Universitat, gener del 1965. Equip de *balontiro* que participà en les activitats celebrades el dia de Sant Tomàs d'Aquino. La festivitat de Sant Tomàs d'Aquino, el qual era patró dels estudiants, se celebrava amb diversos actes per a tota la comunitat escolar de l'institut: missa matinal, actes acadèmics, competicions esportives, representacions teatrals... Entre les activitats d'aquell any hi hagué partits de *balontiro* entre els estudiants. Un dels actes culturals fou la lectura, a la biblioteca, d'una obra de Carlos Arniches: *Los pícaros estudiantes*. Cal destacar que, malgrat la poca roba que portaven els nois, a la tarda nevà. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Carles Acín Giralt, Jordi Travesset Massanes, Francesc Ubach Molins, Josep M. Vilaltella Puig, José López Palacios (professor d'educació física), Joaquim Escudé Tarruella, Francesc Solé Carulla, Jaume Castellà Pont, Francesc Cuñé Salvadó, Antoni Roselló Martínez, Felip Lluelles Cardona, Josep M. Gomà Rossich, Antoni Rius Mosoll, Joan Castellà Pifarré i Antoni López Cabero.

(Propietari de la còpia: Josep M. Ubach.)

329

Institut Antoni Torroja, novembre del 1964. Noies de la primera promoció femenina de l'institut laboral, el dia de la inauguració del curs escolar 1964–1965. Aquest acte acadèmic, realitzat a la sala d'actes, fou presidit pel Dr. Torroja, president del patronat universitari, i hi assistiren Carlos Enríquez, director de l'institut; Josep M. Razquin, alcalde de Cervera, i José Antonio Serrano Montalvo, governador civil de la província. Aprofitant la presència d'aquest últim, s'inauguraren oficialment les obres de l'edifici universitari, que havien permès la instal·lació de l'institut. A més, dins la celebració dels «XXV Años de Paz», el governador Serrano Montalvo també inaugurà unes reformes a l'edifici de la Paeria i entregà les claus dels primers cinquanta-sis habitatges de protecció oficial del barri dels Ametllers (les anomenades Cases Barates). Aquest curs, el segon després de la posada en marxa de l'institut laboral, es creà l'institut de modalitat femenina, en la branca administrativa. Posteriorment es refongué amb el de nois, i donà lloc a l'institut de batxillerat, que des del primer moment rebé el nom d'Antoni Torroja, en homenatge al rector de la Universitat de Barcelona que aconseguí remoure l'Administració i interessar-la en la recuperació de la docència del malmès edifici de la Universitat.

Perfil: 1. Marianita García, 2. M. Dolors Rovira, 3. Concepció Moreno, 4. M. Teresa Raich, 5. M. Carme Riera, 6. Carme Font Raich, 7. M. Àngels Montané, 8. Teresa Badia, 9. M. Rosa Solé, 10. Maria Fusté Miró, 11. Mercè Ribera, 12. Anna M. Riu, 13. Carme Alsinella, 14. (no identificada), 15. M. Dolors Badia Rosinés, 16. Dolors Ribera, 17. Concepció Boquet, 18. Maria Castellà, 19. Rosa M. Fonoll Campà, 20. Pilar Sisquella, 21. Carme Morales, 22. M. Teresa Fusté, 23. (no identificada), 24. Elena Serés.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: IES Antoni Torroja.)

330

330

Institut Antoni Torroja, febrer del 1966. Aula de l'institut Antoni Torroja, amb els alumnes de segon de batxillerat del curs 1965–1966, que, com gairebé tots els grups, superava els quaranta alumnes. En aquell temps no existia la coeducació i les classes eren exclusivament de nois, com en aquest cas, o de noies. L'uniforme era obligatori i constava de camisa gris, corbata grana, jersei blau marí (amb l'escut d'un cérvol a la màniga) i pantalons grisos. L'any 1963 s'emprengué la tasca de restauració de l'edifici universitari, i el seu primer destinatari fou l'institut de batxillerat, en el qual s'impartia la modalitat laboral en la especialitat agrícola–ramadera, que en aquells moments era l'única possibilitat per accedir a l'ensenyament secundari. Quan s'inaugurà el centre, el curs 1963–1964, ho féu només amb alumnat masculí.

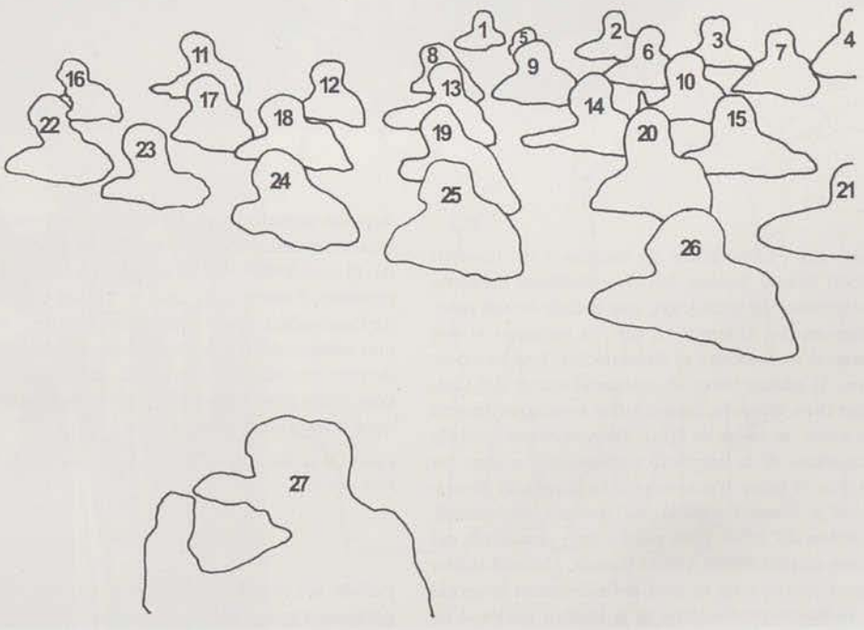

Perfil: 1. Antoni Castellà, 6. Eduard Montero, 9. José Mari Roselló, 10. Josep M. Comorera, 12. Josep Montero, 14. Mateu Merinos, 17. Joan Gangolells, 18. Antònio Meda, 19. Ramon Font, 20. Armando Sarrate Llamas, 24. Juan Ángel Collado, 26. Josep Hidalgo.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietaris de la còpia: família Razquin i IES Antoni Torroja.)

331

332

331

Universitat, 1966. Taller de mecànica de l'institut laboral Antoni Torroja, on els estudiants cursaven l'assignatura de tecnologia, que incloïa també pràctiques en dos tallers més, que es trobaven al seu costat: el de fusteria i el d'electricitat. Tots tres ocupaven la planta baixa que dóna al carrer del Canceller Dou. Després, aquest taller es compartimentà per crear un taller de forja. Posteriorment, amb la instauració de la formació professional, aquest espai fou el taller d'automoció. La formació professional a Cervera s'inicià, de manera provisional, l'octubre del 1974, a les aules i amb professors del llavors institut tècnic Antoni Torroja. Abans d'acabar aquest primer curs es creà definitivament la secció de formació professional al ja institut nacional de batxillerat, a fi d'impartir-hi ensenyaments de primer grau de les branques d'electricitat i electrònica, i administrativa i comercial. Aquesta secció era coordinada i dirigida per un professor delegat, que depenia orgànicament del director de l'institut i administrativament del de l'Escola del Treball de Lleida. El curs 1980–1981 es començà a impartir l'ensenyament d'automoció, amb la branca de mecànica de l'automòbil. L'any 1983 s'iniciaren les obres del nou institut de formació professional, a l'avinguda de Francesc Macià (actualment, IES La Segarra), i el curs 1985–1986 començaren les activitats acadèmiques a les noves instal·lacions.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

332

Pati de la Universitat, desembre del 1966. Equip de professors que s'enfrontà amb el d'alumnes en un partit d'handbol —tot i que ni la roba ni el calçat no eren els més adients. Dins de les activitats que l'institut tècnic oficial d'ensenyament mitjà Antoni Torroja realitzava el dia de la festa de la Immaculada, destacaven les esportives. Els components de l'equip són: Francisco Ávila Pardo (professor d'educació física), Lluís Sanfeliu Domènech (professor de ciències naturals), Manuel Troncoso (alumne), Carlos Enríquez Barona (professor de llengua espanyola i director del centre), Ignasi Montraveta Cinca (professor de religió), Antoni Cuadros Viles (professor de ciències naturals) i Miguel Lavilla Galindo (professor de matemàtiques). Les activitats esportives de l'institut les organitzava el professor d'educació física i sempre obeïen indicacions de la Delegación de la Juventud, ja que l'assignatura d'educació física no depenia de la Delegación de Educación, sinó del Movimiento. Des de la seva inauguració, el mes d'octubre del 1963, i fins al mes de juny del 1981, el director de l'institut fou Carlos Enríquez Barona.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: IES Antoni Torroja.)

333

Universitat, 15 de maig del 1970. Grup d'alumnes i professors amb una carreta engalanada, amb motiu de la festa de Sant Isidre. El dia de Sant Isidre, a l'institut de batxillerat Antoni Torroja es feien diverses activitats relacionades amb la festa del patró dels pagesos, entre les quals, un concurs d'habilitat amb el tractor entre els alumnes del batxillerat agrícola–ramader, als patis de la Universitat. L'institut també participava en el concurs de carretes engalanades, i els premis en metàl·lic aconseguits es destinaven a sufragar el cost de l'excursió de final de curs dels alumnes de batxillerat. El 17 d'octubre del 1963, l'institut inicià el seu primer curs en unes aules de la torre del Canceller, que ja havien estat seu de l'institut de segona ensenyança Ramón y Cajal durant la República, i de la Mútua Escolar, després. El primer nom d'aquest centre d'ensenyament secundari fou institut laboral; tres cursos després passà a anomenar-se institut tècnic oficial d'ensenyament mitjà, i impartia les branques de lletres, ciències i tècnic, que podien continuar-se amb les especialitats ramadera per a nois i administrativa per a noies. Durant la dècada dels setanta, passà a denominar-se institut nacional d'ensenyament mitjà. Els alumnes eren, damunt de la carreta i d'esquerra a dreta, Ramon Suau Felip, José Antonio Rodríguez, Joan Rodríguez, Joan Castellà Metons, J. M. Marín, Ramon Franquesa i Ramon Fusté; al tractor, Pere Gorro, Josep Pont i Tomàs Ávila Pardo; els professors, també d'esquerra a dreta, eren Josep M. Ubach Molins (capatàs agrícola), Carlos Enríquez Barona (llengua espanyola) i Lluís Sanfeliu Domènech (ciències naturals).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep M. Ubach.)

334

Escala de la Casa Duran i Sanpere, 1971. Estudiantina, formada per recaptar fons per al viatge de final de batxillerat superior dels alumnes de setè curs de l'institut tècnic Antoni Torroja.

Perfil: 1. Andreu Fusté Roig, 2. Josep Maria Elies Cucurull, 3. Molina, 4. Joan Castellà, 5. Josep M. Cerqueda, 6. Isidre Bernet, 7. Ramon Fusté Miró, 8. Salvador Solé, 9. Ramon Bonjoch, 10. Tarsici Fitó, 11. Peiret, 12. Teresa Travesset, 13. Marta Badia, 14. Ramon Arenós, 15. Marina Cuñé Sala, 16. Carme Pérez, 17. Dolors Casanovas Malet, 18. Teresa Cos Marimon, 19. Assumpta Noguera Vilalta, 20. Antoni Colom, 21. Anna Serés Gómez, 22. Francisco Ávila, 23. Josep Civit Fontova, 24. Rosa M. Fonoll Aynés, 25. Dolors Solé Pont, 26. M. Assumpció Camacho Altisent, 27. Rosa M. Fonoll Campà.

(Autora de la fotografia: Nuri Gómez Grau. Propietària de la còpia: Anna Serés.)

333

TECNICO

334

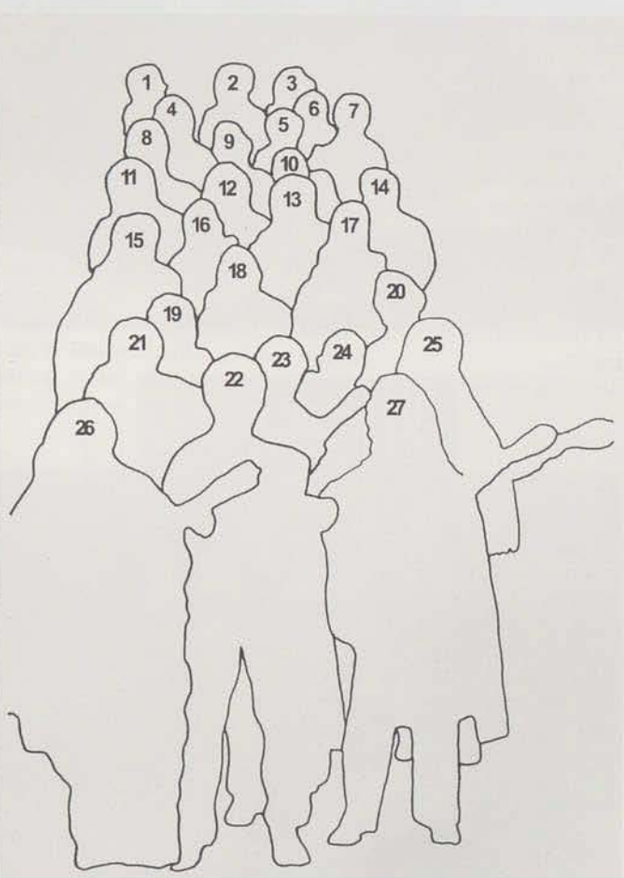
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27

Diversos

335

336

335

Pati del convent de Sant Francesc de Paula, 1915. Francisco Cornellana Figueres (pare), Francisco Cornellana Pons (fill), Magí Cornellana Galofre (fill), Isidro Cornellana Pons (fill) i Francisca Galofre Selga (mare de Magí; els altres dos nois eren fills de l'anterior esposa de Francisco, Francisca Pons, de la qual enviudà), posant al pati del convent, situat al lloc que avui ocupa el Casal Parroquial, davant de l'actual brollador de la Pèrgola, a la zona de la plaça de Pius XII. Aquest edifici havia estat, primer, des del 1389 fins a mitjan s. xv, la seu de l'Hospital de Castelltort; posteriorment, fou refugi dels franciscans que vivien al convent dels afores de la vila, malmès al s. xv, en els enfrontaments sostinguts durant la guerra amb Joan II. Quan els franciscans retornaren al seu convent reconstruït, l'any 1567, hi arribaren els frares mínims de Sant Francesc de Paula, que hi restaren fins a la desamortització de Mendizábal, l'any 1835. A partir del 1896 s'encarregaren d'oferir-hi ensenyament els Missioners Fills de l'Immaculat Cor de Maria. Al començament del s. xx, i si s'ha de jutjar per prospectes acadèmics publicitaris del 1904, el *colegio–pensionado* de Cervera era un centre pròsper, que invocava més de cinquanta anys d'experiència i que oferia ensenyament primari en els tres graus (pàrvuls, elemental i superior), batxillerat («*según disposiciones y programas oficiales*») i classes especials.

(Propietària de la còpia: Francisca Cornellana Pereta.)

336

1932. Balcó de l'Hospital Berenguer de Castelltort, que dóna al passeig del Portalet, en una activitat de costura organitzada per les religioses d'aquesta institució. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Carme Pedrós, Trini Balada, tres religioses no identificades, Nuri Riera, Enriqueta Pagés, Pepeta Campabadal, Lola Güell, M. Teresa Vilalta, Pepita Camps, una persona no identificada, Carme Turull, una nena no identificada, Maria Blanch i germana Carme.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

337

20 de novembre del 1958. Alumnes de l'acadèmia de Jaume Aldabó. Aquesta acadèmia fou oberta per un senyor de Barcelona, i Jaume Aldabó, que era professor mercantil, hi començà a treballar cap a l'any 1946, mentre es preparava per fer oposicions a agent de canvi i borsa. Al cap de tres o quatre anys, se'n féu càrrec. Fou una acadèmia d'«*enseñanza moderna de comercio, altos estudios comerciales, taquimecanografía, leyes tributarias, Banca y Bolsa*», que estava situada a la plaça de Sant Miquel, núm. 9. Hi estudià al voltant d'un miler d'alumnes. Hi havia tres grups: un de matí, un de tarda i un de nit. Cada grup hi estudiava unes tres hores, encara que hi havia alumnes que hi anaven dues sessions cada dia. Atès que a la classe hi cabien al voltant de trenta o trenta-dos alumnes, cada dia hi passaven uns noranta estudiants en total. L'edat mínima per començar era tretze anys, encara que hi havia hagut alumnes de vuitanta anys. Cada alumne, en arribar-hi, seleccionava el lloc on volia anar a treballar

337

i els aconsellaven sobre què havien d'estudiar per optar a les places que volien aconseguir. Hi havia alumnes que hi estudiaven tres, quatre o cinc anys, com si fos una llicenciatura, però sempre des d'un sentit tècnic i pràctic, i en sortien amb formació per ocupar els diferents càrrecs de la banca, inclosos els llocs de direcció. Els alumnes de l'acadèmia es preparaven per a oposicions i, així, tots trobaven feina. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joan Pomés, Joan Sans, Josep M. Rius, Enric Juncosa, Ramon Estany, Ramon Balcells, Josep Raich, Josep Farré, Jaume Torres, Jeroni Mora, Josep Cornellana, Miquel Martí, Ramon Tella, Joan Mora, Sr. Jaume Aldabó, Felip Tarruella, Magdalena Tarruella, Montserrat Rubió, Carme Porta, Marcel·lí Salat, Josep M. Rovira, Joan Capdevila, Tous, Montserrat Aldabó (dreta, entre la primera i segona fila), Jaume Minguell, Josep Bergadà, Pepito Mora, Josep Sala, Joan Setó, Francisco Burgos, Ramon Ansótegui, Antonio Molins, Ignasi Palma, Antoni Cornellana i Arturo Segarra.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

338

Antiga biblioteca (carrer Major), 1967. Josep M. Razquin, president de la Diputació de Lleida, fent el lliurament d'un premi de l'Institut Français a M. Dolors Vila, en presència de Jaume Magre i Carme de Olalde (Sra. Tella). Jaume Magre Servet (Cervera, 1924 – Lleida, 1999) fou fill del diputat d'ERC al Parlament Jaume Magre Ubach (Cervera, 1890 – Lleida, 1966). L'any 1939, en acabar la guerra, la família de Jaume Magre, catalanista i d'esquerres, s'exilià a Montpeller. En tornar, a partir del desembre del 1944, dirigí, sota el mestratge de Pierre Deffontaines, una secció de l'Institut Français de Barcelona a Cervera, a més de participar en múltiples iniciatives culturals cerverines. A partir del 1956 i fins al 1980, Jaume Magre dirigí l'Alliance Française de Lleida i oficialment mantingué la direcció de la delegació de Cervera. La gestió diària, però, recaigué des d'aleshores en Carme de Olalde (1903–1997), professora de la Mútua Escolar i posteriorment també de l'institut Antoni Torroja. Carme de Olalde estava casada amb Josep Tella i Pont (1901–1979), fet pel qual també era coneguda com la Sra. Tella. Era originària de Barcelona i tenia una sòlida formació en llengua i cultura franceses, adquirida amb les monges franceses de Cervera. Les activitats de l'Institut Français suposaven la represa de l'ensenyament del francès a Cervera després de la interrupció forçada de les classes de les monges franceses el 1939. Era una delegació del de Barcelona, que depenia de París. S'hi impartien classes de francès, sobretot per a adults, en horari nocturn, als locals de la Mútua Escolar. Els inscrits s'examinaven a Barcelona i obtenien el diploma de Langue Française. Cap al 1950, la delegació local havia arribat a tenir més de cent cinquanta inscrits. En un context pedagògic marcat pel franquisme intransigent i retrògrad, l'Institut seguia unes directrius pedagògiques avançades: es partia de l'ensenyament de la llengua oral, es renunciava a fer aprendre de memòria llistes inacabables de verbs i paraules, i, sobretot, s'hi aplicava un ensenyament crític, que fes pensar els alumnes. A més de classes de francès, l'Institut també organitzà activitats culturals: crearen el Cercle d'Art i, en un doble cicle de teatre i art modern, passaren per Cervera personalitats de relleu del món cultural.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

338

Presència militar i quintos

339

340

339

Rambla d'Àngel Guimerà (actualment, rambla de Lluís Sanpere), març del 1921. Soldats de cavalleria passant per la rambla d'Àngel Guimerà, davant l'encuriosida mirada d'alguns cerverins. El març del 1921 es realitzaren unes importants maniobres de l'Exèrcit espanyol en diferents indrets de la Segarra. Es creu que hi participaren al voltant de quinze mil soldats dels cossos d'infanteria, cavalleria, enginyers, intendència i sanitat. La tropa sortia cada dia a fer marxes per les rodalies de Cervera. En arribar a la ciutat, eren rebuts per una banda de música militar que els acompanyava fins a la plaça de Santa Anna, on desrengaven. Al Canós, hi construïren trinxeres i emplaçaments per a les bateries de canons. Mentre duraren les maniobres, tant la tropa com els oficials s'allotjaren en cases particulars de Cervera i d'altres pobles del voltant. Arran d'aquestes maniobres es parlà del projecte de construcció d'unes casernes permanents entre el Canós, Riudovelles i l'Aranyó, amb la intenció de crear-hi un camp fix d'operacions militars, que finalment no es materialitzà.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

340

Estació de ferrocarril, 1930. Soldats del Regimiento de Infantería la Albuera núm. 26 a l'estació del tren, on arribaren des de Lleida i des d'on sortiren amb la mateixa destinació. El Regimiento de Infantería

341

la Albuera núm. 26 realitzà unes pràctiques militars a Cervera del 8 al 30 d'octubre del 1930. En el programa imprès de les pràctiques s'hi especificava tota mena de detalls. L'objectiu de les escoles pràctiques era ensinistrar les unitats en l'acció col·lectiva de les armes, principalment infanteria i artilleria. Calia, per al seu desenvolupament, un coneixement profund del terreny. En l'estudi s'hi indicava, en primer lloc, la topografia exacta dels voltants de Cervera: *«en su parte septentrional Guissona; por la meridional Ciutadilla; por la oriental con Igualada y Calaf y con la occidental con Tárrega»*. També informava del nombre d'habitants de la ciutat: 7.472 en total. El terreny, segons que deia, era ondulat i muntanyós; el clima, sa, i els vents eren de llevant i marinada. També apuntava que el terreny era practicable per a les tres armes i no tant per a l'artilleria pesada, ja que tenia molta part conreada; que hi havia aliments suficients per a tres mil homes, i que les autoritats donaven facilitats. Valorava la dimensió de Cervera, que, segons que deia, tenia 867 cases, i una extensió d'un quilòmetre quadrat, amb nou fonts, dos rentadors públics i tres abeuradors per a animals. Destacava, també, que les cases eren sòlides, de pedra, però que hi havia poca aigua, i que, per tant, caldria portar-ne amb mules. L'estudi anava acompanyat de plànols de la ciutat i vistes panoràmiques.

(Propietari de la còpia: Archivo Intermedio Militar Pirenaico.)

342

341

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1930. Regimiento de Infantería la Albuera núm. 26, durant la instrucció militar a Cervera. El Regimiento de Infantería la Albuera núm. 26 tenia un programa molt concret d'instrucció militar a Cervera. El 8 d'octubre del 1930, a les sis de la matinada, sortiren de Lleida en un tren especial amb destinació a Cervera, on arribaren vers les deu del matí. Un cop allà, s'allotjà el personal, els animals i el material, per començar ja les pràctiques militars, que consistien bàsicament en simulació de combats, construcció de trinxeres, simulació de defensa antiaèria amb coets i foc antiaeri de metralladores amb cartutxos de foguejament. Es té notícia molt precisa de les despeses d'aquestes pràctiques; per exemple: dietes de dos oficials, 112,80 pessetes; una telefonada a l'alcalde de Cervera, 1,35 pessetes; una dotzena de coets amb paracaigudes, 7,5 pessetes cadascun. L'estudi acabava amb plànols generals i vistes panoràmiques. La premsa de l'època se'n feu ressò, especialment el periòdic *Cervera*, en la seva secció «Pequeñeces»: *«Hemos pasado una quincena de verdadera guerra. Ramon Vidal ataca al Alcalde. El Alcalde quiere repeler la agresión. El Regimiento de Albuera ataca a la Ciudad, y ésta contesta con descargas»*.

(Propietari de la còpia: Archivo Intermedio Militar Pirenaico.)

342

Camp de futbol de la Pineda, 1933. Mossos de quota fent la instrucció militar. Quan l'any 1912 se suprimí la redempció en metàl·lic i la substitució dels quintos, s'establí la universalització del servei militar. Les classes benestants, però, mantingueren els seus privilegis a través de la figura del soldat de quota, que permetia reduir el temps de servei i escollir l'època en la qual es volia fer a canvi d'una contribució econòmica, que, a inicis dels anys trenta, era d'unes cinc mil pessetes. Alguns d'aquests soldats de quota s'hi incorporaven amb alguns coneixements teòrics i pràctics, que es podien adquirir en cursos organitzats per acadèmies privades. A Cervera, l'Escola Militar M. Cristina, establerta al carrer Major, oferia aquests serveis.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

343

343

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1943. Desfilada militar encapçalant una processó, en formació de fila de tres, al seu pas per la plaça de Santa Anna, sortint del carrer Major. Durant pocs anys (fins al 1945), a Cervera, s'hi instal·là un destacament militar permanent situat al pla dels Ametllers, amb l'antic camp de futbol de la ciutat com a àrea per a la instrucció. Durant aquests anys, era habitual veure desfilades pels carrers de la ciutat, que es feien cada tres dies. El destacament militar acostumava a encapçalar també totes les processons.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

344

Passeig de José Antonio (actualment, passeig de l'Estació), 27 d'agost del 1944. Grup de guardes de fronteres alemanys, al seu pas per Cervera, de camí cap a Miranda de Ebro. L'agost del 1944, un grup de 436 guardes de fronteres alemanys, procedents de Luchon, s'endinsaren a Espanya (Les, Vall d'Aran) per evitar caure presoners de les forces que alliberaren el sud de França a la fi de la Segona Guerra Mundial. Aquest succés agafà per sorpresa les autoritats espanyoles, que n'hagueren d'improvisar l'acolliment; finalment, decidiren ingressar-los al camp de concentració de Miranda de Ebro. Cervera fou lloc de pas d'aquest grup. Amb tots els concentrats a la Vall d'Aran, s'organitzà un comboi que anà a Sort i d'allí fou traslladat a Cervera, on arribà el dia 26. Els militars alemanys passaren una nit a les dependències de la Universitat, i el dia 27 foren traslladats —juntament amb altres vuit-cents arribats a llocs fronterers de Girona, Osca i Guipúscoa— al camp de concentració de Miranda de Ebro amb ferrocarril. Així, l'edifici universitari, que durant la Guerra Civil havia estat un hospital de sang, durant la postguerra acollí un camp de concentració, un batalló de treballadors presoners de guerra, un batalló disciplinari de soldats treballadors, un camp de concentració per a refugiats de la Segona Guerra Mundial i, paral·lelament, una caserna de la Guàrdia Civil.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

344

345

346

347

345

Passeig de Jaume Balmes, 1945. Lleva del 1946 al passeig de Jaume Balmes, just després d'un ofici religiós celebrat per Mn. Arques abans de marxar a les corresponents destinacions per complir amb el servei militar. La missa es féu a l'Hospital, durant la qual Mn. Arques regalà una medalla de llautó platejat a cadascun dels assistents. Un dels presents, Ramon Codina, ha portat aquesta medalla penjada al coll tota la vida i, encara ara, la conserva. Entre les persones del grup s'hi identifiquen Paquito Ortiz Melet, Florenci Riba Miret, Francesc Solà, Ramon Pomés Miret, Ramon Farré Jové, Pere Riba Elias, Francesc Bertran Martí, Jaume Gomà Rabell, Ramon Codina Ferran, Pere Corrales Gispert, Joan Tarruell Ubach, Pere Vilaró Pont, Ramon Juvé Rulló, Ramon Canosa Casals, Josep M. Riera Martí, Joan Verdés, Joan Bardés Xuriguera, Antoni Boquet Tomàs, Ramon Rovira Comas, Ramon Fonoll Balcells, Ton Colom Serra i Josep Minguell Florensa.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietaris de la còpia: Elvira Colom, Sandra Serra i Antoni Boquet.)

346

1957. Festa dels quintos. Tots els nois nascuts el mateix any eren citats per anar a la Paeria de Cervera per «entrar en caixa», o reclutar-los; és a dir, els nois que s'hi allistaven passaven a dependre de la caixa de reclutament i a pertànyer a la jurisdicció militar. Al cap d'un temps anaven a Lleida, on se sortejava la destinació en la qual tots aquells joves farien el servei militar. Uns dies abans de marxar celebraven la festa dels quintos, que començava amb la celebració d'una missa a la parròquia de Santa Maria. Després feien una processó festiva pel carrer Major, en la qual tots anaven disfressats amb barrets àrabs i acompanyats amb tambors i una pancarta, en la qual hi havia escrit el motiu de la celebració. Seguidament, es feia un dinar al Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera) i, a la tarda, ball al Saló Rosa del mateix Círculo. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Castells Cos, Juanito Bravo, Francisco Ninot Balcells, Ramon Plassa Botet, Ramon Balcells Sala, Miquel Pont Farré, Francisco Castells Portella, Josep M. Elies Miret, Miquel Salat, Jaume Sucarrats Armengol, Josep Farré Camats, Ciriaco, Santamaria, Ramon Cintora Ortiz, Josep Beleta Badia, Ramon Arbós, Paco «el Sambo», Josep Ibáñez Alegret, una persona no identificada, Ramon Puiggròs Nogués i Àngel Martínez Buedo «Kubala».

(Propietari de la còpia: Francisco Castells Portella.)

347

Plaça Major, 1968. Festa dels quintos del 1968. Cada any, els joves que eren cridats a fer el servei militar organitzaven una festa que consistia en un dinar i un lluït ball. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jordi Planes, Ramon Bonjoch, una persona no identificada, Magí Raich, Joan Lafargue, Ramon Bars, Joan Miret, Josep Mestres, Francisco Carrasco, una persona no identificada, Antoni Arbós, una persona no identificada, Ramon Cardona, Ramon Elies, una persona no identificada, Abdón Abartúnez, Josep Guàrdia, Miquel Bureu, Joan Royes, una persona no identificada, Joan Carbonell, Ramon Solé, Jaume Pinós, Josep M. Riera, Josep M. Orobitg, Albert Porta, Francisco Lara, Miquel Matamala i Dionisio Carrera.

(Propietària de la còpia: M. Assumpció Pont Canela.)

Homenatge a la Vellesa

348

348

Portal de Cal Vega (davant del Teatro Círculo de Cervera —actualment, Casal de Cervera—), 1951. Autoritats polítiques, militars i eclesiàstiques, abans d'entrar al Casal per homenatjar la gent gran, en una de les festes d'Homenatge a la Vellesa. Entre les autoritats s'hi identifica Vicent Enrique i Tarancón, bisbe de Solsona; Mn. Rafael Boix (amb barret), rector de Cervera; Hernández Palmés (notari), i Josep Balcells, alcalde de Cervera. Entre la multitud, s'hi veu Josep Creus (sastre) i la seva muller.

(Autors de la fotografia: Joaquim Brangulí i Xavier Brangulí, de Barcelona. Propietari de la còpia: «la Caixa».)

349

Plaça Major, maig del 1940. Homenatge a la Vellesa, organitzat per la Caixa de Pensions. Els homenatges a la vellesa (iniciats el 1915 i internacionalitzats el 1928 a través del Congrés d'Assistència Pública i Privada) i les institucions de «la Caixa», com l'Institut de la Dona que Treballa (1920, actual Institut de Santa Madrona), el Patronat de Catalunya per a la Lluita contra la Tuberculosi (1921) o les cases de cultura i biblioteques (iniciades el 1923), donaren a «la Caixa» una imatge d'empresa amb interessos més generals.

(Autors de la fotografia: Joaquim Brangulí i Xavier Brangulí, de Barcelona. Propietari de la còpia: ANC.)

349

350

350

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera). Probablement, noies de la Sección Femenina reclutades per tal que servissin en una festa d'Homenatge a la Vellesa. En la imatge s'hi veuen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una persona no identificada, Carme Turull, Jaume Roig, Montserrat Oliveres, Maria Blanch, Trini Benet Picado (casada amb Alberto Cáceres), Paquita Rubinat, Angeleta Estruch, Araceli García, Trini Sociats, Montserrat Mallorquí, Asunción Elies, Nati García i M. Dolors Vilalta.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Maria Balcells.)

351

Carrer Major, 1951. Els gegants Guillem i Almodis encapçalant la comitiva de l'Homenatge a la Vellesa; darrere, un grup d'alumnes de les escoles nacionals. S'hi identifica Ramon Mora, amb ulleres i de cara.

(Propietari de la còpia: «la Caixa».)

351

352

353

352

Carrer Major, 1951. Comitiva de l'Homenatge a la Vellesa —festa organitzada per l'entitat coneguda com a Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, actualment anomenada «la Caixa»— pujant pel carrer Major, just davant de l'església de la Companyia de Jesús. La festa consistia en un conjunt d'actes en els quals la joventut acompanyava la gent gran. Se celebrava el diumenge abans de la Pentecosta i, després d'una missa a l'església de Santa Maria, la comitiva d'ancians, acompanyats per joves, es dirigia cap al Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), on se'ls feia un acte de reconeixement. Hi assistien autoritats polítiques, militars i religioses, i, generalment, l'acte culminava amb un dinar. Aquesta festa es començà a celebrar a tot Catalunya l'any 1914; a Cervera s'inicià el 1917. En els anys de postguerra agafà un gran impuls, i es creà un Patronat Local de la Vellesa a la nostra ciutat, per tal d'organitzar i coordinar els actes de la festa. Hi eren homenatjades totes les persones que s'hi apuntaven, que havien de ser majors de setanta anys. En la imatge, s'hi poden identificar Carme Colomé Bosch, acompanyada de Mariana Fusté, Paquita Busquets i Rosina Fusté.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: «la Caixa».)

353

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1951. Vista general del Teatre del Casal en un acte d'Homenatge a la Vellesa organitzat per «la Caixa».

(Autors de la fotografia: Joaquim Branguli i Xavier Branguli, de Barcelona. Propietari de la còpia: «la Caixa».)

354

1951. Grup de noies de Cervera, acompanyants de la gent gran, el dia de l'Homenatge a la Vellesa, organitzat per «la Caixa». De la seva indumentària, en destacaven les mantellines (blanques per a les festes i negres en senyal de dol), peça obligatòria, aquells anys, tant per a les nenes com per a les dones, per assistir als oficis religiosos. Actualment està en desús. En la imatge, s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Rosina Fusté, Teresita Suau, Paquita Busquets, Matilde Puiggròs (de Vergós), Ignàsia Comas, Montserrat de Nuix, Ramona Segura i Carme Domenjó.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

354

Vida social i religiosa

355

355

Carrer Major, 15 d'agost del 1915. Processó de la diada de la Mare de Déu de l'Assumpció, al seu pas pel carrer Major, en direcció a la parròquia de Santa Maria. Es portava en processó la maredeu de l'Assumpció o «maredeu morta», dita així perquè anava estirada dins d'una urna de vidre. Aquesta maredeu es trobava dins de la parròquia de Santa Maria i era venerada a la capella de Santa Anna. Destacava la participació activa de les dones en la processó, en contraposició a d'altres, com la de Corpus o la del Santíssim Misteri, en les quals només participaven homes i nens. El corresponsal a Cervera d'un diari barceloní descrivia, en una crònica, la celebració del 17 d'agost del 1850 així: «*Adornado el templo parroquial con hermosas colgaduras de terciopelo carmesí (y la augusta Patrona) puesta sobre un magnífico y riquísimo féretro (llamado vulgarmente Llit de la Mare de Déu), adornado con un precioso vestido finísimamente de oro bordado*».

(Propietari de la còpia: ACSG.)

356

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), entre el 22 i el 29 d'abril del 1923. Primera campanya d'exercicis espirituals fets a l'església parroquial. Dirigí els exercicis el Rnd. Francesc de Paula Vallet, S. J. Les noies que hi participaren apareixen d'esquena a l'Ajuntament. En el record imprès dels exercicis espirituals, hi ha la relació de totes les «senyoretes exercitants» —que es reprodueixen a continuació, eliminant-ne els noms repetits—: Beatriu Agulló de Soler, Assumpció Albareda Comorera, Maria Albareda Guardiola, Filomena Albareda Ibáñez, Maria Aldabó Centelles, Teresa Aldabó Centelles, Carme Alegret Villa, Francisca Altisench Grioles, Dolors Anglarill Ferran, Francisca Anguera Arbella, Ramona Anguera Valentines, Dolors Arbós Villobí, Carme Armengol Martí, Dolors Armengol Martí, Ramona Armengol Martí, Teresa Arsit Domingo, Dolors Asbert Cuatrecases, Montserrat Bacardí Raich, Àngela Bach Borbonet, Antònia Bach Borbonet, Dolors Badal Ros, Teresa Balcells Closa, Ramona Balcells Creus, Ramona Balcells Gras, Dolors Balcells Perés, Antònia Baquero Tarruell, Mercè Baquero Tarruell, Teresa Baró Marquilles, Agna Baró Prats, Emília Batalla Rivera, Joaquima Batlle Pont, Teresa Beleta Solé, Trinitat Benet Castelló, Ramona Berenguer Puiggròs, Trinitat Bergadà Morera, Antònia Boldú Creus, Dolors Boldú Vallés, Maria Boldú Vallés, Ramona Bonet Farré, Fani Bonjoch Boladeres, Josefina Borràs Balcells, Filomena Bové Bergadà, Neus Bové Llorens, Ramona Bové Quintana, Isabel Bravo Mestres, Mercè Brufau Quintana, Carme Camí Prat, Antònia Campabadal Fusté, Magdalena Camps Balcells, Trinitat Camps Balcells, Maria Carbonell Esteva, Teresa Carbonell Esteva, Dolors Carcasona Boria, Teresa Carcasona Sans, Magdalena Carulla Casanelles, Carme Carulla Torra, Antònia Carulla Trilla, Enriqueta Casajuana Méndez, Montserrat Casals Picas, Carme Casals Torné, Maria Casals Torné, Francisca Castellà Bordes, Alexandrina Castellà Plassa, Francisca Castells Bordes, Teresa Castells Castells, Valentina Castro Moreno, Dolors Centelles Pont, Concepció de Cerveró Botines, Mercè de Cerveró Botines, Carme Clavera Armenteros, Pilar Clavera Armenteros, Pilar Clavera Vidal, Teresa Clos Soteras, Elena Clotet Minguell, Mercè Codina Santigosa, Rosa Codina Santigosa, Pilar Colomé Vilaseca, Rosa Comelles Ribera, Maria Comorera Llanes, Paquita Comorera Llanes, Maria Comorera Pomés, Amada Comorera Solé, Isabel Conasco Parra, Carme Corbella Corbella,

Pilar Cortadelles Mas, Joaquima Creu Jové, Maria Curt Orobitg, Montserrat Curt Pijoan, Carme Cussola Lluelles, Carme Duch Marimon, Pepeta Elias Berengué, Antònia Elias Comorera, Beatriu Escolà Gabarnet, Montserrat Esplugas Figueras, Dolors Estadella, Petronilla Esteve Paradell, Anita Fages Sardà, Dominica Falip Farré, Maria Falip Gomà, Teresa Falip Mercè, Antònia Farré Bonastre, Mercè Farré Morros, Rosari Farré Parramon, Rosa Farré Rosinés, Maria Farré Rebolà, Maria Farré Ubach, Teresa Farré Ubach, Maria Farré Xuclà, Teresa Felip Mercè, Dolors Fernández Vilanova, Teresa Fernández Vilanova, Cecília Ferran Coste, Mercè Ferran Lamich, Mercè Ferran Rialp, Magdalena Florensa Pinós, Carme Fontanet, Carme Fontanet Carol, Maria Fontanet Carol, Ramona Fontova Gra, Conxita Forn Ferrer, Josepa Forn Ferrer, Ramona Forn Ferrer, Paquita Fort Graells, Rosa Franquesa Camps, Maria Franquesa Prats, Dolors Fusté Domènech, Rosa Gabarró Badia, Antònia Gabarró Balcells, Dolors Gabarró Solé, Encarnació Galitó Niubó, Rosa Gallén Porcar, Maria Gambús Civit, Maria Gassó Planes, Margarida Gayà Boix, Rosa Gilabert Sanjuan, Rosa Giralt Grinyó, Engràcia Giribet Puig, Dolors Golanó Anguera, Maria Gomà Pedrós, Filomena Gómez Bril, Teresa Gra Farran, Magdalena Guix Puignou, Montserrat Gusart Lloses, Rosa Ibáñez, Francisca Jané Roca, Dolors Jané Turull, Ventura Jané Turull, Bonaventura Jené Turull, Àngela Jordana Baqué, Carme Jordana Baqué, Francisca Jové Carbonell, Maria Jové Cots, Teresa Jové Subirà, Teresa Jové Viladrich, Pilar Liso Ubach, Cinta Llavall Nogués, Eusèbia Llavall Nogués, Prudència Llavall Nogués, Anita Llobet Vernis, Antònia Lloveres Blanch, Maria Lluelles Sans, Jacoba López Vidal, Anita Lucaya García, Matilde Lucaya García, Dolors Lucaya Trilla, Rita Magre Ubach, Antònia Mañós Minguell, Ramona Marimon Torné, Carme Marín Alsedà, Antònia Martí Fabregat, Rosa Martí Fabregat, Antònia Mas Majà, Maria Mas Majà, Rosa Massons Bertran, Rosa Matamala Mercè, Antònia Mestres Capdevila, Josepa Minguell Riesol, Bonaventura Minguell Vall, Dolors Minguet Batlle, Teresa Minguet Batlle, Teresa Miralles Anguera, Anita Miralles Balcells, Ramona Miralles Sellarés, Florentina Miret Cos, Maria Miró Farré, Magina Molgosa Font, Maria Montiu Codina, Rosa Montiu Granell, Carme Moral Galceran, Magina Morell Font, Teresa Morell Salvadó, Dolors Morera Mas, Celestina Morros Brufau, Leonor Naboa Regué, Teresa Ninot Brichs, Francisca Nogués Miralles, Dolors de Nuix d'Espona, Roser de Nuix d'Espona, Carme de Olalde Montiu, Cecília Oliva Solé, Dolors Oliva Solé, Carme Oliveres Ribera, Paquita Oliveres Ribera, Teresa Oriol Giribet, Dolors Orobitg Armengol, Maria Orobitg Armengol, Ramona Orobitg Armengol, Rosa Ortiz Argelich, Adela Ortiz Real, Dolors Ostadell Segura, Teresa Pedret Bonet, Antònia Pedrós Massip, Antònia Pedrós Orobitg, Maria Pellicer Santmartí, Ramona Pereta Albareda, Carme Pereta Pons, Mercè Pereta Pons, Teresa Peropadre Estela, Dolors Pié Burgués, Teresa Pié Burgués, Paquita Pijoan Mota, Lluïsa Pintó Santamari, Rosa Pipó Gras, Dolors Piqué Vergés, Ramona Piquer Planas, Genoveva Planes Alsina, Josepa Planes Tella, Sofia Pont Farré, Ramona Porredon Farré, Coloma Porta Gassó, Josepa Porta Rius, Conxita Pou Benet, Francisca Prat Vives, Magdalena Prat Vives, Teresa Profitós Profitós, Maria Prunera Farré, Antònia Prunés Aznar, Antònia Puig Calaf, Francisca Puig Franquesa, Ramona Puigcorbé Galba, Guadalupe Puigcorbé Vila, Maria Puigredon Coletes, Maria Pujals Tarruella, Glòria Ragué Pinyol, Rosa Raich Canela, Montserrat Ramon Arrufat, Mercè Ramon Segura, Catarina Ramonich Pallarés, Carme Razquin Fabregat, Dolors Razquin Fabregat, Inés Razquin Fabregat, Josepa Razquin Fabregat, Carlota Recasens Companys, Rosalia Recasens Gabernet, Carme Recasens Llobet, Dolors Recasens Llobet, Concepció Ribas Cisquella, Cecília Ribera Lanaspa, Josepa Riera Company, Carme Riera Vilalta, Concepció Riu Porta, Maria Rivera Palou, Dolors Roca Bertran, Francisca Roca Rossell, Margarida Roig Tolosa, Glòria Roqué Pinyol, Ramona Roqué Pinyol, Teresa Rossell Obach, Ignàsia Rossell Pipó, Carme Rossell Segura, Paquita Rubió Fitó, Maria Sala Canosa, Trinitat Sala Sala, Teresa Sala Santacreu, Dolors Salat Falip, Montserrat Salvadó Llobet, Ignàsia Sanpere Carreres, Dolors Sanpere Grioles, Carme Sans Figueres, Anna Sans Ribera, Teresa Sant Torres, Àurea Sarrate Corbinos, Francisca Sarrate Corbinos, Pilar Sauleda Felip, Antònia Sebastià Pedrós, Josepa Segura Nadal, Carme Segura Ramon, Emília Segura Ramon, Marina Serra Vima, Mercè Serra Vima, Montserrat Serra Grau, Irene Servet Servet, Ramona Servet Servet, Teresina Servet Servet, Josepa Setó Fusté, Josepa Sobrevila Artigues, Àngela Solà Franquesa, Antònia Solé Briansó, Magdalena Solé Civit, Teresa Solé Civit, Maria Solé Companys, Rosa Solé Companys, Carme Solé Forn, Ramona Solé Fusté, Dolors Solé Freixes, Montserrat Solé Rabadà, Concepció Solé Subirana, Maria Solé Tossal, Rosa Sorribes Abella, Maria Sostres Centelles, Blaseta Tàpia Pinilla, Ramona Tarrats Turull, Conxita Tarruell Combellé, Dolors Tarruell Combellé, Dolors Tarruella Condal, Maria Tarruella Domingo, Bonaventura Tàssies Cases, Maria Tàssies Cases, Josepa Teixidó Calafell, Maria Teixidó Calafell, Maria Teixidó Segura, Carme Toldrà Vilaró, Trinitat Tolosa Cuadras, Concepció Torné Casanelles, Agustina Torres Bertran, Dolors Torres Bertran, Rosalia Torres Bertran, Consol Trilla Busquet, Inés Trilla Falip, Patrocini Trilla Riu, Rosa Trilla Seroles, Dolors Trilla Vallés, Teresa Trilla Vallés, Concepció Ullod Perera, Ignacia Vall Pont, Teresa Vallés Petit, Anita Vendrell Ramon, Rosalia Verdaguer Capdevila, Dolors Vidal Gabaldà, Carme Vilà Xuclà, Lluïsa Vilalta Esteva, M. Teresa Vilalta Esteva, Mercè Vilalta Pont, Josepa Vilanova Baldillou, Antònia Vilaró Pipó, Antònia Vilaró Pipó, Antònia Vives Berengué, Leonor Vives Vilamassana, Engràcia Vilaseca i Teresa Xandri Pont.

(Propietària de la còpia: Angelina Guix Aymerich.)

356

357

357

Hospital de Castelltort, 1923. Assistents a la primera tanda d'exercicis espirituals, en un dels dormitoris de l'Hospital, en un moment de descans i broma, imitant malalts. L'home ajagut al llit era Jaume Carbonell Esteva. Altres assistents als exercicis foren Ramon Codina, Joan Armengol, Salvador Centelles, Josep Civit i Francisco Camps. Mn. Jeroni Roca inaugurà els primers exercicis espirituals el 1923, a l'Hospital Berenguer de Castelltort. Dirigiren la tanda el Rnd. Francesc de Paula Vallet i el Rnd. Ramon M. Mensa, ambdós de la Companyia de Jesús. L'actual edifici de l'Hospital fou inaugurat el 1733. El 1806 vingueren de Valls les monges que en tingueren cura, en substitució dels antics hospitalers. L'edifici, llavors, es transformà: la planta baixa fou ocupada per estables i magatzems de trastos inútils, i l'església fou la parròquia del barri. Actualment és residència per a persones grans.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

358

359

358

Universitat, 3 de maig del 1926. Moment de la sortida en processó per la porta principal de la Universitat de Cervera de la imatge de la mare de Déu del Coll de les Savines de la parròquia de Santa Maria. Fou la primera vegada que aquesta imatge sortia en processó pels carrers de Cervera, amb motiu de la proclamació oficial de madona santa Maria com a patrona dels exercicis parroquials durant la IV Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança de tot Catalunya. La Lliga Parroquial de Perseverança fou fundada a Cervera ja el febrer del 1923 pel jesuïta Francesc de Paula Vallet.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

359

Montserrat, 1933. Cos de Portants del Sant Crist de la Sang de Cervera. El Cos de Portants del Sant Crist de la Sang fou creat l'any 1933, després d'una crida efectuada en la revista cerverina *Avant* per tal que la gent s'inscrivís en l'associació. La inauguració del Cos de Portants tingué lloc amb un romiatge a Montserrat el dia 28 de maig del 1933. Amb motiu de la supressió de tots els actes públics religiosos de l'any 1933, el Cos de Portants de Catalunya envià una circular a tots els altres cossos de portants de diferents ciutats convocant-los a una concentració a Montserrat amb el seu respectiu Sant Crist. S'hi celebrà un viacrucis com a acte reivindicatiu i hi assistiren quaranta-dos cossos de portants de Catalunya. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, Josep M. Boquet Tomàs, Josep Pipó Nouet, Josep Pedrós Orobitg, Jaume Bonjoch Boladeres, Enric Casanelles Farré, Enric Companys Valls, Mn. Anton Pont, una persona no identificada, Jaume Ubach, Josep Mestres Freixes, Manel Pedrós, Ramon Rovira Brufau, Josep Lucaya i Josep Prunés. Dels nens del davant, s'hi pot reconèixer Joan Colom (tercer per l'esquerra).

(Propietari de la còpia: Elvira Colom.)

360

360

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), vers el 1933. Cos de Portants amb el Crist de la Sang, davant de la desapareguda església de Santa Anna. Aquesta imatge es trobava a l'església de Santa Maria, en una capella del deambulatori, on, després de la Guerra Civil, es col·locà l'actual imatge del crucificat, tallada en xiprer l'any 1940 i donada per un particular. El Cos de Portants desenvolupava la seva activitat durant la Setmana Santa portant el Sant Crist en el viacrucis, i per les festivitats de Corpus i del Sant Misteri, portant la creu de Sant Nicolau en les respectives processons. En la imatge s'hi identifiquen Antoni Rubinat, Manel Pedrós, Josep Pipó Nouet, Jaume Ubach, Josep Lucaya, Enric Casanelles i Josep Noguera Gimbert.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep M. Ubach.)

361

361

Carrer Major, vers el 1930. Processó de Setmana Santa. Abans de la guerra, la processó del Divendres Sant, que es feia a la nit, anava acompanyada dels anomenats armats, homes o nois vestits de soldats romans, que desfilaven pels carrers, durant les processons de Setmana Santa, i custodiaven els passos o les imatges. A Cervera, es vestien a l'Hospital i anaven cap a la Parròquia, que era el lloc on s'iniciava la processó. Podria ser que la imatge respongués a aquest moment, atès que anaven acompanyats de quitxalla i altres persones, però sense que s'organitzessin en processó.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

362

Plaça de Sant Miquel, 26 maig del 1935. Diada de Joventuts de l'Acció Catòlica, amb motiu de la solemne benedicció de la bandera de la Joventut Verge de l'Incendi de la Joventut Catòlica Femenina (JCF), de la bandera del grup 83 Madona Santa Maria de la JCF i del banderó avantguardista del grup 74 Santíssim Misteri. La diada començà a les vuit del matí amb una missa de comunió general celebrada pel bisbe de Solsona, Dr. Valentí Comellas Santamaria. En el presbiteri hi havia les banderes que s'havien de beneir, acompanyades d'altres de diferents grups de la JCF i de la Federació de Joves Cristians. Acabada la missa, el bisbe beneí les banderes, que foren apadrinades, respectivament, per Josep Gramunt Subiela i Dolors Moragas, Francesc Domènech Bosch i Minerva Puig, i Coloma Civit Breu i Enric Casanelles Farré. Tota la gent reunida —al voltant de mil cinc-centes persones— celebrà un esmorzar de germanor a la plaça de la República (actualment, plaça Major). Seguidament, tots els participants es dirigiren al Teatre Principal per seguir-hi l'acte de propaganda, en el qual prengueren part diversos oradors, que posaren en relleu la vida i les característiques de les dues associacions. En la imatge s'hi veu una parada que féu la comitiva a la plaça de Sant Miquel; al centre, s'hi identifica Dolors Güell Caselles (1909–1991), i a la part esquerra, Mn. Antoni Pont Saltó, rector de Cervera durant el període comprès entre el 1926 i l'any de la seva mort, el 1948.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

363

1935. Grup de fejocistes —membres de la Federació de Joves Cristians (FJC)— de Cervera. El fejocisme fou un moviment de joves cristians de Catalunya fundat a Barcelona el març del 1931 per Mn. Albert Bonet Marrugat —el qual visità Cervera el juny del 1932 per explicar-ne el funcionament i les finalitats, en un acte que tingué lloc al local Cultura i Esbart. La presentació de l'organització i l'explicació de la seva finalitat foren dutes a terme pel metge manresà Pere Tarrés Claret. En el seu manifest feien una crida a la joventut manresana i, per extensió, a la catalana perquè es formessin amb els ideals de Crist i de Catalunya. Arribaren a ser catorze mil afiliats d'entre quinze i trenta-cinc anys, i estaven dividits en tres grups: els obrers manuals i camperols, els estudiants i els oficinistes independents. Quan esclatà el con-

362

363

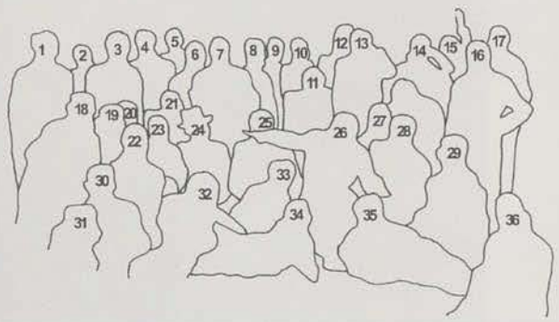

flicte bèl·lic del 1936, els fejocistes foren perseguits i acusats de feixistes i enemics de la revolució; paradoxalment, durant l'època franquista foren prohibits per «catalanistes». A Cervera celebraren una missa a l'església de Santa Maria el 27 d'abril del 1933, diada de la seva patrona, per beneir el banderí del grup i, seguidament, es reuniren en junta general, presidida pel rector, Mn. Antoni Pont, i el consiliari, Mn. Josep Arques. D'aquest junta, en foren elegits els següents joves: president, Josep Lucaya; vicepresident, Enric Companys; secretari, Enric Casanelles; sotssecretari, Josep Cisteró; tresorer, Antoni Curt, i vocals, Ramon Solé, Ramon Térmens, Josep Ribera i Ramon Rovira.

PERFIL: 1. Jaume Bonjoch, 3. Josep Cisteró, 4. Magí Raich, 6. Antoni Gomà, 7. Fàbregas, 8. Josep Lucaya Trilla, 9. Pasqual Palau, 10. Mn. Pere Anglarill, 12. Josep Solé, 13. Joan Naboa, 14. Solé (sastre), 15. Montagut, 16. Josep Ribera Castellà, 18. Manel Pedrós, 24. Enric Villarroya Balcells, 26. Salvador Botines Ramon, 27. Jaume Botines Ramon, 28. Josep M. Sarrate.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

364

1948. Camió Chevrolet, propietat de la família Gomà Pont, de Cal Gomà de l'Oli, que se cedia per a actes puntuals o celebracions especials, com anar a buscar aigua a Sant Magí de Brufaganya. En aquest cas, es creu que, amb motiu de la vinguda de la marededéu de Fàtima a Cervera (1948), es transportà moltes persones de poblets i contrades propers a la ciutat, per tal que poguessin assistir a l'esdeveniment. Les persones de la imatge, la majoria de les quals eren de la Curullada, vestien bé, per anar a una celebració especial, malgrat que viatgessin dretes i a dalt d'un camió. Destaquen els braçalets negres que lluïen dos homes, costum d'aleshores en senyal de dol. Aquest camió, d'altra banda, fou comprat a Peret de Lafargue després de la guerra, l'any 1940, i es recorda que les lletres en les quals s'indica el nom de la indústria les pintà Joan Martorell.

(Propietària de la còpia: Francisca Balcells.)

364

365

366

365

Plaça Major, 15 de maig del 1949. Sortida de la processó amb la mare de déu de Fàtima de visita als malalts, durant el segon dia d'estada de la mare de déu a Cervera. Vicent Enrique i Tarancón, nomenat bisbe de Solsona el 1945, promogué i acompanyà la primera visita de la mare de déu de Fàtima a les poblacions del seu bisbat. Aquesta peregrinació s'inicià a Sidamon, acabà a Tàrrega i passà per tots els pobles de la Segarra. Els cerverins anaren a rebre-la a la Curullada, amb una comitiva formada per bicicletes, motos i nombrosos cotxes i camions carregats de ciutadans devots. Cervera fou profusament engalanada per a l'ocasió: es construïren diversos arcs triomfals, amb boix recollit a la zona de Torà, i s'estengué una cadena de randes per tots els carrers on havia de passar la imatge. A la Parròquia tingué lloc un multitudinari besamà i durant la nit s'organitzaren uns concorreguts torns de vetlla que ompliren el temple fins l'endemà. El segon dia tingué lloc la visita als malalts. L'arc de triomf per on passà la comitiva l'erigí el Patronat de la Passió. La processó l'encapçalaren les banderes del Sant Misteri i

de l'Acció Catòlica, i al seu darrere hi havia la banda que acompanyava el cant d'una salve a la mare de Déu, amb lletra de Mn. Josep Serra.

(Propietari de la còpia: Josep M. Ubach.)

366

Avinguda del Caudillo (actualment, avinguda de Catalunya), 1953. D'esquerra a dreta, M. Dolors Guspí Morell, Josefina Cornellana (pendonista) i Montserrat Guspí Morell, en la processó del Cor de Maria. Aquesta processó sortia dels Pares Claretians per una porteta que donava al carrer de Manuel Ibarra, conegut popularment com a carreró dels Padres. Des d'allí recorria el carrer del General Güell, l'avinguda de Catalunya, el carrer Combat, la plaça de Santa Anna i la rambla de Lluís Sanpere, fins a l'escola Jaume Balmes, on s'instal·lava un altar per fer un moment de pregària. Posteriorment, es continuava fins a la mateixa església dels Pares Claretians. A principi dels anys seixanta es deixà de fer.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Josefina Cornellana Rius.)

367

1958. Tanda d'exercicis espirituals organitzats pel bisbat de Solsona i celebrats a Cervera. Aquest tipus d'exercicis es portaven a terme en diferents indrets de Catalunya durant la postguerra. El rector de cada parròquia informava i animava joves i no tan joves que els realitzessin. Anaven destinats a aprofundir en la fe cristiana i a promoure l'apostolat. El fundador i primer director de l'obra dels exercicis parroquials fou el Rnd. Francesc Vallet Arnau, que vingué a Cervera a finals del 1922 per predicar i promoure-hi aquesta activitat religiosa. La primera tanda d'exercicis parroquials a la ciutat tingué lloc al Sant Hospital, del 25 de febrer al 2 de març del 1923. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Ramon Cuñé, Joan Salat, Antonio Minguell, una persona no identificada, Josep M. Miret, Cuscullola, Rafael Guixaró, una persona no identificada, Jaume Bonjoch, Jaume Camps, Pijoan (de Tàrrega), Pere Pont, dos sacerdots no identificats, Mn. Ramon Rota Canal (rector de Cervera), Mn. Jaume Berenguer, Mn. Casamitjana i un sacerdot no identificat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Palmira Solé Pipó.)

368 / 369

Carrer del General García Valiño (actualment, avinguda d'Agramunt), 5 d'octubre del 1958. Seguici de familiars i amics de Mn. Ribera per l'avinguda d'Agramunt, on vivia amb la seva família, fins a l'església de Santa Maria, on el 5 d'octubre del 1958 celebrà la seva primera missa cantada, o solemne. Obrint la comitiva, i entre dos escolanets, hi anava el rector de Gra, Rafael Farran Tàcies, a la rectoria del qual Eduard Ribera havia rebut el seu primer ensenyament, dels tres als deu anys. A la segona línia s'hi veu, al centre, Mn. Ribera, flanquejat, a la seva esquerra, per Conxita Jovell Badia, cosina germana seva i padrina de la cerimònia, i a la dreta, per Mariano Anglarill Vila. A la tercera línia, hi anaven el seu pare i la seva mare, amb la seva germana monja, Dolors Ribera Jovell, i després, un gran nombre d'amics de la família. Eduard Ribera Jovell (Cervera, 21 de març del 1936) és fill d'Ignasi Ribera Ramon, de Cervera, i de Carme Jovell Vives, de Sedó. El 28 de setembre del 1958 fou ordenat sacerdot, i el 5 d'octubre celebrava la seva primera missa cantada a Santa Maria de Cervera. El predicador de la cerimònia fou el Dr. Antoni Llorenç, canonge de la catedral de Solsona; Mn. Ramon Rota Canal era rector de la parròquia de Cervera. Després de la missa, i amb cotxe de línia, la comitiva es desplaçà a dinar a la Panadella. El pastís del banquet, de quatre pisos i un gran missal dels d'abans a dalt de tot, fou fet per la Pastisseria Pont, i s'hi llegia: «Mossen Eduart ja ets sacerdot». La primera destinació de Mn. Ribera fou Tàrrega; després l'enviaren de nou al seminari de Solsona, on féu de professor de matemàtiques, i després anà a la Curullada. Fou aleshores quan els sacerdots d'una mateixa zona es constituïren en «equips solidaris», de manera que tots els capellans eren rectors de tots els pobles i anaven rotant pràcticament per tota la Segarra.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Eduard Ribera.)

(Propietària de la còpia: Montse Pont.)

367

368

369

Actes institucionals

Abans de la Segona República

370

370

Carrer Major, 1910. Banda de música, acompanyada d'un nombrós grup de persones, amb una bandera i un cistell amb flors. Potser formava part d'alguna ofrena, que possiblement no era de caire religiós, perquè no s'hi veu cap signe ni representació eclesiàstica. Tampoc no es pot assegurar que es tractés d'una processó. D'altra banda, als balcons gairebé no hi havia ningú, ni tampoc cap drap que els ornamentés; en canvi, el carrer era ple d'homes, molts dels quals duien la manta a l'espatlla i el cap cobert amb una gorra; curiosament, estaven aturats en aquest punt, que no era cap plaça ni hi havia cap edifici públic. Durant les grans festes era costum tocar o cantar davant de la casa d'algun personatge destacat, com l'habitatge que donava aixopluc a l'orador famós que feia el sermó en un acte religiós o aquell on s'allotjaven alguns polítics distingits.

(Autor de la fotografia: Mn. Jacint Oliveres. Propietari de la còpia: ACSG.)

371

1919. L'alcalde de Cervera, Francesc Xuclà Granell, al centre, envoltat d'alguns socis fundadors del Montepío d'empleats municipals, que, a iniciativa del mateix alcalde, foren declarats inamovibles per part l'Ajuntament.

(Autor de la fotografia: Olaldè hermanos, Barcelona. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

372

Plaça de la Universitat, 15 d'abril del 1923. Francesc Cambó (al davant i al mig) i altres dirigents de la Lliga Regionalista, enfront de la Universitat de Cervera, on féu un míting la primavera de l'any 1923. La força de la Lliga a les comarques de Ponent havia estat tradicionalment dèbil i, per aquest motiu, Francesc Cambó i altres dirigents d'aquest partit anaren a Tàrrega i a Cervera a donar suport al candidat que es presentava pel districte cerverí. En aquell temps, els diputats a Corts s'escollien per districtes, els quals no es corresponien amb les actuals comarques: al de Cervera hi havia inclosos setze municipis de l'Urgell, mentre que la part nord de la Segarra pertanyia al districte de Solsona. El districte cerverí s'havia caracteritzat durant les dues primeres dècades del segle per l'elecció de candidats monàrquics liberals. Un d'ells, Josep Matheu Ferrer, rebé la promoció i el suport econòmic de la Lliga per assolir l'escó de les eleccions del 29 d'abril del 1923. Matheu guanyà les eleccions, però la seva acta de diputat fou anul·lada pel Tribunal Suprem a causa de suborns i coaccions massius denunciats pel perdedor, que era el candidat oficial romanonista, José Alonso-Martínez Beá.

(Propietari de la còpia: Eduard Montiu de Nuix.)

371

372

373

373

Plaça de Madoz, 1 d'abril del 1927. Acte de lliurament oficial i benedicció de la bandera del sometent del districte de Cervera, que sufragà l'industrial cerverí, resident a Madrid, Càndid Jordana. Aquesta ensenya substituí la que hi havia fins aquell moment, que ja no s'adaptava a les darreres disposicions governatives sobre els estendards dels sometents. Abans d'aquesta presentació, la bandera fou exposada a l'aparador de la merceria La Central. La festa començà de bon matí a la plaça Major, on es reuniren els sometents locals i els vinguts de tots els pobles del partit: Verdú, Tàrrega, Anglesola i Vilagrassa. Al so d'una marxa militar, interpretada per la Banda del Regimiento de Navarra, es traslladaren a la plaça de Madoz, fins a l'altar que s'havia aixecat per a la celebració d'una missa de campanya, la qual començà al migdia, després de l'arribada de les autoritats de Lleida (el governador i el president de la Diputació) i de les de Barcelona (el comandant general dels sometents i el capità general de Catalunya). Acabada la missa, el bisbe de Solsona beneí la bandera, que fou apadrinada per Concepció Riu, la qual l'entregà al banderer del sometent cerverí, el senyor Martorell (en la imatge), i llegí un sentit discurs. El capità general passà revista al sometent, que no baixava de 1.800 homes i que després desfilà davant les autoritats amb les seves banderes.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

374

374

Passeig de Prat de la Riba (actualment, passeig de l'Estació), 1928. Construcció del nou edifici del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, situat davant de l'antic. El Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana té els seus orígens la darrera dècada del s. XIX. Fou llavors quan es construí la primera seu de l'entitat, que estava ubicada al passeig de l'Estació. Hi havia un cafè, un teatre, una sala d'actes i una escola. La inauguració oficial d'aquest primer Centre Obrer tingué lloc el setembre del 1901, tot i que ja feia temps que funcionava. Aquesta entitat donava cabuda a la vitalitat cultural dels simpatitzants de les esquerres del poble. El creixement del nombre de socis i activitats portà a l'edificació de l'edifici de la imatge, situat davant de l'antic, que es deixà com a teatre. Entrà en funcionament l'any 1929, i tenia un menjador amb cuina, cafè, biblioteca i sala de billar. Als anys trenta hi hagué una intensa activitat cultural al Centre, amb una coral i un grup de teatre. Participaven en els carnavals i organitzaven jocs florals i trobades literàries i musicals. Durant la Festa Major es muntava un envelat a la pista exterior. La rivalitat amb altres entitats, com el Casal (que aglutinava els cerverins de caire més conservador), fou un motor per a la creativitat artística. A punt d'acabar la Guerra Civil, els dos locals del Centre es veieren afectats pel bombardeig del 3 de desembre del 1938. El règim franquista decomissà el patrimoni del Centre Obrer, i l'any 1942 n'enderrocà l'edifici principal i en construí un de nou, que encara existeix actualment, on s'instal·laren els sindicats verticals de la Confederación Nacional Sindicalista i els grups culturals d'Educación y Descanso. Pel que fa a l'edifici originari del Centre, fou enderrocat i actualment és un pati erm i tapiat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

375

Pati de la Universitat, 23 de maig del 1930. Visita a Cervera del rei Alfons XIII. Després d'una estada a la Vall d'Aran, i de camí cap a Madrid, el rei féu una breu aturada, de setanta-cinc minuts, a Cervera. Acompanyat del general Berenguer, president del Consell de Ministres; del duc de Miranda, i de tot el seu seguici, Alfons XIII visità l'Ajuntament, l'església de Santa Maria i la Universitat, on rebé la benvinguda dels Missioners del Cor de Maria, que ocupaven aquest edifici des de l'any 1887. Les tres persones del centre de la fotografia són el pare Eduard Fabregat Castells, superior dels Missioners del Cor de Maria; Abdó Forn, alcalde de Cervera, i el rei.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

376 / 377 / 378

Carrer Major, 18 de novembre del 1929. Disturbis que es produïren a Cervera, arran de les protestes que un nombre important de veïns de la ciutat dugué a terme contra l'alcalde, Juli Sabanés, pel projecte d'obres que impulsava l'Ajuntament per al proveïment d'aigües i construcció de clavegueram. La mobilització, semblant a una vaga general, consistí en el tancament dels establiments, l'aturada d'activitat en tallers i fàbriques i la celebració d'una manifestació a les onze del matí, que havia de conduir a la plaça Major, davant l'Ajuntament. Les forces de la Guàrdia Civil impediren als ciutadans i manifestants romandre a la plaça Major; per això, els participants es concentraven al mateix carrer Major. Una comissió dels manifestants i convocants de la

375

376

377

protesta es reuní amb l'alcalde per exigir-li la dimissió, la qual cosa no acceptà. A les tres de la tarda els membres de la comissió, acompanyats per uns quatre-cents cerverins, segons que informava *La Vanguardia* del dimarts 21, es desplaçaren a Lleida per exigir la dimissió del Consistori al governador civil de la província; el dimecres 20, la comissió es desplaçà a Barcelona per manifestar la protesta al capità general de la regió. La jornada de protesta del 18 de novembre del 1929 degué ser especialment significativa perquè alguna propaganda electoral de les eleccions municipals del 1931 encara s'hi referia, aludint al «gloriós moviment de ciutadania en la memorable jornada del dia 18 de novembre del 1929». Sembla que el moviment, que tingué lloc quan el règim de la Dictadura de Primo de Rivera ja estava en descomposició, fou dirigit per una aliança entre els republicans i el Casal, amb un paper rellevant també de la Cambra de Comerç. A banda de les reivindicacions estrictament locals i del motiu que desencadenà la protesta, la politització d'aquell final de règim fou molt intensa. Dues setmanes després de la protesta, el 3 de desembre del 1929, el Consistori era destituït per les autoritats superiors i era nomenat un nou ajuntament, presidit per Abdó Forn, membre del Casal Cerverí —entitat afí a la conservadora Lliga Regionalista— i de la Cambra de Comerç, entitats que, en detriment de les d'inspiració republicana, alimentaven la resta del Consistori, amb noms com Agustí Mestres, Ricard Sala o Miquel Camacho. El règim de Primo de Rivera caigué el 28 de gener del 1930; en l'àmbit local, fins a arribar a les eleccions del 1931, se succeïren uns consistoris rere els altres.

(Autor de les fotografies: Gómez Grau. Propietari de les còpies: ACSG.)

378

Processó del Puro

379

379

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), 16 de febrer del 1928. Sortida de l'Ajuntament de la Processó del Puro, que recordava els morts caiguts a Cervera el 16 de febrer del 1875. Aquesta manifestació ciutadana era de caràcter laic i, com que molts dels participants hi anaven fumant, era coneguda amb aquest singular nom. Els anys més lluïts, la festa s'iniciava amb un repic de campanes a l'hora que començà l'assalt carlí a la ciutat (tres quarts de cinc de la matinada) i seguia amb una diana musical pels carrers de la ciutat, una cercavila amb timbals i nans, i l'ofici per als difunts, a més de l'esmentada processó. Els participants caminaven en dues files pels costats del carrer i, a més de les autoritats locals, hi anaven tres nens de la Casa Caritat portant una corona de semprevives. Ja al Cementiri, es dipositava al peu d'un monòlit que assenyalava la fossa comuna on foren enterrats els combatents d'ambdós bàndols —tot i que, segons algunes fonts, tan sols s'hi enterraren els liberals, i els carlins foren enterrats a prop del Mas Solsona—, i on autoritats, acompanyades pels macers i la bandera de la ciutat, feien els seus parlaments. Un cop acabada la Guerra Civil, un grup de feixistes cerverins l'enderrocà.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

380

Carrer Major, 21 de febrer del 1932. Agutzil municipal, el senyor Regué, portant la bandera de la ciutat, com era habitual en la comitiva que formava la Processó del Puro. El recorregut de la processó anava de l'Ajuntament al Cementiri, passant pels carrers Major, Santa Anna, Combat i Victòria i la carretera d'Agramunt. Com en la majoria de processons, tant laiques com religioses, tan sols hi participaven els homes. A partir de l'any 1932, se suprimiren els actes religiosos del matí i els actes se centraren en la processó de la tarda. Coincidint amb l'adveniment de la Segona República, i amb els nous aires polítics i socials que bufaven al país, la celebració esdevin-

gué cada vegada més un acte de partit que capitalitzava Esquerra Republicana de Catalunya. La Processó del Puro es feia el 16 de febrer, data de l'intent d'assalt carlí a Cervera, però aquell any, el 1932, s'ajornà fins al 21 per culpa de la intensa nevada que caigué el dia 14 i del viu fred que l'acompanyà.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

380

381

Cementiri, 16 de febrer del 1933. Celebració al peu del monòlit aixecat al Cementiri per recordar els morts en l'intent d'ocupació de Cervera per part de tropes carlines durant la Tercera Guerra Carlina. Qui féu el parlament era Francesc Domènech Bosch, alcalde de la ciutat entre els anys 1931 i 1933. A la seva dreta hi havia Manuel Rua Citoler, conegut com «el Patilles», agutzil municipal. El públic assistent a l'acte era, durant el període republicà, majoritàriament d'esquerres. Aquesta festa se celebrà durant seixanta-un anys, del 1876 al 1936, amb molts alts i baixos circumstancials. La seva darrera edició, la del 1936, se celebrà enmig d'una gran crispació política i, excepcionalment, es féu el 23 de febrer, perquè el 16 hi havia convocades eleccions legislatives. Després de la guerra, durant els anys quaranta i cinquanta, el 16 de febrer, cap a les tres de la tarda, alguns partidaris de la tendència esquerrana que la processó havia tingut abans del 1936, dissimuladament i sense formar cap grup —la qual cosa hauria pogut cridar l'atenció, i potser hauria suposat alguna denúncia—, seguien el vell recorregut amb un havà o una fària a la boca. En la imatge s'hi reconeixen —a banda de Francesc Domènech Bosch i Manuel Rua Citoler—, entre la gent, Josep Vidal i Jesús Quintana.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

381

República

382

382

Paeria, 15 d'abril del 1931. Enric Herrera (segon per la dreta) i l'arxiver Frederic Gómez Gabernet (punta esquerra del balcó), entre d'altres, al balcó de la Paeria, l'endemà de la proclamació de la República. Aquell dia, una manifestació popular organitzada per diverses entitats republicanes locals (Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, Joventut Republicana, Secció Coral del Centre Obrer, Acció Catalana...), acompanyada per una banda de música, i amb les banderes catalana, republicana i de la ciutat al davant, arribà fins a la plaça Major. Des del balcó de la Paeria, diferents líders republicans feren parlaments, entre els quals Enric Herrera, Jaume Magre Ubach i Domènec Puigredon Borruix, que fou alcalde de la ciutat de juny a setembre de l'any 1936. El 12 d'abril se celebraren unes eleccions municipals que foren interpretades com un plebiscit sobre la monarquia i que, davant la victòria majoritària de les candidatures republicanes, significaren la seva fi, amb l'abandó del tron d'Alfons XIII i la proclamació de la Segona República. A la Segarra els resultats electorals no foren tan favorables a les forces republicanes; a Cervera, per exemple, hi hagué un empat a sis regidors entre la coalició republicana, formada pel Centre Obrer i Acció Catalana, i la resta de forces, majoritàriament dretanes, que veieren escollits tres regidors de la Lliga Catalana, un de catòlic, un de carlí i un d'independent. La proclamació de la República, però, es visqué amb la mateixa intensitat i expectació que a la resta de Catalunya.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

383

Paeria, 29 de setembre del 1931. Francesc Macià, acompanyat de membres de la Corporació Municipal, adreçant-se al públic congregat a la plaça de la República (actualment, plaça Major) des d'un balcó de la Paeria, durant la visita que el president de la Generalitat féu novament dos mesos després de l'aprovació de l'Estatut de Catalunya. Arran d'aquesta segona visita del president, el carrer de les Verges (avui, del General Güell) passà a anomenar-se carrer de Francesc Macià. El mes de juny del 1932, abans de començar la campanya de les eleccions al Parlament català, Francesc Macià tornà novament a la Segarra per visitar diverses poblacions.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

383

384

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), 25 de maig del 1931. Arribada a la plaça Major de Francesc Macià, en aquells moments president de la Generalitat provisional. L'acompanyà, en aquella visita, el militar republicà d'arrels agramuntines Enric Pérez Farràs (dret al seu costat, dins el cotxe), el qual manà les milícies catalanes durant la revolució del 1934. Després de ser amnistiat pel Front Popular, passà a ser novament el cap dels Mossos d'Esquadra, una persona molt propera al president Companys i cap militar de milícies durant la Guerra Civil. Un mes després de la proclamació de la Segona República, Francesc Macià vingué per primera vegada a Cervera. Durant tot el recorregut que realitzà per la ciutat fou acompanyat per les autoritats i una entusiasta multitud de ciutadans. A més de l'Ajuntament, visità les primeres instal·lacions del Museu, al carrer Major, i el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, al passeig de Prat de la Riba (actualment, passeig de l'Estació).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

384

385

386

385

Sala de lectura de la Biblioteca Popular. Quatre de les alumnes de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona que assistiren a la inauguració de la Biblioteca Popular de Cervera, acompanyades de Mercè Masvidal (dempeus, en primer terme), directora de la Biblioteca, i de Roser Lleó, bibliotecària auxiliar (dreta, en segon terme, consultant la secció de referència). Un grup de sis alumnes —Garcia, Portella, Benavent, Jardí, Campany i Ponjoan— de l'Escola de Bibliotecàries de Barcelona assistí a la inauguració de la Biblioteca Popular de Cervera el 6 de febrer del 1934. Al fons, en un prestatge, hi havia l'*Enciclopedia universal ilustrada europeo-americana* (Barcelona: Hijos de J. Espasa, [1905–]1933), coneguda popularment com l'*Enciclopèdia Espasa*. Aquesta obra, formada per setanta volums i nombrosos apèndix, nasqué, tal com diu el seu pròleg, amb voluntat de ser «*universal atendiendo a las fuentes en que se ha inspirado, y completa por los ricos materiales que la integran [para hacer] una obra de cultura y de consulta para varias generaciones*». La finalitat amb la qual fou creada s'ha acomplert amb escreix. L'*Espasa* ha estat l'obra de referència més completa i la més consultada al llarg de tot el s. xx a les biblioteques públiques. D'altra banda, l'edició de l'enciclopèdia que es veu en la fotografia es conserva actualment a la Biblioteca Comarcal Josep Finestres.

(Propietari de la còpia: Biblioteca Comarcal Josep Finestres.)

386

Fonda Barcelonesa, 6 de febrer del 1934. Dinar a la Fonda Barcelonesa amb motiu de la inauguració de la Biblioteca Pública de Cervera, al carrer Major, núm. 15, el 6 de febrer del 1934. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Claudi Gómez Grau, una persona no identificada, Mercè Masvidal Coll (primera directora de la biblioteca, des del 1934 fins al 1942), Jordi Rubió Balaguer (cap del Servei de Biblioteques Populars de la Generalitat de Catalunya, actuant en representació del conseller de Cultura, Ventura Gassol), Roser Lleó Feliu (primera auxiliar bibliotecària, del 1934 al 1936), Joan Camacho, Frederic Gómez Gabernet, dues persones no identificades, Carme Ubach Regué (cambrera), una alumna de l'Escola de Biblioteques de la Generalitat, Paquito Vilanova, una alumna de l'Escola de Biblioteques de la Generalitat, Manuel Herrera Ges, Lluís Ibáñez, Ramon Jordana i una altra alumna de l'Escola de Biblioteques de la Generalitat.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

387

Avinguda de Catalunya, 5 d'abril del 1936. Arribada, davant d'una multitud entusiasta, del cerverí Joan Comorera (1894–1958) a l'avinguda de Catalunya. La seva presència fou deguda a la celebració de l'assemblea de la Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC) en diversos llocs de la ciutat de Cervera —al Cinema Principal, al Cinema Catalunya i al Teatre del Casal Català—, en la qual participaren uns quinze mil pagesos. Joan Comorera fou escollit diputat en les primeres eleccions al Parlament de Catalunya (1932) i formà part del primer govern de Companys com a conseller d'Economia i Agricultura (1934). Processat i condemnat pels Fets d'Octubre del 1934, el triomf del Front Popular (1936) significà l'alliberament del Govern de la Generalitat i Comorera ocupà novament el seu lloc de conseller. Fou fundador i primer secretari general del PSUC (23 de juliol del 1936).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

387

388

5 de juliol del 1936. Francisco J. Barnés Salinas, ministre en diverses ocasions (d'Instrucción Pública y Bellas Artes, del 12 de juny al 13 de setembre de 1933, del 13 de maig al 19 de juliol del 1936 i del 20 de juliol al 5 de setembre de 1936); Marcelino Domingo Sanjuan, ministre també en diverses ocasions, i Domènec Puigredon Borruix, alcalde de Cervera. El motiu de la visita era la instal·lació de sengles plaques commemoratives: una per dedicar l'espai en forma de triangle irregular format entre una de les torres de la Universitat, la mateixa plaça de Madoz i el Cafè Jardí al ministre Barnés, i l'altra, per dedicar el nom de l'institut de segona ensenyança a l'exministre Domingo, tal com havia estat decidit per la Corporació Municipal el 23 de juny del 1936, com a agraïment per haver obtingut aquest centre, tan important per a Cervera, el qual es perdé acabada la guerra. Les plaques, però, duraren poc. En ple període revolucionari, el regidor de Cultura de l'Ajuntament, Antoni Gil, decidí, entre l'octubre del 1936 i el juliol del 1937, canviar el nom de l'institut per Santiago Ramón y Cajal en comptes de Marcelino Domingo. I en la darrera sessió de l'Ajuntament antifeixista, del 12 de novembre del 1938, també es resolgué retirar el nom de Francisco Barnés, donat a l'esmentada plaça de davant de l'institut, per rumors de traïció política.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

388

Guerra Civil

389

389

Capella o Paranimf de la Universitat, 27 de desembre del 1937. Diverses persones inventariant i emmagatzemant objectes de valor històric. El 28 de març del 1934 el Parlament de Catalunya aprovà la Llei del servei del patrimoni històric, artístic i científic (PHAC), i el 3 de juliol del mateix any, la Llei de conservació del PHAC. Els fets del 6 d'octubre del 1934 deturaren l'aplicació de les lleis del PHAC. El servei no es restaurà o rehabilità fins a la victòria del Front Popular, el 1936. A partir d'aquell moment, Agustí Duran seria el cap de la Secció d'Arxius i també el president de la comissió executiva del PHAC, per delegació del conseller de Cultura, Ventura Gassol, nomenament que li era comunicat per escrit a Cervera el 4 de juliol del 1936. Quinze dies més tard esclatava la Guerra Civil. Duran i Sanpere era responsable de la protecció i el salvament del patrimoni històric, artístic i científic de Catalunya. Durant els primers mesos de la guerra, entre el nucli de l'equip de Duran i Sanpere al capdavant del PHAC hi havia els cerverins Ignasi Arques, Claudi Gómez i Frederic Gómez. A partir del gener del 1937, Duran aconseguí que cinc d'aquests treballadors cobressin una nòmina mensual fixa, entre els quals hi havia Claudi Gómez, que treballava en l'evacuació de fons de diversa procedència de Catalunya cap a Viladrau. Frederic Gómez Gabernet era el seu home a Cervera i amb qui mantingué una correspondència constant i estreta, en la qual es barrejaven els temes professionals i l'afecte mutu que es tenien ambdues persones. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Frederic Gómez Gabernet, una persona no identificada, Josep Xandri Palou, Claudi Gómez Grau i Mariano Sobrevila Artigues.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

390

Parròquia de Santa Maria, 1937. Baldaquí que cobreix l'altar major, que pogué ésser salvat de la destrucció del 1936 gràcies a Frederic Gómez Gabernet, el qual convencé els caps del comitè que l'anaven a destruir que podria utilitzar-se com a glorieta en un espai enjardinat. Durant la primera setmana de la revolta de juliol del 1936 es produïren nombroses destrosses als edificis religiosos, entre les quals destaquen les de l'església de Santa Maria, on, entre altres coses, demoliren els retaules que hi havia a les capelles, excepte el de Sant Andreu. Pràcticament, només es deslliurà de la destrucció allò que no es veia a simple vista, a més d'aquelles imatges que algunes persones agosarades pogueren protegir. A banda del baldaquí de l'altar major, la maredeu del Coll de les Savines, que coronava l'altar, també se salvà per poc, ja que fins a dues vegades consecutives el germà del conseller Joan Comorera la tragué del camió on era per portar-la a cremar al camp de futbol. D'altra banda, l'altar major havia estat reformat l'any 1922, amb un estil de caire bizantí, per aixoplugar la maredeu del Coll de les Savines, que fou traslladada a aquest espai des d'una de les capelles del deambulatori.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

391

391 / 392

Capella (o Paranimf) i Biblioteca dels claretians, respectivament, de la Universitat, 27 de desembre del 1937. Estat en el qual es trobava el Paranimf —o capella— i la Biblioteca de la Universitat el desembre del 1937, amb nombrosos objectes artístics, llibres i documents de diversa procedència que esperaven ser inventariats i, en alguns casos, encapsats i emmagatzemats. Just des del moment que esclatà la guerra, amb l'alçament del 18 de juliol del 1936, s'iniciava la tasca de salvament del patrimoni històric i artístic tant a escala nacional, de Catalunya, com també a escala local, cerverina. El mateix 31 de juliol del 1936 Agustí Duran i Sanpere, des de Barcelona, enviava una carta a Frederic Gómez donant-li instruccions de què calia conservar i on s'havia de posar. S'optà, aleshores, pels diferents espais disponibles a l'església de Sant Joan. Immediatament, el 2 d'agost, Frederic Gómez contestava per informar Duran i Sanpere que estava agrupant tots els llibres de les cel·les de la Universitat a la Biblioteca (de la mateixa Universitat), «sense ordenar, arrenglerats a terra». Aquell mateix dia, segons que informava Frederic Gómez, una comissió amb una ordre dels comitès pretenia retirar la imatge de la mare de Déu. Gómez demanava a Duran que enviés algun delegat «que tingués energia i amor amb els objectes artístics», alhora que li feia arribar una llista de tot el que s'havia salvat que no estava situat. Pocs dies després, el 8 d'agost, Agustí Duran expressava: «No crec que ara fos prudent de reunir les coses salvades (excepció de les que estiguin als Baixos) a la Universitat, però en definitiva potser haurà d'ésser així, i amb combinació amb l'institut s'hi podria organitzar una instal·lació de gran profit pedagògic, una veritable institució popular model». La feina de salvament continuava sense parar i, el 2 de febrer del 1937, Frederic Gómez escrivia a Duran que «la Biblioteca de la Universitat ha quedat completament abarrotada de llibres i encara n'hi ha per col·locar més de la meitat». Mentre Frederic Gómez i altres col·laboradors anaven emmagatzemant documents, objectes i obres artístiques que procedien de tota la comarca a la Universitat, aquest edifici era cobejat per a molts usos militars. El 26 d'octubre del 1937 Gómez explicava a Duran que semblava que entre els molts usos possibles que es disputaven la Universitat, finament es destinaria a hospital —tal com, efectivament, acabà sent—, però que els militars s'havien compromès a respectar-ne la capella, el museu i la biblioteca.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

393

394

393

Universitat, 1937. Estat de desordre en el qual quedà l'interior de la Universitat, després del saqueig i desmantellament de l'edifici quan en foren desallotjats obligatòriament els pares i estudiants claretians, davant la pressió dels elements més revolucionaris de la ciutat, el juliol del 1936. Durant aquest desallotjament també se'n destruïren els guarniments de coure de la façana. Se'n salvà, a més de l'altar de Jaume Padró al Paranimf, el Museu d'Història Natural, traslladat a Viladrau, i gran part dels llibres de la biblioteca dels claretians.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

394

Universitat, maig del 1938. Sala de la Universitat, reconvertida en hospital. Durant la Guerra Civil, Cervera es convertí en un punt clau dels serveis de la sanitat de guerra republicana. Des del mes d'agost del 1936 fins a l'abril del 1938, l'Hospital Civil Berenguer de Castelltort serví com a hospital de milícies primerament, i amb la creació de l'Exèrcit Popular s'adaptà a la nova organització basada en la creació d'hospitals de campanya, per bé que hom li reservà un paper secundari. A principis de maig del 1938, a fi de posar a punt els serveis sanitaris davant de les imminents ofensives que l'alt comandament republicà preparava als fronts dels rius Segre i Noguera Pallaresa, s'abandonà els serveis de l'hospital civil i es disposà l'ocupació del grup escolar (escola Jaume Balmes) i de l'edifici de la Universitat a fi d'habilitar-los com a hospital de campanya base del XVIII cos d'Exèrcit. La instal·lació, amb clínica quirúrgica al grup escolar i clínica mèdica a l'antiga Universitat, estava preparada per a 962 llits. Havien d'atendre les segones i terceres urgències, i tenien com a equips quirúrgics avançats Montclar i Ivars d'Urgell, amb cinquanta llits cadascun. Quan aquests equips foren evacuats, el 2 de gener del 1939, els ferits es repartiren entre Sisteró, Tàrrega i Bellpuig. Amb l'ocupació de Cervera per part de les tropes franquistes, el 16 de gener del 1939, les dependències de l'hospital van ser reconvertides provisionalment en base de l'Hospital Móvil del Ejército del Norte i posteriorment en infermeria del «*campo de concentración de prisioneros y presentados*». Josep Torrades Altisent, de Penelles, tenia disset anys quan ingressà a l'hospital de Cervera. Ocupava el tercer llit de la imatge, començant per l'esquerra. El 22 de maig del 1938 havia entrat en combat al sector del Montsec. «No vaig poder disparar un sol tret, estava mort de por. En arribar al front ens van parar una emboscada i dels 900 nois que formàvem només en vam tornar 140. A mi em van ferir en un costat i vaig ser atès, primer, en un descampat prop d'Artesa de Segre, després traslladat a Cervera, i finalment a Girona. Em va sorprendre la monumentalitat de l'edifici. Recordo perfectament aquella llitera, al costat d'una taula braser, amb un pot de benes i una camisa blava, l'única indumentària amb què vaig arribar a Cervera.»

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Razquin.)

395

396

395

Maig del 1938. Grup de nens amb el brigadista Paul Meleschuk. Les persianes del fons eren cerverines, concretament fabricades per Ca l'Armengol. Era un invent seu: persianes amb unes làmines molt primes i unides mitjançant unes voltes de filferro. La fotografia està documentada a l'arxiu Tamiment Library, de Nova York, com a 11-1063, i es titula *Civilians and Paul Meleschuk of Auto Park, Cervera*.

(Autor de la fotografia: equip de Harry Randall. Propietari de la còpia: Tamiment Library and Robert F. Wagner L., Nova York. Copyright: Neg. #11_1063, Harry Randall: Fifteenth International Brigade Photograph Collection, Abraham Lincoln Brigade Archives, New York University.)

396

Maig del 1938. Soldats treballant en un vehicle. Aquesta fotografia i l'anterior formen part de la col·lecció de fotografies fetes per l'equip de Harry Randall, agregat com a responsable de fotografia a la XV Brigada Internacional, també coneguda com l'Abraham Lincoln; per tant, era una brigada formada per americans del nord (The Harry Randall 15th International Brigade Photograph Collection). Durant el període de la Guerra Civil, Franco i els nacionals reberen reforços d'Alemanya i Itàlia. La República tingué el suport de voluntaris antifeixistes de tot el món que formaven part de les Brigades Internacionals, organitzades per la Internacional Comunista. Entre el 1936 i el 1938 uns trenta-cinc mil voluntaris de cinquanta-tres països s'allistaren a les forces republicanes, fins que, acabada la batalla de l'Ebre, es retiraren. El 1938, entre la primavera i l'estiu, s'establí una tranquil·la i pacífica vinculació entre els soldats espanyols, els brigadistes i la població local. Harry Randall (que s'allistà a Espanya el 1937) i la unitat fotogràfica de la XV Brigada Internacional fotografiaren persones, grups i fets durant la instrucció prèvia a la batalla de l'Ebre, que després publicaren en el diari *The Volunteers for Liberty*. Quan marxà d'Espanya tenia uns dos mil negatius, que anaren a parar a aquest arxiu de Nova York, el 2001 (ALBA Collection). Les fotografies eren destinades a augmentar la moral dels voluntaris i a donar suport a les Brigades Internacionals a l'estranger. La col·lecció conté aquestes dues fotografies de Cervera. Altres ciutats de la província de Lleida fotografiades foren Mollerussa i Tàrrega. La fotografia està documentada a l'arxiu Tamiment Library, de Nova York, com a 11-1062, i es titula *Working on a car, Auto Park, Cervera*. Per tant, estava feta en un garatge.

(Autor de la fotografia: equip de Harry Randall. Propietari de la còpia: Tamiment Library and Robert F. Wagner L., Nova York. Copyright: Neg. #11_1062, Harry Randall: Fifteenth International Brigade Photograph Collection, Abraham Lincoln Brigade Archives, New York University.)

397

3 de desembre del 1938. Vista aèria de Cervera durant el bombardeig de desembre del 1938. Cervera es trobava en el punt de mira de l'aviació de Franco, a causa de les informacions rebudes per part dels serveis d'espionatge i d'evadits de la zona republicana. Els objectius eren una fàbrica de material de guerra emplaçada en un antic garatge situat a la carretera de Madrid a França (actual avinguda de Catalunya); la Universitat, com a lloc de concentració de tropes i oficines militars, i un dipòsit de munició que proveïa els fronts de Lleida i Balaguer, situat a la casa coneguda com la torre del Camps (avui, Cal Ferran). Els objectius de l'aviació franquista s'ampliaren a la rodalia de Cervera, motivats, sobretot, per l'existència d'un aeròdrom republicà en terres del terme de l'Aranyó i per la construcció d'una important línia de fortificació republicana, coneguda com a L-2. El 3 de desembre del 1938, a les dotze del migdia, amb els objectius principals de la fàbrica de material bèl·lic i el dipòsit de munició, deu avions Savoia–Marchetti SM-79 —també anomenat S.79/A.80— de l'Aviación Legionaria, amb base a Valenzuela (Saragossa) deixaren caure sobre Cervera setanta bombes de cent quilos cadascuna. Les afectacions materials foren terribles, amb destrosses en edificis, carrers i places, des del Mas Duran fins al Centre Republicà. Afectà els descampats d'abans i del voltant de l'esmentada casa de Jaume Camps, el camp d'esports (la Pineda), la carretera de Tàrrega (actualment, avinguda de Catalunya), el magatzem de fusta de Josep Carcasona, el pati del molí de Ramon Gomà, el pati d'Antoni Bové, així com les cases i els patis posteriors de la carretera de Tàrrega, de Manuel Salvador, Joaquim Rosich, Mariano Alsinella, Francesc Fusté i Ernest Llobet, a més del garatge d'Agustí Rius. També es veieren afectats la via del tren i tots els voltants del Mas del Codina, al nord de la via (entre aquesta i l'actual avinguda del Mil·lenari); els voltants del magatzem de la casa Cros —que no patí desperfectes—; els dos locals del Centre Republicà, a banda i banda del passeig de Prat de la Riba (actualment, passeig de l'Estació), que també patí els estralls de les explosions, així com la casa del sobreestant de la via; sis cases de la carretera de Vallfogona, i el començament del passeig de Pi i Margall (actualment, passeig del Portalet). Els danys humans també foren abundants, amb quaranta víctimes mortals i més de seixanta ferits. A més d'aquest bombardeig, Cervera en sofrí tres més durant el gener del 1939: l'1 de gener, que provocà nou morts i ocasionà destrosses des del passeig de Pi i Margall (actualment, passeig del Portalet), el carrer Combat, la plaça de Madoz, els patis i el Paranimf de la Universitat, fins al turó de les Forques; el 5 de gener, que causà cinc víctimes mortals, a més d'afectacions al carrer Major, sobretot a l'església de Sant Agustí i a una casa veïna, i al carrer de Barcelona, i el 15 de gener, amb deu víctimes mortals i destrosses localitzades al nord de la ciutat, per sobre de la via del tren, des de la carretera de Guissona fins a la carretera de Sant Ramon, la torre i els patis del Sindicat, la fàbrica de galetes La Palma i el Mas d'en Rosa.

(Autor de la fotografia: Forza Aerea Italiana. Propietari de la còpia: Ufficio Storico dell'Aeronautica Militare, Roma.)

Postguerra i franquisme

398

399

398

Gener del 1939. Músics cerverins durant la celebració de l'acabament de la guerra a Cervera. L'arribada de les tropes franquistes fou el 16 de gener del 1939. El segon a l'esquerra, amb la trompeta sota el braç, era Josep Térmens Prats; a la seva dreta, sense instrument, hi havia Josep Turull Casajuana; amb un saxòfon, el Giribet de Cal Mano, i a la dreta i en primer terme, Francesc Oriol Trilla, amb un fiscorn. Josep Térmens i Francesc Oriol col·laboraren, juntament amb altres músics cerverins, en la recomposició de les partitures dels seus respectius instruments corresponents a les Completes del Santíssim Misteri, que foren cremades durant el període de la Guerra Civil.

(Propietària de la còpia: Maria Balcells.)

399

Cementiri, 1939. Commemoració del Día de los Caídos, al Cementiri. Entre les autoritats civils i militars assistents a l'acte n'hi havia de provincials i de locals. Entre aquestes últimes, hi havia l'alcalde de la ciutat, Josep Trilla Bacardit (el primer per la dreta), i Luis Hernández Palmés, cap local del Movimiento (cinquè per la dreta), que exercia de notari. La celebració es realitzà al peu de l'obelisc erigit en honor dels soldats morts en l'atac carlí a Cervera del 16 de febrer del 1875. L'homenatge als caiguts del bàndol nacional de l'any 1939 es féu en aquest indret; però

400

401

poc temps després, el mes de febrer de l'any 1940, l'obelisc fou enderrocat per feixistes locals. Aquesta acció causà malestar a l'Ajuntament, que es veia capaç de realitzar ell mateix la retirada oficial del monument. A partir de llavors la celebració passà a fer-se davant del monument a «*los Caídos*» de la rambla de Calvo Sotelo, construït durant l'any 1939 i inaugurat el 24 de setembre, en el marc de la Festa Major d'aquell any. Fou retirat del seu emplaçament el mes d'octubre del 2005.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

400

28 de juliol del 1939. Document original del procés sumaríssim núm. 763 seguit contra Domènec Puigredon Borruix, en el qual consta la condemna a mort, dipositat en el Tribunal Militar Tercer de Barcelona. En l'expedient s'hi cosí la fotografia —que mostra Puigredon acompanyat de Francisco Barnés i Marcelino Domingo en una visita que feren a Cervera el 5 de juliol del 1936—, com a prova per demostrar la culpabilitat de l'encausat. L'execució es produí el 28 de juliol del 1939. Segons el procediment, i com recull la historiografia contemporània, Puigredon fou denunciat pels cerverins J. T. B., A. R. C. i R. S. A., i la denúncia fou reforçada amb el testimoni de J. A. i amb els informes de l'alcalde J. M. C. d. M., la Guàrdia Civil i els dirigents de Falange Española Tradicionalista i de les JONS. Domènec Puigredon fou elegit alcalde de Cervera el 28 de maig del 1936 per ERC. Després del cop militar del 18 de juliol, començava la Guerra Civil i la revolució. El 2 d'octubre del 1936 es constituí l'Ajuntament «antifeixista», integrat per representants de les formacions CNT, UGT, ERC, Unió de Rabassaires, Acció Catalana i POUM, i n'era elegit alcalde Manel Ambrona Tudela; Domènec Puigredon no formà part de la nova corporació municipal. El 21 de febrer del 1939, Domènec Puigredon, que no creia que hi hagués cap motiu per fugir de la ciutat, fou detingut a Cervera i ingressà a la presó. Poc després fou sotmès a un procés «*sumarísimo de urgencia*», el marcat amb el núm. 763, que està dipositat al Tribunal Militar Tercer de Barcelona: «*Auditoria de guerra de la 4ª región militar. Procedimiento sumarísimo nº 763, contra Domingo Puigredón Borruix. […] FALLAMOS: Que debemos condenar y condenamos al encartado Domingo Puigredón Borruix a la pena de muerte. […] Barcelona 17 de Junio de 1939. Año de la Victoria. […] Diligencia ejecución.– Siendo el lugar de ejecución las inmediaciones del Cementerio Municipal. Una vez ejecutado el Médico D. José García Rojo, previo reconocimiento del cuerpo de los reos certificó su ejecución. 28 de Julio de 1939.– El día 28 de Julio de 1939, fue enterrado en la fosa especial nº 3 del Cementerio de Lérida*».

(Autor de la fotografia: Josep Salat. Propietari de la còpia: Joan Salat.)

401

Safarejos municipals de la Rambla, 1939. D'esquerra a dreta, Teresina Botines Ramon, Pepita Martínez Romero (de La Perfumeria), Pilar Ubach Grioles i Núria Riera Companys (monja), que formaven part de l'equip de l'Auxilio Social, les quals ajudaven a alimentar la gent necessitada. Els menjadors estaven situats on avui dia hi ha Cal Pere Armengol (al xamfrà entre el carrer de Santa Anna i la Rambla). L'Auxilio Social era una organització d'ajuda humanitària, estructurada i estesa arreu del territori espanyol, que existí des de la Guerra Civil fins a mitjan anys setanta. Constituïda durant la Guerra Civil espanyola, estava vinculada amb la Sección Femenina de la Falange Española i seguia un model similar al que funcionava a l'Alemanya nazi. Aquestes ajudes, inicialment ateses per voluntaris, estaven destinades a donar menjar a les vídues i als orfes de guerra. Les despeses de l'Auxilio Social es cobrien amb aportacions voluntàries i espontànies, però, a mesura que l'organització creixia, s'hagueren de buscar noves formes de finançament, transformades en uns donatius fixos mensuals obtinguts per mitjà de pressió social a les classes acomodades, que es veien obligades a participar-hi, ja que es considerava una desafecció cap al règim qualsevol negativa a contribuir-hi. Els governadors civils s'encarregaven d'evitar que la recaptació disminuís, amb diferents mesures repressives, una de les quals consistia a fer pública en la premsa local la identitat dels desafectats.

(Propietària de la imatge: Pilar Ubach Grioles.)

402

Plaça de Sant Miquel, 16 de gener del 1940. Desfilada de falangistes cerverins, armats amb fusells, passant per la plaça de Sant Miquel. A l'esquerra hi havia una banda de música que amenitzava la desfilada, mentre nens i grans feien la salutació feixista amb el braç alçat. Als baixos de l'edifici del fons hi havia una carnisseria i el forn de pa de Ca l'Andreu, i al pis superior s'hi instal·là la comandància militar. Aquesta desfilada era dins el programa d'actes per commemorar el primer aniversari de l'entrada de les tropes franquistes a Cervera, que fou el 16 de gener del 1939. Altres actes de la celebració foren una processó del Rosari de l'Aurora, una missa amb cant de «Te Deum», una ofrena de corones de flors de la Sección Femenina y Ciudadanos al «*monumento a los Caídos*» i una representació de «*pastorcillos*». Els falangistes que desfilaven en primer terme eren Antoni Curt, una persona no identificada, Ramon Cuñé Vilaró, Joan Camacho Segura i Castellà (fuster).

(Propietari de la còpia: ACSG.)

402

403

Plaça de la Universitat, vers el 1940. Ciutadans de Cervera fent, amb la mà alçada, la salutació feixista. La presència de soldats i membres de la Falange de fora de la ciutat, a la dreta de la imatge, indica que el final de la Guerra Civil encara era recent. Es desconeix el motiu de la concentració, tot i que devia ser important, ja que els balcons del carrer, corresponents als actuals edificis núm. 5 (Anna Maria), 7 (Fotografia Prat) i 9 (Sastreria Miret) de la plaça de la Universitat, estaven endomassats. Alguns dels cerverins identificats són Dolores Font (al centre de la fotografia); Josep Balcells Sala, que seria alcalde de Cervera entre els anys 1948 i 1953 (al seu darrere); Antònio Rubinat «Ton Caminante», amb gorra, i l'Elies, boter (al seu darrere).

(Propietària de la còpia: Montserrat Guspí.)

404

Cementiri, 10 de novembre del 1940. Trasllat al Cementiri dels deu fèretres que recollien les restes dels religiosos assassinats, el juliol del 1936, al Mas Claret i a l'Hospital. El juliol del 1936 la revolució de les esquerres havia triomfat a Barcelona i grups i columnes de voluntaris sortien de la capital camí de Saragossa per ajudar els companys anarcosindicalistes; de camí, havien de passar per Cervera. El 21 de juliol, alguns pistolers envoltaven ja l'edifici universitari i l'Ajuntament instava els claretians a abandonar-lo davant del perill. Els religiosos, vestits de seglar, es disposaven a fugir. Els malalts anaren cap a l'Hospital; molts, al Mas Claret, des d'on marxaren, dividits en dos grups. La mort els esperava en diferents destinacions, des de Ciutadilla fins a Lleida, passant per l'Hospital, el Mas Claret o el Cementiri. Quatre anys després, el 10 de novembre del 1940, es pogueren trobar i identificar les restes dels germans assassinats. Deu fèretres recollien les restes de les trenta-dues víctimes al Mas Claret i a l'Hospital, a més de les dels pares Jaume Giron, Pere Sitges, Emili Bover, Enric Cortadellas, Joan Prats i Ángel Pérez i dels germans Ramon Roca i Ramon Rius. Després, els fèretres foren traslladats per les Juventudes Católicas i escortats per falangistes al Cementiri, per enterrar-los. La comitiva començà a la casa–col·legi dels Pares Missioners (després de ser traslladats en dos viatges amb camió des del Mas Claret) i posteriorment es féu el funeral oficial a la Parròquia. L'oració fúnebre la dugué a terme el pare Lluís Pujol, company de comunitat de les víctimes i professor dels estudiants. Els cossos havien estat exhumats al Mas Claret (12 de març del 1939), Cervera (4, 5 i 11 d'octubre del 1940), Castellfollit de Riubregós (12 d'octubre del 1940), Cubells (16 d'octubre del 1940) i Sant Martí de Tous (31 d'octubre del 1940) i dipositats en un primer moment al Mas Claret. Passats els anys, el 1947, s'edificà un mausoleu per als claretians assassinats. Allà foren traslladades totes les restes. Hi romanen totes excepte les del pare José Xifré, superior general i cofundador dels claretians, les despulles del qual s'inhumaren a Vic el 6 de novembre del 1999, procedents de Cervera. Segons que consta en la documentació de l'època, els noms dels «màrtirs» eren: «Jaime Girón, Pedro Sitjes, Juan Buxó, Emilio Bover, Manuel Font, José Ribé, Julio Leache, Francisco Simón, Antonio Elizalde, Emiliano Pascual, Eusebio de las Heras, Constantino Miguel, Jenaro Pinyol, Remigio Tamarit, Antonio Capdevila, Luis Jové, José Serrano, Manuel Solé, Juan Prats, Enrique Cortadellas, Ramon Roca, Buenaventura Reixach, Miguel Rovira, José Ros, Fernando Castón, Narciso Simon, Francisco Marco, Nicolás del Campo, Francisco Milagro, Pedro Vives, José Ferrer, Dionisio Arizaleta, Evaristo Bueria, Ramon Rius, Irineu Jiménez, Angel Pérez, José Loncan, Francisco Canals, Francisco Solà y Juan Senosiaim».

(Propietària de la còpia: Teresa Rius Camps.)

403

404

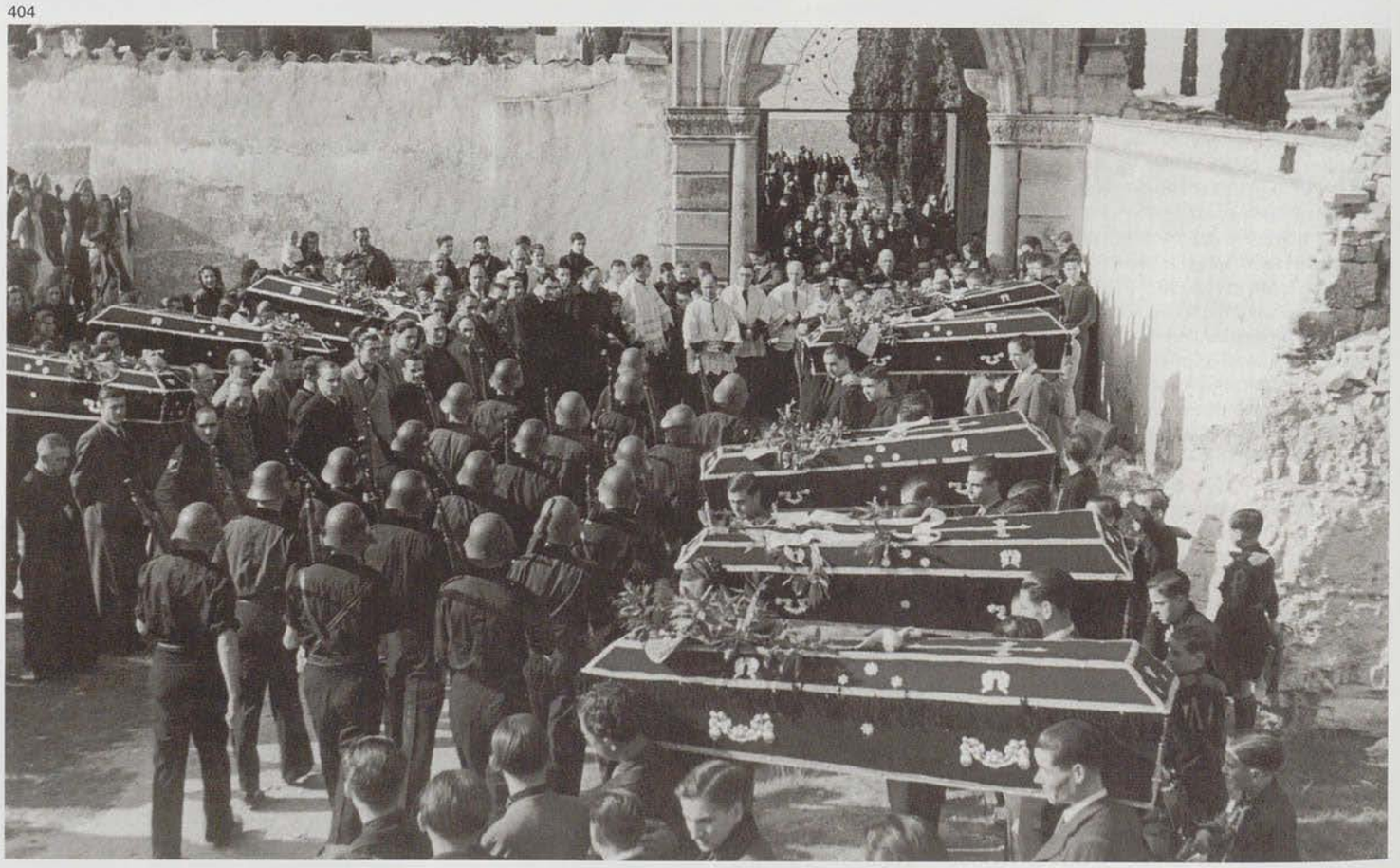

405

Paranimf de la Universitat, hivern del 1940. Visita al Paranimf de la Universitat, acabada la guerra, del general d'enginyers retirat de l'Exèrcit espanyol, Ildefonso Güell. En la visita l'acompanyaven Josep Trilla Bacardit (alcalde), Ricard Sala Aldomà (exalcalde), Teodor Ubach (barber conegut com «el Grioles»), Josep Vives i Josep Roselló (tinent d'infanteria), entre d'altres. Aquesta imatge resulta significativa per dos motius: per l'ensorrament de la volta de la cúpula durant el bombardeig nocturn de la legió Còndor que patí Cervera l'1 de gener del 1939, i pel mur de maons que s'alçà davant de l'altar barroc del Paranimf de la Universitat pocs dies abans del 18 de juliol del 1938. Alçar aquesta paret fou molt lent i, a més, quedà a la meitat perquè s'acabaren els maons. Aquest episodi del mur protector té la seva petita història, perquè es considera que l'encert d'aquesta última iniciativa li pertoca en gran manera a Antoni Gil Ortín, afiliat a la CNT i, des del 22 d'octubre del 1936, regidor de Cultura i Finances de l'Ajuntament revolucionari, del qual era alcalde Manel Ambrona Tudela. Gil havia estat barber al carrer Major de Cervera, i entre els cercles obrers de la ciutat era tingut per un intel·lectual i un bon orador. Fou cap comarcal del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), promogué que l'institut de segona ensenyança dugués el nom de Santiago Ramón y Cajal en comptes de Marcelino Domingo, i des de l'Ajuntament revolucionari posà a disposició del Frederic Gómez Gabernet recursos materials i humans per intentar salvar tot el patrimoni històric que fos possible. El juliol del 1937 fou mobilitzat i incorporat a l'Exèrcit Republicà; el 6 de febrer del 1938 el feren presoner al front d'Aragó i el processaren per la denúncia d'un cerverí. Fou condemnat a dotze anys de reclusió, dels quals en complí trenta-tres mesos, ja que se li aplicà la redempció de la pena pel treball i la bona conducta. En sortir de la presó, obrí un taller metal·lúrgic a Barcelona.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

406

Plaça dels Màrtirs (actualment, plaça de Pius XII), principi de la dècada del 1940. Acte públic expiatori per l'enderrocament de l'església de Sant Francesc de Paula, celebrat a l'esplanada que avui és la plaça de Pius XII. En primer terme hi havia integrants de la Sección Femenina de la Falange portant banderes i estendards, juntament amb infants de la Sección Juvenil, que feren una ofrena floral. Al fons, entre el nombrós públic, hi havia la presidència, amb els macers de la ciutat al davant. Al lloc on actualment es troba el Casal Parroquial hi hagué l'església de Sant Francesc de Paula, que el 19 de juliol fou saquejada, com totes les altres de Cervera. A mitjan 1937, l'Ajuntament prengué l'acord de construir una plaça en aquest indret per fer-hi el mercat, per la qual cosa s'enderrocà l'església i el convent. Les vicissituds de la guerra, però, no permeteren tirar endavant el projecte. Gran part del públic assistent a l'acte es trobava sobre els enderrocs del convent, que ocupava molt de terreny (limitava pel darrere amb els habitatges que donen al carrer de la Universitat —actualment, carrer del Canceller Dou—, alguns dels quals foren construïts als terrenys que ocupava la fàbrica de sivelles Ramírez; d'altres, els tres primers, tocant a la plaça de Pius XII, es construiren al voltant de l'any 1745). En la nova urbanització se cedí terreny per fer més gran l'esplanada, és a dir, la plaça de Pius XII i la rambla de Lluís Sanpere.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

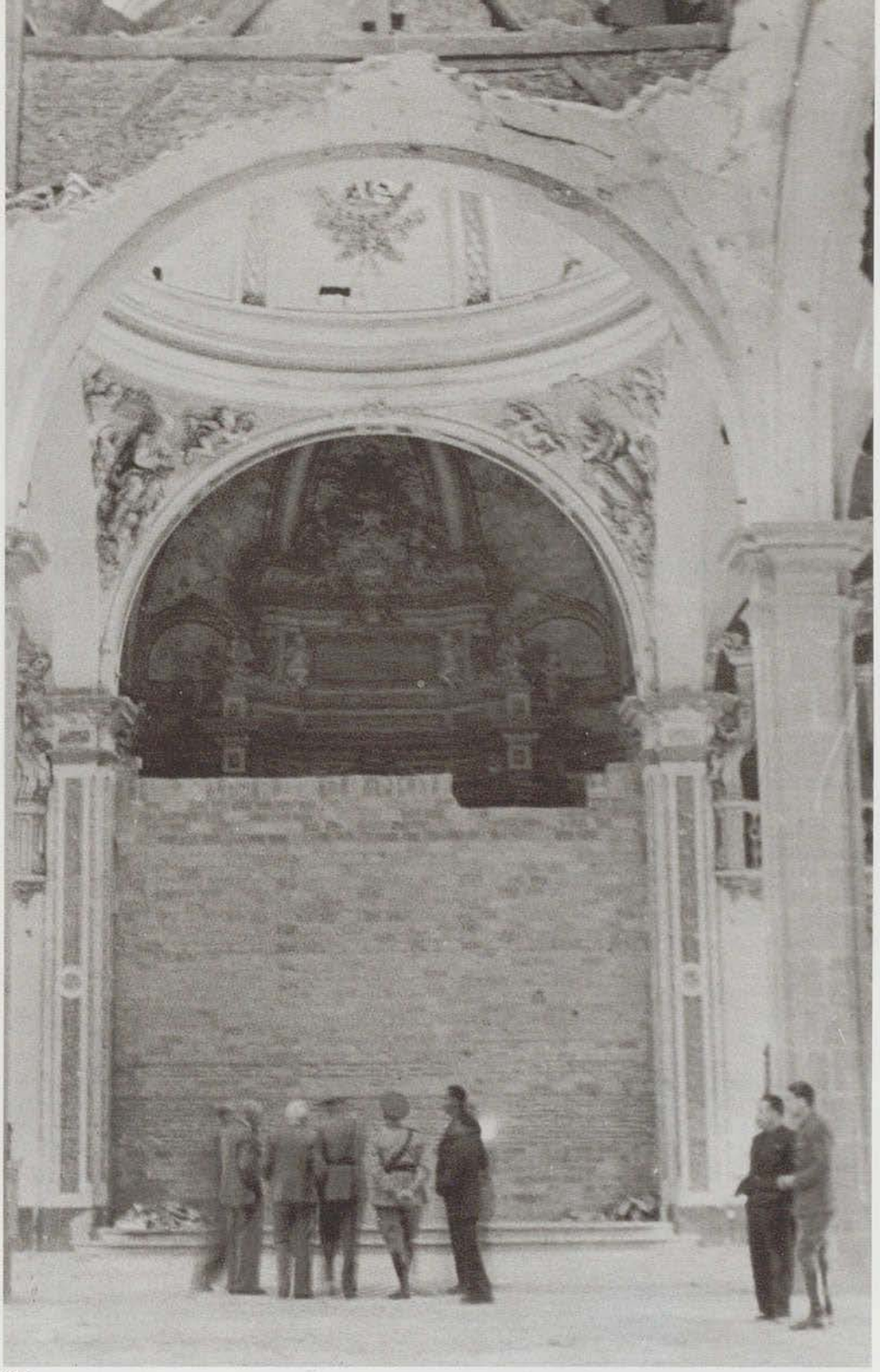

405

406

407

407

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 16 de gener del 1943. Nombrós grup de joves ballant sardanes, en presència de molts cerverins que assistien a l'acte i també d'alguns militars, davant de l'Auxilio Social. Durant molts anys, el 16 de gener es commemorà la *liberación* de la ciutat, o sigui, l'arribada de les tropes franquistes. Entre les activitats del programa d'actes d'aquell any destacaven l'«Airosa diana» de la banda del Regimiento de Infantería núm. 116, l'ofrena de flors al monument als Caiguts en memòria dels *«mártires de la cruzada»*, una desfilada militar, l'audició de sardanes i una vetllada coreogràfica a càrrec de la Sección Femenina de la Falange Española Tradicionalista i de les JONS de Lleida, a benefici dels voluntaris de la División Azul, al Teatro Círculo. No era la primera vegada que hi havia sardanes en la postguerra cerverina, ja que a la Festa Major de l'any 1939 ja se n'havien ballat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

408

Carrer de Santa Anna, 23 de setembre del 1945. Visita de les autoritats municipals i provincials a la seu de l'Auxilio Social, en el marc d'una Festa Major. Durant la Festa Major de l'any 1945 s'inaugurà el passeig de Jaume Balmes; aquest indret passà a la ciutat quan l'Ajuntament pogué recuperar el terreny on els pares claretians tenien l'hort mentre estigueren instal·lats a la Universitat. El principal acte de la celebració fou una desfilada del Frente de Juventudes de Lleida en aquest lloc, davant les autoritats municipals i provincials, les quals també visitaren altres llocs de la ciutat, com la seu de l'Auxilio Social. Aquesta institució de la Falange, que es desenvolupà a la postguerra, durant el primer franquisme, tenia la missió d'atendre les necessitats bàsiques de la població més vulnerable, les dones i els nens. A Cervera, la seva funció principal era el repartiment d'ajut alimentari per intentar mitigar la terrible fam que es passava en aquell període. Es trobava al carrer de Santa Anna, a la cantonada amb la rambla de Calvo Sotelo, instal·lada al local que havia estat la Pastisseria La Palma, de Joan Fornells, a qui, en acabar la guerra, li fou expropiat. L'Auxilio Social estigué situat en aquest indret fins a mitjan anys cinquanta, encara que en aquest darrer període la seva activitat era pràcticament inexistent. En la imatge hi veiem, d'esquerra a dreta, l'agutzil Eusebi Rufau «Canets», Luis Hernández Palmés (cap local del Movimiento), Josep M. Boquet, Francesc Domènech Bosch (secretari de l'Ajuntament), Josep Balcells Sala (primer tinent d'alcalde), Josep Cisteró (alcalde) i José Carreras Cejudo (governador civil i cap provincial del Movimiento), entre altres autoritats. Més a la dreta hi ha els macers de la ciutat i uns joves falangistes.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

409

Molí del Grau, 31 de març del 1973. Dinar campestre amb una paella gegant, celebrat amb motiu de la cloenda de la I Assemblea Comarcal de la Joventut de la Segarra. La cloenda tingué lloc el 31 de març del 1973, i hi assistiren el governador civil de Lleida i altres autoritats provincials i locals. Durant diversos dies, una cinquantena de joves treballà intensament en sis ponències, després d'haver realitzat enquestes a uns quatre-cents joves de Cervera i d'altres localitats de la comarca. En l'acte de clausura, fet davant un d'auditori ple de joves, hi prengueren part les diferents ponències, amb tots els seus membres. També hi intervingueren Rafael Oliver, sotscap provincial del Movimiento; Joan Salat, alcalde de Cervera, i el governador civil de Lleida, José

408

Aparicio Calvo-Rubio, que pronuncià la lliçó magna de l'Assemblea. En la imatge, entre els comensals, s'hi veuen Jaume Carbonell i M. Clara Prous (segon i tercera per l'esquerra); els dos homes de la dreta són el governador, José Aparicio Calvo-Rubio, i l'alcalde, Joan Salat.

(Propietari de la còpia: Eusebi Ortiz.)

410

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 15 de juny del 1952. Dinar de redactors, col·laboradors, autoritats i amics durant la celebració del vuitè aniversari de la revista *Segarra*. El 15 de juny del 1952 se celebrà el vuitè aniversari de la sortida al carrer del primer número de la revista *Segarra*. Els actes de la festa foren: missa a l'església de Sant Antoni, oficiada per Mn. Bajona; inauguració a la Sala Colom d'una exposició d'obres del pintor holandès Joop Stekelenburg, amb pintures de temes cerverins i segarrencs; conferència del poeta Rossend Perelló sobre Mn. Cinto Verdaguer, en la commemoració del 50è aniversari de la seva mort, amb una exposició de tota la seva obra a la biblioteca, i el dinar de redactors, col·laboradors, autoritats i amics. Entre els assistents a la celebració hi havia, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, dempeus, Pepe Cos, Pere Riba, Pepe Vidal, Josep M. Boquet, Jaume Magre, Emili Rabell, Carlos Rossich, Ramon Turull, Joan Salat, Ferran Razquin, Josep Mestres, quatre persones no identificades, Miquel Razquin Jené, Josep Batlle, una persona no identificada, Ramon Térmens i Luis Hernández Palmés; asseguts, tres persones no identificades, Jesús Quintana, una persona no identificada, Josep Ferran Lamich, Maria Camps Duran i Francesc Domènech Bosch.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep M. Ubach.)

411

Casa Massot–Dalmases, 1955. Recepció a la Casa Massot–Dalmases del nunci papal Ildebrando Antoniutti. El diumenge 20 de març del 1955 el nunci del papa a Espanya, monsenyor Ildebrando Antoniutti, visità la ciutat de Cervera convidat pel Patronat de la Passió. El programa d'actes durà tres dies. El dissabte 19, diada de Sant Josep, hi hagué un repic de campanes i una cercavila amb banda de música, i s'il·luminaren els edificis oficials i comerços que s'adheriren a la benvinguda. El diumenge 20, una caravana de cotxes i motos anà a rebre el nunci a Bellpuig, d'on sortiren cap a Cervera per arribar-hi a mig matí. A Cervera fou rebut a la plaça de Lluís Sanpere per autoritats civils, militars i religioses. Acte seguit, es dirigiren cap a l'església de Santa Maria, on el bisbe de Solsona, monsenyor Vicent Enrique i Tarancón, li donà la benvinguda. Després de descobrir una placa que dóna el nom a la plaça de Pius XII, al jardí de la Pèrgola, se serví un àpat a la Casa Dalmases, que aleshores era el palau del Baró del Bullidor, que fou la residència del nunci durant la seva estada a Cervera. A la tarda assistí a una representació de la Passió al Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera) i, posteriorment, l'alcalde de Cervera, Antoni Xuclà Riu (al centre de la imatge), oferí una recepció a l'Ajuntament. Després de recórrer els carrers de Cervera, on rebé un homenatge popular, se serví un sopar de gala al saló de la Casa Dalmases. El dilluns 21 es decretà dia de festa a Cervera per tal que tota la població pogués assistir a la missa solemne que el nunci celebrà a dos quarts de nou del matí. En acabar, s'acomiadà dels ciutadans i de les autoritats i abandonà la ciutat. En la imatge, en primer pla, hi apareixen Joaquim de Dalmases i Jordana, Antoni Xuclà i monsenyor Antoniutti.

(Propietari de la còpia: família Xuclà.)

409

410

411

412

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 21 de maig del 1960. Carmen Polo i les seves nétes, acompanyades de la comitiva, dirigint-se al Teatro Círculo, en la seva visita a Cervera. Durant la visita, l'esposa del general Franco assistí a una representació extraordinària de *Cristo, misterio de Pasión*, en sessió de tarda. Cervera s'endomassà de festa per rebre la primera dama de l'Estat i, al llarg de tot el recorregut de la comitiva, que s'inicià a l'avinguda de Catalunya, s'hi col·locaren diversos arcs de benvinguda. La recepció es dugué a terme a la plaça de Santa Anna, al peu del monument als Caiguts, i fou presidida pel governador civil de Lleida, el bisbe de Solsona, l'alcalde de Cervera i el Consistori en ple. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, l'esposa del governador civil; al seu darrere, l'alcalde de Cervera, Antònio Xuclà; M.ª del Carmen i M.ª de la O (tapada pel ram de flors) Martínez-Bordiu a dreta i esquerra de Carmen Polo; Ignàsia Comas, esposa de l'alcalde, i a la dreta, el governador civil, José Antonio Serrano Montalvo.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

413

1960. Dinar de comiat ofert pels membres de la Corporació Municipal a l'alcalde sortint, Antoni Xuclà Riu (1923–2001), que ho fou des del 24 d'octubre del 1953, quan substituí Josep Balcells Sala, fins al 26 d'octubre del 1960, que fou nomenat per al càrrec Josep M. Razquin Jené. Hi assistiren —en el sentit de les agulles del rellotge— Salvador Gasol Permanyer, Carlos Rossich Franquesa, Joan Salat Tarrats, Antoni Xuclà Riu, Antoni Trilla Ramon, Agustí Castellà Roca, Miquel Razquin Jené, Joan Boronat Felip i Josep M. Civit Breu.

(Propietària de la còpia: Eulàlia Boronat.)

414

Camp de futbol, estiu del 1965. Inauguració de les piscines, patrocinades per l'empresa Ferrocolor – Vidal Germans. Aquestes piscines, anys més tard, foren cedides a l'Ajuntament de Cervera. Al mateix temps que s'inauguraven, molt a prop, a la mateixa carretera de Guissona, es construïen els pisos de l'EMSESA. Aquells blocs, amb un total de cent habitatges, aleshores semblaven molt lluny del centre urbà, igual que les piscines. El creixement de la ciutat, però, ha acabat integrant ambdós espais al teixit urbà. Els pisos de l'EMSESA, com la major part del barri adjacent, eren eminentment populars, i acabaren acollint gran part de la població que arribà a Cervera en les successives onades migratòries.

Perfil: 2. Antonio Freixes, 3. Jordi Companys, 8. Josep Prat, 10. Josep Puig, 11. Sújar, 13. Soto, 18. José Paredes, 20. Joan Bergadà, 22. Peiret, 23. Concepció Boquet, 24. Josep Fort, 25. Maria Armengol, 26. Elena Armengol Cera, 27. Peláez, 28. Ramon Armengol Cera, 29. Antonio Carcasona, 30. Manuel Muñoz Blanco, 31. Angelina Vergés, 32. Antonio Montero, 33. Juan Ángel Collado, 34. Ramon Font, 35. Muñoz, 36. Josep Hidalgo, 37. Petanàs, 38. Muñoz, 39. Josep Montero, 41. Jesús Aranda, 42. M. Lluïsa Perostes.

(Propietària de la còpia: Angelina Vergés.)

415

Madrid, 1968. Recollida del nomenament de president de la Diputació de Lleida per part de Josep M. Razquin Jené de mans del ministre Manuel Fraga Iribarne, en l'acte que tingué lloc a Madrid. Josep M. Razquin Jené, fill de Ferran Razquin Fabregat i Ramona Jené Solé, nasqué a Cervera el 14 de juny del 1929; estudià la carrera de Dret i la de Filosofia i Lletres (Història) a Saragossa. El 1956 començà a exercir d'advocat a Cervera. Fou nomenat alcalde de Cervera des de l'any 1960, substituint Antoni Xuclà, fins a l'any 1969. Fou president de la Diputació de Lleida entre els anys 1969 i 1974, càrrec des del qual, entre altres coses, contribuí al restabliment dels estudis universitaris a Lleida. Representant el grup d'Administración Local, el 1969 esdevingué *procurador en Cortes*. Ocupà diversos càrrecs dins l'administració provincial els anys finals dels franquisme. Personatge cultivat i d'àmplia cultura, exercí la docència universitària, rebé diverses distincions i escrigué i pronuncià conferències sobre diferents personatges històrics. Des del 1973 fins al 1994 fou subdirector de la Biblioteca de Catalunya. Entre la seva obra escrita, a banda dels textos periodístics, cal destacar *La Universidad de Cervera* (1976) i, sobretot, *Gent de la Segarra* (1997). D'altra banda, la relació entre Manuel Fraga Iribarne i Cervera fou habitual durant el període que va ser ministre d'Información y Turismo (1962–1969). Les seves visites a Cervera foren nombroses durant aquests anys. En la primera, l'any 1963, assistí a una funció de la Passió i inaugurà la urbanització de la plaça de Madoz. L'any 1966 visità les obres del complex turístic de la Passió (hotel, cafeteria i teatre), visita que repetí l'any 1967. La darrera visita fou l'any 1968, per assistir a una representació de la Passió al Gran Teatre, inaugurat l'any anterior.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

416

Paeria, 1969. Joan Salat, José M. Martínez Val i Josep M. Razquin a la sala de plens de la Paeria, durant l'acte de presa de possessió de l'alcaldia per part de Joan Salat. El 22 de març del 1969, Joan Salat Tarrats prengué possessió de l'alcaldia de Cervera, en presència de Josep M. Razquin Jené, president de la Diputació i antecessor seu en el càrrec, i del governador civil de Lleida, José M. Martínez Val. Joan Salat entrà a l'Ajuntament el mes de febrer del 1958 com a regidor del terç familiar i, posteriorment, fou tinent d'alcalde. Després d'onze anys com a regidor, exercí el càrrec d'alcalde durant vint-i-sis anys, fins al 1995. Durant el període democràtic guanyà quatre eleccions consecutives amb majoria absoluta (1979, 1983, 1987 i 1991), com a cap de llista de Convergència i Unió. Joan Salat Tarrats (Cervera, 6 de maig del 1920 – 22 de febrer del 2008) fou la figura central i principal de la política cerverina durant tot l'últim terç del s. xx. Era fill d'Antoni Salat, administratiu del Sindicat, i d'Emília Tarrats, la qual, a més de la casa, també portava la botiga d'espardenyes conjuntament amb l'avi Salat, que en controlava la fabricació. Des de petit havia tingut un caràcter inquiet, actiu i observador; de jove i adult, desplegà la seva activitat en molts fronts, a més de la política, com el teatre, l'excursionisme, l'activitat cultural i molt especialment la Passió de Cervera. Havia cursat estudis, en modalitat lliure, de peritatge mercantil a l'Escola d'Alts Estudis Mercantils de la Universitat de Barcelona. Fou mobilitzat per l'Exèrcit Republicà als disset anys amb la famosa «lleva del biberó»; gairebé acabada la Guerra Civil travessà els Pirineus, i fou presoner al camp de concentració d'Argelers, per acabar finalment en el que els nacionals tenien a Santoña (Cantàbria). Després de ser reclutat per l'Exèrcit Nacional el 1939, començà un periple que no acabaria fins al 1945. Quan finalment tornà a Cervera, el juny del 1945, havia passat set anys de servei militar. Es posà al capdavant de l'espardenyeria que la família tenia oberta als baixos de Cal Xuclà des que els seus avis s'havien establert a Cervera, l'any 1893; amplià i mi-

412

413

414

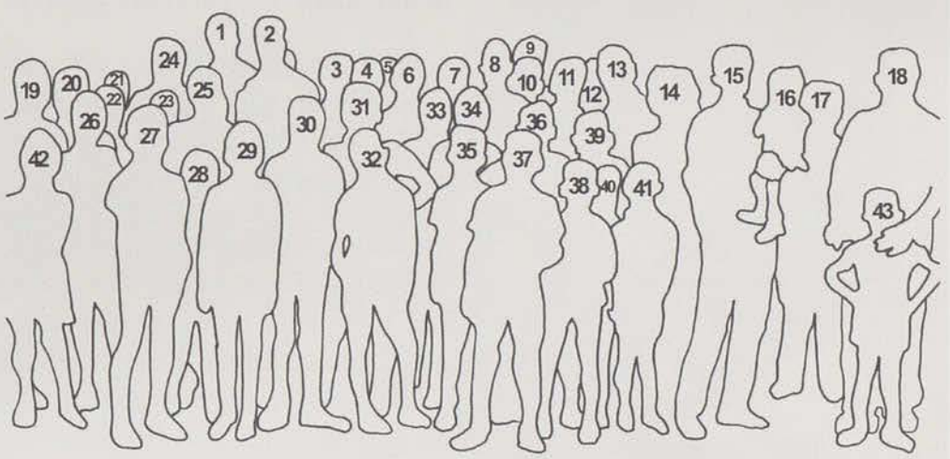

llorà el negoci familiar, passant a la fabricació mecànica d'espardenyes, reformant la botiga i servint els principals magatzems de Tàrrega, Lleida, Manresa, Vic i altres indrets. Després, el 1950, comprà la Casa Cisteró i amplià el negoci amb una sabateria. Vint-i-tres anys més tard, amb la mort del seu germà Antònio, i atesa la intensa dedicació a l'alcaldia, tancà el negoci. En l'àmbit familiar, el pal de paller de la família fou sempre la seva esposa, Antonieta Noguera Mercé (Cervera, 30 de novembre del 1919 – 28 d'agost del 2001), modista de professió, amb qui es casà el 8 de setembre del 1945 i amb qui tingué quatre fills.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Salat.)

415

416

Lleure i cultura: la història vital

El lleure i la cultura sorgeixen de la tradició i la idiosincràsia d'un poble, de manera espontània, directa i pràctica. És el motor d'unió i es basa en la memòria de la gent, en la transmissió i en l'essència de la forma de vida, en un entorn públic. El primer a formular una definició de cultura partint de l'antropologia fou E. B. Tylor, que la definí com un tot complex (art, moral, idees, etc.) adquirit per l'home com a membre d'una societat.

A principis del segle xx la vida cultural, associativa i recreativa de Cervera adquireix un gran dinamisme, i incideix en les activitats lúdiques i d'esbarjo. La vida cultural creix i es desenvolupa. Les fotografies que tenim a les mans són un fidel reflex d'aquesta vitalitat.

Enlairar el *Poll del Cel*. La revetlla de Sant Pere o Sant Joan a l'espai del Teatre Casal, «La conga», caminada a Montserrat, el Molí de la Roda (menjant la mona), campaments, Centre Excursionista, l'agrupament escolta, Jocs Florals, exposicions de fotografia, passejades, berenant al molí de Fiol o al molí del Grau, l'Aspirantat d'Acció Catòlica, l'educació en el lleure, el Centre Agrícola, el Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. Esports: futbol, bàsquet, ping-pong, futbolí, billar, boxa, banys a la bassa dels Condals, auca de l'estiu, tir al plat per la Festa Major, curses ciclistes, Club Cerverí de Sports, tennis, Secció d'Escacs del Casal de Cervera, hoquei, victòries, derrotes, combats. Música: orquestra Juventud Eléctrica, solfeig, festes majors, instruments en carro, instruments al coll, cercavila, joves, Orquestra Orotava, Nuevo Ritmo, Los Sisney's, La Principal de Cervera, sardanes, sardana de germanor, concurs, Jovencells, Sant Jordi, rotllanes, dansaires, ball, caramelles, marxes fúnebres, Lluís Llach, Coral Lacetània, Coral Infantil Nova Cervera, cursos de música, carrers, places, bars. Teatre de la Passió, Jesús, Sant Sopar, teatre, cartellera, Teatre del Casal, Teatre Principal, el Casino Principal, *Don Juan Tenorio, El alcalde de Zalamea,* Brot Escènic, Grepp Teatre, *Cristo, misterio de Pasión*, Judes, els mercaders del temple, sala de ball, grup dramàtic del Casal Català, *La pecadora*, humor, tendresa, el barri de la vida, llotges, el galliner, els pastorets, antiga biblioteca, poemes de Nadal, *Rosa de Betlem*, Ramon Turull, Mateu Carbonell.

Cervera engalanada, Cervera en l'esport, Cervera en la romàntica aventura de volar, Cervera incentivant la llengua i la literatura. Fotografies, esdeveniments, somriures.

Capes, barrets, bombins, corbates i llaços, banyadors, boines, mallots, culots, tubulars, camisa de mànigues molt amples, sense coll, blau elèctric, botons daurats, armilla, americana, sabates, espardenyes, barretina, medalles, mocador.

El lleure i la cultura han configurat l'essència activa cerverina, com un patrimoni que perdura i configura la personalitat social de la nostra ciutat.

[MTPC]

Música

417

417

1890. Probablement, El Porvenir Cervariense, la primera banda de música, tal com foren concebudes en la modernitat, de la qual tenim documentació. Aquests músics acostumaven a tocar els diumenges als passeigs de Cervera. Interpretaven polques, marxes, masurques o rigodons. Eren a tots els barris, carnavals i caramelles, o amenitzant els casinos de la ciutat, però també tocaven les marxes fúnebres en alguns enterraments i les sardanes a les places, o l'«Himno de Riego», insubstituïble en qualsevol acte públic de caràcter republicà. També era imprescindible el cor La Fraternidad. El 1891, n'hi havia també un altre, La Constancia, i el 1903, L'Onzena, que, segons que diuen els periòdics de l'època, era molt nombrosa i participava en la Festa de Sant Magí i en els grans esdeveniments, tocant conjuntament amb El Porvenir Cervariense. En la fotografia es pot apreciar que els integrants de la banda duien el vestit complet, de mudar, amb l'armilla, que alguns mostren, mentre que en la resta se'ls pot endevinar, encara que portin l'americana cordada. És destacable també la corbata i, especialment, les sabates, que no era el calçat habitual, ja que tothom anava amb espardenyes.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

418

418

Cal Ventureta Foix (?), vers el 1900. Integrants de l'agrupació El Progreso. Sociedad Coral y de Socorros Mutuos, segons que consta en la banderola, que duu la data de «mayo 1900». La decoració del lloc era una reproducció gairebé exacta d'una de les habitacions de l'Alhambra de Granada. Probablement es tractava d'un pati exterior que hi havia a Cal Ventureta Foix (actualment, Cal Vigara), que reproduïa un pati àrab. Podria ser que aquesta coral hagués participat en algun concurs dels que s'acostumaven a fer a Barcelona. L'any 1893 havia dirigit l'agrupació Francisco Quintana, un barceloní establert a Cervera, i acostumaven a participar cantant en funcions de ball, col·laborant amb la banda musical El Porvenir Cervariense. Entre les peces que entonaven en aquelles ocasions hi havia el xotis «El gondolero», la polca «La casera», el rigodon «Néts dels almogàvers», el vals–jota «Las galas del Cinca» o la cançó americana «Niña graciosa». El 1910 el director de l'agrupació cantaire era Francisco Domènech Fitó. En la imatge, portaven tots el vestit de mudar i la mateixa barretina, que devia ser el distintiu de l'associació. El rellotge de cadena i les sabates eren signe de la voluntat de vestir-se amb la correcció que requeria el moment, així com les medalles que alguns duien a la solapa.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

419

1940. Orquestra Juventud Eléctrica, coneguts popularment com Els Elèctrics, formada —de dalt a baix i d'esquerra a dreta— per Antoni Oriol Pinós (trombó de colissa i fiscorn), Ramón Rubinat Portella (trompeta), Xavier Colom Serra (contrabaix i piano), Jaume Trilla Lladó (saxòfon i violí), Ramon Fusté Gabarró (bateria i percussió), Ferran Orobitg Ingla (saxòfon, violí i clarinet) i Agustí Cos Companys (saxòfon i violí). Formada just després de la Guerra Civil, havia de presentar-se amb un nom en castellà. Tots els seus membres havien estudiat solfeig. Tocaven tant a Cervera com en les festes majors de les rodalies, on es traslladaven amb tren quan podien, però sovint havien hagut de transportar els instruments amb carro. Encara que eren èpoques difícils, es vestien de manera formal per donar un toc de seriositat al seu grup: camises amb mànigues molt amples, sense coll, botonada al lateral —a l'estil rus—, de color blau elèctric i amb botons daurats, confeccionades per la senyora Boquet, modista. Tan aviat interpretaven música del ball com feien una cercavila. Era una formació molt jove; cap dels membres encara no havia fet el servei militar. S'explica que en una ocasió en la qual actuaven a Castellnou de Seana, en acabar el ball de nit, estava tot nevat i ningú no els pogué acompanyar, per la qual cosa hagueren d'anar caminant fins a Bellpuig, amb tot l'instrumental al coll, per tal d'agafar el tren. El seu primer nom fou Ritmo Club; en desfer-se la banda, Antoni Oriol (trombó) i Ferran Orobitg (saxòfon tenor) s'uniren amb tot un grup de músics per formar el Nuevo Ritmo.

(Autora de la fotografia: Núria Gómez Grau. Propietari de la còpia: Ramon Fusté Gabarró.)

420

420

1946. Alguns dels components d'Ocho Astros (d'esquerra a dreta, Simó Giribet, Jaume Portella i Antònio Solé, i al seu darrere, Jaume Trilla, Llorenç Subias, Martí Rosell i Josep Térmens), tocant durant les caramelles organitzades per Acció Catòlica. Com a professionals que eren, portaven vestit, en contrast amb els caramellaires. Acabada la guerra alguns dels xicots joves que havien arribat de la mili i d'altres que, per diverses circumstàncies, no hi havien anat tornaren a mostrar interès per reorganitzar les activitats culturals que ja existien a Cervera als anys trenta. Fou així com es formà el grup musical Ocho Astros, amb nom en castellà, com corresponia a la postguerra. Així, Josep Térmens (trompeta), Martí Rosell (trompeta i bateria), Simón Giribet (piano), Jaume Portella (saxòfon i violí), Ramon Solé (saxòfon i clarinet), Antònio Solé (violí) i Ramon Pagés (bateria) constituïren una de les primeres orquestres dels anys quaranta —l'altra fou Juventud Eléctrica. Més endavant s'hi afegiria Llorenç Subias, que, amb el clarinet, tocà amb ells per primera vegada el 1945, en unes caramelles, i continuà actuant amb el grup en la Pasqua dels anys següents, així com en les sardanes que es ballaven els mesos d'estiu a la plaça de Santa Anna.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Llorenç Subias.)

421

1947. D'esquerra a dreta, Melcior Trilla Ninot, Pepe Tella Torres, Antoni Oriol Pinós (trombó), Agustí Cos Companys (saxòfon), Francisco Tàsies Ginestà, Ferran Orobitg Ingla (saxòfon tenor i clarinet) i Ramon Fusté Gabarró (bateria), membres de l'orquestra Juventud Eléctrica. Quan es desintegrà l'orquestra Ocho Astros, els músics que quedaven buscaren altres companys i es constituí l'orquestra Juventud Eléctrica. No tan sols hi hagué una modificació dels components, sinó que es modernitzaren quant a l'uniforme, per tal de donar una imatge que s'adeqüés millor a la de les grans orquestres del país.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

421

422

423

422

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), dècada del 1950. Orquestra Orotava, tocant a l'escenari del Teatre del Casal, en el transcurs d'una revetlla. D'esquerra a dreta, eren Simón Giribet (piano, al darrere), Ramon Arbós (maraques), Llorenç Subias (veu), Jaume Portella (maraques), Ramon Rubinat (trompeta), Ramon Solé, (pals de ritme) i Josep Riera (bateria). L'Orquestra Orotava es creà el 1948, en desfer-se els Ocho Astros. Aquells dies, Carlos Acín acabava d'arribar de fer el servei militar a les Canàries. Quan s'estava gestant el nom del nou grup, ell suggerí el d'Orotava, que fou ràpidament acceptat, ja que sonava exòtic. Els músics que l'integraren foren Jaume Trilla (saxòfon alt i clarinet), Toni Solé (violí), Simón Giribet Puig (direcció i piano), Jaume Portella (saxòfon tenor i violí), Ramon Térmens (contrabaix), Josep Riera «el Nen» (bateria) i Ramon Rubinat (trompeta). En marxar de la ciutat Jaume Trilla, el substituí Llorenç Subias, que tocava el saxòfon tenor i el clarinet i, a més, cantava. El 1950 Ramon Térmens es traslladà a Barcelona i fou substituït per Ramon Arbós, que tocava la trompeta i aprengué a tocar el contrabaix. L'any 1951 Llorenç Subias anà a fer el servei militar, i fou substituït per Ramon Castells, que hagué d'anar a la mili l'any següent. El grup quedà definitivament format quan aquest retornà de la mili, l'any 1954. En els seus inicis tocaren al Casal, en el ball de la temporada d'hivern, però després d'una reeixida presentació a l'espai La Granja de Tàrrega, els contractaren per actuar en aquest lloc cada estiu, durant tretze anys, amb un èxit assegurat, perquè eren els qui tocaven les peces més modernes. El secret era que, en comptes d'esperar que les partitures els arribessin de les editorials, Ramon Rubinat i Ramon Castells, que tenien ràdio, escoltaven l'espai de cançons dedicades, que era llavors molt popular, i com que tenien molt bona oïda, anaven a cantar-les a Simón Giribet, el qual les posava en solfa per a tot el grup i ja les podien assajar els divendres per tocar-les els diumenges. A Cervera hi actuaven en les festes assenyalades, com els balls d'alguns barris, el ball de tarda de la Festa Major, per Santa Cecília, etc.; mentre que al Casal eren habituals en les revetlles de Sant Joan i Sant Pere, organitzades a l'espai dedicat al cinema, que s'adequava posant el fossar dels músics a l'altura de l'escenari i il·luminant-ne les llotges. També tocaven en els balls organitzats pel grup Martes y 13, quan coincidien aquestes dates, és a dir, quan era dimarts 13. Normalment es vestien amb americana blava, pantalons de color beix i corbata lluent verda.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Llorenç Subias.)

423

1958. Francesc Oriol, Ramon Bernaus, Rosa Hernández i Ferran Orobitg, integrants del grup musical Nuevo Ritmo. Es formà en substitució del Juventud Eléctrica i actuà fins al 1964. Encara que tocava preferentment a les festes de Cervera i rodalies, foren contractats també a Barcelona, Madrid, Saragossa i Perpinyà. Amb els guanys pogueren comprar ja una furgoneta, que conduïa Raimundo Fusté. Una de les claus del seu èxit fou la incorporació de Rosa Hernández com a vocalista, una noia elegant, amb molt bona veu i ritme. Ferran Orobitg n'era el cap. Els components originals del grup eren Josep Tella (trompeta), Miquel Clotet (trompeta), Antoni Oriol (trombó), Josep M. Oriol (contrabaix i trompeta), Jaume Gomà (veu), Ferran Orobitg (saxòfon tenor), Jesús Quintana (piano i violí), Ramon Bernaus (saxòfon contralt), Joan Ferrer (saxòfon contralt) i Ramon Falip (bateria). Més tard s'hi incorporaren Ramon Clotet (trompeta) i Rosa Hernández (veu).

(Propietari de la còpia: Antoni Comella.)

424

424

1948. Cobla La Principal de Cervera, dirigida per Francisco Oriol, formada per Pepe Tella Torres, Miquel Clotet Minguell, Francisco Oriol Trilla, Josep Ibars, Josep M. Oriol Pinós, Josep Gomà Pipó, Ferran Orobitg Ingla, Jesús Quintana Conca, Ramon Bernaus Domènech i Joan Farré Rosinés (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). És la primera cobla creada a Cervera amb instruments propis de cobla, ja que just després de la guerra es tocaven sardanes, com algú deia, «en castellà», perquè ho feien sense tamborí, flabiol, tible, tenora, trombó de pistons o fiscorn, sinó amb els instruments orquestrals. El grup adquirí els instruments necessaris i aprengueren a tocar-los amb professors de Barcelona. Mentre aquesta cobla acostumava a tocar a l'espai obert del davant de la CNS (Central Nacional Sindical; actualment, Centre Obrer), els components de l'Orquestra Orotava ho havien fet, sense els instruments idonis, a la plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna).

(Propietari de la còpia: ACSG.)

425

1960. Cartell de presentació de l'orquestra Los Sisney's. Dels iniciadors dels primers conjunts (Juventud Eléctrica, Ritmo Club i Nuevo Ritmo Cervera) ja només en quedava Ferran Orobitg, que continuava sent el cap de colla, encara que dels veterans també hi tocaven Ramon Bernaus i Ramon Clotet. El cartell els presentava amb un vestit informal, per fer l'efecte de modernitat, però quan tocaven davant del públic, s'uniformaven amb pantalons clars i americana fosca o bé amb vestit i corbata. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Ramon Carbonell Sales (guitarra baixa), Bonaventura Sanfeliu Roca «Rayo» (bateria i veu), Alejandro Robert Nadal (veu), Ramon Bernaus Domènech (saxòfon i flautí), Ramon Clotet Ribera (trompeta) i Ferran Orobitg Ingla (saxòfon).

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

425

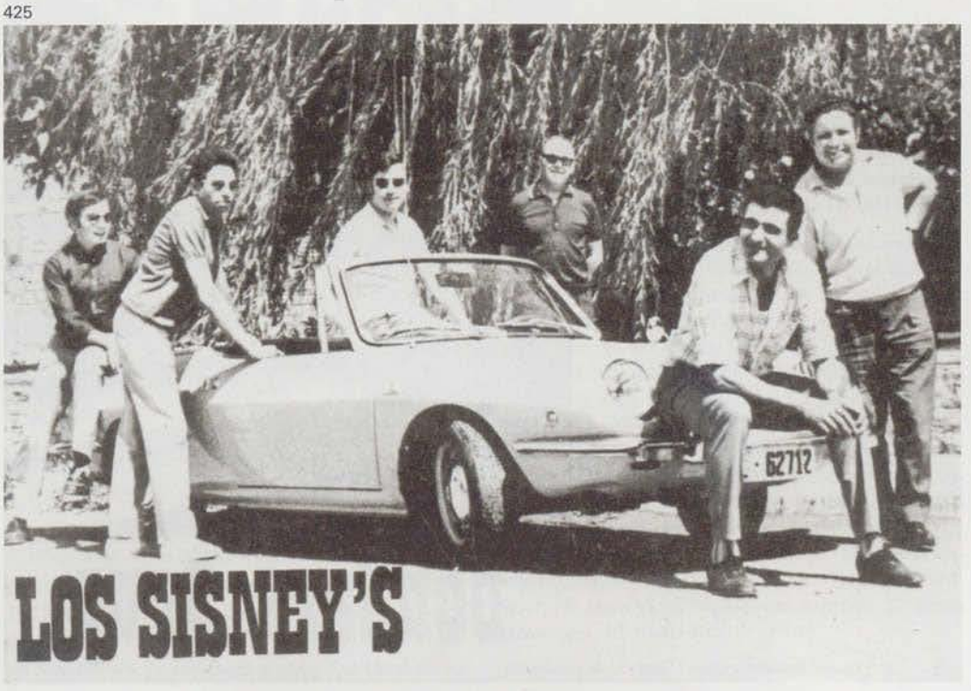

426

427

426

Sala Colom (Pastisseria Colom), dècada del 1960. Grup musical Los Cervix. Els membres del grup eren, d'esquerra a dreta, Ramon Bonjoch (orgue), Josep M. Riera (bateria), Ton Riera (cantant), Josep M. Orobitg (guitarra) i Manel Bacardí (baix). També havia format part del grup Jordi Badia (baix), que fou substituït per Manel Bacardí. El 16 de maig del 1965 es presentà al Teatre del Casal el conjunt musical Los Cervix. Aquest grup cerverí considerà que necessitava un nom identificador, que tingués a veure amb la ciutat i, a la vegada, que sonés modern; per això pensaren que l'acabament en *-ix* era el més apropiat. Tenir en el conjunt Ramon Bonjoch, que podia interpretar les peces musicals només sentint-les, suposà per al grup que poguessin estrenar les cançons més modernes sense esperar rebre'n de les editorials les partitures corresponents. Als anys vuitanta se'ls tornà a veure actuar. El 6 de gener del 1981 ho feren al Gran Teatre de Cervera, a benefici de la Creu Roja de Cervera, amb els mateixos components que es veuen en la fotografia, però amb Manel Bacardí a la guitarra i Josep M. Orobitg al baix.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

427

Gran Teatre de Cervera, dècada del 1960. Dondars Grup, format per —de davant a darrere— Ramon Riu (veu i guitarra), Llorenç Subias Ferrer (saxòfon i clarinet), Ramon Castells Cos (saxòfon, clarinet i violí), Josep Riera Brieva (bateria) i Ramon M. Xuclà Riu (orgue). Als anys seixanta, es desféu l'Orquestra

428

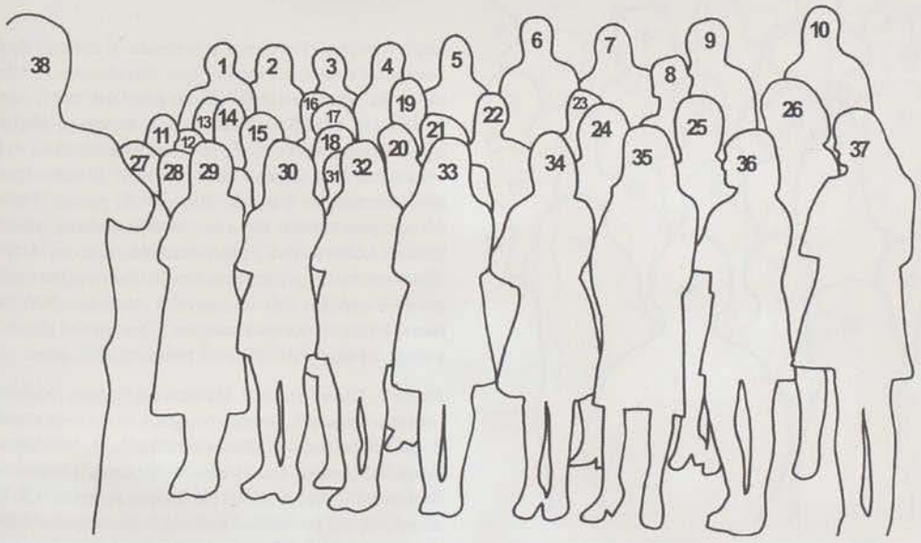

Orotava, perquè tant el seu director, Simón Giribet, com els intèrprets Ramon Rubinat i Ramon Arbós deixaren la ciutat. Els tres que quedaren formaren un nou conjunt, juntament amb Ramon M. Xuclà i el vocalista Ramon Riu: el Dondars Grup. Aquest grup actuà durant dos o tres anys.

(Propietari de la còpia: Jaume Castells Bertran.)

428

Parròquia de Santa Maria, 1974. Concert de final de curs de la Coral Lacetània. Aquesta coral es creà l'any 1972 quan un grup de persones de Cervera, motivades pel cant, i sota la direcció i l'impuls de Mn. Narcís Saladrigues, començaren a assajar al Casal Parroquial. L'any 1974 es consolidà amb un nou director, Mn. Josep Vila, que la dirigí durant quinze anys, i a qui rellevà novament Narcís Saladrigues, fins a l'any 2001. Llavors n'agafà la direcció Jordi Morera, fins al 2003, i posteriorment, Xavier Pons. Actualment la dirigeix la cerverina Rosa Puig Ortiz i Isabel Badia.

PERFIL: 1. Mn. Jaume Vilardell, 2. Mn. Narcís Saladrigues, 3. Mn. Ignasi Montraveta, 4. Magí Castellà, 5. Joan Huguet, 6. Ramon Fitó, 7. Ramon Falip, 8. Antònio Domenjó, 9. Alexandre Robert, 10. Amadeu Comorera, 11. M. Àngels Vilardosa, 12. (no identificada), 13. Josep Armengol, 14. Teresa Ribas, 15. Juliana Puig, 16. (no identificat), 17. Paquita Busquets, 18. (no identificada), 19. Ramon Castellà, 20. Rosa M. Mestres, 21. M. Dolors de Nuix, 22. (no identificat), 23. Ramon Closa, 24. M. del Carme Vilalta, 25. Lourdes Carulla, 26. M. Dolors Carbonell, 27. (no identificada), 28. Ignàsia Comas, 29. Roser López, 30. Dolors Simon, 31. Blanca Cuñé, 32. Elena Camacho, 33. M. Dolors Ibáñez, 34. Encarnació Huguet, 35. Anna Vidal, 36. Ramona Secanell, 37. Elena Armengol, 38. Josep Vila.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

429

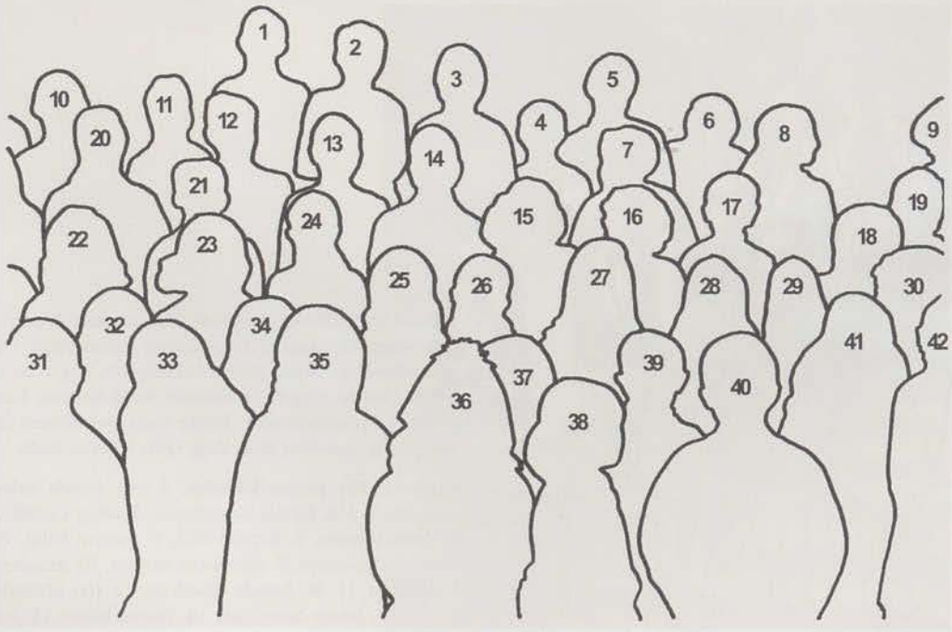

429

Gran Teatre de la Passió, 18 de març del 1971. Concert de presentació de la Coral Infantil Nova Cervera. Segons l'article de presentació de la Coral Infantil Nova Cervera que figura en la revista *Segarra* del 15 de març del 1971, la coral estava formada per uns cent cinquanta nens i nenes de set a dotze anys. Assajava dos dies a la setmana al col·legi de la Sagrada Família, en espera que s'inaugurés l'edifici del Casal Parroquial (el 20 de juny del 1971), que passaria a ser el local social de la coral. Segons que s'explica en l'article, la Coral Infantil Nova Cervera tenia dos equips que passaven al davant, un de responsables i un de direcció. El primer estava format per Ramon Bernaus, Josep Corbera, Jaume Llobet, Antònio Puig, Lluís Sanfeliu, Ramon M. Xuclà, Nativitat Puy i Ramon Turull. L'equip de direcció el formaven Pilar Costafreda, Nativitat Puy, Ramon Bernaus i Josep Franquet. Pocs mesos després s'afegí a l'equip de direcció Narcís Saladrigues.

PERFIL: 1. Jaume Trilla, 2. Max Turull, 3. Julià Prado, 4. Antònio Sitges, 5. Ramon Melgosa, 6. Dolors Raich, 7. (no identificat), 8. Roser Palomero, 9. (no identificat), 10. Antoni Oriol, 11. Juli Granell, 12. Ramon Gomà, 13. Ramon Solà, 14. Albert Pedraza, 15. M. Àngels Oriol, 16. Núria Duran, 17. Santiago Sanfeliu, 18. Emília Suau, 19. Llobera, 20. Trini Rufat, 21. Salvador Noguera, 22. Dolors Font, 23. Rosa M. Gómez, 24. Jacqueline Comella, 25. Carme Subias, 26. Margarita Espigares, 27. Juliana Martí, 28. Rosa Ninot, 29. Antònia Sánchez, 30. Dolors Tolosa, 31. Miquel Puig, 32. Anna Porredon, 33. Montse Melgosa, 34. Leonor Molina, 35. Rosa Farré, 36. Mercè Oriol, 37. (no identificat), 38. (no identificat), 39. Josep Gual, 40. Àlex Prado, 41. Blanca Cuadros, 42. Baqueró.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Josep Gual.)

430

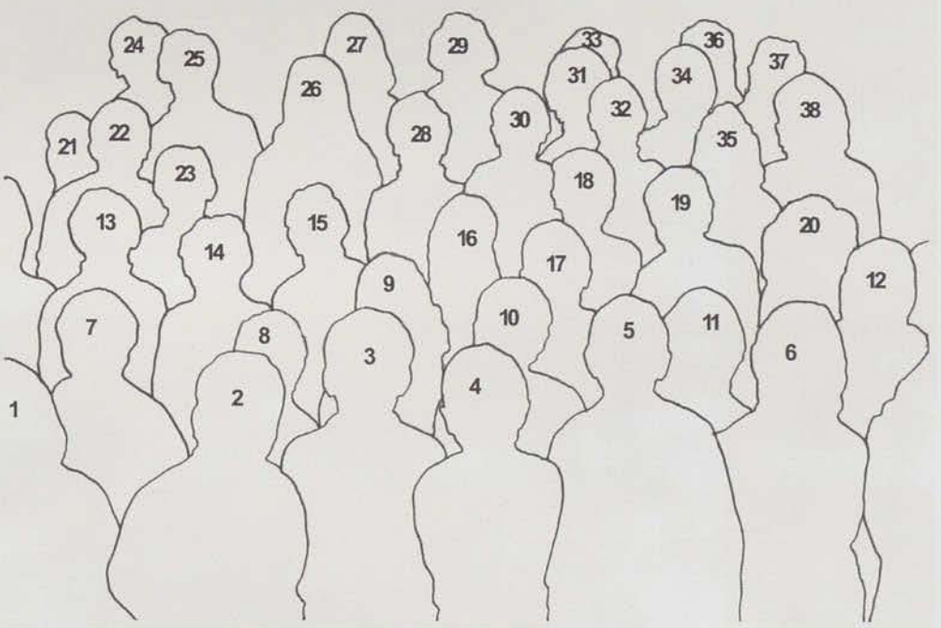

430

Gran Teatre de la Passió, 18 de març del 1971. Concert de presentació de la Coral Infantil Nova Cervera. Segons informacions de la revista *Segarra*, la Coral Infantil Nova Cervera nasqué el 6 de febrer del 1971, i el 18 de març d'aquell mateix any fou la seva presentació en el marc d'una trobada de corals que s'organitzà al Gran Teatre de la Passió. Hi participaren dues corals infantils —Mestre Güell, de Tàrrega, i Nova Cervera— i dos orfeons —Nova Tàrrega i Andorrà. Curiosament, totes quatre entitats corals han perdurat fins als nostres dies.

Perfil: 1. (no identificat), 2. Ester Font, 3. Eugeni Fransoy, 4. Jordi Gené, 5. Manel Forcat, 6. Montse Rubinat, 7. Maribel Granell, 8. (no identificat), 9. Carme Farré, 10. Ramon Vendrell, 11. Ramon M. Marrades, 12. Dolors Calafell, 13. Juanjo Trilla, 14. Mateu Carbonell, 15. Montserrat Llort, 16. Maite Morell, 17. Enric Miquel, 18. Julián Puig, 19. Albert Turull, 20. Teresa Puig, 21. (no identificat), 22. Jaume Montraveta, 23. Ton Llort, 24. Ramon M. Razquin, 25. (no identificat), 26. Pepi Sánchez, 27. Cristina Fuentes, 28. Jaume Biosca, 29. Lluïsa Castells, 30. Maurici Boldú, 31. Carme Tella, 32. Laura Carasol, 33. (no identificat), 34. Imma Duran, 35. Conxa Fransoy, 36. (no identificat), 37. Maite Miret, 38. Antònia Farré.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Maria Trilla.)

431

432

433

431

Paeria, vers el 1972. El mestre Emili Pujol, durant la inauguració del curs internacional. A l'esquerra, hi apareix el paer en cap, Joan Salat, i el president de la Diputació de Lleida, Josep M. Razquin Jené.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

432

1972. El mestre Emili Pujol (al centre), amb els seus alumnes Hopkinson Smith (a l'esquerra) i Armando Marrosu (a la dreta), durant el curs a Cervera. Els cursos de guitarra, llaüt i viola sota el guiatge del mestre Emili Pujol començaren a Lleida el 1965 i a partir del 1969 es continuaren a Cervera, fins a l'any 1976, ja que el mestre s'hi trobava bé i el tarannà de la gent i el clima hi ajudaren. Les classes s'impartien en espais amplis i adequats, com els de la Universitat, i l'allotjament es feia en un Hotel Canciller recentment estrenat. En aquells temps els cursos duraven un mes i l'afluència d'alumnes variava d'uns quinze o vint, al principi, a una trentena, els quals Pujol sorprenia per la profunditat dels seus consells i la seva manera de veure les coses, sempre raonada. Els cursos del mestre Pujol acabaren l'any 1976, quan el mestre tenia noranta anys, i en aquells moments eren un esdeveniment social per a una ciutat petita com Cervera. I és que els carrers, les places i els bars s'omplien de música interpretada de manera espontània pels alumnes, que, per uns dies, feien seva la capital de la Segarra. Acabada l'activitat del mestre Pujol a Cervera, el guitarrista José Luis Lopategui hi portà el seu curs d'estiu des del 1978 fins al 1982, any en el qual es creà la Càtedra de Música Emili Pujol, que programa un curs internacional estiuenc —impartit, en un principi, per alumnes del mestre Pujol— que mira de seguir les petjades i l'esperit dels cursos que el mestre havia fet. Els cursos, al principi, duraven quinze dies complets i començaren amb trenta-dos alumnes de guitarra inscrits. Posteriorment el curs anà creixent en oferta instrumental, fins a brindar, finalment, tot el ventall d'instruments simfònics, guitarra, piano, música de cambra i orquestra. El curs, que s'ha desenvolupat ininterrompudament fins avui, congrega entre dos-cents cinquanta i tres-cents alumnes vinguts principalment d'arreu del país, però també de la resta d'Europa, d'Amèrica i del Japó.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

433

Casal, 2 de febrer del 1969. El cantautor Lluís Llach signant autògrafs a tres noies de Cervera —Angelina Vergés Gabarró, a la seva dreta, i Paquita Martí Suau i Concepció Puig Puig, a la seva esquerra—, després del recital que oferí al Teatre del Casal. Llach destacà arran del seu ingrés als Setze Jutges (1967) i ha esdevingut una de les figures més populars de la Nova Cançó catalana. Darrerament ha publicat una novel·la, *Memòria d'uns ulls pintats*, i, després de retirar-se de la música, es dedica també a l'art de la vinicultura.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietària de la còpia: Angelina Vergés.)

Sardanes i dansa

434

434

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), vers el 1908. Ballada de sardanes de dues rotllanes no gaire ben articulades, ja que els dansaires es col·locaven sense formar parelles. Lògicament, era un dia de festa, perquè gairebé tots els senyors anaven amb vestit i només alguns dels espectadors duien la camisola típica de la feina. Així com els homes, i fins i tot els nens, duien duen el cap cobert, només les senyores que portaven davantal es cobrien amb mocador, potser perquè havien deixat per uns moments la llar i no havien pogut pentinar-se com s'acostumava. Sembla que sota les voltes, al costat del carreró, un guàrdia civil contemplava la dansa amb la roba oficial dels dies assenyalats. Per la inclinació del sol, era al migdia, i per les persianes abaixades, devia ser ple estiu. La cobla devia estar situada davant de l'Ajuntament, i la foto fou presa des d'algun dels balcons.

(Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí Duran i Sanpere.)

435

435

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1932. Ballada de sardanes. Pels vestits de la gent, devia ser un dia festiu de tardor o primavera. Contrasta la roba usada per la gent jove i la dels més grans, ja que els homes del primer grup portaven un vestit gairebé igual que els actuals, tot i que en destacava l'armilla. Molts, a més, havien prescindit de la gorra. A les noies, la faldilla els arribava als genolls, mentre que la gent gran conservava els antics hàbits, com la parella recolzada al fons: l'home portava encara la camisa negra, i la dona, la manteleta i la faldilla gairebé fins als peus. Altres homes, en canvi, vestien de vellut i portaven faixa. El pentinat femení era una cabellera curta, tallada *a la parisien*. El terra presentava petites rajoles hidràuliques, amb cercle central. La primera ballada de sardanes a Cervera tingué lloc l'any 1906, davant del Cafè del Comerç (actualment, Gran Cafè). Ara bé, la tradició sardanista a Cervera s'inicià el 19 de juny del 1918, quan, en una sèrie d'actes d'homenatge a Prat de la Riba, se celebrà el primer concert de sardanes a la plaça de Lluís Sanpere. Fou també entre el 1918 i el 1919 que es formà la primera colla sardanista a Cervera, anomenada Pubilletes. El costum de la ballada de sardanes els diumenges d'estiu s'anava arrelant així en l'ànima dels cerverins. El 18 d'abril del 1948 nasqué la cobla La Principal de Cervera, i el 30 de maig del mateix any, en l'aniversari de la publicació del primer número del quinzenal *Segarra*, aquesta cobla oferí una lluïda audició de sardanes. El dia de Tots Sants del 1948 es creà una agrupació sardanista que fou la responsable de l'organització de moltes audicions de sardanes durant aquells anys, com les de la festa de l'Homenatge a la Vellesa o les ballades de la Festa Major. El 1952 es començaren a impartir cursets per comptar i repartir sardanes. El 1956 es constituí l'Agrupació Sardanista Coll de les Savines, i la colla local Esclat de Joventut obtingué el sisè premi en un concurs regional celebrat a Tàrrega.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

436

436

Mas Duran, setembre del 1933. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Antònio Curt, Pilar Lucaya, Francisco Puig (cap de colla), Concepció Puig, Antònia Rubinat, Salvador Botines, Pilar Ubach i Joan Ubach, membres de Tots Germans, colla de sardanistes de Cervera, després de participar i guanyar el concurs de sardanes de la Festa Major. El diumenge 24 de setembre del 1933, a les dotze del migdia, se celebrà un concurs de sardanes a l'envelat de la societat de ball La Violeta, instal·lat a la plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna). La cobla que hi actuava era La Principal de Sabadell i hi participaven tres colles sardanistes: La Farigola, de Mollerussa; Tots Germans, de Cervera, i Els Patriotes, també de Cervera. El jurat estava format per Anton Vallés, Joan M. Camacho, Josep Sambola i Josep Boquet. El primer premi —cent pessetes en metàl·lic— se l'endugué la colla Tots Germans, per haver tret la sardana revessa més ajustada en el seu repartiment.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Pilar Ubach Grioles.)

437

La Pèrgola, 1956 o 1957. Inicis de la colla sardanista Jovencells, amb Carme Ortiz, Rosita Guàrdia, Pere Riba, Montserrat Guspí, Isabel Vives, Maties Subias, Josep Armengol, Josep Corbera i Miquel Pont (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). La colla Jovencells debutà a l'envelat de la Festa Major del Sant Crist el 28 de setembre del 1957. És la colla que ha conegut més generacions de cerverins, i que actualment segueix gaudint de la sardana. Però hi ha hagut altres colles. La primera de la qual es té constància és la Pubilletes (1918–1919); després, Tots Germans i Els Patriotes (anys trenta); Joventut Dansaire, Promesa de Germanor i Esclat de Joventut. El 1961, amb motiu de la celebració del primer concurs provincial de colles sardanistes, es constituí la Nova Segarra, que ballà uns catorze anys. En la Festa Major del 1962 aparegué la colla Joia, que només ballà un any, els components de la qual passaren a les colles Jovencells i Nova Segarra. Finalment, l'any 1967, en la celebració del Dia de la Sardana, debutà la Demà Jovencells.

(Propietària de la còpia: Montserrat Guspí.)

438

Bellpuig, 1964. Colla dels Jovencells, en el concurs de sardanes de la Festa Major de Bellpuig. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Ortiz, Josep Corbera, Josep M. Armengol, Josep M. Llobet, Josep M. Lloveras, Francesc Bravo, Marta Rovira, Mercè Segués, Ramona Comas, Dolors Vila, Mercè Torné i Pilar Rovira. Aquesta colla cerverina començà a ballar l'any 1957 i ha participat en els concursos que s'han dut a terme a les terres de Lleida, així com també en concursos, exhibicions i aplecs en altres punts de Catalunya i de la Catalunya del Nord. També ha ballat en un concurs a Madrid (1982) i estigué present en la inauguració dels Jocs Olímpics de Barcelona (1992) i en aplecs internacionals europeus.

(Autor de la fotografia: Eudal, de Bellpuig. Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

439

Plaça de la Universitat, entre el 1965 i el 1967. Mercè Segués, davant de la taula, i Josefina Roselló i Josep Corbera, en la diada de Sant Jordi, durant la qual l'Agrupació Sardanista, mitjançant Òmnium Cultural, es dedicà a la venda de llibres per recaptar fons per a les sardanes i les colles.

(Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

437

438

439

440

441

440

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), abril del 1967. Diada de la sardana, amb el debut de la colla Demà Jovencells. Les colles Jovencells i Nova Segarra apadrinaren la Demà Jovencells, creada per ser el planter de la colla Jovencells. La Demà Jovencells es presentà l'abril del 1967 amb motiu del Dia de la Sardana, en una ballada a la plaça de Santa Anna. Es donà el fet que hi havia el doble de noies que de nois; per aquest motiu, es feren dues rotllanes, una amb dansaires de la colla nova i, en l'altra, els nois de la Jovencells feren de parella a les noies debutants. En aquesta primera ballada oficial estigueren acompanyats per la colla cerverina Nova Segarra. La Demà Jovencells ballà alguns concursos, però no gaires, ja que els dansaires anaven passant a la Jovencells. En la imatge hi apareixen —partint de la primera noia de cara i en el sentit de les agulles del rellotge— Carme Bonet, Francesc Bravo, Mercè Segués, Josep M. Lloveras, una persona no identificada, Josep Corbera, Dolors Vila, Víctor Lluelles, una persona no identificada i Celestino Sánchez.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

441

Plaça Major, 1967 o 1968 (?). Galop d'entrada a la plaça Major de la colla juvenil cerverina Demà Jovencells, en el concurs de colles sardanistes. Els concursos de sardanes tenen tradició a Cervera. L'any 1945, el dimarts de la Festa Major del Sant Crist, se celebrà un concurs local, que es repetí l'1 d'octubre del 1947. L'any 1948, també amb motiu de la Festa Major del Sant Crist, es féu un concurs comarcal, en el qual participaren sis colles, i que guanyaren les colles Joventut Dansaire i Promesa de Germanor, ambdues de Cervera, i Ginesta Montserratina, de Sant Guim. El 25 de setembre del 1949 tingué lloc el primer concurs regional de colles sardanistes, i el 1961 se celebrà a Cervera el primer concurs provincial. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Teresa Badia, Joan Petanàs, Carme Riera, Ignasi Orobitg, Remei Prat, Xavier Franquesa, una persona no identificada, Manel Bacardí, una persona no identificada, Joan Puig i Joaquim Niubó.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Maria Trilla.)

442

Plaça Major, setembre del 1970. Final del concurs de sardanes de la Festa Major de setembre i, concretament, la sardana de germanor en la qual participen totes les colles a l'acabament dels concursos, la qual fa palès el nombre de sardanistes que participaven en el concurs de la Festa Major cerverina.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Maria Trilla.)

442

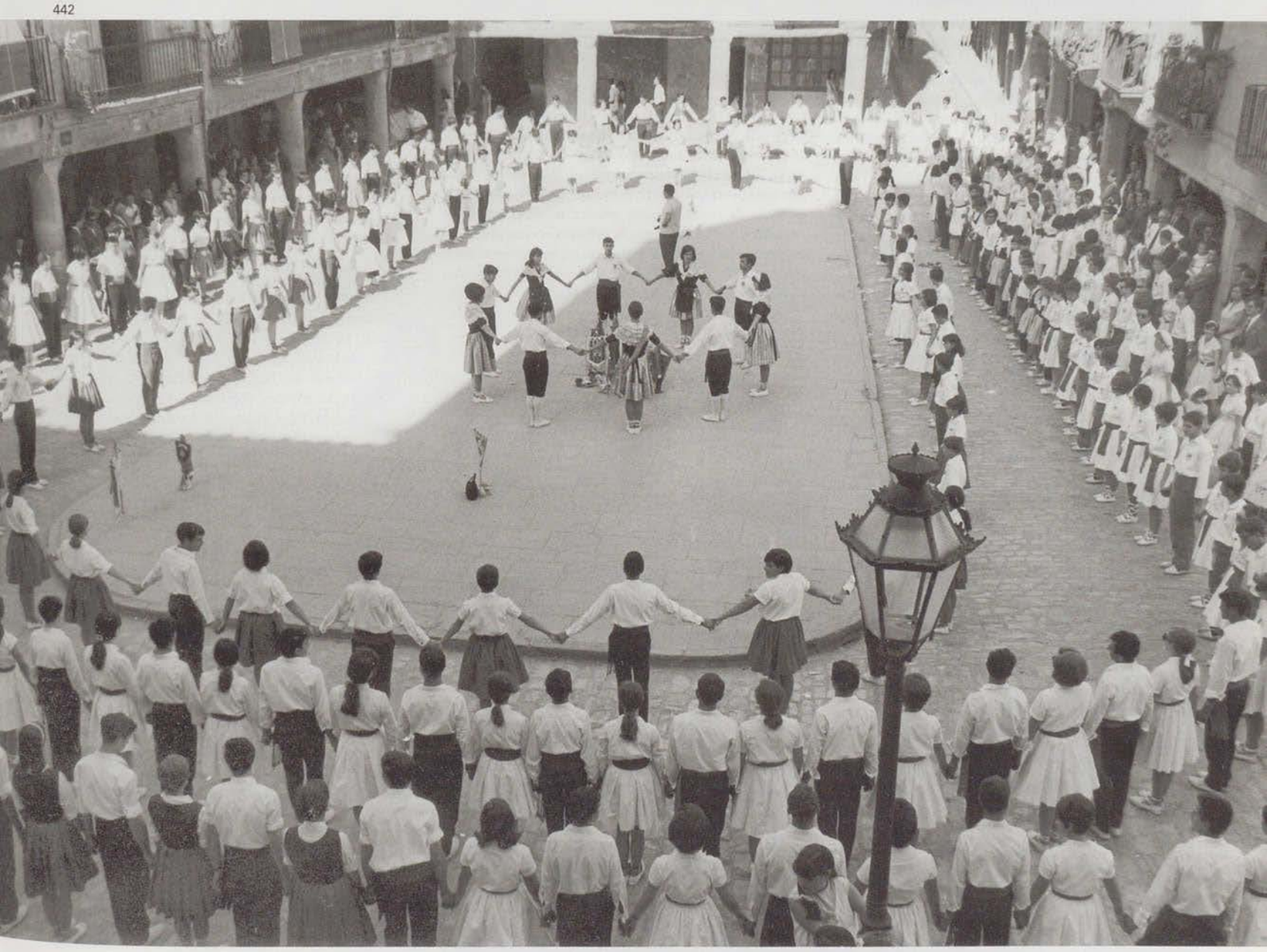

Teatre

443

443

Teatre Principal, 1920. El Teatre Principal, engalanat per celebrar-hi un ball organitzat per la societat de ball La Violeta. Després d'haver format part del convent de Sant Antoni fins a la desamortització del 1835, s'utilitzà com a teatre. Un dels primers propietaris que consta al Registre de la Propietat, amb data de 9 de juny del 1877, fou el Santo Hospital de Pobres Enfermos de Cervera. El següent propietari fou Ramon Llobet Llobet, veí de Cervera. En una escriptura del 1882 es constata que aquest edifici s'utilitzava com a magatzem de vins, fins que hi apareix com a Teatre Principal, a començament del s. xx, entre el 1916 i el 1919, que passà a mans, entre altres propietaris, dels germans Isidoro i Sebastià Comas Sevillano, fins a finals dels cinquanta. En aquesta època, el Teatre Principal fou un teatre polivalent, sens dubte, el qual tingué uns anys d'esplendor i de gran activitat. El local tenia una cabuda d'entre set-centes i vuit-centes persones, distribuïdes en una platea general, a banda i banda de la qual hi havia llotges. Al pis superior hi havia el galliner i uns rengs de seients fixos, encara que antigament, al primer pis de l'edifici, hi havia hagut un bar. S'hi representà, per primera vegada després de la guerra, la Passió de Cervera, concretament el dia de Sant Josep de l'any 1940, en sessions de tarda i nit, gràcies als propietaris, els germans Comas, que cediren el local i claudicaren a la petició del seu amic Mn. Andreu Rovira. Per a tal esdeveniment, se substituïren les sessions habituals de cinema per les representacions de la Passió. A partir de l'any següent i fins a l'any 1966, les representacions de la Passió es feren al Teatro Círculo de Cervera (actual Casal de Cervera). Al Teatre Principal s'hi feien, també, tota mena de funcions de *variétés* i de bon teatre, com ara obres d'Àngel Guimerà i de Maria Vila, de la Companyia de Teatre Català. No hi faltaren exhibicions de balls de saló, de balls infantils, competicions de boxa i recitals de poesia. L'empenta dels dirigents del local i la gran acceptació i afluència dels cerverins, principalment de jovent molt actiu i amb ganes de passar-ho bé, motivaren la creació de la societat L'Olla, que depenia del Teatre Principal, en la qual s'organitzava, com a activitat principal, el carnestoltes. Els joves dissenyaven i elaboraven disfresses, carrosses i cançons. Després d'haver passat per uns quants propietaris més, a principi dels vuitanta l'edifici fou enderrocat per construir-hi un bloc de pisos.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

444

Lleida, dècada del 1940. Grup de cerverins i cerverines (d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una persona no identificada, Miret, Carme Codina, Rosa Minguell, Maria Trilla, Pere Riba i Francesc Ibáñez), en un cafè de la rambla d'Aragó de Lleida. Aquest grup, junt amb altres persones, es traslladà a Lleida per interpretar, al Teatre Principal, la sarsuela *La del manojo de rosas*. Aquest gènere musical era molt popular a Cervera durant la primera meitat del s. xx. Moltes de les sarsueles que es representaven eren interpretades per cerverins, però en les grans festes es contractava companyies importants.

(Propietària de la còpia: Àngela Riba.)

445

Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 29 de juliol del 1950. Repartiment de *Reinar después de morir*. Al Teatro Círculo es presentà l'Agrupación Studium, sota la direcció de Josep Vilalta Esteva, que representà el drama en vers de Luis Vélez de Guevara *Reinar después de morir*. En la fitxa de l'obra s'hi indicava que la recaptació fou de 3.001 pessetes. El diari *La Mañana* en destacà el personatge Inés de Castro, a càrrec de M. Dolors Vilalta, que «*adquirió los mayores tintes expresivos así como el de Príncipe, al que dio altura y nervio suficiente Mateo Carbonell, que rayó en todo momento en una gran interpretación. El rey Alfonso fue vivido, intensa y realmente por Luis Ibáñez [...] La figura de Blanca de Navarra, infanta desdeñada, fue encarnada con singular donaire y maestría por María Teresa Ferran Camps [...] José María Razquin interpretó con buen sentido y aplomo el papel de condestable [...]*». Hi col·laborà també com a rapsode Josep Solsona. El repartiment fou, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, el següent: Pepe Riu (com a Egas Coello), Josep M. Razquin (Condestable), Lluís Ibáñez (rei Don Alfonso), una persona no identificada, M. Dolors Vilalta (Doña Inés de Castro), Mateu Carbonell (príncep Don Pedro), M. Teresa Ferran (infanta de Navarra), Mariano Xuclà (Alvar González), M. Dolors Carbonell (Violante), Ramon Sala (Brito), M. Pilar Vilalta, M. Assumpció Carbonell (Alonso), Pere Ferran (Dionís), Montse Carbonell i Montse Ferran.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

444

446

Teatre de l'Acció Catòlica (Universitat), 1951. Estol de gent jove que Mn. Bajona havia convençut de buscar una manera d'esbarjo adient tant a les necessitats de lleure d'aquestes persones com a l'ajustament a una moral catòlica. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Mariana Fusté Gabarró, Paquita Rossich Franquesa, Nuri Oliveres Solé, Montserrat Torrens (?), Mercè Bordera Payà, Teresina Armengol Sucarrats, Maria Rosell Pont, Maria Blanch Camps, Juliana Puig Capdevila, Montserrat Bordera Payà, Rius Verdés, Cinta Rosich Comas, Antonieta Bertran Llacuna, Pilar Vilalta Arau, Montserrat Oliveres Solé, una persona no identificada, Ton Puig Llanes, Magí Miret Cortadelles, Pilar Miret Cortadelles, Ton Salat Tarrats, Mn. Francesc Bajona Pintó, Josep Rius Verdés, Albert Raich Farran, Joan Porredon i Joan Salat Tarrats.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Cinta Rosich Comas.)

445

446

447

447

Plaça Major, agost del 1954. Actors i figurants durant el rodatge de *La pecadora*. Ignacio F. Iquino, director cinematogràfic català, escollí Cervera per rodar-hi *La pecadora*. Els motius de l'elecció foren les arrels de la ciutat pel que fa a les representacions de la Passió de Jesucrist i les evocacions evangèliques de Maria Magdalena, la dona esclava del pecat que trobà el camí de salvació als peus del dolç rabí. També hi influïren els múltiples angles de primera qualitat cinematogràfica de la ciutat i, molt especialment, el fet que el director volia assolir el mateix èxit que havia obtingut el rodatge d'*El Judes* a Esparreguera, amb l'actuació estel·lar de l'actor Antonio Vilar. El guió de la pel·lícula estava basat en el fictici paral·lelisme del personatge evangèlic amb el seu intèrpret en les representacions de la Passió. Tot Cervera s'hi lliurà, i molta gent hi intervingué com a extra, en els rodatges d'exteriors. La premsa de l'època (*Segarra*) indicava que, amb aquesta filmació, Cervera s'havia convertit en una espècie de Meca del cine. La ciutat esdevingué un estudi: la plaça de Sant Miquel (recepció de ferits), la Universitat (centre de recepció d'un turmentat grup de desheretats de la fortuna), la plaça Major (que reuní manifestacions populars), l'església de Santa Maria (mostrant la seva bellesa), el carrer Major (processons) i els voltants de Cervera (com a paisatges palestins). Els actors foren Carmen de Lirio, Rafael Romero Marchent, Armando Moreno, José Sazatornil «Saza», Barta Barry, Carolina Jiménez, Carmen López Lagar, Felipe Peña, Manuel Gas, Fernando Vallejo, Josep M. Angelat, José de Ocón Eslava, Rosa Moragas, Ramona Cubeles, Antònia Manau, José Palomo, M. Cristina Palau i Manuel García. El nivell tècnic era òptim: Berenguer, un dels millors operadors espanyols, i un equip de tècnics, entre els quals hi havia Gómez Grau, el «*foto fija cervariense*». S'assegurà que aquella era la primera pel·lícula d'una sèrie que es rodaria a Cervera. Es creia que estava naixent una «estrella». Carmen de Lirio, la protagonista, confessava: «*Me gusta la ciudad y por simpatía he aceptado la invitación de actuar aquí en las próximas fiestas*». La pel·lícula s'estrenà a Cervera el 10 de desembre del 1954 al Teatro Círculo, en una sessió de gala. El 17 de desembre es projectà a Barcelona, al Cine Montecarlo, on assistiren diferents personalitats del món de la cultura, així com cerverins residents a la capital.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

448

Pati de la Universitat, 1955. D'esquerra a dreta, M. Teresa Alsina Bacardí, Marta Domènech Puig, M. Dolors Vilalta Arau, una persona no identificada, M. Teresa Pont Trilla, Dolors Gomà Fabregat, Montserrat Carbonell Razquin, Maria Rosell Pont, Maria Blanch Camps i M. Carme Fontova Almenara, en la finalització del curs d'escola de la llar. La Sección Femenina de la Falange finalitzà el curs amb un festival de danses populars catalanes als patis de la Universitat.

(Propietària de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

449

Teatre de l'Acció Catòlica (Universitat), temporada 1958–1959. D'esquerra a dreta, Pere Armengol, Joan Salat, Ramon Vilalta, Josep M. Llamas, Josep M. Miret, Isidor Rosich, Ramon Cuñé, Joan Vila, Carme Estany, Montserrat Bové i Maria Blanch, actors de Cervera que participaren en una obra al Teatre de l'Acció Catòlica. Aquesta associació organitzà moltes activitats durant les dècades dels cinquanta i seixanta. A més del grup de teatre, que formà l'associació Scena, s'organitzaren caramelles, catequesi per als infants, una tómbola benèfica, cinema, etc. Tenien la seu a la torre de la Universitat del carrer del Canceller Dou, prop de les escoles, en la qual, amb l'empenta d'un jove capellà, Mn. Francesc Bajona, construïren un teatre i habilitaren altres espais a fi de poder-hi realitzar les activitats de lleure i reunions.

(Propietaris de la còpia: Carme Estany i Isidor Rosich.)

450

Teatro Círculo, 1 de gener del 1959. Representació de l'obra teatral *El fabricant de Nadals*, escrita i dirigida per Ramon Turull Bargués (1922–2003), que fou estrenada al Teatro Círculo (després, Casal de Cervera), l'1 de gener del 1959. En la imatge s'hi veuen, d'esquerra a dreta, Angelina Colom, M. Dolors Vilalta, Ramon Turull, Ramon M. Xuclà, Lluís Ibáñez, Antònio Bové i Joan Colom; el repartiment el completaven Conxita Falip, Amadeu Comorera, Ramon Tàsies i Ramon Cuñé. L'obra era una crítica suau i humorística, gens estrident, de la incipient pèrdua o emmascarament de l'esperit nadalenc darrere dels béns materials. Deia l'autor que «he intentat amanir amb humor, un humor basat en la tendresa com correspon al perfum del dia en què tota obra es desenrotlla, i amb ironia, una ironia blava, sense espoleta, la seriositat, la intenció del tema. I servir-les totes dues amb un llenguatge planer, amb el nostre català de cada dia, perquè els personatges i llurs sentiments semblin d'aquest barri, del barri de la vida, i no de l'altre, del barri de la literatura». Durant la dècada dels cinquanta, i sobretot a partir del 1952 —quan féu trenta anys, encara solter—, Ramon Turull es dedicà amb especial intensitat i èxit a la tasca d'escriptor teatral. Sense deixar ni la docència ni la constant dedicació periodística, a partir d'aquella data se succeirien diverses obres, algunes de les quals, premiades en certàmens nacionals, que el situaren entre els dramaturgs emergents de les generacions de postguerra en llengua catalana, al costat de Josep M. Folch i Camarasa o Josep M. Espinàs. Dues d'aquestes obres foren, a més, publicades dins de la popular col·lecció de textos teatrals de l'editorial Nereida. Es tracta d'*El fabricant de Nadals* (1959) i *L'amor truca a la porta* (1958), que fou sens dubte el seu major èxit, amb més de cinc-centes representacions, junt amb la seva versió dels pastorets, *Rosa de Betlem* (1959), que es representa encara.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Turull Rubinat.)

448

449

450

451

452

451

Biblioteca (carrer Major, 15), principi de la dècada del 1960. D'esquerra a dreta, una persona no identificada, Amadeu Comorera, Carme Estany, Mateu Carbonell, Rosina Quintana i Joan Salat, en la lectura de teatre a l'antiga biblioteca, concretament de *Hamlet*, de Shakespeare, dirigit per Mateu Carbonell. En aquells anys s'acostumava a fer aquest tipus d'activitat; entre altres obres llegides, i que foren adaptades i dirigides per Mateu Carbonell Razquin, tenim *Cyrano de Bergerac*, de Rostand; *Capitán después de Dios* (1962), de Jan de Hartog; *Sueño de una noche de verano* (1964), de Shakespeare, etc. Durant els anys seixanta i setanta també es llegien poemes de Nadal, concretament la vigília d'aquesta diada, mentre s'esperava que arribés l'hora de la missa del gall. Entre els poemes llegits tenim el poema «Sueño de la estrella (Balada de Navidad)», de Josep M. Razquin (1961), o el «Poema del pessebre» i el «Poema del rabadà» (1962), d'Emili Rabell. També se'n llegien d'altres de Josep Solsona o del mateix Mateu Carbonell.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

452

Dècada del 1970. Víctor Morales i M.ª del Carmen Rondón escenificant una obra. L'any 1962, Víctor Morales Guillén, natural de Navarra però aragonès d'adopció, i la seva esposa, M.ª del Carmen Rondón Aparicio, natural de Madrid, decidiren quedar-se a viure a Cervera i posar fi a molts anys de carpa teatral amb la companyia de Paco Largo. Durant els anys que Víctor Morales estigué a Cervera —morí l'any 1989— promogué, dirigí i interpretà un seguit de funcions amb la seva esposa, els seus fills i un grup d'aficionats locals, entre les quals es recorden *La muralla*, *Don Juan Tenorio*, *La cigüeña dijo sí*, *Morena Clara*, *El diario de Ana Frank*, etc. El 1974 destaca *Nosotros, ellas y... el duende*, de Carlos Llopis, molt present en les cartelleres del seu temps, que obtingué un èxit rotund, per l'agudesa dels diàlegs, l'originalitat de les situacions i, especialment, per la gran interpretació. Per tant, l'any 1997, amb motiu de la Roda de Teatre organitzada pel Brot Escènic del Casal de Cervera, es tornà a representar, per retre un càlid homenatge a la memòria de Víctor Morales, protagonista i director de tantes obres dramàtiques. Tres generacions Morales es reuniren en un repartiment únic: l'àvia, M.ª del Carmen Rondón; els seus fills, i alguns dels seus néts. Víctor Morales també fou director durant uns anys de les representacions de *Cristo, misterio de Pasión*.

(Propietari de la còpia: família Morales Rondón.)

453

Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), temporada 1964–1965. Repartiment de l'obra de José Zorrilla *Don Juan Tenorio*, representada al Teatre del Casal i dirigida per Mateu Carbonell Razquin. La Secció de Teatre del Casal fou molt fructífera durant uns anys. Eren moltes les persones que participaven en les obres i sovint s'hi feien representacions. Segons el tipus d'obra i les característiques dels personatges s'optava per uns actors o uns altres. *El Tenorio* era una obra que s'acostumava a representar pels volts de la festivitat de Tots Sants,

atès que, en una part de l'argument, s'invoquen els esperits dels difunts. La representació d'aquesta obra fou tan reeixida que s'hagué de representar en diverses ocasions. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Ramon Vilalta, Amadeu Comorera, Rosina Quintana, Ramon Cuñé Vilaró, Mateu Carbonell Razquin, Joan Salat Tarrats, una persona no identificada, Carme Estany, Joan Colom i Isidor Rosich.

(Propietària de la còpia: Carme Estany.)

453

454

Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1968. El grup de l'Agrupació Sardanista, en la representació al Teatre del Casal de Cervera de l'obra teatral *El tímid de dos quarts de deu*, de Francesc Lorenzo Gàcia. Encara que no fos un grup teatral pròpiament dit, era normal que alguna colla es decidís a posar-se damunt l'escenari, perquè Cervera tenia una tradició teatral molt forta, des dels inicis del s. xx, i qui més qui menys tenia algú a casa que s'havia relacionat amb l'escena. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep M. Llamas Jové, Josep M. Lloveras Canosa, Celestino Sánchez Piedrabuena, Josep Manuel Seoane Sambola, Ángel Martínez Olmeda, Ramona Citoler Pont, Joan Martorell Puigdomènech (director), M. Dolors Vila Llobet, Mercè Segués Llobet i Isidor Rosich Comas (apuntador).

(Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

454

455

Gran Teatre de la Passió, dècada del 1970. Grup de teatre de la generació dels setanta, vinculat a l'Agrupació Sardanista, en la representació d'*El alcalde de Zalamea*. A Cervera, l'afecció al teatre havia estat fructífera des de temps enrere. Als anys quaranta, es té constància del Grup Escènic Miquel Martorell, de la Joventut de l'Acció Catòlica, del Cuadro Lírico d'Educación y Descanso i de la Companyia de Joan Masachs, que havien interpretat de manera sistemàtica *Don Juan Tenorio* per Tots Sants, i diverses sarsueles de gran èxit. Als anys cinquanta, sorgí l'Agrupació Teatral Scena, dirigida Lluís Ibáñez, que estigué en actiu durant més d'una dècada interpretant obres importants. Als anys seixanta, l'Agrupació Teatral Scena, dirigida llavors per Mateu Carbonell, treballà conjuntament amb el grup Hermanos Largo, que dirigia Víctor Morales; aquesta companyia organitzà amb gran èxit diverses obres, entre les quals cal destacar *Don Juan Tenorio* o *El diario de Anna Frank*. Als anys setanta, continuaren les representacions teatrals, sota el guiatge del Teatre de l'Agrupació Sardanista, dirigida per Joan Martorell. I encara posteriorment, als anys vuitanta, tingué ressò el Brot Escènic, i als noranta, el Grepp Teatre, que encara està en actiu. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Francesc Bravo, Joan Ramon Piqué, Alexandre Robert, Baqueró, Roser Enrich, Josep M. Alejandre, Joan Martorell, Solé de Tàrrega (o Joan Prat Pascual), Ramona Gabarró, Andreu Lacalle, Teresa Piqué, Jeroni Calafell, Josep M. Eroles, Josep M. Casanoves, Mercè Segués, Ramon Enrich i Ramon Pedrós.

(Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

455

456

457

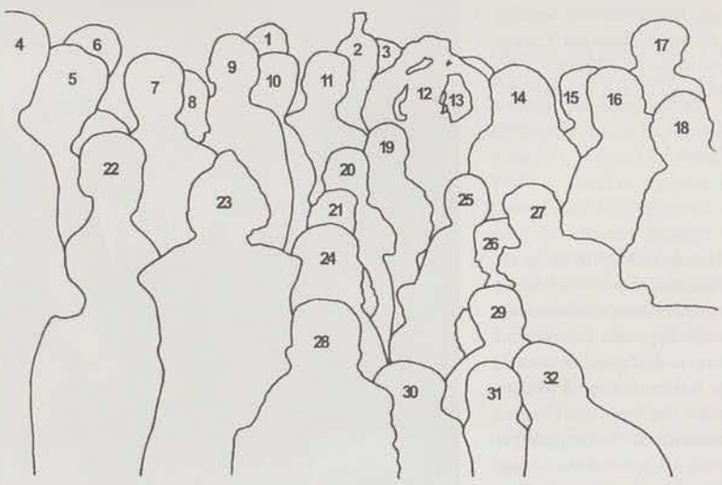

456

Dècada del 1960. D'esquerra a dreta, Jaume Carcasona, Josep Figueres i Francesc Vall en una representació dels pastorets al Teatre de l'Acció Catòlica, vestits de dimoni, figura que forma part de la tradició de les representacions dels pastorets. Gairebé tots els autors d'aquest gènere teatral, que sol representar-se durant les festes nadalenques, inclouen aquest personatge, al qual donen un caire simpàtic i, a la vegada, entremaliat, accentuant-ne la picardia maliciosa per tal que contraresti amb la candidesa dels pastors i la seva bondat.

(Propietari de la còpia: Enric Carcasona.)

457

Teatre de l'Acció Catòlica (Universitat), 1962. Grup d'actors i col·laboradors de les representacions dels pastorets de l'Acció Catòlica, que tenien lloc dins l'edifici de la Universitat. S'hi entrava per la torre del carrer del Canceller Dou, que és a prop de l'escola Jaume Balmes. Als anys cinquanta i seixanta solien interpretar-se durant les festes nadalenques. S'hi representaren els pastorets de Folch i Torres i el clàssic *Rosa de Betlem*, de Ramon Turull, amb els personatges del Buti i el Farra, tan familiars per als cerverins.

Perfil: 1. (no identificat), 2. Josep M. Armengol Petit, 3. (no identificat), 4. Carme Ortiz Bernaus, 5. Elena Cos Gusart, 6. Josep Puig Torné, 7. Carme Pedrós Puig, 8. (no identificat), 9. Manel Pedrós Puig, 10. Jaume Binefa, 11. Anton Pedrós Puig, 12. Ramon Camps Bernaus, 13. (no identificat), 14. (no identificat), 15. Joan Salat Tarrats, 16. Josep M. Gomà Raich, 17. Concepció Puig Pifarré, 18. Tardà, 19. Ramona Porredon Capdevila, 20. (no identificat), 21. (no identificat), 22. Tardà, 23. Magí Raich Brufau, 24. Tardà, 25. Angelina Colom Farran, 26. M. Teresa Salat Noguera, 27. Josep Trilla Cle, 28. Josep Ortiz Bernaus, 29. Leandre Badia, 30. (no identificat), 31. Peret, 32. Ricardo Felip.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

458

459

460

458

Casal, 1967. Jaume Carbonell, Jaume Boquet, Miquel Raich i Javier Morales (d'esquerra a dreta), actuant en els tradicionals pastorets. Els personatges que representaven eren els dels pastors que rebrien l'anunci del naixement de Jesús i anirien a adorar-lo al portal de Betlem.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

459

Teatre de l'Acció Catòlica (Universitat), final de la dècada del 1960 o principi de la del 1970. Probablement, una representació dels pastorets, que aquells anys eren interpretats per grups molt joves. L'escena plasma l'adoració al portal de Betlem. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, el fill del senyor Tardà, Armando Sarrate Llamas, Antoni Bonet Trilla, M. Carme Morales (mare de Déu) i Senén Vilaró Coma.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

460

Casal, 26 de novembre del 1977. Intervenció de Mateu Carbonell, en el marc de l'homenatge a Joan Martorell Puigdomènech. Amb la col·laboració del Patronat de la Passió, del Casal de Cervera, de la Coral Lacetània, de l'Agrupació Sardanista i de l'Agrupació Teatre Independent, se celebrà aquest homenatge amb motiu de les seves bodes d'or en el teatre. Per a aquest esdeveniment, es posà en escena l'obra d'Alfonso Paso *48 hores de felicitat*. A continuació, per finalitzar la festa, hi intervingueren Ramon Vilella, amb acordió; Mateu Carbonell i Víctor Morales, com a rapsodes, i Josep Ortiz, com a tenor —amb l'estrena de la cançó «Cervera», composta per Simó Giribet, sobre una poesia de Josep Solsona—, acompanyat al piano per Ramon M. Xuclà. L'homenatjat rememorà velles interpretacions en *L'hereu de la baronia* i el seu paper de Judes a la Passió. Es recordà la seva trajectòria com a actor i director teatrals, així com la seva condició de primer director de la Passió, en la seva versió actual, i com a intèrpret de Judes. L'endemà, diumenge, tingué lloc un dinar d'homenatge.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

461

Teatre Principal, 13 d'abril del 1935. Grup dramàtic del Casal Català interpretant el drama bíblic d'Àngel Guimerà *Jesús de Natzaret*, dirigit per Miquel Martorell, i concretament l'escena del sanedrí, en la qual s'identifiquen els personatges representats per Josep Armengol (un dels creadors del *Poll del Cel*), Ramon Jordana i, interpretant el paper de Jesús, Josep Sambola. Tal com indicava el cartell anunciador, elaborat per Arts Gràfiques Prunés, en aquella mateixa representació destacaven ja com a personatges importants, entre d'altres, Joan Martorell (Judes), Josep Jordana (Bartomeu), Anton Vilanova (sant Felip), Emili Rabell (Malcos) i Ramon Bernaus (Abnon, i, posteriorment, interpretà el paper de Jesús durant vint-i-cinc temporades de la Passió). Cal destacar també la importància de Ramon Térmens (música), i de Josep Lucaya i Miquel Martorell (apuntadors). El vestuari era de Casa Paquita, de Barcelona; la perruqueria era de Borrell, i els decorats eren fets expressament per Vicenç Lluís. Els preus en aquell moment eren d'una pesseta i mitja per butaca; la llotja de sis seients costava quinze pessetes i l'entrada general, una. Als anys vint ja s'havia produït una revifalla impressionant de tot allò que estava relacionat amb la joventut, la cultura, l'esbart, els Jocs Florals, la música i, naturalment, també el teatre, que dirigia Mn. Arques. En aquest sentit, hi tingué un protagonisme important la Federació de Joves Cristians de Catalunya i les representacions de teatre a l'Agrícol. Pel que fa, concretament, a les representacions de la Passió, tenim dades documentades, fins i tot visualment, de la representació del 1935 al Teatre Principal. El 1936, que s'inaugurà el Teatre del Casal Català, s'escenificà altra vegada el drama quaresmal *Estampes de la Passió*, amb el text de Rossend Perelló i Josep Sambola com a director.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

461

462

463

462 / 463

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), dècada del 1950. Escenes del Sant Sopar i del Calvari, quan el personatge de Jesús era interpretat per Ramon Bernaus. L'origen de les representacions de la Passió es remunta a la segona meitat del segle XV, amb referències documentals a partir del 1481, quan es representava a l'església de Santa Maria de Cervera, de manera popular, un *Misteri de la Passió*. Aquesta data la converteix en una de les més antigues d'Europa. Un document del 1534 menciona, a més dels actors, també els autors del text de la Passió, els sacerdots cerverins Baltasar Sança i Pere Ponç, que n'interpretaven els principals personatges. Quan el concili de Trento (1545–1563) prohibí tot acte no litúrgic a l'interior dels temples, les representacions es realitzaren a l'exterior de l'església, concretament a la plaça de la Sebolleria, al costat del temple de Santa Maria. Els intèrprets ja no eren els sacerdots, sinó la gent del poble. L'any 1795 s'imprimí a l'Estampa Universitària el següent llibret: *Llastimosa tragedia, que representa la Passió, y mort de Christo senyor nostre. Dividida en los diferents actes, y passos de ella. Composta per un devot de la Santa Casa del Hospital de la Ciutat de Vich, ab lo motiu de haberse representat en ella lo any 1752. Va anyadida la Conversió de la Magdalena*. Al segle XIX es representà la *Santa Passió de Nostre Senyor Jesucrist*, segons el text de fra Anton de Sant Jeroni, monjo de Montserrat. Posteriorment, les representacions passaren a l'interior dels teatres, i les darreres escenificacions, anteriors a la Guerra Civil, foren *Jesús de Natzaret*, d'Àngel Guimerà, el 1935, i *Estampes de la Passió*, de Rossend Perelló, la quaresma del 1936. Acabada la Guerra Civil, dos joves poetes locals, Emili Rabell i Josep M. Sarrate, escrigueren un nou text, més fidel als evangelis, d'una banda, i d'acord amb les noves tècniques escenogràfiques, de l'altra. Durant la quaresma del 1940, s'estrenà amb un extra-

ordinari èxit *Cristo, misterio de Pasión*, actualització de les escenificacions medievals d'un *Misteri de la Passió*. La primera temporada de *Cristo, misterio de Pasión* es representà al Teatre Principal. Des de l'any 1941 fins al 1966 es representà al Teatro Círculo. I el dia 12 de març del 1967 s'estrenava el Gran Teatre de la Passió de Cervera. La música, originalment escrita pel mestre Jesús Quintana, fou adaptada a orquestra simfònica pel mestre Jordi Castellà, gravada l'any 2007 per l'Orquestra Simfònica Julià Carbonell de les Terres de Lleida, amb la participació de les corals Ginesta i Infantil Nova Cervera i amb la veu solista de la soprano Mireia Rossich. Actualment és la música que acompanya les escenes de la Passió.

(Propietari de les còpies: família Razquin.)

464

Teatro Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), dècada del 1950. Paquito Vilanova Baldillou, cerverí polifacètic, exercint de maquillador d'un dels personatges de *Cristo, misterio de Pasión*, concretament Ramon Tàsies Ginestà, brillant intèrpret de Judes des del 1947 fins al 1990, paper que compaginava amb el del paralític que cura Jesús en acabar l'escena dels mercaders del temple. La seva interpretació era tan apassionada que es convertí en una de les figures més populars de la representació. Com que tenia un local comercial, acostumava a invitar els seus clients a gaudir de la Passió, i realment quedaven tan extasiats amb l'execució del seu paper que es convertien en uns entusiastes propagandistes, tant de la seva botiga com de les seves interpretacions.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Ramon Tàsies Ginestà.)

465

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1964. Homenatge a Ramon Bernaus amb motiu del 25è aniversari com a intèrpret de Jesús a la Passió. En acabar l'acte, els apòstols l'obsequiaren amb un «Sant Sopar» com a record d'aquell dia. Ramon Bernaus creà, conjuntament amb el maquillador Francesc Vilanova, la imatge de Jesús que perdurà fins que Josep M. Armengol —que l'havia substituït— deixà d'interpretar el paper de Jesús. A part de la cara, que es treia d'una estampa que els dos tenien al camerino, s'havien de depilar tant el tors com les cames cada setmana. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Zacaries Esteve, Ramon Tàsies, Josep Baró, Cipriano Oriol, Jaume Morell, Ramon Bernaus, Antoni Martí, Ramon Cortadellas, Salvador Soteras, Josep Minguell, Jaume Bonjoch, Joan Porredon i Josep Carcasona.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

466

Plaça de Pius XII, 1967. Plaça de Pius XII, abans de l'actual urbanització. Era l'any 1967, quan s'inaugurà el Gran Teatre de la Passió (el 12 de març). A l'esquerra de la imatge encara s'hi pot veure l'estat de les obres i, d'altra banda, no hi ha l'edifici de «la Caixa», construït el 1968. Al fons de la imatge s'hi observa també la Pèrgola i el brollador, inaugurats el 1950. Una gran quantitat d'autocars omplia tant la plaça com la rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), els quals portaven els espectadors a les representacions de la Passió. La majoria venia de l'Aragó o d'altres indrets de parla castellana, la qual cosa ha servit per justificar que, fins fa poc, les representacions es fessin només en aquesta llengua. En aquells moments d'esplendor, el Gran Teatre tenia una capacitat de 2.200 espectadors i s'hi feien fins a catorze representacions de la Passió.

(Propietari de la còpia: Joan Salat.)

464

465

466

Esports

Futbol

467

467

1918–1920. Formació del Club Cerverí de Sports, que suposà els inicis del futbol a Cervera d'una manera seriosa. Fou la primera referència del futbol local amb un club perfectament estructurat gràcies a una junta en la qual figuraven noms molt coneguts de la vida cerverina: Pasqual Riu, Miquel Camacho, Francesc Riu, Josep Vilalta o Joan Lafargue, entre d'altres. El president fou el patrici Agustí Duran i Sanpere. En la imatge, els tres darrers jugadors de la fila de dalt són Ramon Riu, Josep Riu i Casimir Riu, i els tres darrers de la de baix, Àngel Carulla Torra (porter), Francesc Castells i Pere Carulla Torra.

(Propietàries de la còpia: Angelina Santamaria i M. Rosa Carulla Solé.)

468

Camp de futbol de la Pineda, 1916. Porta d'entrada del primer camp de futbol, situat a la raval dels Caputxins (actualment, avinguda de Catalunya), a la finca denominada la Pineda, d'estil modernista, propi de l'època. Fou inaugurat el 20 d'agost del 1916. En la festa inaugural se celebrà un partit amb el Tàrrega FC. Els inicis del futbol a Cervera es remunten cap al 1909, o possiblement abans. Les primeres notícies que trobem escrites en la premsa local, a *Nuevo Ambiente*, corresponen a l'agost del 1914, quan s'oferí a una colònia escolar, procedent de diferents col·legis de Barcelona i composta per uns vint-i-cinc nens de vuit a dotze anys que s'allotjaven a la Casa de la Misericòrdia, la gran plaça del magatzem de vins del senyor Maristany per jugar-hi partits de futbol. Les referències a l'existència d'un camp de futbol pròpiament dit aparegueren per primera vegada en un «manifest» del 7 de juliol del 1916 que deia: «¡CERVERINS! Essent-ne tan necessari la fundació d'un CAMP D'ESPORTS no solament per esbarjo i distracció, sinó també per a la salut física i moral en què avui n'està tan necessitada la nostra joventut [...]». Llavors es creà el Club Cerverí de Sports. La data oficial de la inauguració és el 20 d'agost del mateix any 1916. Com a actes, s'hi celebrà un partit de futbol entre un combinat de Tàrrega i Cervera i una audició de sardanes de la banda La Familiar, de Tàrrega. L'1 de gener del 1919, el primer equip guanyà per 3 a 1 l'equip de Lleida, en el partit inaugural del camp de Joventut Republicana. Aquest segon camp devia estar situat, més o menys, on hi ha l'actual camp de futbol. No fou fins al 8 d'abril del 1917 que trobem una notícia que fa referència al futbol a Cervera d'una manera seriosa. A Santa Coloma de Queralt s'organitzà un partit entre l'equip de l'esmentada població i el Club Cerverí de Sports. També tenim notícia, el dia 15 del mateix mes, d'un altre partit, aquesta vegada a casa nostra, amb el Tàrrega FC, «*ganando por un goal*». Això demostra que el futbol ja gaudia de plena activitat i organització. La premsa de l'època recollia les cròniques dels partits, en les quals figuraven les alineacions. Eren habituals els noms de P. Riu, Giribet, Oliveres, Pagés, J. Riu, Ubach, Foix, Fabregat, Bové, Comorera, Clavera, Tarruella i Balcells. Aquell mateix any, el 1917, es pot comprovar l'esclat del futbol cerverí, ja que sorgí el segon equip, que disputà un partit amb el segon del Tàrrega. Aquest segon *team* estava compost pels joves Ubach, Marimon, Piqué, Batalla, Garriga, Foix, Jové, Comorera, Castañé, Balcells i Pié.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

469

Camp de futbol de la Pineda, 1925. Equip de futbol del Club Deportiu Català, aparegut als anys vint, format per Graells, Massafrets, Gomà, Posiells, Vilanova, Fusté, Josep Ortiz, Filomena, Josep Jené Grau «Fuster Nou», Carboné, Vallés, Castells, Planes i Josep Armengol «Armengolet» (d'esquerra a dreta). Aquest equip protagonitzà l'esport rei a Cervera les dècades anteriors a la Guerra Civil. Jugava partits contra ciutats d'arreu de Catalunya, tant de la zona de Barcelona (Igualada, Martorell, Esparreguera) com lleidatana (Lleida, Tàrrega i altres pobles i ciutats veïns). En l'equip hi havia alguns cerverins de renom, com, per exemple, Josep Ortiz, que durant molts anys fou tenor solista de les Completes del Santíssim Misteri; Josep Jené Grau «Fuster Nou», campaner de l'església de Santa Maria i germà de Joan Jené Grau, famós cerverí instal·lat a l'Argentina i instrumentista de bandoneó, o bé Josep Armengol «Armengolet», un dels principals promotors del *Poll del Cel*. La *Gaseta de Cervera*, del mes de maig del 1929, ho glossà amb tota mena de lloances, cròniques i poemes, com per exemple: «Salut als jogadors que en la palestra | Assoliren quedar triomfadors; | Veniu companys, orném sa noble testa | Amb els llorers que son mereixedors...». A principis dels anys trenta, concretament la temporada 1930–1931, el CD Català participà en el campionat de la província de Lleida, en la primera categoria. També aquell any tingué lloc un partit en benefici dels nens i nenes de Casa de la Caritat entre el Mollerussa i el CD Català, amb l'assistència d'un nombrós públic, la qual cosa demostra que el futbol, des de sempre, ha tingut sensibilitat per les causes humanitàries. D'altra banda, en el periòdic *Cervera* del 24 d'octubre del 1931 s'esmentava una junta general del CD Català: «Es féu l'elecció de la Directiva que per unanimitat, fou acceptada la següent: Isidre Aymerich, Salvador Balcells, Joan Salat, Antoni Bové, Josep Morell, Jaume Tella, Jaume Pomés, Sala, Pau Vidal, Miquel Comorera i Vinyes. S'acorda anar al campionat provincial, per lo qual la Junta designaria una prima pels jugadors que hagin estat disponibles per tot el campionat». Aquesta és la primera nota documentada de l'ús de «compensacions» econòmiques per als jugadors. Posteriorment, en la Festa Major de setembre del 1932, s'anunciava un partit molt espectacular entre l'equip reserva del FC Barcelona i el CD Català, el qual, davant la categoria del seu adversari, actuaria reforçat per valuosos jugadors. La temporada 1932–1933, el CD Català es proclamà campió de la província de Lleida. En aquells anys es formaren equips de jugadors joves, els quals duien el nom de jugadors que havien destacat en la història del nostre futbol: Penya Castells, Penya Massafrets. La premsa assenyalava: «Creiem que el públic ha de protegir aquests jugadors modestos i joves que són els que en dies no llunyans han de suplir els titulars del CD Català». En definitiva, es crearen el que actualment són les escoles de futbol. El juliol del 1933, en el diari local *Avant*, aparegué un extens comentari en el qual es deixava constància de les dificultats econòmiques que patia aquest esport. Però, com sempre, malgrat aquestes dificultats, el futbol continuà...

(Propietari de la còpia: Antoni Pintó.)

470

1932 o 1933. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Rafel Vaguer, una persona no identificada, Miquel Riera Brieva, una persona no identificada, Enric Bergadà, Emilio Sucarrats, Boladeres, una persona no identificada, Pere Serra i tres persones no identificades, membres de l'equip de futbol cerverí anomenat Club Deportiu Català. L'any 1933 guanyà el campionat provincial.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

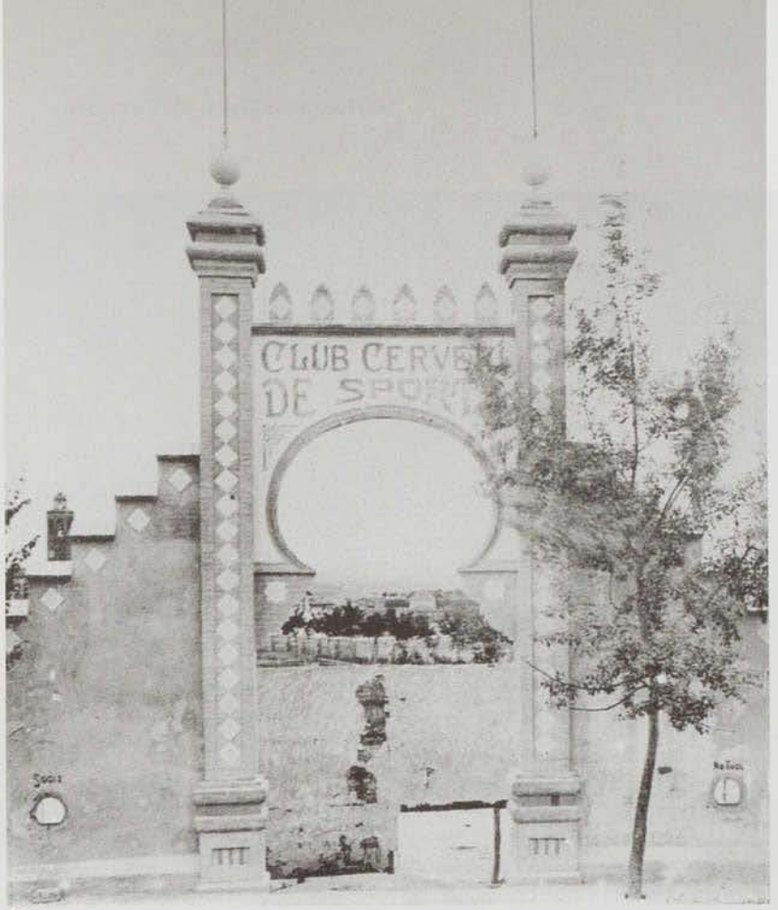

468

469

470

471

472

471

Camp de futbol de la Pineda, 1933. Espectadors i Guàrdia Civil en un partit de futbol a l'antic camp de la Pineda. Quan es disputava un partit que es preveia conflictiu (com ara Cervera–Tàrrega), la Guàrdia Civil, muntada a cavall, custodiava el camp i, especialment, l'afició, que aquells anys estava molt motivada. Les rivalitats amb ciutats veïnes en relació amb el futbol havien començat. Durant els dies 9 i 12 del mes de maig del 1918 es jugaren uns partits entre els equips del Cervera i el Tàrrega, en els quals es disputaren una copa de l'Ajuntament de la ciutat veïna. El dia 9, Cervera guanyà per 1 a 0. En el partit del dia 12 a Tàrrega, l'equip cerverí abandonà el camp i renuncià a la copa, en primer lloc, per substitució de jugadors, i en segon lloc i principalment, per la parcialitat de l'àrbitre. Així sorgiren, doncs, les primeres divergències amb el Tàrrega FC.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

472

Camp de futbol de la Pineda, 1934 (?). Equip del Club Deportiu Català de Cervera, que mantenia un raonable equilibri entre victòries i derrotes a la Lliga Provincial, en la qual s'enfrontava amb els equips de les diverses capitals de comarca, així com amb el de Lleida. El públic era nombrós, especialment en les grans festivitats. En algunes festes majors de setembre, s'havia trobat amb la competència de les curses de braus. Entre les persones de la imatge s'hi identifica Pere Riba (segon per la dreta).

(Propietària de la còpia: M. Dolors Ibáñez.)

473

Camp de futbol de la Pineda, 1943. Grup d'espectadors recolzats a la tanca del camp de futbol de la Pineda de Cervera, prop de la porta d'entrada al recinte. Aquest camp de futbol romangué actiu entre els anys vint i els anys cinquanta, i veié jugar diverses generacions del futbol cerverí. El camp —conegut després com la Pineda— estava ubicat en un terreny del senyor Camps, que llogà a l'Ajuntament durant aquestes dècades. Quan s'acabà el contracte, aquest esport tornà a practicar-se al camp actual de la carretera de Guissona, on ja s'havia jugat anteriorment, a principis del s. xx. Els nens hi anaven a jugar acompanyats de les seves mares, que passaven el temps cosint o llegint algun llibre. També era un lloc d'esbarjo molt recomanat pels metges d'aquell temps —els doctors Gomà, Nuix o Lucaya—, perquè deien que l'olor aromatitzant dels pins anava molt bé per als constipats. El camp tenia una zona de bancs que permetien asseure-s'hi recolzant l'esquena a la paret. També hi havia unes quantes tribunes a peu de terra, que podien ser llogades pels aficionats més incondicionals.

(Propietari de la còpia: família Riu Solsona.)

474

Camp de futbol de la Pineda, 1947. Equip del Club Deportiu Cervera —d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Elias, Josep Dols, Joaquim Oliva, Prats, Salvador Puig, Pujol, Miquel Servet, Mas, Benito, Molina i Giménez—, en un partit de Copa Catalana, contra el segon equip del FC Barcelona. Durant aquells anys, el Cervera jugava un campionat entre tot Catalunya i s'enfrontava amb equips com el Vilafranca, el Vic, l'Espanya Industrial, l'Horta, el Sant Andreu o el Badalona. En aquest equip hi destacaven dos jugadors per damunt dels altres. El primer era Joaquim Oliva —en la imatge, el tercer començant per l'esquerra—, un defensa central nascut a Guissona que fitxà pel Cervera abans d'iniciar una reeixida carrera esportiva a la Primera Divisió espanyola. Oliva jugà després al Sabadell, continuà un temps a l'Espanyol i acabà fitxant pel Reial Madrid, on jugà a l'elit del nostre futbol durant quatre temporades. L'altre geni del moment fou el cerverí Josep Servet —en la imatge, dret, el primer per la dreta—, un completíssim davanter centre que fitxà pel FC Barcelona en el trànsit dels anys quaranta–cinquanta. Servet, que arribà a cobrar una fitxa de 25.000 pessetes, no triomfà al Barça perquè no es cuidava gaire i entrenava molt poc. Tots els qui el coneixien expliquen que de qualitat li'n sobrava, per haver pogut triomfar en el món del futbol.

(Propietari de la còpia: Jaume Elias Raich.)

473

474

475

476

477

475

1949. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Elias, Clua, Solà, Dols (procedent del Castelló de la Plana), Masgrasó, Prats, Mont-ros, Pich (massatgista), Ardèvol (procedent del Celta de Vigo), Díaz, Benito, Saura i Gori, membres de l'equip del Club Deportiu Cervera de Primera Categoria Regional A, en la qual participaven equips de les principals ciutats del país. Aquella temporada l'equip baixà de categoria i la següent disputà el Campeonato Provincial de Educación y Descanso.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

476

Camp Municipal d'Esports, temporada 1958–1959. Equip de futbol de l'època en la qual es retornà a la competició oficial, integrat, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, per Ramon Clotet, Francisco Abarca, Agustí Batalla, Llorenç Llobera (Ca la Pola), Joan Pacho, Vicente Badenes, Miquel Torné, Francesc Domènech, Josep Puig, Enric Domènech i Bonaventura Sanfeliu «Rayo». Després del període d'esplendor dels anys quaranta, amb el Cervera competint contra els principals equips de Catalunya, la dècada dels cinquanta fou difícil per al futbol local. Des del 1951, que el Cervera disputà l'últim Campeonato de Educación y Descanso, i fins a l'any 1958, que jugà el torneig de Primera Categoria Provincial, organitzat per la Federació Catalana de Futbol, no participà en cap competició oficial. Durant aquest temps tot el futbol que es veié a Cervera foren partits amistosos, algun torneig d'aficionats i partits de l'equip juvenil. Les causes foren diverses: la impossibilitat de formar un equip amb jugadors locals (alguns dels quals fitxaren per equips professionals), dificultats econòmiques, la impossibilitat de trobar relleu a la junta directiva i la indiferència general dels aficionats. En aquest període es produí el trasllat dels partits del camp de la Pineda a l'estadi de la carretera de Guissona, després d'unes obres que començaren el 1947 i que s'allargaren durant més de deu anys. Mentre les obres no s'acabaven, l'esplanada del nou estadi s'utilitzava per a competicions de tir al plat i per fer-hi pràctiques amb cotxe per treure's el carnet de conduir.

(Propietari de la còpia: Miquel Torné.)

477

Camp del Tàrrega, vers el 1958. Equip de l'Acció Catòlica, integrat per Josep M. Bergadà Codina, Antoni Cornellana Rius, Josep Serra Lardies, Agustí Guàrdia Gabarrós, Jaume Carcasona Vila, Francisco Vall Cornellana, Daniel Llona Porredon, Ramon Ansotegui Puig, Francisco Burgos López, Ramon Carreres Cortadelles i Juanito Royes Larroya (d'esquerra a dreta i de dalt a baix).

(Propietari de la còpia: Josep Bergadà.)

478

Camp d'esports, 1959. Las Águilas, equip de futbol cerverí de finals dels anys cinquanta. Durant aquella dècada, el futbol cerverí patí una important crisi i durant uns anys es deixà de competir. A finals de la dècada, es posà fil a l'agulla perquè es pogués recuperar progressivament el futbol a la ciutat. El patrocinador fou Joan Vall Magre. Josep Servet, primer, i Jaume Abarca, després, formaren i entrenaren un grup de joves que, amb el nom de Las Águilas, jugaven partits contra els joves dels pobles i ciutats veïns (Verdú, Bellpuig, Mollerussa, etc.). Marcaren una altra època històrica i obriren el camí cap a la consolidació definitiva d'aquest esport en l'àmbit social de la ciutat. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep M. Orobitg, Jaume Pinós, Ramon Carreres, Jaume Carcasona, Ramon Canosa, Joaquim Brandon, Josep M. Flores, Joan Valverde, Antoni Riera, Josep Antoni Serra, Ramon Ansotegui, Francisco Burgos i Alexandre Camps.

(Propietària de la còpia: Angelina Roca.)

479

Camp de futbol, 1969. Equip CF Cervera–Ferrocolor, participant en el campionat provincial d'aficionats de l'any 1969. Durant aquells anys, l'empresa cerverina Ferrocolor (després, Tres Uves) patrocinava el futbol cerverí, i es jugava un campionat arreu de la província. Aquest fou un equip «pont» entre la desaparició de Las Águilas i la creació d'un onze, molt semblant al de la fotografia, que començaria a competir a Segona Categoria Regional a principis dels anys setanta. L'equip era una barreja de jugadors veterans, com, per exemple, Miquel Torné, Francesc Domènech o Pere Segués, i jugadors joves, com Ramon Font, Joan Puig o Amadeu Serra. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Pere Segués, Ramon Font, Amadeu Serra, Miguel (guàrdia civil), Salvador Bordes, Francesc Domènech, Josep Anton Serra, Joan Rocaginé, Faustino Porta, Miquel Torné, Joan Puig, Miquel Pérez i Mario Martínez.

(Propietari de la còpia: Miquel Torné.)

480

Camp de futbol, 1977. Equip de futbol del Cervera – Tres Uves participant en el campionat de Segona Categoria Regional. Eren els primers anys del futbol federat a Cervera després de la pausa dels anys cinquanta i de la major part dels seixanta. Entrenadors com Gabriel Lloreta o Carles Vázquez donaren un impuls important a l'«esport rei» cerverí d'aquells moments. El Cervera d'aquella època tenia tants jugadors forans com locals (Mercè era de Guissona; Closa, de Tarroja, i Ribera, Rafa, Tomàs i Jaume Marimon, de Torà) i competia més que bé, ja que solia acabar els campionats en la part mitjana–alta de la taula. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Fonoll, Joan Rius, Ramon Font, Jaume Marimon, Jaume Pinós, Antoni Acín, Miquel Mercè, Josep Closa, Lluís Ribera, Rafa López i Tomàs.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Roser Font Rabell.)

478

479

480

Bàsquet

481

481

Viella, juliol del 1956. Equip de bàsquet femení de Cervera desplaçat a Viella per jugar-hi un partit de la Festa Major contra l'equip de bàsquet de la Secció Femenina de Lleida. En la imatge hi apareixen, de d'esquerra a dreta i de dalt a baix, M. Teresa Pont Trilla (acompanyant), Teresa Camps, Linda de Lis (vocalista de l'Orquestra Cot, de Benissanet), Rosina Quintana, Àngels Morell, Carme Comas Bosch (acompanyant), Montserrat Bové, Dolors Curt, l'entrenador de la Secció Femenina de Lleida i Carme Estany. L'equip cerverí era entrenat per Ramon Rauret, tot i que no apareix en la imatge. Aquells anys, no hi havia competició femenina oficial a la província de Lleida i els equips jugaven partits amistosos contra equips de localitats properes, en molts casos conjuntament amb l'equip masculí.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

482

Pati de la Universitat, 1958. Camp de bàsquet del pati de la Universitat, on els equips de CB Cervera disputaven els seus partits des del 1956. L'equip femení. L'equip femení vestia brusa blanca i faldilla verda. En aquell moment al camp hi havia Paquita Farran, M. Teresa Banús, Juanita Planes, Marta Domènech i Rosina Quintana. En finalitzar aquella temporada, la 1958–1959, es feren diverses millores al camp, a causa de l'ascens de l'equip masculí a

482

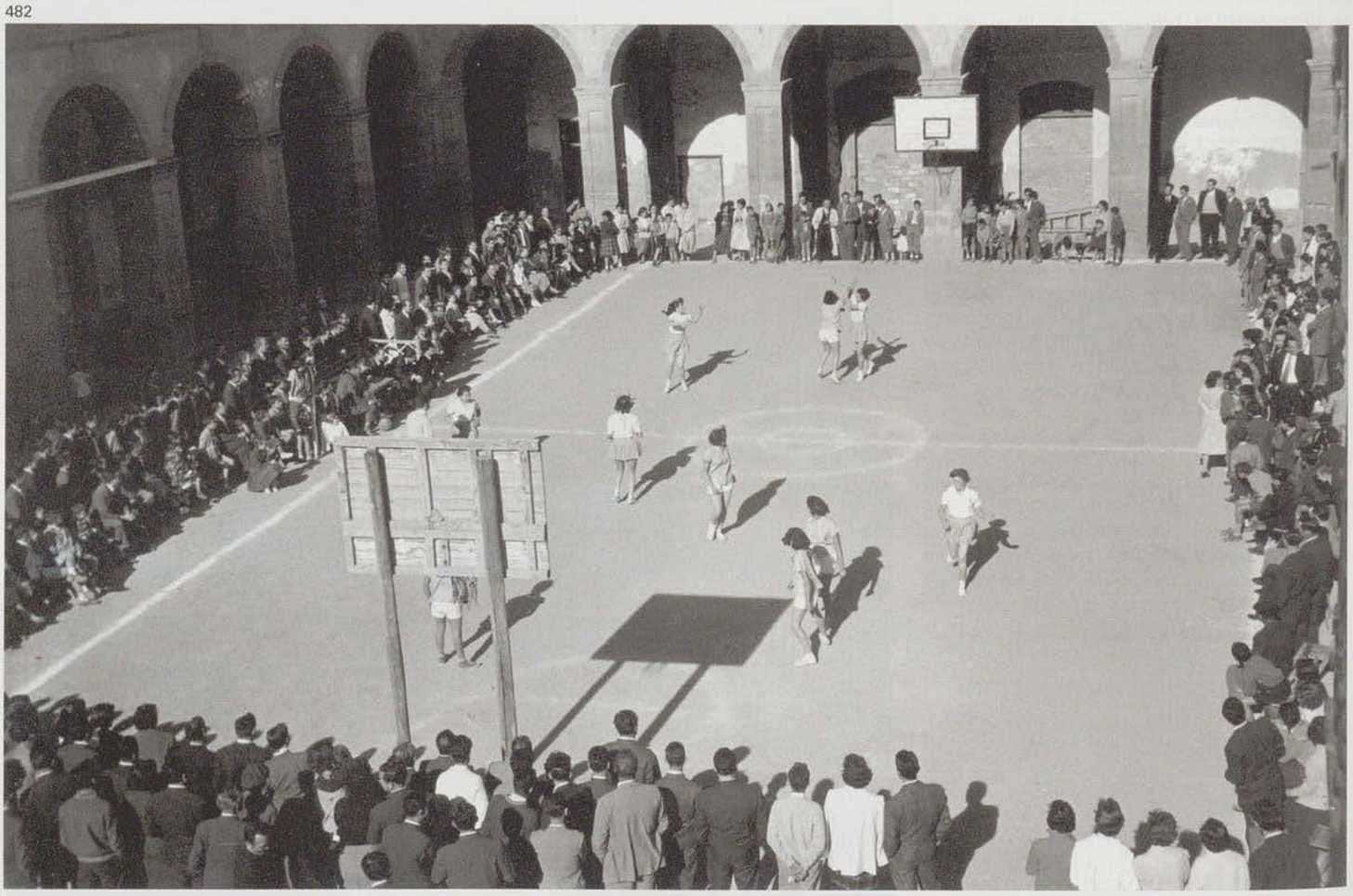

Primera Divisió Nacional. Es canviaren les cistelles de la imatge, de doble suport de fusta, per unes amb suport de formigó i taulers d'una sola peça. Amb la renovació dels taulers es canviaren els cèrcols; es referen les mides del camp, segons el que manava la Federació Espanyola de Bàsquet, i se centrà al pati, ja que fins llavors no ho estava, atès que un tauler estava penjat en una de les pilastres de les arcades. El terreny de joc es buidà uns vint centímetres i es reomplí de terra de totxanes trinxades per absorbir les primeres aigües en cas de pluja; això donà un característic color vermell a la pista. Els treballs els feren membres de la junta i alguns jugadors, i per pagar els materials s'obrí una subscripció popular.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Comas Aránegas.)

483

Universitat de Cervera, temporada 1959–1960. Part dels jugadors de l'equip sènior masculí de bàsquet de Cervera —d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Jaume Corselles Ortínez, Emili Parcerissa Solà, Jordi Vall Benaiges, Francesc Domènech Puig, Manolo Cabrero Ferrer, Joan Vall Benaiges, Josep M. Soteres Soteres, Jaume Orgué Martí, Anton Pedrós Puig i Manuel Díez Jordana—, preparats per jugar la lliga de Primera Divisió, trofeu Gonzalo Aguirre. L'únic camp de bàsquet existent estava situat als patis de la Universitat; inaugurat l'any 1956, fou utilitzat durant uns deu anys.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

484

Pati de la Universitat, 1962. Equip femení del CB Cervera, que jugava a primers dels anys seixanta al pati de la Universitat, entrenat per Francesc Domènech. Aquest equip participava en un incipient campionat provincial, basat en partits, sense cap oficialitat, contra rivals tradicionals, com el Borges Blanques o el Tàrrega. Hi havia molt pocs equips de bàsquet femení a la província, i l'equip de la SF Lleida estava molt per damunt de tots, ja que es proclamà campió d'Espanya de Segona Categoria. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, M. Àngels Térmens, M. Teresa Lafargue, Carmina Lafargue, Mercè Minguell, M. Teresa Valés, Francesc Domènech (entrenador), M. Dolors Vila, Àurea Vilanova, M. Lluïsa Colom, M. Dolors Montiu i Leonor Brandon.

(Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

485

Pati de la Universitat, temporada 1961–1962. Equip del CB Cervera de la temporada, que jugà a la Segona Divisió Nacional, al trofeu Gonzalo Aguirre, format per Albert Llona, Anton Pedrós, Joan Cots, Francesc Domènech, Ramon Capdevila, Pau Holgado, Jaume Ximénez (entrenador), Antoni Morell, Manel Ribera, Francesc Alcoberro i Faust Porta (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). L'equip, doncs, era entrenat per l'exjugador Jaume Ximénez Portella, i presidit per Josep Carcasona Rabell. La competició incloïa equips de Lleida i de l'Aragó. El campionat el guanyà el Club Tritones, de Saragossa. L'anècdota d'aquella temporada fou que el dissabte de la Festa Major de setembre es jugà un important partit amistós entre el CB Cervera i el Costa Brava Stars, un equip format per jugadors internacionals espanyols i algun d'estranger, que s'havia format a l'estiu per fer partits d'exhibició arreu de Catalunya. En aquest equip hi jugaven els internacionals Nino Buscató, del Joventut de Badalona, i Alfonso Martínez, del Picadero de Barcelona. Aquest darrer, un destacat pivot dels anys seixanta, reforçà l'equip sènior del Cervera. El partit suposà un autèntic esdeveniment ciutadà.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Anton Pedrós.)

483

484

485

486

487

488

486

Camp Municipal d'Esports, 1966. Partit de Segona Divisió Nacional, trofeu Gonzalo Aguirre, entre el CB Cervera i el Club Milsa de Lleida —nou equip de la capital de la província, que es formà de la fusió, aquella mateixa temporada, dels històrics Sícoris i Antorcha. En la imatge s'hi identifica Anton Pedrós portant la pilota i iniciant una entrada a cistella, i altres jugadors cerverins, com Jaume Corselles Ortínez, Porta o Daniel Llona, o bé Tito Dies, Manolo de Vega i Manel Dies, del Milsa AS. En destaca, també, el detall del marcador damunt de la paret i els encarregats dels canvis dels números.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Anton Pedrós.)

487

Camp d'esports, 1966. Primer campionat infantil local de bàsquet. La pista se situava entre el camp de futbol i les piscines, al lloc ocupat actualment pel Pavelló Municipal d'Esports.

(Propietari de la còpia: família Balcells Marcé.)

488

Pista dels Pares Claretians, 1968. Equip femení B, integrat per M. Clara Prous, M. Lluïsa Vidal, M. Dolors Villaró, Paquita Martí, M. Rosa Santacana, Dolors Pujol, Angelina Vergés, Concepció Boquet, Concepció Puig i Leonor Jaques (d'esquerra a dreta i de dalt a baix), que jugà el campionat provincial la temporada 1968–1969. Era un equip «planter» del primer equip femení, que aquell mateix any jugà a la Primera Divisió femenina. Totes les jugadores d'aquests equips sorgien del col·legi de la Sagrada Família. Aquest equip femení B quedà en setena posició en un grup de deu equips. El Tàrrega i el Dacsa Balaguer dominaren la competició.

(Propietària de la còpia: Angelina Vergés.)

489

1969. Equip sènior masculí de la temporada 1968–1969. Jugà els seus partits a la pista del Pares Claretians, com la resta d'equips del CB Cervera. Fins llavors, tant els entrenaments com les competicions es realitzaven al Camp Municipal d'Esports, en una pista entre les piscines i el camp de futbol. Després d'un mal inici de temporada, l'equip sènior acabà fent un campionat acceptable i amb una còmoda classificació, a més de consolidar un equip la majoria d'integrants del qual eren cerverins. L'equip de la imatge, abans de disputar un partit que fou arbitrat pel també cerverí Ramon Rauret, estava integrat, d'esquerra a dreta, per Miquel Bureu, Norberto Liso, Jaume Rius, Daniel Llona, Leandre Badia (entrenador), Faustino Porta, Marià Riera, Josep M. Puig, Manel Alsinella i Jaume Corselles.

(Propietari de la còpia: Marià Riera Anglarill.)

490

Pista dels Pares Claretians, 1969. D'esquerra a dreta i de dalt a baix, Elisenda Ferran, Carmina Lafargue, M. Carme Cáceres, Inés Carbonell, M. Dolors Villarroya, Gemma Villarroya i Victòria Fusté, membres de l'equip femení del CB Cervera Esplai. La temporada 1968–1969, l'equip femení del CB Cervera Esplai competí a Primera Divisió Nacional, en el grup C, amb equips de Catalunya, l'Aragó i Castelló, després d'haver assolit l'ascens la temporada anterior. Per donar més caliu i ambient als partits, es decidí traslladar el bàsquet del camp d'esports al centre de la ciutat, a la pista dels Pares Claretians. El campió d'aquest grup C fou el Mataró i el CB Cervera quedà en sisena posició dels vuit equips que l'integraven. Tot i que en principi només havien de

489

490

perdre la categoria els dos darrers equips, finalment les cerverines es veieren obligades a disputar una fase de promoció, en la qual no pogueren eludir el descens, que les condemnà a baixar novament a categoria provincial. L'equip era entrenat per Francesc Domènech i, a més de les jugadores de la fotografia, integraven la plantilla M. Jesús Martí i Maria Boquet.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Victòria Fusté Domenjó.)

491

Pista dels Pares Claretians, temporada 1972–1973. Equip sènior masculí del CB Cervera, integrat per Francesc Domènech Puig, Daniel Llona Porredon, Anton Pedrós Puig, Josep M. Sierra Manzano, Ramon Trilla Farré, Miquel Bureu Camats, Jaume Bureu Camats, Joan Parra Cabero, Ramon Burgos López, Armand Sarrate Llamas, Agustí Roch Jiménez, Josep Colom Llamas, Joan Bergadà Codina i Leandre Badia Abad (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). L'equip jugà el campionat provincial i en quedà campió, amb un total de vint-i-vuit punts, per davant dels lleidatans del Club Sícoris. Aquest equip, que estava format per jugadors totalment de casa, féu una de les millors temporades que se li recorden, al sènior cerverí. La plantilla estava molt equilibrada, entre jugadors veterans i jugadors joves que empenyien fort i que donarien un bon relleu al bàsquet local.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Anton Pedrós.)

491

492

Pavelló Poliesportiu, temporada 1977–1978. Equip júnior masculí del CB Cervera, que jugà la temporada 1977–1978, format per Joan Bergadà (entrenador), Josep Esteve, Joan Cerqueda, Guillem Aldomà, Joan Santacana, Max Turull, Julián Puig, Antoni Rodríguez, Ramon Tella, Juli Rodríguez i Jose López (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). Es jugava, encara, com a Tres Uves. Era obligatori tenir l'equip júnior per poder competir amb el sènior, que aquell any jugava una Segona Divisió Regional. A més, alguns d'aquests jugadors júniors reforçaven, quan convenia, els grans. Aquest grup de júniors lluità diverses temporades contra l'Antorcha de Lleida pel campionat provincial d'aquesta categoria.

(Propietari de la còpia: Max Turull.)

492

Altres esports

493

494

495

493

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 23 o 24 de desembre del 1950. Partit de ping-pong jugat entre la campiona d'Espanya i Catalunya, Lolita Moliné, i el jugador local Jaume Garriga, un dels jugadors de més nivell de la ciutat durant aquells anys de postguerra, amb una presència multitudinària de públic. El partit s'emmarcava en la celebració duta a terme els dies 23 i 24 de desembre del 1950, pel Club Ping-Pong de Cervera, per tal d'inaugurar el seu local social al Casal, amb un seguit de partits d'exhibició entre importants figures d'àmbit català i espanyol d'aquell, aleshores, popular esport.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

494

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 23 o 24 de desembre del 1950. Josep Carcasona, president del Club Ping-Pong de Cervera; Lolita Moliné, vuit vegades campiona d'Espanya i de Catalunya; Carles Gil, segon classificat dels campionats de Catalunya i entrenador de l'equip nacional, i Albert Dueso, campió d'Espanya, en el marc de la festa celebrada pel Club Ping-Pong de Cervera el 23 i 24 de desembre del 1950. El festival d'exhibició fou un esdeveniment social destacat en aquell moment.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

495

Esplai, 1968. D'esquerra a dreta, Cisqueta Fabregat, Carme Font, Miquel Martorell i Mercè Segués, en el campionat de la província de Lleida de tennis de taula. A finals dels anys quaranta i durant la dècada dels cinquanta aquests campionats estaven organitzats per Educación y Descanso. A Cervera hi havia hagut una gran afecció a aquest esport, que era alhora barat i entretingut.

(Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

496

Sala superior de la Cafeteria–Restaurant Esplai, 1969. Jugadors dels dos equips de ping-pong que hi havia a Cervera a finals dels anys seixanta. Els jugadors dempeus (Jaume Costa, Anton Pedrós, Ramon Balcells i Antoni Farran) jugaven amb el club de l'Esplai, i els que apareixen ajupits (Pepe Farré, Isidor Rosich, Ventura Sanfeliu i Josep M. Gomà) pertanyien al club del Casal. De fet, tots els jugadors s'havien format al Casal, on, durant les dècades dels cinquanta i seixanta, l'esport del ping-pong assolí una participació i un nivell força alts. Es participava en campionats provincials i en força ocasions el tennis de taula cerverí s'hi proclamà campió. A finals dels anys seixanta i principis dels setanta, la pràctica del ping-pong començà a decaure a la ciutat.

(Propietari de la còpia: Antoni Farran Toldrà.)

496

497

497

Afores de Cervera, dècada del 1950. Competició de tir al plat que es desenvolupava tradicionalment a Cervera durant la Festa Major de setembre. Un tirador apuntava l'objectiu, mentre gent amb carros, amb vestits més aviat d'abric —atesa la inestabilitat del temps durant aquelles dates— i amb boines, i algun home encorbatat o algun altre en cos de camisa l'observaven.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

498

498

Camp de futbol, setembre del 1958. Guanyadors de la competició de tir al plat duta a terme durant la Festa Major. El guanyador del concurs d'aquell any fou Francesc Domènech (al centre); Antoni Morell, a la seva dreta, i Josep M. Llobet, a la seva esquerra, foren el segon i el tercer classificat, respectivament. El tir al plat, tradicional esdeveniment cerverí de les festes del Sant Crist, era organitzat, aleshores, per la societat de caçadors. Els premis eren populars i els donaven els comerços i les entitats de la ciutat. Solien participar-hi quaranta o cinquanta tiradors, alguns dels quals eren especialistes de les ciutats veïnes amb molt renom.

(Propietari de la còpia: Josep M. Llobet.)

499

499

Camp de futbol, setembre del 1967. Concurs de tir al plat, en el marc de la Festa Major de Cervera. Aquells anys, el tir al plat era un esport força arrelat a les nostres contrades. Es disputava al camp de futbol i era organitzat per l'empresa Ferrocolor. Solia ser un acte festiu tradicional del segon dia de la Festa Major del Sant Crist. Hi participaven tiradors cerverins i d'altres pobles i ciutats veïns, la majoria dels quals solien ser caçadors. En la fotografia hi apareixen tres tiradors drets, ja que es competia en tandes de tres, el primer dels quals per l'esquerra és Eusebi Ortiz Melet. Al fons, assegut, amb visera, hi havia Jaume Carulla Casals «Jaumarro», un dels tiradors més populars de les dècades dels seixanta i setanta. Actualment, el concurs de tir al plat es porta a terme al barri dels Ametllers, a l'indret conegut com la punta del Biel.

(Propietària de la còpia: Pilar Farran Solé.)

500

500

Entre la dècada del 1920 i la del 1930. Cursa que arribà a Cervera durant els anys del «pionerisme» ciclista, si s'ha de jutjar per la manera de vestir de les persones, de la qual destacava la indumentària dels ciclistes: mallots i culots d'època, i els tubulars enrotllats al cos. Durant aquells anys les curses no tenien cap tipus d'assessorament tècnic o mecànic. Els ciclistes s'havien d'avituallar als bars i a les botigues de la carretera, i les competicions començaven a primeres hores del matí i podien acabar de nit. La imatge podria correspondre a alguna edició de la Volta a Catalunya, cursa de la qual es disputà la primera edició l'any 1911.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

501

Plaça de Sant Miquel, 28 de setembre del 1941. Cursa ciclista, organitzada per Educación y Descanso, duta a terme durant la Festa Major del Sant Crist, que circulà parcialment pels carrers de Cervera. Al fons de carrer, hi havia un cartell anunciador d'activitats de ball a la pista Nuevo Ritmo. En un primer pla s'hi veuen les façanes de dues cases, la barberia de Cal Gómez, regentada per Frederic Gómez Gabernet (darrere la vidriera), que més endavant deixà el seu negoci per dedicar-se a tasques de recerca a l'Arxiu Comarcal, i la botiga de Cal Cisteró, que anteriorment havia estat la pastisseria de Cal Tarruell, la qual, des d'un accés al carrer, oferia a la mainada que anava a escola als matins els trossos de dolços o pastissos que havien sortit defectuosos de l'obrador. El rètol deia «Calzados Cisteró»; per una de les entrades s'oferia la venda i per l'altra, la reparació del calçat. El 1950, la família Salat comprà aquest establiment i hi dugué a terme algunes modificacions, com ara la utilització d'un sol accés, encara que a l'interior conservava el doble espai, que ells empraren per separar la venda de sabates de la d'espardenyes. D'aquesta manera continuaven el tipus de comerç que havia obert l'avi Salat al carrer Major.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

502

Túnel de la carretera N-II, dècada del 1960. Pas de la Vuelta Ciclista a España pel túnel de Cervera. La cursa seguia la direcció Barcelona–Lleida, i tingué lloc cap a les primeries dels anys seixanta. Darrere dels dos ciclistes, hi anava el cotxe de l'organitzador d'aquesta històrica prova ciclista, que, en aquells temps, era el diari basc *El Correo Español* –

501

El Pueblo Vasco. Aquest diari organitzà la Vuelta entre el 1955 i el 1979, i el director de la prova era el periodista basc Luis Bergareche. Els anys seixanta suposaren un important impuls per a la ronda internacional espanyola, que tingué com a guanyadors els millors ciclistes del moment: Anquetil, Poulidor, Gimondi o Jansen. Al seu pas per Cervera hi hagué la presència d'un nombrós públic a dalt i a baix de la carretera, cosa molt habitual en aquelles dècades, ja que una prova com aquesta feia sortir mig Cervera per veure-la. Encara no havia arribat la televisió en directe i les carreteres s'omplien d'aficionats a tot arreu on passaven els ciclistes. En la imatge, damunt del túnel, s'hi aprecia un gran cartell de propaganda dels pneumàtics per a cotxe Firestone.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

502

503

Passeig de Jaume Balmes, 1974. Equip de les Tres Uves, participant en la Volta Ciclista a la Segarra, integrat per Francesc Domènech (patrocinador i director de l'equip) i els corredors Josep M. Eroles, Xavier Carbonell, Ramon Comelles, Ramon Clop i Josep Fonoll. Aquesta volta fou organitzada durant tres anys (1972, 1973 i 1974) per gent de Cervera relacionada amb l'esport de la ciutat (Jaime Ávila, Joaquim Brandon, Ramon Rauret, etc.). Les dues primeres edicions les guanyà Josep Llort, de Cervera, i la tercera, Simó, de la Penya Ciclista Colomina, de Lleida. En aquesta darrera volta, del 1974, hi corregué Jaume Vilamajó, que després seria ciclista professional.

(Propietari de la còpia: Francesc Domènech.)

503

504

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 2 de març del 1947. L'escaquista català Antonio Medina, que aquell any es proclamaria campió d'Espanya, fent unes simultànies —és a dir, jugant amb tots alhora— amb un grup de cerverins al Casal de Cervera, amb motiu d'una trobada especial. Medina fou campió d'Espanya en set ocasions, els anys 1944, 1945, 1947, 1949, 1952, 1963 i 1964. Aquells eren uns anys florents per als escacs, i el Casal organitzava alguns actes i esdeveniments especialment importants, tant pel contingut com pels participants. Hi ha constància en la premsa de diferents jornades: el 2 de març del 1947 s'havien celebrat aquestes simultànies amb Antonio Medina, al Saló Rosa del Casal, en què jugà un total de trenta partides simultànies, de les quals en guanyà vint-i-cinc, féu taules en tres i en perdé dues (contra Casimiro Riu i Pere Ninot, del Club Ajedrez Cervera). Hi ha constància d'altres simultànies, contra Àngel Ribera, el 23 de març d'aquell mateix any i el 7 de febrer del 1956. En la imatge, entre els jugadors hi havia Gaspar Jené (primer jugador), Paquito Vidal Prats (segon jugador, que aconseguí trofeus en diverses ocasions a Cervera i a Valls), un jugador no identificat i Miró de la Botiga Nova (quart jugador). Drets, darrere, s'hi identifiquen Carlos Rossich Franquesa i Alberto Raich, en primer i segon terme, respectivament.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

504

505

506

505

Casal de Cervera, 1967. Secció d'Escacs del Casal de Cervera. Amb motiu de la visita del mestre internacional Antonio Medina, campió d'Espanya d'escacs, s'organitzà una exhibició de partides simultànies i partides a cegues, en les quals s'enfrontaven diversos jugadors cerverins amb l'al·licient de poder fer una partida, encara que només fos per un dia, amb un dels jugadors d'escacs amb més renom en aquell moment. La Secció d'Escacs del Casal competia, llavors, en el campionat provincial amb jugadors com Plàcid Lladós, Paquito Vidal, Carlos López, Jaume Castells, Maurici Fabregat, Josep Estany o Paquito Bonet. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, de cara, Amadeu Comorera, Plàcid Lladós i Agustí Batalla, i d'esquena, Paquito Bonet i Josep Estany.

(Autor de la fotografia: Josep M. Serés. Propietari de la còpia: Eduard Montiu de Nuix.)

506

Bassa dels Condals, 1941. Grup de joves davant de la bassa dels Condals, amb el serrat de Montpaó al fons. Els cerverins a qui agradava nedar hi anaven cada estiu a fer-ho. En la imatge s'aprecien els models de banyadors de nois de l'època: alguns eren complets, ja que els tapaven bona part del cos, i d'altres, més moderns, eren un senzill eslip. Als pobles no estava ben vist que les noies es banyessin al mateix temps que els nois; per tant, a les piscines es feien torns. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Ramon Ramon «Teto», Joan Camacho, Alfonso de Cal Morrut i dues persones no identificades; ajupits, Josep Carcasona, Juanito Lafont Marimon i Paquito Bonet (de Cal Delfín).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

507

Bassa dels Condals, estiu del 1949 (?). Grup de persones banyant-se a la bassa dels Condals. La bassa dels Condals era l'indret on molts cerverins, joves i no tan joves, homes i dones, anaven a banyar-se els estius. En la revista *Segarra* del setembre del 1949, Josep Batlle dibuixava una auca de l'estiu acompanyada d'aquest text: «*El bautismo del agua lo han recibido (en un orden pagano, se entiende) una nutrida representación de todas las razas, gremios y clases sociales que viven en Cervera y que años atrás eran refractarios a estas higiénicas expansiones de zambullirse alegremente dentro de una balsa con ribetes de piscina. No sabemos de ningún récord, allí establecido, a no ser el de la buena fe. Aquella subidita del túnel que, después del baño, uno tiene que tragarse pedaleando... Todo sea para el bien del deporte y como entrenamiento en vistas a esta piscina, todavía en nebulosa, del nuevo campo de deportes*». Alguns dels qui s'hi anaven a banyar recorden el camió sense baranes de la palla d'Isidro Solé, que feia pagar una pesseta pel trajecte des de Cervera fins a la bassa. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, quatre persones no identificades, Enric Carcasona, Ròmulo Gavaldà, Ermengol Armengol, Pepe Riu, Galí, una persona no identificada, Antonio Guix, Barrachina, Josep Fort, Josep Farré (Cal Balaguer), Albert Gabarró, Josep Torra, Isidro Solé, Rovira (matalasser), Julián Puig, Lluís Melgosa, dues persones no identificades, Cama, Josep Oriol, una persona no identificada, Miquel Martorell, Àngel Melgosa, Ramon M. Vilalta, Josep Simon, dues persones no identificades, Ramon Closa, Josep Roch, Julián Granell, Llorens (Ca la Pola), Josep Carcasona, una persona no identificada, Maré, Miralles, una persona no identificada i Josep Solé «de les Ametlles».

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

507

508

Piscines, entre final de la dècada del 1960 i principi de la del 1970. Nens nedant a les antigues piscines de Cervera, que havien estat inaugurades l'estiu del 1965. L'acte correspon a les habituals festes i demostracions que es feien en acabar els cursets de natació de l'estiu. Hi feien acte de presència les autoritats de la ciutat i s'entregaven premis (normalment, medalles) als joves que havien participat en el curset. Era un esdeveniment tradicional de l'estiu cerverí durant les dècades dels seixanta i setanta. Al fons de la imatge s'hi veuen les grades de la Pista Poliesportiva, que es construí com a primer pas per fer-hi després el Pavelló Poliesportiu. Formaven part del complex esportiu creat per Ferrocolor – Tres Uves.

(Propietari de la còpia: Francesc Domènech.)

508

509

510

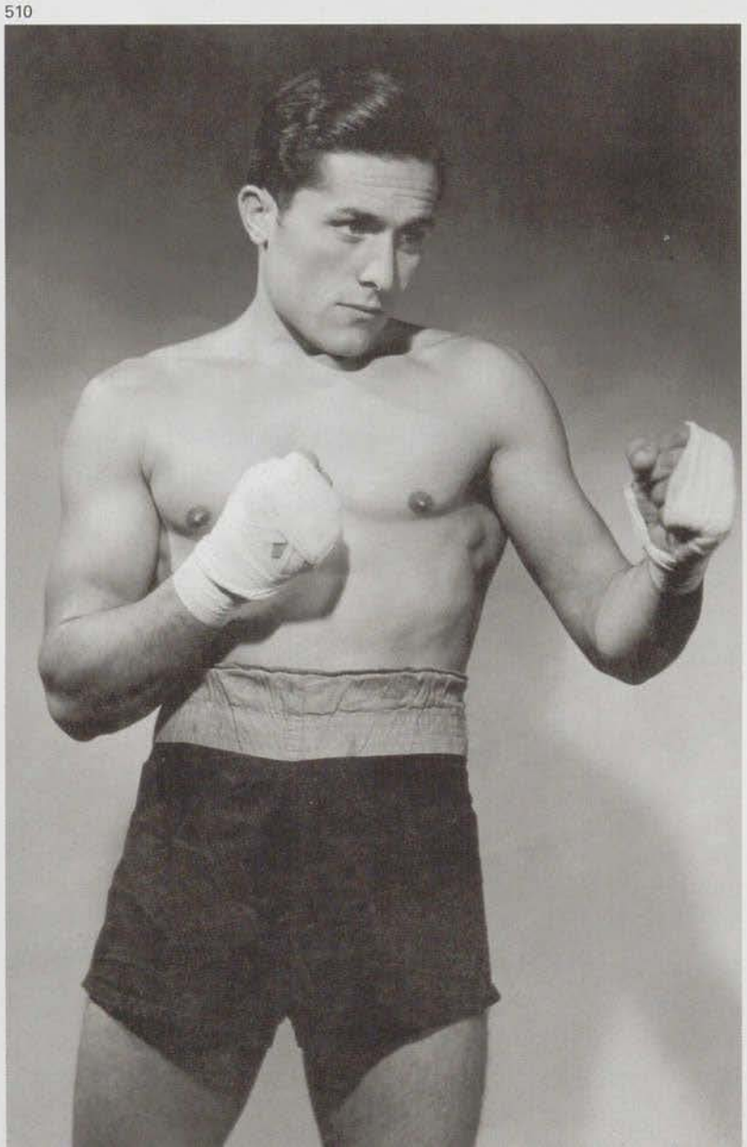

509

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1943. Diferents boxejadors i persones vingudes a Cervera a presenciar el primer combat que es feia a la ciutat. Vers el 1943 i fins a l'any 1950, aproximadament, a Cervera hi hagué un gran ambient de boxa, amb jovent amateur que s'il·lusionava i que entrenava sovint en un gimnàs instal·lat als baixos del Cafè Espanya (l'actual Gran Cafè), els propietaris del qual els cediren aquest espai gratuïtament. El gimnàs era bastant complet, amb zona de lluita i entrenament, i també disposava de dutxes. Amb certa freqüència es realitzaven campionats amb participants destacats. En aquella època, boxejadors professionals i amateurs venien de Barcelona i de les rodalies a Cervera, i quatre o cinc joves cerverins, boxejadors amateurs, promovien campionats que es duien a terme a la platea del Casal, on instal·laven el ring. L'audiència era molt nombrosa per la popularitat de la boxa en aquells temps. Els assistents s'acomodaven als seients que se situaven al voltant del ring i al primer pis del Casal. Les dones també assistien als combats. L'atracció era important, no només perquè era una novetat, sinó també perquè els boxejadors eren de renom i combatien molt bé. L'administrador del Casal era Josep M. Secanell, de Tarroja, a qui només calia proposar un campionat i de seguida estava disposat a condicionar i cedir el local per a aquesta finalitat. Els organitzadors cobraven entrada per l'assistència als combats i així pagaven els boxejadors. El combat principal de la vetllada d'aquell dia fou entre Prenta i Manel Estruch, situats drets al darrere i a banda i banda de Sans, el seu representant del Club Deportivo de Boxeo de Barcelona. En la imatge s'hi identifiquen, drets, d'esquerra a dreta, Cristóbal (de Barcelona, boxejador de la categoria pes mosca), Prenta (boxejador professional), Sans (del Club Deportivo de Boxeo

de Barcelona), Manel Estruch (boxejador professional de Barcelona), Gràcia (entrenador del Club Deportivo de Boxeo de Barcelona), Lluís Ibáñez (cerverí i boxejador amateur), Antoni Guillem (drapaire del carrer Major; fou qui engrescà la colla de cerverins a la boxa i també els feia d'entrenador) i Enric Carcasona (cerverí, boxejador amateur durant un temps, campió de Catalunya i més tard sotscampió d'Espanya; es dedicà professionalment a la boxa durant un temps limitat, ja que, per motius familiars, a les primeries dels anys cinquanta deixà aquesta activitat). El primer de baix a la dreta era «El Madriles», cerverí; la resta eren persones de Barcelona vinculades al món de la boxa que vingueren a veure aquest combat, que era el primer que es feia Cervera.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

510

Dècada del 1940. Enric Carcasona, boxejador professional. Enric Carcasona era natural de Freixenet, però als setze anys s'establí a Cervera. Després de la guerra, quan tenia uns disset anys, començà a boxejar al gimnàs del Cafè Espanya. Als divuit anys se n'anà a fer el servei militar a Barcelona. Allà començà a entrenar en diversos clubs. Arran dels diferents combats que anà realitzant, pujà de nivell i es presentà al campionat de Catalunya, en el qual quedà campió. També féu una estada de quinze dies a Sant Sebastià per participar en el campionat d'Espanya, del qual quedà subcampió. Patí lesions de diversa consideració durant els combats, com ara una cella partida. No fou fins a l'arribada del primer fill que decidí retirar-se de la boxa professional, tot i que continuà boxejant com a aficionat uns quants anys més.

(Propietari de la còpia: Enric Carcasona.)

511

Pista Jardí (passeig de José Antonio; actualment, passeig de l'Estació), 1951. Jugadors d'hoquei del Club Patín Cervera. Abans de crear l'equip de bàsquet, el jovent es divertia amb l'hoquei i el pingpong. La presentació de l'equip d'hoquei es dugué a terme durant la Festa Major, i jugaren contra equips de molt renom, com ara l'Igualada i el Lleida. Els integrants d'aquest equip eren: Bonaventura Sanfeliu «Rayo», Francesc Domènech, Joan Muñoz, Josep M. Puig, Enric Domènech i Antoni Farran.

(Propietari de la còpia: Antoni Farran Toldrà.)

512

Pista Poliesportiva, vers el principi de la dècada del 1970. Partit d'hoquei sobre patins. Les grades del recinte eren plenes de gent, en una època en la qual encara no s'havia cobert el Pavelló, al costat de les piscines velles. Un dels equips competidors era, possiblement, el Lista Azul de Lleida.

(Propietari de la còpia: Francesc Domènech.)

511

512

513

513

Primera dècada del s. xx. Partida de billar duta a terme en un establiment públic, si s'ha de jutjar pel penja-robes de darrere. Es podria tractar de la Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i Urgell, entitat coneguda popularment com l'Agrícol, que l'any 1908 adquirí una taula per a les seves instal·lacions. Es conta que el primer billar que hi hagué a Cervera l'instal·là Ignàsia Brach, més coneguda com a «Nasa Tabaco», que regentava un cafè (al primer pis de la casa núm. 133 del carrer Major) on eren molt ben acollits els estudiants dels darrers anys del funcionament de la Universitat. A finals del s. xix era normal veure en la revista *El Distrito de Cervera* l'anunci de venda de taules per al billar, la qual cosa implicava que hi havia possibles compradors. De fet, durant els primers decennis del s. xx, totes les cases senyorials tenien l'habitació dedicada exclusivament a aquest joc. En aquell moment, alguns establiments tenien taules de billar als seus locals, per a gaudi dels seus clients i associats.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

514

514

Pista de tennis darrere el camp de la Pineda, vers el 1945. Un grup de populars tennistes cerverins de la dècada dels quaranta, concretament Francesc Vidal, Carme Riu, Josep Batlle, Pomés, Josep Ferran, Juanito Lafont, Carles López Arruebo (metge de capçalera de molts cerverins, almenys durant tres

dècades del s. xx), Beatriu Amorós i Ramon Turull (d'esquerra a dreta i de dalt a baix). En aquesta època es jugava a tennis en una pista ubicada a la part del darrere del camp de futbol de la Pineda. En destaca la roba dels tennistes del moment, més pròpia d'anar a passejar un dia de festa que no pas per a la pràctica d'una activitat esportiva. Jugar a tennis, aleshores, tenia una connotació de persona esnob i moderna.

(Propietària de la còpia: M. Dolors Gomà Fabregat.)

515

Pista Poliesportiva (al costat de les piscines), 28 de juliol del 1973. Acte de presentació de tots els equips esportius de Cervera, sobretot de futbol i de bàsquet, que en aquells moments patrocinava l'empresa Ferrocolor – Tres Uves. El Dia Tres Uves consistí en la cloenda, durant el matí, del segon curs de natació, dirigit pel monitor d'Igualada Juan Pala Tallo, i el repartiment de medalles i premis; a la tarda foren presentats els equips de futbol, bàsquet masculí, bàsquet femení, ping-pong, motocròs, atletisme i natació; finalment, els equips sènior i aleví de bàsquet femení jugaren un partit contra Balaguer i Santa Coloma de Queralt. L'acte tingué lloc a la Pista Poliesportiva que es construí al costat de les piscines i que, anys més tard, es convertiria en el Pavelló Poliesportiu Tres Uves, posteriorment batejat amb el nom de Francesc Domènech.

(Propietari de la còpia: Francesc Domènech.)

516

Vers el 1950. Atletes cerverins amb la torxa per als campionats nacionals d'atletisme. Prèviament s'havia fet una convocatòria des de la delegació sindical d'Educación y Descanso per formar els equips d'atletes, els quals havien de recollir la torxa dels jocs, com si es tractés de la flama olímpica, al seu pas per les ciutats lleidatanes, per dur-la fins a Lleida, on se celebraven algunes de les competicions. La torxa s'encengué al monestir de Montserrat i la destinació final era Valladolid, on se celebraven els campionats nacionals d'atletisme. Fou recollida al límit de la província, més concretament a la Panadella, pels atletes cerverins, acompanyats per una nombrosa caravana de cotxes i motos que pertanyien al Moto Club de Educación y Descanso. El pas de la torxa per Cervera fou apoteòsic, i s'acompanyà la festa fins a prop de Tàrrega, on la continuaren els atletes de la població veïna. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Leandre Badia Ubach, Jordi Pinós, Francisco Domènech Puig, Ramon Clotet Ribera, Jaume Ximénez Portella i Pere Lladós Batalla.

(Propietària de la còpia: M. Teresa Solé Urgell.)

517

Pista de Cal Solé (passeig de José Antonio; actualment, passeig de l'Estació), setembre del 1952. Exhibició de patinatge artístic de la campiona d'Espanya de patinatge Edurne Echevarrieta. Aquesta patinadora estigué acompanyada d'un patinador d'elit, i l'espectacle constituí un esdeveniment irrepetible, ja que era poc habitual en l'àmbit social cerverí. L'acte tingué lloc durant la Festa Major de setembre del 1952, el mateix dia que es féu la presentació de l'equip d'hoquei sobre patins de Cervera. En l'exhibició, hi havia molta gent, i fins i tot s'hi oferí servei de bar. La pista de Cal Solé era un lloc habitual, durant aquests anys, per a les sessions de ball. Puntualment, també s'hi practicà patinatge i hoquei.

(Propietari de la còpia: Josep M. Trilla Ramon.)

Diversos

518

519

518

Mallorca, 1 de maig del 1928. Membres del Centre Excursionista del Casal Cerverí, durant una excursió a Mallorca, entre els quals s'identifiquen Mariano Sobrevila Artigues (marit de la bibliotecària Mercè Masvidal, al darrere, a l'esquerra) i Pau Vidal Diné (pare de Paquito Vidal, al darrere, a la dreta). El Centre Excursionista del Casal Cerverí organitzà un viatge a Mallorca, al qual s'apuntaren vint-i-un cerverins. Allí llogaren uns vehicles, amb una capacitat per a set–nou persones cadascun. Darrere del cotxe s'hi poden veure unes oliveres impressionats, típiques de les Illes. L'excursió consistia en la visita a Palma, els castells de Bellver i Son Vida, Manacor, les coves del Drac i dels Hams, Portocristo, Valldemossa, Deià, Sóller i els jardins d'Alfàbia.

(Propietàries de la còpia: Carme Sobrevila Masvidal i Angelina Guix Aymerich.)

519

Alps suïssos, 1975. Integrants de l'expedició del Centre Excursionista de la Segarra, davant del refugi de mont Cerví. L'hivern del 1972 nasqué el Centre Excursionista de la Segarra per donar una sortida més al lleure dels joves cerverins. Uns quants aficionats a la muntanya promogueren l'entitat i en constituïren la primera junta directiva, formada per onze membres: Lluís Sanfeliu, Angelina Estany, Teresa Ramon, Josep Mosoll, Pasqual Rosich, Josep Corbera, Mercè Segués, Dolors Tosal, Felip Lluelles, Josep Gasol i Dolors Rivera. La primera seu fou el Casal Parroquial i ràpidament arribaren al centenar de socis, nombre que es mantingué els anys següents. Les activitats que dugueren a terme foren nombroses: acampades, cursets de socorrisme i de monitors de joventut, sortides al Pirineu (Aneto, Puigmal, Posets...)... També sorgí un nucli d'escaladors que, després de nombroses sortides a Montserrat i al Montsec, assolí un nivell suficient per escalar el Cerví (4.478 m) l'any 1975. Els integrants d'aquesta expedició, identificats en la imatge, foren Pere Valverde Serrano, Ricard Cots Massana, Jose López Melción, Javier Herrero, Josep Fusté Roig, Amadeu Comorera Sanz, Senén Vilaró Coma i Joan López Melción. Un altre grup constituí una secció d'espeleologia i, en el camp del senderisme, s'assumí el marcatge i el manteniment dels trams del GR 7-1, de Pinós a Rubinat. Al principi dels anys vuitanta, el volum d'activitats començà a caure a causa de l'abandonament per part dels socis més actius, i a partir del 1984, el Centre ja només existia en els arxius de la Federació. No fou fins a l'any 1990, que es refundà amb gent nova, que tornà a assolir els nivells d'activitat dels anys setanta.

(Propietari de la còpia: Pere Valverde.)

520

520

1957. Grup de joves de l'Acció Catòlica, durant una excursió de les caramelles a Montserrat. Acció Catòlica, moviment nascut a Espanya el 1926, es reforçà després de la Guerra Civil, amb el nacionalcatolicisme imposat a l'Estat, que es féu present en totes les parròquies, i que tenia com a objectiu propagar la cristianització de persones i estructures. Per aconseguir-ho era molt important conscienciar els més joves. Entrà en crisi a finals dels anys seixanta. Els dies festius es reunien en un espai dins l'edifici de la Universitat, on feien cuina, teatre i altres activitats. Cada any, a més, feien caramelles i els pastorets. El seu cap era Josep Roca.

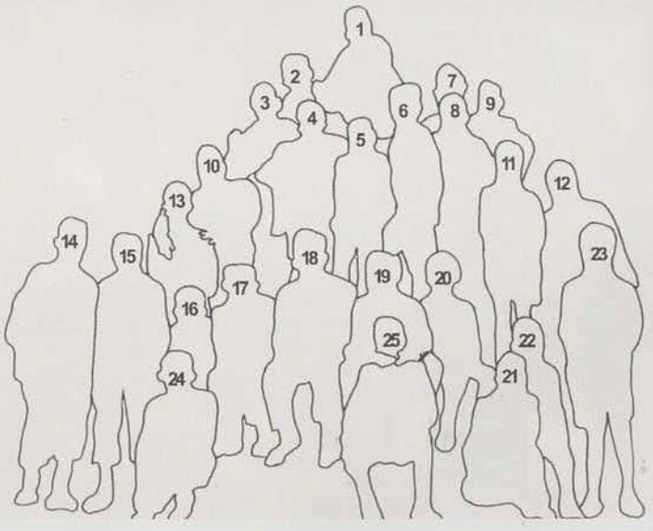

Perfil: 1. Pere Vilà Lafargue, 2. Josep Ortiz Bernaus, 3. Josep M. Rovira Comas, 4. Arturo Segarra, 5. Joaquim Vaguer Peropadre, 6. Josep M. Llobera, 7. Salvador Llobet, 8. Antoni Cornellana Rius, 9. Antònio Abella Minguell, 10. Rossendo Montagut, 11. Josep Bergadà Codina, 12. Antònio Puig Torné, 13. Josep Cornellana Rius, 14. Pere Guàrdia Gabarrós, 15. Tomàs Mestre, 16. Josep Raich Brufau, 17. Ramon Tella Comas, 18. Josep Roca, 19. Josep Sala Lloveras, 20. Pere Ramon Pont Tarragó, 21. Agustí Guàrdia Gabarrós, 22. Josep Sánchez, 23. Pere Rosell Riera, 24. Joan Setó Pellicer, 25. Josep M. Rius Tella.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

521

521

Carrer del General Güell, principi de la dècada del 1960. Grup de nens i joves de l'Aspirantat de l'Acció Catòlica, fundat a principis dels anys cinquanta per Josep Roca, posant davant de «la Caixa». Aquesta associació tenia com a finalitat l'educació dels nois en el lleure. Es reunien al primer pis de la torre de la Universitat (al carrer del Canceller Dou, prop de les escoles), on també hi havia, a la planta baixa, el cinema–teatre de l'Acció Catòlica. En un principi, l'activitat lúdica més important era el ping-pong. Com a ajudants del senyor Roca, en aquells anys, hi havia els germans Antònio i Joan Puig Torné. L'octubre del 1963 s'inaugurà l'institut laboral Antoni Torroja. Aquest fet suposà la pèrdua dels locals a la Universitat. Però un vicari nou, Mn. Joan Montaner, els cedí una part del seu habitatge de la Casa Caritat, concretament les habitacions del davant, que donaven al carrer Major, on col·locaren el ping-pong, un futbolí i un billar. Entre altres activitats que organitzaven hi havia les colònies estivals a Peguera. Així doncs, durant aquests anys es portaren a terme activitats que anaven a cavall entre l'Aspirantat i les colònies d'estiu. A principis dels anys setanta, Mn. Ramon Rota Canal els cedí uns terrenys on hi havia hagut el convent de Sant Francesc de Paula, o dels Pares Mínims, on es construí un casal parroquial. S'hi traslladaren i fou aleshores quan, essent rector Mn. Ignasi Montraveta, que havia tornat entusiasmat d'una sortida a la muntanya durant la qual havia trobat molts grups d'escoltes, es proposà de crear un agrupament. De fet, ja fou un pas natural: aspirantat unit a colònies és igual a escoltisme. Les actes de l'Aspirantat de l'Acció Catòlica foren cedides a l'Arxiu Comarcal. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Joan Puig Torné, Emili Sucarrats, Àngel Gutiérrez Ortega, Ramon Pedrós Puig, Josep Roca Fusté, un mossèn no identificat, Antònio Puig Torné, Josep M. Noguera Sagués, Jaume Majà, Leopold Cos Marimon, Josep Puig Torres, Jaume Carreres Cortadelles, Francisco Rossich Batalla, Josep M. Riera Simon, Joan Puig Torres, Antoni Bonet Trilla, Lluís Pont Canela i Pons.

(Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

522

Estació de ferrocarril, juliol del 1972. Grup de joves cerverins disposats a passar quinze dies al campament del Flamisell, que organitzava l'Organización Juvenil Española (OJE). Per arribar a la seva destinació, anaven amb tren fins a Lleida i allí agafaven el de la Pobla de Segur. Des de la capital del Pallars Jussà fins a la Pobleta de Bellveí, a un quilòmetre del campament, eren transportats amb autocar, i el darrer tram el feien a peu. El Frente de Juventudes, a través de l'OJE, tenia muntats diversos campaments (Flamisell, Altron...) que acollien nois de tota la província de Lleida. A Cervera, Francisco Ávila fou l'impulsor d'aquestes activitats. Com que era professor d'educació física de l'institut Antoni Torroja, engrescà alumnes i pares perquè hi participessin. També reclutà monitors i fins i tot subministrava l'equipament necessari i obligatori per poder-hi anar. Aquests campaments sorgiren com a alternativa a les colònies tradicionals que altres entitats dedicades a l'esplai juvenil, com l'Aspirantat, realitzaven. El funcionament de l'OJE era el d'una organització paramilitar, amb uniformes, distribució

522

dels nois en esquadres i centúries, hissada i arriada de bandera en formació i cantant el «Cara al sol» cada dia... Les activitats que s'hi feien eren diverses, però en destacaven les físiques (pràctica de diferents esports) i les religioses (missa diària després de llevar-se), amanides amb la lògica càrrega ideològica del règim franquista. La major activitat de l'OJE a Cervera tingué lloc entre els anys 1968 i 1973, i la seva decadència coincidí amb l'aparició de l'escoltisme. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep M. Serés, Josep M. Eroles, Ramon Armengol Cera, Eduard Rafegas, Antoni Oriol, Juli Granell, Josep Claudi Serés Gómez, Josep M. Farreny, Josep Castellà, Max Turull Rubinat, Josep Gené Balcells, Patxi Sala Izuriaga, Josep Pipó Comorera, Jaume Biosca, Josep M. Riu, Salvador Noguera Vilalta, Ramon Tella, Jaume Camps, Julián Puig i Xavier Porredon Bernaus.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Josep Gené Balcells.)

523

Plaça Major de Taüll, estiu del 1974. Grup d'escoltes cerverins. L'estiu del 1974, l'agrupament escolta realitzà els primers campaments d'estiu. Els ràngers, menats per Ricard Cots i Pepe Montero, acamparen durant dotze dies a Taüll, i pujaren diverses muntanyes de la zona: Besiberri, Comaloforno, Montardo... L'escoltisme a Cervera nasqué a principis dels anys setanta, tot i que fou durant la dècada anterior quan assentà les bases. Pels volts de l'any 1963 arribà a Cervera un vicari jove, Mn. Joan Montaner, que es féu càrrec de l'Aspirantat de l'Acció Catòlica, branca infantil–juvenil de l'Acció Catòlica, que funcionava des del 1950. Mn. Joan introduí a l'Aspirantat tècniques de funcionament de les colònies, que en el fons eren part del mètode escolta i que en serien la llavor. Així, el 1971 un grup de joves amb certa experiència en el desaparegut Aspirantat, i amb les indicacions rebudes dels responsables de l'escoltisme lleidatà, s'enfrontà amb una tasca educativa que ha arribat fins avui. El lloc on l'escoltisme començà les seves activitats fou les golfes del recent construït Casal Parroquial, local ofert pel rector, Mn. Ramon Rota, al nounat agrupament. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, Ramon Tella, Eloi Àvila, Guillem Aldomà, Josep Turull Balcells, Joan Santacana Vélez, Jose López Melción, Joaquim Granell, Bonaventura Casajoana i Josep M. Tolosa.

(Propietari de la còpia: Jose López Melción.)

524

Valldarques, 1975. Campament d'estiu de la unitat de ràngers de l'Agrupament Escolta Coll de les Savines de Cervera. L'estiu del 1975, l'agrupament estrenà la rectoria de Valldarques com a lloc d'estada. Els caps de la unitat eren Joan Santacana i Josep Puig, i les cuineres, Conxita Caus i la targarina Montse Domingo. Encara avui, el dia que s'acaba el campament, els pares pugen a recollir els seus fills, moment captat en la imatge.

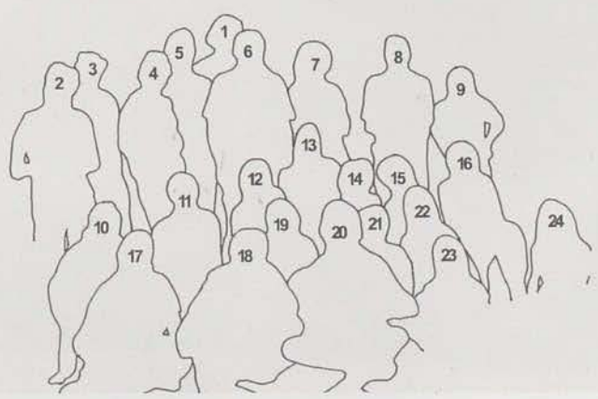

Perfil: 1. Josep Puig, 2. (targarí no identificat), 3. Josep Mosoll, 4. Consol Bosch, 5. Enric Miquel, 6. Ramon Coma, 7. Carme Calafell, 8. Magí Vendrell, 9. Amparo Palomero, 10. Ramon Melgosa, 11. Montse Domingo, 12. Juli Granell, 13. Ramon Vendrell, 14. Josep Tosquella, 15. Ton Llort, 16. Conxita Caus, 17. Jaume Coma, 18. Jordi Dardé, 19. Juanjo Trilla Botines, 20. Joan Santacana, 21. Enric Miquel Bosch, 22. Mateu Carbonell, 23. Montse Miquel, 24. M. Àngels Vendrell.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Agrupament Escolta i Guia Coll de les Savines.)

525

525

Valldarques, estiu del 1975. Grup de daines de l'agrupament escolta de Cervera, al pati de la rectoria de Valldarques. L'estiu del 1975, la majoria d'unitats de l'agrupament escolta de Cervera (daines, guies, caravel·les i rànger) realitzaren els campaments a la rectoria de Valldarques. Aquesta casa, pertanyent a una parròquia del bisbat de la Seu, fou cedida als escoltes cerverins perquè s'encarreguessin de la gestió. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Rosa Farré Mora (cap), Imma Falip, Núria García, Rosa Farré, Anna Marsol; ajupides, Marisa Miret, Rosa M. Morell, Mercè Oriol i Montse Rivera (cap). L'altra cap de la unitat era Montse Gasol, i el cuiner del campament, el seu pare, Josep Gasol.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonfoch. Propietari de la còpia: Agrupament Escolta i Guia Coll de les Savines.)

526

Molí de la Roda (Veciana), 1968. Grup de joves de Cervera —entre els quals hi havia Sara Fernández, Misteri Rivera Raich, Dolors Vila Llobet, Rosa M. Regí i Carme Bonet Trilla— i d'altres comarques en una trobada de joventut al Molí de la Roda. El Molí de la Roda és un indret prop de Sant Martí de Sesgueioles, on, durant els anys cinquanta i seixanta, s'acostumava a fer trobades d'amics, a menjar la mona els Dilluns de Pasqua, etc. El Molí de la Roda era la casa senyorial dels barons de Segur. En aquest lloc s'hi localitza un dels principals naixements del riu Anoia, en el recorregut del qual es construïren divuit molins fariners el s. XVIII, que funcionaren fins al XIX. La roda que accionava el molí es desmantellà l'any 1981.

(Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

526

527

527

Plaça Major, 24 d'abril del 1963. Grup femení, a punt de sortir a fer la tradicional caminada fins a Montserrat, que tenia diverses etapes. En la primera, les noies arribaven a la Panadella, on dormien. L'endemà, assistien a missa a Santa Maria del Camí i esmorzaven en aquest poble. El dinar es feia al Bar Canaletes d'Igualada, i posteriorment, el grup de nois, que venia directament de Cervera, s'hi afegia i anaven tot junts fins a Castellolí. Allí, els nois dormien a Cal Marino i les noies, a Cal Betes. L'endemà al matí s'anava fins a Montserrat, on s'arribava a l'hora de dinar. A la nit, després de la vetlla, tothom es quedava a dormir a les cel·les del monestir. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, dempeus, M. Carme Carcasona, Paquita Porta, M. Carme Ortiz, M. Dolors Tosal, una persona no identificada, M. Carme Estany, Lurdes Carcasona, Magda Pont, M. Rosa Raich, Montserrat Companys, una persona no identificada, M. Carme Calafell, una persona no identificada, Nuri Oliveres i dues persones no identificades; agenollades, Angelina Colom, Lídia Puig, Mercè Segués, una persona no identificada, Paquita Farran, M. Carme Pedrós i M. Rosa Morros.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: M. Carme Calafell Ribera.)

528

Plaça Major, 1970. Grup de noies de Cervera i de la resta de la comarca abans de sortir cap a Montserrat a peu. Era costum, el 24 d'abril a les quatre de la tarda, i després de la benedicció a la Parròquia, emprendre el camí, per arribar a fer nit a la Panadella. El 1970 hi assistiren quaranta-nou pelegrins. Les noies que hi anaren des d'Igualada foren Carme Bonet, M. Rosa Villarroya, Misteri Rivera, M. Dolors Trilla, Concepció Civit, Elisenda Ferran i Enriqueta Majà. Des de Castellolí, hi anaren Isabel Ferran i Cisqueta Fabregat. Els joves que hi anaren d'una sola tirada foren Salvador Bacardí, Ramon Pedrós, Antoni Martí, Josep Ortiz, Jesús Carbonell i Miquel Puig, i en dues tirades, Magí Miret, Isidro Cinca, Pere Trilla, Josep M. Ubach, Marián Trilla, Francesc Cos, Josep Pinós, Joan Solé, Josep M. Lloveras, Salvador Bordes, Salvador Puig, Miquel Fontova, Josep M. Fontova, Gomà i Josep Gomà. Des d'Igualada hi anà Josep M. Villarroya, i des de Castellolí, Francesc Rossich. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Lluïsa Vidal, M. Rosa Roselló, Trini Minguell, M. Teresa Ramon, Dolors Tosal, Roser Montiu, M. Teresa Niubó, Pujol (de Tarroja), Sellés (de Tarroja), Roser Clot, Montserrat Colom, Mercè Segués, Adela Tosal, Dolors Vila, Pilar Peiret i Concepció Puig Castellà.

(Propietària de la fotografia: Mercè Segués.)

528

529

529

Carrer del General Güell, 1960. Probablement, berenar que s'organitzà amb motiu d'alguna festivitat religiosa, en un local situat al carrer del General Güell (després, la Llibreria Rossich) on es feien reunions de la parròquia. Als anys seixanta, al primer pis d'aquesta casa, anomenada també Ca la Paula, hi visqueren, durant uns tres anys o quatre, unes noies religioses seglars, que feien apostolat per tot Espanya i subsistien de la caritat dels conciutadans o de fidels de l'Església catòlica. Allà hi organitzaven activitats per als nens i nenes de Cervera, com treballs manuals, catequesi, etc. En la imatge hi apareixen —en el sentit de les agulles del rellotge— M. Jesús Martí, Emília Martí, Teresa Sala, M. Àngels Cepero, M. Carmen Fargues, Ramona Díaz, Carme Torró, Rosa Bergadà, M. Teresa Bergadà, Carme Alsinella, Maria Riu, Antònia Tella, Conxita Torró, Encarna Muñoz, Felip, una persona no identificada i Paquita Riera.

(Propietària de la còpia: Emília Martí Suau.)

530

530

Afores de Cervera (?), principi del s. xx. Membres de la societat cerverina, entre els quals hi havia Salvador Montiu Reñé (el quart, dret), en una jornada al camp. Era comú, entre els senyors de la classe alta cerverina, trobar-se per fer una passejada i una berenada posterior en alguna de les masies dels voltants de Cervera, com era el cas del molí de Fiol (o Fillol) o el molí del Grau. A més, era normal anar a caçar polles d'aigua al Torrent. És curiosa la indumentària d'aquest grup, més pròpia d'assistir a un club social que d'una tarda esportiva. Les capes, de vegades folrades amb seda, els barrets del tipus bombí, les corbates i els llaços de les camises de coll dur i l'estètica general situen aquesta fotografia a principis del s. xx.

(Propietari de la còpia: Eduard Montiu de Nuix.)

531

Portal dels Pous, 1934 o 1935. Grup de canalla amb gàbies d'ocells caçats al ram. Aquesta tècnica consistia a buscar arbres ben apomats (és a dir, espessos), preferentment alzines, on es posava creueres (creus fetes amb llistons petits) untades amb vesc. Aquesta substància enganxosa es venia a les adrogueries. Quan un ocell es posava a l'arbre, s'hi quedava enganxat. Per atreure els ocells, se n'utilitzava un de mascle com a reclam. La caça al ram es feia en colles de tres o quatre nois, proveïts de gàbies on duien diferents classes d'ocells: verderols, caderneres, pinsans, passerells, lluers... En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Salvador Solé Coll, Conxita Font, dues persones no identificades, Pere (de Cal José), quatre persones no identificades, Salvador Ubach i Ramon Closa.

(Autor de la fotografia: Simón Puig. Propietària de la còpia: Filomena Vilaplana.)

532

Carrer de Santa Anna (al fons, Cal Casanelles; avui, Joieria Gisel), 1960. Els senyors Espino i Martínez, després d'un dia de cacera, o possiblement anant a Ca la Doloretes dels Ous (actualment, al costat de la Joieria Gisel), establiment que es dedicava a la compravenda de caça, per vendre-li les peces caçades. Cal destacar la mida de les llebres, i el fet que s'hagin extingit al terme. A la paret s'hi pot veure diversos cartells: del detergent Big Bay, de les pellícules programades durant la Festa Major (*Alta sociedad*, *Crimen para recién casados* i *Escrito sobre el viento*), del Domund, de les eleccions sindicals i de Calisay.

(Propietari de la còpia: Ramon Mortés.)

533

534

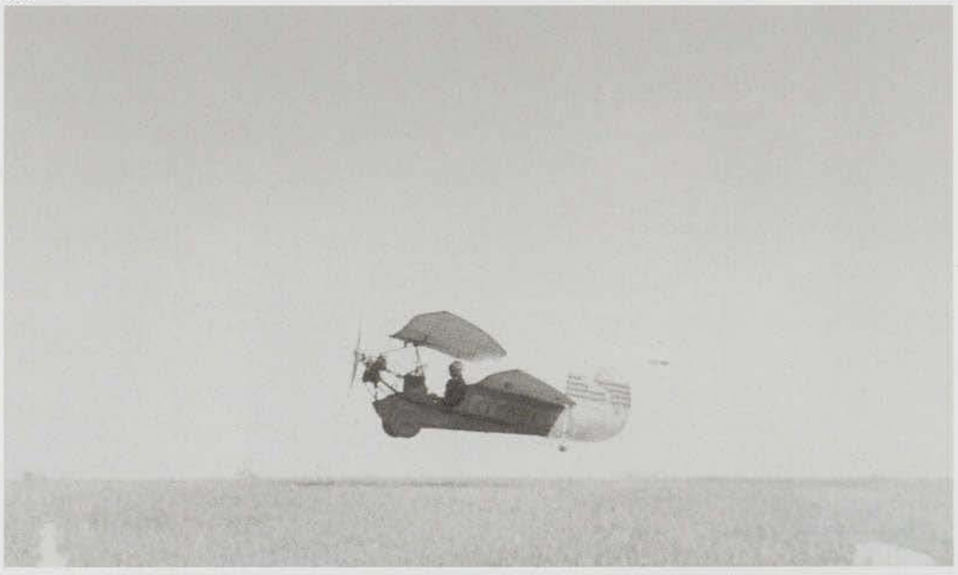

535

533

Camp de Pere Nuix (carretera de les Oluges), 1935. *Poll del Cel*, rodejat de bona part del grup que construí l'avió, posant, orgullosos, al seu costat. El diumenge era un dia ideal per gaudir del *Poll de Cel*. En el lateral del cos de l'avió s'hi podia llegir *Cervera «A»*, que era el nom del que ells consideraven que n'era el primer prototip. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Miquel Regí Campabadal, Ventura Fabregat Pinós, Marià Foyé (periodista i pilot), Jaume Bonjoch Boladeres, una persona no identificada asseguda dins l'avió, Josep Armengol Martí i Ramon Badia Bonet, i drets, Francesc Domenjó Font, Salvador Botines Ramon, Joan Armengol Martí i Àngel Riera Companys.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Maria Trilla.)

534

Camp d'Alfés (Lleida), 6 d'octubre del 1935. El *Poll del Cel*, provant d'enlairar-se. Un grup d'amics decidí construir un *Pou du Ciel* a Cervera, amb una gran precarietat de mitjans i seguint les instruccions del seu creador, el francès Henri Mignet, que escrigué com construir-lo en el llibre *Le sport de l'air*, publicat el 1934. Segons l'autor, l'avioneta (model HM-14) era simple, segura i de baix cost. Encara que qui se sabia les instruccions de memòria era Claudi Gómez, en realitat es pogué construir gràcies a la destresa i l'habilitat de Josep Armengol, ajudat pels seus germans, Joan i Martí. Claudi en filmà un reportatge titulat *Història i incidències del Poll del Cel Cervera «A»*. El lloc on provaren l'avioneta fou el camp d'Alfés, de Lleida. Tot i que amb prou feines s'enlairà, ells tiraren endavant el projecte i feren possible la fundació de l'Aeri Club de Cervera, la primera junta del qual fou constituïda per Josep Armengol, Francesc Domenjó, Claudi Gómez, Jaume Bonjoch, Melcior Oriol, Francesc Vilanova, Àngel Riera, Felip Elies, Miquel Regí, Ventura Fabregat, Ramon Badia i Martí Martí.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

535

Camp d'Alfés (Lleida), 6 d'octubre del 1935. Claudi Gómez Grau, Jaume Bonjoch Boladeres, Ventura Fabregat Pinós i Miquel Regí Campabadal al costat del *Poll del Cell*, accidentat. Als voltants de Cervera no hi havia cap camp aclarit per poder enlairar el *Poll del Cel*; per tant, decidiren d'anar al camp d'Alfés, de Lleida, per provar sort. D'un sorteig per decidir qui seria el primer, d'entre tots els amics, a pilotar-lo, en sortí agraciat Claudi Gómez. Quan l'avió agafà velocitat, topà, imprevisiblement, amb les roderes produïdes pels carros que travessaven sovint el camp per fer-hi drecera, i hagué de fer una brusca maniobra que l'enlairà, però que, tot seguit, ocasionà l'accident aeri que destrossà l'avió, del qual el pilot sortí il·lès.

(Propietari de la còpia: família Razquin.)

536

1935. Claudi Gómez sostenint una rèplica en miniatura de *Cervera «A»*. Després de l'accident, i destrucció, del *Poll del Cel* durant la seva prova d'enlairament al camp d'Alfés, de Lleida, els promotors decidiren reconstruir-lo, i la manera d'obtenir diners per al finançament fou la construcció d'una rèplica en miniatura de l'avioneta *Cervera «A»*, per sortejar-la. Se'n començà la reconstrucció, però l'esclat de la guerra al cap de pocs mesos deixà el projecte a mitges.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

536

537

Camp d'aviació de Cervera–Oluges, 22 de setembre del 1935. Grup de gent posant davant d'una avioneta durant el Gran Festival d'Aviació. L'Aeri Club de Cervera, que s'havia constituït paral·lelament a la romàntica aventura del *Poll del Cel*, organitzà el primer Gran Festival d'Aviació a l'aeròdrom de Cervera, situat en un terreny de Pere Nuix, al quilòmetre 2 de la carretera de Sant Ramon, prop de les Oluges, que havia estat més o menys condicionat. El festival aixecà molta expectació i un nodrit grup de cerverins es desplaçà a peu, amb bicicleta i fins i tot amb vehicle fins al camp per veure l'esdeveniment. L'exhibició era a càrrec de diferents pilots de l'Escola d'Aviació de Barcelona. Però el plat fort de la jornada matutina eren els vols que s'anunciaven de l'avioneta *Cervera «A»*, nom amb el qual havia estat batejat el *Poll del Cel* —nom genèric que prenien totes les que seguien el model de l'enginyer francès Henri Mignet amb el seu *Pou du Ciel*— l'11 d'agost del mateix 1935. Al llarg de la seva curta història, el *Poll del Cel* s'enlairà poques vegades i a no gaire altura, certament. La darrera vegada fou l'octubre del mateix any a l'aeroport de Lleida, a Alfés, amb l'esperança que una pista més llarga ajudés l'enlairament. Però la poca, per no dir nul·la, capacitació dels promotors —com ells mateixos reconeixien— no ho féu possible. Quan tenien prevista la reconstrucció del *Cervera «A»* esclatà la Guerra Civil, que també s'emportà aquest somni. En la imatge s'hi reconeixen Pepe Riera Companys, Ramon Pagés Corbera, Martí Martí Segarra, Montserrat Boronat Felip, Ramon Martí Fabregat, Joan Fornells Sala, Ramon Badia Bonet, Ventura Fabregat Pinós, Josep Mestres Freixes, Joan Armengol Martí, Josep Armengol Martí, Jaume Bonjoch Boladeres, Cinto Bertran Musoll i Ramon Graells.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

537

538

1933 (?). Reina de la festa dels Jocs Florals i les seves dues dames d'honor, en una imatge feta posteriorment en un estudi fotogràfic. Les noies —d'esquerra a dreta: una noia no identificada, Pilar Ubach Grioles i Maria Trilla, esposa de Jaume Bonjoch— buscaren la plasmació d'un dia tan transcendent. El guanyador del premi de la Flor Natural en els Jocs Florals tenia el privilegi d'escollir la reina de la festa i les seves dues dames d'honor.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Pilar Ubach Grioles.)

539

Teatre de la Joventut Catòlica, 10 de setembre del 1933. Grup format pel guanyador de la Flor Natural dels Jocs Florals i d'alguns accèssits, acompanyats per la reina i les dues dames d'honor, elegides pel guanyador de la Flor Natural. L'Ajuntament de Barcelona, per tal d'incentivar la coneixença de la llengua i de la literatura catalanes entre la gent jove, tornà a instaurar els Jocs Florals l'any 1859, de la qual cosa es donava notícia en tota la premsa catalana, en la qual gairebé sempre es publicava una part del poema que havia guanyat la Flor Natural. A Cervera, el 1933 els organitzà la Secció Cultura i Esbart de la Joventut Catòlica, amb la particularitat que, en comptes de ser un certamen obert, només hi podien participar els membres de l'associació. La quantitat assignada als premis no era gens menyspreable, perquè qui guanyava la Flor Natural (per al millor poema d'amor) obtenia 25 pessetes, i els altres dos premis importants, l'Englantina (a la millor composició patriòtica) i la Viola d'Or (a la millor poesia de tema religiós) es valoraren en 20 pessetes. En aquesta ocasió la Flor Natural fou per a Josep M. Sarrate i el seu poema «Cercant l'amor», i, per tant, fou ell qui tingué l'honor d'escollir la reina i

538

les dues dames. La comissió del jurat estava formada pels reverends Dr. Ramon Gras i Mn. Pere Anglarill, Josep Jordana i el secretari, Josep Lucaya. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, Josep Mestres (accèssit), Antònio Curt, Pepe Lucaya (secretari del jurat), Josep M. Sarrate (Flor Natural pel poema «Cercant l'amor»), Emili Rabell Riera (accèssit), una persona no identificada, Pepeta Albareda (dama d'honor), Lola Güell (presidenta), Carme Camps (dama d'honor), una persona no identificada, Enric Casanelles (premi de prosa), una persona no identificada i Josep Pedrós (premi de prosa).

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

540

Antic Arxiu Històric Municipal de Cervera (baixos de la Casa Duran i Sanpere), 1930. Exposició temporal de l'obra del pintor Josep Batlle i del fotògraf Claudi Gómez Grau. L'home del mig és Josep M. Capdevila, crític d'art. Josep Batlle Campderrós (1909–1978) nasqué a Granyena de Segarra. El seu avi matern era un home apassionat de la natura, el qual li desvetllà l'afició d'observar les plantes, l'estima cap als paisatges i l'amor pels llibres. Des de molt jove demostrà un gran entusiasme pel dibuix i s'hi inicià dibuixant les seves germanes i altres elements quotidians del seu entorn. Aquesta afició

539

540

541

s'accentuà en l'adolescència, època durant la qual rebé força orientació i influència de Mn. Ramon Garriga i formació de l'Acadèmia de Dibuix Baixas, de Barcelona. Tanmateix, tingué dificultats per adaptar-se a la ciutat i als ambients rígids de formació, que xocaven amb el seu caràcter impulsiu, desinhibit i anàrquic. Durant l'estada a Barcelona, Josep Batlle conegué diversos pintors de renom, un dels quals fou Rafel Benet, que li aconsellà que retornés a Granyena i dibuixés i pintés els paisatges de la Segarra tal com els entenia, sense influències ni interferències pictòriques. El 1931, Batlle féu una exposició a la Sala Parés, on se sentí realment consagrat com a pintor. Es trobà a gust a Granyena, envoltat pels seus familiars i per un ambient amb fets senzills i quotidians, elements que perfilaren la seva trajectòria professional i humana. Després d'una època marcada per la Guerra Civil i la postguerra, tornà a interessar-se per la pintura i amplià escenaris geogràfics, que es reflecteixen en els seus quadres. Allà on havia tingut un taller de dibuix, al carrer Combat de Cervera, hi instal·là, l'any 1958, un taller de fotografia, àmbit en el qual s'havia iniciat amb el seu amic Claudi Gómez Grau. Els seus inicis fotogràfics estigueren fortament marcats per l'ull del pintor, que buscava la bellesa del paisatge, de les formes. Aquesta faceta professional comportà l'abandó definitiu de la pintura creativa, tot i que durant un temps féu alguns treballs per encàrrec o dibuixà de memòria vistes de Cervera en color. Al principi dels anys setanta deixà definitivament la fotografia i fou a les darreries de la seva vida que els seus pensaments, els seus records i les seves enyorances foren vers els seus quadres i especialment vers els paisatges que havia pintat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

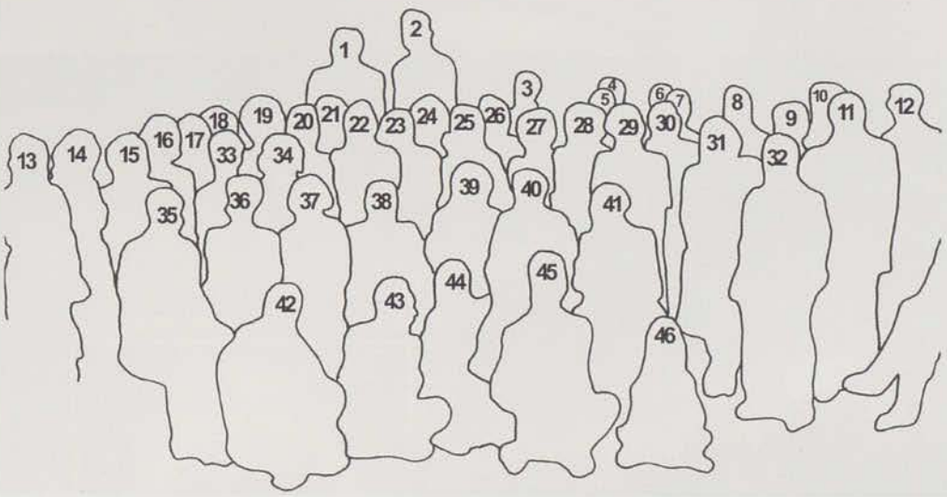

541

Sala Colom (Pastisseria Colom), probablement setembre del 1946. Assistents a una exposició de pintura duta a terme durant la Festa Major del Sant Crist a la Sala Colom. Els anys 1946 i 1948 s'hi feren exposicions col·lectives de diversos artistes de Cervera, i l'any 1947 se n'hi féu una de Josep Batlle. En l'exposició del 1946 s'hi mostraren olis, aquarel·les i dibuixos de Ramon Cabré, Jaume Llobet, Antonio Deu, Montserrat Fontova i Miquel Razquin. La Sala Colom era una sala que hi havia a l'interior de la Pastisseria Colom, i que servia per fer-hi exposicions i actuacions musicals. En la imatge hi eren presents les famílies més «significatives» de Cervera, algunes de les quals només venien a la ciutat de juliol a setembre.

PERFIL: 1. tinent coronel Herrero, 2. Jaume Ferran, 3. Emili Rabell Riera, 8. Ramon Duch, 10. Josep Ferran Lamich, 11. Simó Giribet, 12. Xavier Colom Serra, 13. Montserrat Ferran Camps, 14. Carme Balcells Segalà, 15. M. Dolors Vilalta Arau, 17. M. Coloma Civit Breu, 18. M. Carme Fontova Almenara, 19. M. Rosa Duch, 20. Teresina Botines, 21. Blanca Herrero, 22. Assumpció Riu Calvet, 23. Milagros Nòria Güell, 24. Joan Capell Marimon, 25. M. Lluïsa Vidal Hospital, 26. senyora de Sant Guim, 27. Montserrat Vidal Hospital, 28. Montserrat Fontova Almenara, 29. Isabel Elies Raich, 30. Frederic Gómez, 31. Antònia Rabell Riera, 32. Pepe Vilalta, 34. Pilar Vilalta Arau, 35. Sr. Nòria, 36. Milagros Güell, 37. esposa del tinent coronel Herrero, 38. Ramona Jené, 39. M. Teresa Ymbernon, 40. Sra. del Dr. Duch, 41. Carme Arau, 42. Miquel Razquin Jené, 43. Josep M. Civit Breu, 44. M. Teresa Ferran Camps, 45. Ramon Duch, 46. Ramon Vilalta Arau.

(Propietari de la còpia: Isidor Rosich Comas.)

542

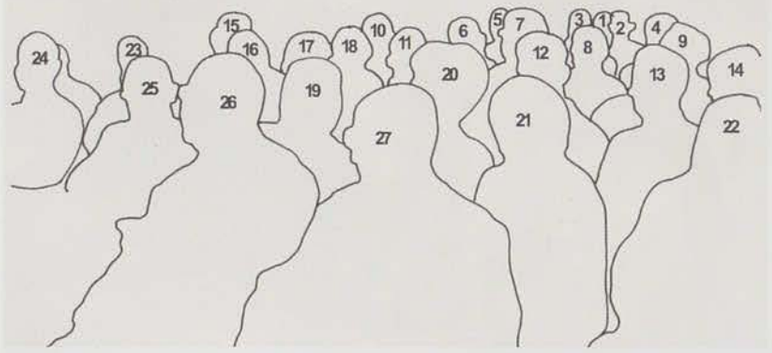

542

Sala d'actes de «la Caixa» (carrer del General Güell), dècada del 1960. Assistents a una xerrada d'Agustí Duran i Sanpere, a qui es demanà que donés a conèixer anècdotes, aspectes i llocs de Cervera que considerés interessants. Ell hi accedí, però amb la condició que no fossin classes magistrals, perquè no volia impartir simplement una sèrie de conferències, sinó més aviat unes xerrades que possibilitessin una fluida intervenció dels assistents.

PERFIL: 7. Joan Capell Marimon, 8. Josep Manuel, 9. Regina Farré, 10. Josep M. Balcells, 11. Ramon Falip, 12. Jaume Magre Servet, 13. Roser Ferran Camps, 14. Antònia Martí, 16. Nicolau Güell, 17. Josep M. Vila, 19. Hermínia Grau Aymà, 20. Roser de Nuix, 21. M. Dolors de Nuix, 22. Isidor Rosich Comas, 25. Eduard Montiu Codina, 26. Claudi Gómez Grau, 27. Jaume Llobet Pont.

(Propietari de la còpia: Isidor Rosich Comas.)

543

Círculo de Cervera (actualment, Casal de Cervera), 1950. El Teatre del Casal, ornamentat i preparat per al ball de la revetlla de Sant Joan o de Sant Pere, que no se celebraven la vigília, sinó just el dia del sant, de manera que podien contractar les orquestres que volien a bon preu —als anys cinquanta, l'orquestra habitual en aquelles dates era la cerverina Orquestra Orotava. Els teatres de Cervera, tant el Casal com el Teatre Principal, podien, en ocasions especials, treure el seu pati de butaques i anivellar el sòl, de tal manera que la platea es convertia en pista de ball, i els laterals s'adequaven per fer de llotges, des d'on es contemplava l'espectacle, al voltant d'una taula, mentre es prenia alguna beguda. El terra de la platea

543

544

del Teatre del Casal, mitjançant un mecanisme, es posava totalment pla, la qual cosa es feia especialment en les revetlles de Sant Joan i Sant Pere. El costum continuà els primers anys de la postguerra.

(Propietari de la còpia: J. M. Forcat.)

544

Casal. Celebració de la revetlla de Sant Pere o Sant Joan, a l'espai del Teatre del Casal. Per a l'ocasió, es posaven llotges al voltant de la sala i se n'anivellava el terra, ja que, quan s'utilitzava com a cinema o teatre, la zona de ball era el pati de les butaques i feia pendent per permetre a tots els espectadors veure l'escenari. En aquell moment, el grup ballava «La conga», per a la qual s'havia de fer una fila i aixecar alternativament, però tots alhora, una cama i l'altra. Acostumava a ballar-se al final de la festa. En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta, Josep Castellà Nadal, Jesús Perostes Vitales, Mercè Rovira, una persona no identificada, Conxita Salat, Josep Carcasona Rabell, M. Teresa Giralt Galofré, Marcel Vila Galofré, Estrella Cervilla Valencia i Joan Villaró.

(Propietari de la còpia: Josep Carcasona Rabell.)

545

Pont del carrer de Ferran el Catòlic, damunt l'antiga N-II. Josep Castells practicant unes espectaculars acrobàcies.

(Propietari de la còpia: Josep Castells.)

546

Els Condals. Enric Carcasona, al centre de la imatge, sostenint Josep Castells, que practica unes espectaculars acrobàcies amb altres companys.

(Propietari de la còpia: Josep Castells.)

545

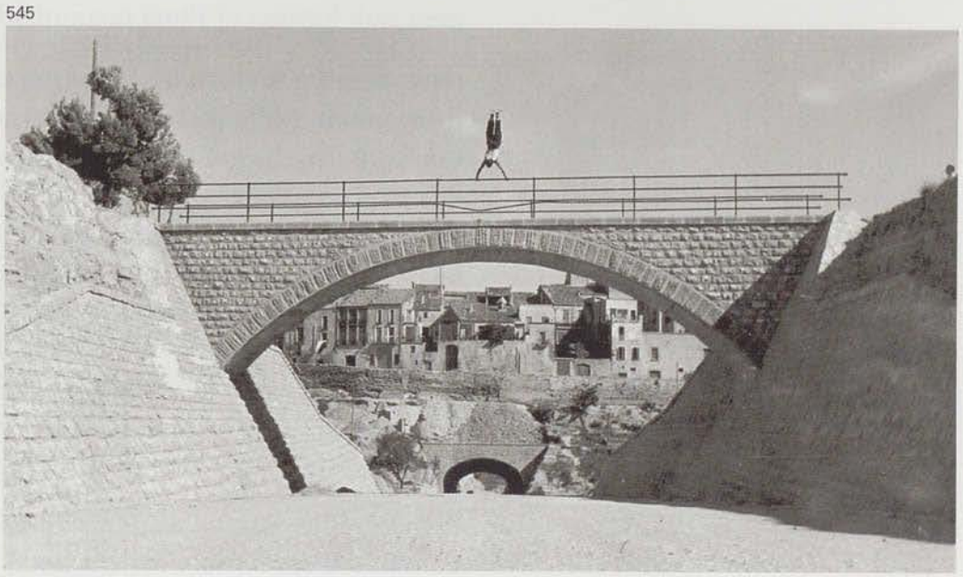

546

Festes i celebracions: la història tradicional

Totes les diades presentades en aquest capítol, tant si tenen l'origen en el món sagrat o en el profà, comparteixen un seguit d'elements que es van repetint en totes elles, cadascuna amb la seva particularitat festiva, de manera que formen el ritual comunitari.

Com deia Ramon Turull, són tres els elements primordials de tota festa: marc, motiu i identitat. És Cervera, en aquest cas, el marc, i és cada festa que conté el seu motiu, i són els trets particulars de cada una que la identifiquen. Tanmateix, les festes han esdevingut, al llarg dels anys, un punt de trobada de les comunitats i han estat i són la vàlvula per alliberar la pressió del dia a dia. La festa marca un parèntesi en la vida quotidiana dels nostres pobles i ciutats, són motiu d'alegria, de compartir àpats amb els familiars i amics, d'agermanament entre els conciutadans, amb actes on ni l'origen, ni el sexe, ni l'edat o classe social no estan exclosos; una manera diferent de viure i conviure, unes dates per reviure ritus ancestrals, recuperar tradicions o fomentar la cohesió social i la integració dels nouvinguts.

Les festes es van cristianitzar quan començaren a celebrar-se al voltant d'una advocació a alguna divinitat, però en realitat, moltes d'elles responen als períodes del treball del camp, solsticis o ritus de pas de la nostra vida. En una societat com la nostra, cada vegada més organitzada, marquen el *tempus* vital, i s'esperen amb ànsia i desig de celebració.

En aquest apartat ens endinsem en les festes i celebracions de la nostra ciutat. Les festes majors estan encapçalades per la de Sant Crist (quart diumenge de setembre, coneguda també com Festa Major d'estiu), i la del Santíssim Misteri (6 de febrer, Festa Major d'hivern), que venera el *Lignum Crucis* o tros de la Vera Creu. També trobem les festes menors: les dels barris de Sant Francesc (Sant Antoni de Pàdua), Sant Cristòfol, el Carme o Sant Magí; d'altres que s'han perdut, com la festa de Sant Antoni Abat (17 de gener) o la del Cor de Maria (23 d'agost), o d'altres que han anat canviant o s'han reconduït, com la de Corpus o la de carnestoltes.

Observarem també que, els anys posteriors a la Guerra Civil espanyola, totes les festes adquireixen un caràcter marcadament religiós. L'anomenat nacionalcatolicisme es mostra en totes les manifestacions religioses, en les quals participen representants de les jerarquies civil, religiosa i militar. També eren regulades les celebracions en les quals s'aplegava un bon

nombre de conciutadans, ja que, abans d'organitzar cap acte, calia demanar autorització al Govern Civil de la província, el qual rectificava o denegava la sol·licitud. Veurem com, en acabar la Segona Guerra Mundial, atès que el Govern se sentia més vulnerable, començaren a proliferar noves entitats, com centres excursionistes i parroquials, des de les quals s'anava inculcant el sentiment identitari a les noves generacions.

En l'apartat dedicat a les caramelles, es mostra que havien estat organitzades, abans de la guerra, per la Joventut Republicana o per la del Casal Català, i que ho foren, després, pels grups de catecisme, Acció Catòlica o Cor Clavé.

Gràcies a la religiositat popular, s'han conservat cultes, veneració a sants i a altres divinitats que han configurat les festes i, amb elles, els rituals: pelegrinatges, tríduums, novenes, tocs de campanes, processons, seguicis, aplecs, sopars de germanor, cantades o balls populars.

Així, les festes interfereixen en el vaivé de la vida quotidiana anual, les sentim nostres, ens hi identifiquem, i continuen vives, també, gràcies a la voluntat de persones i d'entitats, que han treballat o treballen per preservar-ne l'autenticitat, tant de les festes religioses com de les de caire més popular.

Cervera és una ciutat rica en festes i celebracions; totes, tant si són més destacades o menys, són igual d'importants per sentir-nos orgullosos de la nostra ciutat i per contribuir a mantenir el patrimoni cultural de la nostra terra.

[EAC]

Festa Major

547

547

Verdú (?), entre el 1910 i el 1915. Cavallets, anomenats popularment *caballitos*, de Salvador Colomer Bartolí, natural de Sabadell i casat amb Clàudia Morera Solà, instal·lats en un indret desconegut, que podria ser Verdú. Aquesta atracció, des del 1930 fins al 1981, se situava cada any, per la Festa Major, a la plaça de Sant Miquel. L'empresa, anomenada Els Caballitos de la Claudia, es documenta des del 1897. N'és descendent i propietari Josep Martínez Colomer, natural de Cervera i veí de la ciutat, quarta generació en el negoci, que actualment regenta autos de xoc, firetes inflables i xurreries, una de les quals es troba a Cervera, situada gairebé al mateix lloc on el seu avi posava els emblemàtics «*caballitos* dels cavalls», on hi havia tot tipus d'animalons que pujaven i baixaven mentre es giravoltava. Cal destacar que la seva àvia, Clàudia, fou una dona emprenedora en el negoci i benefactora de l'Hospital de Cervera.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

548

548

Carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), dècada del 1920. Sortida d'ofici de l'església de Sant Antoni. En aquesta església es troba el Sant Crist en honor del qual es fa la Festa Major de Cervera, que té lloc el quart diumenge de setembre. A l'acabament de la missa, acompanyats per diferents elements de cultura popular i, en aquest cas, també per una banda de música, els regidors municipals i el paer en cap anaven, en comitiva, fins a la plaça Major. Aquest recorregut es feia amb l'acompanyament dels ciutadans i en un ambient festiu. En primer pla, s'hi pot veure les trampes de la ciutat, que eren un joc de timbales posades damunt d'un moble de fusta, que es traslladaven a peu. Per aquest motiu, eren utilitzades en recorreguts curts i a l'interior d'edificis. Componien aquest conjunt un músic, que s'encarregava de fer-les sonar, i dos portadors, responsables dels seu desplaçament durant el recorregut. Tot i que no se'n pot precisar la data de la creació, se sap que és anterior al s. XIX. A més de les trampes, Cervera disposava d'un joc de dues timbales, que, posades damunt un cavall, es feien sonar en diverses festes i actes protocol·laris. Anaven davant de les processons i dels seguicis, obrint pas i assenyalant el recorregut. El conjunt el formaven un timbaler, muntat dalt de la cavalcadura, i un patge, que guiava el cavall.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

549

Plaça de Sant Miquel, 24 de setembre del 1916. Cercavila (tradicionalment anomenada *pasacalle*) de la Festa Major de setembre, amb els tres gegants que en aquells moments tenia la ciutat de Cervera. Eren

549

un gegant negre —que sobrevisqué a l'incendi que es produí l'any 1894 al magatzem on es guardava tot el material de cultura popular, el qual destruí les quatre parelles de gegants que llavors tenia la ciutat, uns nans i una àguila— i la parella que es comprà a Barcelona, juntament amb una comparsa de nans, l'any 1901. Coneguts com a Gegants Vells, representaven una parella de reis medievals. Estigueren en actiu fins a l'any 1936, i feien la seva aparició pública en quatre festes: dues de religioses (Corpus i Sant Misteri), una de civicopolítica (la Processó del Puro) i una de caire popular (la Festa Major de setembre). Aquesta darrera es desenvolupava en forma de cercavila el dissabte a la tarda, vigília del primer dia de festa. Gegants, nans i banda de música amenitzaven l'ambient de la ciutat. El matí del diumenge, els gegants acompanyaven la Corporació Municipal des de l'Ajuntament fins a l'església de Sant Antoni, on tenia lloc l'ofici en honor de Sant Crist. Aquell any, després de l'ofici, les autoritats i els padrins es dirigiren a l'església de Santa Maria per beneir la senyera de l'Orfeó Cerverí.

(Autor de la fotografia: Pere Almacelles. Propietari de la còpia: Diputació de Barcelona.)

550

550

Envelat de la Festa Major, dècada del 1940 (?). Ballada de sardanes, amb motiu de la Festa Major del Sant Crist. El públic anava a l'envelat per assistir a audicions de sardanes o al concert de la tarda o bé per prendre-hi algun refresc a l'hora de l'aperitiu.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

551

551

Envelat de la Festa Major, setembre del 1947. Ballada de sardanes a l'envelat de la Festa Major. A les festes majors del Sant Crist s'instal·lava un envelat a la plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), que s'utilitzava, a més de per fer-hi el ball, per fer-hi concerts i ballar-hi sardanes. Al voltant hi havia una tribuna o llotja, coneguda popularment com a *palco*, on es podia seure per contemplar l'ambient i descansar si no es ballava. Hi havia gent que es reservava aquest espai d'un any a l'altre, havent-ne pagat prèviament una quota. La Festa Major era tot un esdeveniment, i la gent jove, nois i noies, es posava les millors gales per anar a ballar sardanes, ja que era una bona oportunitat de relacionar-se entre ells. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquena, Carme Piqué, i seguint per la dreta, Josep Colom, Dolors Llamas, Joan Oliveres, Paquita Vallés i Alfred Carcasona.

(Propietària de la còpia: Dolors Llamas.)

552

552

Envelat de la Festa Major. Diferents parelles ballant, entre les quals hi havia Magí Raich i la seva esposa, a l'envelat de la Festa Major. L'envelat s'instal·lava cada any, sens falta, per la Festa Major del Sant Crist, a la plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna). Era una instal·lació polivalent, és a dir, servia tant per ballar sardanes o escoltar el concert com per als balls de festa. Un dels actes era l'organitzat per la societat de ball La Violeta del Casal Català. Durant aquests dies, a més d'aquest envelat n'hi havia un altre de muntat per la Joventut Republicana, que se situava al pati de davant de la seva seu. Ambdues entitats competien contínuament per aconseguir la millor qualitat en els balls, en els concerts i en les audicions de sardanes que preparaven.

(Propietari de la còpia: Josep Raich.)

553

Carrer Major, setembre del 1956. La Corporació Municipal, al seu pas pel carrer Major, dirigint-se a l'església de Sant Antoni des de la Paeria per assistir a la missa d'ofici de la Festa Major del Sant Crist, que se celebra el quart diumenge de setembre. Actualment, aquesta comitiva és acompanyada pel seguici festiu, que inclou el drac lo Carraco Bilandó, la Tarasca, el cérvol Tibau, els tabalers dels Bombollers i dels Diables Carranquers, els cavallets, els gegants Guillem i Almodis, les timbales, la senyera de la ciutat, els macers i els grallers. En primer terme, acompanyant la comitiva, s'hi observa l'anomenada Banda del Regimiento («Banda Divisionaria de Lérida», segons el programa oficial de la festa); en segon terme, els macers i les autoritats, presidides per Antònio Xuclà Riu, alcalde de la ciutat (al mig i amb ulleres de sol); a la seva esquerra, Josep Civit Breu (regidor); a la seva dreta, una persona no identificada; darrere seu, els regidors Antònio Trilla Ramon, Joan Boronat Felip (metge), Salvador Gasol Permanyer, Agustí Castellà Roca, Carlos Rossich Franquesa, Francesc Domènech Bosch, Joan Salat Tarrats i l'agutzil, el senyor Domenjó.

(Propietari de la còpia: família Civit Fontova.)

554

Envelat de la Festa Major, setembre del 1965. Ballada de sardanes a l'interior de l'envelat del Casal, que tenia lloc dins els actes de la Festa Major de setembre, a l'hora del vermut, amb una gran afluència de públic. L'envelat del Casal, situat a la plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), fou durant molt de temps el punt neuràlgic de la Festa Major de setembre. Als anys setanta, amb la construcció del Gran Teatre de la Passió i del complex de l'Esplai, Cervera gaudí de dos envelats: Casal i Esplai pugnaven per oferir espectacles i intèrprets de primera fila. Així, es recorda que, en una festa major, l'Esplai contractà el famós cantant Mike Kennedy (exvocalista del grup Los Bravos), i el Casal, Pop Tops, també molt reconeguts durant aquells anys. En la imatge s'hi veuen, a la rotllana central, Josep M. Roch, Montserrat Llamas, una persona no identificada, M. Teresa Pont, Benet Olesti, Rosa Olesti i els germans Ninot.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

553

554

555

555

Plaça de la Universitat, 1961. Els nens Anna Serés Gómez i Josep Claudi Serés Gómez, asseguts als cavallets, somrients i il·lusionats. És tradicional que, durant les festes majors, a més dels envelats, s'hi instal·lin, als pobles i a les ciutats, els esperats *cabal·litos*, nom genèric utilitzat per denominar tant les atraccions que contenen cavalls que pugen i baixen i que alhora giren en moviment de rotació com els que inclouen diferents mitjans de transport (com avions, cotxes, camions de bombers, motos, bicicletes, etc.). Sí que se'n diferenciava el nom, però, quan es tractava de «pujar a les cadiretes», ja que, quan el mecanisme arrancava, se'n cargolaven les cadenes, de manera que s'obtenia un moviment de rotació i translació alhora, que feia molt engrescador el «viatge». Com a anècdota, és destacable que a les hores punta, un «viatge» costava el mateix, però durava menys temps.

(Autor de la fotografia: Nuri Gómez Grau. Propietària de la còpia: Anna Serés Gómez.)

Festes religioses i seculars

Reis

556

557

556

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), 5 de gener del 1916. Cavalcada de Reis, al seu pas per la plaça Major. El dia de Reis és una festivitat d'origen catòlic que se celebra el 6 de gener, després de la màgica nit del 5, durant la qual els reis Melcior, Gaspar i Baltasar deixen els regals que els nens i nenes han demanat mitjançant una carta, els dies previs a la diada. Aquesta festa, anomenada també de l'Epifania, commemora la visita que, segons sant Mateu, feren a Jesús, al portal de Betlem, uns savis, o mags, o astròlegs, o sacerdots zoroastrians, o reis, que provenien de diferents indrets del món: l'un, de l'Àsia; l'altre, d'Europa, i l'altre, de l'Àfrica. L'anaven a adorar, i li dugueren, com a ofrena, or, encens i mirra. Aquesta festa és celebrada majoritàriament a Espanya i a Itàlia. A Cervera, actualment, arriben amb carrosses que han estat guarnides per entitats vinculades al lleure i la cultura de la ciutat. Al llarg dels anys, aquesta cavalcada ha sofert transformacions; s'explica que els Reis hi han arribat a cavall, amb tren, amb camió i amb carrossa. Cal destacar però, els anys en els quals fou organitzada per l'anomenat Bazar París, un negoci regentat per Ignasi Arques (germà de Mn. Arques), situat al carrer Major, núm. 109, que s'anunciava com a mer-

ceria, cotilleria, perfumeria, quincalleria, botiga de calçat i d'articles de regal, etc., i que tenia com a soci i dependent Francisco Ramon Fabregat. D'Ignasi Arques s'explica que era un personatge original, una mica esventat, però col·laborador i altruista. Fou ell qui tingué la iniciativa d'organitzar la Cavalcada de Reis fins a l'any 1918, que passà el negoci a Ramon Salat, el qual el transformà en un comerç de robes, que posteriorment, l'any 1928, es convertí en la Merceria Vilalta. Dels anys que el Bazar París organitzava la Cavalcada sabem que, els dies previs a la diada, es repartia un full humorístic anomenat *Crida Real*, que indicava l'itinerari a seguir per la comitiva, el qual començava al carrer de Jesús i transcorria pels carrers de Sant Francesc, Sant Cristòfol, carrer Nou, Barcelona, Montseré, Cases Noves, places del *Matadero*, Sant Domènec, Sant Magí, Buida-sacs, Estudi Vell, plaça Major, carrer Major, plaça de Santa Anna, la Rambla, carrer de Sant Francesc, places de Sant Miquel i Madoz, carrers de les Verges, Llibertat, raval dels Caputxins i carrers de Sòria, Victòria, Burgos i Combat. Es repartien les joguines a domicili, amb un recàrrec de deu cèntims. El centre d'operacions era el pis de dalt del Bazar, habitatge d'Ignasi Arques.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

557

Teatre l'Agrícol, Nadal del 1932–1933. Els Reis d'Orient, Melcior, Gaspar i Baltasar, acompanyats dels seus respectius patges reials; tots, perfectament guarnits per a l'ocasió. El Teatre l'Agrícol, situat al carrer Major, núm. 89 (actualment, núm. 79), era el punt de reunió de tots els participants en la Cavalcada de Reis, organitzada per la Joventut Catòlica. Durant aquestes dates, en aquest teatre també s'hi feien representacions teatrals, concretament els dies de Nadal i Reis, és a dir el 25 de desembre i el 6 de gener. En la imatge s'hi poden identificar Jaume Bonjoch (rei negre) i els dos patges del mig: Francesc Ibáñez Benet i Ramon Minguell Mas.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

558

5 de gener del 1963. Cavalcada de Reis, durant la qual Ses Majestats entraven a la ciutat a cavall, igual com s'havia fet en les celebracions documentades de començaments del s. xx. De fet, quan els Reis començaren a desfilar per la ciutat amb plataformes arrossegades per tractors i, més tard, amb automòbils, se la seguí qualificant com a Cavalcada de Reis, com un reflex d'aquell moment que els Reis Mags entraven a cavall —com s'observa en altres imatges. En la fotografia s'hi identifica, d'esquerra a dreta, Anita Sambola i Paquita Rubinat, que duia en braços el seu fill Max.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Turull Rubinat.)

559

1969. Josep Gual a la carrossa del rei ros, Joan Porredon, durant la Cavalcada de Reis d'aquell any. Al llarg dels anys setanta, la Cavalcada sortia del Sindicat i anava fins a la plaça Major, on Ses Majestats feien el parlament des del balcó de la Paeria. Les carrosses reials estaven muntades damunt de tractors i els nens hi accedien amb l'ajuda dels seus familiars. Allí entregaven la seva carta, rebien uns caramels i es fotografiaven amb el rei corresponent. A diferència de llavors, actualment no es pot pujar a les carrosses durant la Cavalcada i l'entrega de cartes dels nens es fa a la plaça Major, a peu pla.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Gual Torrescassana.)

558

559

Santíssim Misteri

560

560

Carrer Victòria, 1915. Processó de prerrogatives pel robatori del Santíssim Misteri de Cervera. En aquesta processó hi assistiren representants de quinze pobles de la comarca, així com molts fidels de la ciutat. Prèviament, es portaren a terme diferents actes religiosos, durant els dies 23 i 24 de gener del 1915. El *Lignum Crucis*, o fusta de la creu, que es venera el 6 de febrer, durant la Festa Major del Santíssim Misteri, fou robat en dues ocasions. El primer robatori es produí l'any 1619. L'autor fou Josep Balaguer, que confessà la seva culpa al superior del convent de Sant Agustí, Mn. Ramon Arqué. Malgrat que confessà, que es penedí del fet i que desistí de rebre la recompensa, fou lliurat al Tribunal de la Inquisició de Barcelona i fou sentenciat el 9 de març del 1620. El seu pare, Joan Balaguer, fou condemnat pel Consell de Cervera el 21 de gener del 1620. Posteriorment fou degollat. El seu cap fou collocat en una gàbia de ferro que encara es conserva, i que està penjada davant la porta anomenada de les Núvies, de l'església de Santa Maria. El segon robatori es produí la nit del 14 al 15 de febrer del 1915. Després d'una investigació llarga i exhaustiva, el 2 de juliol del 1917 es dictà un acte judicial donant per conclusa la causa i se n'ordenà el sobreseïment. Aleshores, els cerverins demanaren al sant pare, Benet XV, una nova relíquia, que arribà a Cervera el 5 de febrer del 1918, la qual és la que s'adora actualment.

(Autor de la fotografia: A. Cinca? Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

561

Plaça de Sant Miquel, 6 de febrer del 1936. Processó, amb motiu de la Festa Major del Santíssim Misteri, acompanyant el *Lignum Crucis*. Entre els actes d'aquesta festa religiosa destacava la imposició de la relíquia als malalts. En la imatge s'hi veu els nens acompanyant els Gegants Vells i, darrere, a les dues voreres del carrer Combat, files d'homes amb ciris. Les nenes i les dones no podien assistir a aquesta processó. Els Gegants Vells es construïren l'any 1901, després que el 1894 es destruïssin les quatre parelles que tenia la ciutat per culpa d'un incendi al magatzem on es guardaven. Estigueren actius fins al juliol del 1936, any en el qual, amb l'esclat revolucionari, foren cremats al camp de futbol de la Pineda, a causa de la seva vinculació amb actes religiosos. Els gegants, juntament amb nans, macers i timbalers, participaven també en la processó de Corpus. Fins a l'any 1948, que se n'estrenà una nova parella, Cervera no tingué gegants. La nova parella (Guillem i Almodis) fou comprada, juntament amb dotze capgrossos i dos cavallets, a El Ingenio, mitjançant una subscripció popular.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

562

562

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), davant del monument als Caiguts; 6 de febrer del 1944. Processó del Santíssim Misteri, encapçalada per la creu de Sant Nicolau, obra d'orfebreria que actualment es guarda a la capella de la Residència Mare Janer, dita també Casa Caritat. S'hi observa, a més, la cúria eclesiàstica cerverina i una punta del tàlem que aixoplugava el *Lignum Crucis*, custodiat per la Guàrdia Civil. El portant de la creu aquell any fou Francisco Solé, a la dreta del qual hi anava Ramon Cuñé Vilaró, i a l'esquerra, Jaume Minguell. Darrere del grup de portants s'hi identifica Mn. Andreu Rovira.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

563

Carrer de Santa Anna, entre la dècada del 1950 i la del 1960. Processó del Santíssim Misteri al seu pas pel carrer de Santa Anna. Els balcons estaven engalanats amb els domassos, amb motiu del pas de la processó, així com amb banderes espanyoles pròpies de l'època franquista; això no obstant, destaca el fet que la botiga que es veu darrere la creu manté el rètol en català, i que als aparadors s'hi anuncia «rebaixa de preus», també en català. Aquesta processó recorria els carrers de Cervera, des de l'església de Santa Maria fins a l'avinguda de Catalunya, girava cap al carrer Combat i acabava de nou a la Parròquia. Se celebrava cap a les sis de la tarda, després de una funció litúrgica, i només hi podien assistir els homes i els nens. Actualment, el recorregut transcorre pel carrer Major i té lloc després de l'ofici del dia 6, o missa major. En primer terme de la processó hi anava la creu de Sant Nicolau, creu processional d'orfebreria medieval realitzada pel reputat orfebre Bernat Lleopart. Per la seva qualitat i la seva riquesa escultòrica és un dels pocs exemplars conservats d'aquestes característiques. Aquesta creu fou encarregada per contracte el 8 de juliol del 1435 per la confraria de Sant Nicolau, que ja a inicis del s. XV (el 1411) tenia capella pròpia dins de l'església de Santa Maria. Aquesta obra respon a la tipologia prototípica que començà a imposar-se al s. XIII i que es perllongà fins al s. XVI, moment en el qual se'n començaren a esquematitzar els models.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

563

564

564

Plaça Major, 1966. Processó del Santíssim Misteri amb el banderer acompanyat dels pendonistes. El banderer era Josep Casamitjana (notari), a la dreta del qual hi havia Joan Tosquella (secretari del jutjat), i a l'esquerra, Antònio Xuclà Riu (advocat). La junta del Santíssim Misteri, formada per quatre feligresos i un sacerdot, era qui decidia qui seria el banderer. El sacerdot, normalment, era el rector de la parròquia. Un cop acabat l'ofici del 6 de febrer, la junta portava la bandera a casa del ciutadà elegit com a banderer i aquest la lluïa al balcó durant la festa i oferia un refrigeri. A la tarda, i acompanyada d'una banda de música, la junta anava a buscar la bandera a casa del banderer. D'allà en sortien també els cordonistes o pendonistes, que havien estat elegits pel banderer, els quals portaven la bandera durant la processó i es col·locaven al mig de les dues files i en una posició avançada respecte del tàlem que custodiava el *Lignum Crucis* o relíquia de la Vera Creu.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Xuclà.)

565

565

Parròquia de Santa Maria, 5 de febrer del 1974. Cant de les Completes, que té lloc a Cervera cada 5 de febrer. Se celebra la Festa Major del Santíssim Misteri, que commemora el prodigi que tingué lloc a l'església de Santa Maria el 6 de febrer del 1540, quan el poble del Tarròs (Urgell) sol·licità un tros de la Vera Creu que un soldat havia lliurat a Mn. Jaume Albesa quan era vicari de la parròquia de Martorell, però que en aquells moments era ja rector de la parròquia de Cervera. El rector del Tarròs, Mn. Joan Mongay, i el de Cervera, Mn. Jaume Albesa, decidiren partir el tros de la Vera Creu, o *Lignum Crucis*. En el moment de partir-la es va produir el misteri: de la creu en va vessar una gota de sang i un tro indescriptible va seguir aquell prodigi. Quant a les Completes, són, en realitat, una composició musical sobre textos d'una altra oració del dia: les matines. El canvi de nom es deu, sens dubte, a l'habitual interpretació de l'obra a la tarda, hora de l'oració de les completes. Són obra dels mestres de capella Salvador Vidal, autor del primer responsori, i Joan Pont, autor del segon. Suposant que aquesta coautoria de les Completes fos coetània, caldria situar-ne la composició entre el novembre del 1844, que és quan Vidal entrà a la comunitat de preveres de Cervera, i el juliol del 1845, quan Pont deixà de ser oficialment el mestre de capella de la parròquia cerverina. Ben poca documentació tenim de la segona meitat del s. XIX, però sí que es té notícia escrita d'una interpretació de «Solemnes Completes al SS. Misteri», sota la direcció del Rnd. Vidal, l'any 1864. A partir del s. XX sabem que s'han interpretat reiteradament. Mn. Francesc Comorera (fundador i ànima del cèlebre Orfeó Cerverí) en revisà les parts vocals de la partitura. La Guerra Civil espanyola no només imposà un parèntesi en la interpretació de les Completes, sinó que, amb la crema de l'arxiu parroquial, desaparegueren totes les partitures, així com també tot el material de la capella de música de Santa Maria. Acabada la guerra, el compositor barceloní Josep Sancho Marraco fou convidat a reescriure'n la partitura. Cadascú cantava o tocava el que recordava de memòria. La comparació del resultat amb un nocturn original trobat posteriorment dóna fe de la bona memòria i de l'arrelament de la tradició del cant de les Completes a Cervera. Després de Mn. Comorera, n'assumí la direcció Mn. Francesc Bajona, que hi incorporà veus de nens, els quals substituïren les dones. Anys més tard, el 1974, Narcís Saladrigues reintroduí les dones en la interpretació de l'obra. Després de Mn. Bajona, les dirigí molts anys Ramon Bernaus, al qual rellevà el també flautista Ramon M. Xuclà Riu. El 1988 se n'inicià, amb el terrassenc Joan Casals, una nova etapa, amb la implicació dels estudiants de l'Escola Municipal de Música. A partir del 1992, sota la direcció de Manuel Valdivieso, s'hi incorporaren nous instruments i se'n revisà alguns passatges. El 1998 n'assumí la direcció Xavier Puig Ortiz, que en retocà alguns altres passatges segons l'antiga partitura, però aprofitant-ne alguns aspectes d'instrumentació i treballant sobre la versió simfònica en «Versos i Glòries», fins que se n'estrenà tota la versió actual el febrer del 2002. La imatge correspon al primer any que s'incorporaren les veus femenines a les Completes, i s'hi identifiquen, en primer pla i d'esquerra a dreta, Ramon Falip (baix), Carme Vilalta, Raimunda Oromí, Estela de Mateu (soprano), Dolors Carbonell, Anna M. Casajoana, M. Rosa Altisent, Dolors de Nuix, Josep Ortiz (tenor) i Ramon Bernaus (director); al fons, drets, s'hi pot veure Ramon Cuñé, Lluís Sanfeliu, Isidre Creus, una persona no identificada i Lleó Sánchez.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

566

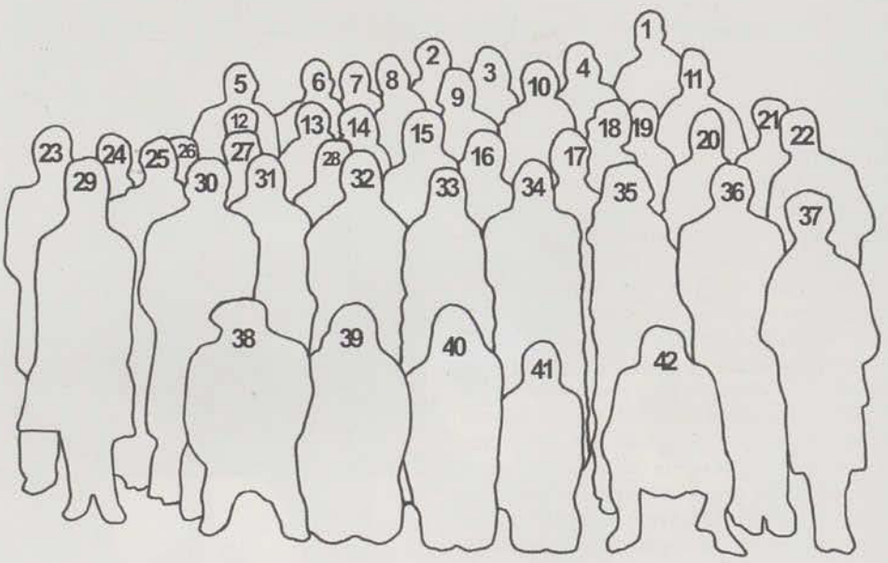

566

Porta principal del Casal Parroquial, 1976 o 1977. Grup de cantaires de les Completes del Santíssim Misteri de Cervera i campaners, concretament els primers anys d'incorporació de veus femenines. S'instaurà el costum, el 6 de febrer, després de l'ofici, d'oferir un refrigeri al Casal Parroquial per als voluntaris de la festa, és a dir, cantaires, músics i campaners.

Perfil: 1. Antònio Puig Torné, 2. Ramon Fitó, 3. Dolors Carbonell Razquin, 4. M. Rosa Altisent, 5. Jaume Armengol Lloses, 6. Ramon Ribera Castellà, 7. Josep Ortiz, 8. M. del Carme Vilalta, 9. Isabel Costa, 10. Mariana Fusté Gabarró, 11. Lleó Sánchez, 12. Amadeu Comorera Cuscó, 13. Antoni Rubinat, 14. Montserrat Mestres Dalmases, 15. Juliana Espigares, 16. Juliana Puig Capdevila, 17. Lourdes Carulla, 18. Teresa Botines, 19. Lídia Sánchez, 20. Maria Trilla, 21. Ton Puig Llanes, 22. Llorenç Subias, 23. Ermengol Pipó, 24. Ramon Pedrós Puig, 25. Antoni Bové Batalla, 26. Antoni Minguell Molins, 27. Rosa Hernández, 28. Carmen Llamas, 29. Rosa (vídua Arenós), 30. Mn. Francesc Bajona, 31. Francesc Puig Llanes, 32. Carme Ortiz Bernaus, 33. Dolors Llamas, 34. Montserrat Oliveres Solé, 35. Dolors de Nuix Capdevila, 36. Ramon M. Xuclà Riu, 37. Conxita Salat Bachs, 38. Joan Perelló, 39. Teresa Puig Ortiz, 40. Rosa Puig Ortiz, 41. Teresa Pont Pedrós, 42. Jaume Font Martí.

(Propietària de la còpia: M. del Carme Vilalta.)

Diumenge de Rams

567

568

569

567

Plaça Major, 1958 o 1959. Josep M. Vilaró Coma i Senén Vilaró Coma, amb la seva mare, Ignàsia Coma, davant de l'Ajuntament, a la sortida de la benedicció el Diumenge de Rams.

(Propietària de la còpia: Iolanda Vilaró.)

568

Plaça Major, 1962. Nens i nenes de tres famílies cerverines (Font Raich, Noguera Vilalta i Raich Minguell). El Diumenge de Rams s'anava a missa major a Santa Maria —coneguda també com la Parròquia, des que fou única a Cervera— i es beneïa la palma. Els nens portaven palmons, i les nenes, palmes engalanades amb llaços, confitures i altres galindaines. Era el dia que s'estrenava el vestit de primavera, la qual cosa marcava l'inici del bon temps. En aquesta època la benedicció tenia lloc dins de Santa Maria; actualment, es fa fora, a la plaça. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, M. Assumpció Noguera Vilalta, M. Teresa Raich Minguell, M. Carme Font Raich, Trini Minguell Farré / Josep Ramon Noguera Vilalta, Salvador Noguera Vilalta, Francesc Font Raich, Miquel Raich Minguell, Dolors Font Raich, Dolors Raich Minguell i Julián Puig Farré.

(Propietària de la còpia: M. del Carme Vilalta.)

569

Passeig de la Diputació (actualment, plaça de la Universitat), 1968. Diumenge de Rams, a la sortida de l'església de Sant Antoni, on, durant uns anys, tenia lloc la benedicció del dia de Rams, i des de la qual s'anava cap a Santa Maria. Els nens portaven palmons; les nenes, palmes, i els adults, alguna branca d'oliver o de llorer. A Catalunya, són els padrins qui regalen les palmes als seus fillols, perquè les vagin a beneir aquest diumenge. La palma, en el món grecoromà, era símbol d'immortalitat, de victòria i de glòria. El cristianisme donà aquest significat a Crist, triomfador de la mort. Per tant, es commemora l'entrada de Jesús a Jerusalem, rebut amb palmes com a mostra de lloança. També als màrtirs se'ls representava amb la palma de la glòria i de la resurrecció.

(Propietari de la còpia: Josep Pomés.)

Cor de Maria. Claretians

570

570

Carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), dècada del 1920. Processó que organitzaven els pares claretians en honor al Cor de Maria. En aquesta processó hi participaven les dones, que eren les portadores de la imatge de la mare de Déu pels carrers de Cervera. Les dones vestien amb molta sobrietat, i es cobrien els caps amb mantellines negres, en senyal de respecte i segons el costum d'aquells anys. Al seu darrere hi anaven els representants eclesiàstics, amb la indumentària pròpia de la festa. Els balcons s'endomassaven i les finestres de la Universitat s'engalanaven per a l'ocasió.

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

571

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), 1930. Processó amb motiu de la festa del Cor de Maria (23 d'agost), l'any que fou destinat a Cervera el jove pare claretià Josep M. Misser Vallès. Fou fundador dels anomenats Dijous Eucarístics, que consistien a assistir a la missa de primera hora del matí, cada primer dijous de mes. També instaurà la Festa de les Espigues, dita així per la seva relació amb el Santíssim Sagrament. Es tractava d'un diumenge d'esbarjo a l'any i se celebrava en diferents indrets de la Segarra: es recorda haver-ho fet a Guissona i al Mas Claret. En la foto s'hi pot observar la processó al seu pas per la plaça de Santa Anna, d'on destaca l'església i, a la dreta, la Confiteria La Palma, de la família Fornells. En la processó hi participaven els feligresos, les nenes de primera comunió i els seminaristes, que portaven el capell anomenat bonet, propi dels eclesiàstics i dels graduats. La imatge que duien en processó era la mare de Déu de l'Immaculat Cor de Maria, patrona dels pares claretians. El recorregut anava des de l'església de Sant Antoni fins a la de Santa Maria. A banda d'aquesta diada, cada primer diumenge de mes se celebrava la festa del Cor de Maria, amb un acte litúrgic a Sant Antoni, que aleshores era parròquia. Posteriorment, amb la compra de l'edifici de les Monges Franceses per part dels claretians, tingué lloc a la seva seu.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

572

Local de l'Acció Catòlica, 1934. Acte públic d'homenatge o commemoració dedicat a la figura del pare Antoni M. Claret, amb motiu de la seva beatificació, el 24 d'octubre del mateix any. Darrere de la taula presidencial hi havia la figura del pare Claret llorejada, com a signe d'aquest reconeixement. L'acte tingué lloc al local de l'Acció Catòlica, que es trobava a la planta baixa de la Universitat (on actualment hi ha el gimnàs de l'IES Antoni Torroja). Hi assistiren els pares claretians, ciutadans de Cervera i un grups de nois que cursava estudis a la congregació, els quals s'anomenava *padrets*. En la taula presidencial s'hi pot veure Mn. Antoni Pont Saltó, el Dr. Gras (vicari), una persona no identificada i Pepita Camps.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

573

Pati dels Pares Claretians, vers la dècada del 1950. Grups de nens i nenes vestits de santa M. Goretti, de pastorets de Fàtima, de sant pare, de santa Teresa de Jesús o de sant Antoni M. Claret, entre d'altres. Participaven en la processó del Cor de Maria, que tenia lloc pels carrers de Cervera a finals d'agost, i que començava a l'església dels Pares Claretians (actualment, Consell Comarcal de la Segarra).

Perfil: 1. Juanito Palma Beneito, 2. Antoni Cornellana, 3. Josep M. Bergadà, 4. Josep Cornellana, 5. (no identificat), 6. Josep Raich, 7. Josep M. Pagés, 8. (no identificat), 9. Josep M. Rius, 10. (no identificat), 11. Marta Pomés Quintana, 12. Conxita Roselló, 13. Maria Tella, 14. Tardà, 15. Mercè Torné, 16. Ramona Calafell, 17. Magí Raich, 18. M. Carme Pagés, 19. Josep M. Rovira, 20. Josep M. Villarroya, 21. (no identificat), 22. Antoni Abella, 23. Pilar Tella Barrachina, 24. Rosa M. Regí, 25. (no identificada), 26. Tardà, 27. Misteri Rivera Raich, 28. M. Dolors Rivera Raich, 29. (no identificada), 30. (no identificat), 31. (no identificada), 32. (no identificada), 33. Antònia Moscoso, 34. (no identificat).

(Propietari de la còpia: Josep Raich Brufau.)

L.AVAD
CON JABON CHIMBO

571

572

573

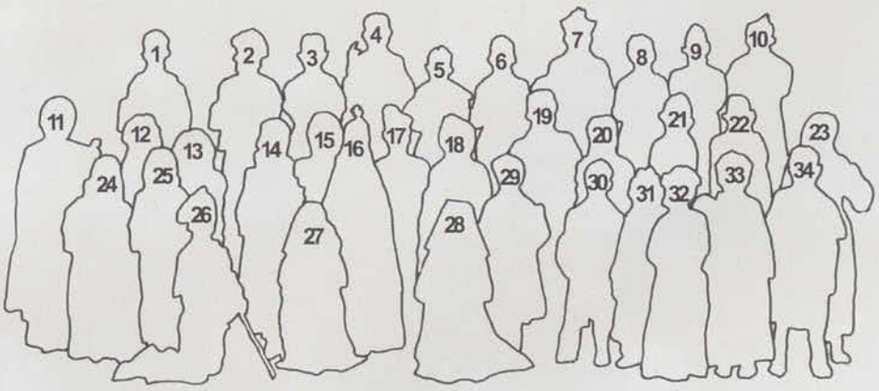
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34

Caramelles

574

575

576

574

Probablement, al costat de l'edifici de la Serradora, 1933. Colla de caramellaires, entre els quals figura, al centre, Joan Balcells (espòs de Maria Cisteró), posant davant de la carrossa que construïren. Abans de la Guerra Civil, a Cervera hi havia dos grans grups corals que cantaven caramelles. Un era el de la Joventut Republicana, vinculat al Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, que agrupava ciutadans de tendència republicana i d'esquerres, i que tenia la seu al passeig de l'Estació. L'altre grup principal de caramellaires, amb el qual rivalitzava el de la Joventut Republicana, era el del Casal Català (entitat fundada l'any 1925), que reunia els cerverins de tendència més conservadora. També hi havia el Grup Lloretià Avantguardista, de la Federació de Joves Cristians, i el de la Joventut Catòlica.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

575

Avinguda de Catalunya, 1935–1936. Caramellaires de Joventut Republicana posant per a la foto durant el recorregut del dia de Pasqua.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

576

Rambla de Calvo Sotelo (actualment, rambla de Lluís Sanpere), 1941. Carrossa de caramelles representant un molí de vent, davant del monument als Caiguts. L'associació anomenada Central Nacional Sindicalista Educación y Descanso —el 1940 era Alegría y Descanso—, a través de la seva Masa Coral, organitzava cada any les cantades de caramelles. Per això, ja des del gener, convocava assaigs parcials per a cordes, tal com reflectia, per exemple, l'anunci que aparegué en el noticiari del núm. 14 de la revista *Segarra*, del 31 de desembre del 1944: «*La Masa Coral de Educación y Descanso en virtud del acuerdo tomado en su pasada reunión general, empezará los ensayos de las tradicionales Caramellas en los siguientes días: 8 de enero, tenores primeros; 9 de enero, tenores segundos; 11 de enero, tenores bajos*». Passades les caramelles, amb els diners que s'havia recaptat (complementats amb les ajudes de la delegació estatal d'Educación y Descanso) la Masa Coral organitzava excursions per a tots els participants. Les destinacions eren força interessants en aquella època: Mallorca, Madrid, València, Sant Sebastià, El Escorial, la Fira de Mostres de Barcelona, etc. La Masa Coral de Educación y Descanso no era l'únic grup que sortia a cantar caramelles pels carrers de Cervera; hi havia un altre grup coral, el de la Joventut Masculina d'Acció Catòlica. Segons les cròniques de l'època, aquests dos grups oferien un concert de caramelles, amb cançons cantades en català, la nit del Dissabte de Glòria, a la plaça Major, i l'endemà, dia de Pasqua, recorrien els carrers de Cervera «*[...] llevando a todos su alegre mensaje de juventud, en la gran fiesta de la Resurrección del Señor [...]*» (revista *Segarra*, 31 de març del 1945). En la imatge hi apareixen, d'esquerra a dreta i de dalt a baix, una persona no identificada, Balcells (anomenat Farré de Sant Cristòfol), Josep Prat (que fou qui construí la carrossa), Joan Roselló, Alfonso Carbonell, Josep Bacardí Raich, Marrades i Pere Riba.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

577

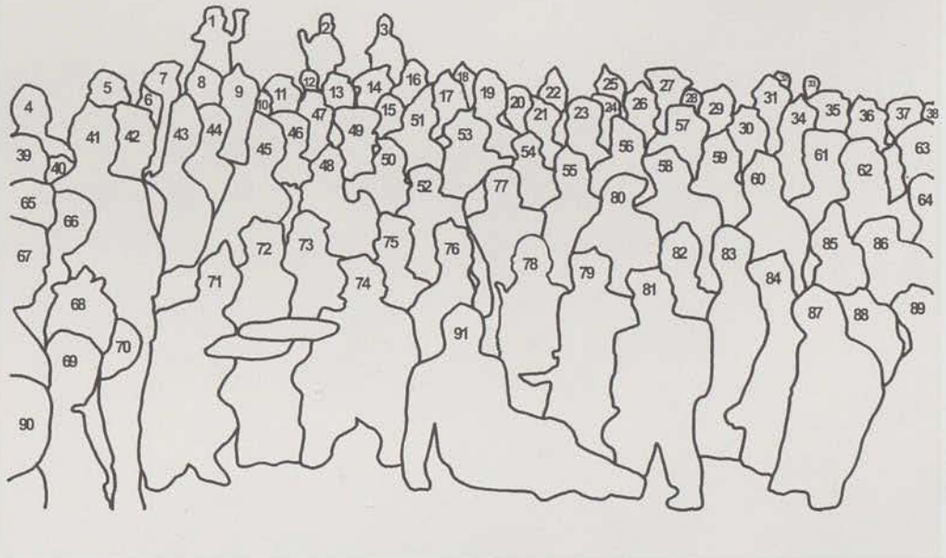

577

Davant de la Universitat, principi de la dècada del 1940. Grup de caramellaires, molt probablement de la Masa Coral de Educación y Descanso. Aquest grup coral dugué a terme una intensa activitat durant els anys de la postguerra. Després de la Guerra Civil, a Cervera hi havia dos grans grups de caramelles: la Joventut d'Acció Catòlica – Centro Santísimo Misterio (que agrupava els aspirants —nens fins a setze anys— i la joventut masculina) i el de la Masa Coral de Educación y Descanso de la Central Nacional Sindicalista. El primer grup tenia la seu a l'edifici de la Universitat (a l'ala que fa xamfrà amb la plaça de Pius XII), i el segon —en la imatge—, al passeig de l'Estació, a l'actual local del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. La Masa Coral de Educación y Descanso deixà d'existir i donà pas a un altre grup creat a principis dels anys seixanta: el grup dels nens i nenes del catecisme.

PERFIL: 4. Modesto Farré, 8. Josep M. Serés, 9. Joan Roselló, 11. Ton Soteres, 14. Sebastià Marrades, 19. Josep Xandri, 20. Joan Tarruell, 25. Trilla, 27. Pepe Vidal, 29. Xuclà, 30. Pere Maré, 41. Jeroni, 42. Jaume Llobet, 44. Francisco Riera, 45. Lluís Ibáñez, 46. Ton Alcobé, 48. Josep Rubinat, 49. Alfonso Carbonell, 50. Amadeu Comorera, 51. Joan Pacho, 53. Fermí Riba, 56. Josep M. Trilla, 57. Oliveres, 59. Ramon Costa, 60. Antònio Castellà, 71. Enric Villarroya, 72. Antoni Civit, 73. Ramon Martí, 74. Simón Oliva, 75. Ròmul Gavaldà, 76. Josep Tarruella, 77. Albert Raich, 78. Ramon Bernaus, 79. Ramon Tàsies, 80. Ferran Orobitg, 81. Pere Riba, 82. Àngel Riera, 83. Alfonso Carbonell, 91. Jesús Quintana.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

578

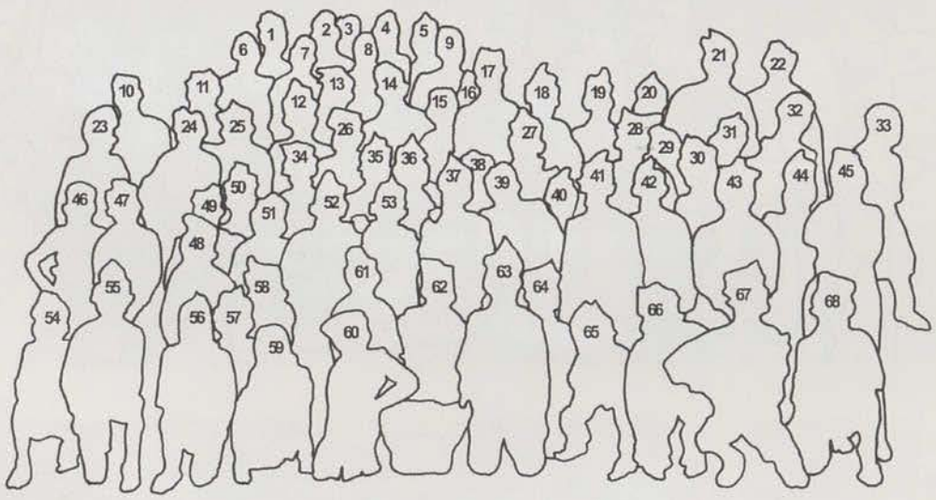

578

Actual plaça dels Màrtirs, 1950 o 1951. Caramelles d'un grup de nois aspirants de l'Acció Catòlica, davant de l'antic edifici de Correus (al núm. 1 de la plaça dels Màrtirs), que, durant l'etapa universitària, havia estat el col·legi major de l'Assumpció, i que al s. xx fou seu de Correus. Aquest grup fou impulsat per Francesc Bajona, vicari de la parròquia de Cervera entre els anys 1949 i 1953. Durant la seva estada a Cervera, Mn. Bajona impulsà la rehabilitació d'unes dependències de l'edifici de la Universitat per destinar-les a espai lúdic; s'hi instal·là una sala de jocs (amb taula de billar inclosa) i fins i tot un cinema —fou el primer cinema infantil i juvenil que hi hagué després de la guerra. Els diumenges a la tarda s'hi organitzaven activitats diverses, com sessions de cinema, obres de teatre, etc. Cal assenyalar, d'altra banda, que el programa de caramelles del 1950 es publicà en català. A més del grup de caramelles, Mn. Francesc Bajona creà una escolania formada per un grup més reduït de cantaires, que participava musicalment en els esdeveniments religiosos de la ciutat (celebracions litúrgiques, el cant de les Completes...). Sembla que la breu estada de Mn. Bajona a Cervera deixà una gran empremta entre els nens i els joves que visqueren aquella etapa; així ho demostren les constants visites de Mn. Francesc a Cervera —durant molts anys fou un fidel participant en els actes religiosos de la Festa Major del Santíssim Misteri— i els diversos homenatges que, fins a la seva mort, el juny del 2005, se li dedicaren.

Perfil: 2. Àngel Jaumandreu, 4. Ramon Balcells, 5. Ramon Morell, 6. Vicenç Bordera, 8. Lluís Bové, 9. Ramon Anglarill, 10. Mario Vidal, 11. Ignasi Palma, 12. Castellà, 14. Mn. Francesc Bajona, 15. Ramon Vilalta, 17. Jaume Sucarrats, 18. Josep M. Puig, 21. Jaume Ximénez, 22. Josep Rosich, 24. Isidor Rosich, 25. Pere Corrales, 26. Josep Comas Franquesa, 28. Tomás Pérez, 30. Gabriel Bosch, 32. Salvador Llobet, 34. Josep M. Rubinat, 35. Josep Cos Gusart, 37. Josep Corbera, 39. Miquel Sanfeliu, 41. Ramon Molins, 42. Joan Marimon Codina, 45. Isidre Cinca, 46. Llorenç Rubinat, 47. Emilio Parcerissa, 49. Ramon Camps, 50. Pedrós, 51. Josep M. Novell, 52. Salvador Castells, 53. Miquel Torné, 54. Pepito Guàrdia, 55. Albert Rubinat, 56. Antònio Puig, 57. Manel Pedrós, 58. Josep M. Alegre, 61. Jordi Anguera, 62. Ramon Carbonell, 63. Jiménez, 65. Ramon Tella Comas, 66. Josep M. Gomà, 67. Josep M. Fitó.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Pedrós.)

579

580

579

1959. Excursió de caramelles del grup de joves de l'Acció Catòlica a la Selva del Camp. Amb tots els diners que es recaptaven en les cantades de caramelles, les colles organitzaven una excursió. Aquell any hi hagué un petit incident amb l'autocar (de l'empresa Graells de Auto Transportes, antecedent de l'actual Alsina Graells), que, a la tornada, no es posava en marxa. Tots els nens i nois del grup, liderats per Josep Roca (en la part central de la imatge), hagueren d'empènyer l'autocar.

(Autor de la fotografia: Anton Pedrós Puig. Propietari de la còpia: família Pedrós.)

580

Cruïlla entre l'avinguda del Caudillo (actualment, avinguda de Catalunya) i el carrer Llibertat, principi de la dècada del 1960. Carrossa de caramelles del grup d'aspirants de l'Acció Catòlica, davant l'antic magatzem de Cal Ferran, la qual representava l'edifici de l'ajuntament de Cervera i el campanar. Als anys seixanta, Cervera tenia dos grups de caramelles: el dels aspirants de l'Acció Catòlica (integrat exclusivament per nois i liderat per Josep Roca) i el dels joves del catecisme (que dirigia Ramon Bernaus, i el qual integraven nois i noies). Sembla que entre els dos grups hi havia una forta competència a l'hora de crear les carrosses de caramelles (fins al punt que s'espiaven durant el procés de construcció), i pugnaven per veure quin grup la feia més maca i més elaborada —segons alguns testimonis, sempre tenia més èxit la del grup dels joves de l'Acció Catòlica. Malgrat aquesta rivalitat, els dos grups compartien esforços i sovint, tot i que en moments puntuals, s'ajudaven mútuament. Els dos grups sortien a cantar el dia de Pasqua per tots els carrers de Cervera; començaven els més grans, cap a les vuit del matí, al barri de Sant Francesc, i més tard s'hi afegien els més joves. En la imatge s'hi identifiquen, al fons, drets, Josep Raich, Carme Ortiz Bernaus, Antònio Puig Torné, Manel Pedrós Puig i Josep Pagés, i acotats, Jaume Majà, Josep M. Rius, Josep Ortiz Bernaus i Magí Raich; en primer pla, Baró i Joan Sans.

(Propietària de la còpia: Rosa Puig Ortiz.)

581

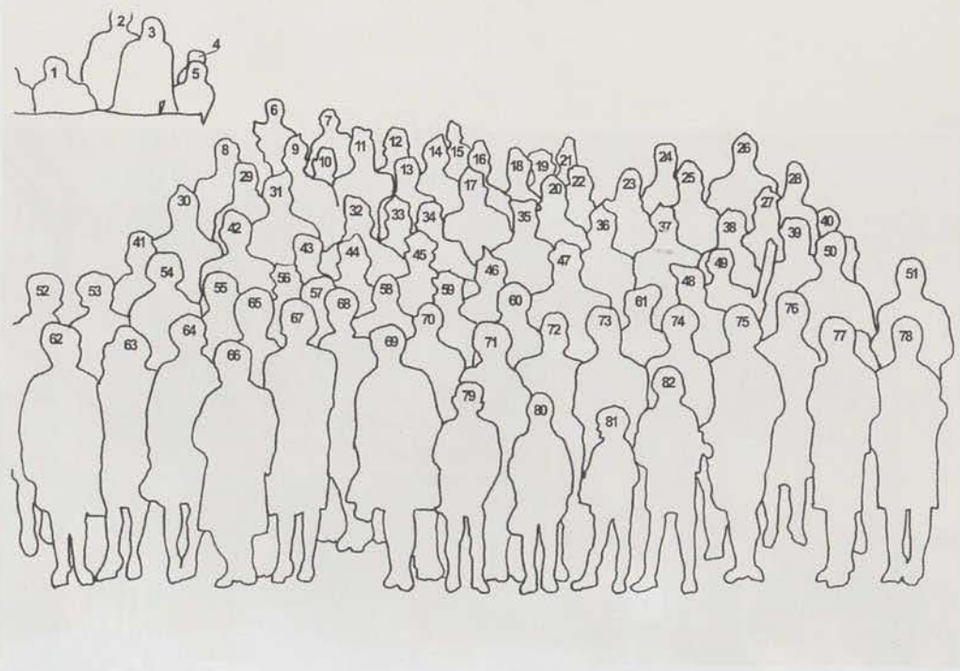

581

Plaça de l'Estació, principis de la dècada del 1960. Caramelles del Cor Clavé. L'any 1959 els directius de l'empresa Ferrocolor impulsaren i finançaren la creació d'una coral d'homes (Societat Coral Josep Anselm Clavé) oberta a tota la població, no només als seus treballadors. El cor, que comprenia uns noranta cantaires, fou dirigit pel mestre Jesús Quintana fins que el traslladaren, a causa de la seva feina d'oficial del Jutjat d'Instrucció de Cervera, a l'Hospitalet de Llobregat. Fou llavors, a mitjan any 1961, que n'assumí la direcció el mestre Ramon Bernaus. Josep Anselm Clavé fou l'introductor del cant coral a Catalunya, amb la fundació, el 1850 a Barcelona, de la Societat Coral La Fraternitat, seguint l'exemple del que passava a molts països d'Europa, on el cant coral popular proliferava. Aquest primer impuls coral estigué marcat per una clara vocació social, ja que volia ser una manera de fer música progressista i participativa. Els seus mecanismes associatius tenien com a objectiu una millora de les condicions de vida de la classe obrera a través de la pràctica de l'art. A poc a poc, altres cors volgueren seguir-ne l'exemple, i el 1860 es creà la primera Federació de Cors de Clavé, que reunia, ja, més de dos mil cantaires. A partir de la mort de Josep Anselm Clavé, el 1874, els cors anaren davallant de manera progressiva, pràcticament fins a la Guerra Civil. No fou fins al 1951 que els Cors de Clavé recuperaren la seva activitat, assimilats pel règim, i es reorganitzà la Federación de los Coros de Clavé. Actualment, la Federació de Cors de Clavé disposa de més d'un centenar de corals repartides per tot el territori.

Perfil: 1. Jeroni Moli, 6. Pere Porta, 8. Ramon Xuclà, 9. Arturo Segarra, 10. Isidor Rosich, 11. Ramon Ramon, 12. Joan Valls, 13. Ermengol Pipó, 14. Eduardo Montero, 16. Lleó Sánchez, 17. Ton Guàrdia, 18. Francisco Hidalgo, 20. Emilio Guàrdia, 22. Salvador Farran, 23. Josep Fort, 24. Antonio Isante, 25. Josep Comorera, 26. Julián Prado, 27. Josep Miró, 28. Enric Bergadà, 29. Josep Pomés, 30. Ramon Falip, 31. Antònio Domenjó, 32. Josep Fa, 33. Francisco Pipó, 34. Eugeni Guàrdia, 35. Antonio Vidal, 36. Ricardo Sáez, 37. Ramon Tarruella, 38. Francisco Carbonell, 39. Jaume Salvador, 40. M. Teresa Bergadà, 41. Josep Puig, 42. Ton Alcobé, 43. Josep Rosich, 44. Jesús Sánchez, 45. Antonio Ninot, 46. Álvarez, 47. Ramon Puiggròs, 48. Agustí Vergés, 50. Ramon Fitó, 51. Pepito Guàrdia, 52. Conxita Bonjoch, 53. M. Dolors Bernaus, 54. Teresa Camats, 55. Josefina Cornellana, 56. Santiago Estany, 57. M. Carme Estany, 58. Farré, 59. Amadeu Comorera, 60. Paquita Regí, 61. Antonio Martínez, 62. Rosa Setó, 63. Rosa Rius, 64. Dolors Allué, 65. Rosa M. Companys, 66. Rosa Viles, 67. Dolors Curt, 68. Marta Rovira, 69. Angelina Vives, 70. Ramon Bernaus, 71. Montserrat Vall, 72. Rosa M. Tella, 73. Alba Curt, 74. Paquita Baró, 75. Ramona Cuñé, 76. Dolors Guspí, 77. Roser Guàrdia, 78. Cèlia Martínez, 82. Ignasi Orobitg.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietària de la còpia: Rosa Setó Pellicer.)

582

582

Plaça de l'Estació (davant l'estació de ferrocarril), 1953–1954. Grup de caramellaires dels aspirants i joves de l'Acció Catòlica. Les caramelles són unes cançons i uns balls populars que es canten per Pasqua Florida. Tradicionalment, la temàtica era religiosa: cantaven la joia de la resurrecció de Crist. Però en els darrers anys han incorporat cançons amb to festiu i, en algunes contrades, fins i tot satíric. Originàriament, els caramellaires recorrien diversos masos i cases del poble o ciutat anunciant la bona nova de la resurrecció de Crist. A canvi, se'ls obsequiava amb ous, botifarres, etc. Quan passaven pels carrers de la ciutat, per tal d'arribar als balcons, es posava una cistella guarnida que era alçada amb un sistema telescòpic. Era una clara referència a la resurrecció de la naturalesa, la primavera. En la foto també s'hi observa un ou de Pasqua, el qual cal recordar que té un valor simbòlic, ja que representa el principi de la vida.

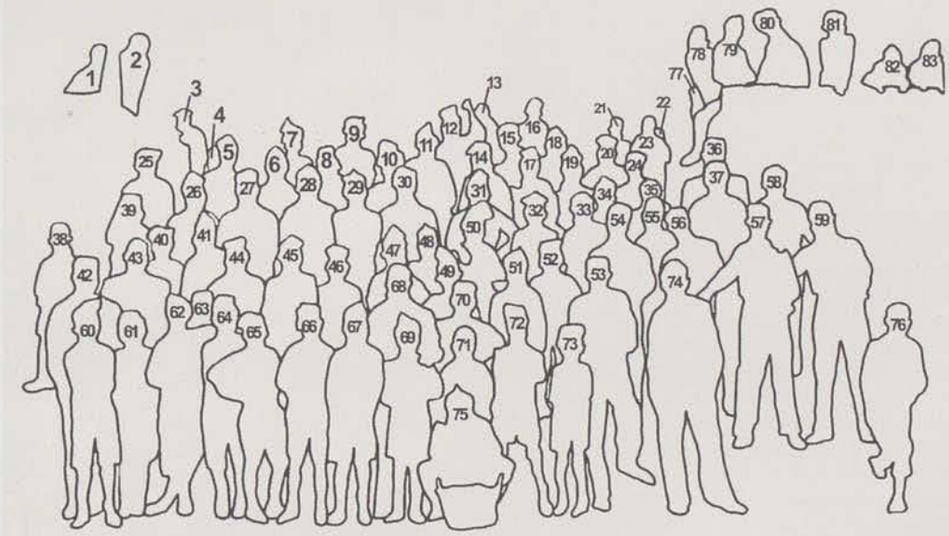

Perfil: 6. Francisco Benet, 7. Josep Cornellana, 8. Manel Allué, 9. Anton Pedrós, 10. Francesc Minguell, 11. Miquel Martí, 12. Joan Dalmases, 15. Ramon Camps, 17. Jaume Majà, 19. Pere Rosell, 25. Rossendo Montagut, 26. Pere Guàrdia, 27. Jaume Llobet, 28. Joan Solé Elies, 29. Ricardo Felip, 33. Josep Puig, 34. Arturo Segarra, 37. Josep M. Novell, 40. Antoni Cornellana, 41. Sala, 42. Josep M. Armengol, 43. Ton Maré, 44. Ramon Tella, 45. Tous, 46. Agustí Guàrdia, 47. Josep Pedrós, 48. Josep Bergadà, 49. Manel Alsina, 50. Antònio Abella, 53. Manel Pedrós, 54. Miquel Pont, 55. Joan Setó, 56. Josep Ramon, 57. Ramon Ramon, 58. Isidre Cinca, 59. Ramon Molins, 60. Magí Raich, 61. Josep M. Fitó, 62. Jaume Lloberas, 64. Josep Ortiz, 65. Josep M. Rius, 67. Josep Raich, 68. Josep Roca, 69. Ramon Pedrós, 70. Josep Riera Castells, 71. Sánchez, 72. Antònio Puig, 73. Francisco Vall, 74. Joan Sans, 75. Julián Martínez, 76. Miquel Canela, 78. Carreres, 80. Joan Palma.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietaris de la còpia: família Pedrós i Joan Cinca.)

583

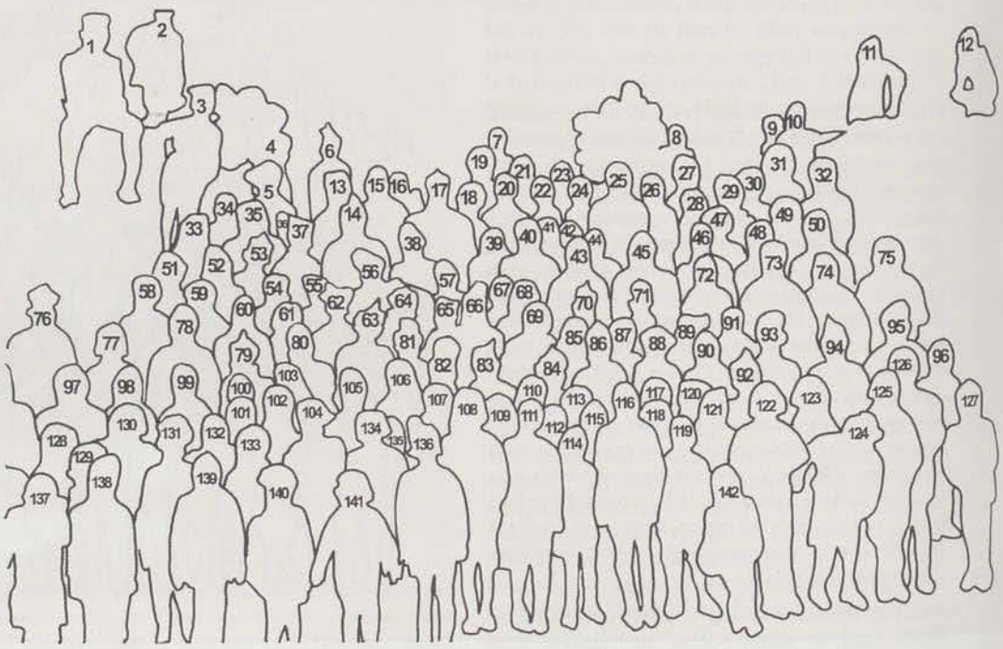

583

Plaça de l'Estació (davant l'estació de ferrocarril), 1963. Caramellaires del grup del catecisme fent-se la fotografia tradicional a les escales de l'estació el dia de Pasqua.

Perfil: 1. Castells, 3. Tomàs Puig, 5. Núria Xandri, 6. Antoni Bonet, 8. Angelina Estany, 13. Carme Estany, 14. Joan Companys, 15. Mercè Segués, 17. Antònio Puig, 18. Dolors Falip, 19. Carme Calafell, 20. Lourdes Medina, 21. Rosa Viles, 22. Anna M. Comorera, 23. Teresa Valés, 24. Montse Aldabó, 25. Concepció Marrades, 26. Felisa Cos, 27. Angelina Roca, 29. Rosa Currià, 30. Mercedes Sáez, 31. M. Rosa Raich, 32. M. Teresa Lafargue, 33. M. Teresa Bergadà, 34. Ester Lafargue, 38. Pedro Martín, 39. Assumpta Noguera, 40. Ramona Bové, 42. Carme Font, 43. Rosa Marimon, 45. M. Rosa Villarroya, 46. Josefina Graells Raich, 48. Rosa M. Regí, 49. M. Teresa Vilaseca, 50. Carmina Lafargue, 52. Pilar Cucurull, 53. Josep M. Riera, 54. M. Rosa Solé, 56. Enric Villarroya, 57. Rosa Farré, 58. Maria Ribera, 59. Angelina Pons, 60, M. Rosa Guillén, 68. Castells, 69. Mercè Riba, 72. Carme Bonet, 73. M. Dolors Millán, 74. Carme Gomà, 75. Roser Yago, 76. Carles Pomés, 78. Dolors Ibars, 79. Maria Castellà, 85. Elvira Colom, 86. Minguell, 87. Francesca Fabregat, 89. Josep Armengol, 90. Inés Carbonell, 91. Ramona Calafell, 93. Jordi Companys, 94. Puig, 96. Francesc Garcia, 98. Ribera, 100. Misteri Rivera, 102. Rosa Camps, 103. Dolors Rivera, 104. Maria Boquet, 105. Dolors Vergés, 106. Angelina Vergés, 107. Carme Morales, 108. Antònia Hidalgo, 109. M. Teresa Fusté Ortiz, 110. Goretti Alsedà, 111. Carme Codina, 112. Montse Guillén, 113. M. Dolors Villaró, 114. Ramon Codina, 116. Beni Codina, 117. Neus Vall, 119. Miquel Raich, 121. Emília Bové, 122. Conxita Figueres, 123. Concepció Font, 124. M. Teresa Raich, 125. Ramona Llovera, 126. Trini Minguell, 128. Roser Falip, 130. Mercè Magre, 131. Jaume Ramon Puit Romà, 133. Josefina Boquet, 134. Concepció Boquet, 137. M. Teresa Solé, 138. Perales, 140. Jaume Boquet, 142. Victòria Fusté.

(Autor de la fotografia: Josep Batlle. Propietària de la còpia: Mercè Segués.)

Diades assenyalades del calendari

Sant Antoni Abat

584

Carrer de les Verges (actualment, carrer del General Güell), 17 de gener del 1920. Comitiva aturada davant la porta d'entrada de l'església de Sant Antoni, al carrer del General Güell, on es venera el sant, durant la celebració de la festivitat de Sant Antoni Abat, que incloïa l'acte dels Tres Tombs. La comitiva d'aquest acte estava encapçalada, al mig, pel banderer, al costat del qual, a banda i banda, hi havia els cordonistes, que eren dos cavallers que l'acompanyaven. Tots ells anaven a cavall, els quals també estaven guarnits per a l'ocasió.

(Propietària de la còpia: M. del Carme Vilalta.)

584

585

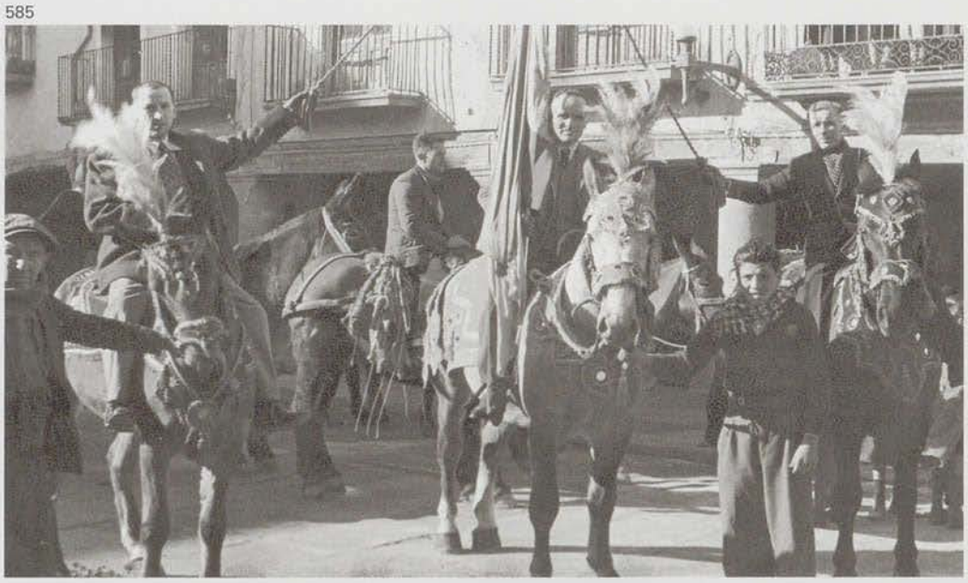

586

587

585

Plaça de la Constitució (actualment, plaça Major), 17 de gener del 1924 (?). Alguns participants en el recorregut de la processó dels Tres Tombs, durant la festivitat de Sant Antoni Abat, patró dels animals de peu rodó i també dels domèstics. Al centre, s'hi pot veure el banderer i, a ambdós costats, els cordonistes, és a dir, els cavallers que l'acompanyaven. Aquesta festa se celebra el 17 de gener, dins la setmana més freda de l'any, anomenada també setmana dels barbuts perquè tots els sants que se celebren durant aquests set dies llueixen una exuberant barba, segons la iconografia religiosa. L'origen d'aquesta festa és incert, però es coneix que fou suprimida l'any 1714, quan es proclamà el Decret de Nova Planta. Els Tres Tombs provenen, segons la tradició, del fet de donar voltes a un lloc sagrat, al voltant d'una relíquia, d'una ermita, d'una creu, etc.

(Propietari de la còpia: Alfred Carcasona.)

586

Carrer del General Güell, 17 de gener del 1950. Una part de la comitiva dels Tres Tombs, durant la diada de Sant Antoni Abat. A principis dels anys cinquanta, cridà l'atenció que algunes noies considerades de cases benestants de Cervera —i que, per tant, havien pogut practicar en algun moment l'hípica— comencessin a participar en la festa. En la imatge, s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, M. Carme Fontova, Montserrat Ferran Camps i Salvador Gasol Permanyer.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: família Ferran Camps.)

587

Carrer del General Güell, vers el 1950. Moment de la celebració dels Tres Tombs, en el marc de la festivitat de Sant Antoni Abat, el 17 de gener. Els genets passaven pel carrer del General Güell, deixant enrere l'antic Teatre Principal, en direcció a l'església de Sant Antoni de Cervera, situada a pocs metres. En la imatge, s'hi pot veure clarament Enric Carcasona, a l'esquerra, i al seu costat, a la dreta, Joan Dalmases.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

Carnestoltes

588

588

1936. Infant disfressat de pierrot, en l'últim carnestoltes celebrat a Cervera durant molts anys. La celebració d'aquesta festa s'interrompé a causa de la Guerra Civil. Així, fou prohibida durant els anys de la Dictadura i no es recuperà fins a la instauració de la democràcia. El carnaval és una setmana de transgressions, de permissivitat i de cert descontrol. Se celebra entre el Dijous Gras i el Dimecres de Cendra (primer dia de la quaresma), sempre en lluna nova. Per tant, és una festa mòbil, ja que s'ha d'emmarcar dins el cicle que precedeix la quaresma. Entre els anys vint i trenta, diferents associacions cerverines, com les societats El Llanto, L'Elefant i L'Olla, competien en les comparses i feien que la festa fos molt lluïda. Actualment, el carnaval a Cervera s'ha convertit en una festa popular i lúdica, en la qual participen des d'escolars fins a colles d'amics que s'organitzen en comparses per formar part de la rua. L'Ajuntament en premia les millors disfresses.

(Propietari de la còpia: família Carbonell Vidal.)

589

Rambla d'Àngel Guimerà (actualment, rambla de Lluís Sanpere), vers el 1922 o 1923. Desfilada de la societat L'Olla en la festa del carnestoltes. A la ciutat hi havia diverses associacions que s'agrupaven en comparses i competien intensament les unes amb les altres per veure qui feia les millors disfresses. Les més actives durant aquells anys eren L'Olla, El Ferro i El Llanto, però també cal esmentar L'Elefant i la Penya Dandi. Els balls que aquells dies organitzava el Casal Català es feien al Teatre Principal, mentre que els de la Joventut Republicana se celebraven al Saló Catalunya. Els premis atorgats a les millors disfresses avui resultarien curiosos: un armari mirall, un llit de matrimoni, un pentinador, llums per a l'habitació, diferents tipus de taules, vànoves per al llit, fruiteres o rellotges i altres estris de parament de la llar. Consta que el 1922 el rei Carnestoltes fou Teodor Ubach Miserachs «el Grioles».

(Autor de la fotografia i propietari de la còpia: Gómez Grau.)

589

Corpus

590

591

590

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat). Grup de dones elaborant una catifa de flors, amb motiu de la festivitat de Corpus. De vegades, estaven confeccionades simplement amb pètals de flors fresques i fulles d'heura escampades; d'altres, formaven dissenys molt senzills, amb motius religiosos. Les vigílies de la festivitat, s'anava a buscar fulles de ginesta, roses o clavells. També s'utilitzaven serradures. Primer es feia el dibuix a terra i després s'anava omplint amb molta cura, fins a donar-hi la forma definitiva.

(Propietari de la còpia: Joan Cinca.)

591

Baixada de Sant Domènec, 1931. Veïns engalanant un dels carrers anomenats baixos, coneguts així pel fet d'estar situats al peu del coll de les Savines. Anys enrere la processó de Corpus transcorria per aquests carrers. Tot i que les catifes no es podien fer tan elaborades perquè els carrers eren més costeruts, també es guarnien els portals de les cases amb branques i els carrers es cobrien amb pètals de flors.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

592

Plaça de Sant Miquel, 1931. Processó de Corpus al seu pas per la plaça de Sant Miquel. Els carrers es guarnien amb pètals de flors de colors. Era costum també de posar branques de pollancres repenjats al costat de les portes de les cases i engalanar els balcons amb cobrellits i domassos. Era curiós que les dones i els nens veien passar la processó, però no hi participaven, ja que era exclusiva per als homes. En la fotografia, s'hi pot observar la imatge de sant Cristòfol seguida de la que probablement era la de la mare de Déu dels Dolors. Aquestes imatges no eren les protagonistes de la processó, sinó que acompanyaven el Santíssim Sagrament. La processó de Corpus està documentada a Cervera des del 1337, i fou viva fins al començament dels anys setanta, època en la qual l'església donà un gir a les manifestacions de religiositat popular. Fins llavors, sempre s'havia celebrat a la tarda, després d'un acte litúrgic; però a partir d'aquell moment es passà al matí, després de la missa major a Santa Maria, se'n reduí el recorregut i es decidí que finalitzés a l'església de Sant Agustí. Des del 2008, la Secció de Cultura Popular del Centre Municipal de Cultura ha impulsat de nou la tradició d'engalanar els carrers, que s'ha concentrat a l'espai comprès entre la plaça Major i l'església de Sant Agustí.

(Propietari de la còpia: IAAH, arxiu Mas.)

592

593

593

Plaça de la Universitat, juny del 1939. Primera processó de Corpus després de la Guerra Civil, al seu pas per l'altar de la plaça de la Universitat. Durant tot el recorregut es trobaven altres altars, des d'on el rector beneïa els participants amb la custòdia. La processó del 1939 ja tingué la massiva afluència que era habitual anteriorment, tot i que una gran part del jovent encara estava mobilitzat per la guerra, recentment acabada. El recorregut fou més curt que el tradicional; anà de la Parròquia a la Universitat pel carrer Major, i tornà pel mateix lloc. Qui portava la custòdia, sota el tàlem senzill, era Mn. Antoni Pont Saltó. Entre el seguici eclesiàstic hi havia dos sacerdots amb capes pluvials i un altre, en primer terme, que duia la creu de Sant Nicolau. Durant els anys de la República es prohibiren totes les manifestacions religioses al carrer, però un cop acabada la Guerra Civil s'anaren recuperant; una de les primeres que es tornà a celebrar públicament, i la més important, fou la del Corpus.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

594

595

596

594

Carrer del General Güell, 1940. Altar ubicat al carrer del General Güell, concretament a l'anomenada placeta de la Bàscula. En diferents indrets dels carrers de Cervera es muntaven altars on la processó de Corpus es deturava i es donava la benedicció amb la custòdia del Santíssim Sagrament. En la imatge s'hi identifiquen, a l'esquerra i d'esquena, Jaume Bonjoch, Enric Companys, Mn. Antoni Pont i Mn. Anton Benet; a la dreta, darrere els angelets, Mn. Josep Arques, i al seu costat, Mn. Andreu Rovira.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

595

Plaça de Sant Miquel, vers la dècada del 1940. Processó de Corpus. Quan s'atansava la diada de Corpus (mes de juny) el jovent i les mestresses de casa anaven a buscar heura, fulles de roses (que el mes de juny s'esfullen) i branques d'arbres a Fiol (o Fillol) o al Molinet. Després d'una celebració eucarística al matí, els homes i els nens anaven a la processó de la tarda. Hi assistien també les autoritats civils i militars, que se situaven darrere o al costat del tàlem que custodiava el Santíssim Sagrament (tal com s'observa en la imatge). Davant mateix, un grupet de nenes vestides d'angelets portava paneretes amb pètals de rosa. Cap a finals dels anys cinquanta, s'hi incorporaren també els nens i nenes que havien fet la primera comunió aquell any. Els gegants i els capgrossos obrien la processó. Els seguia la creu processional i, a continuació, el grup de feligresos. Una mica més endarrere, es portava la creu de Sant Nicolau. Una banda de música acompanyava el seguici. Portant el tàlem s'hi identifiquen Jaume Bonjoch Miralles i Enric Companys Valls; entre la cúria, Mn. Andreu Rovira, Mn. Josep Arques i Mn. Anton Benet; entre la resta, Jaume Camps i Ramon Codina.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

596

Plaça Major, 1948. Joan Salat, Josep M. Boquet, Carme Vilaró, Emili Rabell, Miquel Puig, Josep Pedrós i Mn. Antoni Pont en la presentació i benedicció dels nous gegants i nans, davant de la façana de la Paeria, durant la diada de Corpus del 1948. Els anteriors foren cremats el juliol del 1936, ja que se'ls considerà massa vinculats als ritus religiosos. Per adquirir les noves figures, s'organitzà una comissió per recollir diners entre tot el poble. Es compraren a El Ingenio, de Barcelona, i per tal d'estalviar diners demanaren a Carme Vilaró que en fes els vestits. El preu total fou d'11.741,95 pessetes, import que incloïa dos gegants, sis parelles de nans i dos cavallets. La parella de gegants representava els Reis Catòlics, fins que, als anys vuitanta, l'Assemblea de Joves els canvià el nom i passaren a ser Guillem i Almodis.

(Propietària de la còpia: Angelina Jordana Vilaró.)

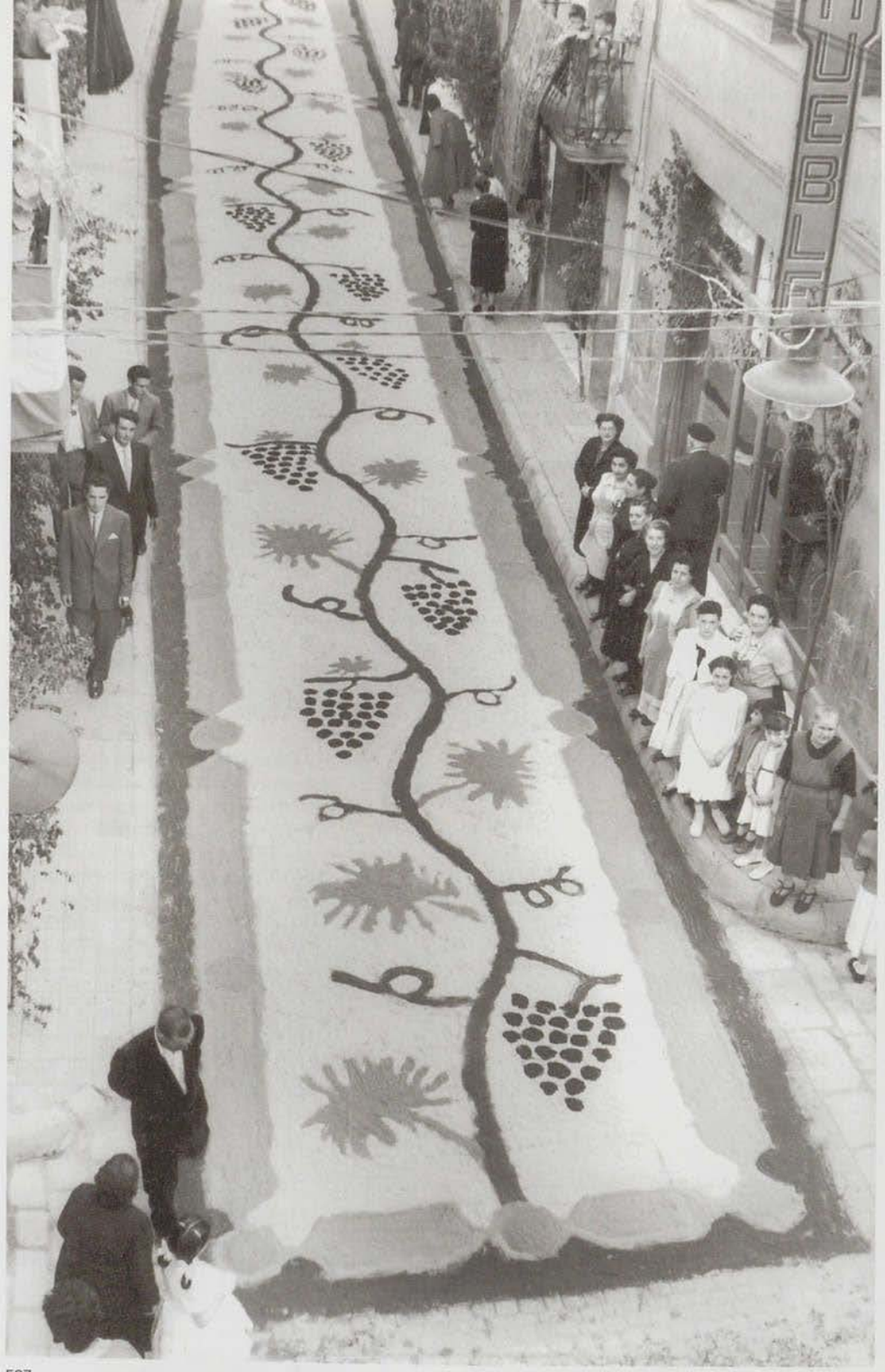

597

598

597

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat), dècada del 1950. El carrer Combat, engalanat per a la processó de Corpus. La festa de Corpus Christi, d'origen medieval i instaurada pel papa Urbà IV l'any 1264, havia de servir a l'Església catòlica per a la veneració pública del sagrament de l'eucaristia i l'exaltació de la presència del cos de Crist, en contra dels qui la negaven. Per això se li atorgà un caràcter d'ostentació. Se celebra el dijous posterior a la festa de la Santíssima Trinitat, que a la vegada té lloc el diumenge següent a la Pentecosta. Per tant, és una festa mòbil dins el calendari litúrgic, seixanta dies després de la Pasqua de Resurrecció. Actualment aquesta festa ha estat traslladada a diumenge, per tal d'adaptar-se al calendari laboral.

(Propietària de la còpia: Carme Comas Sevillano.)

598

1952 o 1953. Nenes vestides d'angelets, acompanyant la custòdia del Santíssim Sagrament en la processó de Corpus. També havia estat acompanyada pels nens i nenes que havien fet la primera comunió aquell any. En aquesta processó, durant molts anys, només hi podien assistir els homes. Posterior-

599

ment, a principis dels anys setanta, s'hi incorporaren les dones, es deixà de fer enramades i se'n reduí el recorregut, que actualment va des de l'església de Santa Maria fins a la de Sant Agustí. En la imatge s'hi identifiquen, d'esquerra a dreta, Dolors Rivera Raich, Misteri Rivera Raich i M. Dolors Vila.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Ramona Raich Farran.)

599

Plaça Major, 1957. Grup de nens portants de capgrossos. Se'n dedueix que és la diada del Corpus perquè els balcons estaven engalanats amb domassos. La façana del fons pertanyia a la casa de la família Martí (Cal Jesús), que tenia una botiga de queviures a la plaça.

Perfil: 1. Ramon Font, 2. Enric Currià, 3. Vilaseca, 4. (no identificat), 5. Josep M. Guàrdia, 6. Albert Porta, 7. (no identificat), 8. Ramon Carbonell, 9. (no identificat), 10. (no identificat), 11. Ramon Pedrós Puig, 12. Ramon Vilaró, 13. Josep M. Orobitg, 14. Francisco Pedrós Puig, 15. Josep València Marcos, 16. Ramon Canosa.

(Autor de la fotografia: Cimadevilla, de Lleida. Propietari de la còpia: família Pedrós Vila.)

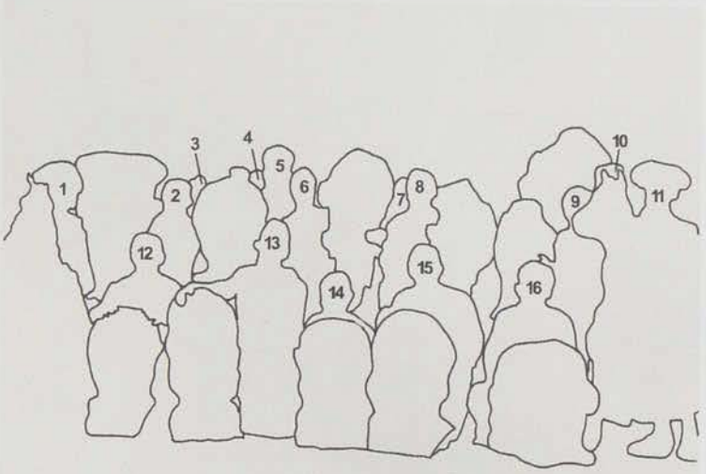

600

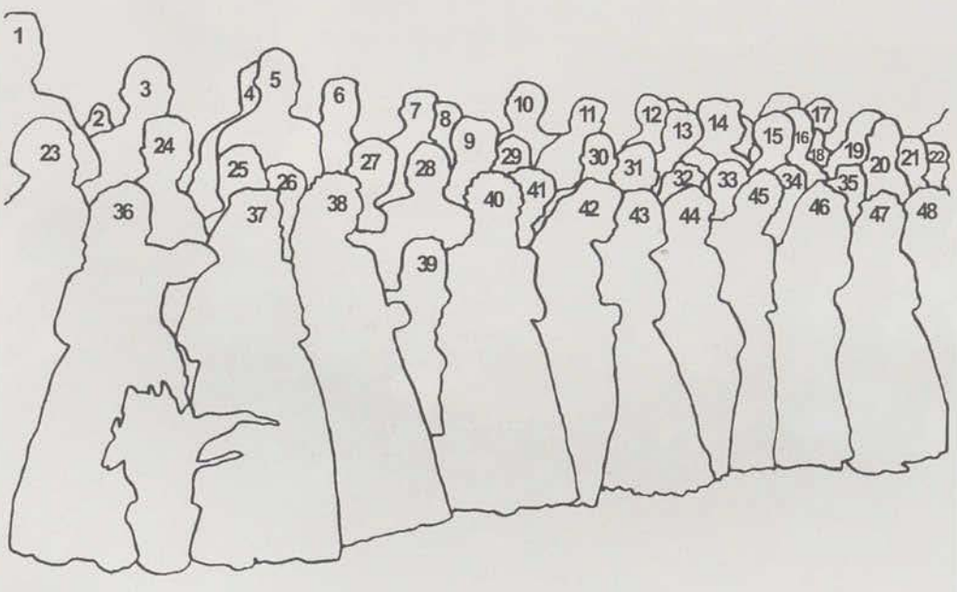

Plaça Major, 1958. Celebració de la diada de Corpus. Els nens i nenes que havien fet la primera comunió, acompanyats d'homes assistents a la processó, esperaven que sortís el Santíssim Sagrament per tal d'incorporar-s'hi. Aquells anys, la roba dels combregants era molt més sumptuosa. Les nenes anaven vestides com si fossin núvies, i els nens, amb vestit i corbata o amb vestit de mariner.

PERFIL: 1. Sala (de l'Aranyó), 3. Plàcid Lladós, 5. Jeroni Moli, 6. Pedraza, 9. Joan Palma, 10. Josep Manuel, 11. Flores, 13. Tarruella, 14. Enric Juncosa, 15. Joan Mora, 16. Pere Guàrdia, 20. Miquel Martí, 21. Sala (de l'Aranyó, fill), 22. Arturo Segarra, 23. Pere Buchaca, 24. Mario Martínez, 25. Enric Martí, 27. Francesc Xavier Cos, 28. Ramon Bars, 33. Francesc Vall Cornellana, 34. Paquito Burgos, 35. Gutiérrez, 36. Pilar Cucurull, 37. Paquita Mula, 38. Ramona Comas, 39. Assumpció Noguera, 40. Montse Aldabó, 42. Felisa Cos, 43. M. Dolors Villarroya, 44. Antònia Moscoso, 45. Angelina Estany, 46. Tardà, 47. Carme Rovira.

(Propietària de la còpia: Angelina Guix Aymerich.)

601

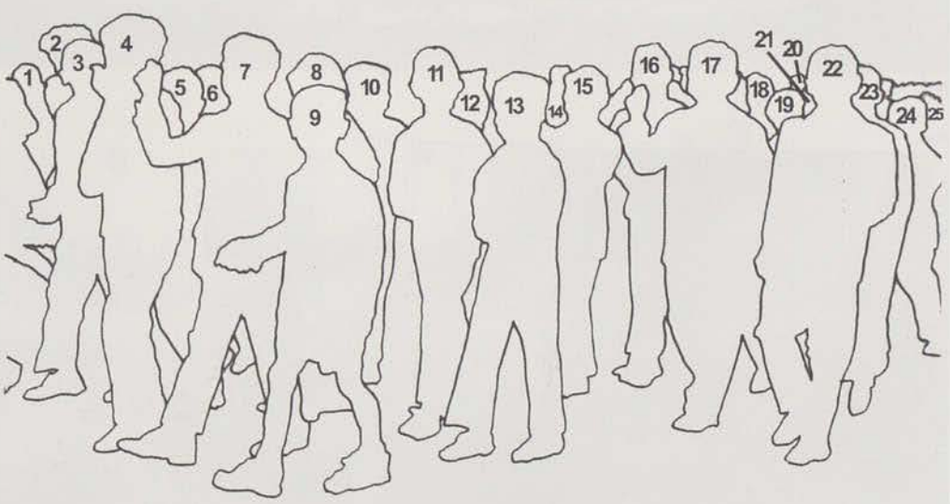

601

1959. Grup de nens de primera comunió acompanyant el Santíssim Sagrament en la processó de Corpus. Era costum que el nen que havia aprofitat les lliçons de doctrina (anomenada actualment catequesi de comunió) portés el pendó.

PERFIL: 3. Àvila, 4. Jordi Companys Serra, 7. Josep Subias Navarro, 9. Antoni Castellà Pifarré, 10. Francisco Cuñé Salvadó, 11. Josep Manuel Seoane Sambola, 13. Jaume Florensa, 15. Josep Mas Segura, 16. Joan Puig Torres, 17. Josep Xandri Sala, 18. Jaume Bureu Camats, 19. Francesc X. Jaques, 22. Santi Castells, 24. Amadeu Serra Lardies, 25. M. Teresa Pallàs.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: Victòria Fusté Domenjó.)

602

602

1962. Nenes vestides de primera comunió amb motiu de la processó de Corpus. A l'inici dels anys seixanta, amb la influència del concili II del Vaticà, l'Església adoptà noves formes, una de les quals fou els vestits de primera comunió, que anys enrere havien estat més sumptuosos. En aquells moments es canvià per la túnica de color crema, tant per a nens com per a nenes, seguint l'estil monacal, amb sandàlies o sabates com a calçat, un cinturó de cordó i una creu de fusta com a únic ornament. En la imatge, d'esquerra a dreta, hi apareixen M. Assumpció Camacho, M. Dolors Castellà, Concepció Boquet Estruch, M. Dolors Villaró, una nena no identificada, M. Dolors Ibáñez, M. Teresa Travesset i dues nenes més no identificades.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch? Propietària de la còpia: M. Dolors Ibáñez.)

603

603

Carrer del General Güell, dècada del 1960. Engalanant el carrer del General Güell amb motiu de la processó de Corpus Christi. Al fons, s'hi pot observar la font que hi havia a l'anomenada placeta de la Bàscula, dita així perquè darrere de la font s'hi pesaven càrregues de tota mena (camions de palla, gra, etc.). En la imatge s'hi identifiquen, en primer terme, Rosa Botines Marcé (vídua Guspí) i altres membres de la família; al fons, a la dreta, Antònia de Oro, esposa d'Antònio Trilla (taxista).

(Propietària de la còpia: Montserrat Guspí.)

604

605

604

Avinguda del Caudillo (actualment, avinguda de Catalunya), dècada del 1950. Nens portants dels cavallets i capgrossos en un moment de descans de la processó de Corpus. Com que els gegants i els capgrossos anaven davant de tot, a una certa distància de la resta de la processó, es permetien fer una pausa mentre esperaven que la resta del seguici anés arribant. En la imatge, s'hi veu el capgròs del cuiner i els dos cavallets. L'any 1948, una comissió constituïda per Emili Rabell, Joan Salat, Miquel Puig, Josep Pedrós i Josep M. Boquet recuperà els gegants, ja que els anteriors havien estat destruïts durant la Guerra Civil. Els nous es finançaren mitjançant una subscripció popular i alguna donació que feren els comerços de Cervera. Carme Vilaró de Jordana i les seves filles confeccionaren els vestits dels gegants, que s'havien comprat a la botiga El Ingenio, de Barcelona, per 3.400 pessetes. El bateig d'aquests gegants i la meitat dels nans tingué lloc durant el Corpus del 1948, i el de la resta de nans, durant la Festa Major de setembre del mateix any. Foren beneïts per Mn. Antoni Pont Saltó, rector, i apadrinats pels membres de la comissió i la senyora Vilaró. Els geganters foren Bartomeu Segura, conegut com a «Bartolo», que portà la geganta, i Jaume Profitós, que portà el gegant.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

605

Plaça de Madoz, final de la dècada del 1960 – principi de la dècada del 1970. Processó de Corpus durant l'època franquista. Qui acompanyava la comitiva religiosa de sota el tàlem eren agents de la Guàrdia Civil; a més, s'exhibien banderes espanyoles als balcons.

Perfil: 1. Josep Puig Llanes, 2. Francesc Puig Castellà, 4. Tomàs Puig Castellà, 5. Josep Puig Castellà, 8. Roque Blanco, 13. Márquez, 14. Ramon Pedrós Puig, 17. Ramon Ramon Costa, 20. Mn. Ramon Rota Canal, 23. pare Sánchez, 27. Antonio López, 29. Jaume Armengol, 32. Xavier Carbonell, 33. Josep M. Biosca, 34. Amadeu Biosca.

(Autor de la fotografia: Jaume Bonjoch. Propietari de la còpia: família Ramon Calafell.)

Sant Cristòfol

606

606

Rambla d'Àngel Guimerà (actualment, rambla de Lluís Sanpere), dècada del 1930. Celebració de Sant Cristòfol, al començament de l'avinguda.

(Autor de la fotografia: Agustí Mestres. Propietari de la còpia: ACSG, fons Agustí i Josep Mestres.)

607

Passeig de Jaume Balmes, 10 de juliol del 1946. Grup de noies i un noi amb bicicleta, reunits darrere de la Universitat de Cervera, amb motiu de la festivitat de Sant Cristòfol, durant la qual, a la tarda, era costum anar a berenar amb els amics o les famílies a la font de Fiol (o Fillol), situada als afores de Cervera, o també anar a Tàrrega amb bicicleta i tornar-ne. En la imatge, d'esquerra a dreta, hi apareixen una persona no identificada, Paquita Busquets, dues persones no identificades, Paquita Suau, M. Dolors Llamas, Matilde Cardona, Carme Turull i Mariana Fusté.

(Propietari de la còpia: J. Elias Raich.)

607

608

608

Plaça de Sant Cristòfol, 10 de juliol del 1949. Cotxe engalanat per a la celebració de Sant Cristòfol. La llegenda afirma que, en una ocasió, el sant —algunes versions l'identifiquen amb un gegant; d'altres, amb un soldat— va ajudar un infant, que era el nen Jesús, a creuar un riu. El nom de Cristòfol ve del grec CHRISTÓFOROS, que vol dir 'portador de Crist'. La llegenda, considerada apòcrifa, continua essent popular i explica per què el sant és el patró dels conductors. La iconografia catòlica el representa portant el nen Jesús sobre les espatlles. Durant l'edat mitjana fou un dels sants més venerats per ser, especialment, protector de la pesta. Per això, a tot Europa, es pintava un sant Cristòfol a totes les entrades de moltes esglésies i vora les piles d'aigua baptismal. A Cervera, el dia de la festivitat tenia lloc una benedicció davant de l'església del barri que el venera. Actualment, els actes religiosos es limiten a una missa tres dies abans de la festivitat i un seguici de tot tipus d'automòbils, que recorre el barri.

(Propietari de la còpia: Bescós.)

609

609

Església de Sant Cristòfol, entre el 1945 i el 1950. Instants previs al sermó litúrgic realitzat dins dels actes religiosos de la festivitat de Sant Cristòfol, el 10 de juliol. L'acte tenia lloc fora de la petita església de Sant Cristòfol, centre d'aquest barri del nucli antic cerverí. A l'esquerra de la imatge, s'hi pot veure part del púlpit des d'on es realitzà el sermó, i a la dreta, la tarima dels músics per al ball de nit, atapeïda de gent. Per poder aguantar el sol i la calor del dia, era necessari muntar una vela per cobrir el sostre de la plaça, com s'aprecia en la part superior de la imatge. Aquesta vela estava confeccionada a partir de borrasses cedides per diferents pagesos, cosides entre si.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietari de la còpia: ACSG.)

Barri del Carme

610

Carrer Liberación (actualment, carrer Combat), dècada del 1950 aproximadament. Festivitat del barri del Carme. Sembla que aquesta era una de les festes més populars entre les barriades de Cervera. Al matí, s'hi celebrava la missa d'ofici; es posava un tendal al llarg del carrer de l'Hospital, per si plovia, ja que l'església s'omplia de gom a gom. A la tarda s'hi feien sardanes i cóssos per a la canalla. A la nit hi havia ball; les parelles ballaven el ball del ram, en el qual els nois regalaven rams a les noies, i el ball del fanalet, en el qual la parella que aconseguia acabar-lo amb el fanalet encès s'enduia un premi. Tot el barri es bolcava en la festivitat; el dia anterior ho deixaven tot ben guarnit amb garlandes, i hi instal·laven els tendals, per marcar els límits del barri. Per poder pagar la festa feien un sorteig i demanaven la voluntat als veïns. En aquesta època, Ramon Coma, Ramon Vilalta, Enric Lladós (Cal Batalla) i Ramon Morell s'encarregaven de l'organització de la festa. En la imatge s'hi identifiquen Jaume Magre, Cisquet Tàsies, Ramon Morell, Ramon Comas i Ramon Vilalta.

(Propietària de la còpia: Ramona Miró.)

610

Sant Magí

611

612

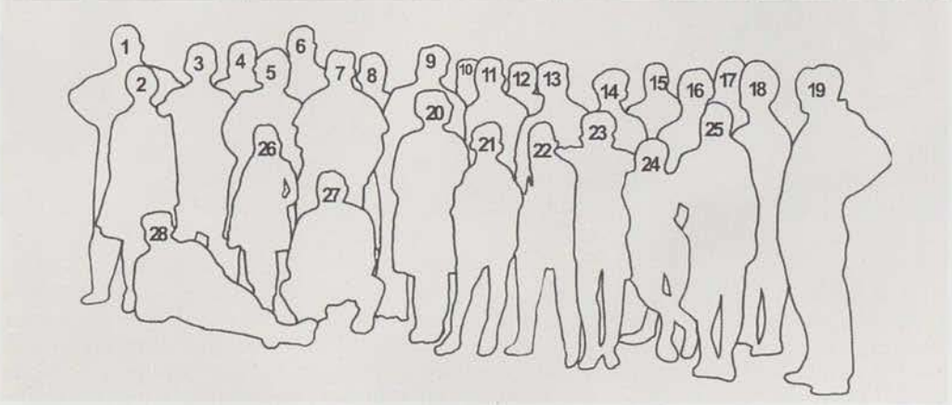

611

Capella de les fonts de Sant Magí de Brufaganya, abans del 1936. Grup de maginets de Cervera. L'endemà de la Mare de Déu d'Agost, havent sopat, els cerverins devots de sant Magí sortien del safareig de Sant Francesc, amb carros tirats per mules i alguns ruquets, per anar a buscar l'aigua. El viatge s'aprofitava per fer gresca i festa. La primera parada es feia a Santa Coloma, on, de matinada, menjaven i descansaven. Tot seguit, feien rumb cap a les fonts, on arribaven de bon matí. Un cop allà, les dones omplien els càntirs i els homes anaven a fer boix per guarnir, posteriorment, els arganells. També es collia ramets d'espígol, amb els quals es feien esteses a la placeta de Sant Magí, al carrer de Sant Magí i al carrer de Buida-sacs, per perfumar l'ambient. En acabat, esmorzaven i després anaven a la missa que es feia al santuari. Hi passaven el dia, fins cap al tard i, quan s'acabava el rosari, marxaven cap a Santa Coloma a fer-hi nit. D'allà en sortien a la una de la matinada del dia 18 i arribaven a Cervera entre les set i les vuit del matí. En la imatge, s'hi reconeix Ton «Canya», que feia de sereno.

(Propietari de la còpia: ACSG.)

612

Capella de les fonts de Sant Magí de Brufaganya, vers el 1961. Comitiva encarregada d'anar a les fonts a buscar l'aigua miraculosa. Després de la Guerra Civil, Mn. Josep Arques recuperà la tradició d'anar a buscar l'aigua a les fonts de Sant Magí. Alguns anys, el 15 d'agost, quan els capitans anaven a buscar l'aigua i a fer boix i espígol, s'organitzava una excursió amb autocar des de Cervera per passar el dia a les fonts de Sant Magí. També es feien excursions el dia de l'aplec, el tercer diumenge de setembre. En la imatge, a l'esquerra, s'hi observa el pedró d'Igualada, que havia de ser el primer de més pedrons com a testimoni de les diferents poblacions de tradició maginenca, i que feia una línia d'enllaç entre la font i el santuari, a prop del qual hi ha l'altre pedró, que correspon a Tarragona.

Perfil: 1. Josep M. Mora Casals, 2. M. Dolors Minguell Salvadó, 3. Marisa Bueso Carrasquet (de Binèfar), 4. Jeroni Mora Casals, 5. Teresa Permanyer Berengué, 6. Pere Balcells Satorra, 7. Lluís Cortadelles Franquesa, 8. (no identificat), 9. Jaume Escudé Farré, 10. Fernando Vidal Farré, 11. Jaume Boldú Montraveta, 12. Josep Canosa Llanes, 13. Josep Antoni Vidal Salat, 14. Salvador Alsedà Sanou, 15. Antoni Minguell Anglarill, 16. Roser Font Rabell, 17. Antoni Martí Vall, 18. Isabel Elias Raich, 19. Ramon Fonoll Balcells, 20. Dolors Farré Balcells, 21. Ramon Minguell Farré, 22. Ramon Font Rabell, 23. Ramon M. Elies, 24. Antoni Font Rabell, 25. Ramon Salat Vidal, 26. Rosa Minguell Salvadó, 27. Jaume Minguell Anglarill, 28. Joan Fitó Vall.

(Propietària de la còpia: Roser Font Rabell.)

613

614

613

Plaça de Sant Miquel (coneguda popularment com a Pou de Sant Miquel), agost del 1939. El portant, Ramon Pifarré Subiranes «el Vell Raccioner», menant una càrrega molt polida i proporcionada, amb una imatge bastant gran de sant Magí, i el seu nét, Ramon Pifarré Solé —que el succeí com a portant—, bevent a galet del càntir. Estaven rodejats de canalla joiosa i divertida gràcies als animals i la música, els quals tenien moltes ganes de ser fotografiats. Segons un reglament dels devots portants, imprès l'any 1916, tant a l'entrada com al repartiment, l'ordre de col·locació era el de rigorosa antiguitat: el més antic, com que anava a buscar l'aigua a la font de Brufaganya, se situava en primer lloc. En aquest cas, el més antic era Ramon Pifarré Subiranes. Al fons, a l'esquerra, s'hi observa, amb les persianes enfora, els balcons de Cal Montiu; més avall, el bal-

615

ció de Cal Pairo (actualment, la Joieria Gisel), i a la dreta, els de Ca la Batlla i Cal Vendrell.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

614

Plaça de Lluís Sanpere (actualment, plaça de Santa Anna), agost del 1943. Entrada de l'aigua de Sant Magí, la vigília del dia del sant. Els portants, del primer a l'últim, eren Ramon Pifarré —amb la càrrega que du la imatge de sant Magí—, Magí Tarruella i Francesc Carbonell, que acompanyaven la seva cavalleria, carregada amb càntirs plens de l'aigua miraculosa de les fonts de Sant Magí de Brufaganya. En aquell indret aprofitaven per collir el boix amb el qual guarnirien els arganells i, fins i tot, un pi petit, com en l'última càrrega (de Francesc Castells). Els portants, acompanyats de petits i grans, sempre els precedia la figura del sant, la banda de música i l'administració de la festa. Formant una vistosa comitiva, desfilaven des de la plaça de les Verges fins a la capella de Sant Magí. Antigament, la comitiva s'iniciava al portal que tancava el carrer Major; actualment, aquest acte comença a la plaça de l'Estació.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

615

Final del carrer Major, agost del 1939. Entrada de l'aigua al carrer Major —a l'altura de la Casa Duran, malgrat que no es veu—, encapçalada per Magí Tarruella Galofre, conegut amb el renom de «Magí Penjat», que encarnà la figura de sant Magí durant quaranta-cinc anys. A més, fou el primer a vestir l'hàbit talar. La seva indumentària la completava un gaiato decorat amb cintes de colors beneïdes, a la mà dreta, i la bandera del barri de Sant Magí, a l'esquerra. Per fer més verídica la seva representació, es deixava una atapeïda barba tres mesos abans de la festa. En relació amb la figuració en carn i ossos del sant, es desconeix si s'ha fet des de sempre, tot i que la referència escrita més antiga remunta a principis de l'últim terç del s. XIX. El mateix Magí Tarruella, en una entrevista del 1946, recordava haver-ne conegut dos més abans que ell. Nens i nenes flanquejaven la comitiva, i es posaven entre els animals per recollir els caramels que es llençaven. Saltaven i ballaven, embolcallats per la música d'una banda que no parava de tocar americanes, o havaneres, i polques. Quan podien, tocaven el vestit de sant Magí o les cintes del gaiato.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

616

Placeta de Sant Magí, agost del 1943. Arribada de les càrregues, després de la distribució de l'aigua per Cervera, a la placeta de Sant Magí, coberta amb una singular vela apedaçada, que protegia els assistents del sol a la Festa de Sant Magí. Durant la Guerra Civil la vela desaparegué. Per aquest motiu, s'utilitzava la del barri de Sant Cristòfol i la del barri del Carme; però, com que eren més petites, es completaven amb les borrasses de collir olives i sacs de roba, que es cosien amb agulles saqueres i fil d'empalomar. Fins a l'any 1968 no es pogué comprar una vela nova. A l'esquerra de la imatge, s'hi observa la taula i el banc dels capitans o administradors de la festa, on s'asseien durant l'ofici religiós, i una trona de fusta des de la qual el reverend celebrava la missa, ja que el nombre d'assistents era abundant, per la qual cosa no es cabia dins del temple.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

616

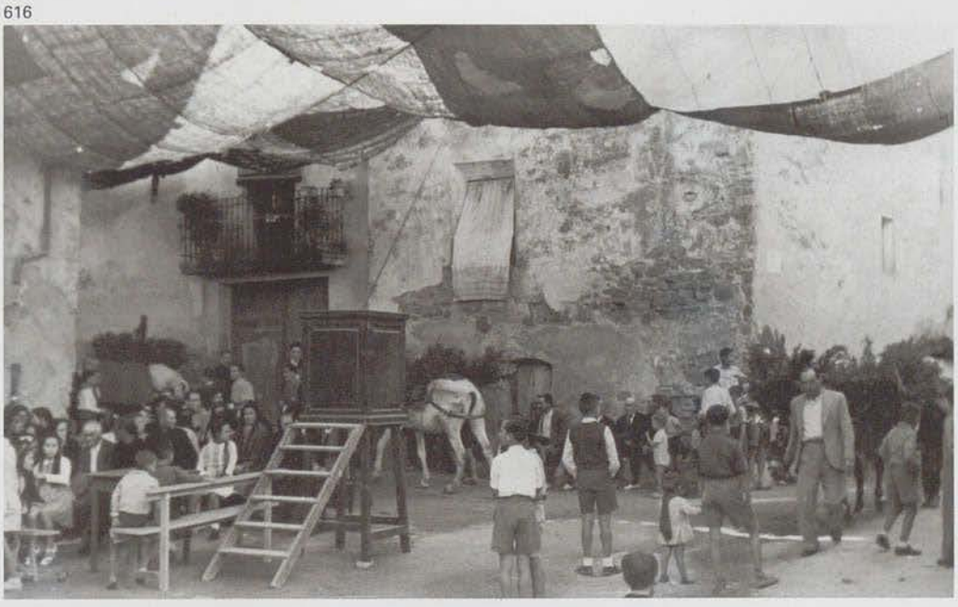

617

618

619

617

Plaça Major, agost del 1943. Joves repartidors de l'aigua de Sant Magí omplint els seus càntirs, per distribuir-la entre els cerverins. A ple sol d'agost, els càntirs de terrissa negra de Verdú mantenien la frescor de l'aigua durant el recorregut, a partir dels quals s'omplien els melancòlics càntirs de vidre bufat, per donar aigua als veïns, una aigua miraculosa que generacions i generacions avantpassades han anat a buscar a les fonts de Brufaganya. La llegenda diu que, durant l'època romana, en temps de persecució cristiana, sant Magí es trobava detingut i custodiat per soldats romans assedegats que el traslladaven de la seva cova a Tarragona, per executar-lo. Durant aquest trajecte, en passar per un torrent, en féu brollar unes fonts, que encara funcionen actualment, per apagar la set dels seus botxins. Llavors el sant digué: «On el meu gaiato caigui, un riu hi naixerà». I hi nasqué un riu anomenat Gaià. Durant segles, s'han atribuït propietats curatives a l'aigua, tant per a mals de coll com per a mals de panxa, i fins i tot per remeiar febres, entre altres afeccions. És més, al santuari de Sant Magí es custodiava un «llibre dels miracles», en el qual s'anotava el nom i la procedència del malalt, quina malaltia patia i la data de la seva curació gràcies a l'aigua miraculosa. Algunes d'aquestes anotacions remunten fins a principis del s. XVI. En la imatge, al costat esquerre, en primer pla, s'hi aprecia Ramon Pomés Miret i, al darrere, Lluís Benet Porta. Al costat dret, de davant a darrere, hi apareixen Joan Solé (de Cal Mera), Ramon Niubó Sociats i Domingo Mestres Benet; al costat d'aquesta banda, Isidre Farré. La resta de persones són Josep Vives, al darrere de Lluís Benet, i Josep Malet (de Ca l'Oromí), al fons, amb boina.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

618

Començament del carrer de Sant Magí, vers el 1950. Els genets (banderer i cordonistes) i els repartidors, cansats i satisfets, després del repartiment d'aigua per Cervera, en un carrer de façanes rústiques de pedra, desnivellat i empedregat, sense paviment, ni enllumenat o clavegueram, amb la capella de Sant Magí al fons, a la dreta. D'esquerra a dreta, els genets són Jaume Permanyer Torres, de Cal Gotzo (amb un cavall, segurament de La Palma); Josep M. Mora Casals, que feia de banderer (el cavall segurament és del Gasol), i Pere Balcells Satorra (el cavall és del Mas del Codina). Els adults de la fila del mig són Joan Solé (de Cal Mera), Joan Boldú Montraveta, Josep Comorera Tella, Miquel Pont Farré «Flavià», Antonio Falip Bonjoch «Calapuig», Josep Tarré Ramon «Genaro» i Basilio Canosa Pipó; ajupits hi ha Francisco Comorera Tella, Joan Canela Domenjó i Isidre Balcells Roca. Per fer més festa, la placeta de Sant Magí i els carrers que formen el barri de Sant Magí es guarnien amb un dels elements festius més tradicionals: els colorits serrells de paper. Era costum que els repartidors anessin mudats amb camisa blanca, pantalons i sabates de diumenge. En una mà portaven el càntir, amb el qual oferien l'aigua miraculosa, i en l'altra, el mocador de les almoines. El mocador era un tros quadrat de roba blanca, fina i gran; es nuava per les quatre puntes, de tal manera que formava una ansa per portar-lo i uns bons forats per dipositar-hi les almoines. Alguns devots també donaven ciris, com el que duia Francisco Comorera en la imatge. La col·lecta contribuïa a mantenir la festa i a fer-la. Segurament, Joan Canela no anà a fer el repartiment: en la imatge no portava el mocador i el càntir era d'aram, dels que es posaven a la taula que els capitans presidien a la placeta.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

619

Carrer Major, vers el 1950. Impressionant entrada de l'aigua, encapçalada per tres genets —el banderer, Josep Tarré Ramon «Genaro», i els cordonistes: a l'esquerra, Antonio Falip Bonjoch «Calapuig», i a la dreta, Miquel Pont Farré «Flavià»— muntant nobles cavalls, ben posicionats: el cavall del mig, amb el cap cot, i els dels laterals, mirant a les bandes externes. Els guarniments que duien els cavalls eren de lluïment; els portaven pertot arreu (a la crinera, a les regnes i al pit), i en destaquen els bridons, sense ulleres, coronats amb uns plomalls. Al darrere, hi anava la banda de música. La fotografia ofereix una imatge nostàlgica del carrer Major, d'una època en la qual els comerços hi eren presents: a la dreta, s'hi aprecia la Sastreria Curt, i a l'esquerra, Ca la Pilar de les Mitges, amb mostrari al carrer, i l'església Sant Agustí i la Casa Duran, al fons.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

620

620

Carrer Major, agost del 1955. Nenes rient i possiblement assenyalant les necessitats que havia fet algun animal de la comitiva de l'aigua que anava en direcció a la placeta de Sant Magí. El grup de nenes era a la classe de repàs d'estiu a casa del mestre, Ramon Carbonell, que vivia a l'antiga Casa Razquin (a l'actual carrer Major, núm. 30). Segons Angelina Roca, el senyor Carbonell les deixà sortir perquè poguessin veure la comitiva del repartiment. En la imatge, s'hi pot apreciar una part de l'aparador de Cal Graells Bergadà (Cal Plats i Olles) La càrrega era la de Cal Boquet; es reconeixia per la retranca i pels draps laterals. Segurament era una mula gran, coneguda com a mula francesa. Les nenes eren Carme Porta, Sara Fernández (de la botiga La Central), Isabel Garrabou, Montserrat Regué, Angelina Roca, Maria Teixé, M. Teresa Vidal, M. Teresa Ramon (Cal Teto), M. Rosa Currià i Ramoneta Díaz. Al darrere, hi havia Dolors Rovira i el seu germà, Ramon Rovira; l'altre home gran no s'ha identificat.

(Autor de la fotografia: Gómez Grau. Propietària de la còpia: Angelina Roca.)

621

Agost del 1959. El sastre Joan Trilla i les modistes, veient passar la comitiva de Sant Magí i aprofitant per fer un glop de l'aigua miraculosa. La tradicional i popular Festa de Sant Magí atreia sempre una gran quantitat de públic, que acompanyava la comitiva fins a la placeta de Sant Magí, on aprofitava per fer una visita a la capelleta o per comprar mides beneïdes. En la imatge s'hi identifica, d'esquerra a dreta, M. Assumpció Trilla; Marià Trilla (el nen); M. Carme Pedrós; Josep Giribet (de Cal Vega), repartidor; Joan Trilla, sastre; Francesc de Mingo, sastre; Pepita Castelló; M. Teresa Balcells; Antònia Morell; Carme Farré, i Concepció Puig Pifarré, bevent un glop de l'aigua miraculosa. Les dues nenes d'esquena no s'identifiquen.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

621

622

623

622

Plaça de Sant Miquel (coneguda popularment com a Pou de Sant Miquel), vers el 1960. Repartiment de l'aigua durant la festivitat de Sant Magí. Tant en l'entrada de l'aigua com en el repartiment, els portants procuraven lluir les seves millors cavalleries. Els portants (del primer a l'últim, Domingo Mestres, Ramon Mas i Josep Canela) guiaven les tradicionals càrregues dels arganells —cistells de vímet— per portar els càntirs de l'aigua miraculosa de Brufaganya. Recobertes de teles roges, es decoraven amb boix fresc, s'acolorien amb flors de paper i s'anomenaven càrregues enflocades. Els animals portaven els millors guarniments, amb picarols i campanetes i, al frontal del bridó, s'hi lligava una mida que al santuari de Brufaganya es donava a tots els portants. A més, Domingo Mestres duia una imatge de sant Magí encapçalant la desfilada d'animals. Tots formaven part d'una corrua de càrregues, que alguna vegada havia arribat a ser un nombre considerable, de fins a trenta. Fins i tot s'havien fet concursos del cavall i de la càrrega més ben guarnits. Els rucs i les mules carregats d'arganells són la imatge d'un melancòlic passat de la pagesia, el record d'un barri de Sant Magí humil, els habitants del qual, majoritàriament pagesos, deixaven la batuda a mig fer per anar a buscar l'aigua i organitzar la festa. En la imatge s'hi observen dues botigues, una de roba, Cal Companys (on hi havia hagut la botiga Fuzzi), i l'altra, on hi havia una parada de verdures de Cal Verdú (i on hi hagué, posteriorment, la botiga Duran). En la imatge s'hi identifiquen Domingo Mestres Benet «Minguet», Ramon Mas Majà «Tribo» i Josep Canela Oliva (els portants, del primer a l'últim), Dolors Oliva Rosell (venedora de verdures), Neus Bosch Abella (compradora de verdures), Ventureta Tàsies (al costat de la parada de verdures) i Joan Casals (amb un nen en braços).

(Propietari de la còpia: Ramon Ribera.)

623

Placeta de Sant Magí, 1942. Ofici religiós celebrat per Mn. Josep M. Català, missioner del Sagrat Cor de Maria, amb una nombrosa assistència de fidels, entre els quals s'identifica Magí Permanyer. Fins i tot, els més jovenets de la família de Cal Flavià sortiren al balcó. Al davant de la façana d'aquesta família, hi havia la tribuna dels músics; a la dreta, una porta oberta, per accedir a la capella de Sant Magí, la qual s'erigí entre el portal de la Vall i la muralla, de manera que donà nom a l'esmentat portal, a la plaça i al carrer. La gran devoció dels veïns dels carrers de Sant Domènec i de la Vall (actualment, carrer de Sant Magí) féu que es demanés permís a l'Ajuntament de Cervera i al bisbat de Solsona per edificar una capella a sant Magí. Un cop n'obtingueren els permisos, es posà la primera pedra el 22 d'abril del 1787 i s'hi celebrà la primera missa el 19 d'agost del 1790. Ara bé, l'origen de la devoció a sant Magí en aquest barri és molt anterior. Al capdamunt del carrer de Sant Magí, hi havia el convent de Sant Domènec o dels Predicadors, on ja se celebrava la Festa de Sant Magí abans de la construcció de la capella. D'aquest convent, cal posar-ne en relleu la figura del frare Joan Trípols, que fou un dels promotors que la casa de Sant Magí, el santuari de Brufaganya, fos entregada a l'orde dominicà a principis del s. XVII. Aquest frare fou diverses vegades prior del santuari de Sant Magí, com també del convent de Sant Domènec de Cervera. En aquest anar i venir, hauria pogut ser un dels impulsors de l'accentuada devoció del barri de Sant Magí.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

624

Barbacana, agost del 1969. Comitiva de repartidors de l'aigua miraculosa pujant una barbacana molt diferent de l'actual, les torrasses quadrangulars de la qual tenien teulada i els murs estaven pràcticament ensorrats. Cada matí del 19 d'agost, el dia de Sant Magí, tenia lloc al repartiment de l'aigua pels carrers de Cervera. La comitiva sortia de la placeta de Sant Magí, enfilant el carrer de Sant Magí, per recórrer primerament els barris baixos i pujar, després, per la Barbacana, cap a la part nova de la ciutat, tal com es continua fent avui. El repartiment de l'aigua per les cases és centenari; se'n fa esment ja a finals del s. XVIII. Tal com es pot apreciar en la imatge, la comitiva estava formada seguint el següent ordre: la bandera de sant Magí, portada pel figurant del sant —en aquest cas, Vicente García Sánchez «el Maño»—; la banda de música; els administradors de la capella de Sant Magí; els portants, acompanyant les seves respectives càrregues d'aigua, i els repartidors de l'aigua, amb els càntirs de vidre. En la imatge, els músics descansaven i la resta feia via per la costeruda Barbacana, per arribar a la part alta de la ciutat i agafar una mica d'alè.

(Propietari de la còpia: Associació Amics de Sant Magí.)

Història gràfica *de* CERVERA

ÍNDEXS I REFERÈNCIES

Bibliografia i fonts

Bibliografia

Armengol Cera, Elena; Pérez Serra, Montserrat. «Culte Marià a la Parròquia de Santa Maria de Cervera». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2004, núm. 17.

Armengol, Josep; Armengol, Ramon. *Els Gegants de Cervera: estampa i anècdota d'una vella tradició*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra, Sèrie Nova, 9, 1988.

Armengol, Josep; Gómez, Claudi; Xuclà, Ramon M. *Història del «Poll del Cel»*. Cervera: Notícia de Cervera i la Segarra (quadern núm. 15), 1981.

Avant. Cervera, 6 febrer 1932; 30 abril 1933; 7 maig 1933; 14 maig 1933; 21 maig 1933; 28 maig 1933; 4 juny 1933; 17 setembre 1933; 1 octubre 1933; diverses dates dels anys 1934–1935.

Avui i sempre. 10 anys d'escoltisme a Cervera. Cervera: Agrupament Escolta «Coll de les Savines», 1982.

Bach i Riu, Antoni. «La gestació difícil de l'Escola Francesa a Cervera». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1992, núm. 8.

Balcells, Albert; Culla, Joan B.; Mir, Conxita. *Les eleccions generals a Catalunya de 1901 a 1923*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, 1982.

Balcells, Joaquim. «Descripción físico-química de un criadero de sulfato de sosa, situado á dos leguas hacia el S. E. de Cervera (provincia de Lérida), en el torrente llamado Robinat». *El restaurador farmacéutico*, 13 gener 1867.

Barraquer y Roviralta, Cayetano. *Las Casas de Religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX: tomo II*. Barcelona, 1906.

Boquet Tomàs, Antoni. «Records». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 1997, núm. 7.

Burgueño, Jesús (dir.). *Atles de les viles, ciutats i territoris de Lleida*. Lleida: Diputació de Lleida / Col·legi d'Arquitectes de Catalunya. Demarcació de Lleida, 2001, 603 p.

Butlletí de la Cambra de Comerç. Cervera, octubre 1935; gener–febrer 1936; març 1936.

C.C.C.C. Suplemento agrícola de Segarra. Cervera, 15 agost 1978; 31 agost 1978.

Calvet, Josep. «Cervera en el món concentracionari». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2010, núm. 20.

Caminal, Miquel, et al. *Joan Comorera: un home clau en la política catalana. Cervera, 1894 – Burgos, 1958*. Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs; Cervera: Centre Municipal de Cultura de Cervera, 1997.

Canela, Montserrat; Cuñé, Blanca; Salat, M. Teresa. «"Segarra" informa». A: *Institut de Batxillerat «Antoni Torroja» vint-i-cinc anys*. Cervera: IB Antoni Torroja, 1989.

Carreras, Albert; Torra, Lídia. *Història econòmica de les fires a Catalunya*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2003.

Castells Granes, Enric. *50 anys de la Passió de Cervera*. Cervera: Patronat de la Passió, 1992.

Cervera ciutat Pubilla de la Sardana 1994. Cervera (publicació de la Comissió organitzadora), 1994.

Cervera. Periòdic quinzenal independent. Cervera, 1 setembre 1930; 15 octubre 1930.

Codina Vall, Núria. *«La farinera» sindicat agrícola de Cervera i sa comarca: estudi i aixecament arquitectònic*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 2008. <http://hdl.handle.net/2099.1/6894> [consulta: 18 agost 2014].

Codinachs i Verdaguer, Pere. *Màrtirs claretians de Catalunya : 75è aniversari, 1936–2011*. Barcelona: Claret, 2011.

Cònsul, Isidor. «1859–2009. Cent cinquanta anys dels jocs florals». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 2009, núm. 19.

Dalmases i de Massot, Faust de. *De la Cervera vuitcentista. Records de noi*. Cervera: Arts Gràfiques Prunés, 1934.

Dalmases y de Massot, Fausto de. *Guia histórico-descriptiva de la ciudad de Cervera*. Cervera: Imprenta de José Antonio Valentí, 1890.

Diari català. Barcelona, 11 juny 1881.

Diari de Girona. Girona, febrer 2011.

Diario de Barcelona. Barcelona, 11 desembre 1975.

Duran i Sanpere, Agustí. *Llibre de Cervera*. Tàrrega: Camps Calmet, 1972.

Duran, Eulàlia. «El salvament del patrimoni històric a Cervera durant la guerra del 1936–1939». A: Àngels Santa (ed.). *Jaume Magre en el record*. Lleida: Ajuntament de Lleida, 2002.

El Áncora. Diario religioso-social, económico-administrativo, literario, mercantil, de noticias y avisos. 20 agost 1850, núm. 232, p. 807.

El Ciervo. Cervera, 24 setembre 1904; 19 maig 1906; 30 maig 1908; 20 novembre 1909; 21 setembre 1910; 14 gener 1911.

El Distrito de Cervera. Cervera, 7 novembre 1891.

El Popular. Cervera, 22 gener 1893, p. 3

El Sindicat. Cervera, 15 juny 1921; 30 setembre 1924; 28 novembre 1924; 29 desembre 1924; 31 gener 1925; 15 maig 1928; 31 maig 1928.

Escartín Celaya, Pedro. *Apuntes para la historia de la Acción Católica en España*. <http://www.accioncatolicageneral.es/index.php?option=com_docman&task=doc_view&gid=481> [consulta: 16 agost 2014].

Esteve i Perendreu, Francesc. «El col·legi universitari de l'Assumpció de Santa Maria de Lleida (segles XIV–XIX)». *Espai/Temps*. Lleida: Universitat de Lleida, núm. 56.

Estrada i Campmany, Clara. *La tasca d'Agustí Duran i Sanpere durant la República i la guerra (1931–1939)*. Barcelona: Ploion Editors, 2007.

Ferran Camps, Jaume. *Memòries de Ponent*. Barcelona: Edicions 62, 2001.

Fulla Parroquial de Cervera. Cervera, primer diumenge març 1931; segon diumenge març 1931; maig 1931; tercer diumenge febrer 1933; quart diumenge maig 1935.

Gabernet, Joan S. J. *Humanissima. Anna Maria Janer i Anglarill. Cervera 1800, Talarn 1885*. Rubí: Sagrada Família d'Urgell, 1988.

Garganté, Maria. «El Noucentisme perifèric en l'arquitectura cerverina: Joaquim Vilaseca Rivera». *Segarra Actualitat*, abril 2007, núm. 125.

[Garganté, Maria]. *Base de dades del patrimoni de Cervera* («Ca l'Albareda»). Cervera: Centre Municipal de Cultura. [Base de dades]

<http://www.cmc-cervera.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=85> [consulta: 1 novembre 2014].

Garravé Berengué, Jaume. «Començaments de la formació professional a Cervera». A: *Institut de Batxillerat «Antoni Torroja» vint-i-cinc anys*. Cervera: IB Antoni Torroja, 1989.

Gaseta de Cervera. Cervera, gener 1928; juliol 1928; 1929.

Germán Zubero, Luis. «De la implantación del metal a la consolidación de la automoción en Zaragoza». A: Pere Pascual Domènech i Paloma Fernández Pérez (ed.), *Del metal al motor. Innovación y atraso en la historia de la industria metal-mecánica española*. Bilbao: Fundación BBVA, 2007, p. 223–260.

Gual Torrescassana, Josep (coord.). «Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana. Una entitat centenària». *Segarra Actualitat*, juliol 2000, núm. 44.

Gual Torrescassana, Josep (coord.). «Cervera sota les bombes». *Segarra Actualitat*, març 2009, núm. 148.

Jackson, Angela. *Els brigadistes entre nosaltres: pròleg i epíleg a l'última gran batalla civil espanyola*. Valls: Cossetània Edicions, 2008.

Josep Batlle. Traços d'un home de la Segarra. Exposició antològica de Josep Batlle, 1909–1978, català. Cervera: Centre Municipal de Cultura de Cervera, 1996.

L'ensenyament del francès a Cervera 1903-1971. Cervera: Notícia de Cervera i la Segarra (quadern núm. 1), 1971.

La Hormiga de Oro. Barcelona, 18 febrer 1911; 30 gener 1915; 24 maig 1919.

La Mañana. Lleida, 16 novembre 1975; 10 desembre 1975.

La Vanguardia. Barcelona, 21 novembre 1929; 22 agost 1933.

La Veu de la Segarra. Cervera, 29 setembre 2000.

Le Pou du Ciel. <http://fr.wikipedia.org/wiki/Pou-du-ciel> [consulta: 17 agost 2014].

Llobet Pont, Jaume. «Després de la Universitat (cent anys d'ensenyança a Cervera)». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1983, núm. 1.

Llobet i Portella, Josep M. «L'Hospital de Castelltort». A: Teresa Salat i Blanca Cuñé (dir.), *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993.

Llobet i Portella, Josep M. «Documents sobre la construcció i la reconstrucció d'orgues a la Segarra, l'Urgell i l'Alt Urgell durant el segle xviii». *Palestra Universitària*. Cervera: Universidad Nacional de Educación a Distancia. Centre Associat, 2002, núm. 15.

Llona Porredon, Albert. *Cent anys d'ensenyament secundari a Cervera (1842–1941)*. Cervera: [l'autor], 2012.

Lucaya, Josep Maria. «Magna diada de joventuts d'Acció Catòlica a Cervera». *Flama*, 7 juny 1935.

Martorell, Oriol. «Música de Catalunya». A: *Gran enciclopèdia de la música*. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1999.

Mestres Freixes, Josep. «La mini història del Casal». *Segarra*, 16 maig 1989 i 1 juny 1989, núm. 1054 i 1055.

Montagut Balcells, Dolors. «Agustí Duran i Sanpere i l'Arxiu Històric de Cervera». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2000–2001, núm. 14.

Montserè. Cervera, febrer 1985.

Mora i Castellà, Josep. «L'obra de la Universitat de Cervera a través dels projectes i les incidències en la construcció». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1987, núm. 5.

Mora Castellà, Josep. *La construcció a Catalunya en el segle xviii: la Universitat de Cervera com a paradigma de l'arquitectura dels enginyers militars*. Lleida, 1997.

Moreno Lázaro, Javier. «Tecnología, empresa y mercado en la fabricación española de galletas, 1790–1936». *Revista de Historia Industrial*, 2008, núm. 3, p. 15–54.

Muebles Tres Uves. Cervera, juliol–agost 1973.

Nuevo Ambiente. Cervera, 4 gener 1914; 20 desembre 1914; 7 març 1915; 21 març 1915; 31 desembre 1915; 17 desembre 1916; 14 gener 1917; 25 març 1917; 2 desembre 1917; 6 gener 1918; 6 octubre 1918; 5 gener 1919; 2 febrer 1919; 16 març 1919; 7 setembre 1919; 12 octubre 1919; 18 novembre 1919.

Oliva Llorens, Jordi. *Línea 2. Itineraris pels espais de la Guerra Civil a la Segarra*. Lleida: Pagès Editors, 2009.

Pàtria. Cervera, 13 novembre 1909.

Pedrós Puig, Anton. *El bàsquet a Cervera. 50 anys d'història (1953–2003)*. Cervera: Club Bàsquet Cervera, 2006.

Pont Farré, Miquel. «Pregó de la Festa de Sant Magí 2010». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 2011, núm. 21.

Prats, Ramon. «La festa de Sant Magí». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 2001, núm. 11.

Programa de la celebració de les Bodes de Plata a Cervera de l'Obra dels Exercicis parroquials 1949. Cervera, 1949.

Prats Cuevas, Joaquim. *La universitat de Cervera i el reformisme borbònic*. Lleida: Pagès Editors, 1993.

Puig Ortiz, Xavier. *Els autors de les Completes: Joan Pont i Salvador Vidal*. <http://lescompletes.99k.org/> [consulta: 17 agost 2014].

Puig Ortiz, Xavier. *Les Completes. Història d'una partitura esdevinguda tradició*. <http://lescompletes.99k.org/> [consulta: 17 agost 2014].

Ramon-Muñoz, Josep Maria. *El sindicalisme agrari a la Segarra (1890–1936)*. Lleida: Pagès Editors, 1999.

Ramon-Muñoz, Ramon. «La fàbrica de galetes La Palma». A: Teresa Salat i Blanca Cuñé (dir.), *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993.

Ramon-Muñoz, Ramon. «Una aproximació a l'economia de la Segarra (1970–1992): importància i limitacions d'un procés de transformació econòmica». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1996, núm. 10.

Ramon-Muñoz, Ramon. «L'economia de la Segarra i l'Urgell en el darrer quart de segle xx: una comparació». A: J. Burgueño, J. Espinagosa i R. Ramon, *La Segarra i l'Urgell tan a prop i tan lluny (economia, cultura i territori)*. Hostafrancs: Fundació Jordi Cases i Llebot, 2000.

Ramon-Muñoz, Ramon. «La Segarra del segle xix i xx». A: Max Turull Rubinat (dir.), *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura i Consell Comarcal de la Segarra, 2001.

Razquin Carulla, Ramon M. *Postals de Cervera de 1903 a 1936*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2008.

Razquin i Jené, Josep M. *Gent de la Segarra*. Barcelona: RBA, 1998.

Record dels exercicis espirituals fets a l'església parroquial de la ciutat de Cervera del 22 al 29 d'abril de 1923. Cervera, 1923.

Regimiento Infantería La Albuera nº 26. Escuelas Prácticas del año 1930. Programa, 1930.

Reglament ab que han de regirse los Devots – Portants de l'aigua miraculosa desde la font de la Brufaganya fins a la Capella del mateix Sant de la ciutat de Cervera. Cervera, 1 agost 1916, 1 f.

Reglamento de la Sociedad Coral y de Socorros mutuos El Progreso de Cervera. Cervera: Impremta de Joaquín Solé, 1896, 16 p.

República. Cervera, 1932; 16 setembre 1933.

Rivera Sentís, F. Xavier. «Pelegrins al seu pas per l'hospital cerverí de Berenguer de Castelltort (1426–1493)». A: *El Camí de Sant Jaume i Catalunya. Actes del Congrés Internacional celebrat a Barcelona, Cervera i Lleida, els dies 16, 17 i 18 d'octubre de 2003*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2007, p. 157–161.

Rivera, Francesc Xavier. *L'antic priorat de Sant Pere el Gros. Estudi històric i documental*. Cervera: Museu Comarcal de Cervera, 2010.

Rodríguez Ximenos, Joan Ramon. «Sant Antoni contra la Universitat: el cementiri i la impremta (1755–1782)». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2008, núm. 18.

Sala Tamarit, Carles. «Les timbales i les trampes de la ciutat de Cervera». *Capcorral. La Revista del Museu de Cervera*, 2010, núm. 5.

Salat, Joan. «Una esperança feta realitat». A: *Institut de Batxillerat «Antoni Torroja» vint-i-cinc anys*. Cervera: IB Antoni Torroja, 1989.

Salat i Tarrats, Joan. «Domènec Puigredon Borruix, alcalde de Cervera el juliol de 1936». *Segarra Actualitat*, març 2004, núm. 88, p. 19–26.

Salat Noguera, M. Teresa. «El problema de l'aigua a Cervera». A: Teresa Salat i Blanca Cuñé (dir.), *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993.

Salat Noguera, M. Teresa. *Els serveis d'infraestructura*. Dossier didàctic [inèdit]. Cervera: Arxiu Comarcal de la Segarra, 1994.

Salat Noguera, M. Teresa. «Agustí Duran i Sanpere. Historiador a Cervera». *Miscel·lània Cerverina*, Centre Municipal de Cultura. Cervera, 2000–2001, núm. 14.

Salat, M. Teresa. «La devastació de la parròquia de Cervera durant la Guerra Civil». *Segarra Actualitat*, desembre 2001, núm. 61.

Salat, M. Teresa. «Historiografia sobre l'església de Santa Maria de Cervera». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2003, núm. 16.

Salat, Teresa; Cuñé, Blanca (dir.), *Guia històrica de Cervera. Dels orígens als nostres dies*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 1993.

Salsench Ollé, Mercè. «El qui, el quan i el per què de la devoció del Barri de Sant Magí». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 2012, núm. 22.

Santacana i Trilla, Lleonard; Codina i Plensa, Josep M. «Cent anys de presència claretiana a Cervera». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Comarcal de Cultura, 1987, núm. 5.

Santacana Trilla, Lleonard, et al. *Segarra: 53 anys. Història i vida d'una ciutat i la seva comarca: 1944–1996*. Cervera: Associació Promotora de Segarra, 1998.

Segarra. Cervera, 15 maig 1949; 31 agost 1949; 20 setembre 1949; 31 gener 1950; 15 octubre 1950; 20 desembre 1950; 15 gener 1951; 31 gener 1951; 15 febrer 1951; 28 febrer 1951; 15 març 1951; 31 març 1951; 15 maig 1951; 31 maig 1952; 31 agost 1954; 20 setembre 1954; 20 desembre 1954; 15 març 1955; 30 novembre 1955; 31 agost 1961; 1963; 1964; 15 agost 1964; 1 agost 1968; 15 març 1971; 16 agost 1989; 1 març 1990; 1 abril 1995; 15 abril 1995; 1 maig 1995.

Segre. Lleida, 11 febrer 2005.

Segura, Joan. *Història del Santuari de Sant Magí*. Barcelona: Tipografia Católica, 1887.

Soldevila i Roig, Jordi. *L'alcalde de Cervera afusellat. Domènec Puigredon (1874–1939). El republicanisme cerverí: de la Restauració a la República*. Lleida: Pagès Editors, 2010.

Torres, Santi; Armengol, Josep (coord.). «25 anys d'excursionisme». *Segarra Actualitat*, octubre 1997, núm. 10.

Tres Uves. Cervera, març–abril 1971.

Turull Boldú, Ariadna. *El comerç a Cervera (1934–1950)*. Treball de recerca [inèdit]. Cervera: IES Antoni Torroja, 2012.

Turull Rubinat, Max (dir.). *Història gràfica de la Segarra*. Cervera: Centre Municipal de Cultura i Consell Comarcal de la Segarra, 2001.

Turull, Max; Turull, Albert. «Ramon Turull, 90è aniversari del seu naixement». *Segarra Actualitat*, abril 2012, núm. 185.

Turull, Ramon. «Conversa amb Jaume Magre». *L'ensenyament del francès a Cervera 1903–1971*. Cervera: Notícia de Cervera i la Segarra (quadern núm. 1), 1971 [també a: Àngels Santa (ed.), *Jaume Magre en el record*. Lleida: Paeria de Lleida, 2002, p. 155–160].

Turull, Ramon. «La Mútua Escolar». A: *Institut de Batxillerat «Antoni Torroja» vint-i-cinc anys*. Cervera: IB Antoni Torroja, 1989.

Turull, Ramon. «La processó del Puro». *Històries de Cervera, II*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra, Sèrie Nova, 11, 1990.

Turull, Ramon. «Ramon Pifarré Subiranes, el vell Raccioné». *Quaderns Barri de Sant Magí*. Cervera: Associació Amics de Sant Magí, 1993, núm. 3.

Turull, Ramon. «Josep M. Razquin i Jené». A: Josep M. Razquin i Jené, *Gent de la Segarra*. Barcelona: RBA, 1998.

Turull, Ramon. *Petit àlbum de Cervera*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra, 1997 (2a ed.: 2000).

Turull, Ramon; Rabell, Emili; Xuclà, Ramon M. *La Festa de Sant Magí a Cervera*. Cervera: Notícia de Cervera i la Segarra (quadern núm. 8), 1977.

Vaquer Rodríguez, Marc. *L'Edifici de la Farinera del Clot*. Barcelona: Universitat Politècnica de Catalunya, 2011. <http://upcommons.upc.edu/pfc/handle/2099.1/13668> [consulta: 17 agost 2014].

Xuclà Comas, Ramon M. «El Santíssim Misteri de Cervera. Història del prodigi i dels robatoris sacrílegs». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2002, núm. 15.

Xuclà Comas, Ramon M. *El prodigi del dia 6 de febrer de l'any 1540. Breu història del Santíssim Misteri*. <http://lescompletes.99k.org/> [consulta: 17 agost 2014].

Xuclà Riu, Antoni. «Breu història de l'Institut Santiago Ramón y Cajal (1933–1938)». *Històries de Cervera, II*. Cervera: Biblioteca de Cervera i la Segarra, Sèrie Nova, 11, 1990.

Xuclà Riu, Ramon M. «Àngel Vives i Armengol. Un maquinista del temps del vapor». *Montserè*, Cervera, octubre 1985.

Yeguas Gassó, J. «Escultura a l'església cerverina de Santa Maria entre 1500 i 1750». *Miscel·lània Cerverina*. Cervera: Centre Municipal de Cultura, 2004, núm. 17.

Fonts

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), fons Duran i Sanpere, correspondència de Frederic Gómez a Agustí Duran.

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), manuscrits de Mn. Josep Arques, Esglésies i convents (relació dels homes que tenen 85 anys complerts l'1 de juny de 1947).

Arxiu de la família Carbonell–Vidal. Obres de teatre (llegides o representades) i adaptades i dirigides per Mateu Carbonell i Razquin.

Associació d'Amics de Sant Magí. «Libro de cuentas de la administración de la Iglesia de San Magín de la Ciudad de Cervera», manuscrit. Cervera, 1939–1991.

Escola Jaume Balmes. «Llibre d'actes de la Junta Municipal de Enseñanza de Cervera».

Llibre d'actes de la Caixa de Pensions.

Montiu de Nuix, Eduard. «Cròniques del Casal».

Nosotros, ellas y... el duende. Text de Ramon Turull de presentació de l'obra, 1977.

Razquin Fabregat, Ferran. Manuscrit [c. 1910].

Xuclà Riu, Antònio [elaborada per]. *Recopilació genealogia Xuclà*.

Relació d'informants

Montserrat Aldabó Matiño
Ramon Aldomà Cardona
Josep Aldomà Xandri
Àgata Alegre Batlle
Elena Armengol Cera
Josep Armengol Cera
Ramon Armengol Cera
Jaume Armengol Lloses
Francisco Ávila Romero
Salvador Bacardí Orobitg
Leandre Badia Abad
M. Teresa Balcells Carulla
Agustí Batalla Prats
Josep Lluís Benito Delgado
Conxita Bernaus Bonastre
Rosa Bernaus Gomà
Josep Blanch Camps
Ramona Bonet Estela
Carme Bonet Trilla
Josefina Boquet Estruch
Antoni Boquet Tomàs
Josep M. Boquet Tomàs
Eulàlia Boronat Fonoll
Teresa Botines Ramon
Paquita Busquets Guix
M. Carmen Càceres Benet
M. Carme Calafell Ribera
Ramona Calafell Ribera
Jesús Carbonell Aldabó
Jaume Carbonell Vidal
Carme Carcasona Boquet
Jaume Carcasona Vila
Salvador Casamitjana Gassó
Francisca Casamitjana Solsona
Conxita Castellà Nadal
Maria Castellà Solé
Francisco Castelló Gasull
Sebastià Caus Rius
Conxita Caus Torres
Josep Civit Fontova
Beni Codina Farré
M. Lluïsa Colom Farran
Elvira Colom Rossich
Ton Colom Serra
Ignàsia Comas Bacardí
Ramona Comas Franquesa
Francesc Cornellana Pereta
Francisca Cornellana Pereta
Josefina Cornellana Rius
Josep Cornellana Rius
Marta Cuadros Claria
Antoni Cuadros Viles
Blanca Cuñé Sala
Marina Cuñé Sala
Marta Domènec Puig
Francesc Domènec Puig
Anna Domenjó Setó
Isabel Elias Raich
Carme Estany Rubió
Francesca Fabregat
Carme Farré Camats
Francisca Farré Elies
Pepe Farré Ubach
Teresina Felip Bergadà
Isabel Ferran Camps
Jaume Font Bové
Conxita Font Costa
Roser Font Rabell
Carme Font Raich
Montserrat Fontova Almenara
Armand Forcat Morros
Ramon Franquesa Sabaté
Josep M. Fusté Pelegrí
Jaume Garravé Berengué
Josep Gené Balcells
Francesca Gomà Balcells
M. Dolors Gomà Fabregat
Inés Gomà Novell
Frederic Gómez Grau
Gabriel Gual Martí
Angelina Guix Aymerich
Montserrat Guspí Morell
Josep Hidalgo Marchal
Angelina Jordana Vilaró
Joan Lafargue Salvadó
Dolors Llamas Forcat
Josep M. Llobet Portella
Albert Llona Porredon
Felip Lluelles Cardona
Jose López Melción
Jaume Magre Ferran
M. Rosa Marimon Franquesa
Antoni Martí Falip
Martí Martí Segarra
Emilia Martí Suau
Juliana Martí Suau
Josep Martínez Colomer
Robert Mas
Josep Mas Segura
Francesc Mestres Llobera
Ton Minguell Anglarill
Angelina Miquel Novell
Ramona Miró Sorribes
M. Àngels Montané Gironés
Eduard Montiu de Nuix
Josep M. Mora Casals
Jaume Morell Font
Ramon Morell Jaume
Encarnació Muñoz Vaquero
Joan Naboa Armengol
M. Assumpció Noguera Vilalta
Núria Novell Vives
Montserrat de Nuix Capdevila
Roser de Nuix Capdevila
Nuri Oliveres Solé
Antonio Oriol Pinós
Nuri Orobitg Ingla
Josep Ortiz Bernaus
M. Carme Ortiz Bernaus
Assumpció Paredes Calvo
Anton Pedrós Puig
M. Carme Pedrós Puig
Ramon Pedrós Puig
Pepita Perelló Pont
Antoni Pintó Paradell
Dolors Pipó Carulla
Josep Pont
Miquel Pont Farré
Montserrat Pont Tarragó

Teresa Porredon Bernaus
Cecília Porredon Prats
M. Clara Prous Lloses
Marina Puig Castellà
Teresa Puig Ortiz
Concepció Puig Pifarré
Josep Puig Torné
Josep Puig Torres
Ramona Raich Farran
Dolors Raich Minguell
Anna M. Razquin Carulla
Ramon M. Razquin Carulla
Peret Riba Sisquella
Eduard Ribera Jovell
Ramon Ribera Oliva
Josep Riu Calvet
Dolors Rivera Raich
Montse Rivera Raich
Montserrat Roca Falip
Angelina Roca Garrabou
María del Carmen Rondón Aparicio
Cinta Rosich Comas
Isidor Rosich Comas
Maria Rosich Solé
Francesc Rossich Batalla
Josep M. Rovira Comas
Paquita Rubinat Ninot
Ricard Sáez Colom
M. Teresa Salat Noguera
Joan Salat Tarrats
Lluís Sanfeliu Domènech
Joan Santacana Vélez
Mercè Segués Llobet
Pere Segués Llobet
Josep M. Serés Ubach
Joan Setó Pellicer
Rosa Setó Pellicer
Carmen Sobrevila Masvidal
Dolors Solé
Adela Solé Carulla
Mateu Solé Casanovas
Salvador Solé Coll
Francesc Suau Puig
Joaquima Torrescassana Costa
Maria Trilla Bacardit
Ramon Trilla Susagna
Ramon Turull Bargués
Albert Turull Rubinat
Josep M. Ubach Molins
Francesc Vall Cornellana
Pere Verdés Pijoan
Angelina Vergés Gabarró
Anna Vidal Cuadras
M. Dolors Vila Llobet
Neus Vilalta Brovia
Magda Vilamajó Capell
Filomena Vilaplana Pinyot
Gemma Villarroya Massana
Antònio Xuclà Comas
Montse Xuclà Comas

Índex d'autors de les fotografies[1]

Alegre, Joan, 15, 176, 199

Almacelles, Pere, 549

Baró, de Barcelona, 246

Batlle, Josep, 16, 31, 75, 174, 179, 433, 583

Bonjoch, Jaume, 6, 43, 56, 129, 135, 136, 151, 152, 189, 237, 258, 285, 306, 327, 338, 426, 429, 430, 440, 441, 442, 490, 524, 525, 554, 564, 581, 605, 602

Brangulí, Joaquim, i Xavier Brangulí, de Barcelona, 348, 349, 353

Cimadevilla, de Lleida, 599

Cinca, A., 560

Cornellana Biosca, Lluís, 84

Cornellana Rius, Josep, 111

Cuyàs, 20

Domènech, Francesc, 127, 130, 172

Duran i Sanpere, Agustí, 63

Eudal, de Bellpuig, 438

Forza Aerea Italiana, 397

Galceran, Juan, 293

Galceran, M., 259

Gómez Grau, 11, 12, 18, 19, 24, 25, 26, 39, 40, 44, 45, 57, 60, 62, 64, 65, 69, 70, 71, 78, 79, 80, 81, 83, 88, 93, 95, 100, 103, 105, 109, 116, 117, 118, 124, 128, 132, 133, 134, 137, 138, 147, 149, 150, 153, 155, 164, 165, 167, 169, 171, 175, 177, 178, 181, 182, 184, 191, 192, 193, 194, 196, 206, 215, 217, 224, 228, 230, 254, 257, 261, 265, 274, 275, 279, 283, 287, 302, 304, 305, 312, 313, 314, 318, 320, 324, 325, 329, 330, 331, 332, 333, 337, 342, 343, 344, 345, 350, 352, 354, 357, 360, 362, 366, 367, 368, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 387, 389, 391, 392, 393, 394, 405, 407, 408, 410, 412, 416, 420, 421, 422, 436, 446, 447, 450, 460, 461, 464, 471, 480, 482, 485, 486, 497, 501, 504, 506, 509, 522, 527, 533, 534, 536, 537, 538, 539, 540, 547, 548, 550, 557, 558, 559, 561, 563, 570, 572, 575, 576, 578, 582, 586, 589, 593, 594, 598, 601, 609, 620

Gómez Grau, Nuri, 303, 334, 555, 419

Granell, Quim, 54

Lumière, 239

Martínez, de Saragossa, 295

Mateo, de Barcelona, 244

Merletti, de Barcelona, 154

Mestres, Agustí, 55, 221, 273, 339, 358, 361, 502, 571, 606

Montraveta Capdevila, J. M., 197, 209

Muñoz, Victoriano, de Lleida, 294

Olalde hermanos, de Barcelona, 371

Olalde, Luis de, 166, 252

Oliveres, Jacint, Mn., 7, 8, 49, 92, 96, 126, 370

Oriol, Pep, 54

Pedrós Puig, Anton, 491, 579

Puig, Simón, 260, 264, 531

Ramos Cobos, Manuel, 1

Randall, Harry, equip de, 395, 396

Reyes, José, 219

Roisin, 46, 91, 220

Roldán, de Pamplona, 297

Ross, A., 48

Salat, Josep, 400

Salvany Blanch, Josep, 22, 23, 47, 76

Serés Ubach, Josep M., 270, 505

Serra, 51

TAF Helicòpters SA, 113

Thomas, 77

Vidal Carreras, Lluís Marià, 14

1. Aquest índex inclou la relació dels autors de les fotografies —sempre que es coneguin. De fet, en molts casos no se sap qui en fou l'autor, i, per tant, no s'hi ha pogut fer constar. [Ramon M. Razquin Carulla]

Índex de propietaris i dipositaris[1]

Agrupament Escolta i Guia Coll de les Savines, 524, 525

Alegre, Àgata, 15, 31, 37, 74, 176, 199

Allué, Dolors, 102

Archivo Intermedio Militar Pirenaico, 340, 341

Armengol, Jaume, 88

Armengol, Ramon, 305

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), 1, 7, 8, 9, 13, 28, 29, 32, 44, 49, 50, 52, 53, 56, 59, 63, 69, 70, 72, 73, 78, 80, 83, 92, 96, 99, 100, 101, 103, 116, 117, 126, 148, 149, 155, 156, 164, 165, 167, 171, 175, 177, 181, 184, 187, 194, 195, 204, 215, 216, 219, 240, 243, 247, 261, 265, 268, 312, 313, 314, 336, 342, 343, 344, 355, 362, 370, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 383, 384, 387, 389, 390, 391, 393, 399, 402, 405, 406, 407, 408, 417, 424, 431, 432, 435, 447, 457, 459, 461, 468, 470, 471, 497, 500, 501, 509, 534, 536, 537, 539, 540, 550, 556, 561, 562, 563, 572, 574, 575, 576, 577, 593, 594, 595, 604, 609, 611

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), fons Agustí Duran i Sanpere, 5, 27, 39, 40, 81, 121, 127, 131, 140, 143, 144, 154, 160, 217, 382, 434

Arxiu Comarcal de la Segarra (ACSG), fons Agustí i Josep Mestres, 55, 221, 273, 339, 358, 361, 502, 571, 606

Arxiu Nacional de Catalunya (ANC), 113, 349

Associació Amics de Sant Magí, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 621, 623, 624

Balcells, Maria, 350, 398

Balcells, Teresa, 193, 228

Balcells Jaume, Francisca, 145, 297, 364

Balcells Marcé, família, 487

Benito Delgado, Josep Lluís, 258

Bergadà, Josep, 203, 477

Bescós, 608

Biblioteca Comarcal Josep Finestres, 385

Biblioteca de Catalunya, 22, 23, 47, 76

Binefa, Jaume, 231, 232

Boquet, Antoni, 38, 345

Boronat Fonoll, Eulàlia, 255, 281, 302, 319, 413

Calafell Ribera, M. Carme, 527

Capdevila Balcells, Teresina, 318

Carbonell, M. Dolors, 244

Carbonell Vidal, família, 238, 249, 266, 271, 272, 299, 357, 428, 445, 451, 458, 460, 588

Carcasona, Alfred, 109, 224, 585

Carcasona, Enric, 456, 510

Carcasona Rabell, Josep, 465, 475, 481, 493, 494, 506, 507, 544

Carulla Solé, M. Rosa, 467

Castelló Gasull, Francisco, 109, 284

Castells, Josep, 545, 546

Castells Bertran, Jaume, 139, 161, 162, 427

Castells Portella, Francisco, 346

Centre Excursionista de Catalunya, 14

Cinca, Joan, 6, 30, 44, 54, 65, 71, 82, 112, 124, 128, 163, 166, 168, 182, 279, 331, 418, 425, 426, 443, 513, 554, 557, 560, 582, 587, 590

Civit Fontova, família, 159, 553

Colom, Elvira, 136, 156, 158, 282, 345, 359

Comas Aránegas, família, 482

Comas Sevillano, Carme, 222, 233, 289, 296, 298, 337, 421, 483, 520, 597

Comella, Antoni, 423

Cornellana Pereta, Francisca, 335

Cornellana Rius, família, 84, 111

Cornellana Rius, Josefina, 366

Deu, Argent, 12, 122

Diputació de Barcelona, 48, 51, 259, 549

Domènech, família, 127, 130, 172

Domènech, Francesc, 503, 508, 512, 515

Elias Raich, Jaume, 474, 607

Estany, Carme, 449, 453

Estruch Pons, Flora, 104

Fabregat, Francesca, 323

Fabregat, Francisca, 186, 223

Farran Solé, Pilar, 214, 499

Farran Toldrà, Antoni, 496, 511

Farré Camats, Carme, 316

Farré Elies, Francisca, 45, 141

Ferran Camps, família, 257, 277, 283, 586

Font, Conxita, 110

Font Martí, Jaume, 295

Font Rabell, Roser, 252, 480, 612

Forcat, J. M., 543

Fusté Domenjó, Victòria, 188, 306, 490, 601

Fusté Gabarró, Ramon, 310, 419

Fusté Pelegrí, Josep M., 236, 290, 315

Gabarró, Ramona, 205

Gené, família, 132

Gené Balcells, Josep, 304, 522

Gomà Fabregat, M. Dolors, 178, 229, 274, 448, 504, 514

Gómez Grau, 19, 24, 26, 57, 60, 62, 64, 547, 548, 570, 589

Gual, Josep, 429

Gual Martí, Gabriel, 174

Gual Torrescassana, família, 559

Guix Aymerich, Angelina, 356, 518, 600

Guspí Morell, Montserrat, 180, 245, 403, 437, 603

Institut Ametller d'Art Hispànic, arxiu Mas (IAAH, arxiu Mas), 2, 3, 4, 21, 52, 61, 67, 72, 85, 94, 210, 211, 262, 591, 592

Ibáñez, M. Dolors, 191, 472, 602

IES Antoni Torroja, 329, 330, 332

Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC), 20

Institut d'Estudis Fotogràfics de Catalunya (IEFC), 46, 77, 91, 220

Jordana Vilaró, Angelina, 276, 596

la Caixa, 41, 42, 43, 119, 183, 348, 351, 352, 353

Llamas, Anna, 227

Llamas, Dolors, 551

Llobet, Josep M., 498

López Melción, Jose, 523

Martí Suau, Emília, 239, 291, 529

Martorell, Rosa M., 317, 324, 326

Mas, Robert, 320

Mesegués Aldabó, Francesc, 190, 192

Miró, Ramona, 173, 318, 610

1. Aquest índex inclou totes les persones, famílies, arxius i institucions que han cedit les còpies de les fotografies que, després dels processos corresponents, s'han incorporat en el llibre. Això no suposa pas que aquestes persones o institucions siguin les dipositàries d'una única còpia, sinó simplement que hem utilitzat la còpia cedida per les persones i institucions citades. En la relació s'hi indica, després del nom, el número amb què les fotografies apareixen en el llibre. [Ramon M. Razquin Carulla]

Montiu de Nuix, Eduard, 251, 288, 372, 505, 530
Montraveta Capdevila, Josep M., 197, 206, 209
Morales Rondón, família, 452
Mortés, Ramon, 532
Muñoz Vaquero, Encarnació, 138
Naboa Armengol, Joan, 58, 311
Oriol, Josep, 33, 36
Ortiz, Eusebi, 409
Ortiz Bernaus, família, 208
Parròquia de Santa Maria, 241, 242
Pedrós, Anton, 485, 486, 491
Pedrós, família, 325, 578, 579, 582
Pedrós Vila, família, 230, 327, 338, 438, 440, 455, 484, 521, 526, 599
Pintó, Antoni, 469
Pomés, Josep, 120, 569
Pont, Montse, 169, 369
Pont Canela, M. Assumpció, 347
Prous Lloses, M. Clara, 185, 307
Puig Ortiz, família, 292
Puig Ortiz, Rosa, 17, 87, 202, 207, 213, 256, 260, 264, 280, 300, 363, 565, 580
Raich Brufau, Josep, 552, 573
Raich Farran, Ramona, 598
Ramon Calafell, família, 200, 201, 605
Razquin, família, 16, 18, 25, 68, 79, 86, 93, 95, 115, 189, 196, 212, 294, 330, 386, 392, 394, 462, 463, 535
Riba, Àngela, 444
Ribalta Montes, família, 106
Ribera, Eduard, Mn., 368
Ribera, Maria, 108, 323
Ribera, Ramon, 622
Riera Anglarill, Marià, 489
Riu Solsona, família, 250, 253, 278, 473
Rius Camps, Teresa, 404
Roca, Angelina, 321, 478, 620
Rosich Comas, Cinta, 446
Rosich Comas, Isidor, 125, 449, 541, 542
Royes, Ramon, 10
Rubinat Ninot, Antònia, 263
Salat, Joan, 11, 34, 35, 75, 89, 114, 118, 123, 388, 400, 415, 416, 466
Santamaria, Angelina, 467
Sanz Pereta, Xavier, 198
Sarrate, Joaquim, 218, 225
Segués, Mercè, 107, 234, 439, 454, 495, 528, 583
Serés Gómez, Anna, 303, 334, 555
Serra, Sandra, 287, 308, 309, 345
Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona (SCCM), 66, 90, 97, 98
Setó Pellicer, Rosa, 285, 286, 581
Sobrevila Masvidal, Carme, 518
Solé Pipó, Palmira, 367
Solé Urgell, M. Teresa, 516
Suau, Teresita, 235
Subias, Llorenç, 420, 422
Tamiment Library and Robert F. Wagner L, Nova York, 395, 396
Tàsies Ginestà, Ramon, 464
Torné, Miquel, 267, 476, 479
Torrescassana Costa, Joaquima, 133, 134
Trilla, Maria, 430, 441, 442, 533
Trilla Ramon, Josep M., 517
Trullols, Maria, 170
Turull, Max, 492
Turull Rubinat, família, 179, 293, 450, 558
Ubach, Josep M., 327, 328, 333, 360, 365, 410
Ubach Grioles, Pilar, 275, 401, 436, 538
Ufficio Storico dell'Aeronautica Militare, Roma, 397
Vall Cornellana, Montse, 105
Valverde, Pere, 519
Vecino, Anna, 301
Vergés, Angelina, 414, 433, 488
Vidal, de Montpalau, família, 129, 137, 142, 146, 147, 150, 151, 152, 153
Vila Llobet, M. Dolors, 246
Vilalta, M. del Carme, 226, 322, 566, 568, 584
Vilaplana, Filomena, 269, 531
Vilaró, Iolanda, 567
Xuclà, família, 135, 237, 248, 254, 354, 371, 411, 412, 564

Índex onomàstic[1]

A. R. C., *400*
Abadal, Aurora, 227, 228
Abarca, Francisco, 476
Abarca, Jaume, *478*
Abartúnez, Abdón, 347
Abella Minguell, Antònio/Antoni, 327, 520, 573, 582
Acín, Antoni, 480
Acín, Carlos, *422*
Acín Franquesa, Carles, 309
Acín Giralt, Carles, 328
Aguado, *189*
Aguirre, Gonzalo, *483*, *485*, *486*
Agulló de Soler, Beatriu, 356
Agustí, Josep, *155*
Alba, Manuel de (bisbe de Solsona), *53*
Albareda, Andreu, *102*
Albareda, Ca l', *102*
Albareda, Francisco, *102*
Albareda, Ramon, *102*
Albareda, Teresa, 234
Albareda Comorera, Assumpció, 356
Albareda Guardiola, Maria, 356
Albareda Ibáñez, Filomena, 356
Albareda Rossell, Elvira (de Cal Pairo), 314
Albareda Semís, Josefa, 222, 539
Albareda Turull, Ramon, *293*, 309
Albesa, Jaume, mossèn, *565*
Alcobé, Ton, 577, 581
Alcoberro, Francesc, 485
Aldabó, Jaume, 337
Aldabó, Montse/Montserrat, 234, 337, 583, 600
Aldabó Centelles, Maria, 356
Aldabó Centelles, Teresa, 356
Aldomà, Florido, 327
Aldomà, Guillem, 492, 523
Aldomà, Mercè, 225
Aldomà Bonjoch, Ramon, 150
Aldomà Cardona, Ramon, *16*
Aldomà Ramon, Francesc, 150
Alegre, Elena, 37
Alegre, Joan, 277
Alegre, Josep M., 578
Alegre Batlle, Àgata, 33, 75, 205, 302
Alegre Batlle, família, 74
Alegre Batlle, Leonor, 33, 205, 302
Alegre Batlle, M. del Camí, 75
Alegre Batlle, Maria, 33, 302
Alegret, Ca l', *36*
Alegret, família, *36*
Alegret, Ton (anomenat Ton «Serrador»), *36*
Alegret Villa, Carme, 356
Alejandre, Josep M., 455
Alexandre XVI (Roderic de Borja), *73*
Alfa, Ca l', *161*, *162*
Alfons el Liberal, *73*
Alfons XIII, 375, *382*
Alfonso de Cal Morrut, 506
Allué, Dolors, 581
Allué, Manel, 582
Alonso-Martínez Beá, José, *372*
Alsedà, Goretti, 583
Alsedà Sanou, Salvador, 612
Alseda Vives, Salvador, 305
Alsina, *258*
Alsina, Ca l', *156*
Alsina, Elvira, *30*, *173*
Alsina, Manel, 276, 281
Alsina Bacardí, M. Teresa, 448
Alsina Bacardí, Manuel, 319, 325, 582
Alsinella, Carme, 329, 529
Alsinella, Manel, 489
Alsinella, Mariano, *397*
Altisench Grioles, Francisca, 356
Altisent, M. Rosa, 565, 566
Álvarez, 581
Ambrona Tudela, Manel, 400, *405*
Amèlia, 322
Amo, del, 326, 327
Amorós, Beatriu, 514
Andreu, Ca l', 402
Angelat, Josep M., *447*
Anglarill, Cecília, 108
Anglarill, Glòria, 108
Anglarill, Pere, mossèn, 363, *539*
Anglarill Ferran, Dolors, 356
Anglarill Mateu, Ramon, 309, 578
Anglarill Vila, Mariano, 368
Anguera, Jordi, 578
Anguera Arbella, Francisca, 356

1. Aquest índex inclou tots els noms de les persones identificades que apareixen en les fotografies, i també els de les persones que no apareixen en les fotografies, però que són citades en els textos. També inclou els renoms, els noms de cases i noms de famílies. Per diferenciar el fet que una persona aparegui en la fotografia, o que només sigui citada en el text, sense aparèixer en la imatge, s'utilitza un estil de font diferent: quan apareix en la fotografia, el número és en lletra de pal; quan només és citada en el text, és en cursiva.

Quant a la relació de les persones en l'índex, tant hi poden aparèixer amb un sol cognom com amb dos cognoms, i a continuació el nom de fonts, però pot haver-hi algun cas en què la mateixa persona tingui dues entrades, amb un o amb dos cognoms, o també que hi pugui haver dues persones diferents que es diguin igual i estiguin posades en la mateixa entrada. Hem intentat evitar que això es produís, però, de vegades, per la mala qualitat de la fotografia o pel fet de comparar imatges molt espaiades en el temps, no hem pogut determinar del tot, en el moment de fer l'índex, si era o no la mateixa persona.

Quan apareixen renoms o àlies, remetem al cognom o nom complet de la persona —per exemple: «Armengolet (vegeu *Josep Armengol Martí*)». Quan es tracta d'un mossèn, com que, popularment, de vegades se'ls anomena pel nom i de vegades pel cognom, hem doblat les entrades en el text, i se'ls pot buscar tant pel cognom com pel genèric *mossèn* seguit del nom i cognom (per exemple, si es vol localitzar mossèn Josep Arques, es pot buscar tant per «Arques, Josep, mossèn» com per «mossèn Josep Arques»). [Ramon M. Razquin Carulla]

Anguera Valentines, Ramona, 356
Anquetil, *502*
Ansotegui Puig, Ramon, 337, 477, 478
Antoniutti, Ildebrando, monsenyor, 411
Aparicio Calvo-Rubio, José, 115, 186, 409
Aranda, 303
Aranda, Jesús, 414
Aránegas, Josefina, 107
Aránegas, Maria, 107
Arau, Carme, 541
Arbós, Antoni, 347
Arbós, Ramon, 346, 422, *427*
Arbós Villobí, Dolors, 356
Ardèvol, 475
Arenós, Conxita, 303
Arenós, Ramon, 334
Areny, Pere, *63*
Arizaleta, Dionisio, *404*
Armengol, Ca l', *28*, *395*
Armengol, Ermengol, 270, 507
Armengol, família, *262*
Armengol, Jaume, 605
Armengol, Joan, *357*
Armengol, Josep, 583
Armengol, Maria, 414
Armengol, Martí, *534*
Armengol, Nuri, 300
Armengol, Pere, *167*, 449
Armengol Cera, Elena, 414, 428
Armengol Cera, Josep, 428
Armengol Cera, Ramon, 88, 305, 414, 522
Armengol Lloses, Jaume, *121*, 566
Armengol Martí, Carme, 356
Armengol Martí, Dolors, 356
Armengol Martí, Joan, 533, *534*, 537
Armengol Martí, Josep, «Armengolet», 461, 469, 533, *534*, 537
Armengol Martí, Ramona, 356
Armengol Petit, Josep M. / Josep, 437, 438, 457, *465*, 582
Armengol Sucarrats, Teresina, 446
Armengolet (vegeu *Josep Armengol Martí*)
Armenter, Juanita, 231, 232
Armenteres, Joana, 108
Arnalot, M. Teresa / Teresa, 321, 322
Arniches, Carlos, *328*
Arnús, Evarist, *184*
Arqué, Ramon, mossèn, *560*
Arques, Ignasi, *9*, *23*, *126*, *283*, *389*, *556*
Arques, Josep, mossèn, *345*, 363, *461*, *556*, 594, 595, *612*
Arrufat, Ramon, reverend, *308*
Arsit Domingo, Teresa, 356
Asbert Cuatrecases, Dolors, 356
Asenjo, Maria, *230*
Àvila, 601
Àvila, Eloi, 523
Ávila, Francisco, 334
Ávila, Jaime, *503*
Àvila Benítez, Joana, 321
Ávila Pardo, Francisco, 332, *522*
Ávila Pardo, Tomàs, 333
Aymerich, *27*
Aymerich, Isidre, *469*
Bacardí, Fernando, 237
Bacardí, Manel, 426, 441
Bacardí, Salvador, 237, 242, *528*
Bacardí Raich, Josep, 576
Bacardí Raich, Montserrat, 356
Bach, *206*
Bach Borbonet, Àngela, 356
Bach Borbonet, Antònia, 356
Bach Muntaner, Antònia, *170*
Badal Ros, Dolors, 356
Badenes, Vicente, 476
Badia, Isabel, *428*
Badia, Jordi, *232*
Badia, Jordi, *426*
Badia, Marta, 334
Badia, Teresa, 329, 441
Badia Abad, Leandre, 325, 457, 489, 491
Badia Bonet, Ramon, 270, 533, 537, *534*
Badia Bosch, Dionisio, 325
Badia Rosinés, M. Dolors, 329
Badia Ubach, Leandre, 516
Bajona Pintó, Francesc, mossèn, *98*, *410*, 446, *449*, *565*, 566, 578
Balada, Trini, *233*, 336
Balada Bonastre, Dolores, 233
Balaguer, Cal, *315*, *507*
Balaguer, Joan, *560*
Balaguer, Josep, *560*
Balcells, 300, *468*
Balcells (anomenat Farré de Sant Cristòfol), 576
Balcells, Angelina, 229
Balcells, família, *35*
Balcells, Joan, 284, 286, 574
Balcells, Josep M., 542
Balcells, M. Teresa, 234, 621
Balcells, Montserrat, 226
Balcells, Ramon, 337
Balcells, Rosa, 225
Balcells, Salvador, *469*
Balcells, Teresa, 228
Balcells Casteràs, Ramon, 286, 309
Balcells Closa, Teresa, 356
Balcells Creus, Ramona, 356
Balcells Gras, Ramona, 356
Balcells Perés, Dolors, 356
Balcells Roca, Isidre, 619
Balcells Sala, Josep, 132, 348, 403, 408, *413*
Balcells Sala, Ramon, 346, 496, 578
Balcells Satorra, Pere, 612, 619
Balcells Segalà, Carme/Carmen, 283, 541
Balcells Vives, Josep, *297*
Baldillou Alberti, Antònia, *165*
Balmes, Jaume, *29*, *38*, *39*
Banús, M. Teresa, 482
Baquero Tarruell, Antònia, 356
Baquero Tarruell, Mercè, 356
Baqueró, 429, 455
Barata, Rosa, 226
Bardés Xuriguera, Joan, 345
Bargués, Dolors, 293
Bargués, Pepeta, *293*
Bargués Ibars, Josep M., *187*
Bargués Pueyo, Josep M., *187*
Bargués Segura, Josep, *187*
Barnés Salinas, Francisco J., 388, 400
Baró, 580
Baró, Josep, 465
Baró, Paquita, 581
Baró Marquilles, Teresa, 356
Baró Prats, Agna, 356
Barón, Joan, 88
barons de Segur, *526*
Barrachina, 507
Barraquer, Cayetano, *58*
Barrera, Enriqueta, 224
Barrufet, Joan, *47*, *73*
Barry, Barta, *447*
Bars, Ramon, 347, 600
Bartolo (vegeu *Bartomeu Segura*)
Batalla, *468*
Batalla, Agustí, 476, 505
Batalla, Cal, *157*, *610*
Batalla, Concepció, 241, 242
Batalla Rivera, Emília, 356
Batlla, Ca la, 613
Batlle Campderrós, Antònia, 277
Batlle Campderrós, Josep, 107, *176*, 277, 410, *507*, 514, 540, *541*
Batlle Campderrós, Leonor, 37, *176*, 205, 277
Batlle Pont, Joaquima, 356
Béjar, Antonio, *58*
Beleta, Cal, 222
Beleta, Camilo, 139
Beleta, M. Dolors, 228
Beleta, Mercè, 244
Beleta Badia, Josep, 346
Beleta Badia, M. Teresa, 301, 326
Beleta Solé, Teresa, 356
Bellauví, Antoni, 88
Bellauví, Josep M., 88
Bellmunt, 151
Benavent, 385
Benet XV, *560*
Benet, Anton, mossèn, 594, 595
Benet, Francisco, 225, 582
Benet, Lluís, 617
Benet, Paquita, 301
Benet, Rafel, 540
Benet, Teresa, 108
Benet Castelló, Trinitat, 356
Benet Picado, Trini, 350
Benet Porta, Lluís, 617
Benito, 474, 475
Benito Delgado, Carme, 258
Benito Delgado, Joan, 258
Benito Delgado, Josep Lluís, 258
Benito Prieto, Antonio, 258
Berenguer, *447*
Berenguer, general, *375*
Berenguer, Jaume, mossèn, 367
Berenguer Puiggròs, Ramona, 356
Bergadà, Enric, 470, 581
Bergadà, Ramona, 224

Bergadà, Rosa, 529
Bergadà, Teresa / M. Teresa, 234, 529, 581, 583
Bergadà Codina, Joan, 414, 491, 492
Bergadà Codina, Josep / Josep M., 337, 477, 520, 573, 582
Bergadà Morera, Trinitat, 356
Bergareche, Luis, *502*
Bernaus, 229
Bernaus, M. Dolors, 284, 581
Bernaus, Teresa, 233
Bernaus, Victòria, 307
Bernaus Bonastre, Conxita, 324
Bernaus Domènech, Ramon, 423, 424, 425, 423, *429*, *461*, 462, 463, 465, 565, 577, *580*, 581
Bernaus Gomà, Ramona, 208
Bernaus Gomà, Rosa, *156*
Bernet, Isidre, 334
Bernini, *48*
Bertran, Josep, 242
Bertran, Lluís, 309
Bertran Llacuna, Antonieta, 446
Bertran Martí, Francesc, 345
Bertran Musoll, Cinto, 537
Bescós, 270
Betes, Cal, *527*
Binefa, Jaume, 232, 457
Biosca Carbonell, Jaume, 305, 430, 522
Biosca Carbonell, Josep M., 605
Biosca Segura, Amadeu, 605
Blai, 212
Blanch Camps, Maria, 336, 350, 446, 448, 449
Blanco, Roque, 605
Blanco Cipitria, Guillermo, 112
Boix, Rafael, mossèn, 348
Boladeres, 315, 470
Boldú, Dolores, 193
Boldú, Eduard, 325
Boldú, Maurici, 430
Boldú, Montse, 108, 234, 303, 307
Boldú Creus, Antònia, 356
Boldú Montraveta, Jaume, 612
Boldú Montraveta, Joan, 618
Boldú Solé, Mercè, 206
Boldú Vallés, Dolors, 356
Boldú Vallés, Maria, 356
Bonastra, Conxita, 275
Boncomte, 317
Bonet, Paquito (de Cal Delfín), 505, 506
Bonet Corbella, Ramon, 150
Bonet Farré, Ramona, 356
Bonet Marrugat, Albert, mossèn, *363*
Bonet Trilla, Antoni, 459, 521, 583
Bonet Trilla, Carme, 326, 440, 526, *528*, 583
Bonjoch, 302
Bonjoch, Conxita, 581
Bonjoch, Jaume, 363, 557
Bonjoch, Josep M., 237
Bonjoch Boladeres, Fani, 356
Bonjoch Boladeres, Jaume, *160*, 359, 367, 465, 533, *534*, 535, 537, *538*
Bonjoch Miralles, Jaume, 594, 595
Bonjoch Trilla, Conxita, 231, 233, 302, 326
Bonjoch Trilla, Ramon, 163, 237, 327, 334, 347, 426
Boquet, *419*
Boquet, Cal, *620*
Boquet, Jaume, 458, 583
Boquet, Josefina, 583
Boquet Estruch, Concepció, 329, 414, 488, 583, 602
Boquet Estruch, Maria, 306, *490*, 583
Boquet Tomàs, Antoni, 38, 150, 283, 345
Boquet Tomàs, Josep M., 359, 408, 410, *436*, 596, *604*
Borbonet, família, 248
Borbonet, Francesc, *58*
Borbons, *86*
Bordera, Vicenç, 578
Bordera Payà, Mercè, 446
Bordera Payà, Montserrat, 446
Bordes, Salvador, 479, *528*
Borja, Roderic de (Alexandre XVI), *73*
Boronat, Cal, 255
Boronat Borràs, Joan, 255
Boronat Falip, Montserrat, 255, 537
Boronat Felip, família, 255
Boronat Felip, Joan, *116*, 255, 281, 413, 553
Boronat Fonoll, Eulàlia, *255*, 302, 319, 326
Borràs, Manuel (vicari general de la diòcesi), *183*
Borràs Balcells, Josefina, 356
Borrell, *461*
Borres, Cal, *180*
Borruix, família, *2*, *3*
Bosch, Consol, 524
Bosch Abella, Neus, 622
Bosch Colom, Gabriel, 325, 578
Botet, Concepció, 227, 228
Botet, M. Teresa, 303
Botines, família, *6*
Botines Marcé, Rosa, *180*, 603
Botines Ramon, Jaume, 363
Botines Ramon, Salvador, 363, 436, 533
Botines Ramon, Teresina/Teresa, 223, 225, 275, 401, 541, 566
Bové, *468*
Bové, Antoni, 397, 450, 469
Bové, Emília, 583
Bové, Lluís, 578
Bové, Montse, 307
Bové, Montserrat, 180, 449, 481
Bové, Ramona, 583
Bové Batalla, Antoni, 566
Bové Bergadà, Filomena, 356
Bové Llorens, Neus, 356
Bové Quintana, Ramona, 356
Bover, Emili, *404*
Brach, Ignàsia, «Nasa Tabaco», 513
Brandon, Joaquim, 478, *503*
Brandon Rodríguez, Leonor, 326, 327, 484
Bravo, Francesc, 325, 438, 440, 455
Bravo, Joan, 180
Bravo, Juanito, 346
Bravo Mestres, Isabel, 356
Breu, família, *5*, *6*
Breu Arnavat, Concepció, *159*
Brufau Quintana, Mercè, 356
Buchaca, Pere, 600
Bueria, Evaristo, *404*
Bueso Carrasquet, Marisa, 612
Bühler, germans, *146*
Bureu Camats, Jaume, 491, 601
Bureu Camats, Miquel, 347, 491, 489
Burgos López, Paquito/Francisco, 337, 477, 478, 600
Burgos López, Ramon, 491
Buscató, Nino, *485*
Busquets, *163*
Busquets, Joan, *99*
Busquets, Paquita, 352, 354, 428, 607
Buxó, Juan, *404*
Cabrero Ferrer, Manolo, 483
Cáceres, Adalberto/Alberto, 152, *350*
Cáceres, M. Carme, 490
Cacho, Àngels, 88
Calafell, *189*
Calafell, Carme, 524
Calafell, Dolors, 430
Calafell, Jeroni, 455
Calafell, Ramona, 573, 583
Calafell Ribera, Carme / M. Carme, 241, 301, 527, 583
Calapuig (vegeu *Antonio Falip Bonjoch*)
Calvet, Angelina, 278
Cama, 507
Cama Ferrer, Josep, *290*
Camacho, Elena, 428
Camacho Altisent, M. Assumpció, 303, 334, 602
Camacho del Moral, Miquel, *279*, *376*, *377*, *378*, *467*
Camacho Segura, Joan, 268, 386, 402, *436*, 506
Camats, Modesto, 109
Camats Rovira, Montserrat, 233
Camats Rovira, Teresa / M. Teresa, 233, 286, 581
Cambó, Francesc, 372
Camí Prat, Carme, 356
Caminante, Ton (vegeu *Antònio Rubinat*)
Campabadal, Pepeta, 336
Campabadal Fusté, Antònia, 356
Campany, 385
Campo, Nicolás del, *404*
Camps, *473*
Camps, Alexandre, 478
Camps, Cal, *184*
Camps, Francisco, *45*, *357*
Camps, Jaume, 522
Camps, Pepita, 222, 253, 336, 572
Camps, Ramon, 578, 582
Camps, Rosa, 583
Camps, Teresa, 481
Camps Balcells, Jaume, *184*, 367, *397*, 595
Camps Balcells, Magdalena, 356
Camps Balcells, Trinitat, 356
Camps Bernaus, Ramon, 325, 457
Camps Bernaus, Teresa, 208
Camps Calmet, F., *179*
Camps Duran, Carme, 222, 253, 299, 539
Camps Duran, Maria, *184*, 253, 257, 272, 277, 283, 410
Canals, Francisco, *404*

Canela, Miquel, 582
Canela Domenjó, Joan, 282, 618
Canela Oliva, Josep, 622
Canets (vegeu *Eusebi Rufau*)
Canosa, 300
Canosa, Agustina, 287
Canosa, Antònio, 287
Canosa, Ramon, 478, 599
Canosa, Teresina, 287
Canosa Casals, Ramon, 345
Canosa Cos, Ramona, 321
Canosa Llanes, Josep, 612
Canosa Pipó, Basilio, 618
Cantó Barceló, Josep, *21*
Capdevila, Alberto, 39
Capdevila, Antonio, *404*
Capdevila, Joan, 337
Capdevila, Josep M., 540
Capdevila, Leonor, 206
Capdevila, Ramon, 485
Capdevila, Teresina, 318
Capdevila Codina, Rosa, 156
Capdevila Codina, Teresa, 156
Capell Marimon, Joan, 314, 541, 542
Carasol, Laura, 430
Carboné, 469
Carbonell, *1*
Carbonell, Alfonso, 576, 577
Carbonell, Cal, *46*
Carbonell, família, *40*
Carbonell, Francesc, 614
Carbonell, Francisco, 581
Carbonell, Jesús, *528*
Carbonell, Joan, 347
Carbonell, M. Assumpció, 445
Carbonell, Ramon, 578, 599, *620*
Carbonell, Xavier, 503, 605
Carbonell Aldabó, Inés, 306, 490, 583
Carbonell Aldabó, Ramona, 301, 324
Carbonell Bonet, Mateu, 249, 266, 271
Carbonell Esteva, família, 249
Carbonell Esteva, Jaume, 238, 249, 357
Carbonell Esteva, Maria, 244, 249, 299, 356
Carbonell Esteva, Miquel, *244*, 249
Carbonell Esteva, Ramona, 244, 249
Carbonell Esteva, Teresa/Teresina, 249, 356
Carbonell Razquin, Dolors, 244, 428, 445, 565, 566
Carbonell Razquin, Mateu, 244, 445, 451, 453, *455*, 460
Carbonell Razquin, Montserrat, 445, 448
Carbonell Sales, Ramon, 425
Carbonell Vidal, Jaume, 409, 458
Carbonell Vidal, Mateu, 430, 524
Carcasona, Alfred, 109, 551
Carcasona, Antonio, 414
Carcasona, Josep, *397*
Carcasona, Lurdes, 527
Carcasona, Teresa, 319
Carcasona Boquet, Carme / M. Carme, 319, 321, 527
Carcasona Boquet, Teresa, 321
Carcasona Boria, Dolors, 356
Carcasona Rabell, Josep, 465, *485*, 494, 506, 507, 544
Carcasona Sans, Teresa, 356
Carcasona Vila, Enric, 240, *304*, 507, 509, 510, 546, 587
Carcasona Vila, Jaume, 327, 456, 477, 478
Cardona, Carme, 301
Cardona, Maria, 223
Cardona, Matilde, 607
Cardona, Ramon, 347
Carles IV, *23*
Carme, 224, 230
Carme, germana, 336
Carmencita, 319
Carrasco, Francisco, 347
Carrera, Dionisio, 347
Carreras Cejudo, José, 408
Carreres, 582
Carreres Cortadelles, Jaume, 327, 521
Carreres Cortadelles, Ramon, 327, 477, 478
Carulla, Lourdes, 428, 566
Carulla, Rosa, 234
Carulla, Sabina, 303
Carulla Casals, Jaume, «Jaumarro», 499
Carulla Casanelles, Magdalena, 356
Carulla Solé, M. Rosa, 104, 105
Carulla Torra, Àngel, 467
Carulla Torra, Carme, 356
Carulla Torra, Pere, 467
Carulla Trilla, Antònia, 356
Casado, Eloïsa, 307
Casajoana, Anna M., 307, 565
Casajoana, Bonaventura, 523
Casajuana, Ramona, 156
Casajuana Méndez, Enriqueta, 356
Casals, Jeroni, 180
Casals, Joan, *565*
Casals, Joan, 622
Casals Picas, Montserrat, 356
Casals Torné, Carme, 356
Casals Torné, Maria, 356
Casamitjana, Josep, 564
Casamitjana, mossèn, 367
Casanelles, Cal, *532*
Casanelles, família, *2*, *3*, *4*, *5*, *8*
Casanelles, Pepito, *156*
Casanelles Farré, Enric, 277, 359, 360, *362*, *363*, 539
Casanoves, Josep M., 327, 455
Casanovas Malet, Dolors, 334
Cases, Antoni, *51*
Cases, Berenguer de, 275
Cases, Cristina, *248*
Cases, Josep M., 236
Castañé, *468*
Castellà, 402, 578
Castellà, Antònio, 577
Castella, Isabel de, *56*
Castellà, Jordi, *462*, *463*
Castellà, M. Dolors, 602
Castellà, Magí, 428
Castellà, Maria, 329, 583
Castellà, Ramon, 428
Castellà Bordes, Francisca, 356
Castellà Gilabert, Josep, 305, 522
Castellà Metons, Joan, 333
Castellà Nadal, Josep, 544
Castellà Pifarré, Antoni, 330, 601
Castellà Pifarré, Carme, 307
Castellà Pifarré, Joan, 328, 334
Castellà Plassa, Alexandrina, 356
Castellà Pont, Jaume, 150
Castellà Pont, Jaume, 328
Castellà Roca, Agustí, 413, 553
Castellana, 317
Castellana, Concepció, 287
Castellana, Dolors, 287
Castelló, Francisco, 109, 284
Castelló, Pepita, 621
Castells, 469, 583
Castells, Francesc, 467, *614*
Castells, Francisco, 325
Castells, Jaume, *505*
Castells, Josep, 545, 546
Castells, Lluïsa, 430
Castells, Salvador, 285, 578
Castells, Santi, 601
Castells Bertran, Jaume, *161*, *162*
Castells Bordes, Francisca, 356
Castells Castells, Teresa, 356
Castells Cos, Josep, 346
Castells Cos, Ramon, 139, *161*, *162*, *422*, 427
Castells Farré, Jaume, *161*, *162*, 139
Castells Portella, Francisco, 346
Castelltort, Berenguer de, *44*, *48*, *63*, *64*, *65*
Castón, Fernando, *404*
Castro Moreno, Valentina, 356
Casulleras, Rosa, 229
Catà, Josep M., mossèn, 623
Caus, Conxita, 524
Centelles, Lluïsa, 272, 322
Centelles, Salvador, 281, *357*
Centelles Pont, Dolors, 356
Cepero, M. Àngels, 529
Cercós Casà, Ramon, 311
Cerqueda, Joan, 492
Cerqueda, Josep M., 334
Cerveró Botines, Concepció de, 356
Cerveró Botines, Mercè de, 356
Cervi, Cal, *229*
Cervilla Valencia, Estrella, 544
Cinca, Isidre, 578, 582
Cinca, Isidro, *528*
Cintora Ortiz, Ramon, 346
Ciriaco, 346
Cisteró, Cal, 29, 171, *178*, 501
Cisteró, casa, *416*
Cisteró, Josep, *29*, 363, 408
Cisteró, Maria, 222, *574*
Citoler Pont, Ramona, 454
Civit, Antoni, 577
Civit, Concepció, *528*
Civit Albareda, Antònio, *159*
Civit Breu, Anton, *159*
Civit Breu, Coloma / M. Coloma, *159*, 314, *362*, 541

Civit Breu, Josep M. / Josep, *159*, 279, 413, 541, 553
Civit Fontova, Josep, 334
Civit Llobet, Josep, *159*, *183*, *357*
Claret, Antoni M., *572*
Clavé, Josep Anselm, *581*
Clavera, *468*
Clavera Armenteros, Carme, 356
Clavera Armenteros, Pilar, 356
Clavera Vidal, Pilar, 356
Clica, Cal, *110*
Clop, Ramon, 503
Clos Soteras, Teresa, 356
Closa, Consol, 307
Closa, Josep, 480
Closa, Ramon, 428, 507, 531
Clot, Roser, 528
Clotet, Cal, *164*
Clotet, Cecília, 229, 284
Clotet, Joaquim, 325
Clotet, Josefina, 300
Clotet Minguell, Elena, 356
Clotet Minguell, Miquel, *423*, 424
Clotet Ribera, Ramon, 284, *423*, 425, 476, 516
Clua, 475
Codina, Beni, 583
Codina, Carme, 444, 583
Codina, casa, *243*
Codina, Ramon, 583
Codina Ferran, Ramon, *31*, 345
Codina Santigosa, Dolors, 251, *288*
Codina Santigosa, Mercè/Mercedes, 251, 356
Codina Santigosa, Ramon, 243, *357*, 595
Codina Santigosa, Rosa/Rosita, 251, 356
Colén, M. Carme, 307
Collado, Juan Ángel, 330, 414
Collado, Paquita, 108
Colom, 305, 314
Colom, Antoni, 334
Colom, Antònia, 282
Colom, Cal, *46*, *157*
Colom, Elvira, 136, *157*, *158*, *282*, 303, 583
Colom, Francisco, *100*, *101*
Colom, Hermínia, 222
Colom, Joan, *158*, *282*
Colom, Joan (Cal Ranci), 359, 450, 453
Colom, Josefa, *214*
Colom, Josep, 551
Colom, Maria, 225
Colom, Montserrat, 528
Colom, Pepeta, 299
Colom, Pepita, 241
Colom, Ramon, 150
Colom Centelles, Isidro, 157, 158
Colom Farran, Angelina, 450, 457, 527
Colom Farran, M. Lluïsa, 326, 484
Colom Llamas, Josep, 491
Colom Serra, Joan, 157, 311
Colom Serra, Ton, *36*, *158*, 136, *282*, 345
Colom Serra, Xavier, 157, 419, 541
Colomé Bosch, Carme, 352
Colomé Vilaseca, Pilar, 356
Colomer Bartolí, Salvador, *547*
Coma, Ignàsia, 567
Coma, Jaume, 524
Coma, Ramon, 524, *610*
Comas, *173*
Comas, Ignàsia, 354, 412, 428
Comas, Ramon, 610
Comas Bosch, Carme, 229, 481
Comas Franquesa, Josep, 578
Comas Franquesa, Ramona, 321, 438, 600
Comas Sevillano, Carme, 222, 289
Comas Sevillano, Isidoro, *443*
Comas Sevillano, Sebastià, *443*
Comella, Jacqueline, 429
Comellas Santamaria, Valentí, Dr. (bisbe de Solsona), *362*
Comelles Llamas, Ramon, 240, 503
Comelles Ribera, Rosa, 356
Comorera, *468*
Comorera, Francesc, mossèn, *565*
Comorera, Joan, *154*, 387, *390*
Comorera, Josep, *183*
Comorera, Josep M., 330
Comorera, Miquel, 155, *469*
Comorera, Montserrat, 226
Comorera Cuscó, Amadeu, *450*, 451, 453, 505, 428, 566, 577, 581
Comorera Llanes, Maria, 356
Comorera Llanes, Paquita, 356
Comorera Pomés, Maria, 356
Comorera Sanz, Amadeu, 519
Comorera Sanz, Anna M., 319, 321, 583
Comorera Solé, Amada, 356
Comorera Tella, Francisco, 618
Comorera Tella, Josep, 581, 618
Companys, Cal, 622
Companys, Jordi, 319
Companys, M. Rosa, 300
Companys, Montserrat, 527
Companys, Rosa M., 581
Companys Serra, Joan, 327, 583
Companys Serra, Jordi, 414, 583, 601
Companys Valls, Enric, *121*, 359, *363*, 594, 595
Conasco Parra, Isabel, 356
Condal, Montse, 307
Condomines, Cal, *4*
Corbera, Josep, *429*, 437, 438, 439, 440, 519, 578
Corbella Badal, Agustí, 150
Corbella Corbella, Carme, 356
Corcoll Malé, Josep, *159*
Corder, Cal, *208*
Cornellana, Antoni, 582
Cornellana, Cal, *193*
Cornellana, Josefina, 105, 366, 581
Cornellana, Paquita, *104*, 105
Cornellana Biosca, Lluís, 309
Cornellana Figueres, Francisco, 335
Cornellana Galofre, Magí, *111*, 335
Cornellana Pons, Francisco, 335
Cornellana Pons, Isidro, 335
Cornellana Rius, Antoni, 337, 477, 520, 573
Cornellana Rius, Josep, *111*, 337, 520, 573, 582
Corrales, Pere, 578
Corrales Gispert, Pere, 345
Corrales Vallés, Conxita, 230, 233, 318
Corselles Ortínez, Jaume, 483, 486, 489
Cortadellas, Dolors, 224
Cortadellas, Enric, *404*
Cortadellas, Ramon, 465
Cortadelles, 299
Cortadelles, M. Rosa, 245
Cortadelles Franquesa, Lluís, 612
Cortadelles Mas, Pilar, 356
Cos, Francesc, *528*
Cos, Francesc Xavier, 600
Cos, Josep, *128*, 139, 242
Cos, M. Teresa, 307
Cos, Pepita, 242
Cos Boladeres, Felisa/Felícia, 234, 321, 583, 600
Cos Companys, Agustí, 419, 421
Cos Gusart, Elena, 457
Cos Gusart, Josep, 578
Cos Gusart, M. Teresa, 245
Cos Marimon, Leopold, 327, 521
Cos Marimon, Teresa, 334
Cos Pipó, Josep/Pepe, 182, 410
Cos Sanahuja, Josep, «Eudald», *173*
Cosme, *41*
Costa, Antoni/Antonio, *30*, 173
Costa, Cecília, 227, 242, 301
Costa, família, 173
Costa, Jaume, 496
Costa, Ramon, 577
Costa Alsina, Isabel, *30*, 566
Costa Alsina, Pepe, *30*
Costa Poch, Jaume, 304
Costa Vives, Dolors, *110*
Costafreda, Pilar, 226, *429*
Cots, Joan, 485
Cots, M. Antònia, 242
Cots Massana, Ricard, 519, *523*
Creu Jové, Joaquima, 356
Creus, Isidre, 565
Creus, Josep, 348
Creus Serra, Josep M., 150
Creus Vall, Joan, 150
Creus Vila, Josep, 304
Cristóbal, 509
Cuadros, *258*
Cuadros, Blanca, 429
Cuadros Viles, Antoni, 332
Cubeles, Ramona, *447*
Cucurull, *189*
Cucurull, Domingo, 278
Cucurull, Pilar, 583, 600
Cucurull Riu, Àngels, 278
Cucurull Riu, Carme, 278
Cucurull Riu, Domingo, 278
Cucurull Riu, Igna, 278
Cucurull Riu, Paulino, 278
Cuixart, Teresa, *249*
Cularses (vegeu *Portella*)
Cuñé, Blanca, 428
Cuñé, Cal (Cal Jan), *160*

Cuñé, Ramon, 367, 449, *450*
Cuñé, Ramona, 285, 581
Cuñé Sala, Marina, 303, 334
Cuñé Salvadó, Francesc/Francisco, 328, 601
Cuñé Vilaró, Ramon, 115, 186, 402, 453, 562, 565
Cura de Nuix, Montserrat, 237
Currià, Enric, 599
Currià, M. Rosa / Rosa, 583, 620
Curt, Alba, 581
Curt, Antoni/Antònio, *363*, 402, 436, 539
Curt, Dolors, 481, 581
Curt Graells, Ramon, 169
Curt Orobitg, Maria, 356
Curt Pijoan, Montserrat, 356
Cuscullola, 367
Cussola Lluelles, Carme, 356
Dalmases, Casa (Casa Massot–Dalmases), *55*, *411*
Dalmases, Joan, 285, 582, 587
Dalmases Jordana, Joaquim de, 411
Dalmases Massot, Faust de, *19*, *53*, *58*, *60*
Dalmases Pomés, Ton, 309
Dardé, Jordi, 173, 276, 524
Deffontaines, Pierre, *338*
Delafuente, Àngel, 325
Delfín, Cal, 506
Delgado Soldán, Carmen, 258
Déu, Jordi de, *69*
Díaz, 475
Díaz, Ramona, 529
Díaz, Ramoneta, 620
Dies, Manel, 486
Dies, Tito, 486
Díez Jordana, Manuel, 483
Digón, Mercè, 88
Doloretes dels Ous, Ca la, *532*
Dols, 475
Dols, Josep, 474
Domènech, Enric, 476, 511
Domènech, Rafael, *183*
Domènech Bosch, Francesc, 112, 163, *362*, 381, 408, 410, 553
Domènech Fitó, Francisco, *418*
Domènech Puig, Francesc/Francisco, 112, 284, 476, 479, 483, 484, 485, *490*, 491, 498, 503, 511, *515*, 516
Domènech Puig, Marta, 448, 482
Domenjó, 553
Domenjó, Antònio, 428, 581
Domenjó, Carme, 354
Domenjó Font, Francesc, 533, *534*
Domingo, Montse, 524
Domingo Sanjuan, Marcelino, 388, 400, *405*
duc de Miranda, *375*
Duch, Dr., 541
Duch, M. Rosa, 541
Duch, Ramon, 541
Duch Marimon, Carme, 356
Dueso, Albert, 494
Duran, família, *5*, *8*, 250
Duran, Imma, 430
Duran, Núria, 429
Duran Creus, Maurici, *250*
Duran Farreras, Agustí, 250
Duran Grau, Eulàlia, 257, 283
Duran i Sanpere, Casa / Casa Duran, *25*, *55*, *58*, *81*, 283, 334, 540, 615, 619
Duran Massó, Mariano, *250*
Duran Sanpere, Agustí, *22*, *58*, *69*, *77*, *81*, *94*, *98*, 152, *179*, 250, *257*, 283, *389*, *391*, *392*, *467*, *542*
Duran Sanpere, Joaquima, *250*
Duran Sanpere, Montserrat, 250
Echevarrieta, Edurne, 517
Elias, Jaume, 474, 475
Elias Berengué, Pepeta, 356
Elias Comorera, Antònia, 356
Elias Raich, Isabel, 541, 612
Elies, 403
Elies, Asunción, 350
Elies, Ca l', *13*, 225
Elies, Felip, *534*
Elies, Ramon, 347
Elies, Ramon M., 612
Elies Cucurull, Josep M., 334
Elies Miret, Josep M., 346
Elizalde, Antonio, *404*
Enrich, Ramon, 455
Enrich, Roser, 307, 455
Enrique Tarancón, Vicent, monsenyor, *15*, *300*, 348, *365*, *411*
Enríquez Barona, Carlos, *329*, 332, 333
Ermesinda, *65*, *73*
Eroles, Josep M., 455, 503, 522
Escolà Gabarnet, Beatriu, 356
Escudé Farré, Jaume, 612
Escudé Tarruella, Joaquim, 328
Español, Cristòbal, 320
Español Català, Genoveva, 301
Espardenyer de Freixenet (vegeu *avi Salat*)
Espigares, Juliana, 566
Espigares, Margarita, 429
Espinàs, Josep M., *450*
Espino, 532
Esplugas Figueras, Montserrat, 356
Estadella, Dolors, 356
Estany, Angelina, *519*, 583, 600
Estany, Carme, 229, 449, 451, 453, 481, 527, 583
Estany, Josep, 505
Estany, M. Carme, 581
Estany, Ramon, 337
Estany, Santiago, 581
Esteva de Moner, Manuela, 249, *266*
Esteve, Josep, 88, 492
Esteve, Zacaries, 465
Esteve Paradell, Petronilla, 356
Estruch, Manel, 509
Estruch Pons, Angeleta, 104, 105, 350
Eudald (vegeu *Josep Cos Sanahuja*)
Fa, Josep, 581
Fa Coletes, 303
Fa Coletes, Antoni, 240
Fàbregas, *58*, 363
Fabregat, *468*
Fabregat, Cisqueta, 495, *528*
Fabregat, Francesca, 583
Fabregat, Francisco Ramon, *556*
Fabregat, Maurici, 186, *505*
Fabregat Castells, Eduard, pare, 375
Fabregat Pinós, Providència, *178*
Fabregat Pinós, Ventura, 533, *534*, 535, 537
Fages Sardà, Anita, 356
Falip, Conxita, *450*
Falip, Dolors, 583
Falip, Dominica, 206
Falip, Imma, 525
Falip, M. Carme, 107
Falip, Ramon, *423*, 428, 542, 565, 581
Falip, Roser, 583
Falip Bonjoch, Antonio, «Calapuig», 618, 619
Falip Farré, Dominica, 356
Falip Gomà, Maria, 356
Falip Mercè, Teresa, 356
Fargas Alavedra, Margarita, 65
Fargues, M. Carmen, 529
Farran, Maria, 284
Farran, Paquita, 228, 482, 527
Farran, Pilar, 134
Farran, Roser, 284
Farran, Salvador, 581
Farran Flotats, Carme, 301
Farran Gabarró, Ramona, 228
Farran Tàcies, Rafael, 368
Farran Toldrà, Antoni, 496, 511
Farràs, *189*
Farré, 581
Farré, Antònia, 430
Farré, Asunción, 230
Farré, Carme, 224, 230, 430, 621
Farré, Francisca, 105
Farré, Isidre, 617
Farré, Josep, 337
Farré, Maria, 224, 272
Farré, Modesto, 577
Farré, Pepe, 315, 496, 507
Farré, Regina, 542
Farré, Rosa, 429, 525, 583
Farré Balcells, Dolors, 612
Farré Bonastre, Antònia, 356
Farré Camats, Carme, 229, 316
Farré Camats, Josep, 346
Farré Compte, Joan, 150
Farré Durango, M. Carme, 303
Farré Farrera, Marta, 303, 307
Farré Jové, Ramon, 345
Farré Mora, Rosa, 525
Farré Morros, Mercè, 356
Farré Parramon, Rosari, 356
Farré Rebolà, Maria, 356
Farré Rosinés, Joan, 424
Farré Rosinés, Rosa, 356
Farré Ubach, Maria, 356
Farré Ubach, Teresa, 356
Farré Vilalta, Rosa, 301
Farré Xuclà, Maria, 356
Farreny, Josep M., 88, 522
Felip IV, *23*
Felip, 529, 226
Felip, Ricardo, 457, 582

Felip Llorens, Eulàlia, 255
Felip Mercè, Teresa, 356
Felip Murtra, Bonaventura, «el Metge Rosa», *255*
Felis de Verdú, Cal, *293*
Fernández, *189*
Fernández, Sara, 526, 620
Fernández Vilanova, Dolors, 356
Fernández Vilanova, Teresa, 356
Ferran, *12*
Ferran, Cal, *397*, 580
Ferran, casa, 277
Ferran, Miquel, 276
Ferran Ball, Antoni, *184*
Ferran Ball, Pere, *183*, *184*
Ferran Camps, Carme, 257
Ferran Camps, Elisenda, 326, 490, *528*
Ferran Camps, Isabel, 283, 302, 324, *528*
Ferran Camps, Jaume, 541
Ferran Camps, Maria, 283
Ferran Camps, M. Teresa, 283, 445, 541
Ferran Camps, Montserrat, 257, 283, 445, 541, 586
Ferran Camps, Pere, 283, 445
Ferran Camps, Ramon, 257
Ferran Camps, Roser, 283, 542
Ferran Coste, Cecília, 356
Ferran Coste, Josep, *327*
Ferran d'Aragó, *56*
Ferran Lamich, Joan, *184*
Ferran Lamich, Josep, *184*, 277, 283, 410, 514, 541
Ferran Lamich, Mercè, 356
Ferran Rialp, Mercè, 356
Ferran Sala, Josep, *184*
Ferran Solsona, Ramon, 283
Ferrer, 314
Ferrer, Joan, *423*
Ferrer, José, *404*
Ferrer, Josep, *249*
Ferrer Llarg, Cal, *226*
Figueres, Conxita, 303, 307, 583
Figueres, Josep, 456
Figuerola, Laureà, *254*
Figuerola Morera, Ramon, *254*
Filomena, 469
Finestres Puigredon, M. Carme, 321
Finestres Puigredon, Paquita, 321
Fitó, Josep M., 578, 582
Fitó, Ramon, 428, 566, 581
Fitó, Tarsici, 334
Fitó Vall, Joan, 612
Flavià (vegeu *Miquel Pont Farré*)
Flavià, Cal, 623
Florensa, Adolf, *13*, *70*
Florensa, Jaume, 151, 601
Florensa Claria, 150
Florensa Pinós, Magdalena, 356
Flores, 600
Flores, Josep M., 478
Foix, *468*
Foix, Carlos, 242
Foix, Ventureta, *418*
Foix de Sarrià, Cal, *167*
Folch Camarasa, Josep M., *450*
Folch Torres, *457*
Fonoll, Josep, 480
Fonoll Aynés, Rosa M., 334
Fonoll Balcells, Jaume, *35*
Fonoll Balcells, Ramon, 345, 612
Fonoll Balcells, Teresina, *255*
Fonoll Campà, Rosa M., 329, 334
Fonoll Falip, Josep, *35*, 304, 503
Fonoll Garriga, Josep, *166*
Fonoll Miret, Josep, *35*
Font, Concepció, 583
Font, Conxita, 531
Font, Dolores, *180*, 403
Font, Ester, 430
Font, Manuel, *404*
Font, Neus, 303
Font, Ramon, 206, 330, 414, 599
Font, Ramona, 300
Font, Rosa M., 180
Font Martí, Conxita, 108, 180, 234, 241
Font Martí, Jaume, «Marino», 295, 566
Font Rabell, Antoni, 612
Font Rabell, Ramon, 479, 480, 612
Font Rabell, Roser, 612
Font Raich, Carme, 329, 495, 568, 583
Font Raich, Dolors, 429, 568
Font Raich, Francesc, 568
Font Ripoll, Joaquim, *110*
Fontanet, Carme, 356
Fontanet Carol, Carme, 356
Fontanet Carol, Maria, 356
Fontova, Josep M., *528*
Fontova, Miquel, *528*
Fontova Almenara, M. Carme, 448, 541, 586
Fontova Almenara, Montserrat, 225, 541
Fontova Gra, Ramona, 356
Forcat, Manel, 430
Forcat Castells, Pepita, 289
Forn, Abdó, 375, *376*, *377*, *378*
Forn Ferrer, Conxita, 356
Forn Ferrer, Josepa, 356
Forn Ferrer, Ramona, 356
Fornells, família (Cal Palmero), *28*, *167*
Fornells, Jaume «Palmero», *167*
Fornells Sala, Joan, 537
Fort, Josep, 414, 507, 581
Fort, Ramon, 275
Fort Graells, Paquita, 356
Fort Piqué, M. Carme, 303
Fortuny, *189*
Foyé, Marià, 533
Fraga Iribarne, Manuel, *118*, 415
Franco, Francisco / general Franco, *79*, *153*, *302*, *304*, *314*, *396*, *397*, *412*
Franquesa, Carme, 307
Franquesa, Manuela, 105
Franquesa, Ramon, 333
Franquesa, Xavier, 441
Franquesa Camps, Rosa, 356
Franquesa Gasol, Joan, *181*
Franquesa Prats, Maria, 356
Franquet, Josep, *429*
Fransoy, Conxa, 430
Fransoy, Eugeni, 430
Fransoy, Kika, 307
Freixes, Antonio, 414
Fuentes, Cristina, 430
Fusté, 469
Fusté, Dolors, 307
Fusté, Francesc, *397*
Fusté, Raimundo, *423*
Fusté, Ramon, *216*, 236
Fusté, Robert, 236
Fusté, Rosina, 352, 354
Fusté Domènech, Dolors, 356
Fusté Domenjó, Victòria, 188, 306, 490, 583
Fusté Gabarró, Mariana, 227, 228, 352, 446, 566, 607
Fusté Gabarró, Ramon, 310, 419, 421
Fusté Lluelles, Antonio, *216*
Fusté Miró, Maria, 303, 329
Fusté Miró, Ramon, 333, 334
Fusté Ortiz, Jordi, 88, 240
Fusté Ortiz, M. Teresa, 303, 329, 583
Fusté Pelegrí, família, 290
Fusté Pelegrí, Josep M., *236*, 290, 315
Fusté Pelegrí, Núria, 290
Fusté Pelegrí, Robert/Roberto, 290, 315
Fusté Roig, Andreu, 334
Fusté Roig, Josep, 519
Fusté Ticó, Ramon, 150, 151
Fuster Nou (vegeu *Josep Jené Grau*)
Gabarró, Albert, 507
Gabarró, Antoni, 132
Gabarró, Cal, *7*, *156*, *205*, *227*
Gabarró, Ramona, 303, 455
Gabarró Badia, Rosa, 356
Gabarró Balcells, Antònia, 356
Gabarró Casanoves, Jaume, 240
Gabarró Closa, M. Rosa, 321
Gabarró Solé, Dolors, 356
Galí, 507
Galitó Niubó, Encarnació, 356
Gallén Porcar, Rosa, 356
Galofre Selga, Francisca, 335
Gambús Civit, Maria, 356
Gangolells, Joan, 330
Garcia, 385
García, Araceli, 350
Garcia, Francesc, 583
Garcia, Isabel, 307
García, Juanita, 241
García, Manuel, *447*
García, Marianita, 329
García, Nati, 350
García, Núria, 525
García Rojo, José, 400
García Sánchez, Vicente, «el Maño», 624
Garrabou, Isabel, 620
Garriga, *468*
Garriga, Jaume, 493
Garriga, Ramon, mossèn, *540*

Gas, Manuel, *447*
Gasol, *258*
Gasol, Josep, *519*, *525*
Gasol, M. Mercè, 302
Gasol, Montse, *525*
Gasol Permanyer, Salvador, 135, 413, 553, 586
Gasol Trullols, Anna M., 282, 301, 302, 319, 326
Gasol Trullols, Josep, 135, 302
Gassó Planes, Maria, 356
Gassol, Ventura, *386*, *389*
Gavaldà, Ròmul/Ròmulo, 507, 577
Gayà Boix, Margarida, 356
Genaro (vegeu *Josep Tarré Ramon*)
Gené, família, *193*
Gené, Jordi, 430
Gené, Núria, 307
Gené, Pilar, 108
Gené Balcells, Josep, 304, 522
Gené Boldú, Joan, 193
Gené Prat, Josep, 193
Gil, Carles, 494
Gil Ortín, Antoni, *94*, *388*, *405*
Gilabert Sanjuan, Rosa, 356
Giménez, 474
Gimondi, *502*
Giralt, 326
Giralt, Antonio, 106
Giralt, Cal, *156*
Giralt, Domingo, 150
Giralt Galofré, M. Teresa, 544
Giralt Grinyó, Rosa, 356
Giralt Porta, Domingo, 150
Giribet, *468*
Giribet, Isabel, 242
Giribet, Josep (de Cal Vega), 309, 621
Giribet, Remei, 317
Giribet, Teresa, 105
Giribet de Cal Mano, 398
Giribet Puig, Engràcia, 356
Giribet Puig, Simón/Simó, 420, 422, *427*, *460*, 541
Giron, Jaume, *404*
Golanó Anguera, Dolors, 356
Gomà, 469, *528*
Gomà, Antoni, 363
Gomà, Cal (Cal Cirera), *46*
Gomà, Carme, 583
Gomà, doctor, *473*
Gomà, Inés, 233, 242, 319
Gomà, Jaume, 282, *423*
Gomà, Joan, 327
Gomà, Josep M., 282, 578
Gomà, Josep, *528*
Gomà, Mercedes, *176*
Gomà, Montserrat, 222
Gomà, Ramon, *397*, 429
Gomà Corbella, Josep, *178*
Gomà de l'Oli, Cal, *364*
Gomà Fabregat, Josep, 311
Gomà Fabregat, M. Dolors, 178, 229, 448
Gomà Pedrós, Maria, 356
Gomà Pipó, Josep, 424
Gomà Pont, família, *364*
Gomà Rabell, Jaume, 345
Gomà Raich, Carme, 326
Gomà Raich, Josep M., 457, 496
Gomà Rossich, Josep M., 328
Gómez, Cal, 501
Gómez, Rosa M., 429
Gómez Bril, Filomena, 356
Gómez Felip, Montserrat, 302, 324
Gómez Gabernet, Frederic, *29*, *81*, *94*, 382, 386, 389, *390*, *391*, *392*, *405*, 501, 541
Gómez Grau, Claudi, *261*, 270, 283, 386, 389, *447*, *534*, 535, 536, 540, 542
Gómez Grau, Frederic, 194, 314
Gómez Serrano, Baldomero, *114*, 115
Gómez Serrano, Fernando, 115
González, Pili, 321
González, Rosario, 321
Gori, 475
Gorro, Pere, 333
Gotzo, Cal, 618
Gra Farran, Teresa, 356
Gràcia, 509
Graells, 469
Graells, Antònia, 241, 242
Graells, M. Dolors, 234
Graells, M. Teresa, 300
Graells, Ramon, 281, 537
Graells Bergadà, Cal, 620
Graells Raich, Josefina, 234, 583
Gramunt Subiela, Josep, *362*
Granell, Carme, 307
Granell, casa, *22*
Granell, Francisca, *254*
Granell, Joaquim, 523
Granell, Juli, 429, 522, 524
Granell, Julián, 507
Granell, Maribel, 430
Gras, Ramon, *539*, 572
Grasset, Teresa, 301
Grau Aymà, Hermínia, 257, 283, 542
Grau d'Alinyar, Simó, *58*
Grifol, 326
Grioles, el (vegeu *Teodor Ubach Miserachs*)
Grové, Marta, 230
Gual, Josep, 429, 559
Gual Martí, Gabriel, 132, 174
Guàrdia, Emilio, 581
Guàrdia, Eugeni, 581
Guàrdia, Josep, 347
Guàrdia, Josep M., 599
Guàrdia, Pepito, 578, 581
Guàrdia, Roser/Rosita, 230, 581, 437
Guàrdia, Ton, 581
Guàrdia Gabarrós, Agustí, 477, 520, 582
Guàrdia Gabarrós, Lídia, 321
Guàrdia Gabarrós, Pere, 520, 582, 600
Güell, Ildefonso / general Güell, *33*, *292*, 405
Güell, Lola, 272, 336, 539
Güell, mare, *95*
Güell, Milagros, 541
Güell, Nicolau, 542
Güell Boatella, Rossendo, *99*
Güell Caselles, Dolors, 362
Guerra, *87*
Guerrero, Jordi, 304
Guillem, Antoni, 509
Guillén, Guillermo, 38, 191
Guillén, M. Rosa, 583
Guillén, Montse, 307, 583
Guimerà, Àngel, *443*, *461*, *462*, *463*
Guinart Ferran, Josefina, 257
Guix, 229
Guix, Antonio, 507
Guix Puignou, Magdalena, 356
Guixaró, Dolors, 234
Guixaró, Rafael, 367
Gusart Lloses, Montserrat, 356
Guspí, Anna, 180
Guspí, Cal, 180
Guspí Morell, M. Dolors, *180*, 233, 234, 366, 581
Guspí Morell, Montserrat, 180, 230, 245, 366, 437
Guspí Pijoan, Josep, *180*
Gutiérrez, 600
Gutiérrez Ortega, Àngel, 521
Hartog, Jan de, *451*
Hellín, Víctor, *137*
Heras, Antònia, 107
Heras, Eusebio de las, *404*
Hernández, Rosa, 423, 566
Hernández Palmés, Luis, 348, 399, 408, 410
Hernández Perales, Mari, 301
Herrera, Antonio, 281
Herrera, Enric, 382
Herrera, Jaume, 309
Herrera Ges, Manuel, 386
Herrero, Blanca/Blanquita, 279, 541
Herrero, Javier, 519
Herrero, Maruja, 279
Herrero, tinent coronel, 541
Hidalgo, Antònia, 108, 583
Hidalgo, Francisco, 581
Hidalgo, Josep, 330, 414
Holgado, Pau, 485
Hospital, Joan de l', *65*, *73*
Huguet, Encarnació, 428
Huguet, Joan, 428
Ibáñez, Filomena, 228
Ibáñez, Francesc, 444
Ibáñez, Lluís, 386, 445, 450, 455, 509, 577
Ibáñez, Ramon, 191
Ibáñez, Rosa, 356
Ibáñez Alegret, Josep, 241, 346
Ibáñez Benet, Francesc, 557
Ibáñez Ibars, Dolors / M. Dolors, *191*, 303, 428, 602
Ibar, Martí d', *47*
Ibarra, germans, *313*
Ibarra, Manuel, *313*
Ibars, Josep, 424
Ibars, M. Dolors / Dolors, 303, 583
Iquino, Ignacio F., *173*, *477*
Isante, Antonio, 581
J. A., *400*

J. M. C. d. M., *400*
J. T. B., *400*
Jan, Cal (Cal Cuñé), *160*
Jané Roca, Francisca, 356
Jané Turull, Dolors, 356
Jané Turull, Ventura, 356
Janer Anglarill, Anna M., *298, 299, 306*
Jansen, *502*
Jaques, Francesc X., 601
Jaques, Leonor, 307, 488
Jaques, Montse, 234
Jardí, 385
Jaumandreu, Àngel, 578
Jaumarro (vegeu *Jaume Carulla Casals*)
Jaume «Pa i All», 294
Jaume I, *73*
Jaume II, *68*
Jaume Bosch, Josep, 297
Jaume Bosch, Mercedes, *297*
Jené, família, *5, 7*
Jené, Gaspar, *117*, 504
Jené Grau, Joan, *469*
Jené Grau, Josep, «Fuster Nou», 469
Jené Solé, Ramona, *415*, 541
Jené Turull, Bonaventura, 356
Jeroni, 577
Jesús, Cal / Cal Sarmenteta, *156, 173*, 599
Jiménez, 578
Jiménez, Carolina, *447*
Jiménez, Irineu, *404*
Joan II, *27, 73, 279*
Joaquina, madre, *304, 306*
Johan, casa, *22*
Jorba Canet, Josep, 150
Jordà, Gabriel, 105
Jordana, Càndid, *373*
Jordana, família, *5, 7*
Jordana, Josep, *461, 539*
Jordana, Ramon, 276, 386, 461
Jordana Baqué, Àngela, 356
Jordana Baqué, Carme, 356
Jorge, Maria, 301
José, Cal, *531*
Josep Matalasser de Cal Rovira (vegeu *Josep Martí Marquilé*)
Jové, *468*
Jové, Antònia, 299
Jové, Luis, *404*
Jové, Manel, 241
Jové, Maria, 107
Jové Carbonell, Francisca, 356
Jové Cots, Maria, 356
Jové Subirà, Teresa, 356
Jové Viladrich, Teresa, 356
Jovell Badia, Conxita, 368
Jovell Vives, Carme, 368
Juana, 180
Julià, Josep, *53*
Juncosa, Enric, 337, 600
Juvé Rulló, Ramon, 345
Kennedy, Mike, *554*
Kubala (vegeu *Àngel Martínez Buedo*)
Lacalle, Andreu, 107, 455
Lafargue, Antònia, *13*
Lafargue, Cal, *13, 46*
Lafargue, Carmina, 484, 490, 583
Lafargue, Conxita, *13*
Lafargue, Ester, 583
Lafargue, Eudald, *13*
Lafargue, Joan, 347, *467*
Lafargue, Juanito, *13*
Lafargue, Lola, *13*
Lafargue, M. Teresa, 484, 583
Lafargue, Pere, *13*
Lafargue, Peret, *364*
Lafargue Deseaux, Alejandro, *13*
Lafargue Salvadó, Joan, *13*
Lafont, Juanito, 275, 506, 514
Lamich Forn, Josefa, *184*
Lara, Francisco, 347
Lara del Cid, Manuel, 115
Largo, hermanos, *455*
Lavilla Galindo, Miguel, 332
Leache, Julio, *404*
Lepe, Cal, *222*
Lirio, Carmen de, *173, 447*
Lis, Linda de, 481
Liso, Norberto, 489
Liso Ubach, Pilar, 356
Llach, Lluís, 433
Lladós, Enric (Cal Batalla), *610*
Lladós, Plàcid, 505, 600
Lladós Batalla, Pere, 516
Llamas, Anna, 227
Llamas, Armando, *181*
Llamas, Carmen, 225, 566
Llamas, Dolors / M. Dolors, 551, 566, 607
Llamas, Montserrat, 554
Llamas, Trini, 228
Llamas Jové, Josep M., 449, 454
Llaquet, M. Dolors, 307
Llauner (vegeu *Pepe «Llauner»*)
Llavall, Assumpció, *173*
Llavall Nogués, Cinta, 356
Llavall Nogués, Eusèbia, 356
Llavall Nogués, Prudència, 356
Lleó X, *73*
Lleó Feliu, Roser, 385, 386
Lleopart, Bernat, *47, 563*
Llobera, 325, 429
Llobera, Carmen, 317
Llobera, Josep M., 520
Llobera, Llorenç (Ca la Pola), 476
Llobera, Ramona, 301
Lloberas, Jaume, 582
Llobet, Ernest, *397*
Llobet, Jaume, 582
Llobet, Salvador, 150
Llobet, Salvador, 520, 578
Llobet Bargués, Concepció, *159*
Llobet Eroles, Victòria, 246
Llobet Llobet, Ramon, *443*
Llobet Pont, Jaume, 281, 314, *429*, 542, 577
Llobet Portella, Josep M., *51*, 438, 498
Llobet Vernis, Anita, 356
Llona, Albert, 485
Llona Porredon, Daniel, 327, 477, 486, 489, 491
Llop, Joan, *69*
Llopis, Carlos, *452*
Llordes, Montse, 234
Llordés Esculies, Narcís, 325
Llorenç, Antoni, Dr. (canonge de la catedral de Solsona), *368*
Llorens (Ca la Pola), 507
Llorens Conangla, Josep, *21*
Lloreta, Gabriel, *480*
Llort, Josep, *503*
Llort, Montserrat, 430
Llort, Ton, 430, 524
Lloses, Cal, *185*
Lloses Bosch, Ramon, *185*
Lloses Font, 309
Lloses Morros, Joan, *185*
Lloses Turull, Conxita, 185
Llovera, Magda, 108
Llovera, Ramona, 583
Lloveras Canosa, Josep M., 325, 438, 440, 454, *528*
Lloveres Blanch, Antònia, 356
Lluelles Cardona, Felip, 237, 328, *519*
Lluelles Cardona, Víctor, 237, 325, 440
Lluelles Mas, Rosa, 236
Lluelles Sans, Maria, 356
Lluís, Vicenç, *461*
Loncan, José, *404*
Lopategui, José Luis, *432*
López, Antonio, 605
López, Cal, *214*
López, Rafa, *480*
López, Roser, 428
López, Rossi, 108
López Arruebo, Carlos / Dr. López, *46, 117, 505*, 514
López Cabero, Antoni, 328
López Lagar, Carmen, *447*
López Melción, Joan, 519
López Melción, Jose, 492, 519, 523
López Palacios, José, 328
López Vidal, Jacoba, 356
Lorenzo Gàcia, Francesc, *454*
Lucaya, doctor, *473*
Lucaya, Pilar, 436
Lucaya García, Anita, 356
Lucaya García, Matilde, 243, 299, 356
Lucaya Trilla, Dolors, 356
Lucaya Trilla, Josep/Pepe, 359, 360, 363, *461*, 539
Macià, Cal, *258*
Macià, Francesc, 383, 384
Macias, Assumpció, *314*
Madern, Margarita, 88
Madern Sostres, Martí, *177*, 180
Madriles, el, 509
Madueño, 307
Magda, 105
Magí Penjat (vegeu *Magí Tarruella Galofre*)
Magí Penjat, Cal, *206*

Magre, 315
Magre, Mercè, 583
Magre Servet, Jaume, 281, 283, 338, 410, 542, 610
Magre Ubach, Jaume, *338*, *382*
Magre Ubach, Rita, 356
Majà, Enriqueta, *528*
Majà, Gabriel, 241, 242
Majà, Jaume, 521, 580, 582
Majà, Paquita, 229
Malet, Josep (de Ca l'Oromí), 617
Mallorquí, Montserrat, 350
Manau, Antònia, *447*
Manela, 107
Mano, Cal, 398
Maño, el (vegeu *Vicente García Sánchez*)
Mañós Minguell, Antònia, 356
Manotes, Cal, *156*
Manuel, Josep, 542, 600
Manuel, Rosa, 321
Marcé Anglarill, Josep, 150
Marchán Cabero, Isidoro, 240
Marco Huguet, Esmeralda, 322
Marco, Francisco, *404*
Marcos, Assumpció, 241
Maré, 507
Maré, Pere, 577
Maré, Ton, 582
Maria Trullols, Ca la, *170*
Maria, 139
Marimon, *468*
Marimon, Jaume, 480
Marimon, Joan, *183*
Marimon, Ramon, 132
Marimon, Rosa, 583
Marimon Codina, Joan, 578
Marimon Planes, Ramon, 309
Marimon Torné, Ramona, 356
Marín, J. M., 333
Marín Alsedà, Carme, 356
Marino (vegeu *Jaume Font Martí*)
Marino, Cal, *527*
Maristany, *468*
Maristany, germans, *84*
marquès de Capmany, *298*, *299*, *306*
marquesa de la Sisquella, casa de la, *55*
marquesos de Maguerola, 82
Márquez, 605
Marrades, 576
Marrades, Josep M., 327
Marrades, Ramon M., 430
Marrades, Sebastià, 577
Marrades Calafell, Concepció, 231, 321, 583
Marrades Foix, Francesc, 150
Marrosu, Armando, 432
Marsol, Anna, 525
Martí, Antònia, 208, 542
Martí, Antònio, 241
Martí, Emília, 529
Martí, Enric, 600
Martí, família (Cal Jesús), *599*
Martí, Juliana, 429
Martí, Julio, 327
Martí, M. Jesús, *490*, 529
Martí, Miquel, 337, 582, 600
Martí, Nati, 284
Martí, Pepeta, 225
Martí, Ramon, 577
Martí Fabregat, Antònia, 356
Martí Fabregat, Ramon, 537
Martí Fabregat, Rosa, 356
Martí Falip, Antoni, 304
Martí Marquilé, Josep, «Josep Matalasser de Cal Rovira», 292
Martí Piulats, Jesús, 235, 291
Martí Segarra, Martí, *534*, 537
Martí Suau, Enric, 88, 305
Martí Suau, Paquita, 433, 488
Martí Torres, Andreu, *292*
Martí Torres, Antònia, 292
Martí Torres, Josep, 292
Martí Torres, Salvador, *292*
Martí Vall, Antoni, 465, *528*, 612
Martín, Pedro, 583
Martinell, Cèsar, *140*, *144*, *145*, *146*
Martínez, 532
Martínez, Alfonso, *485*
Martínez, Antonio, 282, 581
Martínez, Cèlia, 318, 581
Martínez, Josep M., 302, 325
Martínez, Júlia, 324
Martínez, Julián, 582
Martínez, Mario, 479, 600
Martínez, Montse, 224
Martínez-Bordiu, María de la O, 412
Martínez–Bordiu, María del Carmen, 412
Martínez Buedo, Àngel «Kubala», 346
Martínez Colomer, Josep, *547*
Martínez Martínez, M. Carme, 303
Martínez Olmeda, Ángel, 454
Martínez Romero, Pepita, 401
Martínez Val, José M., 416
Martorell, 373
Martorell, Miquel, *455*, *461*, 495, 507
Martorell Puigdomènech, Joan, *364*, 454, 455, *460*, *461*
Martorell Tarruella, Rosa M., 324, 326, 327
Mas, 474
Mas, Robert, 320
Mas, Rosa, 234
Mas Majà, Antònia, 356
Mas Majà, Maria, 356
Mas Majà, Ramon, «Tribo», 622
Mas Segura, Josep, 601
Masachs, Joan, *455*
Masgrasó, 475
Masó, casa, *111*
Massafrets, 469
Massafrets, Ramon, 109, 315
Massons Bertran, Rosa, 356
Massot, Andreu de, *73*
Massot–Dalmases, casa (casa Dalmases), *55*, *411*
Masvidal Coll, Mercè, 385, 386, *518*
Matamala, Miquel, 347
Matamala Mercè, Rosa, 356
Mateu, Estela de, 565
Matheu Ferrer, Josep, *372*
Meda, Antònio, 330
Medina, Antonio, 504, *505*
Medina, Lourdes, 321, 583
Meleschuk, Paul, 395
Melgosa, Àngel, 507
Melgosa, Lluís, 507
Melgosa, Montse, 429
Melgosa, Ramon, 429, 524
Mensa, Ramon M., S.J., *357*
Mera, Cal, 617, 618
Mercè, Miquel, 480
Merinos, Mateu, 330
Merli, Angeleta, 105
Mesegués Jové, Francesc, 192
Mesegués Majà, Ramon, 190
Mestre, Tomàs, 520
Mestres, Agustí, *376*, *377*, *378*
Mestres, Josep, 347
Mestres, Rosa M., 428
Mestres, Tomàs, 242
Mestres Benet, Domingo, «Minguet», 617, 622
Mestres Capdevila, Antònia, 356
Mestres Dalmases, Montserrat, 566
Mestres Freixes, Josep, 281, 283, 359, 410, 537, 539
Metge Rosa, el (vegeu *Bonaventura Felip Murtra*)
Migeta, Cal, *309*
Mignet, Henri, *534*, *537*
Miguel, 109, 479
Miguel, Constantino, *404*
Milagro, Francisco, *404*
Millán, M. Dolors, 583
Mingarro, Conxita, 233, 285
Mingo, Àngel de, 173
Mingo, Francesc de, 621
Minguell, 583
Minguell, família, *5*
Minguell, Francesc, 242, 582
Minguell, Jaume, 337
Minguell, Leonor (de Ca la Paula), 226
Minguell, Manuel, *58*
Minguell, Mercè / M. Mercè, 327, 484
Minguell, Rosa, 444
Minguell, Trini, 234, 528
Minguell Anglarill, Antoni, 612
Minguell Anglarill, Jaume, 562, 612
Minguell Farré, Ramon, 612
Minguell Farré, Trini, 568, 583
Minguell Florensa, Josep, 345, 465
Minguell Mas, Ramon, 557
Minguell Molins, Antoni/Antonio/Ton, *121*, 268, 367, 566
Minguell Riesol, Josepa, 356
Minguell Rovira, Manel, *102*
Minguell Salvadó, M. Dolors, 612
Minguell Salvadó, Rosa, 303, 612
Minguell Vall, Bonaventura, 356
Minguet (vegeu *Domingo Mestres Benet*)
Minguet Batlle, Dolors, 356
Minguet Batlle, Teresa, 356

Miquel, Enric, 524
Miquel Bosch, Enric, 430, 524
Miquel Bosch, Montse, 524
Miralles, 507
Miralles, Aurora, 228
Miralles Anguera, Teresa, 356
Miralles Balcells, Anita, 356
Miralles Sellarés, Ramona, 356
Miret, Antònia, 234
Miret, Antonieta, 107
Miret, Blanca, 307
Miret, Isabel, 108
Miret, Joan, 347
Miret, Josep M., 367, 444, 449
Miret, Maite, 430
Miret, Marisa, 525
Miret, Roser, 234
Miret Bonjoch, Antònia, 301
Miret Cortadelles, Magí, 446, *528*
Miret Cortadelles, Pilar, 446
Miret Cos, Florentina, 356
Miró de la Botiga Nova, 504
Miró, Araceli, 326
Miró, Elvira, 318
Miró, Josep, 581
Miró, Pilar, 318
Miró, Ramona, 318
Miró, Rosita, 318
Miró Farré, Maria, 356
Misser Vallès, Josep M., *571*
Moixó, Cal, *249*
Moixó, família, *1*, *40*
Molgosa Font, Magina, 356
Moli, Jeroni, 325, 581, 600
Molina, 334, 474
Molina, Leonor, 429
Moliné, Lolita, 493, 494
Molins, Antonio, 337
Molins, Ramon, 578, 582
Mongay, Joan, mossèn, *565*
Monné, *189*
Montagut, 363
Montagut, Josep, *183*
Montagut, Rossendo, 520, 582
Montané, M. Àngels, 329
Montaner, Joan, mossèn, *521*, *523*
Montero, 240
Montero, Antonio, 414
Montero, Eduard, 330
Montero, Eduardo, 581
Montero, Pepe/Josep, 330, 414, *523*
Montiu, Cal, 613
Montiu, família, *7*
Montiu, Roseta, 299
Montiu Codina, Eduard, 542
Montiu Codina, Jeroni, 251, 288
Montiu Codina, Maria, 251, 356
Montiu Codina, Mercedes, 251
Montiu de Nuix, Eduard, 237, 327
Montiu de Nuix, M. Dolors, 237, 326, 484
Montiu de Nuix, Roser, 237, 528
Montiu Granell, Rosa, 356
Montiu Reñé, Salvador, 251, *288*, 530
Montraveta, Francisco, 206
Montraveta, Jaume, 430
Montraveta Cinca, Ignasi, mossèn, 173, 241, 242, 332, 428, *521*
Mont-ros, 475
Mora, Isabel, 318
Mora, Joan, 337, 600
Mora, Montse, 287
Mora, Pepito, 337
Mora, Ramon, 351
Mora Casals, Jeroni, 337, 612
Mora Casals, Josep M., 612, 618
Moragas, Dolors, *362*
Moragas, Rosa, *447*
Moragas Barret, Francesc, *183*, *184*
Moral Galceran, Carme, 356
Morales, Javier, 458
Morales, Milagros, 108
Morales García, Carme / M. Carme, 329, 459, 583
Morales Guillén, Víctor, 452, *455*, *460*
Morató Novell, Lluís, 240
Morell, Àngels / M. Àngels, 284, 481
Morell, Antònia, 621
Morell, Jaume, 465
Morell, Josep, 276, *469*
Morell, Maite, 430
Morell, Rosa M., 525
Morell, Rosa, 107
Morell Alsina, Antònio, 284, 325, 485, 498
Morell Alsina, Josep M., 284, 325
Morell Alsina, Maite, 324
Morell Font, Magina, *180*, 356
Morell Jaume, Ramon, 180, 193, 578, 610
Morell Salvadó, Teresa, 356
Moreno, Armando, *447*
Moreno, Concepció, 329
Morera, Jordi, *428*
Morera Mas, Dolors, 356
Morera Solà, Clàudia, *547*
Morreres, Ramon, *214*
Morros, Antònia, 287, 318
Morros, Lola, 287
Morros, M. Rosa, 319, 527
Morros, Maria, 223
Morros Brufau, Celestina, 356
Morros Ribó, Antònia, *185*
Morrut, Cal, 506
Mortés Sererols, Montserrat, 321
Moscoso Casado, Antònia, 233, 573, 600
Mosoll, Josep, *519*, 524
mossèn Albert Bonet Marrugat, *363*
mossèn Andreu Rovira, *151*, *299*, *443*, 562, 594, 595
mossèn Anton Benet, 594, 595
mossèn Anton Pont Saltó, 359, 362, *363*, 572, 593, 594, 596, *604*
mossèn Casamitjana, 367
mossèn Cinto Verdaguer, *410*
mossèn Francesc Bajona Pintó, *98*, *410*, 446, *449*, *565*, 566, 578
mossèn Francesc Comorera, *565*
mossèn Ignasi Montraveta, 173, 241, 242, 428, *521*
mossèn Jaume Albesa, *565*
mossèn Jaume Berenguer, 367
mossèn Jaume Vilardell, 428
mossèn Jeroni Roca, *82*, *357*
mossèn Joan Mongay, *565*
mossèn Joan Montaner, *521*, *523*
mossèn Josep Arques, *345*, *363*, *461*, *556*, 594, 595, *612*
mossèn Josep M. Català, 623
mossèn Josep Serra, *365*
mossèn Josep Vila, 428
mossèn Narcís Saladrigues, 428, *429*, *565*
mossèn Pere Anglarill, 363, *539*
mossèn Rafael Boix, 348
mossèn Rafael Farran Tàcies, 368
mossèn Ramon Arqué, *560*
mossèn Ramon Garriga, *540*
mossèn Ramon Pinós, *81*
mossèn Ramon Rota Canal, 241, 242, 367, *368*, *521*, *523*, 605
Mula, Paquita, 600
Muñoz, 108, 414, 414
Muñoz, Encarna, 529
Muñoz, Joan, 511
Muñoz Blanco, Manuel, 414
Muntaner, *23*
Muntanyés, Cal, *156*, *264*
Mur, Jaume, *106*
Naboa Armengol, Joan, 311, 363
Naboa Regué, Carme, 235
Naboa Regué, Leonor, 356
Narés, *189*
Nasa Tabaco (vegeu *Ignàsia Brach*)
Naval, Francesc, pare, *96*
Navarro, Catalina, 105
Navarro, Maria, 105
Navarro, Paquita, 105
Navarro Camps, Tomàs, 150, 151
Ninot, Antonio, 581
Ninot, germans, 554
Ninot, Margarita, 224
Ninot, Paquita, 234
Ninot, Pere, *504*
Ninot, Remei, 242
Ninot, Rosa, 429
Ninot Balcells, Francisco, 346
Ninot Brichs, Teresa, 356
Ninot Farran, Joan, *90*, *97*
Niubó, Jaume, *128*
Niubó, Joaquim, 441
Niubó, Josep, 135
Niubó, M. Teresa, 528
Niubó Sociats, Ramon, 617
Noguera, Salvador, 240
Noguera Gimbert, Josep, 360
Noguera Mercé, Antonieta, *416*
Noguera Sagués, Josep M., 521
Noguera Vilalta, Assumpta / Assumpció / M. Assumpció, 321, 334, 568, 583, 600
Noguera Vilalta, Josep Ramon, 568
Noguera Vilalta, Salvador, 429, 522, 568
Nogués Miralles, Francisca, 356

Nòria, 541
Nòria, Cal, *164*
Nòria Güell, Milagros, 279, 541
Novell, Josep M., 578, 582
Novell, Nuri, 300
Novell Castellà, Antoni, 150
Nuix, doctor, *473*
Nuix, Montserrat de, 354
Nuix, Pere, *533, 537*
Nuix, Roser de, 542
Nuix Capdevila, Dolors de, 225, 428, 542, 565, 566
Nuix d'Espona, Dolors de, 356
Nuix d'Espona, Roser de, 356
Ocón Eslava, José de, *447*
Olalde, Mercedes, 272
Olalde Montiu, Carme de, 272, 324, 338, 356
Olesti, Benet, 554
Olesti, Rosa, 554
Oliva, Joaquim, 474
Oliva, Simón, 577
Oliva Rosell, Dolors, 622
Oliva Solé, Cecília, 356
Oliva Solé, Dolors, 356
Oliver, Conxita, 230
Oliver, Rafael, *409*
Oliveres, *468*, 577
Oliveres, Jacint, mossèn, *7, 92*
Oliveres, Joan, 551
Oliveres, Josep M., 275
Oliveres, Montserrat, 350
Oliveres Ribera, Carme, 356
Oliveres Ribera, Paquita, 356
Oliveres Solé, Montserrat, 226, 446, 566
Oliveres Solé, Nuri, 446, 527
Oliveretes, Ca l', *309*
Ollé, Isidre, 309
Orgué Martí, Jaume, 483
Oriol, Ciprià/Cipriano, 33, 36, 465
Oriol, Josep, 507
Oriol, M. Àngels, 429
Oriol, Melcior, *534*
Oriol, Mercè, 429, 525
Oriol Canamasas, Antoni, 240, 304, 429, 522
Oriol Giribet, Teresa, 356
Oriol Pinós, Antoni, 419, 421, *423*
Oriol Pinós, Josep M., *423*, 424
Oriol Trilla, Francesc/Francisco, 398, 423, 424
Oro, Antònia de, 603
Orobitg, Carme, 301
Orobitg, Ignasi, 441, 581
Orobitg, Josep M., 347, 426, 478, 599
Orobitg, Josep, *58*
Orobitg Armengol, Dolors, 356
Orobitg Armengol, Maria, 356
Orobitg Armengol, Ramona, 356
Orobitg Ingla, Ferran, 419, 421, 423, 424, 425, 577
Oromí, Ca l', 617
Oromí, Raimunda, 565
Orozco, Núria, 180
Ors, Mercè, 134
Ortiz, Pilar, 226, 228
Ortiz, Teresa, 108
Ortiz Argelich, Rosa, 356
Ortiz Bernaus, Carme / M. Carme, 208, 300, 437, 457, 527, 566, 580
Ortiz Bernaus, família, 208
Ortiz Bernaus, Josep, 208, 325, 438, 457, 520, *528*, 580, 582
Ortiz Martí, Josep, 208, *460*, 469, 565, 566
Ortiz Melet, Eusebi, 499
Ortiz Melet, Paquito, 345
Ortiz Real, Adela, 356
Ortiz Solé, Josep, *292*
Ostadell Segura, Dolors, 356
Pa i All (vegeu *Jaume «Pa i All»*)
Pacho, Joan, 476, 577
Paco «el Sambo», 346
Padró, Jaume, *2, 20, 48, 76, 93, 94, 393*
Padró, Tomàs, *93,*
Pagés, *468*
Pagés, Enriqueta, 336
Pagés, José, *137*
Pagés, Josep, 236
Pagés, Ramon, *420*
Pagés Boldú, Joan, 311
Pagés Corbera, Josep, 325
Pagés Corbera, Ramon, 314, 537
Pagés Oliva, Josep M., 325, 573, 580
Pagés Oliva, M. Carme, 324, 327, 573
Pairo, Cal, *314*, 613
Pala Tallo, Juan, *515*
Palau, M. Cristina, *447*
Palau, Pasqual, 363
Pallàs, Camil, *97, 98*
Pallàs, M. Teresa, 601
Palma, Ignasi, 337, 578
Palma, Joan, 582, 600
Palma Beneito, Juanito, 573
Palmero (vegeu *Jaume Fornells*)
Palmero, Cal (vegeu *família Fornells*)
Palomero, Amparo, 524
Palomero, Roser, 429
Palomés, Antònia, 134
Palomo, José, *447*
Paquita, 107, 279
Parcerissa, Emilio, 578
Parcerissa Solà, Emili, 483
Parcerisses, Ramon, 282
Paredes, *189*
Paredes, Francisca, 107
Paredes, José, 414
Parra, Gregòria, 108
Parra Cabero, Joan, 491
Parra Pizarro, Pablo, 240
Pascual, Emiliano, *404*
Pascual, Josefina, 228
Paso, Alfonso, *460*
Pastor, Maria, 303
Patilles, el (vegeu *Manuel Rua Citoler*)
Patxo, *189*
Paula Vallet, Francesc de, S. J., *356, 358*
Paula, Ca la, *226*
Pedraza, 600
Pedraza, Albert, 429
Pedret, Teresa, *36*
Pedret Bonet, Teresa, 356
Pedrós, 78, 578
Pedrós, Cal, *186*
Pedrós, Carme, 336
Pedrós, Josep, 582
Pedrós, Manel, 359, 360, 363
Pedrós Massip, Antònia, 356
Pedrós Orobitg, Antònia, 356
Pedrós Orobitg, Josep, 359, 539, 596, *604*
Pedrós Puig, Anton, 242, 325, 457, 483, 485, 486, 491, 496, 582
Pedrós Puig, Carme / M. Carme, 301, 457, 527, 621
Pedrós Puig, Francisco, 599
Pedrós Puig, Manel, 457, 578, 580, 582
Pedrós Puig, Maria, 301, 326
Pedrós Puig, Ramon, 455, 521, *528*, 582, 566, 599, 605
Peiret, 334, 414
Peiret, Pilar, 528
Peláez, 414
Pelegrí, Concepció, *236*
Pellicer Santmartí, Maria, 356
Pena, Santiago, 241
Peña, Felipe, *447*
Pepe «Llauner», 235
Perales, 583
Pere (de Cal José), 531
Pere Armengol, Cal, *401*
Pere III el Cerimoniós / Pere el Cerimoniós, *56, 57, 73*
Pere Pont, Cal, *284*
Pere, *173*
Perelló, Joan, 566
Perelló, Rossend, *410, 461, 462, 463*
Perelló Roca, Salvador, 309
Peret, 457
Pereta, Francisco, 105
Pereta, Josep M., 309, 325
Pereta, Josep, *104*, 105
Pereta, Ramona, 105
Pereta Albareda, Ramona, 356
Pereta Pons, Carme, 356
Pereta Pons, Mercè, 356
Pérez Tomás, 578
Pérez, Ángel, *404*
Pérez, Carme, 334
Pérez, Loli 108
Pérez, Miquel, 479
Pérez Ansótegui, Pili, 321
Pérez Farràs, Enric, 384
Permanyer, Magí, 623
Permanyer, Matilde, 241
Permanyer Berengué, Teresa, 612
Permanyer Torres, Jaume, de Cal Gotzo, 618
Peropadre Estela, Teresa, 356
Perostes, M. Lluïsa, 414
Perostes Vitales, Jesús, 544
Perull, Pere, *47*
Petanàs, 414

Petanàs, Joan, 441
Pich, *189*, 475
Pié, 468
Pié Burgués, Dolors, 356
Pié Burgués, Teresa, 356
Piera, 307
Piera, Teresa, 108
Pifarré, Núria, 223
Pifarré, Ramon, 614
Pifarré Solé, Ramon, 613
Pifarré Subiranes, Ramon, «el Vell Raccioner», 613
Pijoan, 367
Pijoan Mota, Paquita, 356
Pilar «de les Mitges», Ca la, 619
Pinós, Jaume, 347, 478, 480
Pinós, Jordi, 516
Pinós, Josep, *528*
Pinós, Ramon, mossèn, *81*
Pintó Santamari, Lluïsa, 356
Pinyol, Jenaro, *404*
Pipó, Doloretes, 230
Pipó, Ermengol, 566, 581
Pipó, família, *2*, *3*, *8*
Pipó, Francisco, 581
Pipó Comorera, Josep, 522
Pipó Gras, Rosa, 356
Pipó Nouet, Josep, 359, 360
Piqué, *468*
Piqué, Carme, 551
Piqué, Joan Ramon, 455
Piqué, Teresa, 455
Piqué Vergés, Dolors, 356
Piquer Planas, Ramona, 356
Planes, 469
Planes, Francesc, 108
Planes, Jordi, 347
Planes, Juanita, 230, 318, 482
Planes Alsina, Genoveva, 356
Planes Tella, Josepa, 356
Plantada, Josep, *144*, *145*
Plassa, 309
Plassa Botet, Ramon, 346
Plats i Olles, Cal, 620
Pola, Ca la, *476*, 507
Polo, Carmen, 412
Polo, Guillem, *47*
Pomés, 229, 514
Pomés, Carles, 583
Pomés, Carolina, 225
Pomés, Jaume, *469*
Pomés, Joan, 337
Pomés, Josep, 581
Pomés, Magí, *142*
Pomés, Maria, 228
Pomés Guspí, Montserrat, *180*
Pomés Martorell, Francesc/Sisco, 240, 326
Pomés Miret, Ramon, 345, 617
Pomés Pereta, Jaume, 309
Pomés Pons, Esteve, *180*
Pomés Quintana, Marta, 136, 573
Pomés Quintana, Ramona, 307
Ponç, Pere, *462*, *463*
Ponjoan, 385
Pons, 521
Pons, Adela, 108
Pons, Angelina, 108, 583
Pons, Francisca, *335*
Pons, Rosa, 225
Pons, Xavier, *428*
Pont, *177*
Pont, Joan, *565*
Pont, Josep, 333
Pont, M. Teresa, 554
Pont, Magda, 527
Pont, Montserrat, 300
Pont Andrés, Pere, *155*, 169, 367
Pont Canela, Lluís, 521
Pont Canela, Rosa, 321
Pont Farré, Miquel, «Flavià», 150, 346, 437, 582, 618, 619
Pont Farré, Sofia, 356
Pont Pedrós, Teresa, 566
Pont Saltó, Anton, mossèn, 359, 362, *363*, 572, 593, 594, 596, *604*
Pont Tarragó, Pere Ramon, 169, 520
Pont Trilla, M. Teresa, 448, 481
Porredon, Anna, 429
Porredon, Cal, *173*
Porredon, família, *156*
Porredon, Maria, 256
Porredon Bernaus, Xavier, 88, *156*, 240, 522
Porredon Capdevila, Pilar, 326
Porredon Capdevila, Ramona, 326, 457
Porredon Farré, Ramona, 356
Porredon Farré, Xavier, *156*
Porredon Puig, Joan, *156*, 256, 264, 446, 465, 559
Porta, 486
Porta, Albert, 347, 599
Porta, Carme, 337, 620
Porta, Faust/Faustino, 479, 485, 489
Porta, Paquita, 527
Porta, Pere, 581
Porta, Teresina, 107
Porta Gassó, Coloma, 356
Porta Rius, Josepa, 356
Porta Sobrevila, Ignàsia, 278
Portella, 385
Portella, Carme, 233, 301
Portella, Genoveva, 225, 228
Portella, Jaume, 420, 422
Portella «Cularses», *199*
Posiells, 469
Pou Benet, Conxita, 356
Pou Duaigües, Cinta, 307
Poulidor, *502*
Prado, Àlex, 429
Prado, Julià, 429
Prado, Julián, 581
Prat, Josep, 414, 576
Prat, Montserrat, 317
Prat, Remei, 441
Prat Bové, Josep, 150
Prat Gené, Ramon, 311
Prat Pascual, Joan, 455
Prat Vives, Francisca, 356
Prat Vives, Magdalena, 356
Prats, 474, 475
Prats, Joan, *404*
Prats, Salvador, 275, 314
Prenta, 509
Primo de Rivera, *14*, *265*, *376*, *377*, *378*
Profitós, Jaume, *604*
Profitós Profitós, Teresa, 356
Prous Lloses, Joan, *185*
Prous Lloses, M. Clara, *185*, 307, 409, 488
Prous Prous, Josep, 185
Prunera Farré, Maria, 356
Prunés Aznar, Antònia, 356
Prunés Mata, Josep, *22*, *181*, 359
Puig, 583
Puig, Antònio, 582
Puig, Cal, *164*
Puig, Concepció, 301
Puig, família, 256
Puig, Francesc, *20*, *51*, *74*, *75*, *77*
Puig, Gaietà, 275
Puig, Joan, 441, 479
Puig, Josep, 581, 582
Puig, Julián, 507
Puig, Lídia, 105, 107, 256, 527
Puig, Maria, 226, *230*
Puig, Minerva, *362*
Puig, Miquel, *528*
Puig, Montserrat (de Cal Ferrer Llarg), 226
Puig, Salvador, 474, *528*
Puig, Teresa, 191, 430
Puig Alsinella, Lluís, 326
Puig Batlle, Josep, 207
Puig Bòria, Ramona, 207
Puig Calaf, Antònia, 356
Puig Cama, Josep, 132, 476, 511, 578
Puig Capdevila, Juliana, 156, 256, 428, 446, 566
Puig Casajuana, Bàrbara, *264*
Puig Casajuana, Simón, 207, 256
Puig Castellà, Concepció, 528
Puig Castellà, Francesc, 605
Puig Castellà, Josep, 605
Puig Castellà, Montse, 307
Puig Castellà, Tomàs, 583, 605
Puig Farré, Julián, 430, 492, 522, 568
Puig Franquesa, Francisca, 356
Puig Llanes, Concepció, 436
Puig Llanes, Francisco/Francesc, 436, 566
Puig Llanes, Josep, 605
Puig Llanes, Miquel, 596, *604*
Puig Llanes, Ton, 446, 566
Puig Ortiz, Josep M., 414, 489
Puig Ortiz, Rosa, *428*, 566
Puig Ortiz, Teresa, 566
Puig Ortiz, Xavier, *565*
Puig Pifarré, Concepció, 457, 621
Puig Puig, Concepció, 303, 433, 488
Puig Puig, Miquel, 429
Puig Torné, Antònio, 280, 325, *429*, 520, 521, 566, 578, 580, 583
Puig Torné, Joan, 280, 302, 327, 521

Puig Torné, Josep, 280, 325, 457
Puig Torres, Joan, 521, 601
Puig Torres, Josep, 327, 521, 524
Puigcorbé Galba, Ramona, 356
Puigcorbé Vila, Guadalupe, 356
Puiggròs, Matilde, 227, 228, 354
Puiggròs Nogués, Ramon, 346, 581
Puigredon Borruix, Domènec, *183*, *382*, 388, 400
Puigredon Coletes, Maria, 356
Puit Romà, Jaume Ramon, 583
Pujals Tarruella, Maria, 356
Pujol, 474, 528
Pujol, Bernat, *181*
Pujol, Dolors, 488
Pujol, Emili, 431, 432
Pujol, Josep, *51*
Pujol, Lluís, *404*
Punsola Feliu, Amàlia, 206
Puy, Nativitat, *429*
Quintana, Agustina, 224
Quintana, Francisco, *418*
Quintana, Rosina, 222, 284, 451, 453, 481, 482
Quintana, Rosita, 299
Quintana Conca, Jesús, 381, 410, *423*, 424, *462*, *463*, 577, *581*
Quintana Pereta, Nadina, 324, 326, 327
R. S. A., *400*
Rabelais, *210*
Rabell Riera, Antònia, 252, 541
Rabell Riera, Emili, 135, 252, 275, 410, *451*, *461*, *462*, *463*, 539, 541, 596, *604*
Rabell Riera, família, 252
Rabell Valls, Emili, 252
Racó, Cal, *7*, *314*
Rafegas Oliver, Eduard, 88, 304, 522
Ragué Pinyol, Glòria, 356
Raich, Cal (Cal Boter), *46*
Raich, Carme, 225
Raich, Conxita, 180
Raich, Josep, 337
Raich, Magí, 363, 552
Raich, Quima, 225
Raich Anguera, Albert/Alberto, 504, 577
Raich Boquet, M. Dolors, 301
Raich Boquet, M. Rosa, 301, 527, 583
Raich Brufau, Josep, 327, 520, 573, 580, 582
Raich Brufau, Magí, 327, 347, 457, 573, 580, 582
Raich Canela, Rosa, 356
Raich Farran, Albert, 446
Raich Minguell, Dolors, 429, 568
Raich Minguell, M. Teresa, 329, 568, 583
Raich Minguell, Miquel, 458, 568, 583
Ramírez, *9*
Ramon, 109, 223
Ramon, Gaspar, 200
Ramon, Josep, 582
Ramon, Nuri, 318
Ramon, Ramon, «Teto», 506
Ramon Arrufat, Montserrat, 356
Ramon Costa, Ramon, 241, 581, 582, 605
Ramon Fondevila, M. Teresa / Teresa (Cal Teto), 321, *519*, 528, 620
Ramon Segura, Mercè, 356
Ramona (de Cal Corder), 208
Ramonich Pallarés, Catarina, 356
Ranci, Cal, *168*
Randall, Harry, *396*
Ratolí, el, 236
Rauret, Ramon, *481*, *489*, *503*
Rayo (vegeu *Bonaventura Sanfeliu Roca*)
Razquin, casa, 620
Razquin Carulla, Anna M., 307
Razquin Carulla, Ramon M., 88, 305, 430
Razquin Fabregat, Carme, 299, 356
Razquin Fabregat, Ferran, 410, *415*
Razquin Fabregat, Inés, 299, 356
Razquin Fabregat, Lola/Dolors, *249*, 272, 356
Razquin Fabregat, Pepita/Josepa, 272, 356
Razquin Jené, Josep M., 115, 186, *329*, 338, *413*, 415, 416, 431, 445, *451*
Razquin Jené, Miquel, 410, 413, 541
Recasens, 271
Recasens, Isidro, 282
Recasens Companys, Carlota, 356
Recasens Gabernet, Rosalia, 356
Recasens Llobet, Carme, 356
Recasens Llobet, Dolors, 356
Regí, Mercè, 307
Regí, Paquita, 108, 234, 581
Regí, Rosa M., 234, 526, 573, 583
Regí Campabadal, Miquel, 533, *534*, 535
Regué, 380
Regué, Montserrat, 620
reina d'Hongria, *23*
Reixach, Buenaventura, *404*
Rialp, Bartolomé, 150
Rialp Gou, Bartolomé, 150
Riba, Fermí, 577
Riba, Mercè, 583
Riba Elias, Pere, 345
Riba Miret, Florenci, 345
Riba Pijuan, Ferran, 304
Riba Sisquella, Pere, 410, 437, 444, 472, 576, 577
Ribalta Cardona, Josep, *106*, *107*
Ribas, Teresa, 428
Ribas Cisquella, Concepció, 356
Ribé, José, *404*
Ribera, 300, 583
Ribera, Àngel, *504*
Ribera, Dolors, 329
Ribera, Lluís, 480
Ribera, M. Dolores, *298*
Ribera, Manel, 485
Ribera, Maria, 108, 583
Ribera, Mercè, 329
Ribera, Teresa, 108
Ribera Castellà, Josep, 363
Ribera Castellà, Ramon, 566
Ribera Jovell, Dolors, 368
Ribera Jovell, Eduard, 368
Ribera Lanaspa, Cecília, 356
Ribera Ramon, Ignasi, 368
Ribera Tarsà, Roser, 321
Ribes, 305
Riera, Francisco, 577
Riera, Josep M., 347, 426
Riera, M. Carme / Carme, 329, 441
Riera, Marià, 489
Riera, Paquita, 529
Riera, Ton/Antoni, 325, 327, 426, 478
Riera Brieva, Josep, 422, 427
Riera Brieva, Miquel, 470
Riera Castells, Josep, 582
Riera Castells, Paquita, 321
Riera Company, Josepa, 356
Riera Companys, Àngel, 533, *534*, 577
Riera Companys, Nuri/Núria, 275, 336, 401
Riera Companys, Pepe, 537
Riera Martí, Josep M., 345
Riera Serra, Càndida, 252
Riera Simon, Josep M., 521, 583
Riera Simon, Nuri/Núria, 234, 321
Riera Vilalta, Carme, 356
Ríos, casa, 273
Riu, Anna M., 329
Riu, Casimiro/Casimir, *248*, 467, *504*
Riu, Concepció, *373*
Riu, Francesc, *467*
Riu, J., *468*
Riu, Josep, 467
Riu, Maria, 529
Riu, Ramon, *183*, 427, 467
Riu Calvet, Assumpció/Assumpta, 225, 278, 279, 314, 541
Riu Calvet, Carme, 225, 278, 514
Riu Calvet, Josep/Pepe, 278, 445, 507
Riu Porta, Conxita/Concepció, 278, 356
Riu Porta, Josep, 278
Riu Porta, Pasqual, *189*, 278, *467*, *468*
Riu Sánchez, Josep M., 240, 305, 522
Riu Solsona, Agustí, 278
Riu Solsona, Montserrat, 278
Riu Vendrell, Agustí, 278
Rius, 108
Rius, Agustí, *397*
Rius, Jaume, 206, 489
Rius, Joan, 480
Rius, Josep M., 337, 582
Rius, Ramon, 150
Rius, Ramon, germà, *404*
Rius Castellà, Jacint, 150
Rius Mosoll, Antoni, 328
Rius Solé, Rosa, 107, 234, 285, 286, 581
Rius Tella, Josep M., 327, 520, 573, 580
Rius Tella, M. Carmen, 324
Rius Tella, Nuri, 317
Rius Verdés, 446
Rius Verdés, Angeleta, 235, 291
Rius Verdés, Josep, 446
Rivera, Montse, 525
Rivera Palou, Maria, 356
Rivera Raich, Dolors / M. Dolors, 326, *519*, 573, 583, 598
Rivera Raich, Misteri, 526, *528*, 573, 583, 598
Robert, Bartomeu, 237
Robert Nadal, Alejandro/Alexandre, 425, 428, 455

Roc, 275
Roca, Agustina, 222
Roca, Antònia, 241
Roca, Antonio, 109
Roca, Celestino, «el Sala», 109, *215*
Roca, Jaume, 242
Roca, Jeroni, mossèn, *82*, *357*
Roca, Joan, 109
Roca, Miquel, *214*
Roca, Paquita, 108
Roca, Ramon, *404*
Roca Bertran, Dolors, 356
Roca Fusté, Josep, 520, 521, 579, *580*, 582
Roca Garrabou, Angelina, 321, 583, 620
Roca Rossell, Francisca, 356
Roca Sastre, Ramon M., *243*
Rocagené, M. Pilar, 307
Rocaginé Casanovas, Joan, 325, 479
Roch, Josep M., 554
Roch, Josep, 507
Roch Jiménez, Agustí, 491
Rodríguez, Joan, 333
Rodríguez, José Antonio, 333
Rodríguez Rosich, Antoni, 304, 492
Rodríguez Rosich, Juli/Julià, 304, 492
Roig, Jaume, 350
Roig Tolosa, Margarida, 356
Romero Marchent, Rafael, *447*
Rondón Aparicio, María del Carmen, 452
Roqué Pinyol, Glòria, 356
Roqué Pinyol, Ramona, *165*, 356
Ros, José, *404*
Rosa, 566
Rosalia, 226
Rosell, Agustina, 222
Rosell, Martí, 420
Rosell Pont, Maria, 446, 448
Rosell Riera, Pere, 520, 582
Roselló, Joan, 576, 577
Roselló, José Mari, 330
Roselló, Josefina, 318, 439
Roselló, Josep, 405
Roselló Martínez, Antoni, 328
Roselló Martínez, Conxita, 326, 573
Roselló Sisquella, M. Rosa, 233, 234, 528
Roser (de Cal Tomàs de Castellnou), 226
Rosich, família, *36*
Rosich, Joaquim, *397*
Rosich, Josep, *36*, 578, 581
Rosich, Maria, *36*
Rosich, Pasqual, *519*
Rosich, Ramon, 241, 285
Rosich Comas, Cinta/Cinteta, 229, 300, 446
Rosich Comas, Isidor, 449, 453, 454, 496, 542, 578, 581
Rosinés, Concepció, 227
Rossell Obach, Teresa, 356
Rossell Pipó, Ignàsia, 356
Rossell Segura, Carme, 356
Rossich, Francesc, *528*
Rossich, Mireia, *462*, *463*
Rossich Batalla, Francisco, 327, 521
Rossich Cases, Jaume, 311
Rossich de les Pells, Cal, *180*
Rossich Franquesa, Carlos, 139, 241, 242, 410, 413, 504, 553
Rossich Franquesa, Paquita, 446
Rostand, *451*
Rota Canal, Ramon, mossèn, *128*, 241, 242, 367, *368*, *521*, *523*, 605
Roure, Rosa, 180
Roure, Salvador, 180
Rovira, 507
Rovira, Andreu, mossèn, *151*, *299*, *443*, 562, 594, 595
Rovira, Cal, *292*
Rovira, Carme, 600
Rovira, Dolors, 620
Rovira, M. Dolors, 329
Rovira, Maria, 229
Rovira, Mercè, 544
Rovira, Miguel, *404*
Rovira, Ramon, 620
Rovira Brufau, Ramon, 359, *363*
Rovira Comas, Josep M., 325, 337, 520, 573
Rovira Comas, Ramon, 345
Rovira Solé, Marta, 301, 438, 581
Rovira Solé, Pilar, 301, 438
Royes, 302
Royes, Rosita, 284
Royes Larroya, família, *189*
Royes Larroya, Juanito/Joan, 327, 347, 477
Rua Citoler, Manuel, «el Patilles», 381
Rubinat, Albert, 578
Rubinat, Anna M., 324
Rubinat, Antoni, 360, 566
Rubinat, Antònio, «Ton Caminante», 403
Rubinat, Josep, 577
Rubinat, Josep M., 132, 578
Rubinat, Llorenç, 578
Rubinat, M. Rosa, 326
Rubinat, Montse, 430
Rubinat, Trini, 223
Rubinat Ninot, Antònia, *170*, 230, 436
Rubinat Ninot, Paquita, *179*, 230, *293*, 350, 558
Rubinat Portella, Ramon, 419, 422, *427*
Rubió, Montserrat, 337
Rubió Balaguer, Jordi, *79*, 386
Rubió Fitó, Paquita, 356
Rufat, Trini, 429
Rufau, Eusebi, «Canets», 408
Sabanés, Juli, *376*, *377*, *378*
Sabata, Cal, *170*
Sáez, Leonardo, 241
Sáez, Mercedes, 583
Sáez, Ricardo, 581
Sala, *469*, 582, 600, 600
Sala, Cisco, 314
Sala, el (vegeu *Celestino Roca*)
Sala, M. Carme, 224
Sala, M. Rosa, 307
Sala, Maria, 225
Sala, Núria, 300
Sala, Paquita, 301
Sala, Ramon, 327, 445
Sala, Teresa, 529
Sala Aldomà, Ricard/Sala, *37*, *215*, *376*, *377*, *378*, 405
Sala Canosa, Maria, 356
Sala Izuriaga, Francesc/Patxi, 240, 522
Sala Lloveras, Josep, 337, 520
Sala Martí, Francisco, *121*
Sala Martí, Josep, *121*
Sala Sala, Trinitat, 356
Sala Santacreu, Teresa, 356
Saladrigues, Narcís, mossèn, 428, *429*, *565*
Salat, Antoni, *416*
Salat, Armand, 173
Salat, avi, l'«Espardenyer de Freixenet», *171*, *501*
Salat, família, *171*, *501*
Salat, Joan, *469*
Salat, Josep, *183*
Salat, Josep M., 319
Salat, Marcel·lí, 337
Salat, Miquel, 346
Salat Bachs, Conxita, 544, 566
Salat Cortadelles, Ramona, 228, 245
Salat Falip, Dolors, 356
Salat Fornells, Josep, *181*
Salat Noguera, Antoni, 319
Salat Noguera, M. Teresa, 237, 301, 319, 457
Salat Tarrats, Joan, *36*, 112, *114*, *115*, *118*, *121*, *125*, 139, 186, 311, 367, 409, 410, 413, 416, 431, 446, 449, 451, 453, 457, 553, 596, *604*
Salat Tarrats, Ton/Antoni/Antònio, *171*, *416*, 446
Salat Vidal, Ramon, 612
Sales, Josep, 173
Salvadó Llobet, Montserrat, 356
Salvador, Jaume, 581
Salvador, Manuel, *397*
Salvany Blanch, Josep, *76*
Sambo, el (vegeu *Paco «el Sambo»*)
Sambola, Anita, 230, 558
Sambola, casa, *103*
Sambola, Josep, *100*, *101*, *436*, 461
Sampietro Rudolf, Laura, 321
Sança, Baltasar, *462*, *463*
Sánchez, 582
Sánchez, Antònia, 429
Sánchez, Celestino, 440
Sánchez, Jesús, 581
Sánchez, Josep, 520
Sánchez, Lídia, 566
Sánchez, Lleó, 565, 566, 581
Sánchez, pare, 605
Sánchez, Patricio, 279
Sánchez, Pepi, 430
Sánchez Piedrabuena, Celestino, 454
Sanchís, José A., *118*
Sancho Marraco, Josep, *565*
Sanfeliu, Miquel, 578
Sanfeliu, Santiago, 429
Sanfeliu Domènech, Lluís, 242, 332, 333, *429*, *519*, 565
Sanfeliu Roca, Ventura/Bonaventura, «Rayo», 425, 476, 496, 511
Sanpere, Lluís, *27*
Sanpere Carreres, Ignàsia, 356

Sanpere Grioles, Dolors, 356
Sanpere Labrós, Elisa, 250
Sans, 509
Sans, Joan, 337, 580, 582
Sans, Maria, 227, 228
Sans Figueres, Carme, 356
Sans Ribera, Anna, 356
Sant Jeroni, Anton de, fra, *462, 463*
Sant Martí i d'Ausiàs March, Francesc de, *57*
Sant Torres, Teresa, 356
Santacana, M. Rosa, 303, 307, 488
Santacana Vélez, Joan, 88, 240, 305, 492, 523, 524
Santamaria, 346
Santamarta, Marta, 307
Sarmenteta, Cal, o Cal Jesús, *173, 291, 599*
Sarrate, Josep M., 363, *462, 463*, 539
Sarrate, Paquita, 225, 299
Sarrate Corbinos, Àurea, 225, 356
Sarrate Corbinos, Francisca, 356
Sarrate Corbinos, Joaquim, 218
Sarrate Llamas, Armand/Armando, 330, 459, 491
Sàrries, Dolors / M. Dolors, 303, 307
Sauleda Felip, Pilar, 356
Saura, 475
Saza (vegeu *José Sazatornil*)
Sazatornil, José, «Saza», *447*
Sebastià Pedrós, Antònia, 356
Secanell, Josep M., *509*
Secanell, Ramona, 428
Segarra, Arturo, 241, 337, 520, 581, 582, 600
Segòvia, Maties de, *51*
Segués, Pere, 320, 479
Segués Llobet, Mercè, 107, 234, 438, 439, 440, 454, 455, 495, *519*, 527, 528, 583
Segura, Bartomeu, «Bartolo», *604*
Segura, Ramona, 226, 354
Segura, Regina, 275
Segura, Rossendo, *128*
Segura, Teresa, 300
Segura Escudé, Jaume, 240
Segura Martí, Rosita, 307
Segura Nadal, Josepa, 356
Segura Radijales, Teresa, 307
Segura Ramon, Carme, 356
Segura Ramon, Emília, 356
Sellés, 528
Senosiaim, Juan, *404*
Seoane Sambola, Josep Manuel, 454, 601
Serés, *177*
Serés, Josep M., 522, 577
Serés, Pau, *169*
Serés García, Elena, 303, 329
Serés Gómez, Anna, 303, 334, 555
Serés Gómez, Josep Claudi, 522, 555
Seró, Prudenci, *314*
Serra, Elvira, 157
Serra, Josep, mossèn, *365*
Serra, Pere, 470
Serra, Ramon, el Vell, *23, 48, 58*
Serra Duch, Josep, 325
Serra Grau, Montserrat, 356
Serra Lardies, Amadeu, 479, 601
Serra Lardies, Josep Antoni / Josep Anton / Josep, 477, 478, 479
Serra Vima, Marina, 356
Serra Vima, Mercè, 356
Serrador, Ton (vegeu *Ton Alegret*)
Serrano, José, *404*
Serrano, Josep, prevere / Dr. Serrano, 314
Serrano Montalvo, José Antonio, *329*, 412
Servet, Josep, *478*
Servet, Miquel, 474
Servet Servet, Irene, 356
Servet Servet, Ramona, 356
Servet Servet, Teresina, 356
Setó Fusté, Josepa, 356
Setó Pellicer, Joan, 337, 520, 582
Setó Pellicer, Rosa/Rosita, 285, 286, 318, 581
Shakespeare, *451*
Sicart, 284, 325
Sicart, Maria, 229
Sierra Manzano, Josep M., 491
Sílvia, Ca la, *229*
Simó, *503*
Simon, Dolors, 428
Simón, Francisco, *404*
Simon, Josep, 109, 507
Simon, Narciso, *404*
Sisquella Roselló, Pilar, 303, 329
Sitges, Antònio, 429
Sitges, Paco, *206*
Sitges, Pere, *404*
Smith, Hopkinson, 432
Sobrevila Artigues, Josepa, 356
Sobrevila Artigues, Mariano, 389, 518
Sociats, Trini, 350
Solà, 475
Solà, Francesc, 345
Solà, Francisco, *404*
Solà, Montse, 284
Solà, Ramon, 429
Solà Franquesa, Àngela, 356
Solé, 363, 455
Solé, Adela, 318
Solé, Antònia, 223
Solé, Antònio, 276, 420
Solé, Cal, *156*, 517
Solé, Francisca, 180
Solé, Francisco, 562
Solé, Isidro, 507
Solé, Joan (de Cal Mera), 617, 618
Solé, Joan, *528*
Solé, Joaquim, *181*
Solé, Josep, *128*
Solé, Josep, 363, 507
Solé, Lourdes, 241
Solé, M. Rosa, 329, 583
Solé, M. Teresa, 583
Solé, Manuel, *404*
Solé, Ramon, 347, *363, 420*, 422
Solé, Rosita, 242
Solé, Salvador, 334
Solé, Teresa, 225
Solé, Toni, *422*
Solé Balcells, Joan, 284, 309
Solé Briansó, Antònia, 356
Solé Brufau, Emili, *181*
Solé Brufau, Francesc, *181*
Solé Brufau, Ramon, *181*
Solé Carulla, Francesc, 328
Solé Civit, Magdalena, 356
Solé Civit, Teresa, 356
Solé Coletes, Enric, 325
Solé Coll, Salvador, 531
Solé Companys, Maria, 356
Solé Companys, Rosa, 356
Solé Elies, Anna M., 301
Solé Elies, Joan, 582
Solé Forn, Carme, 356
Solé Freixes, Dolors, 356
Solé Fusté, Ramona, 356
Solé Pomés, Montserrat, 301
Solé Pont, Dolors, 334
Solé Rabadà, Montserrat, 356
Solé Subirana, Concepció, 356
Solé Tossal, Maria, 356
Solé Urgell, Magda, 321
Soler Vives, Josep, *170*
Solsona, casa, *24*
Solsona, Paquita, 300
Solsona Climent, Francina, 283
Solsona Climent, Maria, 283
Solsona Duran, Isabel, 253, 278
Solsona Duran, Josep, 278, *451, 460*
Sombrerer, Cal, *178*
Soriano, Francesc, *53, 64, 65*
Sorribes Abella, Rosa, 356
Sostres, Cal, *169, 177, 234*
Sostres Centelles, Maria, 356
Sostres Estrada, Ramon, 177
Sotera, Joan, 105
Soteras, Salvador, 465
Soteres, Angelina, 303
Soteres, Salvador, 309
Soteres, Teresa, 307
Soteres, Ton, 577
Soteres Soteres, Josep M., 483
Soto, 414
Soubielle, Valentín, *84*
Stekelenburg, Joop, *410*
Suau, Emília, 429
Suau, Paquita, 607
Suau Felip, Ramon, 333
Suau Grau, Teresa, 239, 354
Subias, Carme, 429
Subias, Maties, 437
Subias Ferrer, Llorenç, 191, 420, 422, 427, 566
Subias Navarro, Josep, 601
Subiranes, família, *5*
Sucarrats, Emili, 521
Sucarrats, Emilio, 470
Sucarrats, família, *37*
Sucarrats Armengol, Jaume, 346
Sucarrats Vidal, Jaume, 309, 578
Sújar, 414

Súja Mohedano, Carmen, 301
Sunyer Raurell, Josep, *50*
Taboada, 229
Taillade, Jean Louis, *84*
Talaveró, Anna M., 307
Taló, Jordi, *157*, *158*
Tamarit, Remigio, *404*
Tàpia Pinilla, Blaseta, 356
Tardà, 326, 457, 457, 457, 459, 573, 573, 600
Tarragó Nolla, Magdalena, *169*
Tarragó Roca, Ramon, 150
Tarrats, Emília, *416*
Tarrats Turull, Ramona, 356
Tarré Ramon, Josep, «Genaro», 618, 619
Tarrés Claret, Pere, *363*
Tarrés Domingo, Arcadi, 235
Tarruell, Cal, *171*, *501*
Tarruell, família, *5*, *6*
Tarruell, Joan, 577
Tarruell Combellé, Conxita, 356
Tarruell Combellé, Dolors, 356
Tarruell Cos, Carme, 166
Tarruell Cos, Magda, 166
Tarruell Ubach, Joan, 345
Tarruell Ubach, Josep M., 268, 309
Tarruell Vilaró, Joan, *166*
Tarruella, *468*, 600
Tarruella (de Cal Racó), 314
Tarruella, Cecília (de Cal Magí Penjat), 206
Tarruella, Felip, 337
Tarruella, Josep, 577
Tarruella, M. Carme, 319
Tarruella, Magdalena, 337
Tarruella, Maria, 33, 36
Tarruella, Pepita, 301
Tarruella, Ramon, 581
Tarruella Condal, Dolors, 356
Tarruella Domingo, Antoni (de Cal Racó), 314
Tarruella Domingo, Maria, 356
Tarruella Galofre, Magí, «Magí Penjat», 614, 615
Tarsà, Pepita, 108
Tàsies Ginestà, Francisco/Cisquet, 421, 610
Tàsies Ginestà, Ramon, *450*, 464, 465, 577
Tàsies, Ventureta, 622
Tàssies Cases, Bonaventura, 356
Tàssies Cases, Maria, 356
Teixé, Maria, 620
Teixidó, Antònia, 108
Teixidó, Montse, 307
Teixidó Calafell, Josepa, 356
Teixidó Calafell, Maria, 356
Teixidó Segura, Maria, 356
Tella, Antònia, 529
Tella, Carme, 430
Tella, Jaume, *469*
Tella, Maria, 573
Tella, Montserrat, 318
Tella, Ramon, 88, 315, 492, 522, 523
Tella, Rosa M. / M. Rosa, 241, 581
Tella, Sra. (vegeu *Carme de Olalde*)
Tella Barrachina, Pilar, 573
Tella Comas, M. Carme, 233
Tella Comas, Ramon, 337, 520, 578, 582
Tella Pont, Josep, *338*
Tella Torres, Pepe/Josep, 296, 421, *423*, 424
Térmens, M. Àngels, 484
Térmens, Ramon, 139, *363*, 410, *422*, *461*
Térmens Badal, Tomàs, 150
Térmens Bosch, Josep, 150
Térmens Piqué, Ramon, «Brunet», 150, 151
Térmens Prats, Josep, 398, 420
Teto (vegeu *Ramon Ramon*)
Teto, Cal, *620*
Tix, Cal, *192*
Toldrà, Dolors, 322
Toldrà, Montserrat, 225
Toldrà, Ramon, *170*
Toldrà Vilaró, Carme, 356
Tolosa, Dolors, 429
Tolosa Cuadras, Trinitat, 356
Tolosa Novell, Josep M., 240, 523
Tomàs, 480
Tomàs, de Castellnou, Cal, *226*
Ton «Canya», 611
Ton «Serrador» (vegeu *Ton Alegret*)
Ton Caminante (vegeu *Antònio Rubinat*)
Torné, *176*
Torné, Cal, 273
Torné, Mercè, 108, 438, 573
Torné, Miquel, 320, 476, 479, 578
Torné Casanelles, Concepció, 356
Torra, d'Igualada, *214*
Torra, Josep, 284, 507
Torra Secanell, Josep, 240
Torrades Altisent, Josep, 394
Torrens, Montserrat, 226, 227, 228, 446
Torres, Jaume, 175, *249*, 337
Torres, Magí, 241
Torres, Teresa, *293*
Torres Bertran, Agustina, 356
Torres Bertran, Dolors, 356
Torres Bertran, Rosalia, 356
Torrescassana Costa, Joaquima, 134
Torró, Carme / M. Carme, 303, 529
Torró, Conxita, 529
Torroja Miret, Antoni, *97*, *98*, *329*
Tosal, Adela, 528
Tosal, Anna M., 234, 242
Tosal, Dolors / M. Dolors, 107, 234, 318, *519*, 527, 528
Tosquella, Joan, 564
Tosquella, Josep, 524
Tosquella, M. Dolors, 307
Tous, 337, 582
Travesset, M. Teresa / Teresa, 303, 334, 602
Travesset Massanes, Jordi, 328
Tribo (vegeu *Ramon Mas Majà*)
Trilla, 229, 577
Trilla, Angelina, 225
Trilla, Antònio, *603*
Trilla, Assumpció / M. Assumpció, 318, 621
Trilla, Consuelo, 223
Trilla, Elvira, 282
Trilla, Immaculada, 307
Trilla, Jaume, 240, 429
Trilla, Joan, 621
Trilla, Josep M., 577
Trilla, M. Dolors, *528*
Trilla, M. Teresa, 227, 282, 326
Trilla, Maria, *160*, 444, 538, 566
Trilla, Marián/Marià, 237, *528*, 621
Trilla, Pere, 242, *528*
Trilla Bacardit, Josep, 399, 405
Trilla Botines, Juanjo, 430, 524
Trilla Busquet, Consol, 356
Trilla Cle, Josep, 457
Trilla Falip, Inés, 356
Trilla Farré, Ramon, 491
Trilla Lladó, Jaume, 419, 420, *422*
Trilla Ninot, Melcior, 421
Trilla Oromí, Antònio, 305
Trilla Ramon, Antoni/Antònio, 314, 413, 553
Trilla Riu, Patrocini, 356
Trilla Seroles, Rosa, 356
Trilla Vallés, Dolors, 356
Trilla Vallés, Teresa, 356
Trípols, Joan, *623*
Troncoso, Manuel, 332
Trullols, Elvira, 227, 228
Trullols Bach, Maria, 170, 317
Trullols Masses, Llorenç, *170*
Tudela, Cal, *37*
Turull, Albert, 430
Turull, Carme, 225, 226, 336, 350, 607
Turull, família, 293
Turull, Francesc, *293*
Turull, Montserrat, 226
Turull Balcells, Josep, 304, 523
Turull Bargués, Carme, 283, 293
Turull Bargués, Josep/Pepe, 293, 311
Turull Bargués, Ramon, *179*, 279, 283, 293, 311, 410, *429*, 450, *457*, 514
Turull Casajuana, Josep, 398
Turull Duch, Joan, 293
Turull Rubinat, Max, 429, 492, 522, 558
Ubach, *468*
Ubach, Francisco, 275
Ubach, Jaume, 359, 360
Ubach, Joan, 436
Ubach, Salvador, 531
Ubach Grioles, Pilar, 275, 401, 436, 538
Ubach Miserachs, Teodor, «el Grioles», 405, *589*
Ubach Molins, Francesc, 328
Ubach Molins, Josep M., 333, 327, *528*
Ubach Regué, Carme, 386
Ubach Regué, Ramon, 268
Ullod Perera, Concepció, 356
Urbà IV, *597*
Utzet Civit, Victòria, *159*
Vaguer Peropadre, Joaquim, 520
Vaguer, Rafel, 470
Valdivieso, Manuel, *565*
València Marcos, Josep, 599
Valés Coma, M. Teresa / Teresa / Maite, 326, 327, 484, 583
Vall, Joan, 105
Vall, Montserrat, 105, 301, 581
Vall, Neus, 303, 583

Vall Benaiges, Joan, 483
Vall Benaiges, Jordi, 483
Vall Cornellana, Francesc/Francisco, 105, 302, 327, 456, 477, 582, 600
Vall Magre, Joan, *478*
Vall Marsà, Josep, 150
Vall Pont, Ignacia, 356
Vallejo, Fernando, *447*
Vallés, 307, 469
Vallés, Anton, *436*
Vallés, Paquita, 226, 551
Vallés Petit, Teresa, 356
Vallet Arnau, Francesc de Paula, S.J., *357, 367*
Vall-llebrera, Pere de, *20, 47*
Valls, Josep, *153*
Valls Llamas, Joan, 286, 581
Valverde, Joan, 478
Valverde Barón, Paquita, 303
Valverde Serrano, Pere, 519
Vázquez, Carles, *480*
Vega, Cal, *309*, 348, *621*
Vega, casa, *27, 313*
Vega, Manolo de, 486
Vega Copons, Antoni de, *27*
Vélez de Guevara, Luis, *445*
Vell Raccioner, el (vegeu *Ramon Pifarré Subiranes*)
Vendrell, Cal, 613
Vendrell, Doloretes (Ca la Sílvia), 229
Vendrell, M. Àngels, 524
Vendrell, Magí, 524
Vendrell, Ramon, 430, 524
Vendrell Ramon, Anita, 356
Ventureta Foix, Cal, 418
Venturoso, Cal, *45, 293*
Verdaguer, Cinto, mossèn, *410*
Verdaguer Capdevila, Rosalia, 356
Verdés, Joan, 345
Verdés, Trini, 107
Verdú, Cal, 622
Vergés, Agustí, 581
Vergés, Dolors, 583
Vergés Gabarró, Angelina, 414, 433, 488, 583
Vidal, Amadeu, *113*
Vidal, Anna, 428
Vidal, Antònia, 230
Vidal, Antonio, *113*, 581
Vidal, Berta, 134
Vidal, Edmundo, *113*
Vidal, Josep, 381
Vidal, Lluïsa / M. Lluïsa, 488, 528
Vidal, M. Teresa, 620
Vidal, Mario, 105, 578
Vidal, Pau, *469*
Vidal, Pepe, 410, 577
Vidal, Salvador, *565*
Vidal de Montpalau (vegeu *Ramon Vidal Trull*)
Vidal Diné, Pau, 518
Vidal Farré, Fernando, 612
Vidal Gabaldà, Dolors, 356
Vidal Hospital, M. Lluïsa, 541
Vidal Prats, Paquito/Francesc, *178*, 504, 505, 514, 518
Vidal Salat, Josep Antoni, 612
Vidal Trull, Ramon, «Vidal de Montpalau», *140*, 150, 151, 152, *153, 154, 221, 341*
Vigara, Blanca, 307
Vigara, Cal, 418
Vigara, Carme, 108
Vigara, Francisco, 108
Vila, Joan, 449
Vila, Josep M., 542
Vila, Maria, *443*
Vila, Josep, mossèn, 428
Vila Claria, M. Dolors, 321
Vila Galofre, Marcel, *174*, 544
Vilà Lafargue, Pere, *13*, 327, 520
Vila Llobet, Dolors / M. Dolors, 230, 326, 327, 338, 438, 440, 454, 484, 526, 528, 598
Vila Llobet, Trini, 180
Vila Niubó, Joan, 246
Vilà Xuclà, Carme, 356
Viladrich, Adelina, 227
Vilalta, Carme, 105
Vilalta, Josep, *467*
Vilalta, M. del Carme / Carme, 226, 319, 322, 323, 428, 565, 566
Vilalta, Pepe, 541
Vilalta, Ramon, 180, 449, 453, 578, 610
Vilalta, Ramon M., 315, 507
Vilalta, Ramona, 272
Vilalta Arau, M. Dolors, 350, 445, 448, 450, 541
Vilalta Arau, M. Pilar / Pilar, 445, 446, 541
Vilalta Arau, Ramon, 541
Vilalta Esteva, Josep, *445*
Vilalta Esteva, Lluïsa, 272, 356
Vilalta Esteva, M. Teresa, 272, 336, 356
Vilalta Pont, Mercè, 356
Vilaltella Puig, Josep M., 328
Vilanova, Anton, *461*
Vilanova, Àurea, 326, 484
Vilanova, Pepeta, 272
Vilanova Baldillou, Francisco/Francesc/Paquito, *165*, 386, 464, *465*, 469, *534*
Vilanova Baldillou, Josepa, 356
Vilanova Pernal, Francisco, *165*
Vilaplana, Josep M., 150
Vilaplana, Ramon, 325
Vilar, Antonio, *447*
Vilar Rubió, Flora, 105, *177*
Vilardell, Jaume, mossèn, 428
Vilardosa, M. Àngels, 428
Vilaró, *82*
Vilaró, Josep, pare, *96*
Vilaró, Maria, *166*
Vilaró, Ramon, 599
Vilaró, Ramona, 108
Vilaró Coma, Josep M., 567
Vilaró Coma, Senén, 459, 519, 567
Vilaró de Jordana, Carme, 596, *604*
Vilaró Pipó, Antònia, 356
Vilaró Pont, Pere, 345
Vilaseca, 599
Vilaseca, Engràcia, 356
Vilaseca, M. Teresa, 583
Vilaseca Rivera, Joaquim, *13, 70*
Vilella, Ramon, *460*
Viles, Rosa, 583
Viles Castells, Rosa / Rosa M., 321, 324, 581
Villaró, Joan, 544
Villaró, M. Dolors, 303, 488, 583, 602
Villarroya, 314
Villarroya, Enric, 583
Villarroya, Josep M., 327, *528*, 573
Villarroya, M. Dolors, 490, 600
Villarroya Balcells, Enric, 363, 577
Villarroya Massana, Gemma, 306, 490
Villarroya Massana, M. Rosa, 326, *528*, 583
Vinyals, Cal, *214*
Vinyes, *469*
Vives, 299, 321
Vives, Angelina, 581
Vives, Antònia, 231, 232
Vives, Isabel, 437
Vives, Josep, 405, 617
Vives, Pedro, *404*
Vives Berengué, Antònia, 356
Vives de Casanoves, *11*
Vives Vilamassana, Leonor, 356
Xandri, Josep, 139, *199*, 577
Xandri, Núria, 583
Xandri, Pepita, 307
Xandri Borràs, Nuri, 301
Xandri Palou, Josep, 389
Xandri Pont, Teresa, 356
Xandri Sala, Josep, 601
Xifré, Josep/José, pare, *96, 404*
Ximénez Portella, Jaume, 485, 516, 578
Xiol, 244
Xuclà, 577
Xuclà, Cal, *171, 237, 416*
Xuclà, família, *254*
Xuclà Cases, Francesc, *254*
Xuclà Comas, Antònio, *237, 254*
Xuclà Comas, Montserrat/Montse, *254*, 307
Xuclà Comas, Ramon M., *254*, 305
Xuclà Garriga, Francesc Josep, *254*
Xuclà Granell, Antoni, *254*
Xuclà Granell, Francesc, 371
Xuclà Riu, Antònio / Antonio de P. / Antoni, *137*, 139, 254, 411, 412, 413, *415*, 553, 564
Xuclà Riu, Marià/Mariano, *254*, 445
Xuclà Riu, Ramon M. / Ramon, 135, 254, 427, *429*, 450, *460, 565*, 566, 581
Yago, Roser, 231, 583
Ymbernon, M. Teresa, 541
Zamora, Dolors, 318
Zorrilla, José, 453
Zurita Martí, Josep, 240

Índex toponímic[1]

Àfrica, 96, 292, 296, 297, 307

Agramunt, 102, 116, 196, 214, 279, 396, 401

Agramunt, avinguda d' / carrer del General García Valiño, 159, 214, 368

Agramunt, camí d', 46

Agramunt, carretera d', 380

Albareda, molí de Ca l', 102

Alfàbia, 518

Alfés, 534, 535, 536, 537

Alps suïssos, 519

Altron, 522

Alzines, carrer de les, 16

Amèrica del Sud, 307

Amèrica, 96, 432

Ametlla, l', 150

Ametllers, barri dels / els Ametllers / les Cases Barates, 10, 11, 12, 16, 226, 329, 499

Ametllers, pla dels, 116, 117, 226, 343

Andalusia, 194

Andorra, 307

Aneto, 519

Àngel Guimerà, rambla d' (vegeu *rambla de Lluís Sanpere*)

Anglaterra, 18

Anglesola, 373

Anoia, l', 141

Anoia, riu, 526

Anselm Clavé, carrer d', 219, 220

Aragó, 51, 56, 405, 466, 485, 490

Aranyó, l', 128, 339, 397, 600

Argelers, 416

Argentina, 293, 469

Argiler, l', 118

Artesa de Segre, 394

Àsia, 96

Avairon, 313

Badalona, 474, 485

Balaguer, 214, 397, 488, 515

Barbacana, la / Barbacana de Pere III el Cerimoniós, 26, 624

Barbastre, 95

Barcelona, 10, 14, 21, 27, 35, 66, 67, 70, 76, 81, 83, 84, 99, 113, 114, 116, 137, 151, 154, 185, 215, 218, 219, 220, 221, 230, 244, 245, 246, 249, 250, 282, 292, 297, 337, 338, 373, 376, 377, 378, 385, 391, 392, 400, 404, 405, 418, 422, 423, 424, 438, 447, 461, 468, 469, 474, 485, 502, 509, 510, 539, 540, 560, 581

Barcelona, carrer de, 82, 166, 397, 556

Bàscula, font de la placeta de la / font de les Verges / font de la Bonavista, 32, 34

Bàscula, placeta de la, 33, 34, 35, 594, 603

Bellmunt, 150

Bellpuig, 122, 300, 394, 411, 419, 438, 478

Bellver (Mallorca), 518

Bellver d'Ossó, 150

Benissanet, 481

Besiberri, 523

Biel, punta del, 12, 16, 499

Binèfar, 612

Bonavista, font de la / font de la placeta de la Bàscula / font de les Verges, 32, 34

Borges del Camp, les, 255

Brufaganya (vegeu *Sant Magí de Brufaganya*)

Bruixes, carreró de les, 125

Buida-sacs, carrer de, 556, 611

Burgos, carrer de, 269, 556

Cabdella, 78

Calaf, 219, 220, 254, 340

Calvo Sotelo, rambla de (vegeu *rambla de Lluís Sanpere*)

Campos, costa dels (vegeu *carrer Victòria*)

Camps, torre del (Cal Ferran), 397

Canàries, 422

Canceller Dou, carrer del / carrer de la Universitat, 63, 331, 406, 449, 457, 521

Canós, el, 339

Cantàbria, 416

Cantàbric, 104

Capcorral, raval de, 27, 279

Capellades, 250

Caputxins, carrer dels (vegeu *carrer Combat*)

Caputxins, raval dels (vegeu *avinguda de Catalunya*)

Cardona, 255

Cardosa, la, 150, 185, 300

Carme, barri del, 616

Cases Barates, les (vegeu *barri dels Ametllers*)

Cases Noves, carrer, 213, 256, 260, 280, 556

Castell, carrer del, 186

Castella, 56

Castellblanc, 159

Castellfollit de Riubregós, 70, 404

Castellnou, camí de, 123

Castellnou d'Oluges, 150, 225, 226

Castellnou de Seana, 419

Castelló de la Plana, 475

Castelló, 490

Castellolí, 527, 528

Castellserà, 214

Catalunya, 12, 31, 46, 56, 76, 99, 104, 114, 154, 195, 210, 297, 327, 352, 358, 373, 389, 391, 392, 438, 469, 474, 476, 485, 490, 493, 494, 500, 509, 510

Catalunya del Nord, 438

Catalunya, avinguda de / avinguda del Caudillo / raval dels Caputxins / carretera de Madrid a França / carretera Barcelona–Lleida / carretera de Tàrrega / carretera d'entrada a Cervera, 12, 14, 21, 25, 32, 33, 36, 37, 44, 45,

1. Aquest índex inclou tots els noms de lloc que són citats en el text. Hi apareixen: poblacions, municipis, comarques, províncies, comunitats autònomes, països, continents, comtats, bisbats, arxiprestats, barris, carrers, places, partides, rius, rieres, torrents, ponts, basses, estanys, camins, eres, serres, turons, valls, creus, portals, masos, finques i qualsevol altre nom de lloc que aparegui en el text.

En els casos de carrers, places i similars, els noms antics remeten a la denominació actual, en què es podrà trobar tant la denominació actual com la denominació, o denominacions, que hagi tingut anteriorment; per exemple, «Caputxins, carrer dels: vegeu *Combat, carrer*»; i en l'entrada «Combat, carrer», hi trobarem «Combat, carrer / carrer dels Caputxins / carrer Liberación». [Ramon M. Razquin Carulla]

82, 86, 166, 170, 187, 189, 265, 366, 387, 397, 412, 468, 556, 563, 575, 580, 604

Caudillo, avinguda del (vegeu *avinguda de Catalunya*)

Cervera, afores de, 497, 530, 607

Cerví, el, 519

Ciutadilla, 340, 404

Ciutat Jardí, 123

Claret, mas (vegeu *Mas Claret*)

Codina, mas del (vegeu *Mas del Codina*)

Coll d'en Fica, creu del, 74, 75

Comaloforno, 523

Combat, carrer / carrer dels Caputxins / carrer Liberación, 86, 104, 156, 158, 185, 187, 193, 222, 269, 282, 366, 380, 397, 540, 556, 561, 563, 590, 597, 610

Conca de Barberà, la, 141

Concabella, 271, 300

Condals, els, 506, 507, 546

Constantinoble, 65

Constitució, plaça de la (vegeu *plaça Major*)

Còrdova, província de, 258

Corregidor, passeig del (vegeu *avinguda del Mil·lenari de Catalunya*)

Costa Brava, 485

Creu dels Orenets, camí de la (vegeu *avinguda del Mil·lenari de Catalunya*)

Cuba, 250, 292

Cubells, 70, 404

Curullada, la, 150, 364, 365, 368

Deià, 518

Diputació, passeig de la (vegeu *plaça de la Universitat*)

Drac, coves del, 518

Duran i Sanpere, avinguda de / passeig de Pi i Margall / passeig del Portalet, 2, 8, 24, 25, 44, 116, 336, 397

Duran, mas (vegeu *Mas Duran*)

Ebre, riu, 396

Écija, 258

Egipte, 76

Escorial, el, 576

Espanya, 46, 56, 94, 307, 316, 344, 396, 411, 493, 494, 502, 504, 510, 517, 520

Esparreguera, 469

Esperanto, carrer, 123

Estació, carrer de l', 111

Estació, passeig de l' / passeig de José Antonio / passeig de Prat de la Riba / passeig del Ferrocarril, 13, 25, 29, 46, 82, 203, 344, 374, 384, 397, 511, 517, 577

Estació, plaça de l', 219, 220, 581, 582, 583, 614

Estampa, carrer de l' (vegeu *carrer de Manuel Ibarra*)

Estaràs, 300

Estats Units, 76

Estudi Vell, carrer de l', 556

Europa, 432, 581, 608

Extremadura, 159

Fàtima, 573

Ferran el Catòlic, carrer de, 121, 124, 184, 545

Ferrocarril, passeig del (vegeu *passeig de l'Estació*)

Ferrol, el, 296

Fillol (o Fiol), 19, 272, 595, 607

Fillol, font de (o Fiol), 19, 607

Fillol, molí de, 530

Fiol (vegeu *Fillol*)

Flamisell, campament del, 522

Florejacs, 246

Fontetes, les, 4

Forques, turó de les, 1, 15, 397

França, 12, 214, 218, 307, 313, 344

Francesc Macià, avinguda de, 331

Francesc Macià, carrer de (vegeu *carrer del General Güell*)

Francisco Barnés, plaça de, 388

Freixenet, 150, 171, 510

Gaià, riu, 617

Galícia, 104

General García Valiño, carrer del (vegeu *avinguda d'Agramunt*)

General Güell, carrer del / carrer de Francesc Macià / carrer de les Verges, 32, 33, 34, 35, 36, 125, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 222, 230, 234, 293, 366, 383, 521, 529, 542, 548, 556, 570, 584, 586, 587, 594, 603

Ginesteres, les, 117

Girona, 12, 96, 110, 344, 394

Gironella, 99

Gomà, molí d'oli / molí Gomà / molí de Ramon Gomà, 10, 102, 397

Gra, 368

Gramuntell, 128

Granada, 114, 418

Granyanella, 12, 150

Granyena / Granyena de Segarra, 37, 150, 151, 176, 223, 249, 275, 540

Grau, molí del, 19, 66, 67, 205, 409, 530

Guàrdia de Noguera, 249

Guimerà, 185

Guipúscoa, 344

Guissona, 102, 116, 154, 185, 215, 232, 340, 474, 480, 571

Guissona, carretera de, 123, 397, 414, 473, 476

Hams, coves dels (Mallorca), 518

Horta (barri de Barcelona), 474

Hospital, carrer de l', 65, 193

Hospitalet de Llobregat, l', 581

Hostafrancs, 35, 150, 238, 249, 266, 315

Hostalets, els, 150

Igualada, 106, 150, 214, 340, 469, 515, 527, 528, 612

Illes Balears, 76

Itàlia, 307, 396

Ivars d'Urgell, 394

Japó, 432

Jaumarro, giravolt del, 265

Jaume Balmes, passeig de, 38, 39, 120, 133, 286, 345, 408, 503, 607

Jesús, carrer de, 556

Jorba, 78

José Antonio, passeig de (vegeu *passeig de l'Estació*)

Les, 344

Liberación, carrer (vegeu *carrer Combat*)

Liverpool, 306

Lleida, 46, 59, 66, 67, 74, 75, 83, 116, 217, 218, 274, 293, 294, 297, 338, 338, 341, 346, 373, 376, 377, 378, 397, 400, 404, 408, 415, 416, 432, 438, 444, 468, 469, 474, 481, 485, 486, 492, 502, 503, 512, 516, 522, 534, 535, 536, 537

Lleida, carrer de / carrer de Sant Josep, 104

Lleida, província de, 266, 396, 468, 481, 495, 522

Lleó, 296

Llibertat, carrer / raval de les Verges, 21, 32, 86, 109, 111, 173, 215, 219, 220, 556, 580

Llindars, 150

Llobet, molí del, 102

Llor, el, 150

Lluís Sanpere, plaça de (vegeu *plaça Santa Anna*)

Lluís Sanpere, rambla de / rambla de Calvo Sotelo / rambla d'Àngel Guimerà / rambla de Sant Francesc / la Rambla, 1, 21, 28, 42, 43, 119, 125, 127, 130, 132, 133, 236, 290, 339, 366, 401, 406, 408, 466, 556, 576, 589, 606

Luchon, 344

Madoz, plaça de (vegeu *plaça de la Universitat*)

Madrid a França, carretera de (vegeu *avinguda de Catalunya*)

Madrid, 12, 14, 153, 159, 373, 375, 415, 423, 438, 452, 576

Mafet, 249

Magatzems, carrer dels (vegeu *carrer de Vidal de Montpalau*)

Major, carrer, 2, 5, 6, 8, 9 , 22, 23, 27, 37, 58, 59, 79, 81, 87, 100, 101, 125, 126, 128, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 171, 176, 177, 184, 190, 191, 194, 195, 223, 233, 243, 254, 255, 266, 276, 279, 282, 298, 306, 307, 338, 342, 343, 346, 351, 352, 355, 361, 370, 376, 377, 378, 380, 384, 386, 397, 405, 447, 451, 501, 513, 553, 556, 556, 557, 563, 614, 615, 619, 620, 621

Major, plaça / plaça de la República / plaça de la Constitució, 8, 20, 21, 24, 76, 125, 156, 157, 173, 228, 243, 264, 347, 349, 356, 362, 365, 373, 376, 377, 378, 379, 382, 383, 384, 434, 441, 442, 447, 527, 528, 556, 559, 564, 567, 568, 585, 592, 596, 599, 600, 617

Malgrat, 111

Mallorca, 518, 576

Manacor, 518

Manotes, giravolt del, 265

Manresa, 93, 99, 102, 110, 217, 416

Manresa, carretera de / carretera de les Oluges / carretera de Sant Ramon, 123, 216, 397, 533, 537

Manuel Ibarra, carrer de / carreró dels Padres / carrer de l'Estampa, 312, 313, 366

Màrtirs, plaça dels (actual), 578

Màrtirs, plaça dels (vegeu *plaça de Pius XII*)

Martorell, 76, 469, 565

Marzà, 110

Mas Claret, 70, 95, 312, 404, 571

Mas d'en Rosa, 397

Mas d'en Toni (vegeu *Mas Claret*)

Mas del Codina, 397, 618

Mas Duran, 4, 253, 314, 397, 436

Mas Solsona, 379

Matacarnera, partida de, 199

Matadero, plaça del, 556

Mataró, 490

Meauzac, 12

Melilla, 296

Mil·lenari de Catalunya, avinguda del / avinguda del Mil·lenari / camí de la Creu dels Orenets / passeig del Corregidor, 74, 75, 117, 156, 397

Miranda del Ebro, 344

Molí de la Roda, 257, 526

Molinet, el, 595

Mollerussa, 121, 214, 396, 436, 469, 478

Montardo, 523

Montclar, 394

Montevideo, 248

Montoliu, carrer de, 74, 75, 123

Montpalau, 128, 150, 151, 153

Montpaó, 506

Montpeller, 338

Mont-roig, 150

Montsec, 394, 519

Montseré, carrer de, 556

Montseré, turó de, 17

Montserrat, 359, 462, 463, 516, 519, 520, 527, 528

Moro, torre del, 17

Nájera, 12

Narcís, molí, 102

Navarra, 373, 452

N-II, carretera, 12, 189, 265

Noguera, la, 66, 67, 93, 141

Noguera Pallaresa, riu, 394

Nou, carrer, 292, 556

Nova York, 395, 396

Oluges, carretera de les / carretera de Manresa / carretera de Sant Ramon, 123, 216, 397, 533, 537

Oluges, creu de les, 74, 75

Oluges, les, 180, 226, 299, 537

Ondara, riu d' / el Torrent, 17, 18, 19, 74, 75, 206, 210, 261, 272, 530

Onze de Setembre, carrer de l', 214

Orenets, creu dels, 74, 75, 117

Osca, 344

Padres, carreró dels (vegeu *carrer de Manuel Ibarra*)

Palència, 99

Palència, província de, 316

Pallars Jussà, 522

Pallars, 250

Palma (Mallorca), 518

Pamplona, 297

Panadella, la, 368, 516, 527, 528

París, 281, 338

Patserra, camí de, 219, 220

Pavia, 150

Peguera, 521

Peixera, la, 272

Penedès, el, 66, 67

Penelles, 394

Pere III el Cerimoniós, barbacana de (vegeu *la Barbacana*)

Pèrgola, la, 41, 228, 323, 335, 411, 437, 466

Perpinyà, 423

Pi i Margall, passeig de (vegeu *avinguda de Duran i Sanpere*)

Pineda, la, 82, 315, 342, 397, 468, 469, 471, 472, 473, 474, 476, 514, 561

Pinós, 519

Pirineu, el / els Pirineus, 416, 519

Pius XII, plaça de / plaça dels Màrtirs, 133, 320, 335, 406, 411, 577

Pla de les Verges, carrer del, 216

Plans, cabana dels, 199

Platja d'Aro, 159

Pobla de Segur, la, 522

Poblenou, el (barri de Barcelona), 114

Pobleta de Bellveí, la, 522

Polígon Industrial, passeig del, 123

Pontevedra, 104

Porcs, plaça dels (vegeu *plaça del Portalet*)

Portalet, el (plaça Santa Anna), 27

Portalet, passeig del (vegeu *avinguda de Duran i Sanpere*)

Portalet, plaça del / plaça dels Porcs, 24, 319

Portocristo, 518

Posadas, 258

Posets, 519

Pous, caseta dels, 18

Pous, els, 18, 208

Pous, font dels, 5

Pous, pont dels, 18

Pous, portal dels, 17, 531

Prat de la Riba, passeig de (vegeu *passeig de l'Estació*)

President Companys, carrer del, 111

Puigmal, el, 519

Punta del Biel, la (vegeu *Biel, punta del*)

Ral, camí / camí Reial, 64, 66, 67

Rapaldes, les, 207

Reial, camí (vegeu *camí Ral*)

República, plaça de la (vegeu *plaça Major*)

Reus, 51

Riber, 150, 300

Ripoll, 67

Riudovelles, 339

Rocafort, 116

Roda, molí de la (vegeu *Molí de la Roda*)

Rondes, carrer de les, 269

Roquetes, masia de les, 13

Rosa, mas d'en (vegeu *Mas d'en Rosa*)

Rubinat, 159, 221, 297, 519

Sabadell, 31, 111, 158, 436, 474, 547

Sabater, carreró de, 8, 125

Safarejos, giravolt dels, 265

Salat, torrent, 159

Salí, carreró del, 3

Salta, 57

Sant Agustí, barri de, 160

Sant Andreu (barri de Barcelona), 474

Sant Cristòfol, barri de, 1, 116, 616

Sant Cristòfol, carrer de, 556

Sant Cristòfol, costa de, 287

Sant Cristòfol, plaça de, 608

Sant Domènec, baixada de, 591

Sant Domènec, carrer de, 624

Sant Domènec, plaça de, 260, 273, 556

Sant Francesc, barri de, 14, 41, 116, 265

Sant Francesc, carrer de, 556

Sant Francesc, rambla de (vegeu *rambla de Lluís Sanpere*)

Sant Francesc, raval de, 261

Sant Guim de Freixenet, 122, 441

Sant Jaume, camí de, 299

Sant Josep, carrer de (vegeu *carrer de Lleida*)

Sant Magí de Brufaganya, 364, 611, 612, 613, 614, 617, 622, 623

Sant Magí de Brufaganya, fonts de / font de Brufaganya / fonts de Brufaganya / fonts de Sant Magí, 611, 612, 613, 614, 617

Sant Magí, barri de, 615, 618, 623

Sant Magí, carrer de / carrer de la Vall, 186, 212, 611, 618, 623, 624

Sant Magí, plaça de / placeta de Sant Magí, 556, 611, 616, 618, 620, 621, 623, 624

Sant Martí de la Morana, 215

Sant Martí de Sesgueioles, 526

Sant Martí de Tous, 70, 404

Sant Miquel, font de la plaça de / font de Sant Miquel, 30, 35, 227

Sant Miquel, plaça de / pou de Sant Miquel, 29, 30, 31, 125, 170, 171, 173, 178, 216, 227, 266, 267, 337, 362, 402, 447, 501, 547, 549, 556, 561, 592, 595, 613, 623

Sant Miquel, pou de (vegeu *font de la plaça de Sant Miquel*)

Sant Pere dels Arquells, 95

Sant Pere Sallavinera, 180

Sant Ramon, carretera de / carretera de les Oluges / carretera de Manresa, 123, 216, 397, 533, 537

Sant Sebastià, 510, 576

Santa Anna, carrer de, 127, 155, 167, 168, 169, 177, 268, 380, 401, 408, 532, 563

Santa Anna, plaça / plaça de Lluís Sanpere, 27, 28, 60, 82, 125, 129, 156, 165, 279, 284, 313, 339, 341, 343, 360, 366, 407, 411, 412, 420, 424, 435, 436, 440, 551, 552, 554, 556, 562, 571, 614

Santa Coloma de Queralt, 468, 515, 611

Santa Magdalena, creu de, 74, 75

Santa Maria del Camí, 527

Santoña, 416

Saragossa, 12, 21, 119, 137, 219, 220, 295, 397, 404, 415, 423, 485

Sarrià, 167

Sebolleria, carrer de la, 228, 255

Sebolleria, plaça de la, 462, 463

Sedó, 368

Segarra, la, 4, 18, 66, 67, 84, 99, 140, 141, 154, 207, 209, 210, 308, 339, 365, 368, 372, 383, 409, 432, 503, 540, 571

Segarra, torre de la, 119

Segòvia, 251

Segre, riu, 394

Selva del Camp, la, 579

Serradora, la, 574

Seu d'Urgell, la, 299, 307

Seu, bisbat de la, 525

Sevilla, 159

Sevilla, província de, 258

Sidamon, 365

Sisteró, 150, 394

Sóller, 518

Solsona, 251, 365, 367, 368, 372, 78

Solsona, bisbat de, 624

Solsona, mas (vegeu *Mas Solsona*)

Son Vida (Mallorca), 518

Sòria, carrer de, 45, 556

Sort, 344

Talavera, 128, 325

Tallada, la, 150, 151

Tarassó, 214

Tarragona, 21, 251, 255, 279, 612, 617

Tàrrega, 10, 59, 111, 179, 222, 279, 340, 365, 367, 368, 372, 373, 394, 396, 416, 422, 430, 435, 468, 469, 471, 477, 488, 516, 607

Tàrrega, camí de, 69

Tàrrega, carretera de (vegeu *avinguda de Catalunya*)

Tarroja, 93, 142, 147, 148, 149, 150, 150, 480, 509, 528

Tarròs, el, 565

Taüll, 523

Terol, 292

Terra Santa, 76

Terrassa, 31, 239

Toni, mas d'en (vegeu *Mas Claret*)

Torà, 116, 365, 480

Tordera, 150

Tornabous, 253

Torrent, el (vegeu *riu d'Ondara*)

Tudela, molí del, 102

Universitat, carrer de la (vegeu *carrer del Canceller Dou*)

Universitat, passeig de la (vegeu *plaça de la Universitat*)

Universitat, plaça de la / passeig de la Universitat / passeig de la Diputació / plaça de Madoz, 29, 31, 35, 88, 125, 128, 172, 174, 175, 372, 373, 388, 397, 403, 415, 439, 556, 569, 593 605

Urgell, l', 66, 67, 141, 372, 565

Uruguai, 248

València, 576

Valenzuela, 397

Vall d'Aran, 344, 375

Vall, carrer de la (vegeu *carrer de Sant Magí*)

Vall, portal de la, 623

Valladolid, 255, 516

Valldarques, 524, 525

Valldemossa, 518

Vallès, el, 66, 67

Vallfogona, carretera de, 2, 397

Valls, 357, 504

Vaticà, el, 48

Veciana, 257, 526

Verdú, 293, 373, 478, 547

Verdú, carrer de, 123

Verges, carrer de les (vegeu *carrer del General Güell*)

Verges, font de les / font de la placeta de la Bàscula / font de la Bonavista, 32, 34

Verges, plaça de les, 614

Verges, raval de les (vegeu *carrer Llibertat*)

Vergós, 180, 309, 354

Vergós Guerrejat, 21, 29, 293

Vergós Guerrejat, font de, 18

Vic, 12, 404, 416, 474

Víctor Balaguer, carrer de (vegeu *carrer de Vidal de Montpalau*)

Victòria, carrer / costa dels Campos, 25, 45, 110, 189, 380, 556, 560

Vidal de Montpalau, carrer de / carrer de Víctor Balaguer / carrer dels Magatzems, 84, 100, 101, 103, 106, 107, 111, 113, 151, 214, 221

Viella, 481

Vigo, 104, 475

Viladrau, 81, 96, 389, 393

Vilafranca (Penedès), 474

Vilafranca de Roergue, 313

Vilagrassa, 373

Vilalta, 93

Vilanova de Bellpuig, 300

Vilanova de l'Aguda, 93

Índex de conceptes[1]

XVIII cos de l'Exèrcit Republicà, hospital, 41
XXV Años de Paz, 329
48 hores de felicitat, 460
a Montserrat a peu, 527, 528
a peu, 528, 537, 548
A Tot Drap, 162
abelles, 86, 90
abeuradors, 21, 273, 340
Abnon, 461
abrics, 222
absis, 69
absis poligonal, 68
acabament de curs, 323
acabament de la guerra, 398
acadèmia, 190
Acadèmia de Dibuix Baixas de Barcelona, 540
acadèmia de Jaume Aldabó, 337
acampades, 519
accèssits, 539
accident aeri, 535, 536
accidentat, 535
Acció Catalana, 382, 400
Acció Catòlica, 98, 362, 365, 420, 449, 457, 572, 579, 580, 582
acordió, 460
acrobàcies, 545, 546
acte judicial, 560
acte litúrgic, 592
actes, 521
actes protocol·laris, 548
actes religiosos, 561, 608
activitats, 519, 529
activitats esportives, 332
actors, 264, 447, 449, 452, 457, 460, 462, 463
actuacions musicals, 541
Administración Local, 415
administrador del Casal, 509
administradors de la capella de Sant Magí, 624
administradors de la festa, 616
administradors del Sant Crist, 61
administratiu, 416
administrativa i comercial, 331
adobs, 221
adoració, 459
adorar, 556
adovellat, 58
adrogueries, 531
adults, 569
advocat, 243, 244, 249, 250, 254, 297, 308, 415, 564
Aeri Club de Cervera, 534, 537
aeròdrom de Cervera, 537
aeròdrom republicà, 397
aeroport de Lleida, 537
aficionats, 473, 476, 510
afores de Cervera, 497, 530, 607
agent de canvi i borsa, 337

1. Aquest índex ha estat confeccionat amb els següents criteris:

Els conceptes d'aquest índex apareixen en el text de l'obra, tot i que també es poden referir a elements que apareixen en les imatges però que no són anomenats explícitament en els corresponents peus de fotografia.

Les paraules de l'índex estan ordenades alfabèticament i es reprodueixen en l'idioma original en què consten en el text del llibre, ja sigui en català, castellà, anglès, francès, llatí, etc.

S'han eliminat les cometes de totes les paraules indexades.

Alguns noms, incomplets en el text, es troben en l'índex en la seva forma completa; per exemple: «Teatro Círculo de Cervera» per «Teatro Círculo», «Guerra Civil» per «guerra», «Iberia Radio Televisión» per «Iberia».

No figuren en aquest índex els noms de persones, però sí els de cases («Cal Companys», «Casa Dalmases») i els d'establiments comercials («Pastisseria Colom», «Barberia Gual»).

Els noms comuns han estat agrupats en la seva fórmula singular o plural, segons la quantitat de vegades que apareixen en el text; així, «modista» i «modistes» es troben en el plural «modistes», i «retaule» i «retaules» es troben en el singular «retaule».

En algun cas, també s'ha unificat el gènere de dues paraules en una sola entrada; per exemple, «neogòtic» i «neogòtica» en «neogòtic».

Alguns noms d'entitats, que l'han anat canviant durant el temps, han estat unificats en un de sol; per exemple, «institut Antoni Torroja».

Per facilitar-ne la localització, s'han agrupat paraules diferents en el mateix concepte. En són exemples «Pasqua», «Pasqua Florida» i «Pasqua de Resurrecció», «caserna de la Guàrdia Civil» i «quarter de la Guàrdia Civil», «Pavelló Municipal d'Esports» i «Pavelló Poliesportiu», etc.

Alguns termes esportius (com «entrenador», «equip», «jugador») van seguits de l'esport al qual pertanyen («futbol», «bàsquet», «ping-pong») per facilitar-ne la identificació.

Els noms d'institucions, establiments comercials i altres que figuren en el text en castellà i en català s'han unificat en una sola entrada; per exemple, «monument als Caiguts» i «monumento a los Caídos», o «Calçats Cisteró» i «Calzados Cisteró».

Algunes paraules de la mateixa família s'han unificat en un sol concepte; per exemple, «jubilació» i «jubilar-se» en «jubilació», o «crema», «cremar», «cremades» i «cremats» en «cremar». [Josep Gual Torrescassana]

agent judicial, 160
agricultors, 151, 154
agricultura, 137, 138, 140, 210, 221, 293
Agrupació d'Edificis Municipals de l'Ajuntament de Barcelona, 70
Agrupació Nacionalista de la Segarra, 252
Agrupació Sardanista Coll de les Savines, 435, 439, 454, 455, 460
Agrupació Teatral Scena, 449, 455
Agrupació Teatre Independent, 460
Agrupación Studium, 445
Agrupament Escolta Coll de les Savines de Cervera, 521, 523, 524, 525
àguila, 90, 549
agulles, 180
agulles saqueres, 616
agutzil, 380, 408, 553
aigua, 18, 21, 29, 32, 38, 91, 116, 146, 260, 272, 340, 364
aigua baptismal, 608
aigua clorosulfatada, 221
aigua de Rubinat, 159
aigua dels Pous, 18
aigua medicinal, 221
aigua miraculosa, 611, 612, 614, 617, 618, 620, 621, 622, 624
aigua purgant, 159
aigües de Vergós Guerrejat, 21, 29
Airosa diana, 407
aixovar, 168, 222, 230
Ajuntament, 5, 6, 11, 13, 18, 20, 27, 32, 36, 38, 76, 78, 81, 84, 87, 94, 118, 159, 252, 308, 314, 327, 356, 371, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 388, 399, 400, 404, 406, 408, 411, 414, 416, 434, 471, 473, 549, 567, 580, 588, 623
Ajuntament de Barcelona, 539
Ajuntament revolucionari, 405
ajut alimentari, 408
albarda, 204
alberg del camí de Sant Jaume, 299
alcalde de Cervera, 115, 186, 254, 290, 329, 341, 348, 371, 375, 376, 377, 378, 381, 382, 388, 399, 400, 403, 405, 408, 409, 411, 412, 413, 415, 416, 553
alçament, 391, 392
Alegría y Descanso, 576
Alemanya nazi, 401
Alfa, màquines de cosir, 139
alfals, 154
alforges, 24
Alhambra de Granada, 418
alicates de collir raïm, 206
alineacions, 468
Alliance Française de Lleida, 338
alls, 127
almoines, 618
Alsina Graells, 579
Alta sociedad, 532
altar, 50, 55, 94, 366, 373, 593, 594
altar barroc, 405
altar de Jaume Padró, 393
altar de la plaça de la Universitat, 593
altar major de Santa Maria, 49, 390
altruista, 556
alumnes, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 313, 314, 315, 318, 320, 321, 323, 324, 325, 326, 332, 333, 337, 351, 386, 432, 522
alzines, 531
americana, 294, 417, 422, 425
americanes, 615
ametllers, 10, 16
Ametllers, els, 10, 11, 12, 13, 16, 116, 117, 226, 329, 499
ametlles de Ca l'Albareda, 102
amics, 270, 277, 279, 283, 284, 285, 368, 369, 410, 540
Amigos del Árbol y Embellecimiento de Cervera, associació, 38
amnistiat, 384
ampolles, 251
anarcosindicalistes, 404
ancians, 44, 352
anècdotes, 542
angelets, 594, 595, 598
àngels, 50, 62
àngels pelegrins, 62
animal de tir, 196, 204
animals, 192, 194, 199, 340, 341, 547, 613, 615, 620, 622
animals de càrrega, 214
animals de treball, 130, 141
anís, 173
anivellar el terra, 543, 544
aniversari, 402, 410
Aniversario de la Liberación, 182
Anna Maria, 175, 403
antifeixista, 388, 396, 400
antonians, 65
Antorcha de Lleida, 486, 492
any sant, 15
anyell del baptista, 22
aparador, 175, 179, 185, 620
àpat, 411
aperitiu, 550
aplec, 612
apòcrifa, 608
apomats, 531
apostolat, 367, 529
apòstols, 465
apotecaria, 159
aprenents, 111, 158
apuntador, 454, 461
aquarterament de tropes, 91
aragonès, 452
àrbitre futbol, 471
arbres, 16, 19, 25, 33, 38, 46, 147, 147, 148, 149 148, 149, 197, 531
arbres fruiters, 40
arc de mig punt, 7, 58, 71
arc de triomf, 365
arcades, 24, 482
arcàngel sant Miquel, 64
arcs, 22, 46
arcs apuntats, 59, 64
arcs de diafragma, 58, 68, 69
arec, 200, 201
arengades, 156, 185
arganells, 611, 614, 622
argenter, 47
Argiler, terrenys de l', 118
armari mirall, 589
armats, 361
armes, 340
armilla, 291, 417, 435
arquillada, 262
arquitecte de la Diputació de Barcelona, 97
arquitectura, 102
arreu de pala, 196
arreu de punxó, 196
arreu de Sant Isidre, 262
arreu giratori, 196
arreu Martorell, 196
art, 581
art modern, 338
artesans, 160
articles de regal, 556
artilleria, 340
Arts Gràfiques Prunés, 181, 461
Arts Gràfiques Salat, 181
arxiu, 22, 81, 87, 519
Arxiu Comarcal de la Segarra, 39, 501, 521
Arxiu Històric, 80, 81
Arxiu Històric Municipal de Cervera, 540
arxiu municipal, 78, 81
arxiu parroquial, 565
arxiu Taminent Library, de Nova York, 395, 396
arxiver, 382
ascens, 482, 490
Aspirantat de l'Acció Catòlica, 521, 522, 523
aspirants de l'Acció Catòlica, 577, 578, 580, 582
assalt carlí, 379, 380
assegurances, 195
Assemblea Comarcal de la Joventut de la Segarra, 409
Assemblea de Joves, 596
Assemblea de Lligues Parroquials de Perseverança, 358
assemblea general, 154, 387
assessorament tècnic i mecànic, 500
assignatura, 313
assistència sanitària, 195, 299
assistent, 292
associacions carnestoltes, 589
associats, 141, 142, 144, 145, 147, 148, 149, 513
astròlegs, 556
atac carlí, 399
atlants, 50
atletes, 516
atletisme, 515, 516
atracció, 547, 555
atri, 47, 52
atxes, 167
audició de sardanes, 407, 435, 468, 550, 552
Auditori Municipal, 56
aules, 304, 305, 330
autocamions, 215
autocars, 120, 321, 466, 522, 579, 612
autògrafs, 433
automòbils, 558, 608

automoció, 331
autoritats, 348, 352, 409, 410, 411, 508, 549, 553, 595
autors, 462, 463
autos de xoc, 547
Autoservei Ametllers, 11
autovia, 11
Auxilio Social, 28, 130, 167, 401, 407, 408
Avant. Publicació setmanal, 181, 359, 469
avi de Cal Gabarró, 205
aviació de Franco, 93, 397
Aviación Legionaria, 397
avinguda d'Agramunt / carrer del General García Valiño, 159, 214, 368
avinguda de Catalunya / avinguda del Caudillo / raval dels Caputxins / carretera de Madrid a França / carretera Barcelona–Lleida / carretera de Tàrrega / carretera d'entrada a Cervera, 12, 14, 21, 25, 32, 33, 36, 37, 44, 45, 82, 86, 166, 170, 187, 189, 265, 366, 387, 397, 412, 468, 556, 563, 575, 580, 604
avinguda de Duran i Sanpere / passeig de Pi i Margall / passeig del Portalet, 2, 8, 24, 25, 44, 116, 336, 397
avinguda de Francesc Macià, 331
avinguda del Caudillo (vegeu *avinguda de Catalunya*)
avinguda del Mil·lenari de Catalunya / avinguda del Mil·lenari / camí de la creu dels Orenets / passeig del Corregidor, 74, 75, 117, 156, 397
avió, 533, 535, 555
avioneta, 534
avioneta Cervera A, 270, 536, 537
avions Savoia–Marchetti SM-79, 397
baix, 426, 565
baix cost, 534
baixada de Sant Domènec, 591
Balada de Navidad, 451
balcó de Cal Pairo, 613
balconades, 24, 77
balcons, 46, 235, 237, 267, 336, 370, 382, 383, 403, 434, 559, 563, 564, 570, 582, 592, 599, 605, 613, 623
baldaquí barroc, 48
baldaquí de l'altar major de Santa Maria de Cervera, 390
baldaquí de l'altar major de Santa Maria del Mar, 48
baldaquí neobizantí, 48
balejar, 200, 201
ball, 228, 231, 232, 252, 276, 285, 346, 347, 418, 419, 422, 443, 501, 543, 551
ball, pista, 13
ball de *las modistillas*, 232
ball de nit, 609
ball del fanalet, 610
ball del ram, 610
ballada de sardanes, 434, 435, 440, 550, 551, 552, 554
balls de festa, 552
balls de saló, 443
balls infantils, 443
balls populars, 582
balontiro, 328
balustrada, 85, 90
Banc Central, 184
Banc de Santander, 36
banc de collir olives, 209
banca, 184, 337
Banca Arnús, 184
Banca Civit, 159
Banco de Crédito Industrial, 118
bancs, 33, 38, 473, 616
bancs de ciment, 39
banda de música, 125, 339, 365, 370, 382, 402, 407, 411, 549, 564, 595, 614, 619, 624
banda de música El Porvenir Cervariense, 417, 418
Banda del Regimiento (Banda Divisionaria de Lérida), 553
Banda del Regimiento de Navarra, 373
banda La Familiar, de Tàrrega, 468
bandera, 362, 370, 406, 564
bandera catalana, 382
bandera de l'Acció Catòlica, 365
bandera de la ciutat, 379, 380
bandera del barri de Sant Magí, 615, 624
bandera del Sant Misteri, 365
bandera del sometent, 373
bandera republicana, 382
banderer, 564, 584, 585, 618, 619
banderes espanyoles, 563, 605
banderí, 363
banderó avantguardista, 362
banderola, 418
bàndol nacional, 297, 399
bandoneó, 469
Banesto, 36
bany, 506, 507
banyadors, 506
bar, 443, 517
Bar Canaletes, 30, 172, 173
Bar Canaletes d'Igualada, 527
Bar El Pinar, 189
Bar Hogar del Productor, 182
Bar Juventud, 187
barat, 495
barba, 585, 615
Barbacana de Pere III el Cerimoniós, 26, 624
barbacanes, 262
barber, 405
barberia de Cal Gómez, 501
Barberia Gual, 174
Barça, 474
barons de Segur, 526
barranco del Lobo, 292
barret de copa, 244
barretina, 204, 294, 418
barrets, 100, 101, 191, 198, 244, 288, 530
barrets àrabs, 346
barri de cases barates, 10
barri de Sant Agustí, 160
barri de Sant Cristòfol, 1, 116, 606, 607, 608, 609, 616
barri de Sant Francesc, 14, 41, 116, 265, 580
barri de Sant Magí, 615, 617, 618, 622, 623
barri del Carme, 357, 610, 616
barri dels Ametllers / els Ametllers / Cases Barates, 10, 11, 12, 13, 16, 116, 117, 226, 329, 499
barri Gòtic, 70
barriades, 610
barrinadures, 116
barris, 417, 422
barris baixos, 624
barroquisme, 64
bars, 500
Bartomeu, 461
bàscula, 33, 34, 35
bàsquet, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 490, 491, 492, 515
bàsquet femení, 481, 515
bàsquet masculí, 515
bassa, 29, 66, 67
bassa dels Condals, 506, 507
baster, 36, 190, 192
bastet, 197
bastida, 87
bata, 158, 303
batalla de l'Ebre, 396
batalla de Terol, 292
batalla del Barranco del Lobo, 292
batalló de treballadors presoners de guerra, 344
batalló disciplinari de soldats treballadors, 344
bateig, 235, 236, 237, 604
bateria, 419, 420, 421, 422, 423, 425, 427, 426
bateries de canons, 339
batre, 199, 200, 201, 279
batxillerat, 308, 327, 330, 334, 335
batxillerat agrícola–ramader, 330, 333
Bazar París, 23, 126, 556
Bé Cultural d'Interès Nacional, 140, 144, 145
beatificació, 572
Begudes Comorera, 216
benedicció, 128, 373, 528, 567, 568, 569, 596, 608
benedicció de la bandera, 362
beneir, 569
benes, 394
bens, 213
benzina, sortidors, 10, 11
Benzinera Bargués, 187
berenada, 251, 272, 530
berenar, 205, 227, 235, 237, 282, 529, 607
besamà, 365
bestiar, 24, 130, 214
bèsties, 273
bevent a galet, 613
biblioteca, 328, 349, 374, 410, 451
biblioteca catòlica popular, 312
Biblioteca Comarcal Josep Finestres, 39, 385
Biblioteca de Catalunya, 76
Biblioteca de Cervera i la Segarra, 179
Biblioteca de la Universitat, 96, 391, 392
Biblioteca Popular de Cervera, 22, 78, 79, 81, 302, 302, 385, 386
bibliotecària auxiliar, 385, 386
bibliotecària, 518
biblioteques populars de la Generalitat, 79
bicicleta, 365, 537, 555, 607
bicorns, 178
biga, 2, 3, 4
billar, 252, 513, 521

bisbat, 47
bisbat de la Seu, 525
bisbat de Solsona, 365, 367, 627
bisbe, 171
bisbe de Solsona, 15, 53, 300, 313, 348, 362, 365, 373, 411, 412
bisenfins, 110
bitllets, 217, 219, 220
bizantí, 390
blat, 102, 122, 140, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 154
bloc de pisos, 43, 45, 414
boc reproductor, 210
bocois de vi, 202
bodes d'or, 460
boicot, 142
boines, 497, 617
boix, 365, 611, 612, 614, 622
boles, 280
bomba d'aigua, 111, 130
bombardeig, 374, 397, 405
bombers, 114
bombes, 94, 126, 397
bombí, 530
Bombollers, 553
bombons, 167
bon temps, 568
bona conducta, 405
bondat, 456
bonet, 571
Borbons, 86
borrasses, 209, 262, 609, 616
bosc, 210, 249
boter, 403
boteria del Sintoy, 84
botes, 178
botes de goma, 302
bótes, 221
botifarres, 582
botiga, 22, 128, 160, 161, 162, 165, 178, 180, 185, 462, 563
botiga Anna Maria, 175, 403
botiga d'espardenyes, 416
botiga de Cal Cisteró, 171, 501
botiga de calçat, 556
botiga de Caritas A Tot Drap, 162
botiga de comestibles, 102
botiga de queviures, 156, 180, 599
botiga de queviures Morell, 193
botiga de Tejidos Colom (Cal Ranci), 168
botiga Duran, 622
botiga El Anillo de Oro, 175
botiga Fuzzi, 622
botiga La Estrella, 229
botiga Les Modes, 82, 279
botigues de la carretera, 500
botons, 162
botons daurats, 419
botxins, 617
boxa, 443, 509, 510
boxejador professional, 509, 510
boxejadors amateurs, 509
braç alçat, 402
braçalets negres, 364
branca administrativa, 329
branca d'oliver, 569
branca infantil–juvenil, 523
branques, 591, 592, 595
bridó, 619, 622
Brigada Internacional Abraham Lincoln, 396
brigadistes, 395, 396
brodar, 162
brodat amb fils d'or, 298
brodat artístic, 298
brodats, 225
brollador, 27, 33, 35
brollador de la Pèrgola, 323, 335, 466
Brot Escènic, 452, 455
brusa, 482
bufet, 254
burgesia, 294
burgesia cerverina, 5
butaca, 461
butlla papal, 73
Butlletí Municipal de la Ciutat de Cervera, 181
Butlletí Oficial de la Província de Lleida, 116
Ca l'Alegret, 36
Ca l'Alfa, 161, 162
Ca l'Alsina, forn, 156
Ca l'Armengol, 28, 395
Ca l'Elies, 13, 225
Ca l'Oliveretes, 309
Ca l'Oromí, 617
Ca la Batlla, 613
Ca la Doloretes dels Ous, 532
Ca la Maria Trullols, carnisseria, 170
Ca la Paula, 226, 529
Ca la Pilar de les Mitges, 619
Ca la Pola, 476, 507
Ca la Sílvia, 229
caballitos, 547, 547, 555
cabana, 251
cabana dels Plans, 199
cabàs, 200, 201
cabells, 289
cabres, 210
caça, 530, 531, 532
caça al ram, 531
caçadors, 499
cadenes, 555
caderneres, 531
cadires de barberia, 174
cadires de boga, 271
cadiretes, 555
cafè, 252, 312, 374, 444, 513
Cafè Central, 216
Cafè de l'Agrupació, 252
Cafè del Biscaí, 252
Cafè del Cama, 290
Cafè del Comerç, 28, 157, 236, 290, 435
Cafè del Dia, 173
Cafè Espanya, 28, 116, 157, 236, 509
Cafè Independent, 28, 157, 290
Cafè Jardí, 216, 236, 388
cafeteria, 166
Cafeteria–Restaurant Esplai, 415, 496
caiguts, 379, 399
Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Cervera, 159, 183, 184, 241, 242
caixa de reclutament, 346
Caja de Pensiones para la Vejez y de Ahorros, 42, 352
Caja Rural Provincial de Lérida, 150
Caja Rural San Isidro de Cervera, 150
Cal Balaguer, 315, 507
Cal Bansim de les Oluges, 180
Cal Batalla, 157, 610
Cal Beleta, 222
Cal Betes, Castellolí, 527
Cal Boquet, 620
Cal Boronat, 255
Cal Borres, 180
Cal Boter, 46
Cal Camps, 184
Cal Carbonell, 46
Cal Casanelles, 532
Cal Cervi, 229
Cal Cirera, 46
Cal Cisteró, sabateria, 29, 171, 178
Cal Colom, 46, 157
Cal Companys, 622
Cal Condomines, 2, 3, 4
Cal Corder, 208
Cal Cornellana, 193
Cal Cuñé, forn de pa, 160
Cal Delfín, 506
Cal Felis de Verdú, 293
Cal Ferran, 397
Cal Ferrer Llarg, 226
Cal Flavià, 623
Cal Gabarró, carnisseria, 156
Cal Giralt, 156
Cal Gomà, 46
Cal Gomà de l'Oli, 364
Cal Gotzo, 618
Cal Graells Bergadà, 620
Cal Guspí, 180
Cal Jan, forn de pa, 160
Cal Jesús, botiga de queviures, 156, 173, 599
Cal José, 531
Cal Lafargue, 46
Cal Lepe, 222
Cal Lloses, 185
Cal López, metge, 214
Cal Macià, 258
Cal Magí Penjat, 206
Cal Mano, 398
Cal Manotes, fonda, 156
Cal Marino, Castellolí, 527
Cal Mera, 617, 618
Cal Migeta, 309
Cal Moixó, 249
Cal Montiu, 613
Cal Morrut, 506
Cal Muntanyés, cansaladeria, 156, 264
Cal Nòria, 164
Cal Pairo, 613

Cal Palmero, 28
Cal Pedrós, serradora, 186
Cal Pere Armengol, 401
Cal Pere Pont, 284
Cal Plats i Olles, 620
Cal Porredon, 173
Cal Puig, rellotgeria, 164
Cal Racó, 7
Cal Raich, 46
Cal Ranci, Botiga de Tejidos Colom, 168
Cal Rossich de les Pells, 180
Cal Rovira, 292
Cal Sarmenteta, 173
Cal Solé, carnisseria, 156
Cal Sombrerer, 178
Cal Sostres, pastisseria, 169, 177, 234
Cal Tarruell, pastisseria, 171
Cal Teto, 620
Cal Tix, 192
Cal Tomàs de Castellnou, 226
Cal Torné, 273
Cal Tudela, 37
Cal Vega, 348, 621
Cal Vendrell, 613
Cal Ventureta Foix, 418
Cal Venturoso, 293
Cal Verdú, 622
Cal Vigara, 418
Cal Vinyals, 214
Cal Xuclà, 171, 237, 416
calaixera, 264
calç, 18
calçat, 164, 178, 332
Calçats Cisteró, 171, 501
caldera, 218
calendari laboral, 597
calendari litúrgic, 597
Calisay, 532
Calzados Ferrer, 164
camatimó, 262
Cambra Agrícola Oficial de la Segarra i Urgell, 2, 3, 4, 513
Cambra Agrícola Oficial de Lleida, 151
Cambra de Comerç, 159, 215, 376, 377, 378
cambrera, 386
cambrers, 173
cambril, 54, 62
càmera, 291
camerino, 465
camí d'Agramunt, 46
camí de Castellnou, 123
camí de Castellnou, creu del, 74, 75
camí de la Creu dels Orenets (vegeu *avinguda del Mil·lenari de Catalunya)*
camí de la Font dels Pous, 5
camí de la Punta del Biel, 16
camí de Patserra, 219, 220
camí de ronda, 45
camí de Sant Jaume, 65, 66, 67, 299
camí de Tàrrega, 69
camí Ral / camí Reial, 64, 66, 67
camí reial Barcelona–Lleida, 66, 67
caminada a Montserrat, 527, 528
camió, 42, 109, 274, 365, 390, 507, 556
camió Chevrolet, 364
camió de Begudes Comorera, 216
camió de fusta, 264
camions de bombers, 555
camions de palla, 603
camisa, 330, 419, 435, 497, 618
camises de coll dur, 530
camises de dormir, 230
camises de muler, 203
camp d'Alfés, 534, 535, 536
camp d'aviació de Cervera–Oluges, 537
camp d'esports, 478, 490
camp d'instrucció, 12
camp de bàsquet, Universitat, 482, 483
camp de concentració d'Argelers, 416
camp de concentració de Lleó, 296
camp de concentració de Miranda de Ebro, 344
camp de concentració del Ferrol, 296
camp de futbol, 327, 414, 480, 487, 489, 498, 499
camp de futbol la Pineda, 12, 82, 117, 315, 342, 343, 390, 397, 468, 469, 471, 472, 473, 474, 476, 514, 561
camp de Joventut Republicana, 468
camp de la carretera de Guissona, 473, 476
camp de Pere Nuix, 533
camp de treball, 296
camp del Tàrrega, 477
Camp Municipal d'Esports, 476, 486, 487, 489
campament del Flamisell, 522
campaments d'estiu, 523, 524, 525
campanar, 7, 8, 9, 20, 25, 580
campanar de Sant Antoni, 61, 62
campanar de Santa Maria, 7, 20, 179, 260
campanar octogonal, 47
campaners, 20, 264, 469, 566
campanes, 20, 379, 411
campanetes, 622
Campeonato Provincial de Educación y Descanso, futbol, 475, 476
camperols, 56, 363
campió d'Espanya, bàsquet, 484
campió d'Espanya, escacs, 504, 505
campió d'Espanya, ping-pong, 494
campió de Catalunya, boxa, 509, 510
campió, bàsquet, 491
campió, futbol, 469
campió, ping-pong, 496
campiona d'Espanya de patinatge, 517
campiona de Espanya i Catalunya, ping-pong, 493, 494
campionat d'Espanya, boxa, 510
campionat de Catalunya, boxa, 510
campionat de la província de Lleida de tennis taula, 495, 496
campionat infantil, bàsquet, 487
campionat mundial de billar, 252
campionat provincial d'aficionats, futbol, 479
campionat provincial, bàsquet, 484, 488, 491, 492
campionat provincial, de futbol, 469, 470
campionat provincial, escacs, 505
campionats de Catalunya, ping-pong, 494
campionats nacionals d'atletisme, 516
campionats, boxa, 509
campionats, futbol, 480
campo de concentración de prisioneros y presentados, 394
camps, 1, 5, 7, 16, 19, 36, 40, 530
camps d'operacions militars, 339
CAMPSA, 10, 11
Canaletes, bar, 30, 172, 173
canalització, 18, 29
canalla, 531, 610, 613
canals, 85
cançó americana, 418
cançó *Cervera*, 460
cançons, 443, 576
candidat, 372
Candidatus Latinus, 312
cànem, 192
cànem trenat, 164
canons, 339
canonet de fil, 259
cansaladeria de Cal Muntanyés, 156, 264
cansaladeria de Cal Guspí, 180
cant coral, 183, 581
cant de les Completes, 565
cantades de caramelles, 576, 579
cantaires, 566, 578, 581
cantant, 426, 554
cantautor, 433
cantina, 217
càntir d'aram, 618
càntirs, 29, 91, 194, 260, 611, 613, 614, 617, 618, 622
càntirs de vidre, 624
cap, 520, 524, 525, 560
cap de colla, 436
cap de l'Estat, 153
cap dels Mossos d'Esquadra, 384
cap local del Movimiento, 399, 408
cap militar de milícies, 384
cap provincial del Movimiento, 408
capell, 571
capella de la Casa Dalmases, 55
capella de la Casa Duran i Sanpere, 55
capella de la Immaculada de l'església parroquial de Tarroja, 93
capella de la Residència Mare Janer, 562
capella de les fonts de Sant Magí de la Brufaganya, 611, 612
capella de música de Santa Maria, 565
capella de Sant Andreu, 51
capella de Sant Antoni, 71
capella de Sant Magí, 2, 3, 4, 614, 618, 623
capella de Sant Ramon de Penyafort, 51
capella de Sant Tomàs, 7, 68
capella de Santa Anna, 60, 279, 355
capella del Cementiri, 70
capella del Roser, 68
capella del Santíssim Misteri, 47, 53
capella dels Dolors, 47, 53
capella dels Pares Claretians, 70
capella dels Perdons, 51
capella Reial de la Universitat, 95

capellà, 92, 449
capelles, 31, 47, 48, 51, 52, 58, 62, 68, 95, 360, 390, 391, 392, 563
capelles barroques, 47, 68
capelleta, 27, 279, 621
capes, 530
capes pluvials, 593
capgròs del cuiner, 604
capgrossos, 561, 595, 599, 604
capità, 297
capità general de Catalunya, 373, 376, 377, 378
capitals de comarca, 472
Capitán después de Dios, 451
capitans, 612, 616, 618
capitells, 71
capítols matrimonials, 56
caputxins, 45
Cara al sol 522
caràcter anàrquic, 540
caramellaires, 574, 575, 582, 583
caramelles, 182, 417, 420, 449, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583
caramelles a Montserrat, 520
caramels, 559, 615
caravel·les, 525
carbó, 217, 218
carburants, 163
cariàtides, 61
Caritas, 54, 162
caritat, 529
carlí, 379, 382
carn, 211
carnavals, 374, 417, 588
carnestoltes, 443, 588, 589
carnet de conduir, 476
carnisseria de Ca la Maria Trullols, 170
carnisseria de Cal Gabarró, 156
carnisseria de Cal Muntanyés, 156, 264
carnisseria de Cal Solé, 156
Carnisseria Torné, 269
carnisseries, 210, 402
carpa teatral 452
carquinyolis, 177
Carranca, 20
Carranco Bilandó, 553
càrrega, 603, 613, 614
càrregues d'aigua, 616, 622, 624
càrregues enflocades, 622
carrer asfaltat, 42
carrer Cases Noves, 213, 256, 260, 280, 556
carrer Combat / carrer dels Caputxins /carrer Liberación, 86, 104, 156, 158, 185, 187, 193, 222, 269, 282, 366, 380, 397, 540, 556, 561, 563, 590, 597, 610
carrer d'Anselm Clavé, 219, 220
carrer d'Estudi Vell, 556
carrer de Barcelona, 82, 166, 397, 556
carrer de Buida-sacs, 556, 611
carrer de Burgos, 269, 556
carrer de Ferran el Catòlic, 121, 124, 184, 545
carrer de Francesc Macià (vegeu *carrer del General Güell*)
carrer de Jesús, 556
carrer de l'Estació, 111
carrer de l'Estampa (vegeu *carrer de Manuel Ibarra*)
carrer de l'Hospital, 65, 193
carrer de l'Onze de Setembre, 214
carrer de la Sebolleria, 228, 255
carrer de la Universitat (vegeu *carrer del Canceller Dou*)
carrer de la Vall (vegeu *carrer de Sant Magí*)
carrer de les Alzines, 16
carrer de les Rondes, 269
carrer de les Verges (vegeu *carrer del General Güell*)
carrer de Lleida / carrer de Sant Josep, 104
carrer de Manuel Ibarra / carreró dels Padres / carrer de l'Estampa, 312, 313, 366
carrer de Montoliu, 74, 75, 123
carrer de Montseré, 556
carrer de Sant Cristòfol, 556
carrer de Sant Domènec, 623
carrer de Sant Francesc, 556
carrer de Sant Josep (vegeu *carrer de Lleida*)
carrer de Sant Magí / carrer de la Vall, 186, 212, 611, 617, 622, 623
carrer de Santa Anna, 127, 155, 167, 168, 169, 177, 268, 380, 401, 408, 532, 563
carrer de Sòria, 45, 556
carrer de Verdú, 123
carrer de Víctor Balaguer (vegeu *carrer de Vidal de Montpalau*)
carrer de Vidal de Montpalau / carrer de Víctor Balaguer / carrer dels Magatzems, 84, 100, 101, 103, 106, 107, 111, 113, 151, 214, 221
carrer del Canceller Dou / carrer de la Universitat, 63, 331, 406, 449, 457, 521
carrer del Castell, 186
carrer del General García Valiño (vegeu *avinguda d'Agramunt*)
carrer del General Güell / carrer de Francesc Macià / carrer de les Verges, 32, 33, 34, 35, 36, 125, 169, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 222, 230, 234, 293, 366, 383, 521, 529, 542, 548, 556, 570, 584, 586, 587, 594, 603
carrer del Pla de les Verges, 216
carrer del President Companys, 111
carrer dels Caputxins (vegeu *carrer Combat*)
carrer dels Magatzems (vegeu *carrer de Vidal de Montpalau*)
carrer Esperanto, 123
carrer Liberación (vegeu *carrer Combat*)
carrer Llibertat / raval de les Verges, 21, 32, 86, 109, 111, 173, 215, 219, 220, 556, 580
carrer Major, 2, 5, 6, 8, 9 , 22, 23, 27, 37, 58, 59, 79, 81, 87, 100, 101, 125, 126, 128, 157, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 171, 176, 177, 184, 190, 191, 194, 195, 223, 233, 243, 254, 255, 266, 276, 279, 282, 298, 306, 307, 338, 342, 343, 346, 351, 352, 355, 361, 370, 376, 377, 378, 380, 384, 386, 397, 405, 447, 451, 501, 513, 553, 556, 556, 557, 563, 614, 615, 618, 620
carrer Nou, 292, 556
carrer Victòria / costa dels Campos, 25, 45, 110, 189, 380, 556, 560
carreres professionals, 308
carreró, 262
carreró de les Bruixes, 125
Carreró de les Bruixes, revista, 35
carreró de Sabater, 8, 125
carreró del Salí, 3
carreró dels Padres (vegeu *carrer de Manuel Ibarra)*
carrers baixos, 591
carreta engalanada, 333
carretera Barcelona–Lleida (vegeu *avinguda de Catalunya)*
carretera d'Agramunt, 116, 380
carretera d'entrada a Cervera (vegeu *avinguda de Catalunya)*
carretera de Guissona, 116, 123, 397, 414, 473, 476
carretera de les Oluges / carretera de Manresa / carretera de Sant Ramon, 123, 216, 397, 533, 537
carretera de Madrid a França (vegeu *avinguda de Catalunya)*
carretera de Manresa / carretera de les Oluges / carretera de Sant Ramon, 123, 216, 397, 533, 537
carretera de Sant Ramon / carretera de les Oluges / carretera de Manresa, 123, 216, 397, 533, 537
carretera de Rocafort, 116
carretera de Tàrrega (vegeu *avinguda de Catalunya)*
carretera de Torà, 116
carretera de Vallfogona, 2, 3, 4, 397
carretera N-II, 10, 11, 12, 14, 34, 37, 74, 75, 116, 117, 124, 187, 188, 215, 265, 274, 502, 545
carretes engalanades, 333
carro de trabuc, 202
carro de treball, 262
carro de vela, 202, 262
carros, 24, 28, 206, 419, 497, 535, 611
carros de transport, 202
carrossa de caramelles, 574, 576, 580
carrossa de Reis, 556, 559
carrosses, carnestoltes, 443
carta, 556, 559
cartell, 461, 501, 532
cartelleres, 452
cartutxos de foguejament, 341
Casa Boronat, 255
Casa Caritat, 56, 159, 299, 307, 379,469, 521, 562
Casa Cisteró, 416
Casa Codina, 243
Casa Dalmases, 2, 3, 4, 55, 411
Casa de la Ciutat, Barcelona, 70
casa de la marquesa de la Sisquella, 55
Casa de la Misericòrdia, 56, 468
casa del marquès de Capmany, 2, 3, 4
Casa del Poble, 82, 252
casa delmera, 56
Casa Duran i Sanpere, 2, 3, 4, 25, 55, 58, 81, 261, 283, 334, 540, 615, 619
Casa Ferré Mateu de Barcelona, 150
Casa Granell, 22
Casa Johan, 22
Casa Massot, 2, 3, 4
Casa Muntaner, 23
casa pairal, 249
Casa Paquita, de Barcelona, 461

Casa Razquin, 620
Casa Ríos, 273
Casa Sabater, 2, 3, 4
Casa Sambola, 100, 101, 103
Casa Solsona, 24
Casa Trepat de Tàrrega, 111
Casa Vega, 2, 3, 4, 27, 313
Casal Català, 82, 154, 155, 252, 387,, 461, 450, 453, 454, 458, 460, 465, 552, 574, 589
Casal Cerverí, 82, 159, 252, 266, 374, 376, 377, 378
Casal de Cervera, 2, 3, 4, 12, 27, 82, 215, 228, 229, 252, 281, 284, 304, 305, 326, 327, 346, 348, 350, 352, 353, 410, 411, 422, 433, 462, 463, 464, 493, 494, 496, 504, 505, 509, 543, 544, 554
Casal Parroquial, 8, 9, 63, 64, 65, 312, 335, 406, 428, 429, 519, 521, 523, 566
casament, 170, 173, 243, 244, 245, 246
caserna de la Guàrdia Civil, 1, 8, 9, 41, 42, 43, 265, 344
casernes, 339
cases, 16
cases adossades, 123
Cases Barates, 10, 11, 329
cases benestants, 586
cases de cultura, 349
cases de renda limitada, 16
cases del carrer Major, 23
cases senyorials, 22, 513, 526
caseta dels Pous, 18
casinos, 417
cassoles, 194
castell d'Hostrafrancs, 249
castell de Moncortès, 73
Castell, 2, 3, 4, 6, 7, 68
Castella, 56
castells, 518
català, 450, 563, 576, 578
catalanista, 338, 363
catecisme, 577, 580, 583
Càtedra de Música Emili Pujol, 432
catedral de Solsona, 368, 369
càtedres, 7
categoria comercial, 490
categoria pes mosca, 509
catequesi, 449, 529, 601
catifa de flors, 590
catifes, 591
catòlic, 382
causes humanitàries, 469
Cavalcada de Reis, 556, 557, 558, 559
cavalcadura, 548
cavall, 9, 41, 204, 214, 471, 548, 554, 556, 558, 584, 618, 619
cavall de cartró, 264
cavalleria, 339, 614, 622
cavallers, 584, 585
cavallets, 547, 553, 555, 561, 596, 604
CB Cervera, 484, 485, 486, 489, 491, 492
CB Cervera Esplai, 490
CD Cervera, 475
cel·les, 391, 392
cel·les del monestir, 527
celebració, 398
celebració de Sant Cristòfol, 606, 608
celebració de Santa Llúcia, 230, 231
celebració dels Tres Tombs, 587
celebració eucarística, 595
celebracions litúrgiques, 578
cella partida, 510
celler, 66, 67, 173, 267
Celta de Vigo, 475
Cementiri, 70, 297, 379, 380, 381, 399, 404
cendres, 218
cens de Floridablanca, 73
Central Nacional Sindical (CNS), 424
Central Nacional Sindicalista Educación y Descanso, 576
Centre Comarcal de Cultura, 81
Centre Excursionista de Catalunya, 76
Centre Excursionista de la Segarra, 519
Centre Excursionista del Casal Cerverí, 518
Centre Municipal de Cultura, 592
Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, 13, 46, 374, 382, 384, 397, 424, 574, 577
centúries, 522
ceps, 16
Cercant l'amor, poema, 539
cercavila, 379, 419, 549
Cercle d'Art, 338
cercle filatèlic, 312
cèrcols, 482
cereals, 34, 102, 122, 140, 146, 198, 199, 207, 221
cereria, 167
cerimònia, 368, 369
cernuda, 146
Cervera A, 534, 536, 537
Cervera. Periòdic quinzenal independent, 175, 181, 341, 469
cerverinisme, 179
cérvol Tibau, 553
CF Cervera – Ferrocolor, 479
CF Cervera – Tres Uves, 480
Chevrolet, camió, 364
Christóforos, 608
cicle de teatre, 338
ciclisme, 500, 501, 502, 503
ciclista professional, 503
ciclistes, 500
ciències naturals, 332
cigarreta, 224
cigrons, 200
cimbori, 2, 3, 4, 7
ciment pòrtland, 97
cinc sentits, 76, 77
Cine Montecarlo de Barcelona, 447
cine sonor, 276
cinema, 22, 118, 178, 252, 422, 443, 449, 544, 578
Cinema Casal, 232
Cinema Catalunya, 387
Cinema Principal, 387
cinema–teatre de l'Acció Catòlica, 521
cingles, 192
cintes de colors beneïdes, 615
cintes del gaiato, 615
cintes transportadores, 110
cinturó de cordó, 602
Círculo de Cervera, 82, 116, 215, 228, 229, 252, 281, 284, 326, 327, 346, 348, 350, 352, 353, 410, 422, 462, 463, 464, 465, 493, 494, 504, 509, 543
ciris, 157, 167, 561, 618
cistell, 206, 251, 370
cistella guarnida, 582
cistelles, 486, 482
cistells de vímet, 622
cisterna, 18, 38, 65, 91, 102, 199
Ciudadanos, 402
ciutadans, 548
ciutat del Segre, 293
Ciutat Jardí, 123
claretians, 40, 92, 404, 570, 571, 572, 573
claretians assassinats, 70, 404
clarinet, 419, 420, 421, 422, 427
classe, 337
classe alta, 530
classe de labors, 298, 301
classe obrera, 581
classes benestants, 55
classes magistrals, 542
classificació, bàsquet, 489
classificació decimal, 79
clau de volta, 51
claustre classicista, 71
claustre de l'església de Sant Francesc de Paula, 63
claustre de professors, 314, 321
claustre del convent de Sant Agustí, 59
claustre del convent de Sant Francesc, 72
claustre de Sant Pere el Gros, 66, 67
claustres de la Universitat, 133, 139
clavegueram, 376, 377, 378, 618
clavells, 590
clenxat, 291
clergues pobres, 83
clients, 513
clima, 340, 432
clínica La Boreal Médica, 55
clínica quirúrgica, 394
clor, 221
club, futbol, 467
Club Ajedrez Cervera, 504
Club Cerverí de Sports, 467, 468
club d'escacs, 252
club de l'Esplai, ping-pong, 496
club de ping-pong, 252
club del Casal, ping-pong, 496
Club Deportiu Català, 469, 470, 472
Club Deportivo de Boxeo de Barcelona, 509
Club Milsa de Lleida, 486
Club Patín Cervera, 511
Club Ping-Pong de Cervera, 493, 494
Club Sícoris, 486, 491
club social, 530
club Tritones, de Saragossa, 485
clubs, boxa, 510
CNT, 400, 405
coaccions, 372
cobla La Principal de Cervera, 424, 435

cobla La Principal de Sabadell, 436
cobrellits, 592
coca, 235, 284
coets, 341
cofundador dels claretians, 404
col·laboradors, 410, 457, 556
col·lecció Araluce, 79
Col·legi d'Advocats de Cervera, 254
col·legi de la Sagrada Família, 2, 3, 4, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 326, 327, 429, 488
col·legi de les Monges Franceses, 95, 313
col·legi de Missioners del Cor de Maria, 310, 312, 404
col·legi de Sant Bernat, 26
col·legi dels Pares Claretians, 308, 309, 310, 311, 312
col·legi Estudi Vell, 2, 3, 4
col·legi extern dels cordimarians, 40
col·legi Jaume Balmes, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323
col·legi major de l'Assumpció, 83
col·legi major de la Santa Creu, 8
col·legi major universitari, 56, 82
Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials, Delegació de Lleida, 124
col·legis de Barcelona, 468
colegio–pensionado, 335
coll de les Savines, 591
colla, 454, 579
colla de caramellaires, 574
colla sardanista Demà Jovencells, 437, 440, 441
colla sardanista Els Patriotes, 436, 437
colla sardanista Esclat de Joventut, 435, 437
colla sardanista Ginesta Montserratina, de Sant Guim, 441
colla sardanista Joia, 437
colla sardanista Jovencells, 437, 438, 440
colla sardanista Joventut Dansaire, 437, 441
colla sardanista La Farigola, de Mollerussa, 436
colla sardanista Nova Segarra, 437, 440
colla sardanista Promesa de Germanor, 437, 441
colla sardanista Pubilletes, 435, 437
colla sardanista Tots Germans, 436, 437
collars dels animals, 190
colles, sardanistes, 439, 442
colles d'amics, 588
colles de jovent, 272
collidores, 111
collir olives, 616
collita, 125, 141
colmado, 185
colònia escolar, 468
colònies a Peguera, 521
colònies d'estiu, 521, 523
color, 540
columna, 23, 29
columnes estriades, 51
columnes toscanes, 23
comanda de Sant Antoni, 62
comandament republicà, 394
comandància militar, 402
comandant general dels sometents, 373
comarca, 137, 38, 140, 151, 221, 252, 294, 307, 409, 526, 528, 560
comarques de Ponent, 372
combat, boxa, 509, 510
combatents, 379
combats, 341
comboi, 344
combregats, 240
comerç de robes, 279, 556
comerciants de vi, 84
comerços, 327, 411, 498, 501, 604, 619
comissió, gegants, 596, 604
comitè, 389, 391, 392
Comitè Revolucionari, 246
comitiva, 352, 362, 380, 404, 412, 584
comitiva, Sant Magí, 612, 614, 615, 620, 621, 624
comitiva dels Tres Tombs, 586
comitiva reial, 23
commemoració, 399
Companyia de Ferrocarril de Saragossa a Barcelona, 21, 217, 219, 220
Companyia de Jesús, 26, 357
Companyia de Joan Masachs, 455
Companyia de l'Est, 218
Companyia de l'Oest, 218
companyia de Paco Largo, 452
Companyia de Teatre Català, 443
Companyia del Nord, 218
Companyia dels Andalusos, 218
Companyia dels Camins de Ferro del Nord d'Espanya, 218
Companyia dels Ferrocarrils Catalans, 218
companys, 546
comparsa de nans, 549
comparses, carnestoltes, 588, 589
competició, bàsquet, 488
competició de tir al plat, 497, 498, 499
competició oficial, futbol, 476
competicions, ciclistes, 500
competicions de boxa, 443
Completes del Santíssim Misteri, 254, 398, 469, 565, 566, 578
complex de l'Esplai, 554
complex esportiu, 508
complex turístic de la Passió, 415
composició patriòtica, 539
compositor, 565
compravenda de caça, 532
comunió, 362, 601
comunitat claretiana, 96
comunitat copta, 53, 54
comunitat de preveres de Cervera, 565
comunitat de preveres de Sant Nicolau, 53
concert, 428, 430, 550, 551, 552
concert de caramelles, 576
concili de Trento, 462, 463
concili II del Vaticà, 602
conciutadans, 529
concurs d'habilitat amb el tractor, 333
concurs de ramaderia d'animals de treball, 137, 138
concurs de sardanes, 435, 436, 437, 438, 440, 441, 442
concurs provincial de colles sardanistes, 437, 441
concurs regional de colles sardanistes, 441
concursos, 622
Condal Rubinat, 221
condemna a mort, 400
conducció d'aigües, 21
conductor, 218, 265
Confederación Nacional Sindicalista, 374
conferències, 542
confessionaris, 54
confiteria, 157, 171
Confiteria La Montserratina, 155
Confiteria La Palma, 28, 167, 408, 571
confits, 235, 237
confitures, 177, 568
conflictivitat i crispació social, 99
confraria de pellaires, 51
confraria de Sant Nicolau, 50, 563
confraria del Roser, 53
confraria medieval, 275
congregació, 95
congregació de la Bona Mort, 58
congregació dels Dolors, 53
Congrés d'Assistència Pública i Privada, 349
Congrés de l'Associació d'Ateneus de Catalunya, 252
Congrés de la Llengua Catalana, 252
conills, 40, 204
conreus, 2, 3, 4
Consell Comarcal, 95, 313, 573
Consell de Cervera, 560
Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU), 405
conseller, 390
conseller d'Economia i Agricultura de la Generalitat, 154, 387
conseller de Cultura, 386, 390
conservador, 374, 574
consiliari, 363
Consistori, 376, 377, 378, 412
constipats, 473
constitució republicana, 313
construcció, 123, 580, 623
construcció de clavegueram, 376, 377, 378
construcció de l'edifici del Centre Obrer, 374
construcció del bloc d'habitatges de la Caixa, 43, 119
construcció del Gran Teatre de la Passió, 118, 554
construcció del pont del carrer de Ferran el Catòlic 124
construcció del túnel, 116, 117, 265
construcció gòtica, 69
construccions mendicants, 68
constructora Garrofé–Roca, 121
consultori ginecològic 195
contes, 302
contrabaix, 419, 422, 423
contraforts, 126
contribució rústica, 141
convent, 299
convent de Mas d'en Colom de Tàrrega, 59
convent de Sant Agustí, 2, 3, 4, 58, 59, 126, 560

convent de Sant Antoni, 443
convent de Sant Domènec 7, 623
convent de Sant Francesc de Paula, 8, 9, 64, 261, 312, 335, 406, 521
convent de Sant Francesc, 71, 72, 73
convent dels Dominics, 2, 3, 4
convent dels Pares Mínims, 521
convent dels Predicadors, 623
Convergència i Unió, 416
conyac, 173
cooperativa, 114
Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera (CCCC), 128, 137, 138 140, 150, 153
copa, 304, 305
copa, futbol, 471
Copa Catalana, futbol, 474
coptes, 53, 54
coques, 151
coques de recapte, 251
cor, 48
Cor de Maria, 95, 570, 571, 573
cor en flames, 50
Cor L'Onzena, 417
Cor La Constància, 417
Cor La Fraternitat, 417
coral, 374, 418, 581
coral d'homes, 581
Coral Ginesta, 462, 463
Coral Infantil Nova Cervera, 429, 430, 462, 463
Coral Lacetània, 428, 460
Coral Mestre Güell, de Tàrrega, 430
corbata, 330, 417, 422, 425, 530, 600
cordes, 576
cordonistes, 564, 584, 585, 618, 619
Cornellana–Masó, 111
Corona d'Aragó, 56
corona de semprevives, 379
corona reial, 21, 86, 87, 88, 89
coronament classicista, 61
coronel, 297
corones de flors, 247, 402
CORPE, 104, 105
Corporació Municipal, 383, 388, 413, 549, 553
Corpus, 20, 27, 240, 360, 549, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605
corral, 41, 210, 211
corral de Cal Gabarró, 7
Correus, 83, 578
Cors de Clavé, 581
cort general de Catalunya, 20, 56
Corts, 372
cos d'Exèrcit, XVIII, 394
cos de Crist, 597
Cos de Portants de Catalunya, 359
Cos de Portants del Sant Crist de la Sang de Cervera, 264, 359, 360
cosidor d'Agustina Rossell, 222
cosidor de blanc, 222, 230
cosidor de Cal Beleta, 222
cosidor de Cal Gabarró, 227
cosidor de Carme Comas Sevillano, 222
cosidor de color, 222
cosidor de Dolores Balada, 233
cosidor de Maria Puig, 226
cosidor de Paquita Rubinat, 230
cosidor de Ramona Bergadà 224
cosidor de Teresina Albareda, 234
cosidores de blanc, 225, 227
cosidors, 168
cosir, 259, 473
cóssos, 610
Costa Brava Stars, 485
costa de Sant Cristòfol, 287
costa dels Campos (vegeu *carrer Victòria*)
cotilleria, 556
Cots y Liesa. Ingeniería Superior, SL, de Lleida, 124
cotxe de l'organitzador, 502
cotxe engalanat, 608
cotxes, 30, 109, 365, 384, 411, 502, 516, 518, 554
cova, 518, 617
cove, 207, 261
coves del Drac (Mallorca), 518
coves dels Hams (Mallorca), 518
creació, 548
crèdit, 118
cremar, 390, 398, 561, 565, 596
creu, 15, 54, 560, 585
creu de fusta, 602
creu de les Oluges, 74, 75
creu de Sant Nicolau, 47, 360, 562, 563, 593, 595
creu de Santa Magdalena, 74, 75
creu de terme dels Orenets, 117, 74, 75
creu del Camí de Castellnou, 74, 75
creu del Coll d'en Fica, 74, 75
creu dels Orenets, 74, 75, 117
creu processional, 595
Creu Roja de Cervera, 426
creueres, 531
creus de pedra, 74, 75
Crida Real, 556
Crimen para recién casados, 532
crinera, 619
cripta, 54
cripta de la Seu de Manresa, 93
crisi, 478
crisi dels anys setanta, 113
crisi econòmica, 140
Crist, 569
Crist de la Sang, 360
cristianisme, 569
cristianització, 520
cristians coptes, 53, 54
Cristo, misterio de Pasión, 118, 412, 452, 462, 463, 464
crític d'art, 540
crítica, 450
cròniques, 469
cròniques dels partits, 468
Cros, magatzem, 397
crucificat, 360
Cuadro Lírico de Educación y Descanso, 455
Cuarta Región Militar, 33
Cubigel, 199
cuina, 520
cuiner, 525
cuineres, 173, 524
culots, 500
cultivadors, 111
cultura, 461
Cultura i Esbart de la Joventut Catòlica, 363, 539
cultura popular, 548
cúpula, 93, 94, 405
cúpula de l'oratori de la casa de la marquesa de la Sisquella, 55
cúria, 562, 595
Curial Edicions, 179
curros, 199
curs, 93
curs d'escola de la llar, 448
curs de mecanografia, 311
curs de natació, 515
curs internacional, 431, 432
cursa ciclista, 500, 501, 502
curses de braus, 472
cursets de natació, 508
cursets de socorrisme, 519
cursets prematrimonials, 241, 242
cursos de guitarra, llaüt i viola, 432
custòdia, 593, 594, 598
Cyrano de Bergerac, 451
Dacsa Balaguer, 488
daguerreotip, 247
daines, 525
dalla, 198
dames d'honor, 231, 232, 538, 539
danses, 304, 305
davantal, 24, 210
davanter, 474
deambulatori, 47, 48, 65, 360, 390
decadència, 522
decoració modernista, 171
decorat, 295, 461
Decret de Nova Planta, 585
defensa antiaèria, 341
defunció, 175, 178, 187, 247
degollat, 560
Delegació de Lleida del Col·legi Oficial d'Enginyers Industrials, 124
delegació sindical, 516
Delegación de Educación, 332
Delegación de la Cámara Oficial de Comercio e Industria de Lérida, 116
Delegación de la Juventud, 332
delegat provincial de Sindicatos, 112
delme, 56
Demà Jovencells, 437, 440, 441
democràcia, 588
denúncia, 400
dependent, 556
depilar, 465
desallotjaments, 393
desamortització de Mendizábal, 9, 64, 72, 73, 335, 443
desfilada, 402, 408, 589
desfilada de tractors, 128, 129, 132
desfilada militar, 343, 407

desgraciats, beguda, 173
desmantellament, 393
destacament militar, 12, 343
destrucció, 536
destruïts, 604
detergent Big Bay, 532
deus, 159
devoció, 623
devots, 618
dia de la Concepció, 20
Día de la Provincia, 84, 151
Dia de la Sardana, 437, 440
Día de los Caídos, 399
dia de Pasqua, 420, 575, 576, 580, 582, 583, 597
dia de Reis, 264, 556
dia de Sant Josep, 411, 443
dia de Sant Magí, 624
dia del Santíssim Misteri, 20
Diables Carranquers, 553
diada de Corpus, 20, 27, 595, 596, 599, 600
diada de Joventuts de l'Acció Catòlica, 362
diada de la Mare de Déu de l'Assumpció, 355
diada de Sant Antoni Abat, 586
diada de Sant Jordi, 439
diada de Sant Martí, 177
diada de Santa Llúcia, 224, 227, 228, 232, 234
diadema, 303
diana musical, 379
diari, 174
diari basc *El Correo Español – El Pueblo Vasco,* 502
diari *La Mañana,* 445
dibuix, 540, 590
dibuixant, 236
Dictadura, de Franco, 588
Dictadura de Primo de Rivera, 265, 376, 377, 378
dida, 253, 289
dietes, 341
dificultats econòmiques, 469, 476
difunts, 379
Dijous Eucarístics, 571
Dijous Gras, 588
Dijous Sant, 173
Dilluns de Pasqua, 19, 526
Dimecres de Cendra, 588
dimoni, 456
dinar, 230, 234, 272, 346, 347, 352, 409, 410, 460, 527
dinar de comiat, 413
diners, 288, 536, 576, 579, 596
diorames, 165
diploma de Langue Française, 338
dipòsit de màquines de tren, 214, 217, 218
dipòsit de munició, 397
Diputació de Barcelona, 97, 98
Diputació del General, 56
Diputació Provincial de Lleida, 81, 115, 151, 251, 254
diputat, 372, 387
directius, 581
directiva, 469
director, 181, 321, 428, 452, 454, 460, 461, 503, 565
director de l'institut, 329, 331, 332
director de les Completes, 254
director general d'Agricultura, 151
director general de la Caixa, 183
directora, ensenyament, 321, 298, 314
directora de la biblioteca, 385, 386
disfresses, 346, 443, 588, 589
Dissabte de Glòria, 576
distribució de l'aigua, 616
districte de Cervera, 372, 373
districte de Solsona, 372
disturbis, 376, 377, 378
Diumenge de Rams, 567, 568, 569
División Azul, 407
docència, 450
doctor, 255
doctrina, 601
documents, 391, 392, 462, 463
dol, 354
dolços, 167, 501
domassos, 563, 592, 599
Domund, 532
Don Juan Tenorio, 452, 453, 455
donació, 604
donatius, 401
Dondars Grup, 427
dones, 261, 262, 263, 354, 355, 408, 507, 509, 561, 565, 570, 590, 592, 598, 611
drac lo Carranco Bilandó, 553
drama bíblic, 461
drama en vers, 445
drama quaresmal, 461
dramaturgs, 450
drapaire, 509
draps, 620
Drassanes, 70
drecera, 535
Dret, 415
Duran, botiga, 622
eclesiàstics, 571
edat mitjana, 608
edifici, 121
edifici de Correus, 578
edifici de la Caixa, 182, 466
edifici de la Fundación Martínez, 22
edifici de la Serradora, 574
edifici de les Monges Franceses, 571
edifici del Centre Obrer Instructiu d'Unió Republicana, 374
editorial Nereida, 450
educació, 521
educació física, 332
educació infantil, 299
educació primària, 299
educació secundària, 299
Educación y Descanso, 182, 374, 495, 501, 516, 576
eines de cultiu, 199
eixida de l'Hospital, 44
Ejército del Maestrazgo, 159
El alcalde de Zalamea, 455
El Anillo de Oro, botiga, 175
El Ciervo, embotits, 13
El Ciervo, periòdic, 181
El Correo Español – El Pueblo Vasco, 502
El diario de Ana Frank, 452, 455
El Distrito de Cervera, 513
El fabricant de Nadals, 450
El Ferro, 589
El gondolero, xotis, 418
El Ingenio, de Barcelona, 561, 596, 604
El Judes a Esparreguera, 447
El Llanto, 588, 589
El Pinar, *merendero,* 189
El Porvenir Cervariense, 417, 418
El Progreso. Sociedad Coral y de Socorros Mutuos, 418
El Sindicat, periòdic, 165
El tímid de dos quarts de deu, 454
eleccions al Parlament de Catalunya, 383, 387
eleccions legislatives, 381
eleccions municipals, 382, 416
eleccions sindicals, 532
electricitat i electrònica, 331
elements de cultura popular, 548, 549
Els Caballitos de la Claudia, 547
Els Elèctrics, 419
Els Patriotes, 436, 437
embigat, 98
emboscada, 394
Embotits Ciervo, 13
empaquetadores, 111
empaquetament, 137, 138
empedrat, 39
empestats, 66, 67
empresa, 114, 115, 547
empresa Antonio Giralt, 106
empresa CORPE, 104, 105
empresa Ferrocolor – Vidal Germans, 414, 499, 581
empresa Fibad, 106, 107
empresa Font Manyà, 110
empresa Graells de Auto Transportes, 579
empresa Jaume Mur, 106
empresa Mariano Goñi, SA, de Saragossa 137, 138
empresa Petronius, 108
Empresa Social Económica SA (EMSESA), 121, 123, 414
empresaris, 99
empreses dels germans Vidal, 113
EMSESA, immobiliària, 121, 123, 414
Enciclopèdia Espasa, 79, 385
encluseta, 198
enderrocament, 406
endomassats, 403
engalanar, 592, 597, 599
enginyer agrícola, 184
enginyer francès, 537
enginyers, 33, 339
Englantina, 539
enllumenament, 38
enllumenat, 618
enllumenat públic, 124
enquadernació, 181
enramades, 598

Ensayo sobre planchas Maeser de grabado al buril, 181
ensenyament, 299, 313, 335
ensenyament primari, 308, 314, 327, 335
ensenyament secundari, 308, 314, 327, 330, 333
ensorrats, 624
entaulament, 55
enterraments, 66, 67, 417
entitats de la ciutat, 498
entrada de Jesús a Jerusalem, 569
entrada de l'aigua de Sant Magí, 60, 614, 615, 619
entrada general, 461
entrar en caixa, 346
entrenador, bàsquet, 481, 484, 485, 489, 492
entrenador, boxa, 509
entrenador, ping-pong, 494
entrenament, boxa, 509
envelat, 13, 152, 276, 252, 374, 436, 437, 550, 551, 552, 554, 555
Epifania, 556
epístola, 51
època franquista, 363, 563, 605
època romana, 617
equip aleví femení, bàsquet, 515
equip d'hoquei sobre patins, 511, 517
equip de bàsquet, 481, 511
equip de direcció, 429
equip de futbol, 320, 469, 472, 475, 476, 478, 479, 480, 515
equip de Harry Randall, 396
equip de l'Acció Catòlica, 477
equip de les Tres Uves, ciclisme, 503
equip de tècnics, 447
equip femení B, bàsquet, 488, 490
equip femení, bàsquet, 482, 484
equip júnior masculí, bàsquet, 492
equip juvenil, futbol, 476
equip masculí, bàsquet, 481, 482
equip nacional, ping-pong, 494
equip sènior del Cervera, bàsquet, 485
equip sènior femení, bàsquet, 515
equip sènior masculí, bàsquet, 483, 489, 491
equips, ping-pong, 496
equips del CB Cervera, 482
equips professionals, 476
equips quirúrgics, 394
equips solidaris, 368, 369
era, 201
ERC, 13, 338, 380, 400
erer, 200
ererar, 200
ermita, 585
ermita de la Mare de Déu del Camí, 275
esbarjo, 320, 473
esbart, 461
escacs, 252, 504, 505,
escala en *hi-fi*, 306
escaladors, 519
escales de l'estació, 583
escaquista, 504
escenari, 422
Esclat de Joventut, 435, 437
esclat revolucionari, 561
escó, 251
Escola Agrícola de la Diputació, 249
escola comarcal, 321
Escola d'Alts Estudis Mercantils de la Universitat de Barcelona, 416
Escola d'Aviació de Barcelona, 537
Escola de Bibliotecàries de Barcelona, 385
Escola de Biblioteques de la Generalitat, 386
Escola de Nàutica, 70
Escola del Treball de Lleida, 331
escola Jaume Balmes, 40, 41, 316, 321, 322, 323, 366, 394, 457
Escola Militar M. Cristina, 342
Escola Municipal de Música, 565
escolania, 578
escolars, 588
escoles, 374, 449, 501, 521
escoles de futbol, 469
escoles graduades, 315, 321, 322
escoles nacionals, 316, 317, 318, 320, 351
escoltes, 521, 523, 525
escoltisme, 521, 522, 523, 524, 525
escombra, 200, 201
escopeta, 271
escorxador, 6, 13
escriptor teatral, 450
escriptura, 443
Escrito sobre el viento, 532
escultor, 21
escultura, 102
escultura gòtica, 47
escut, 21, 330
escut d'armes de Cervera, 60
escut de Cervera, 29, 51, 69, 74, 75
escut de l'Espanya franquista, 94
escut del rei, 69
escut dels Serra, 58
escut platejat, 303
escuts reial i pontifici, 85, 86, 87, 88, 89
església, 7, 56, 235, 357, 571, 592, 608
Església catòlica, 241, 242, 529, 597, 602
església de l'Hospital, 610
església de la Companyia de Jesús, 2, 3, 4, 26, 56, 352
església de Sant Bernat, 56
església de Sant Agustí, 2, 3, 4, 23, 58, 126, 397, 592, 598, 619
església de Sant Antoni, 31, 61, 62, 246, 293, 410, 548, 549, 552, 569, 571, 584, 587
església de Sant Cristòfol, 609
església de Sant Domènec, 68
església de Sant Francesc de Paula, 63, 64, 406
església de Sant Francesc, 71, 72, 73, 261
església de Sant Ignasi, 56
església de Sant Joan, 391, 392
església de Sant Joan de Lleida, 59
església de Sant Miquel, 31
església de Sant Pere el Gros, 66, 67
església de Santa Anna, 28, 360
església de Santa Magdalena, 69
església de Santa Maria, 352, 360, 363, 368, 369, 375, 390, 411, 447, 462, 463, 469, 549, 560, 563, 598
església de Vilalta, 93
església dels Dolors, 53, 54, 260
església dels Framenors, 64
església dels Pares Claretians, 366, 573
església dels Sants Just i Pastor, de Barcelona, 244
Església francesa, 313
església gòtica, 61
església parroquial de Tarroja, 93
església romànica, 68
eslip, 506
esmorzar, 362
esnob, 514
espadanya, 7, 63
Espanya Industrial, 474
Espanyol, 474
espardenyer, 164, 250, 292
espardenyeria, 416
Espardenyeria Gené, 193
espardenyes, 158, 171, 180, 193, 294, 417, 501
espardenyes envetades, 164
espart, 164, 204
espectacle, 543
espectadors, 471, 473
esperit nadalenc, 450
espessos, 531
espígol, 611, 612
espitlleres, 26
esplai juvenil, 522
Esplai, 415, 495, 496, 554, ,
esport rei, 480
esports, 522
esposa, 452, 552
esposa del general Franco, 412
esquadres, 522
Esquerra Republicana de Catalunya, 13, 338, 380, 400
esquerres, 374, 381, 574
esquilant ovelles, 211
estable, 262, 357
estació d'autobusos, 46, 214, 221
estació de Calaf, 219, 220
estació de ferrocarril, 13, 21, 46, 84, 99, 102, 217, 218, 219, 220, 221, 340, 522, 582, 583
estació elèctrica, 9
estadi de la carretera de Guissona, 473, 476
Estampa Universitària, 181, 462, 463
Estampes de la Passió, de Rossend Perelló, 461, 462, 463
estand de l'empresa Font Manyà, 110
estands, 131, 133, 134, 137, 138, 139
Estat, 520
Estatut de Catalunya, 383
estendards, 406
estendards dels sometents, 373
esteva, 262
estil modernista, 468
estil monacal, 602
estirassos, 201
estiu, 271, 319, 396, 506, 507, 508
estris de terrissa, 194
estuc, 93
estudi fotogràfic, 246, 288, 291, 292, 295, 538

Estudi General de Lleida, 83
Estudi Nou, 252
estudiantina, 334
estudiants, 88, 308, 312, 328, 363, 404, 513, 565
estudis de comerç, 308
etapes, 527
eucaristia, 597
eugues, 214
evangelis, 51, 462, 463
evangelistes, 55
exalcalde, 405
exclaustració de 1835, 66, 67, 71
excursió, 257, 333, 518, 520, 576, 612
excursió de caramelles, 579
excursionisme, 416, 518, 519, 520
execució, 400
exercicis espirituals, 15, 356, 357, 358, 367
exercicis parroquials, 367
Exèrcit espanyol, 339, 405
Exèrcit Nacional, 416
Exèrcit Popular, 394
Exèrcit Republicà 405, 416
exhibició de patinatge artístic, 517
exhumats, 404
exjugador, 485
exministre, 388
expedició, 519
expedient, 400
expedient de crisi, 114
expedient de regulació, 114
exposició de maquinària agrícola i productes del camp, 130, 131, 133, 137, 138
exposició de pintura, 541
exposició temporal, 540
exposicions col·lectives, 541
extra, 447
exvocalista, 554
fàbrica de ciment ràpid, 84
fabrica de cotó, 73
fàbrica de farines de Francisco Camps, 45
fàbrica de farines, 144, 145, 146
fabrica de galetes de Josep Ferran Lamich, 184
fàbrica de galetes La Palma, 99, 133, 134, 137, 138, 397
fàbrica de gèneres de punt Fibad, 106, 107
fàbrica de gorres i barrets de tela de Francisco Colom, 100, 101
fàbrica de gorres, 165
fàbrica de jerseis, 104, 105
fàbrica de Josep Sambola, 100, 101, 103
fabrica de malta, 7
fàbrica de material bèl·lic, 397
fàbrica de nines d'Ignasi Arques, 9
fabrica de paper de Capellades, 250
fàbrica de sivelles Ramírez, 9, 406
fàbrica de tabac, 250
fàbrica de teixits, 91
fàbrica Tres Uves, 112, 113
fabricació de llums, 113
fabricació de maquinària per a la molineria, 137, 138
fabricació de mobles, 113
façana, 22
façana barroca, 61
façana de la Paeria, 77
façana de la Universitat, 85, 86, 89, 393
façana de Santa Maria, 273
factoria Iberia, 114
faixa, 168, 435
faixa de sis o set voltes, 198
Falange Española Tradicionalista y de les JONS, 400, 407, 401, 403, 408
falangistes, 402, 404, 408
falç, 198
faldilla, 24, 222, 435, 482
faldilles prisades, 303
fallida, 113
fam, 408
família Ferran, 277
família Fornells, 571
família Gomà Pont, 364
família Martí, 599
família Turull, 293
familiars, 368, 369
famílies, 568
fanals del passeig de l'Estació, 29
fanals modernistes, 46
fària, 381
farina, 142, 146, 147, 148, 149, 154, 169
farinera, 140, 141, 144, 145, 147, 148, 149
farinera de Tarroja, 142, 147, 148, 149
farinera del Sindicat, 142, 146, 153
farinera La Treinta de Palencia, 99
farines del Sindicat, 221
farmàcia, 37
Farmàcia Civit, 159
farmàcia de Leonor Batlle, 176
farmàcia de Mercedes Gomà 176
farmàcia del Sr. Torné, 176
farmàcia popular, 159
faves, 200
FC Barcelona, 304, 305, 469, 474
febres, 617
Federació, excursionisme, 519
Federació Agrícola Catalano-Balear, 140
Federació Catalana de Futbol, 476
Federació de Cors de Clavé, 581
Federació de Joves Cristians de Catalunya (FJC), 362, 363, 461, 574
Federació Espanyola de Bàsquet, 482
Federació Espanyola de Billar, 252
feines de torn i ajustatge, 111
feixistes, 363, 379, 399
feixos, 202
fejocistes, 363
feligresos, 564, 571, 595
fems, 210
fer mitja, 259
fèretre, 116, 404
ferits, 397
ferrer, 36
ferro, 102
ferrocarril, 46, 221, 344
Ferrocolor, 113, 121, 479, 581
Ferrocolor – Tres Uves, 508, 515
fertilitat, 210
fertilitzants, 141, 154
festa, 283, 346, 352, 370, 544, 548, 553, 564, 570, 586
festa de la Immaculada, 332
Festa de les Espigues, 571
festa de Sant Isidre, 333
Festa de Sant Magí, 417, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624
festa de Santa Llúcia, 103, 104, 105, 173, 229, 233
festa del Capítol, 275
festa del Cor de Maria, 570, 571, 573
festa del tractor, 128, 130, 131, 133
festa dels quintos, 346, 347
festa escolar, 300
Festa Major de Bellpuig, 438
Festa Major de Cervera, 13, 173, 252, 276, 374, 399, 407, 408, 435, 436, 441, 437, 442, 469, 485, 497, 498, 499, 501, 511, 517, 532, 541, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 604
Festa Major de Viella, 481
Festa Major del Santíssim Misteri, 118, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 578
festa mòbil, 588, 597
festes nadalenques, 456, 457
festival, 304, 305
festival de danses populars, 448
festivitat, Reis, 556, 557, 558, 559
festivitat de Corpus, 590, 597
festivitat de Sant Antoni Abat, 584, 585, 586,587
festivitat de Sant Cristòfol, 606, 607, 608, 609
festivitat de Sant Joan Bosco, 327
festivitat de Sant Tomàs d'Aquino, 326, 328
festivitat del barri del Carme, 610
festivitat religiosa, 529
Fibad, 106, 107
fidels, 529, 560, 623
figurant del sant, 624
figurants, 447
fil d'empalomar, 616
fil·loxera, 84, 221
filadors, 6
fill, 510, 524
fillols, 569
filòsof Jaume Balmes, 38, 30
Filosofia i Lletres, 415
fils, 180
fils de la llum, 267
filtracions d'aigua, 116
final de curs, 298, 306, 333
finestra gòtica, 63
finestrals, 22, 49, 194
finestres, 94, 313, 570
finques, 210
Fiol (o Fillol), 19, 272, 530, 595, 607
fira, 110, 126, 252
Fira de Mostres de Barcelona, 137, 138, 576
Fira de Sant Isidre, 111, 128, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138
fira de Sant Martí, 168
fira de Sant Tomàs, 168
Firestone, 502
firetes inflables, 547

fiscal, 243
fiscorn, 398, 419, 424
física i química, 96, 314
fitxa, 474
fitxes perforades, 79
flabiol, 424
flama olímpica, 516
flautí, 425
flautista, 565
Fleca de Sant Jordi, 160
flequers, 144, 145
Flor Natural, 538, 539
florins, 89
floristeria, 178
flors, 19, 370
flors de paper, 622
flors fresques, 590
foc, 114, 218
foc antiaeri, 341
fogoner, 218
folrades, 530
Fonda Barcelonesa, 82, 166, 386
Fonda Bonavista, 33, 35
fonda de Cal Manotes, 156
Fonda Jardí, 183
fongs, 61
font de Fiol (o Fillol), 19, 607
font de la Bonavista / font de la placeta de la Bàscula / font de les Verges, 32, 34
font de la plaça de Sant Domènec, 260, 273
font de la plaça de Sant Miquel / font de Sant Miquel / font de la plaça de Madoz, 21, 29, 30, 35, 227
font de la plaça Major, 21
font de la placeta de la Bàscula / font de les Verges / font de la Bonavista, 21, 32, 34, 603
font de les Verges / font de la placeta de la Bàscula / font de la Bonavista, 21, 32, 34, 603
font de la raval de Caputxins, 21
font de Vergós Guerrejat, 18
Font dels Pous, 5
Fontetes, les, 2, 3, 4
fonts, 18, 33, 340
fonts de Sant Magí de la Brufaganya / font de la Brufaganya / fonts de la Brufaganya / fonts de Sant Magí, 611, 612, 613, 614, 617
fonts monumentals, 29, 32
fonts raconeres, 21, 29
forca, 197, 200, 201
forcat, 197
formació, 522
formació professional, 331
forn de Ca l'Alsina, 156
forn de Cal Jan, 160
forn de pa de Ca l'Andreu, 402
forn de pa de Cal Cuñé, 160
Forn de Santa Maria, 157
forner Magí Pomés, 142
forners, 144, 145
fornícula, 53, 55, 62, 63
forns de pa, 91, 142, 143, 151
fossa comuna, 379
fossar, 47, 52
fossar dels músics, 422
foto fija cervariense, 447
fotògraf ambulant, 276
fotògraf Claudi Gómez Grau, 540
fotògraf Jaume Bonjoch, 160
fotografia, 76, 316, 400, 540, 583
fotografia d'estudi, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297
Fotografia Prat, 403
foto–postal, 248
francès, 338
franquisme, 114, 338, 408, 415
frare, 623
frares dominics, 68
frares franciscans, 63, 64, 71, 73, 335
fred, 267, 380
Frederic Gómez Gabernet, perruqueria, 29
Frente de Juventudes, 182, 408, 522
fris, 90
front d'Aragó, 405
Front Popular, 384, 387, 389
frontal del bridó, 622
frontó triangular, 55
fruiteres, 589
full humorístic, 556
fulles, 147, 148, 149
fulles d'heura, 590
fulles de ginesta, 590
fulles de roses, 595
funció litúrgica, 563
funcions, 452
fundació, 581
Fundación Martínez, 22, 78, 81
fundador, 151, 152, 571
funeral, 404
furgoneta, 423
fusells, 402
fuster, 78, 402
fusteria, 331
Fusteria Clotet, 164
Fusteria Gorro, 193
futbol, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 515, 521
futbol, vestidors, 82
futbol federat, 480
Fuzzi, botiga, 622
gàbia de ferro, 560
gàbies, 531
gaiato, 615
galeria, 5, 44
galetes bòer, 137, 138
galindaines, 568
galleda, 260, 261
galliner, 6, 40, 292, 443
gallines ponedores, 258
galop, 441
ganxet, 292
garatge, 37, 54, 122, 187, 397
garatge d'Agustí Rius, 397
garatge de Celestino Roca el Sala, 109
Garatge Sala, 215
garbes, 27, 198, 202, 279
garita, 86
garlandes, 610
Gaseta de Cervera, 181
gasogen, 187
gavelladors, 111
gegant negre, 549
geganters, 604
gegants, 549, 595, 596, 604, 608
gegants Guillem i Almodis, 351, 553, 561
Gegants Vells, 549, 561
gelosies, 93
generacions, 452
general, 375
general d'enginyers, 405
general Franco, 302
general Güell, 33
Generalitat de Catalunya, 56, 78, 81, 96, 140, 144, 145, 386
gènere de punt, 108
gènere teatral, 456
genets, 587, 618, 619
genolls, 435
Gent de la Segarra, 415
gent gran, 348, 352, 354
germanes de la Sagrada Família d'Urgell, 306
germanes de llet, 289
germanes del Cor de Maria, 59
gerra, 194, 271
gerros, 87, 88
gimnàs de l'IES Antoni Torroja, 88, 572
gimnàs del Cafè Espanya, 509, 510
Ginesteres, les, 117
giravolt del Jaumarro, 265
giravolt del Manotes, 265
giravolt dels Civils, 265
giravolt dels Safarejos, 265
giravoltar, 547
glop, 621
glòria, 569
glorieta, 390
golfes, 523
gorra, 370, 403, 435
gorra musca, 204
gos, 249, 258
gota de sang, 565
gòtic, 47, 52, 126
Govern d'Espanya, 140, 150, 217
Govern de la Generalitat de Catalunya, 154, 387
Govern de la República,154, 308
governador, 373
governador civil de Lleida, 115, 137, 138, 186, 329, 376, 377, 378, 408, 409, 412, 416
governador civil de Tarragona, 251
governador militar, 115
governadors civils, 401
GR 7-1, 519
gra, 146, 199, 200, 603
grades, 508
graduats, 571
grallers, 553
Gran Cafè, 28, 157, 236, 290, 435, 509
Gran Festival d'Aviació, 537

Gran Teatre de la Passió, 39, 118, 153, 415, 426, 427, 429, 430, 455, 462, 463, 466, 554
granellons, 201
granera, 201
granja de gallines ponedores, 258
graonades, 74, 75
grapíssols, 200, 201
gremi de paletes, 72
Grepp Teatre, 455
gresca, 611
gronxadors, 39, 286
grup 74 Santíssim Misteri, 362
grup 83 Madona Santa Maria de la JCF, 362
grup de caramellaires, 577
grup de catecisme, 583
grup de teatre, 374, 454, 455
grup dramàtic, 461
Grup Escènic Miquel Martorell, 455
Grup Escolar Mixt de Cervera, 321
grup escultòric de la pietat, 53
grup Hermanos Largo, 455
Grup Lloretià Avantguardista, 574
grup Los Bravos, 554
grup Martes y 13, 422
grup musical Los Cervix, 426
grup musical Nuevo Ritmo, 419, 423, 425
grup musical Ocho Astros, 420, 421, 422
grups escolars, 272
guants, 244, 268, 291, 320
guanyador, 538, 539
guardes de fronteres alemanys, 344
Guàrdia Civil, 86, 90, 91, 98, 246, 249, 376, 377, 378, 400, 562, 605
guàrdia civil, agent, 434, 479
Guàrdia Civil, caserna/quarter, 1, 8, 9, 41, 42, 43, 265, 344
guarniments, 36, 619, 622
guarniments de coure, 393
guarnit, 610
guerra amb Joan II/guerra civil catalana, 27, 66, 67, 71, 73, 279, 335
Guerra Civil, 7, 13, 28, 33, 48, 53, 54, 70, 73, 76, 89, 93, 94, 96, 98, 100, 101, 120, 126, 140, 159, 167, 169, 171, 173, 178, 181, 212, 215, 243, 246, 252, 255, 264, 288, 293, 296, 297, 313, 314, 321, 327, 338, 344, 360, 364, 374, 379, 381, 384, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 398, 401, 405, 403, 408, 416, 419, 420, 443, 462, 463, 469, 471, 510, 520, 536, 537, 540, 565, 574, 577, 578, 581, 588, 593, 604, 612, 616
guerra contra Anglaterra, 18
guerra d'Àfrica, 292
guerra de Cuba, 292
guerra del Francès, 18, 68
guerres africanes, 33
guerres carlines, 86
guies, 525
Guillem i Almodis, 351, 553, 561, 596
guió, 447
guitarra, 426, 427, 432
guitarra baixa, 425
guixes, 200
Gurica, SA, 99
hàbit talar, 615
habitacions, 173
habitatges de protecció oficial, 329
habitatges de renda limitada, 121, 123
hàbits, 298
handbol, 332
havà, 381
havaneres, 615
herba, 204, 210
hereu, 292
Hermanas de la Caridad bajo el título de la Virgen María Inmaculada, San Vicente de Paúl y San Luis Gonzaga, 299, 307
Herodes, 264
heura, 590, 595
Hijos de José Ferrán, 184
Himno de Riego, 417
hípica, 586
hissada i arriada de bandera, 522
Història i incidències del Poll del Cel Cervera A, 534
Historia Sagrada, 316
hivern, 147, 148, 149, 211, 405, 519
Hogar del Productor, 182
home del temps, 264
homenatge, 152, 153, 460, 465
Homenatge a la Vellesa, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354
homes, 355, 361, 364, 370, 380, 409, 434, 435, 507, 563, 592, 595, 598, 600
hoquei, 511, 512, 517
horari nocturn, 338
hort de Cases Noves, 280
hort del convent de Sant Domènec, 7
horts, 5, 6, 16, 25, 39, 40, 41, 408
hospital, 299, 391, 392, 394
hospital antonià, 61, 62
Hospital Berenguer de Castelltort, 31, 44, 62, 63, 64, 65, 335, 336, 345, 357, 361, 394, 404, 547
Hospital d'en Calp, 65
Hospital de la Santa Creu, 70
Hospital de les Onze Mil Verges, 65
hospital de milícies, 394
hospital de pelegrins, 65
hospital de sang, 321, 344
Hospital de Sant Antoni, 65
hospital de Santa Magdalena, 69
Hospital de Santa Maria del Miracle, 65
Hospital del Corral, 65
hospital del XVIII cos de l'Exèrcit Republicà, 41
Hospital Móvil del Ejército del Norte, 394
hospitalers, 65, 357
hospitals de campanya, 394
hostal, 35
Hostal Bonavista, 166
Hostal Vermell, 86
hotel, 118, 415
Hotel Canciller, 39, 270, 432
Hôtel de Ville de París, 281
Iberia Radio Televisión, 114, 115, 121, 199
iconografia catòlica, 608
iconografia religiosa, 585
il·lès, 535
illa, 114
imatge de sant Magí, 614, 622
imatges, 68, 361
Immaculada Concepció, 50, 51, 87, 88, 89, 93
immobiliària EMSESA, 121, 123
immortalitat, 569
imposició de la relíquia, 561
impremta Arts Gràfiques Prunés, 181
impremta Arts Gràfiques Salat, 181
impremta de Bernat Pujol, 181
impremta de la Universitat, 1
impremta de Ramon Solé, 181
Impremta Minerva, 157
Impremta Rossich, 181
Impremta Universitària La Estampa, 313
inauguració, 124, 431, 438
incendi, 54, 86, 114, 142, 144, 145, 153, 163, 561
independent, 382
indústria galetera, 99
industrialització, 114
Indústries Gràfiques F. Camps Calmet, de Tàrrega, 179
infant, 406, 588, 608
infanteria, 295, 339, 340
infermeria, 394
insecte, 221
inspector de sanitat, 159
instal·lació polivalent, 552
Institut Agrícola Català de Sant Isidre, 140
institut Antoni Torroja, 88, 94, 97, 98, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 338, 521, 522, 572
Institut d'Estudis Catalans, 22
Institut d'Estudis Ilerdencs, 81
institut de formació professional, 331
Institut de Germanes de la Sagrada Família d'Urgell, 299, 307
Institut de la Dona que Treballa, 349
Institut de Santa Madrona, 349
Institut Français de Barcelona, 338
Institut Français de Cervera, 338
institut La Segarra, 331
institut Ramón y Cajal, 314, 327, 333, 388, 391, 392, 405
Instituto Nacional del Trigo, 98
instrucció militar, 340, 342, 343
Instrucción Pública y Bellas Artes, 388
instruccions, 534
instruments, 565
intel·lectual, 405
intendència, 339
Internacional Comunista, 396
internat, 307, 308
internes, 313
inundacions, 31
jaqué, 244
jardí de la Pèrgola, 411
jardins, 38, 518
Jefatura del Movimiento, 182
jersei, 193, 330
jesuïtes, 56, 358
Jesús, 461, 462, 463, 464, 465, 556, 569
Jesús de Natzaret, d'Àngel Guimerà 461, 462, 463
joc, de cartes, 173

jocs de taula, 225
Jocs Florals, 374, 461, 538, 539
Jocs Olímpics de Barcelona (1992), 438
joguines, 175, 254, 264, 556
Joia, colla, 437
Joieria Gisel, 532, 613
joies, 288
jova 41, 86
Jovencells, 437, 438, 440
jovent, 593, 595
jovent amateur, boxa, 509
joventut, 352, 461, 468
Joventut Catòlica, 159, 539, 574
Joventut Catòlica Femenina (JCF), 362
Joventut d'Acció Catòlica – Centro Santísimo Misterio, 577
Joventut Dansaire, 437, 441
Joventut de Badalona, 485
Joventut de l'Acció Catòlica, 455
Joventut Masculina d'Acció Catòlica, 576, 577
Joventut Republicana, 276, 382, 468, 552, 574, 575, 589
Joventut Verge de l'Incendi de la Joventut Catòlica Femenina, 362
joves, 275, 346, 352, 367, 407, 409, 478, 506, 507, 508, 520, 521, 522, 526, 528, 578, 579, 580, 582, 617
joves cristians de Catalunya, 363
jubilació, 106, 111, 159, 160, 174, 176, 185
Judes, 460, 461, 464
jugadores, bàsquet, 488, 490
jugadors d'hoquei, 511
jugadors, bàsquet, 486
jugadors, escacs, 504, 505
jugadors, futbol, 467, 471, 476
jugadors, ping-pong, 496
jugadors internacionals, bàsquet, 485
jugadors joves, 469, 479, 491
jugadors veterans, 479, 491
junta, 534
Junta de Sanitat, 159
junta del patronat, de la Caixa, 183
junta del Santíssim Misteri, 564
junta directiva, 467, 469, 476
junta directiva, del Centre Excursionista de la Segarra, 519
junta econòmica, 314
junta general, 137, 138, 144, 145, 151, 363
jurat, 539
jurisdicció militar, 346
jutge militar, 297
Jutjat d'Instrucció de Cervera, 581
jutjats, 2, 3, 4, 8, 160
Juventud Eléctrica, 419, 420, 421, 423, 425
Juventudes Católicas, 404
katiuskes, 302
l'Agrícol, 2, 3, 4, 461, 513, 557
L'amor truca a la porta, 450
l'any de la nevada grossa, 269
L'Elefant, 588, 589
L'ensenyament del francès a Cervera 1903–1971, 179
L'Estel Cor-Marià, 312
L'hereu de la baronia, 460
L'Olla, 443, 588, 589
L'Onzena, 417
l'ou com balla, 27
L-2, línia de fortificació republicana, 397
La Boreal Médica, 195
la Caixa, 349, 352, 353, 354, 521, 542
la Caixa, bloc de pisos, 9, 265
la Caixa, Obra Social, 183
La Canadiense, 18
La casera, polca, 418
la caseta i l'hortet, 123
La Central, 373, 620
La Cervariense, fàbrica de farines, 45
La cigüeña dijo sí, 452
la Companyia, edifici, 1
La conga, 544
La Constancia, 417
La Estampa, 313
La Estrella, 229
La Fraternitat, 417
La Gaseta de Cervera, 469
La Granja de Tàrrega, 422
La Mañana, diari, 445
La Maravilla del Siglo, 165
La Montserratina, pastisseria, 155
La muralla, 452
La Palma, confiteria, 28, 167, 408, 571
La Palma, fàbrica de galetes, 99, 133, 134, 137, 138, 221, 397, 618
la Passió, 118, 120, 173, 252, 264, 411, 415, 416, 443, 447, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466
La pecadora, 173, 447
La Perfumeria, 401
la Pèrgola, 41, 228, 466, 411, 437
la Pèrgola, brollador, 323, 335
la pietat, grup escultòric, 53
la Pineda, camp de futbol, 12, 82, 315, 342, 397, 468, 469, 471, 472, 473, 474, 476, 514, 561
La Principal de Cervera, 424, 435
la Tarasca, 553
La Universidad de Cervera, 415
La Vanguardia, 114, 376, 377, 378
La Violeta, 276, 436, 443, 552, 82
laboratori, 159
laic, 379
Las Águilas, 478, 479
Las galas del Cinca, vals–jota, 418
Las Modas, 82, 279
lavabos, 219, 220
Le sport de l'air, 534
lectors, 79
legió Còndor, 405
leprosos, 69
les Forques, 1, 15
Les Modes, 82, 279
Les moutons de Panurge, de Rabelais, 210
les Roquetes, masia, 13
Ley de Cooperación, del 1942, 140, 150
liberación de la ciutat, 407
liberal, 86, 251, 379
Licorera de la Segarra, 238
Lignum Crucis, 560, 561, 562, 564, 565
línia Barcelona–Lleida, 218
línia Barcelona–Saragossa, 46
línia Cervera–Barcelona, 215
línia de fortificació republicana, L-2, 397
línia de tren Manresa–Cervera, 217
Lista Azul de Lleida, 512
literatura, 450
llaços, 289, 530, 568
llaminadures, 180, 235
llamp, 210
llana, 211
llatí, 312
llaurar, 196, 197
llebres, 532
llegenda, 608, 617
Llei de desamortització, 9
Llei de patrimoni històric, artístic i científic (PHAC), 389
Llei de sindicats agrícoles, 140
llenceria, 227
llençols, 222, 225, 230, 249
llençols de cànem, 192
llengua catalana, 450
llengua espanyola, 332
llengua i literatura catalanes, 539
llenya, 186
llet, 211
lleure, 446, 521
lleva del biberó, 296, 416
llevadora, 233
llevant, 340
llibre d'oracions, 239
Llibre de Cervera, 179
llibre dels miracles, 617
Llibreria Dondara, 178, 179
Llibreria Rossich, 529
llibres, 78, 79, 179, 181, 182, 391, 392, 393, 439, 473, 540
llibret, 462, 463
llicenciat en Ciències Naturals, 314
llicenciatura, 337
lliga, bàsquet, 483
Lliga Catalana, 382
Lliga Parroquial de Perseverança, 358
Lliga Provincial, futbol, 472
Lliga Regionalista, 372, 376, 377, 378
llinda, 52
llister, 117
llit, 41, 357
llit de matrimoni, 589
llitera, 394
lloances, 469
lloc sagrat, 585
llorer, 569
llotges, 422, 443, 461, 543, 544, 551
lluers, 531
lluïment, 619
lluita antifranquista, 114
lluita obrera, 114
llum, 271
lluna nova, 588
local del senyor Busquets, 163

local social, 493
locomotora, 217
Longines, 31
Los Bravos, 554
Los Cervix, 426
Los pícaros estudiantes, 328
Los Sisney's, 425
mà alçada, 403
mà d'obra barata, 99
mà d'obra femenina, 99, 137, 138
mà d'obra infantil, 99
macers, 379, 406, 408, 553, 561
Maderas del Cadí, SL, 99
Maderas Lacetanas, 113
magatzem de begudes Fusté, 188
magatzem de Cal Ferran, 580
magatzem de Cal Venturoso, 45
magatzem de Caritas, 54
magatzem de fusta de Josep Carcasona, 397
magatzem de gra, 173
magatzem de la casa Cros, 397
magatzem de Vins Carbonell, 238
magatzem de vins del senyor Maristany, 468
magatzems, 357, 416, 561
magatzems de blat i palla, 91
magatzems de vi, 84, 100, 101, 102, 219, 220, 221, 443
maginets, 611
mags, 556
mainada, 501
mainaderes, 19
majoria absoluta, 416
mal de foc, 61, 62
malalts, 357, 365, 561, 617
Malcos, 461
mallots, 500
mals de coll, 617
mals de panxa, 617
manca d'aigua, 43
mandongo, 185
manifestació, 376, 377, 378
maniobres, 339
manta, 294, 370
manteleta, 435
mantellines, 354, 570
manyà 187
maó, 59, 102, 405
maquillador, 461, 464, 465
màquina d'esquitllar ametlles, 110
maquina de fotografiar, 256, 266
màquina de vapor, 218
maquinària, 144, 145, 146
maquinària agrícola, 141, 214, 221
maquinària agrícola i productes del camp, exposició, 131, 137, 138
màquines d'esquilar, 211
màquines de cosir, 100, 101, 161, 162, 190
màquines de cosir Alfa, 139
màquines de cosir industrials Singer, 165
màquines de segar, 198
màquines de tren, 214
maquinista, 218
maraques, 422
marcador, 486
Mare de Déu, 54, 391, 392, 570
Mare de Déu d'Agost, 611
Mare de Déu de l'Assumpció, 355
Mare de Déu de l'Incendi, 56, 57
Mare de Déu de Montserrat, 51
Mare de Déu del Camí, 275
Mare de Déu del Coll de les Savines, 48, 49, 358, 390
Mare de Déu del Roser, 7
Mare de Déu dels Dolors, 592
mare Güell, 95
maredeédéu de Fàtima, 364, 365
maredeédéu de l'Immaculat Cor de Maria, 571
maredeédéu morta, 355
mares, 473, 567
Maria assumpta, 49
marinada, 340
marquesa de la Sisquella, 55
marquesos de Maguerola, 82
marro, 173
martell, 198
Martes y 13, 422
màrtir, 404, 569
mártires de la cruzada, 407
màrtirs de Barbastre, 95
marxa militar, 373
marxes fúnebres, 417
Mas Claret, 70, 95, 312, 404, 571
Mas d'en Rosa, 397
Mas d'en Toni (vegeu *Mas Claret)*
Mas del Codina, 397, 618
Mas del Grau, 205
Mas Duran, 2, 3, 4, 253, 314, 397, 436
Mas Solsona, 379
Masa Coral de Educación y Descanso de la Central Nacional Sindicalista, 576, 577, 182
mascle, 531
masia les Roquetes, 13
masies, 530
masos, 582
masover, 271
massatgista, 475
masurques, 417
matalasser, 292, 507
matemàtiques, 332, 368, 369
matines, 565
matolls, 210
matrimoni, 222, 241, 242, 243, 250, 255
mausoleu, 404
Meca del cine, 447
mecànica de l'automòbil, 331
mecànics, 109
mecanisme, 543
mecanografia, 311
medalla commemorativa, 153
medalla d'or de la Federació Espanyola de Billar, 252
medalla de l'Orden Civil del Mérito Agrícola, 150, 153
medalla de llautó platejat, 345
medalla de plata de la província, 151
medalla del Casal, 252
medalles, 418, 508, 515
medicaments, 159
medicina, 195
Medicina, carrera, 255
medieval, 597
Melcior, Gaspar i Baltasar, 557
melindros, 235
melmelades, 177
meló, 274
Memòria d'uns ulls pintats, 433
menjador, 166, 255, 374, 401
menjador escolar, 321
menjadora, 199
mènsules, 52, 76, 77
mercaders del temple, 464
mercat, 24, 76, 77, 125, 126, 127, 147, 148, 149, 156, 294, 406
merceria de Pepito Casanelles, 156
merceria La Central, 373
Merceria Vilalta, 556
merendero El Pinar, 11, 189
merlets, 86
mestra, 319
mestre, 322, 431, 432, 620
mestre d'obres, 20, 47, 102
mestre de taller, 190
mestre internacional, 505
mestres de capella, 565
mestresses de casa, 595
metge, 214, 255, 314, 363, 553, 308, 473
metge de capçalera, 514
mètode escolta, 523
metralladores, 341
Michelin, 10
mida, 622
mides benetides, 621
mili, 420
milícies catalanes, 384
militar republicà 384
militars, 391, 392, 407
miniatura, 536
mínims, 63, 64, 335
Ministerio de Agricultura, 151
Ministerio de Gobernación, 151
Ministerio de Industria, 187
Ministerio de Obras Públicas, 124
ministre, 388, 415
ministre d'Agricultura, 150
ministre d'Economia, 151
ministre d'Información y Turismo, 118, 415
minyones, 19, 166, 251, 288
missa, 228, 230, 327, 328, 345, 346, 352, 362, 368, 369, 402, 410, 411, 527, 548, 571, 608, 610, 611, 616
missa d'ofici, 553
missa de campanya, 373
missa del gall, 451
missa diària, 522
missa major, 563, 568, 592
missal, 368, 369
Missioners del Cor de Maria, 15, 95, 312, 335, 375, 623

missions, 15, 96, 299
Misteri de la Passió, 462, 463
míting, 372
mitja pensió, 307, 313
mitjans de transport, 555
mitra de bisbe, 50
moble de fusta, 548
mocador, 434
mocador al cap, 24
mocador de les almoines, 618
modernisme, 46, 102
modernista, 2, 3, 4, 140, 144, 145
modistes, 179, 224, 226, 227, 228, 231, 232, 416, 621
moles, 102
molí d'oli de Ca l'Albareda, 102
molí d'oli del Llobet, 102
molí d'oli del Tudela, 37, 102
molí d'oli Gomà / molí Gomà / molí de Ramon Gomà, 10, 102, 397
molí d'oli Narcís, 102
molí de Cal Breu, 2, 3, 4
molí de Fiol (o Fillol), 530
Molí de la Roda, 257, 526
molí de vent, 7, 17, 576
molí del Grau, 19, 66, 67, 205, 409, 530
Molinet, el, 595
molins, 146, 209
molins d'oli del Sindicat, 102, 140, 141,147, 148, 149
molins fariners, 526
molls de càrrega i descàrrega, 221
mòlta, 146
món grecoromà 569
mona, 19, 526
monarquia, 382
monàrquics liberals, 372
monestir de Montserrat, 516, 527
monestir de Pedralbes, 81
monestir de Ripoll, 66, 67
monestir de Sant Pere el Gros, 66, 67
monestir de Santes Creus, 56
monestir dels Framenors, 65
monges de la Sagrada Família, residència, 56
Monges Franceses, col·legi, 309, 571, 313, 338
monges, 298, 316, 357, 368, 369, 401
mongetes, 200
monitor, natació, 515
monitors, 522
monitors de joventut, 519
monjo de Montserrat, 462, 463
monjos, 7
monòlit, 379, 380
monsenyor, 300
Montepío d'empleats municipals, 371
Montseré, turó, 17
Montserrat, caminada, 527, 528
monument al filòsof Jaume Balmes, 39
monument al pagès de la Segarra, 153
monument als Caiguts, 132, 399, 402, 407, 412, 561, 576
monument als Caiguts de Barcelona, 70
monument de la Victòria, 70
moral catòlica, 446
Morell, queviures, 193
Morena clara, 452
moresc, 154
morralles, 192
mort, 58, 125, 569, 581
mossèn, 368, 369, 521
mosso, 200
Mossos d'Esquadra, 384
motllurat, 68
motllures esglaonades, 71
motllures horitzontals, 85
Moto Club de Educación y Descanso, 516
motocròs, 515
motors, 18
motors elèctrics, 146
motos, 266, 365, 411, 516, 555
moviment cooperatiu, 140
Movimiento, 332, 409
mozos del reemplazo del 1945, 182
mudats, 276, 618
mula francesa, 620
mules, 196, 199, 202, 204, 206, 214, 611, 622
muntanya, 521, 523
mur de maons, 405
mur del Portalet, 25
muralla exterior, 6
muralles, 2, 3, 4, 5, 17, 25, 26, 27, 41, 43, 45, 66, 67, 86, 279, 623
murs, 624
museu, 81, 384
Museu d'Història Natural, 96, 312, 391, 392, 393
Museu del Blat i de la Pagesia, 22, 192
Museu Marítim, 70
música, 433, 461, 462, 463, 565, 613, 615
música de cambra, 432
música militar, 339
músics, 254, 398, 421, 548, 566, 609, 623, 624
Mútua Escolar, 324, 325, 326, 327, 333, 338
nacionalcatolicisme, 520
nacionals, 212, 396
Nadal, 31, 557
naixement de Jesús, 458
nans, 379, 549, 561, 596
natació, 508, 515
natalitat, 246
natura, 540
nau, 53
naus industrials, 110
nedar, 506, 508
nen Jesús, 608
nenes, 222, 247, 288, 289, 298, 303, 316, 317, 319, 321, 323, 354, 469, 529, 556, 561, 568, 573, 577, 595, 598, 600, 602, 615, 620
nens, 26, 27, 39, 180, 235, 237, 240, 256, 261, 288, 306, 315, 316, 319, 323, 355, 359, 395, 408, 434, 469, 473, 508, 521, 529, 555, 556, 559, 561, 563, 568, 569, 573, 577, 579, 578, 592, 595, 598, 599, 600, 601, 602, 604, 615
neogòtic, 23, 51, 59
neoromàniques, 70
Nereida, editorial 450
nétes, 412, 613
Néts dels almogàvers, rigodon 418
neu, 17, 267, 268, 269
nevada, 380
nevada de l'any 1944, 17, 267, 268, 269
nevada de l'any 1962, 31, 286
Niña graciosa, 418
nina, 289
nines, fàbrica d'Ignasi Arques, 9
noces, 291
noces d'or, 278
nocturn, 565
noies, 222, 226, 227, 233, 245, 271, 292, 298, 299, 307, 314, 327, 329, 330, 333, 350, 354, 356, 423, 433, 435, 440, 527, 528, 538, 551, 580, 586, 607, 610
nois, 274, 292, 311, 328, 329, 330, 333, 346, 361, 440, 506, 522, 527, 551, 579, 580, 607, 610
nomenament, 415
nòmina, 389
Nosotros, ella y... el duende, 452
notari, 348, 399, 564
Notas históricas de la impremta en Cervera 1721–1934, 181
noucentisme, 70
Nova, campana, 20
Nova Cançó, 433
Nova Segarra, 437, 440
novel·la, 433
noviciat, 312, 86, 95
novícies, 59
nucli antic, 125
Nuevo Ambiente, 468
Nuevo Ritmo, 419, 423, 425
nunci papal, 411
núvies, 600
obelisc, 399
obligacions hipotecàries, 144, 145, 153
obra barroca, 50
obra de teatre, 449, 453, 450, 454, 460
Obra Social de la Caixa, 183
obrador, 13, 155, 171, 501
obrers, 114, 218, 363
obres, 80, 81, 97, 98, 116, 117, 124, 144, 145, 466, 476
obres de teatre, 443, 455, 578
obres dramàtiques, 452
obres llegides, 451
ocells, 531
Ocho Astros, 420, 421, 422
òcul, 60
ocupació franquista, 297
odontologia, 195
ofensiva franquista, 327
ofici de baster, 190
ofici religiós, 354, 549, 563, 616, 623
oficial del Jutjat d'Instrucció de Cervera, 581
oficials, 339
oficina de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Cervera, 183, 184
oficines, 150
oficinistes, 363
ofrena, 556
ofrena floral, 406, 407

oftalmologia, 195
OJE, Organización Juvenil Española, 522
oli, 184, 209
oliver parat, 209
oliveres, 2, 3, 4, 16, 197, 518
olives, 147, 148, 149, 209
ombrel·les, 251
òmnibus, 42
Òmnium Cultural 439
onades migratòries, 414
Onzena, campana, 20
operacions militars, 339
oposicions, 337
opuscle, 179
or, encens i mirra, 556
oració de les completes, 565
orador, 405
oratori, 58, 243
orde dominicà, 623
Orden Civil del Mérito Agrícola, 150, 151
ordi, 102, 122, 200
orfebre, 563
orfebreria, 562, 563
orfeó, 312
Orfeó Andorrà 430
Orfeó Cerverí, 549, 565
Orfeó Nova Tàrrega, 430
Orfeón de Ciegas del Amparo de Santa Lucía, 183
orfes de guerra, 401
organització paramilitar, 522
Organización Juvenil Española (OJE), 522
orgue, 49, 51, 68, 426, 427
ornamentació barroca, 90
orquestra Juventud Eléctrica, 419, 420, 421, 423, 425
orquestra Los Sisney's, 425
orquestra Ocho Astros, 420, 421, 422
Orquestra Orotava, 422, 424, 427, 543
Orquestra Simfònica Julià Carbonell de les Terres de Lleida, 462, 463
orquestres, 420,432, 543
ou de Pasqua, 582
ous, 292, 582
ovelles, 210, 211
pa, 142, 151, 160
padrets, 572
padrina, 368, 369
padrins, 549, 569
paella, 409
paer en cap, 431, 548
Paeria, 20, 21, 51, 76, 77, 93, 124, 151, 329, 346, 382, 383, 411, 416, 553, 559, 596
pagesia, 5, 140, 151, 164, 196, 263, 622
pagesos, 122, 125, 128, 140, 147, 148, 149, 154, 198, 203, 294, 387, 609, 622
paisatges de la Segarra, 540
pala, 269
pala de forn, 155
Palaestra Latina, 312
palau de la Virreina, 70
palau del Baró del Bullidor, 411
palau del marquès de Capmany, 298, 299, 306
palau Moja, 70
palco, 551
palets, 188
palla, 146, 199, 200, 249, 507
pallissa, 199
palma, 204, 568, 569
palma de la glòria, 569
palma de la resurrecció, 569
palmons, 568, 569
pals de ritme, 422
pancarta, 346
paneretes, 595
panificadora de la Cooperativa del Campo Comarcal de Cervera, 151
panificadora del Sindicat, 140, 142, 147, 148, 149
pantalons, 224, 294, 330, 422, 425, 618
pantalons curts, 268
panteó dels pares dels Missioners de l'Immaculat Cor de Maria, 70
panys, 110
papa, 15
papa Alexandre XVI, 73
papa Lleó X, 73
papa Urbà IV, 597
paper pintat, 174
papereria, 181
paracaigudes, 341
parada de verdures, 622
paralític, 464
parament de la llar, 168, 589
Paranimf de la Universitat, 87, 93, 94, 389, 391, 392, 393, 397, 405
parc de bombers, 74, 75
parc del Mas Duran, 314
parc infantil, 39
parella de gegants, 549, 561, 596
pares, 522
pares claretians / del Cor de Maria, 39, 40, 42, 86, 91, 92, 95, 308, 309, 310, 312, 314, 366, 408, 570, 571, 572, 573
paret, 486
paret de la Pèrgola, 41
parla castellana, 466
Parlament de Catalunya, 338, 387, 389
parròquia de Martorell, 565
Parròquia de Santa Maria, 1, 48, 49, 50, 51, 52, 70, 93, 240, 241, 242, 243, 346, 355, 358, 361, 365, 368, 369, 390, 404, 428, 525, 528, 529, 563, 565, 568, 571, 593
parròquies, 520
part, 235
partida de billar, 513
partida de Matacarnera, 199
partides a cegues, 505
partides simultànies, 504, 505
partit, 373
partit conservador, 251
partit d'handbol, 332
partit d'hoquei sobre patins, 512
partit de bàsquet, 484, 485, 486, 490
partit de futbol, 304, 305, 320, 468, 471, 469, 474, 476
partit de ping-pong, 493
partit judicial de Cervera, 221
partitures, 398, 565
parvulari, 313
pàrvuls, 335
pasacalle, 549
Pasqua, 420, 575, 576, 580, 582, 583, 597
passavolants, 66, 67
passeig de Jaume Balmes, 38, 39, 120, 133, 286, 345, 408, 503, 607
passeig de José Antonio (vegeu *passeig de l'Estació*)
passeig de l'Estació / passeig de José Antonio / passeig de Prat de la Riba / passeig del Ferrocarril, 13, 25, 29, 46, 82, 203, 344, 374, 384, 397, 511, 517, 577
passeig de la Diputació (vegeu *plaça de la Universitat*)
passeig de la Universitat (vegeu *plaça de la Universitat*)
passeig de Pi i Margall (vegeu *avinguda de Duran i Sanpere*)
passeig de Prat de la Riba (vegeu *passeig de l'Estació*)
passeig del Corregidor (vegeu *avinguda del Mil·lenari de Catalunya*)
passeig del Ferrocarril (vegeu *passeig de l'Estació*)
passeig del Polígon Industrial, 123
passeig del Portalet (vegeu *avinguda de Duran i Sanpere*)
passejada, 530
passerells, 531
Passió, de Cervera, 118, 120, 173, 252, 264, 411, 415, 416, 443, 447, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466
passos, 361
pastisser, 36, 158
Pastisseria Agustí, 155, 169
Pastisseria Colom, 157, 233, 282, 426, 541
pastisseria de Cal Sostres, 169, 177
pastisseria de Cal Tarruell, 171, 501
Pastisseria La Montserratina, 155
Pastisseria La Palma, 408
Pastisseria Madern, 177
Pastisseria Mora, de Barcelona, 282
Pastisseria Pont, 155, 169, 368, 369
pastissers, 177
pastissos, 171, 501
pastor, 210, 212
pastoral, 300
pastorcillos, 402
pastorets, 450, 456, 457, 458, 459, 520
pastorets de Fàtima, 573
pastorets de Folch i Torres, 457
pastors, 456, 458
patge, 548
patges reials, 557
pati àrab, 418
pati d'Antoni Bové, 397
pati de butaques, 543, 544
pati de la Universitat, 92, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 308, 311, 312, 324, 325, 327, 332, 333, 375, 397, 448, 482, 483, 484, 485
pati de les escoles nacionals, 317
pati de les Monges Franceses, 309

pati del col·legi de la Sagrada Família, 299, 307
pati del convent de Sant Francesc de Paula, 335
pati dels Pares Claretians, 573
pati dels Pelegrins de l'Hospital de Castelltort, 65
pati exterior, 418
pati interior, 262
patinador d'elit, 517
patinatge, pista, 13
patinatge artístic, 517
patis del Sindicat, 397
patrimoni històric, 391, 392, 405
patró dels animals, 585
patró dels conductors, 608
patrocinador, 478, 503
patrona de les modistes, 227, 232, 234
patrona dels músics, 296
Patronat de Catalunya per a la Lluita contra la Tuberculosi, 349
Patronat de la Caixa de Pensions, 159
Patronat de la Passió, 38, 39, 42, 118, 264, 365, 411, 460
Patronat Local de la Vellesa, 352
Pavelló Poliesportiu, 487, 492, 508, 512, 515
pavimentació de carrers, 124, 38
pedra sorrenca, 85
pedrís, 259, 263
pedró d'Igualada, 612
pedrons, 612
peixateria de Ramon Casajuana, 156
Peixera, la, 272
pel·lícula, 447, 532
pelegrins, 66, 67, 528
perruqueria de Frederic Gómez Gabernet, 29
pena de treball, 405
pendó, 601
pendonistes, 564
penja-robes, 513
pensió completa, 313
Pentecosta, 352, 597
pentinador, 589
Penya Castells, 469
Penya Ciclista Colomina, 503
Penya Dandi, 589
Penya Massafrets, 469
percussió, 419
perfumeria, 556
període republicà 381
periòdic *El Ciervo*, 181
periòdic quinzenal *Cervera*, 175, 181, 341, 469
periodista, 502, 533
peritatge mercantil, 416
perruqueria, 461
persecució cristiana, 617
persiana, 28, 613
personatges, 462, 463
pesca salada, 185
Pescadería del Norte, 187
pessebre, 54
pesseta, 254
pesta, 608
pètals de flors, 590, 591, 592
pètals de rosa, 595
petroli, 163
Petronius, 108
petxines, 55, 64, 93
peus americans, 221
pi, 473, 614
piano, 419, 420, 422, 423, 432, 460
pianola, 82
Picadero de Barcelona, 485
picarols, 622
pierrot, 588
pilars, 49
pilastres, 55, 482
piles, 608
pilot, 533, 535, 537
pilota, 320, 486
ping-pong, 493, 494, 495, 496, 511, 515, 521
pinsans, 531
pintor, 58, 540
pintura creativa, 540
pintura sobre tela, 55
pintures, 58, 102, 176, 410
piques, 21
pis, 556
piscines, 414, 487, 489, 506, 508, 512, 515
pisos de l'EMSESA, 414
pisos de la Caixa, 9, 42, 43, 119, 120, 265
pista, aviació, 537
pista de ball, 13, 543
pista de Ca l'Elies, 225
pista de Cal Solé, 517
pista de patinatge, 13
pista de tennis, 12, 514
pista dels Pares Claretians, 487, 489, 490, 491
pista Jardí, 511
pista Nuevo Ritmo, 501
Pista Poliesportiva, 508, 512, 515
pistolers, 404
pla dels Ametllers, 116, 117, 226, 343
placa, 151, 411
plaça de Francisco Barnés, 388
plaça de l'Estació, 219, 220, 581, 582, 583, 614
plaça de la Constitució (vegeu *plaça Major*)
plaça de la República (vegeu *plaça Major*)
plaça de la Sebolleria, 462, 463
plaça de la Universitat / passeig de la Universitat / passeig de la Diputació / plaça de Madoz, 29, 31, 35, 88, 125, 128, 172, 174, 175, 372, 373, 388, 397, 403, 415, 439, 556, 569, 593 605
plaça de les Verges, 614
plaça de Lluís Sanpere / plaça Santa Anna, 27, 28, 60, 82, 125, 129, 156, 165, 279, 284, 313, 339, 341, 343, 360, 366, 407, 411, 412, 420, 424, 435, 436, 440, 551, 552, 554, 556, 562, 571, 614
plaça de Madoz (vegeu *plaça de la Universitat*)
plaça de Pius XII / plaça dels Màrtirs, 133, 320, 335, 406, 411, 577
plaça de Sant Cristòfol, 608
plaça de Sant Domènec, 260, 273, 556
plaça de Sant Magí / placeta de Sant Magí, 556, 611, 617, 619, 620, 622, 623, 624
plaça de Sant Miquel / pou de Sant Miquel, 29, 30, 31, 125, 170, 171, 173, 178, 216, 227, 266, 267, 337, 362, 402, 447, 501, 547, 549, 556, 561, 592, 595, 613, 622
plaça de Sant Miquel, font de la / font de Sant Miquel, 30, 35, 227
plaça de Santa Anna / plaça de Lluís Sanpere, 27, 28, 60, 82, 125, 129, 156, 165, 279, 284, 313, 339, 341, 343, 360, 366, 407, 411, 412, 420, 424, 435, 436, 440, 551, 552, 554, 556, 562, 571, 614
plaça del Matadero, 556
plaça del Portalet / plaça dels Porcs, 24, 319
plaça dels Màrtirs (actual), 578
plaça dels Màrtirs (vegeu *plaça de Pius XII*)
plaça dels Porcs (vegeu *plaça del Portalet*)
plaça Major / plaça de la República / plaça de la Constitució, 8, 20, 21, 24, 76, 125, 156, 157, 173, 228, 243, 264, 347, 349, 356, 362, 365, 373, 376, 377, 378, 379, 382, 383, 384, 434, 441, 442, 447, 527, 528, 556, 559, 564, 567, 568, 585, 592, 596, 599, 600, 617
placeta de la Bàscula, 33, 34, 35, 594, 603
placeta de la Bàscula, font de la / font de les Verges / font de la Bonavista, 32, 34
placeta de Sant Magí (vegeu *plaça de Sant Magí*)
plànols, 340
plansichters, 146
planta circular, 66, 67
planter, 488
plantes, 33, 540
plantilla, 490, 491
plaques commemoratives, 388
plataforma giratòria, 217
plataformes, 558
platea, 443, 543
plebiscit, 382
plomalls, 619
pluja, 31, 137, 138, 302, 482
pneumàtics, 502
poble, 527
Poblenou de Barcelona, 114
poema d'amor, 539
Poema del pessebre, 451
Poema del rabadà, 451
poemes, 451, 469
poemes de Nadal, 451
poesia, 460
poesia de tema religiós, 539
poetes, 462, 463
polca, 418
Polígon Industrial, 199
polític cerverí, 184
polítics, 370
Poll del Cel, 270, 461, 469, 533, 534, 535, 536, 537
polles d'aigua, 530
pollines, 214
polques, 417, 615
poltres, 214
pont, 26
pont de cal Ferran, 124
pont del carrer de Ferran el Catòlic, 124, 545
pont dels Pous, 18
pont sobre el riu d'Ondara, 19
Pop Tops, 554
porc, 24, 185
porgador, 201, 209
porta de les Núvies, 47, 560

porta de Sant Martí, 47
porta del migdia, 47
porta del Nord de Santa Maria, 47
portador de Crist, 608
portadora, 206, 207
portadors, 548
portal, 27, 279, 614
portal de Betlem, 458, 459, 556
portal de Cal Vega, 348
portal de la Vall, 622
portal de mig punt, 63
portal de Sant Martí, 47, 52
portal dels Pous, 17, 531
portal gòtic, 63
portalada principal de la Universitat, 87, 93
Portalet, 27
portants, 562, 613, 614, 622, 624
porter, 320, 467
portes, 26, 47
porxades, 23
posada, 166
post mortem, 247
poste y merendero El Pinar, 189
postguerra, 169, 193, 263, 298, 327, 344, 352, 367, 407, 408, 420, 450, 493, 543, 540, 577
Pou de Sant Miquel (vegeu *plaça de Sant Miquel)*
Pou du Ciel, 534, 537
POUM, 400
pous, 111
pràctiques amb cotxe, 476
pràctiques militars, 340, 341
predicador, 368, 369
pregària, 366
prehistòria, 96
premi de prosa, 539
premis, 508, 515, 538, 539, 610
premsa, 469, 504
premsa catalana, 539
premsa local, 468
presbiteri, 48, 49, 362
presentació, 596
president, 151, 154, 467, 494, 539
president de la Diputació de Lleida, 115, 137, 138, 338, 373, 415, 416, 431
president de la Generalitat, 383, 384
president de la sucursal de Cervera de la Caixa, 183
president del Consell de Ministres, 375
president del Patronat de la Passió, 264
president del patronat universitari, 329
presidi, 86, 91
presó, 46, 400, 405
presoners, 344, 405
pressupost, 124
prestatges, 78, 175
preus, 461
prevere, 50, 53, 275, 314
primària, 308, 309, 316, 96
primavera, 372, 396, 435, 582
primer dia de quaresma, 588
primer equip, futbol, 468
primer equip femení, 488
Primer libro de Sendas del Olvido ó Don Quijote en tierras leridanas, 181
Primera Categoria Provincial, futbol, 476
Primera Categoria Regional, futbol, 475
primera comunió, 238, 239, 240, 290, 571, 595, 598, 600, 601, 602
primera dama, 412
Primera Divisió, futbol, 474
Primera Divisió femenina, 488
Primera Divisió Nacional, bàsquet, 482, 483, 490
Primera Guerra Mundial, 99, 140
primera missa, 368, 369
Primera República espanyola, 79
príncep Ferran d'Aragó, 56
princesa Isabel de Castella, 56
Principal de Sabadell, 436
prior, 623
priorat benedictí, 68
priors comendataris, 66, 67
procés d'empaquetament, 137, 138
procés sumaríssim, 400
processó amb la maredeu de Fàtima, 365
processó de Corpus, 240, 355, 561, 591, 592, 593, 594, 595, 597, 598, 600, 601, 602, 603, 604, 605
processó de Divendres Sant, 361
processó de la Bona Mort de Sant Agustí, 54
processó de la maredeu de l'Assumpció, 355
processó de la maredeu del Coll de les Savines, 358
processó de prerrogatives, 560
processó de Sant Cristòfol, 125
processó de Setmana Santa, 54, 173, 361
processó del Cor de Maria, 366, 570, 571, 573
Processó del Puro, 379, 380, 381, 549
processó del Rosari de l'Aurora, 402
processó del Santíssim Misteri, 355, 561, 562, 563, 564
processó dels Tres Tombs, 585
processons, 23, 343, 346, 360, 370, 548
procurador en Cortes, 415
procurador provincial a les Corts, 115
procuradora dels tribunals, 248, 254
productes, 175
professions liberals, 160
professor d'educació física, 332, 522
professor de ciències naturals, 332
professor de dret, 250
professor de llengua espanyola, 332
professor de matemàtiques, 332, 368, 369
professor de religió, 332
professor mercantil, 337
professora, 313, 338
professora de física i química, 314
professora de piano, 249
professors, 19, 294, 308, 312, 327, 333, 404, 424
Promesa de Germanor, 437, 441
promoció femenina, 329
protagonista, 452
prototip, 533
proveïment d'aigües, 376, 377, 378
província, 252, 481, 484
PSUC, 387
Pubilletes, 435, 437
públic, 472, 493, 502, 554
publicacions, 181
publicitat, 175
púlpit, 609
punt indefinit, 298
punta del Biel, 13, 16, 499
Puríssima, 234
quadres, cavalls, 9, 41, 540
quadres, pintura, 214
quaresma, 462, 463, 588
quarter de la Guàrdia Civil, 1, 8, 9, 41, 42, 43, 265, 344
queviures, 157, 169, 180, 185, 193
queviures Morell, 193
quincalleria, 175, 556
quintos, 342, 346, 347
quitxalla, 361
quota, 551
rabí, 447
ràdios, 114, 161, 162, 422
raïm, 205, 206, 207, 208
rajoles, 174, 262, 271
rajoles hidràuliques, 435
ram de flors, 412
ramaderia, 213
ramaders, 154
ramat, 170
ramat d'ovelles, 210, 211, 212, 213
Rambla (vegeu *rambla de Lluís Sanpere)*
rambla d'Àngel Guimerà (vegeu *rambla de Lluís Sanpere)*
rambla de Calvo Sotelo (vegeu *rambla de Lluís Sanpere)*
rambla de Lluís Sanpere / rambla de Calvo Sotelo / rambla d'Àngel Guimerà / rambla de Sant Francesc / la Rambla, 1, 21, 28, 42, 43, 119, 125, 127, 130, 132, 133, 236, 290, 339, 366, 399, 401, 406, 408, 466, 556, 576, 589, 606
rambla de Sant Francesc (vegeu *rambla de Lluís Sanpere)*
Rambles, les, 70
ramets d'espígol, 611
rampill, 198
rams, 610
randes, 365
ràngers, 523, 524, 525
rapsode, 445, 460
raval de Capcorral, 27, 279
raval de les Verges (vegeu *carrer Llibertat)*
raval de Sant Francesc, 261
raval de Caputxins (vegeu *avinguda de Catalunya)*
Real Colegio de Educandas, 81, 93
Real Colegio de San Carlos, 56
rebaixa de preus, 563
recaptació, 445
recàrrec, 556
recital, 433
recitals de poesia, 443
reclam, 531
reclutament, 346
reconstrucció, 537

recordatoris, 239
Records de noi, 19
recorregut, 548
rector, 367, 368, 369
rector de Cervera, 82, 348, 362, 363, 521, 523, 564, 565, 593, 604
rector de la Universitat de Barcelona, 97, 98, 329
Rectorat, Universitat de Lleida, 59
rectoria de Valldarques, 524, 525
Red Básica del Estado (MAPA), 122
redactors, 410
redempció, 342, 405
Refranes del Quijote, 181
refresc, 285, 550
refrigeri, 564, 566
refugi del mont Cerví, 519
reg, 38
regals, 556
regidor, 36, 159, 184, 186, 382, 416, 553
regidor de Cultura, 94, 388
regidor de Cultura i Finances, de l'Ajuntament revolucionari, 405
Regidoria de Cultura de la Paeria, 179
règim dictatorial, 314
règim franquista, 79, 374, 401, 522, 581
Regimiento de Navarra, 373
Regimiento de Infantería núm. 116, 407
Regimiento de Infantería la Albuera núm. 26, 340, 341
registrador de la propietat, 250
Registre de la Propietat, 443
regnes, 619
rei Alfons el Liberal, 73
rei Alfons XIII, 375
rei Carles IV, 23
rei Carnestoltes, 589
rei Felip IV, 23
rei Jaume I, 68, 73
rei negre, 557
rei Pere III el Cerimoniós, 56, 73
rei ros, 559
reial cèdula, 83
Reial Madrid, 304, 305, 474
reina d'Hongria, 23
reina de la festa, 538, 539
reina del ball, 231, 232
Reinar después de morir, 445
Reis Catòlics, 596
Reis d'Orient, 556, 557, 558, 559
reis medievals, 549
reis Melcior, Gaspar i Baltasar, 556
religió, 332
religioses, 336
religioses seglars, 529
religiosos assassinats, 404
relíquia, 585
relíquia de la Vera Creu, 560, 561, 564
rella, 262
relleu, 476, 61
rellotge, 31, 589
rellotge de cadena, 291, 418
rellotgeria de Cal Puig, 164
rellotgeria de Ramon Codina, 31
Renault, 10, 11
renda limitada, habitatges, 121, 123
renom, 294
rentadores, 162
rentadors públics, 340
rentar roba, 43
reparació de calçat, 501
repartidors de l'aigua de Sant Magí, 617, 618, 624
repartiment, 445, 450
repartiment de l'aigua, 618, 620, 622, 624
repàs d'estiu, 620
repic de campanes, 411
rèplica, 536
reportatge, 534
representació teatral, 304, 305
representant, 509
República, 252, 296, 333, 382, 383, 384, 396, 593
republicana, 574
republicans, 376, 377, 378, 417
residència d'estudiants, 312
residència de les monges de la Sagrada Família, 56
residència de noies, 299
residència geriàtrica, 159, 299, 357
Residència Mare Janer, 1, 2, , 3, 4, 26, 44, 171, 299, 562
responsori, 565
restauració, 56, 68, 330
restes, 404
resurrecció de Crist, 582
resurrecció de la naturalesa, 582
retaule, 47, 48, 49, 53, 54, 64, 68, 94, 390
retaule de l'altar major de Santa Maria, 61
retaule de l'església de Sant Antoni, 62
retaule de Sant Andreu, 51
retaule de Sant Nicolau, 50
retaule de Sant Ramon de Penyafort, 51
retaule del Paranimf de la Universitat, 2, 3, 4, 87, 93
retaule major de l'església de Sant Francesc de Paula, 64
rètol, 36
retranca, 620
retrat, 294
reunions, 529
reverend, 539, 616
revetlla de Sant Joan, 284, 422, 543, 544
revetlla de Sant Pere, 422, 543, 544
revista *Carreró de les Bruixes*, 35
revista *El Distrito de Cervera*, 513
revista *Segarra*, 15, 410, 429, 430, 447, 507, 576
revistes, 78
revolt, 265, 274
revolució del 1934, 384, 400, 404
revolucionaris, 393
rigodons, 417, 418
ring, 509
Ritmo Club, 419, 425
riu, 608, 617
riu Anoia, 526
riu d'Ondara, 17, 18, 19, 74, 75, 206, 210, 261, 272, 530
riu Ebre, 396
riu Gaià, 617
riu Noguera Pallaresa, 394
riu Segre, 394
roba, 41, 193, 261, 332, 514, 600
roba de color, 222
roba de punt d'infants, 107
roba interior, 222
robatori del Santíssim Misteri, 560
roda, 526
Roda de Teatre, 452
rodatge, 447
roderes, 435
romànic, 52
romiatge a Montserrat, 359
Rosa de Betlem, 450, 457
rosari, 275, 288, 611
Rosari de l'Aurora, 402
rosassa, 63
Rosendo Güell y Cía., 99
roses, 590
rosetó, 273
rostolls, 210
rotllanes, 434, 440, 554
rotonda del Sindicat, 153
rua, 588
rubinada de Santa Tecla, 18
Rubinat Gorgot, 221
Rubinat Llorach, 221
Rubinat Municipal, 221
Rubinat Serre, 221
ruc, 24, 202, 204, 214, 622
ruquet, joc de cartes, 173
ruquets, 611
sabata de Mallorca, 178
sabateria de Cal Cisteró, 178
Sabateria Gomà, 178
Sabateria Ibáñez, 164, 191
sabateries, 193, 416
sabates, 164, 171, 178, 303, 417, 418, 501, 602, 618
sabre, 295
sacerdots, 241, 242, 367, 462, 463, 564, 593
sacerdots zoroastrians, 556
sacs, 146, 147, 148, 149, 262, 616
safareigs de la rambla de Sant Francesc, 8, 9, 21, 43
safareigs de Sant Francesc, 14, 21, 261, 611
sageteres, 26
Sagrada Família, edifici, 2
sagrament, 597
sagristia, 53, 64
Sainte-Famille, 313
sal purgant, 159
Sala Colom, 410, 426, 541
sala d'actes, 329, 374
sala d'actes de la Caixa, 542
sala d'exposicions de la Caixa de Pensions, 241, 242
sala de ball, 91, 232, 312
sala de billar, 374
sala de cine, 284
sala de jocs, 578
Sala de la Paeria, 20

sala de lectura, 79, 302
sala de plens, 416
Sala del Consell, 20
Sala Parés, 540
Sala Permanent de la Casa Museu Duran i Sanpere, 261
Sala Règia, 96
Saló Catalunya, 589
Saló Rosa del Casal, 346, 504
Salón del Prado Catalán, 312
salut, 468
salutació feixista, 402, 403
salve a la mare de Déu, 365
Sambola, Casa, 100, 101, 103
sandàlies, 602
sanedrí, 461
sanitat, 339
Sant Agustí, 50
Sant Ambròs, 50
Sant Andreu, 51
Sant Antoni Abat, 62, 584, 585, 586, 587
Sant Antoni de Pàdua, 73
Sant Antoni M. Claret, 573
Sant Crist, de Sant Antoni, 61, 62, 359, 360, 548, 549, 550, 551, 553
Sant Cristòfol, 125, 592, 606, 607, 608, 609
Sant Domènec, 7, 273
Sant Esteve, 31, 51
Sant Felip, 51, 461
Sant Francesc, 73
Sant Francesc de Paula, 63, 335
Sant Gregori Magne, 50
Sant Hospital, 367
Sant Isidre, 128, 129, 333
Sant Jaume, 51
Sant Jeroni, 50
Sant Joan, 93
Sant Jordi, 51
Sant Josep, 51, 269
Sant Magí, 60, 364, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624
Sant Martí, 52, 177
Sant Mateu, 93, 556
Sant Misteri, 360, 365, 549
Sant Nicolau, 50, 53, 73
sant pare, 573
sant pare Benet XV, 560
Sant Pere, 264
Sant Ramon de Penyafort, 51
Sant Sopar, 462, 463, 465
Santa Anna, 51, 279
Santa Cecília, 296
Santa Creu, col·legi major, 8
Santa Llúcia, 224, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234
Santa M. Goretti, 573
Santa Magdalena, 19, 69
Santa Maria, 2, 3, 4, 20, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 58, 61, 65, 179, 240, 266, 273, 346, 355, 368, 369, 390, 568, 569, 571, 592
Santa Maria, altar major, 61
Santa Maria, campanar, 7, 179
Santa Maria, deambulatori, 65
Santa Maria, façana, 273
Santa Maria, porta de les Núvies, 47
Santa Maria, porta del Nord, 47
Santa Missió, 15
Santa Passió de Nostre Senyor Jesucrist, 462, 463
Santa Tecla, rubinada, 18
Santa Teresa de Jesús, 573
Santíssim Misteri, 20, 47, 49, 53, 118, 254, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566
Santíssim Misteri, Completes, 254, 398, 469, 565, 566, 578
Santíssim Sagrament, 240, 571, 592, 594, 595, 600, 601, 598
Santíssima Trinitat, 597
Santo Hospital de Pobres Enfermos de Cervera, 443
sants, 585
santuari de Sant Magí de la Brufaganya, 611, 612, 617, 623
saqueig, 68, 393
sardana de germanor, 442
sardana revessa, 436
sardanes, 252, 407, 417, 420, 424, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 550, 551, 610
sardanistes, 436
sàrria, 204
sarsuela *La del manojo de rosas*, 444
sarsueles, 455
sassors, 146
sastre, 348, 621
Sastreria Botines, 223
Sastreria Curt, 619
Sastreria Miret, 403
savis, 556
saxòfon, 398, 419, 420, 421, 425, 427
saxòfon alt, 422
saxòfon contralt, 423
saxòfon tenor, 419, 421, 422, 423
SEAT, 11, 31, 42, 120
Seat 600, 31, 42, 120, 174
Seat 850, 174
Secció Coral del Centre Obrer, 382
Secció d'Arxius, 389
Secció d'Escacs del Casal de Cervera, 505
secció d'espeleologia, 519
secció de ball La Violeta, 82
Secció de Cereals de la Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC), 151, 154, 387
Secció de Conservació i Catalogació de Monuments de l'Institut d'Estudis Catalans, 22
Secció de Cultura Popular del Centre Municipal de Cultura, 592
Secció de Teatre del Casal de Cervera, 452
Secció Femenina de Lleida, 481, 484
Sección Femenina de la Falange Española Tradicionalista y de las JONS, 350, 401, 402, 406, 407, 448
Sección Juvenil, 406
secretari de l'Ajuntament, 408
secretari del jurat, 539
secretari del jutjat, 564
secundària, 96
seda, 530
segador, 198
segar, 198
Segarra, revista, 15, 410, 429, 430, 447, 507, 576
sègol, 61
segon equip, futbol, 468, 474
Segona Categoria, bàsquet, 484
Segona Categoria Regional, futbol, 479, 480
Segona Divisió Nacional, bàsquet, 485, 486
Segona Divisió Regional, bàsquet, 492
Segona Guerra Mundial, 344
Segona República, 380, 382, 384
segones, 262
seguici festiu, 548, 553, 604
sembra, 196
seminari, 91, 92, 95, 312
seminaristes, 571
sèmola, 146
semolers, 250
semprevives, 379
senderisme, 519
sènior, 491, 492
SENPA, 122
sentits, 76, 77
Seny Major, 20
senyera de l'Orfeó Cerverí, 549
senyera de la ciutat, 553
senyors, 434, 530
sepulcre historiat, 65
sepulcres, 48
sepulcres medievals, 47
sereno, 611
sermó, 370, 609
serradora, 84
Serradora, la, 574
serradora de Cal Pedrós, 186
serradora de Joan Busquets de Gironella, 99
serradures, 590
serrat de Montpaó, 506
serrells de paper, 618
Servei de Biblioteques Populars de la Generalitat de Catalunya, 386
servei militar, 292, 293, 295, 297, 342, 345, 346, 347, 416, 419, 422, 510
serveis sanitaris, 394
Servicio de Recuperación Artística, 81
Servicio Nacional, 122
servites, 53
Ses Majestats, 558, 559
sessions de ball, 517
sessions de cinema, 578
set espases de dolor, 53
setge de la ciutat de l'any 1875, 79
setmana dels barbuts, 585
Setmana Santa, 54, 360, 361
Setze Jutges, 433
Sícoris, 486, 491
sidecar, 266
Siemens, 146
sílos, 122
simbologia franquista, 130
Sindicat Agrícola de Cervera i sa Comarca (SACSA), 84, 102, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 221, 397, 416, 559
sindicats, 140, 154

sindicats verticals, 374
sitges, 98, 122
sivelles, fàbrica del senyor Ramírez, 9, 406
sobreanys, 214
sobreestant, 46, 397
sobrefilant, 230
sobreseïment, 560
Sociedad Española de Automóviles de Turismo (SEAT), 31
Societat Coral Josep Anselm Clavé, 581
Societat Coral La Fraternitat, 581
societat de ball La Violeta, 82, 276, 436, 443, 552
societat de caçadors, 498
Societat Econòmica d'Amics del País de Cervera, 159
societat El Ferro, 589
societat El Llanto, 588, 589
societat L'Elefant, 588, 589
societat L'Olla, 443, 588, 589
societats, 588
socis, 141, 142, 147, 148, 149, 151, 152, 252, 374, 519, 556
sol, 609
sol i *sombra*, 173
soldat de quota, 342
soldats, 212, 296, 339, 340, 396, 403, 565, 608
soldats de cavalleria, 339
soldats romans, 361, 617
soldats, beguda, 173
solfa, 422
solter, 450
somera, 203, 214
someretes, 204
sometents, 373
sopar, 411
soprano, 462, 463, 565
sort, 535
sorteig, 535, 610
sortida d'ofici, 548
sortides a Montserrat i al Montsec, 519
sortides al Pirineu, 519
sortidors de benzina, 10, 11, 187
sotscampió d'Espanya, boxa, 509, 510
sotscap provincial del Movimiento, 409
Spar, 119
subcap provincial del Movimiento, 115
subdirector de la Biblioteca de Catalunya, 415
subhasta, 210
suborns, 372
subscripció popular, 15, 70, 482, 561, 604
subsecretari del Ministerio de Agricultura, 153
Subsecretaría de Turismo, 118
subsidis, 195
sucre, 169
Sueño de la estrella (Balada de Navidad), 451
Sueño de una noche de verano, 451
superior, 560
superior dels Missioners del Cor de Maria, 375
superior general, 404
supermercat, 119
suport de formigó, 482
suspensió de pagaments, 113, 114
tabalers dels Bombollers, 553
tàlem, 562, 564, 593, 595, 605
tall, 198
talla, 48
talla gòtica, 62
tallada *a la parisien*, 435
taller d'automoció, 331
taller de Cal Clica, 110
taller de carretes de la família Sucarrats, 37
taller de dibuix, 540
taller de Doloretes Vendrell, 229
taller de forja, 111, 331
taller de fotografia, 540
taller de la Sastreria Botines, 223
taller de màquines, 46
taller de mecànica, 331
taller de Paquita Sarrate, 225
taller de Ramona Farran Gabarró, 228
taller de reparació d'electrodomèstics, 114
taller metal·lúrgic, 405
Talleres Cornellana, 111
tallers, 106, 113, 191
tambor, 86, 424, 346
Taminent Library, de Nova York, 395, 396
tanca, 2, 3, 4, 473
tapiat, 93
tapissos, 53, 54
Tarasca, 553
tardor, 147, 148, 149, 435
tarima, 609
Tàrrega FC, 468, 471
tartanes, 19, 202
taula braser, 179, 394
taula de billar, 513, 578
taula presidencial, 572
taulell, 78, 189
taulers, 482
taules, 504, 589, 616
taüts, 116, 70
taverna, 173
taxi, 30
taxista, 603
Te Deum, 402
teatre, 118, 252, 374, 415, 416, 443, 444, 445, 446, 447, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 460, 461, 462, 463, 464, 543, 449, 520
Teatre de l'Acció Catòlica, 446, 449, 456, 457, 459
Teatre de la Joventut Catòlica, 539
Teatre del Casal, 252, 353, 387, 422, 426, 433, 452, 454, 461, 543, 544
Teatre del Foment Republicà, 154
Teatre l'Agrícol, 2, 3, 4, 461, 557
Teatre Principal, 154, 183, 276, 362, 443, 461, 462, 463, 543, 587, 589
Teatre Principal de Lleida, 444
Teatro Círculo de Cervera, 118, 304, 305, 352, 407, 411, 412, 443, 445, 447, 450, 453, 454, 462, 463, 464
tècnic, 447
tecnologia, 331
teixidor, 192
Tejidos Colom (Cal Ranci), 168
tela pintada, 53
telefonia mòbil, 122
teler, 192
teles roges, 622
televisió, 502
televisors, 114, 162, 173
temporada, bàsquet, 485, 488, 489, 490, 492
tendal, 128, 610
tennis, 514
tennis, pista, 12, 514
tennis taula, 493, 494, 495, 496, 511, 515, 521
tenor, 460
tenor solista, 469
tenora, 424
terç familiar, 416
Tercera Guerra Carlina, 62, 381
terceres, 262
terçons, 214
tergal, 303
terme de l'Aranyó, 397
terra, 482
terrassa, 30, 172, 215, 254, 326
terrassa d'estiu, 169
terreny de Pere Nuix, 537
terreny del senyor Camps, 473
terres ermes, 210
terrissa, 194
terrissa negra, 617
territori, 581
tertúlies literàries, 179
testimoni, 400
testos flamejants, 88
teulades, 9, 92, 267, 624
Textil Riba, SA, 99
The Beatles, 306
tiara papal, 50
Tibau, campana, 20
Tibau, cérvol, 553
tible, 424
timbaler, 548, 561
timbales, 553
timbals, 379
timpà, 52, 69
tinent, 297
tinent d'alcalde, 408, 416
tinent d'infanteria, 405
Tipografia Minerva, 181
tir al plat, 476, 497, 498, 499
tiradors, 498, 499
tisores, 259
tómbola benèfica, 449
torneig d'aficionats, 476
toro, 188
torrasses, 624
torre, 5, 6, 26
torre de Ca l'Elies, 13
torre de Cal Colom, 214
torre de Cal Lafargue, 13
torre de la Segarra, 42, 119
torre de Sant Antoni, 312
torre del Camps (avui, Cal Ferran), 397
torre del Canceller, 314, 327, 333, 449, 457, 521
torre del carreró del Salí, 2, 3, 4

torre del Moro, 17
torre del Sindicat, 397
torre modernista, 25
torre nord de la Universitat, 96
torre sud de la Universitat, 90
Torrent, el (vegeu *riu d'Ondara*)
torrent, 617
torrent Salat, 159
torres de la Universitat, 388
torres de vigilància, 6
torxa, 516
tossal, 1
tossal de les Forques, 15
Tots Germans, 436, 437
Tots Sants, 452, 455
totxanes trinxades, 482
tovalloles, 222, 230
tractors, 38, 42, 111, 128, 129, 132, 196, 558, 559
tradició maginenca, 612
trampes, 548
transport de viatgers, 215
transsepte, 47
traspalar, 200
treballadores, 106, 107, 134
treballadors, 99, 100, 101, 103, 107, 113, 143, 160, 177, 206, 249, 389, 581
treballs manuals, 529
tren, 13, 217, 218, 219, 220, 340, 341, 419, 522, 556
tren de vapor, 46
Tres Tombs, 584, 585, 586, 587
Tres Uves, 112, 113, 163, 479, 492
tresorer, 154
tribuna, 93, 284, 473, 551, 623
Tribunal de la Inquisició de Barcelona, 560
Tribunal Militar Tercer de Barcelona, 400
Tribunal Suprem, 372
tricicle, 288
trills, 111
Trinitat, campana, 20
trinxeres, 339, 341
tro, 565
trobada de joventut, 526
trobades literàries i musicals, 374
trofeu Gonzalo Aguirre, bàsquet, 483, 485, 486
trombó, 421, 423
trombó de colissa, 419
trombó de pistons, 424
trompeta, 296, 398, 419, 420, 422, 423, 425
trona de fusta, 616
trones de predicació, 49
tropa, 339
tropes carlines, 61, 381
tropes franquistes, 394, 398, 402, 407
trulls, 147, 148, 149
tubulars, 500
túnel de la carretera N-II, 1, 10, 14, 34, 37, 116, 117, 502
túnica, 602
turó de les Forques, 15, 397
turó de Montseré, 1, 17
UGT, 400
ulleres, 351, 619
ulleres de sol, 553
Una mirada a Claudi Gómez Grau, 261
UNED, 42, 88
uniforme, 292, 298, 303, 522
uniforme de gala, 297
Unió de Pagesos, 216
Unió de Rabassaires, 400
Unió de Sindicats Agrícoles de Catalunya (USAC), 140, 151, 154, 387
unitat fotogràfica, 396
universitaris, 178
Universitat, 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 12, 22, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 53, 56, 61, 63, 64, 65, 73, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 130, 131, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 171, 177, 178, 308, 311, 312, 314, 324, 325, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 344, 358, 372, 375, 388, 389, 391, 392, 393, 394, 397, 404, 405, 408, 432, 446, 447, 448, 449, 457, 482, 483, 484, 485, 513, 520, 521, 570, 572, 577, 578, 593, 607
Universitat, façana, 85, 86
Universitat, patis, 131, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 308, 311, 312, 397
Universitat, portalada principal, 87, 93
Universitat, restauració, 97, 98
Universitat, torre de Sant Antoni, 312
Universitat, torre nord, 96
Universitat, torre sud, 90
Universitat d'Extremadura, 159
Universitat de Barcelona, 97, 98, 329
Universitat de Valladolid, 255
urbanització, 35, 38, 39, 406, 415, 466
urinaris, 217
urna de vidre, 355
vacances, 17, 281
vacances de Nadal, 327
vaga general, 376, 377, 378
vals–jota, 418
vànoves, 589
vaqueria del Cosme, 41
vaques, 6
variétés, 443
vehicle, 518, 537
veïns, 610, 617
vela, 609, 616
veladas literario-musicales, 312
velluts, 48, 49, 435
venedora de verdures, 622
ventadores, 111
ventar, 200
vents, 340
Vera Creu, 565
verderols, 531
verdures, 622
verema, 206, 207
Verge Maria, 53
vermut, 554
Verònica, 62
versió simfònica, 565
Versos i Glòries, 565
vesc, 531
vestidors, 1
vestit, 168, 222, 288, 425, 434, 435, 497, 596, 600
vestit de mariner, 244, 254, 290, 600
vestit de mudar, 289, 418
vestit de núvia, 245
vestit de primavera, 568
vestit de primera comunió, 238, 239, 247, 602
vestit de sant Magí, 615
vestit llarg, 244
vestits d'home, 223
vestits dels gegants, 604
vestuari, 461
veterinari, 249
vetes, 294
vetlla, 365, 527
vetllador, 190, 223
veu, 422, 423, 425, 427, 462, 463, 565
veus femenines, 566
vi, 84, 184, 202, 221, 249
via del tren / ferrocarril, 46, 123, 397
viacrucis, 359, 360
viatge, 518, 555
viatjants, 104
vicari, 521, 523, 565, 572, 578
vicari general de la diòcesi, 183
víctimes, 404
víctimes mortals, 397
victòria, 569
Vidal Hermanos S.R.G., 113, 121
vidre bufat, 617
vidrieres, 48
vídues, 401
vigília, 543
vímet, 261
vinicultura, 433
Vins Carbonell, 238
vinya, 84, 100, 101, 197, 205, 212, 221
vinya de les Rapaldes, 207
vinya dels Pous, 208
Viola d'Or, 539
violí, 419, 420, 422, 423, 427
visita pastoral, 300
vista aèria, 397
Viuda de José Ferrán, 184
Viuda e Hijos de José Ferrán, 184
vocalista, 423
volants, 198
Volta a Catalunya, 500
Volta Ciclista a la Segarra, 503
volta de campana, 274
volta de sis nervis, 68
voltes, 23
voltes de rajol, 68
voluntaris, 396, 401, 566
voluntaris de la División Azul, 407
volutes, 51
voreres, 120, 267, 561
vots perpetus, 59
Vuelta Ciclista a España, 502
xafogor, 271
xamfrà 577
xarops, 177
xavalla, 235
xemeneia, 91
xerrada, 542

xicots, 420
xiprers, 116, 360
xocolata desfeta, 235
xocolatada, 228
xotis, 418
xurreria, 127, 547
zinc, 261
zona de ball, 544
zona de lluita, 509
Zona Franca de Barcelona, 31
zona metropolitana de Barcelona, 114
zona republicana, 397
zones industrials catalanes, 99
zoologia, 96

CENTRE
MUNICIPAL
DE CULTURA

ISBN: 978-84-89086-37-1

HISTÒRIA GRÀFICA *de* CERVERA